ROMANUL SECOLULUI XX

MIHAIL PRIȘVIN

lanțul vrăjit

UNIVERS

MIHAIL PRIȘVIN

În românește de
VALERIA SADOVEANU

Lanțul vrăjit

Editura
UNIVERS
București • 1976

Михаил М. Пришвин
КАЩЕЕВА ЦЕПЬ
Государственное издательство
художественной литературы
Москва, 1956

Toate drepturile
asupra acestei versiuni
sînt rezervate
Editurii UNIVERS

Iepurașul

TRECEAM ODATĂ, TOAMNA PE-NSERat, pe lîngă conacul din care, nu demult, țăranii îi alungaseră pe stăpîni. Am stat locului, uimit de frumusețea întreitei agonii : murea conacul, se sfîrșea anul — desfrunzindu-se într-o ploaie de aur, se stingea ziua. Iar la capătul celălalt al lungii alei presărate cu frunze de arțar, pe terasa învăluită jur împrejur de viță sălbatecă ruginie, ședea un iepure...

Nu-mi venea să cred ochilor, mi-am zis că mi se năzare ; dar iepurele ședea nemișcat și nepăsător chiar pe treapta pe care odinioară eu însumi obișnuiam să mă așez în amurg.

Cunoșteam istoria acestei case și de mult mă pregăteam s-o scriu ; strînsesem un material excelent, dar îmi lipsea personajul principal ; oricît mă frămîntam, eroul nu apărea. Și iată că acum, de parcă ar fi vrut să-și rîdă de mine, în locul eroului se instalase un iepure. Mă copleși un sentiment de amărăciune : adevărat să fie că dragul meu pămînt natal nu va mai da nici un erou ? Încercam să mă gîndesc la o mulțime de oameni de seamă născuți pe aceste meleaguri : iată, colo, destul de aproape, își ara ogorul Lev Tolstoi ; dincolo vîna Turgheniev, iar în partea cealaltă, Gogol mergea să ceară sfat schimnicului Ambrozie... Și cîți alți oameni mari n-au ieșit din acest centru al cernoziomului ! Da, au ieșit într-adevăr, ca niște duhuri ; apoi pămîntul însuși a rămas parcă mai sărac : secătuit, brăzdat de rîpe

argiloase, acoperit de locuințe mizerabile, asemănătoare unor grămezi de bălegar. Acum mi se părea că un oarecare bătrîn — un om neînsemnat — care sădise livezi pentru a întări malurile rîpelor, era mai vrednic de romanul meu decît toți acești oameni mari. Eram gata să-l aleg pe acel bătrîn, dar mi-am amintit că, în afară de livezi și rîpi, și el se îndeletnicea, duminicile, cu literatura. Scria niște foi intitulate *„Douăsprezece fapte bune"* și le expedia cunoscuților cu rugămintea să le trimită mai departe. Aducîndu-mi aminte de asta, am renunțat la bătrînelul meu ; cu neputință să faci dintr-un om închis într-un cerc de douăsprezece fapte bune, eroul unui mare roman. Iar iepurele misterios continua să șadă pe terasă, dus parcă de gînduri. Era încă destulă lumină și știam că, la o vreme ca asta, iepurii noștri de cîmp mai stau încă pitiți sub tufane de stejăriș.

„Cine știe — mi-am zis eu — poate că întîmplarea mi-l trimite pe acest iepure ca să mă scoată din încurcătură : Smerește-te, adică, scriitorule, nu mai filozofa atîta. Eroul este o născocire, pe cîtă vreme o personalitate s-ar putea afla și în acest iepurilă".

— La ce te tot uiți, maică ? mă întrebă o bătrînă, mama nevestei paracliserului.

— Maria Vasilievna, i-am spus eu, ai auzit dumneata vreodată ca un iepure să intre prin case ?

Bătrîna se uită cu luare aminte și-și dădu seama despre ce este vorba.

— Dar oare iepure să fie ? i-am șoptit tot eu.

Bătrîna își făcu cruce. Pesemne că iepurele a observat mișcarea, că-ntr-o clipă a și pierit.

— Uite, vezi, am zis eu, se teme de cruce. N-o fi oare chiar împelițatul care a venit să-și vîre coada ?

Ea se mai închină o dată, dar acum nu de frică, ci drept mulțumire că i-a venit crucea în ajutor, și-mi șopti, tot foarte tainic :

— Ba-i chiar așa ; a luat alt chip și acum pîndește. Să știi că ne paște un necaz mare.

Se înțelege că după aceea bătrîna a povestit și în sat despre ivirea iepurelui și, cine știe, dacă nu din pricina acelui iepuraș, peste cîteva zile, țăranii noștri superstițioși au făcut conacul praf și pulbere.

După această întîmplare, m-am convins definitiv că personajul principal al unui roman nu numai că poate să nu fie erou, dar că nici personalitate nu trebuie să aibă neapărat : e destul să iasă și să se așeze pe vreo mică terasă, ca iepurele acela, și de-aici să pornească evenimentele cele mai grandioase. Așa se întîmplă uneori !

Din păcate, de data asta n-am reușit să fac din iepure adevăratul erou ; încetul cu încetul m-am identificat în așa măsură cu el, încît i-am dat trăsăturile băiețașului care fusesem eu însumi, deși numele i l-am lăsat tot iepuresc : Kurîmușka.

Unii dintre prietenii mei, care au citit povestirile despre Kurîmușka, nu s-au gîndit nici o clipă că e vorba în ele de un iepure misterios, ci le-au luat drept autobiografie și cronică de familie.

Ce poți să faci ? De tine însuți n-ai cum să fugi. Nu mai sîntem copii și de plictiseala lecturii nu ne poate salva nici cea mai ingenioasă intrigă. E timpul să știm că nu poate găsi ecou în sufletul cititorului decît talentul autorului de a se adînci în sine și de a-i apropia pe ceilalți de sine în așa măsură, încît să-i devină intimi și înrudiți. Și atunci, de ce să caut altceva ? Iată propria-mi viață și, totodată, cei pe care i-am iubit, de care m-am temut sau pe care i-am urît. Mai devreme sau mai tîrziu, toate tainele vor fi oricum dezvăluite — dacă nu de mine, atunci de alții, căci nu există taină care să nu iasă la iveală.

Iată buturuga unui copac uriaș, crescut dintr-o sămînță adusă odinioară de o pasăre, la acest conac. Copacul și-a trăit viața lui minunată, împlinind toate posibilitățile aflate latent în sămînță. Dar oare e adevărat, că numărînd cercurile enormei buturugi în care i s-au înscris anii, am putut afla ceva și despre tainele acelui mîndru copac ? La fel, mă îndoiesc că

ar fi ajuns cineva să citească povestea vieții mele obișnuite, măsurate și limitate, dacă într-o zi, la capătul unei lungi alei, presărată cu frunze de arțar, pe o terasă învăluită de viță sălbatecă ruginie, nu mi-ar fi apărut un iepure misterios, și atunci, uluit de frumusețea acelei întreite agonii, mi-àm pus în gînd să scriu acest basm — foarte asemănător cu viața mea, și totodată, foarte diferit.

Cartea întîi

KURÎMUȘKA

Veriga întîi

Biberii albaștri

Floarea de sulfină

LA ELEȚ, ORAȘUL MEU NATAL, TOATE neamurile vechi de negustori purtau două nume de familie : primul, bunăoară al nostru, Prișvin, aparținea spiței, și era oficial ; cel de-al doilea se socotea „nume de uliță" ; astfel, numele nostru de uliță era Alpatov. La fel și cu toți ceilalți : Lavrovii, Rostovțevii, Gorșkovii, Hrennikovii, Romanovii, Zausailovii, Lagutinii — toți, fără excepție, aveau și cîte un al doilea nume „de uliță".

Această dublare a numelor negustorești constituie un fenomen atît de important și răspîndit încît, desigur, trebuie să aibă o explicație logică ; dar nu le poți cerceta pe toate pînă la capăt și atunci cînd ți se cere să explici, îți dai seama că habar n-ai de ce și cum s-a ajuns la asta. Am avut totdeauna impresia că cel de-al doilea nume nu-i decît o încercare de-a aduce din lumea închistată a neamului, un nume viu și actual în fața judecății publice, fie ea și cea a străzii.

Și mă mai gîndesc, în legătură cu cele două nume, că cel dintîi nu depinde nicicum de tine căci atunci cînd acel nume de familie a fost atribuit cuiva, tu nici nu existai încă. Și nici pentru cel de-al doilea nume nu s-a ținut seama de tine, ci de vreun strămoș al tău, poate chiar foarte depărtat. Iar cel de-al treilea nume, numele tău personal, îți deschide drumul propriu, înfățișînd un fel de drept al tău de a te strădui să devii așa cum dorești tu însuți să fii, adică ceea ce s-ar putea numi comportarea ta.

Şi aşa se face că unul şi acelaşi om poate avea trei nume : cu unul s-a născut, pe celălalt l-a căpătat ca poreclă, iar cel de-al treilea, numele propriu, şi-l trăieşte personal, răspunde de el şi, cu ajutorul lui, creează lucruri ce n-au mai existat pînă atunci.

Încă de copil am simţit în mine năvala unor forţe care mă îndemnau să lupt pentru numele meu propriu. Pe vremea aceea nu izbuteam decît rar, foarte rar, să ies învingător. Aşa se face că, odată, am mărturisit unui prieten, copil ca şi mine, că eu, poate, nici nu sînt Prişvin.

— Mie îmi spui ! rîse prietenul meu ; ce, crezi că eu nu ştiu că vouă Prişvinilor, toată lumea vă spune Alpatovii ?

— Asta-i bună ! am exclamat cu indignare ; eu am vrut să-ţi dezvălui o mare taină şi tu îmi vorbeşti de ceea ce ştie toată lumea ! Alpatov este porecla noastră străveche.

— Şi atunci, dacă nu eşti nici Prişvin, nici Alpatov, cine eşti ?

— Ia ghiceşte, i-am răspuns eu.

Şi i-am recitat prima mea poezie :

Ah, spune-mi, floare de sulfină,
Unde-ai crescut şi înflorit,
Ce deal, ce vale, ce grădină,
Cu tine s-au împodobit ?

— Acum înţelegi, nu-i aşa ? Poezia lui Lermontov *Creanga de glicină* şi poezia mea *Floarea de sulfină* sînt atît de aproape una de alta şi atît de departe de Prişvini şi de Alpatovi, încît mi se pare că, de fapt, eu sînt Lermontov.

— Ia stai, zise prietenul meu, poezia ta *Floarea de sulfină* nu se deosebeşte decît prin două cuvinte de poezia lui Lermontov *Creanga de glicină ;* aşa, oricine poate maimuţări, dar nu devine nici Lermontov şi nici Puşkin.

Firește, fiecare dintre noi a avut prilejul să-și dea seama că unele răni sufletești se vindecă mult mai încet și-ți pricinuiesc mult mai mari necazuri decît o rană fizică.

Recunosc fără rezerve, că această primă autoamăgire mi-a creat un fel de rușine față de literatură, și nu numai cînd e vorba de versuri ci și față de proză ; abia după ce-am trecut de treizeci de ani, m-am hotărît să încerc să scriu proză. Iar în ce privește versurile, mi-i neîndemînă și acum, nu numai pentru mine, ci și pentru orice om de treabă : îmi ard obrajii pentru el, mă rușinez cu adevărat, și totdeauna îmi aduc aminte de poezia mea *Floarea de sulfină*.

Iată cum m-am făcut de rîs în copilărie și cum am căpătat un simț clar pentru ce-i autentic, și o concepție înaltă despre poezia adevărată. Cum simt undeva cea mai mică urmă de falsitate, îndată mi-i rușine.

Și toate acestea numai pentru că orice autor, chiar și unul mititel ca mine cu poezia lui *Floarea de sulfină*, își închipuie că el vine cu un cuvînt nou-născut, că aduce lumii, prin acest cuvînt al său, ceva nou, nespus încă pînă la dînsul.

Și ceva mai important ! Dacă fiecare dintre noi și-ar începe activitatea încercînd să facă sau să spună ceva cu totul nou, în loc să repete papagalicește cuvintele spuse de alții, și asta nu numai în poezie, ci în întregul său fel de a se comporta, atunci, fără îndoială, universul uman s-ar transforma foarte repede.

Și încă ceva interesant ; de atîția ani se tot rîde de bietul Don Quijote pentru că a ținut un discurs lung Rosinantei sale, care — cal fiind, s-a întors după aceea la grajdul său. Dar nu-i destul că de Don Quijote s-a rîs condescendent : pentru unii Don Quijote a ajuns de-a dreptul un cuvînt de ocară. Și totuși, cu tot rîsul și insultele, acest erou al omenirii, cel mai păgubos dintre toți păgubosii, n-a fost cuprins de ură față de oameni și, prin asta, și-a păstrat dreptul său la prietenie ; pînă în ziua de azi sîntem cu toții prietenii lui Don Quijote și așa va fi în veci.

La fel a fost și cu palma aceea răsunătoare pe care am primit-o chiar în clipa cînd am început să am conștiința individualității mele, și cînd, în umbra geniului lui Lermontov, încercam prin acea *Floare de sulfină* să mă rup de numele neamului Prișvinilor, care se îndeletniciseră odinioară cu utila meserie de strunjire a unei piese necesare războiului de țesut — *prișva.*

Am văzut că nu-i lucru ușor să te desprinzi de trecut și să te proclami independent de neamul tău, de spița ta. Și dacă urmează să povestesc cum am devenit scriitor, apoi în primul rînd trebuie să povestesc despre timpurile cînd încă nici prin cap nu-mi trecea să mă fac scriitor.

Hrușciovo

M-am născut în anul 1873 în satul Hrușciovo, plasa Sokolovo, județul Eleț, gubernia Orel, la douăzeci și trei ianuarie după stilul vechi, cînd soarele începe să dea mai multă lumină pămîntului și cînd încep nunțile jivinelor cu blană scumpă.

Satul Hrușciovo era de fapt un cătun destul de mic cu acoperișuri de paie și cu podele de lut. Alături de sat, despărțit printr-un val scund de pămînt, se afla conacul moșierului, lîngă conac — biserica, iar lîngă biserică „ulița popilor" unde locuiau preotul, diaconul și dascălul.

Una era soarta omului din Hrușciovo născut chiar în sat sub acoperiș de paie, alta a celui născut în ulița popilor, și alta a celui născut la conac.

Mie mi-a fost hărăzit de soartă să mă nasc la conacul cu cei doi stîlpi albi de piatră în loc de poartă, și cu un iaz în față, după care se întindeau la nesfîrșit ogoare de cernoziom. Iar de cealaltă parte a stîlpilor albi, în curtea imensă, lîngă livadă, se afla casa cenușie cu balcon alb.

M-am născut, deci, în această casă moșierească. De mic m-am simțit, în acel conac, de parcă aș fi fost deghizat în prinț și aveam mereu dorința să-mi schimb hăinuțele și să fiu un simplu țăran, sau să devin un prinț adevărat, ca în minunata carte pentru copii *Prinț și cerșetor*.

Acea moșioară de vreo două sute de deseatine, fusese cumpărată de bunicul meu Dimitri Ivanovici Prișvin, cetățean de onoare din tată în fiu al Eleților, de la nobilul Levșin, general, după cîte știu.

După ce averea a fost împărțită între frați, Hrușciovo i-a rămas tatălui meu, Mihail Dimitrievici Prișvin.

În felul acesta tatăl meu, fiul unui negustor din Elec, a devenit moșier.

La moșie, tatăl meu nu a continuat să se poarte ca un negustor : a construit în jurul întregii curți a imensului conac grajduri pentru trăpași Orlov pur sînge ; de-a lungul ogrăzii, în unghi drept cu grajdul cel vechi, se întindea clădirea nouă și lungă a grajdului pentru iepe cu mînji, iar în spate era manejul cailor. Prin casă atîrnau pretutindeni portrete ale trăpașilor renumiți, pictate de pictorul Svercikov, o celebritate în vremea aceea

Mi s-a povestit că tata dresa el însuși caii și că a cîștigat de multe ori premii la Orel. În afară de asta era un grădinar pasionat, și unele flori și mai ales pomii fructiferi, pe care mama a continuat să-i întrețină și după moartea lui, mi i-am amintit tot restul vieții mele.

Și, bineînțeles, tata era și un vînător iscusit. Bănuiesc că în cercul prietenilor săi intimi trecea drept un om de viață și că frumosul grai muzical pe care-l aud pretutindeni pe meleagurile mele natale, constituia de asemenea un farmec al traiului vesel al „prințului“ din Hrușciovo.

Acum mă gîndesc că e foarte probabil ca tatăl meu să fi primit și o sumă frumușică de bani la împărțirea

averii ; căci altfel de unde posibilitățile de a duce asemenea viață ? Cît de mult îl compătimesc că n-a știut să treacă dincolo de granițele unei fericiri naive și ușor de obținut, și că n-a realizat ceva mai serios, ceva mai mult decît o simplă viață de petreceri și larmă zgomotoasă.

Dar unde e ața mai subțire, acolo se rupe ; probabil că și ața tatălui meu a fost prea subțire pentru asemenea viață veselă, lipsită de griji. Într-o zi s-a întîmplat să piardă la cărți o sumă mare de bani ; pentru a plăti acea datorie a fost nevoit să-și vîndă toate herghelille și să facă o dublă ipotecă pe moșie. Atunci ar fi avut prilej să înceapă o viață nouă, plină de sens, dovedind triumful voinței omenești. Dar tata n-a putut supraviețui acelui dezastru și a lăsat-o pe mama, o femeie de patruzeci de ani, cu cinci copii, care de care mai mic, să muncească tot restul vieții „pentru bancă".

Iată de ce țin atît de mult la mama : datorită ei am izbutit să pun opreliște firii mele, și acest efort conștient mi-a adus mai tîrziu fericirea.

Eram foarte mic cînd a murit tata și încă atît de lipsit de minte, încît schimbarea pe care moartea lui a provocat-o în casa noastră din Hrușciovo nu mi-a produs o impresie prea adîncă. Iar dacă spun acum că-mi pare rău de tatăl meu, de fapt nu de el îmi pare rău, ci de acel tată care ar fi putut, prin grija lui, să-mi arate adevărata cale în viață. Mereu am simțit lipsa unui asemenea părinte și cred că, în toate pribegiile mele, cercetînd pămînturi și oameni, și cărți, îmi căutam tocmai un părinte și un îndrumător.

Mama mea, Maria Ivanovna Ignatiova, s-a născut în orașul Belev, pe malul celui mai încîntător fluviu din Rusia — Oka. Belev nu e prea departe de Eleț, dar cît de diferită este natura înconjurătoare ! Cernoziomul de lîngă Eleț reprezintă capătul acelei întinderi despădurite și secătuite de atîta arat, care fusese odinioară pămîntul cel mai fertil al Rusiei centrale și care s-a acoperit de rîpe cu lut roșu, rîpe care-l brăz-

dează ca niște crăpături uriașe și pe care cocioabele cu acoperișuri de paie seamănă cu niște mușuroaie de bălegar. Iar omul „civilizat" s-a ascuns de privirile indiscrete în conacele sale boierești.

Cu totul altfel este pămîntul de pe meleagurile natale ale mamei mele, pămîntul bogat și împădurit de pe Oka.

Muncind din zori pînă seară, și ținînd socoteala fiecărei copeici, mama a izbutit pînă la urmă, către sfîrșitul vieții, să răscumpere moșia, dîndu-ne și nouă tuturor — cinci cîți eram, posibilitatea să absolvim studii universitare.

Kurîmuşka

În casa noastră s-a păstrat un fotoliu foarte mare și foarte vechi, făcut încă de mîinile iobagilor. Îi spuneam *Kurîm*, dar nimeni nu știa ce înseamnă și de unde vine acest cuvînt. Totuși, ajungea să spui *kurîm* și toată lumea căuta din priviri fotoliul. Se zice că m-aș fi născut în acest jilț și de aceea am primit din copilărie porecla de *Kurîmuşka*.

Se mai zice că în copilărie semănam foarte mult cu acest fotoliu, dar nimeni n-ar fi putut spune în ce consta asemănarea.

De multe ori, așezat în imensul jilț, mă lăsam furat de gînduri.

Mă gîndeam că viața fiecăruia dintre noi e ca un ou de Paști din acelea care se desfac ; oul roșu pare foarte mare, dar nu e decît un înveliș, căci îl deschizi și găsești alt ou mai mic albastru, și iar un înveliș, și apoi un alt ou, verde, și la urmă de tot apare, nu știu de ce, întotdeauna un oușor galben, care nu se mai deschide, și acela reprezintă chiar ființa noastră cu adevărat.

Se întîmplă uneori ca în momente de criză sufletească să te cufunzi în tine însuți, și atunci toate cîte

le-ai trăit şi le-ai adunat plesnesc şi sar ca nişte coji de ouă. Aşa am păţit şi eu odată : toate învelişurile au zburat şi a apărut băieţaşul Kurîmuşka stînd la căpătîiul tatălui său bolnav:

— Tata te cheamă la el în pat. Hai, suie-te ! îmi spune mama.

Cu buzele, cu ochii şi cu singura lui mînă teafără, tata a făcut nişte semne, înţelese numai de mama, şi ea i-a întins îndată un creion şi o filă de hîrtie. El ştia să deseneze, şi dintr-o singură trăsătură a făcut nişte animale neobişnuite, pitite sub brazi, şi a scris dedesubt : *biberi albaştri.*

În aceeaşi noapte, Kurîmuşka văzu în vis că în pologul de deasupra patului său intrase o muscă enormă care bîzîie de răsună casa şi nu lasă pe nimeni să doarmă ; toţi aleargă încoace şi încolo gurtînd lumînări, bocănind, şoptind între ei. El plînge, strigă în întuneric, muşcă de disperare fi anjurile pologului, dar nimeni nu-i răspunde ! Şi aşa toată noaptea musca a bîzîit şi nu s-a potolit decît spre dimineaţă, dar parcă nimic nu mai era ca înainte, ceva foarte important se întîmplase în casă. Cu această sumbră presimţire, Kurîmuşka iese din camera copiilor. În antreu, stă în prag un ţăran necunoscut, iar administratorul, Ivan Mihalîci îi face semn cu mîna :

— Pleacă, pleacă !

— Aş vrea...

— N-avem timp de tine. Mihail Dmitrici a murit.

— Să-i fie ţărîna uşoară ! se închină ţăranul, ieşind.

Kurîmuşka intră în odaia tatei care stă culcat la locul său obişnuit şi arată ca totdeauna, numai că e gol de tot, iar dădaca îi săpuneşte degetul şi încearcă să-i scoată inelul de aur. N-avea de ce să-i fie frică acolo şi Kurîmuşka trece în camera de alături unde stau pe scaune Sofia Alexandrovna şi alte doamne, vecine, şi ele tot moşierese.

— Vină încoace, puişorule, tăticul tău a murit, acum eşti orfan.

— Ei, și ! răspunde Kurîmușka ; da ia uite ce am eu !

— Ce-i asta ?

— Mi i-a dat tata ieri : biberi albaștri.

— Era un visător ! zîmbiră doamnele și începură să vorbească între ele de parcă Kurîmușka nici n-ar fi fost acolo.

— Într-adevăr, doar biberi albaștri ! Biata Maria Ivanovna ! Cu moșia de două ori ipotecată și cu cinci copii !

— Și unde mai pui că sînt neam de negustori ! Ultimul dintre nobili trăiește din pămînt, cum e firesc ; chiar dacă se ruinează, tot mai poate trăi și toate merg înainte, dar ce le trebuie negustorilor pămînt ? N-au nici un avantaj ; le vine mai ieftin să cumpere unt de la oraș.

— Vor să trăiască ca boierii !

— Ei, iaca au trăit : răposatul a tocat totul și, uite, n-au rămas decît niște biberi albaștri.

— Bietul orfan ! oftează Sofia Alexandrovna, mîngîindu-l pe Kurîmușka pe cap. Biata Maria Ivanovna, o femeie încă atît de tînără !

A intrat mama cu o batistă în mînă, plîngînd. Se sărută cu toate doamnele și spune :

— De-acum va trebui să muncesc toată viața pentru bancă !

— Ce să-i faci, Maria Ivanovna, și noi muncim tot pentru bancă.

— Da, dar dumneavoastră sînteți nobili și, oricum, sînteți protejați.

— În schimb, dumneata ești sănătoasă și ai putere.

— Da, asta a fost marea noastră greșeală, nu trebuia să ne mutăm la țară ; mai de vreme sau mai tîrziu pămîntul tot va trece în mîinile țăranilor.

— De ce crezi asta ?

— Pentru că li s-a dat libertatea, dar nu li s-a dat pămînt. Sînt mulți, și ei nu vor decît un singur lucru — pămînt. Și o să-l obțină ; oricum, pămîntul va trece sigur în mîinile țăranilor.

Din toate aceste conversații Kurîmușka și-a notat în sinea lui o mulțime de lucruri neplăcute : mama a încăput pe mîinile unui oarecare Banka și de-acum va munci pentru el ; și încă alte lucruri urîte : că e orfan, că „noi sîntem negustori“ și că pămîntul va trece în mîinile țăranilor. Frumoși erau numai biberii albaștri, dar și de ei rîdea lumea.

Domnul cu chipul palid

Încă mai e mult pînă la ziuă, dar mama se scoală întotdeauna înainte de răsăritul soarelui și se duce la cîmp ; vara Kurîmușka n-o vede niciodată dimineața. Numai la prînz stă la masă, voinică, cu fața pîrlită de soare, parc-ar fi de bronz ; mănîncă și discută cu administratorul Ivan Mihalîci.

— Roșcovana *merge ?*

— Așteaptă să fete, Maria Ivanovna.

— Dar Bălțata ?

— Nu *merge !*

— Ce tot o ții cu „nu merge, nu merge !“ Vorbește odată limpede : Bălțata... *merge ?*

— A rămas tot la muls.

— Asta-i bună ! Cum de-ai lăsat-o ?

— Eu n-am nici o vină.

— Dar cine are ?

— Taurul a slăbit.

— Asta-i bună ! Ți-ai ieșit din minți ! Auzi, cică „taurul a slăbit !“ Tu ai slăbit !

Și așa, tot timpul prînzului îl cicălește pe Ivan Mihalîci. Kurîmușka nu pricepe nimic, numai că-i pare tare rău și uneori îl apucă groaza cînd se gîndește că cei mari trebuie să muncească de cum începe primăvara și pînă toamna tîrziu pentru Banka acela.

Cine o fi Banka și unde e ? (În cer stă Dumnezeu, iar Banka la oraș ; pe cerul albastru zboară păsările, iar la oraș lumea se duce cu trăsura, și Banka e

acolo). Toată lumea muncește de dimineață pînă seară pentru Banka — și Ivan Mihalîci, și mama și mai ales țăranii.

Și numai toamna tîrziu, cînd se întunecă devreme, vine deseori în vizită vecina Sofia Alexandrovna, care se plimbă pe coridor pînă la salonul încuiat pentru iarnă și înapoi spre sufragerie, chiar pînă la fotoliul Kurîm, de unde el ascultă tot ce se vorbește și se gîndește la toate. Uneori vine de la școala ei mătușa Dunecika ; cu ea mama vorbește despre Sofia Alexandrovna, iar cu Sofia Alexandrovna despre Dunecika și despre felul cum ar putea să scape de Banka.

— În le-ga-li-ta-te n-am să lucrez multă vreme, zice Dunecika, — asta o fac numai provizoriu.

— Da, numai să scăpăm odată de Banka ! tot repetă mama.

— Trebuie să răbdăm, o povățuiește Sofia Alexandrovna, — toată viața noastră înseamnă datorie și răbdare.

Dar tocmai despre asta se discută cel mai mult : nici mama, nici Dunecika nu vor să rabde, nu se gîndesc decît cum să scape mai repede de Banka ; iar Kurîmuska își alcătuiește încetul cu încetul cîte o poveste despre Sofia Alexandrovna și despre Dunecika.

Avea Sofia Alexandrovna, își imaginează Kurîmuska, trei logodnici ; doi dintre ei erau buni, iar unul turbat. Sofia Alexandrovna s-a dus să ceară povață unui bătrîn înțelept care i-a poruncit să se mărite cu unul bun. Dar Kurîmuska știe că dacă cineva te învață să faci bine, neapărat ai chef să apuci pe calea cea rea, și Sofia Alexandrovna s-a măritat cu Turbatul. Și au început necazurile : boierul cel turbat a sfărîmat într-o zi toate scaunele. Și cum mai înjură ! Se aude pînă aici pe balcon. Și pe deasupra — și asta era mai rău ca toate — Turbatul era *a-te-u*. Mult s-a gîndit Kurîmuska ce-o fi însemnînd asta, dar n-a înțeles. Odată, Sofia Alexandrovna a fugit de-acasă și a venit aici, și nu mai știa ce să facă, dar și-a adus

aminte de acel bătrîn înțelept și i-a scris. „Singură ești de vină, i-a răspuns bătrînul, nu trebuia să te măriți, dar dacă tot te-ai măritat, acum rabdă pînă la sfîrșit și te vei mîntui.“ Din ziua aceea Sofia Alexandrovna a început să rabde și să asculte numai de poveţele bătrînului.

Toate se spuneau în șoaptă, să n-audă slugile, căci acestea erau secrete mari, dar cînd se vorbea despre gospodărie începeau totdeauna cu glas tare.

— Cîtă secară s-a făcut la voi ?

— Optsprezece clăi.

— Iaca-i bun ! Dar snopii cum sînt ?

— Nici nu-i cuprinzi cu brațele.

— Ce strașnic ies la voi toate !

— Eu mă sfătuiesc cu bătrînul chiar și pentru lucrurile cele mai mărunte. Dar cum stați voi cu iarba de pe coastă ? Nu vă fură femeile ?

— Fură cu sacii, nu-i chip de făcut nimic, nu poți sta toată ziua după ele.

— Te învăț eu, cum să faci.

— Ia s-aud !...

— Eu mă apropii pe furiș, prin tufișuri, și mă fac că nu le văd ; iar femeile mă observă abia cînd nu mai au cum să fugă și n-au încotro, se pitesc în șanț. Eu mă așez pe marginea șanțului, chipurile să mă odihnesc, și aștept ; ele așteaptă să plec, iar eu aștept ca ele să se ridice din șanț. Aștept pînă ce nu mai au răbdare, se scoală și-mi dau cu mîna lor sacii. Și așa sînt de două ori pedepsite : au pierdut și vremea și sacii.

„Ia uite ce bătrîn deștept, se gîndește Kurîmuska ; de ce mama se luptă singură cu Banka și nu vrea să asculte de poveţele lui ?“

Cu Dunecika era o altă poveste. Încă și mai ciudată decît cea cu Sofia Alexandrovna. Într-o casă de negustori bogați de acolo unde s-a născut mama, unul din frații ei avea un băiețaș poreclit Ga-ri-bal-di. Cînd a crescut destul de mare, a stîrnit în casa aceea o răscoală, și împreună cu el a plecat și sora lui, Dunecika. Nimeni n-a aflat unde s-au dus. Mama zicea :

„Totul e învăluit în mister", și mărturisea că ea nu poate pricepe lucrurile astea — de ce l-or fi urînd pe țar, care e atît de bun și i-a eliberat pe țărani ?

— Dumneata ce părere ai, Sofia Alexandrovna ?

— Nici eu nu mă prea pricep, dar cred că, mai tîrziu, ar putea să iasă din ei niște oameni buni și înțelepți. Asta la ei e din trufie, vor să facă toate singuri. Dar ce poți să faci singur ? Iaca, m-am mărîtat de capul meu, și uite ce-a ieșit ! Trebuie să răbdăm ! Mai tîrziu se vor smeri și ei, și vor fi oameni înțelepți.

— Că sînt deștepți, e adevărat, în neamul nostru noi n-am avut proști ; el era cel mai deștept din tot orașul și toată lumea îl admira. Dunecika l-a urmat ca pe Dumnezeu, așa cum dumneata îl urmezi pe acel bătrîn înțelept în toate și pînă la capăt ! El a stat la închisoare, iar la ei asta trece drept sfințenie, a suferit pentru popor, ca și Cristos.

— Nu trebuie să spui una ca asta, Maria Ivanovna !

— Ba, de ce nu ? Cred că Cristos a fost foarte bun.

— Dar cum poți vorbi așa ?

— Doamne, păi eu l-am cunoscut de cînd era liceean ; era atît de bun, pentru cea mai mică nedreptate lua apărarea slugilor, rudelor sărace, a vreunui ciine bolnav ; dacă vedea pe stradă o păsărică înghețată de frig o ridica și o mîngîia. Dunecika l-a urmat și ei au plecat la Paris ; au studiat, dar, desigur, că neoficial.

— Ne-o-fi-ci-al, repetă Kurîmușka.

— Ce tot mormăi acolo ? îl întrebă mama. Ai adormit ? Mai așteaptă puțin, nu adormi, acuși vine cina.

Și se întoarce iar către Sofia Alexandrovna :

— El a rămas acolo, iar ea, la ordinul lui, s-a întors ca să lucreze în le-ga-li-ta-te... deocamdată...

— Și după aceea ?

— Ei au un program : să trăim fără țar.

— Și după aceea ?

— Nu știu, dar la ei „după aceea“ arată nu știu cum foarte bine, nici eu nu înțeleg cum vor putea oamenii să se schimbe așa dintr-o dată, dacă nu va mai fi țar. Dar ea e atît de bună și de frumoasă, deși e minionă, și cînd își scutură amenințător pumnișorii, parcă văd : țarul e atît de mare, iar ea atît de mititică, și asta îmi place grozav.

— E tare drăguță ! Ți-ai vîndut tăurașul ?

— Care, Siemmenthalul ? Încă nu.

— Hai să facem schimb, eu îți dau o vițelușă. De mult visez să am un tăuraș Siemmenthal.

Kurîmușka asculta toate astea și le înțelegea în felul său. Iar cînd Dunecika i-a recitat poezia ei preferată :

Jandarmul cu mustăți de-un stînjen,
Iar lîngă el un domn înlănțuit,
Cu chipul palid, istovit, —

Kurîmușka înțelese că *domnul cu chipul palid* era tocmai acel Ga-ri-bal-di, care pentru Dunecika era ceea ce era bătrînul înțelept pentru Sofia Alexandrovna ; iar mama nu avea decît pe Banka și pe ea însăși. Dar cum se explică că uneori chipul mamei se luminează de parcă ar fi apărut soarele, iar Sofia Alexandrovna și Dunecika nu pot să facă la fel ? „Să lucrezi în lega-li-ta-te e mai rău“ — se gîndi Kurîmușka.

Pămînt și libertate

Uneori, seara, aveau musafiri și asta se numea „vizite“, cînd veneau și Dunecika și Sofia Alexandrovna și alți vecini, mai mult femei. Atunci cina se prelungea pînă tîrziu și lumea îl distra pe Kurîmușka ca să nu adoarmă. Cineva îi cînta vreun cîntecel :

Libertate, libertate
Zare aurie,
Zbor de pasăre în slavă,
Libertate — bucurie.

Mamei îi place tare mult acest cîntec, şi zice :

— Totuşi, ce epocă luminoasă a fost. M-am cununat chiar în anul acela, în 1861.

În spatele uşii cineva tuşeşte şi oftează tare.

— Cine-i acolo ?

— Eu !

— Gusiok ?

— Da, să trăiţi !

— Ce vrei, Gusiok ?

— Am venit la domnia voastră.

— Pentru ce ?

— D-apoi pentru nişte pămînt !

— Asta-i bună ! Ai căpiat. Ce fel de pămînt ?

— Daţi-mi deseatina aceea de la margine, am să muncesc pentru ea.

— Tu ai să munceşti pentru ea ? Du-te în plata Domnului, ştiu eu cum munceşti tu : nu te gîndeşti decît să prinzi prepeliţe.

Şi-apoi, cu faţa luminată din nou :

— Haida !

Aceasta înseamnă : „Hai, continuaţi cu lucrurile acelea frumoase despre care vorbeam".

— Mătuşico dragă, nu mai spune acest groaznic „haida" al tîrgoveţilor ; aşa se zicea la cai, şi de la cai a trecut şi la oameni. Nu pot să-l sufăr !

— Mulţumesc, Dunecika, ai dreptate, nu-i frumos, trebuie să mă dezbar. N-am să mai spun, îţi făgăduiesc.

Şi, aducîndu-şi iarăşi aminte de vremea aceea luminoasă, epoca eliberării ţăranilor, se adresează musafirilor, cu faţa radiind de bucurie :

— Haida !

Aceeaşi voce reia cîntecul :

Coborît-ai, ca şi roua,
Au în vis mi te-ai ivit ?
Sau fierbintea-mi rugăciune
Pîn-la ţar s-a auzit ?

Dunecikăi nu-i place, ea nu poate să-l sufere pe țar, și zice :

— Ce vechituri cînți !

Și începe să recite ea :

Tătucă milostiv ! Degeaba socoți
Că pe Vania îl mai poți amăgi ;
La noapte, pe lună, noi toți
Adevărul i-om spune, — fie ce-o fi !

— Dar care adevăr ? întreabă Sofia Alexandrovna.

— Care adevăr ? Iată :

Avem un țar, un țar necruțător...

— Tu, Dunecika, nu te gîndești decît la mujici. Pentru tine un țăran fără cal sau cu doi cai, înseamnă mai mult decît Pușkin și Lermontov, zice vocea aceea care cîntase *Libertatea*, și începe un nou cîntec, cel mai frumos din cîte Kurîmușka a auzit vreodată :

Și-n sufletu-i tînăr răsună cîntarea
Ca vie, doar fără cuvinte.

Iar mujicul din antreu continuă să ofteze.

— Tot n-ai plecat, Gusiok ?

— Nu să trăiți !

— Și ce vrei de la mine ?

— D-apoi, niște pămînt.

— „Niște pămînt, niște pămînt“ ! O ții una și bună ! În locul tău n-aș fi avut obraz să dau pe-aici. N-ai borănit tu dăunăzi ?

— Am.

— N-ai stricat tu boroana ?

— Eu ? Să-mi sară ochii, să n-apuc ziua de mîine, dacă am stricat-o eu.

— Dar cine a stricat-o ?

— Singură s-a stricat.

— Auzi, singură ! Haide, haide, pleacă de aici, n-am pămînt pentru tine. De unde să-ți dau pămînt ?

Nu pot să-i împroprietăresc pe toți.

— Faceți-vă milă și pomană !

— Pleacă, ți-am spus ! N-am pământ.

— Măcar o bucată, cum o fi, din cel mai prost.

— Doamne ! Dar mai închideți ușa aceea ! Ce înseamnă asta ? Ne-am adunat ca să mai stăm de vorbă, cînd colo n-avem pic de pace și odihnă ! Setea asta de pământ — iar noi atuncea ne gîndeam ce bine va fi, ce epocă luminoasă a fost atunci !

Dar mama n-a apucat să se liniștească și abia a zis din nou „Haida !“ că în antreu se auzi iarăși zgomot, tropot de picioare ; cineva scuipa și-și sufla nasul zgomotos ; administratorul Ivan Mihalîci crăpă ușa sfios :

— Ei, ce mai e ?

— Au venit țăranii.

— Ásta-i bună ! Aceia ?

— Da, aceia de dăunăzi.

— Și ce vor ?

— Cer pământ ; lotul din margine.

— Pe dracu ! Lotul acela vor să-l ia ăștilanți.

— *Ăștilanții* sînt mai tari.

— Du-te și le spune că Maria Ivanovna are musafiri, și-i ocupată.

Și nici n-au apucat bine să plece mujicii ăștia, că Ivan Mihalîci crăpă iarăși ușa.

— *Ăștilanții !* șoptește el.

Mama îi face cu ochiul.

„Ăștilanții“ erau bogați ; poate că aú adus și o arvună, și s-ar putea să fie nevoie să-i cinstească cu vodcă. Ușa se deschide larg și întreaga sufragerie se umple de miros de cojoace de oaie. Mama se preface că habar n-are de ce-au venit mujicii, ba chiar încearcă să-i sperie puțin.

— Voi de ce-ați venit ?

— La domnia voastră.

— Și ce vreți... de la domnia mea ?

— Fie-vă milă de noi !

— Mie n-are de ce să-mi fie milă de voi, voi trebuie să aveți milă de mine.

Şi începe să înşire toate crimele pe care le-au săvîrşit în cursul verii.

— Noi n-avem nici o vină, se apără mujicii, au făcut-o ceilanţi tîlhari, nu noi...

— *Ceilanţi !* se supără mama. Dar ai cui erau caii pe care i-am prins ?

— N-o să le mai dăm drumul !

— Am văzut urme de copite şi în grădină !

— Tot ei, nu noi.

— Ba copitele cailor voştri erau !

În acest timp arvuna a şi apărut în mîna celui mai bătrîn dintre „ăştilanţi". S-au înţeles repede. Mama, mulţumită, se îndreaptă spre o vitrină. În vitrina asta numai sus sînt puse la vedere bibelouri, dar pe rafturile de jos, închise c-o uşiţă, stau gărăfioare de vodcă, sticle cu vişinată, oţet, sticluţe cu doctorii. Mama le pritoceşte, le strecoară, scoate muştele, şi nu rareori se întîmplă ca în basamac să nimerească puţin oţet şi să apară la suprafaţă şi nişte rotocoale de untdelemn. Pe uşa acum larg deschisă, Ivan Mihalîci intră şi iese, ducînd paharul cel mare plin. „Ăştilanţii" beau pe rînd, pe inima goală, şi-şi şterg bărbile cu mîneca.

— Au primit toţi ?

— Lui Nikişka, de cel roşu.

Nikişka totdeauna vrea vin slab, dar habar n-are ce bea ! În stacană e acelaşi basamac, dar, ca să-i dea culoare, i se mai adaogă şi din sticla cu vişinată, neastupată şi plină cu muşte. Şi Nikişka bea paharul, după dichisul lui, ca pe un vin slab.

— Iertaţi-mă, vin imediat ! tot repetă gazda către musafirii săi.

Apoi dă ordine scurte pentru ziua de mîine :

— Hvatei să care paiele ; Kuzma să taie lemnele. Cheamă-l pe tîmplar să facă nişte iesle şi du-te de vezi cum pasc caii noaptea, să nu intre cumva în lucernă. Ai înţeles ?

— Am înţeles, să trăiţi.

— Poţi să pleci.

În sfîrşit, mama se aşează în fotoliu, amestecă cărţile şi se pregăteşte să-şi facă pasienţa preferată

„Nikolai moare, Alexandru se naște", dar iară îi flutură o umbră pe față și „ochiul ei de stăpînă" privește îngrijorat spre ușă.

— Cine-i acolo ?

— Eu.

— Care eu ? Gusiok ?

— Eu, să trăiți.

— Ce vrei ?

— D-apoi, niște pămînt.

Și pe cînd mama, chinuindu-se ea însăși și chinuindu-l și pe Gusiok, se hotărăște pînă la urmă să-i dea „lotul netrebnic" *în parte*, Kurîmușka se strecoară neobservat în pat la dînsul și, înainte de-a adormi, se închină în felul lui : „Mulțumesc, Doamne, că nu m-ai făcut Gusiok".

Gusiok

Mult s-a gîndit Kurîmușka de ce țăranii sînt atît de săraci și de nefericiți cînd vin în casă ca să-i ceară mamei ceva, și atît de veseli și de buni cînd sînt pe cîmp. „Nu-s ei vinovați — hotărî el — ci casa noastră e așa : sîntem tîrgoveți".

Într-o zi, primăvara, Pavel și Gusiok scoteau apă la fîntînă. Kurîmușka se opri lîngă Gusiok, stînjenindu-i mișcările.

— Ferește-te, boierule !

— Ce boier, zise Pavel, dînsu-i tîrgoveț.

— Da' ce înseamnă tîrgoveț ? întrebă Kurîmușka.

Pavel îi răspunse :

— Un curcan !

Kurîmușka se simți foarte jignit.

— Lasă, frățioare, îl consolă Gusiok, nu te mai necăji ; tîrgovețul e cel mai de treabă om ; tîrgovețul e bogat. Dar boierul ? ! Lui să-i dai cîini de vînătoare, pe cînd tîrgovețului îi plac păsările.

— Ce fel de păsări ?

— Ce fel de păsări ? Haide cu mine în izbă să-ți arăt.

Și-l trase de mînecă la el în izbă. Și ce nu găsești în izba lui ! Are un cocoș bătăios, o găină din Kahetia, un graur vorbitor, porumbei pintenați și guguștiuci, o potîrniche îmblînzită și o mulțime de pitpalaci de toate felurile, dar Gusiok îi arată pe cel care îi e lui drag.

— Îți place ?

Pitpalacul e sur, cu ceafa teșită. Seamănă oarecum cu Gusiok. Fața lui Gusiok e acoperită de păr, cea a pitpalacului de pene, iar nasul lui e lustruit și încîrligat ușor întocmai ca un cioc de pitpalac.

— Îți place, ce zici ?

— Toți sînt la fel.

— Așa ! Știi că pitpalacul ăsta se aude la vreo douăzeci de verste, și dacă cîntă lîngă grădina popii sau la *Buturuga arsă*, atunci, frățioare...

— Ce se-ntîmplă atunci ?

— Nu-ți mai trebuie nimic alta, drăguță, asta-i ! În cîmp sînt fel de fel de pitpalaci, dar cei buni sînt rari și scumpi. Iată de ce, tîrgoveții trăiesc la oraș, dar cum aud c-a sosit la noi vreun pitpalac cîntător, îndată înhamă caii și vin la țară. Pe vremuri, continuă să povestească Gusiok, tîrgoveții veneau la noi în carete, cu neveste cu tot, ca să asculte un pitpalac de soi. Iaca, frățioare, ce înseamnă un tîrgoveț, — un tîrgoveț e-un om bogat. Păi dacă aș putea prinde un pitpalac din acela cum le place lor, m-ar polei cu aur.

— Te-ar polei cu aur ?

— M-ar polei ! Mă fac bogat și-mi cumpăr un samovar de Tula. Să vezi ce-am să mai beau la ceai ! Iaca, asta înseamnă să fii tîrgoveț ! Ei, ce zici, îți place pitpalacul meu ?

— E cam cenușiu...

— Vezi, asta-i nenorocirea, drăguță, că-i cenușiu. Adevăratul pitpalac, cum le place tîrgoveților, e alb.

— Alb ?

— Cum e hîrtia ! Nu mă crezi ? Am să-ți arăt. Am văzut eu, cu ochii mei. Vino pe-nserat la *Buturuga arsă.*

Buturuga arsă era aproape, în spatele livezii. Spre seară, Kurîmuṣka se strecoară într-acolo. Amurgește. Un țăran pleacă cu caii la păscut — ai zice o pînză de corabie ce plutește pe o mare verde. Broaștele orăcăitoare au amuțit, în schimb celelalte și-au început concertul de triluri, care ține toată noaptea. Cucii au răguṣit și au tăcut. Mierla sură mai dă glas. Dar pitpalacii tot nu se aud încă.

— E prea devreme ?

— Așteaptă, îi șoptește Gusiok, privighetorile mai cîntă încă stingerea, stai să termine...

— Și începe pitpalacul ?

— Păi dară !

Gusiok șoptește acest „păi dară" aidoma chemării de dragoste a pitpalacului.

Privighetorile amuțesc pe rînd „trioc-trioc" și-apoi tăcere.

Răsună ceva ca o coardă întinsă.

— A zbîrnîit un cărăbuș. Nu știu de ce zbîrnîie atîta, cărăbușii, șoptește Gusiok.

— De ce oare ?

— Dumnezeu știe de ce. Taci.

Kurîmuṣka tace, ținîndu-și răsuflarea. Dar broaștele orăcăitoare s-au deșteptat dintr-odată și au prins a orăcăi, acoperind trilurile celorlalte.

— O-ac, o-ac ! le îngînă Gusiok înciudat.

Broaștele au tăcut. Prind a cînta prelung și tînguitor fetele din sat.

— Trăsni-v-ar să vă trăsnească !

În clopotniță, paznicul de noapte lovi în toacă ; pe cer apăru prima stea.

Din lanul de toamnă venea miros de secară. Căzu roua. Și atunci, în sfîrșit, peste întregul cîmp înrourat, de la grădina de zarzavat a popii și pînă la *Buturuga arsă* plezni ca un bici, lung-lung, — glasul pitpalacului.

— Cîntă ? E alb ?

— Alb, cum le place tîrgoveților.

Fără zgomot, ca niște jivine de cîmp, vînătorii se tîrăsc pe cîmpul plin de rouă, în vale, spre rîpă, și apoi pe malul celălalt, către grădina popii. Bătrînul paznic din clopotniță mai lovește odată toaca, pe cer mai apare încă o steluță nouă, și-apoi încă una, și-încă una...

Pitpalacul cîntăreț nu se încurcă : plesnește din bici să-ți spargă urechile. Femeiușca tace. Numai de n-ar fluiera tocmai cînd nu trebuie ! Trebuie întinsă plasa cît mai repede, și fixată. Slavă Domnului, tace, abia se aude foindu-se în întunericul coliviei de coajă de tei înfășurată într-o basma. E sătulă și mulțumită : înainte de a porni la vînătoare, Gusiok îi dăduse să bea lapte călduț, ca să-i dreagă glasul.

Cîntărețul cheamă mereu. Femeiușca tace sub plasa ei așezată în mijlocul secarei înmiresmate strălucind de rouă.

Cu multă grijă, Gusiok își scoate fluierul de piele și fluieră.

Cînd femeiușca tace, trebuie s-o îndemni : „pi-ut ! pi-ut !“

A sosit clipa hotărîtoare. Femeiușca începu :

— Pi-ut ! Pi-ut !

Dacă ai putea să te faci un ghemotoc mititel, cît un pitpalac, și să te pitești sub un bulgăraș. Să te cufunzi pînă la gît în pămînt și să te acoperi cu marginea plasei ! Ce s-a înfierbîntat pitpalacul acela alb ! Aleargă de colo-colo pe cîmp, se cațără ca un șoarece pe răzor, își înalță căpșorul și caută să privească pe deasupra spicelor de secară și apoi, brusc, se cufundă din nou în lan.

„Pit-palac !“

Iar ea îi răspunde încet :

„Piut-piut !“

Dar oare îi răspunde lui ? Căci, acum, pe tot cîmpul cîntă pitpalacii.

Lui îi răspunde, firește că lui !

Pitpalacul se agită pe răzor, își înalță capul. Nu, nu vede. Se frămîntă fără astîmpăr, sărind din bulgăre

în bulgăre. Încearcă să se suie pe un scaiete uscat, dar are țepi ! Pe o steblă veche de pelin, dar se-ndoaie ! Vrea să cheme, dar i-a pierit glasul, și în locul sonorului „pit-palac !“ nu iese decît un „ma-va“ răgușit și sugrumat de patimă.

„Piu-piut !“ îi răspunde ea.

El dă din aripi, izbind bulgării negri, și nu mai simte pămîntul sub picioare. Zboară. Încotro ? Cine știe. Lumea e mare !

— Uite-l cum zboară ! Uite-l cum zboară ! șoptește Gusiok încovoindu-se peste plasă.

Ar vrea să se facă mic de tot, dar nu poate. Să se facă cît pitpalacul, dar nu-i chip.

Deodată, se prăbușește lîngă plasă. S-a cufundat în ogorul înverzit și șoptește pătimaș :

„Ma-va“.

„Piut-piut !“ îi răspunde ea.

„Hai, vino, pitpalacul meu“ imploră vînătorul, cu inima oprită. Pitpalacul pășește făcînd să se unduie vîrfurile steblelor verzi. Chiar în fața plasei e un mic loc gol, o adîncitură abia ascunsă de secară. Se oprește, temător. Poate că a și observat, la vreo zece pași de el, aplecat deasupra cîmpului, un alt pitpalac uriaș, pe al cărui nas gol de prepeliță sclipește amenințător ultima geană de lumină a asfințitului.

„Mă vede, sau nu mă vede ?“ se gîndește cu răsuflarea tăiată, vînătorul.

Nu-l vede ! Pitpalacul merge drept la țintă. Încă un ultim „ma-va“ și un ultim „piut-piut“, și acum secara unduie sub plasă, chiar lîngă colivie.

Femeiușca și-a scos căpșorul sur din temnița ei, prin ferestruica lîngă care este prinsă o căniță de porțelan cu apă de băut ; pitpalacul e și el lîngă căniță. Și se uită unul la altul : ochi în ochi, cioc în cioc. Mirosul îmbătător al secarei de toamnă parcă-l îndeamnă pe cîntărețul alb, să spargă temnița de coajă de tei : „Nu mai sta pe gînduri !“

Ce să mai stea pe gînduri ! Freamătă, își umflă penele, izbește cu pieptul și cu aripile coaja uscată.

A sosit clipa : acuma !

Vînătorii scuturară plasa. Pitpalacul atîrnă prins într-un nod chiar în dreptul căniței cu apă, unde zărise adineaori căpșorul plecat. Numai să nu scape tocmai acum. Să nu alunece din mîini acest trupșor cald, cu inima zbătînd. Cîntărețul e strîns legat în straiță. Cîntecul lui în cîmpie s-a sfîrșit. De aici înainte va cînta la oraș, încîntînd urechile negustorilor de pește sau de fierărie.

Vînătorii, uzi de rouă, străbat cîmpul îndreptîndu-se spre casă. Ai zice că duhul apei trece, împreună cu fiul său, din lac în lac.

De mult paznicul de noapte a bătut ultima toacă. De mult cerul s-a spuzit de stele. A ieșit luna. Mii de steluțe pămîntești au prins a sclipi pe spicele secarei de toamnă, pe cizmele, pe cazaca și pe barba lui Gusiok, ca și pe sacul strîns legat la gură în care cîntărețul a amuțit. Au amuțit toate păsările. Și numai broscuțele își continuă trilul nesfîrșit, din amurg și pînă-n zori.

Lui Gusiok i se năzare că patru cai albi duc în galop o caretă drept în ogorul verde. E un negustor, nu-i pasă dacă va călca sub copite ogoarele străine : are bani berechet ! S-a oprit. Se face că Gusiok deschide ușa caretei.

— Înălțimea voastră, ascultați-l cum cîntă !

Cîntă pitpalacul alb. Negustorul cade pe gînduri în caretă, uitînd de socoteli, de saci, de hanuri și de mori. Inima i se înfierbîntă.

— Prinde-l Gusiok ! Pentru Dumnezeu !

— Iaca îndată, răspunde Gusiok, fiți pe pace ; am o femeiușcă grozavă, i-am dat lapte călduț să bea, ca să aibă glasul mai dulce. Pentru înălțimea voastră mi-am dat osteneala. Pe dumneavoastră vă așteptam. Iaca-ndată !

Și se face că Gusiok pleacă și apoi se întoarce cu pitpalacul.

— Poftiți, Înălțimea voastră !

— E alb ?

— Alb, alb, înălțimea voastră. Toți pitpalacii pentru domnii negustori sînt albi.

— Și cît ceri pe albul ăsta ?

— Cît binevoiți dumneavoastră.

Și negustorul l-a acoperit cu aur pe Gusiok. Acum zboară în careta sa cu cai albi, și cu pitpalacul alb la el, peste cîmpii și rîpe, peste grădinile mujicilor și ale popilor.

Și lui Gusiok i se năzare că din samovarul lui de Tula dă ceai la tot satul, și spune tuturor povestea despre negustorul cel bun și pitpalacul alb.

Acasă, vînătorii vor să se bucure la lumina focului de prada lor de preț, s-o scoată din sac și s-o bage în colivie. Desfac straița, scot pitpalacul.

— Ei, drăcie !

— Ce s-a întîmplat, Gusiok ? Ia să văd.

— E sur, clatină din cap Gusiok. Iar am dat greș, am prins unul cenușiu.

Dar ce înseamnă asta ! Să nu fie oare pe lume nici unul alb ? Opaițul abia pîlpîie în izba lui Gusiok. Doarme cocoșul bătăios, doarme privighetoarea, doarme graurul vorbitor, dorm pe joardă toți porumbeii pintenați și cei cu picioarele de mărgean. N-a prins Gusiok pitpalacul alb, marfa pentru negustori, s-a dus și samovarul de Tula.

— Și nu se află pe lume niciunul ?

— Auzi, cică pe lume ! Ce crezi, că lumea se sfîrșește la noi ? Au plecat în alte părți.

— Și unde sînt părțile acelea ?

— Păi, știut lucru — în Siberia.

— Și acolo sigur sînt pitpalaci albi ?

— Acolo toți pitpalacii sînt albi.

— Sînt și biberi albaștri ?

— Și albaștri, și verzi. Fel de fel, aleargă pe toate drumurile. Ar trebui să ne ducem și noi acolo.

Taina

Pe locul unde se afla conacul nostru, s-a ridicat acum un sat nou, iar pe locul vechii grădini e o fîneață ; dar pe straturile care fuseseră odinioară îngrășate cu

bălegar, iarba crește și acum mai înaltă, iar cosașii își amintesc că aici, pe vremuri, fuseseră flori. Dar nu-i numai iarbă pe fostele straturi! În iarbă se găsesc și margarete — fără îndoială din acele sădite de tata, pentru că mama nu mai avea timp să se ocupe de flori. E drept că avea ea un grădinar șchiop, Evtiuha, care rîciia buruienile cu săpăliga și, după moartea tatei, alei întregi de trandafiri au continuat încă multă vreme să înflorească. Însă erau doar trandafiri, doar vișini și meri, căci oameni nu erau sub acești tei. Odinioară, pe cărări, țopăiau pui de cioară și alergau frații cam sălbăticiți ai lui Kurîmușka — gimnaziști. Pe atunci, îndată ce se auzeau zurgălăi și tropote de copite, copiii dădeau fuga din grădină în curte, ca să vadă cine trece și încotro trece. Cum se zăreau din spatele tufișurilor dese de salcîmi gîturile arcuite ale trăpașilor, cum apăreau caii între stîlpii de piatră — nu mai era de stat pe gînduri. Departe, în urma lor, copiii aud strigătul de alarmă al dădacii :

— Vin musafiri!

Cu o voce blîndă, dar schimbată, mama își cheamă îndelung băieții, nădăjduind că se vor ivi și va pune mîna pe ei. E de ajuns numai vocea asta schimbată, ca ei să-și dea seama că vin musafiri, chiar dacă nu i-ar fi văzut cu ochii lor. Kurîmușka se tupilează de obicei sub Rozanka, — mărul cel bătrîn care are tulpina despicată lîngă rădăcină și poți să te uiți de acolo, ca printr-o ferestruică, spre banca din alee unde mai totdeauna musafirii vin să se așeze ca să stea de vorbă. La sosirea lor, bucuria îi străpunge inima ca o săgeată dulce, dar trebuie să fugă, căci altfel nu scapă de bătaia celorlalți frați care nu îngăduie să nu simți la fel cu ei. Pe aleea de tei, pe poteca galbenă de nisip, se plimbă botgroși cu guși purpurii, cintezoi, un iepure șchioapătă alene, se tîrăște și un șarpe de casă, — dar îndată ce pășește picior de om, toți se împrăștie care încotro. Și ei, poate, ar fi vrut să mai stea împreună cu oamenii, dar se vede că atît păsările din copaci cît și gîzele din iarbă au vreo înfricoșătoare taină de-a

lor, și de aceea fug și zboară care încotro atunci cînd aud pas de om. Și ce liniște adîncă se face în grădină cînd toți se ascund! Dar oricît de adîncă ar fi liniștea asta, tot se aude cineva șoptind în spatele tău... Te întorci, — și nu vezi pe nimeni, doar niște copite mititele au fulgerat prin văzduh. Kurîmușka fuge speriat și se pomenește deodată în fața casei, făcînd cruci în jurul său.

— Ce-ai pățit?

— Nimic, slujesc liturghia.

Într-o zi, dorința tainică a lui Kurîmușka s-a împlinit: — toți copiii au fost prinși de musafiri, și acum ședeau ca niște ghigorți priponiți, în jurul mesei sărbătorești.

Tava cu pere uscate la soare, moi și dulci, se afla chiar în dreptul lui Kurîmușka; crezînd că nu-l vede nimeni, a șterpelit una, vîrînd-o în buzunar. Nu l-a văzut decît fratele său Kolea, care i-a șoptit la ureche: „Dă-o încoa, dacă nu vrei să te spun!"

Kurîmușka, ca frate mai mic, s-a supus și i-a dat para.

— Șterpelește-mi și un pesmecior.

— Nici nu mă gîndesc!

— Bine, atunci am să arăt para.

Și începe s-o scoată de sub masă.

„N-o s-o arate, își spune în gînd Kurîmușka, n-are să îndrăznească".

Dar Kolea ridică mîna tot mai sus.

„Te pomenești c-o arată! Ba nu, n-are să îndrăznească!"

— Pentru ultima oară te întreb: șterpelești un pesmecior?

— Nu.

— Vasăzică, nu vrei... Atunci, uite!

Pune pumnul pe masă și începe să-l deschidă încet.

— Stai, stai!

— Păi vezi!

Kurîmușka prinde un moment favorabil, fură un pesmecior și-l dă lui Kolea, pe sub masă. Slavă Domnului, nu l-a văzut nimeni!

— Ei, acum dă-mi para înapoi.

— Nu mai spune ! Zău ? Ia adă încoace și-o bomboană.

Kurîmușka a trebuit să șterpelească și o bomboană.

Și de atunci tot așa mereu : amenințîndu-l că va dezvălui tuturor taina cu para uscată, Kolea îl tiraniza pe Kurîmușka. Într-o zi l-a silit să sustragă chiar și o monedă de douăzeci de copeici din geanta mamei. Ce frică i-a fost și ce silă : mama se culcase după amiază, și pe măsuța de lîngă patul ei se afla, deschisă, o geantă mare, cenușie, din piele de antilopă. Kurîmușka s-a furișat și, fără să-și ia ochii de pe chipul mamei, a scos din buzunarul genții o monedă de douăzeci de copeici. În ușă tiranul îl și aștepta. Bine că i-a dat drumul și nu i-a cerut să șterpelească încă o monedă. Cu fiecare zi, taina cu para uscată prindea tot mai multă putere și, la asta, s-a adăugat curînd și un alt necaz.

Poteca poznelor

Pitit în lăstărișul de vișini, Kurîmușka a tras într-o zi cu urechea la ce vorbeau între ei frații lui mai mari :

— Hai să omorîm o gîscă : ele ne mănîncă grîul de pe cîmp.

— Hai !

— Și-o punem la frigare ca Robinson.

— Da care gîscă ?

— A popii. Gîștele popii sînt cele mai lacome.

Tocmai atunci se apropiau gîștele popii. Frații lui Kurîmușka au despărțit de cîrd un gîscan alb, cel mai mare și mai gras, și au început să dea cu pietre în el ; după aceea l-au doborît cu bețele. Gîscanul era numai sînge. Cînd colo — n-aveau chibrituri. Unul din băieți a dat să se repeadă după chibrituri, dar s-a întors, spunînd :

— Oare nu putem s-aprindem focul frecînd două bețe ?

Au frecat mult timp un băț de altul, dar n-a ieșit nimic.

— Hai, du-te și adu mai repede chibrituri !

Unul din ei pornește în goană, în timp ce celălalt stă de pază ; Kurîmușka șade în tufiș și tare ar vrea și el să țină gîsca la frigare împreună cu frații săi, dar se teme că vor sări cu bețele la el, învinuindu-l că i-a pîndit și a tras cu urechea. Nu-i chip.

În sfîrșit, cel plecat se întoarce gîfiind.

— Ai făcut rost ?

— Da !

— Ura !

Poteca asta a poznelor, bătătorită de picioare desculțe, tare și netedă ca o talpă, se pierde prin grîu. Copiii dispar în lan, iar Kurîmușka se furișează după ei. Pentru el grîul e înalt cît o pădure și i se pare că pădurea asta nu se mai sfîrșește ; nu se vede decît cerul albastru, și o tăcere adîncă — nici spicele nu șușotesc între ele. Dar tocmai asta-i înfricoșător : că grîul nu se mai sfîrșește, că-i liniște, iar Cel Albastru privește și vede tot. Lui Kurîmușka i-i groază să-și urmărească frații mai departe și ar vrea să se întoarcă, — dar cum să se întoarcă înapoi cînd colo, în spatele lui, pădurea de grîu s-a și închis ? Își ia inima în dinți și se hotărăște să se apropie de frații săi : fie ce-o fi, numai să nu mai fie singur ! Dar cum începu să se apropie, cel care ducea gîscanul îl scăpă, și gîscanul căzu bufnind ca un pietroi pe cărarea bătătorită, gîgîind înspăimîntător. Speriați, cei doi frați săriră ca arși și o luară la fugă înapoi și dacă Kurîmușka le-ar fi stat în cale, l-ar fi răsturnat. Dar, auzind țipătul, el se năpusti speriat în grîu și o luă de-a dura, lăsînd în urma sa o cărare largă. Pe drumul acela deschis o apucă înnebunit și gîscanul însîngerat. De bună seamă Cel Albastru, care vede tot, i-a pedepsit pe răufăcători, asmuțindu-l pe gînsac asupra lor. Către el se roagă Kurîmușka fugind : „Izbăvește-ne de cel viclean". Se împiedică și cade mormăind rugăciu-

nea ; se oprește și gînsacul ; se ridică și fuge iarăși — în spatele lui gînsacul sîsîie și gîgîie. „Bucură-te Fecioară Maria", încearcă Kurîmușka să se apere cu altă rugăciune. Și abia cînd a ajuns la „Doamne, miluiește-ne pe noi păcătoșii", lanul de grîu s-a terminat, în sfîrșit, și Kurîmușka s-a întors acasă pe poteca cunoscută de pe creasta valului de pămînt.

Dacă ar fi fost Kurîmușka la fel cu frații lui, din taina asta mare a gînsacului însîngerat ar fi putut să-și facă și el o mică taină împotriva lor, ca cea cu para uscată, dar așa ceva lui nici nu i-a trecut prin minte. A înțeles doar atîta, că există taine mari, care rămîn în tine, și taine mici care ies la iveală și oamenii se chinuiesc unii pe alții cu ele. Ce simplu ar fi de pildă să spui tuturor povestea asta chinuitoare a perei uscate și să termini odată pentru totdeauna ; dar ia încearcă ! Nu-i simplu, pentru că nu de pară e vorba aici, ci de-o taină, iar taina asta crește și crește pe zi ce trece. Și cei mari au tainele lor : Sofia Alexandrovna cu starețul înțelept, Dunecika cu domnul cu chipul palid, și desigur că și înțeleptul și domnul cu chipul palid le amenință și ei cu vreo taină asemănătoare cu taina perei uscate. Și nu-i de loc ușor s-o spui în gura mare !

Marele Albastru

Nici pînă astăzi nu pot auzi fără strîngere de inimă țipătul jalnic al unei păsări răpite de uliu : cum îl aud, cum mă simt parcă orfan. Iar cînd întîlnesc copii orfani, mă grăbesc să le cumpăr cîte ceva și să le dau cîte o bomboană sau o prăjitură. De multe ori văd o suferință ascunsă pe chipul cîte unui băiețandru și atunci mi se năzare că cineva mare și Albastru și-a pus mintea cu el. În viață trebuie să te lupți cu Cel Albastru, știu : asta nu se poate evita. Dar prea e singur de tot acest băiețandru și atunci, eu însumi fiind părinte, încep să implor : „Părinte, părinte, dacă oricum suferința nu poate fi ocolită, ajută-l pe acest

copil să-l învingă în luptă pe Cel Albastru, nu face din el o jertfă zadarnică, să nu ajung să-i aud geamătul, asemenea țipătului păsării răpite de uliu".

Kurîmuşka are o taină, o taină atît de înfricoşătoare, că decît s-o afle fraţii lui, mai bine să-l mănînce în grîu gînsacul cel însîngerat. Şi taina asta nu s-a născut dintr-un păcat, ci nu ştiu cum, de la sine, pe cînd privea prin scorbura mărului la musafirii cei atît de veseli şi de bine îmbrăcaţi, şi-i asculta cum vorbesc.

— Biata Maria Ivanovna, trebuie s-o ducă tare greu cu gospodăria. N-are timp să vadă de copii şi probabil că n-are nici bani să angajeze o guvernantă. Copiii s-au sălbăticit de tot.

— Şi ce bine s-ar putea trăi aici cu bani ! E un adevărat cuib de nobili. Ia priveşte, Katia, copacul ăsta e un pin argintiu.

O chema Katia.

În altă zi Kurîmuşka mai auzi o convorbire. Pe ea o chema Marusia. Dar atunci cînd a venit Marusia, Katia nu era de faţă, iar cînd a venit Nadia — nu mai era Marusia. Ea era totdeauna singură, şi această *ea* îi aducea lui Kurîmuşka atîta bucurie şi atîta chin. *Ea* te face să te bucuri de toate şi te izbăveşte de toate, dar taina asta nu poţi s-o spui nimănui. Decît să afle cineva, — mai bine să apară gînsacul cel însîngerat. E uşor să-ţi trădezi taina la masă cînd cineva rosteşte în timpul conversaţiei „Marusia" şi obrajii ţi se fac roşii ca focul. Poţi să-i înşeli odată, de două ori, dar pînă la urmă tot vor ghici. Şi nu-i decît o singură scăpare : cînd cineva rosteşte „Marusia" tu să-ţi şopteşti : „gînsacul însîngerat !" şi atunci în faţa ochilor îţi apar scene de groază : iadul, satana şi cerul cuprins de flăcări ; vine sfîrşitul lumii ; se aude trîmbiţa arhanghelului şi morţii se scoală din morminte. Atunci Kurîmuşka devine alb ca varul, iar mama îl întreabă grijulie :

— Ce-i cu tine ? De ce eşti atît de palid ?

— Cred c-am înghiţit o muscă, răspunde Kurîmuşka.

Lui Kurîmuşka i se năzare uneori cineva bătrîn, mare şi bun, şi albastru ; lui i-ar povesti totul, ca unui prieten, iar el, care cunoaşte toate tainele, i-ar zîmbi şi l-ar elibera de chin. Cine oare era acea fiinţă dorită care i se năzărea lui Kurîmuşca ? Poate tatăl lui ?

Tată, tată, fie-ţi milă de băieţaşul tău !

Maria Morevna

Cel Albastru îl auzi pe Kurîmuşka, şi-i zîmbi. În casă apăru o fată frumoasă ca-n poveşti — cu soarele şi luna pe frunte şi luceferi în cosiţe, o adevărată Maria Morevna.

Intră şi spuse :

— M-a rugat mama să vă întreb, Maria Ivanovna, dacă-i daţi voie să se plimbe puţin prin grădină şi prin parc. Ar vrea să stea puţin în locurile dragi — am lăsat aici atîtea amintiri...

După aceea intră şi doamna general, fosta proprietăreasă a moşiei, o femeie încă destul de tînără, îmbrăcată în negru, purtînd ochelari cu ramă de aur.

S-au plimbat multă vreme, ţinîndu-se de talie, de-a lungul aleii ; s-au aşezat pe bancă. Din scorbura mărului, Kurîmuşca a văzut-o pe doamna general cum îşi şterge lacrimile cu batista, şi a auzit tot ce vorbeau între ele.

— Acolo era copacul bunicii. O mai fi încă mărul acela ? întrebă fata doamnei general.

— Uite-l colo.

— Lîngă el era cel cu mere mustoase ?

— Şi mărul mustos a rămas.

„Oare n-ar fi mai bine să plec, se gîndi deodată Kurîmuşka, te pomeneşti c-o să-şi aducă aminte şi de Rozanka". Dar era primejdios să te ridici în picioare şi, mai ales, era atît de plăcut să priveşti prin ferestruică, peste pajiştea verde, la Maria Morevna şi să-ţi spui în gînd : „Uite, asta e ea, a venit ea, cea adevărată".

Doamna general continua să vorbească :

— Trebuie să recunosc că negustorii ăştia îngrijesc bine grădina ; uite, cîte flori au, nu ca pe vremea noastră. Îţi aduc aminte că era pe aici un măr bătrîn, Rozanka, avea jos, lîngă rădăcină, o ferestruică.

— Îmi aduc aminte, cum să nu... Uite-l chiar aici !

— Hai să-l vedem.

Kurîmuşka nu apucă să fugă. Maria Morevna se uită în scorbură şi spuse :

— Ia uită-te, mamă, ce bondocel drăguţ stă pitit în iarbă !

Se apropie dădaca, foarte gravă, şi luînd o atitudine respectuoasă, se încumetă să spună :

— Maria Ivanovna vă poftește la ceai, Excelenţă.

— Care excelenţă ! zîmbeşte doamna general.

— Ăştia sînt domni adevăraţi ! îi spune dădaca mai tîrziu lui Kurîmuşka.

— Dar noi nu sîntem adevăraţi ?

— Noi nu sîntem domni, sîntem doar nişte tîrgoveţi.

Nimeni nu s-a bucurat atît de mult de oaspeţi ca mama, care s-a luminat toată, primindu-i şi şoptindu-i Dunecikăi la ureche despre fata doamnei general : „Uite o adevărată femeie rusă, ca în romanele lui Turgheniev !“ Şi cîte bunătăţi nu s-au pregătit atunci pentru ele !

La masă, Kurîmuşka află prin ce se deosebesc domnii adevăraţi de ceilalţi : mînîncă fără mofturi, nu aşteaptă să fie poftiţi, ci cer singuri să mai fie serviţi o dată, iar dacă felul de mîncare nu le place, refuză de la bun început. Şi se mai gîndea Kurîmuşka că Maria Morevna este, într-adevăr, chiar ea, aceea despre care toată lumea spune : o *fru-mu-se-ţe ;* dar ce înseamnă asta, cum de se vede aşa dintr-odată, că ajunge să te uiţi şi spui : „o fru-mu-se-ţe !“, despre asta Kurîmuşka îşi făcu următoarea părere : „O femeie obişnuită vorbeşte cu diferiţi oameni într-un fel diferit şi le zîmbeşte diferit, dar dacă e o frumuseţe, ea se poartă la fel cu toţi — şi cu săracii, şi cu bogaţii, şi cu cei mari, şi cu cei mici. Da ! Cu cei

mici vorbește absolut la fel ca și cu cei mari. În asta stă principala deosebire. Și Kurîmușka se gîndi cu groază că dacă ea, cea adevărată, și unică, îi spune deodată o vorbă la masă, el se va roși pînă la urechi și atunci toți vor afla taina lui, că ea este *ea!* Pentru orice eventualitate se pregăti să țină la îndemînă în minte gînsacul cel însîngerat ca să-i dea deodată drumul și să evoce tabloul înfricoșător al iadului și al judecății de Apoi. Și iată că, într-adevăr, Maria Morevna se uită drept la el și-i zîmbește...

„Doamne, fie-ți milă de mine păcătosul!" își pregătește Kurîmușka gînsacul.

Maria Morevna îl întreabă :

— Știi să citești ?

Kurîmușca își spune în gînd :

„Iad, Satana!" Și îndată dă drumul gînsacului.

Pămîntul e încins de flăcări roșii acolo unde se unește cu cerul, un munte negru și uriaș se despică în două, iar în vîrful lui un arhanghel sună din trîmbiță ; morții se scoală din morminte și acei dintre ei care în timpul vieții își tăiau unghiile și le păstrau în niște trăistuțe, așa cum făcea dădaca, acum vedeau cum unghiile le cresc la loc și cu ajutorul lor se agață de pietre, se cațără pe munte spre arhanghel ; aceștia sînt drepții. Iar păcătoșii scrîșnesc din dinți, nu izbutesc să se prindă de stînci și se prăvălesc în focul iadului. Și acum Kurîmușka nu-i roșu ca racul, ci alb ca varul : a învins. Mama îl întreabă :

— Ce-i cu tine ? De ce te-ai făcut deodată palid ?

Kurîmușka îi răspunde :

— Cred c-am înghițit o muscă.

— Veșnic stai cu gura deschisă ! Hai, bea repede puțină apă, poate că-ți trece.

Kurîmușka bău puțină apă, și-i răspunse calm Mariei Morevna :

— Știu să citesc.

— Bravo ! Atunci am să-ți dau o carte foarte frumoasă, cartea mea preferată din copilărie : Andersen. N-ai citit-o ?

— Nu, n-am citit-o.

După masă ea a ieșit și, după ce a cotrobăit prin lucrurile sale, i-a adus cartea cu poze.

Bătălia cu Cel Albastru

În după amiaza aceea, Kurîmuşka s-a furișat în vechiul foișor înecat în hamei și cu dușumelele verzi de mușchi și citește o poveste după alta, cercetînd atent fiecare poză. Acum nu mai aude nici cîntecul păsărilor, nici glasurile din curte ; și chiar dacă arhanghelul ar suna din trîmbiță, n-ar auzi nimic. Răsfoind, dă de o poză cu un craniu și o cruce ; se grăbește să întoarcă foaia și să citească mai departe. Dar ceva parcă-i poruncește, nu cu glas, ci cu propria-i forță, să întoarcă fila înapoi și să privească poza. Întoarce fila și e cuprins de groază. Încearcă să citească mai departe, dar puterea aceea necunoscută îi poruncește iarăși să privească poza, iar cînd o privește, se îngrozește și mai tare ! Nu, așa nu se mai poate, trebuie să ascundă undeva cartea. Cît mai repede s-o ascundă și după aceea să nu se mai apropie niciodată de locul acela : să-l considere vrăjit. Sub pasul lui dușumeaua verde scîrțîie și o scîndură se îndoaie. Aha, aici ! Ridică scîndura și îngroapă sub ea cartea cea cu craniu și cruce și se pregătește s-o ia la sănătoasa, dar în ușă dă de Maria Morevna care stă zîmbitoare cu o cununiță pe cap, împletită numai din clopoței viorii. În jurul ei se învolbură hameiul verde, iar aproape de tot, pe o creangă de măr, doarme fără frică o pasăre, o gaiță care, toropită de căldura amiezii, a lăsat să-i atîrne o aripă albastră.

— Ei, ai citit cartea mea ? îl întreabă Maria Morevna.

În clipa aceea au fremătat deodată toate păsările din copac, au început să bată din aripi și și-au luat zborul rotindu-se deasupra livezii. Dar cu toată larma. se auzi deslușit țipătul sfîșietor al unei păsări răpită de uliu.

— Ce-ai păţit ? îl întreabă Maria Morevna.

— Cum, ce-am păţit ? N-auzi ? a furat uliul o pasăre !

— Şi ce mai aştepţi ? Decît să stai şi s-asculţi, mai bine fugi şi scap-o !

În faţa foişorului se întindea o alee de plopi piramidali, subţirei ; în fund de tot stătea Cel Albastru şi se putea vedea că într-acolo îşi ducea uliul prada. Şi într-acolo, în urma uliului, zboară Kurîmuşka purtat de aripile sale. Zboară o bună bucată de drum, dar se împiedică deodată de lăstărişul de vişini care se ridică întocmai ca un zid de nepătruns şi-şi aduce aminte că nu are aripi şi că nu va putea să prindă uliul. Dar ţipătul se aude din nou şi Kurîmuşka uită iar că n-are aripi şi zboară iarăşi, sărind peste lăstăriş şi făcîndu-l să troznească ; abia apucă să se smulgă din hăţiş... şi ce vede sub cerul albastru şi sub razele albe şi dogoritoare ale soarelui de amiază ? Vede lanul acela de grîu galben, înfricoşător, de nestrăbătut, în care trăieşte gînsacul însîngerat. Şi în lanul acela, într-un loc nevăzut, ţipă şi se tînguie pasărea. Kurîmuşka ascultă încremenit la marginea lanului, acolo unde se sfîrşeşte cărarea poznelor.

Cel Mare şi Albastru i se pune de-a curmezişul : „Care pe care ?“

Iar cel mic ştie, în inima lui, că dacă întoarce spatele şi fuge, toate se vor năpusti după dînsul — şi iadul, şi satana, şi toate care şuşotesc în urmă de cîte ori treci printr-un loc pustiu — toate, laolaltă cu gînsacul însîngerat. Cel mic se gheboşeşte, cu pumnii strînşi, şi din pricina asta mîinile îi înţepenesc, capul i se apleacă înainte şi acum, spintecînd văzduhul, se năpusteşte asupra Celui Albastru, pe cărarea poznaşilor. Cel Albastru e bucuros ; în faţa lui Kurîmuşka nu se mai află nimic de care să se sperie ; în jur e numai Cel Albastru şi spicele de grîu aurii.

Iată şi rîpa unde se prăbuşise şi ţipase gînsacul însîngerat ; aici, în rîpa asta, se prăvălise, aici e împărăţia lui de groază, aici trăieşte el — şi acum, chiar în această rîpă Kurîmuşka trebuie să coboare şi apoi

să se cațăre pe malul celălalt. Pe malul celălalt e lumină, nu mai este grîu, nu se vede decît o mică tufă din spatele căreia se aude țipătul păsării, în timp ce uliul bate triumfător aerul cu aripile.

La marginea rîpei cel mic se oprește din nou înaintea ultimei bătălii înfricoșătoare, iar Cel Albastru se ridică iar împotriva lui. Dar acum cel mititel știe cum trebuie să lupte cu el, acum trage doar cu urechea și chibzuiește ce are de făcut. Coboară în rîpă, își umple sînul cu pietre, se cațără pe mal și, se strecoară drept spre tufă.

În spatele tufei, întinsă pe pămînt, țipă și se zbate pasărea cu aripi albăstrii, în timp ce vîntulețul de amiază, duce departe, ca pe niște mici corăbioare, fulgi după fulgi. Deasupra păsării, cu ghearele înfipte în ea și susținîndu-se în aer cu bătaia imenselor sale aripi sure, răpitorul privește, fără a clipi, drept în soare cu ochii lui mari de foc, și șuieră scoțîndu-și limba roșie din ciocul încîrligat. Ar mai sîsîi și ar mai juca încă mult timp în văzduh, desfătîndu-se de țipetele păsării cu aripi de azur, dar o piatră zvîrlită de după tufă îl răstoarnă, alta îl izbește drept în cap, și încă una, și încă una.

Simțind venirea morții, cîteodată, plugarul iese în ultima clipă din casă spunînd în sinea lui, în timp ce se duce pe cîmp să moară : „mă duc acasă" ; tot astfel și în pădure, recunoști îndată o pasăre pe moarte, atunci cînd începe să bată pămîntul cu aripile — zice și ea, pe limba ei : „zbor acasă, acasă". Ochiul de foc al uliului se învăluie de o pleoapă albă. Iar pasărea cu aripi albăstrii se ridică, își scutură trupul batjocorit și pornește în zbor spre grădină, unde este viața ei. Și acum tot ce-i fărămițat și împrăștiat în univers, — cerul albastru, lanul galben, toată pădurea din spate și toată grădina din față — toate se adună mănunchi și zboară spre el întruchipat într-un glas, un glas drag, care-l cheamă, și se apropie tot mai mult. Iat-o, Maria Morevna, ea vine peste cîmp, soarele, luna și luceferii sînt cu dînsa ; îi iese înainte, îl cuprinde în brațe, îl sărută, pune pe capul băie-

ţaşului o cununiţă împletită numai din clopoţei viorii, şi-i spune :

— Eşti un erou !

Zilele trec fericite ; şi tot aşa cum visele urîte apar în amintire fragmentar, cînd o parte, cînd alta, tot astfel şi tainele se dezvăluie pe rînd, dintîi una, apoi alta... Maria Morevna rîde de para uscată, o scoate glumind şi o aruncă la broaşte. De sub scîndura putredă a dulumelei din foişor iese la iveală Andersen. Acum pozele nu mai inspiră groază. În schimb Andersen are şi o altă poză : un chip cu un zîmbet la fel ca al Mariei Morevna, şi cu sprîncene aidoma — luîndu-şi parcă avîntul, ca nişte aripi de pasăre.

— Acum ştiu, ştiu ! spune Kurîmuşka.

— Ce ştii ?

— Ştiu ce înseamnă „o frumuseţe", înseamnă — tu în poză.

— Acum şi eu vreau să spun ceva... de bine.

— Eu sînt urît.

— De unde ştii ?

— M-am văzut în oglindă. Eu sînt Kurîmuşka.

— Nu trebuia să te uiţi în oglindă. Nu e frumos ca un băiat să se uite în oglindă.

Din Andersen ea îi citeşte despre răţoiul cel mic şi urît care se tot privea în oglindă şi nu vedea decît răutate în jur, iar atunci cînd au trecut nişte lebede, l-au luat cu ele.

— Tu eşti o lebădă.

— Iar tu eşti un pui de lebădă. Am să te iau cu mine şi am să te duc departe-departe...

— Acolo unde sînt biberi albaştri ?

— Acolo unde toate sînt albastre.

Cuptorul Kamer-Iunkerului

Vara, cînd se pune masa pe balcon, ai sta atît de bine aici la umbră să bei ceai, dar apare mama şi se uită cercetător în jur. De aici se poate vedea că ţăranii

s-au și apucat de muncă pe ogoarele lor, în timp ce argații din curte abia înhamă caii.

— Am dormit cam mult astăzi, zice ea, țăranii au și ieșit la muncă. Așa e totdeauna : dacă nu te scoli *tu,* nimeni nu se apucă de treabă la noi.

Întotdeauna spune vorbind despre ea însăși : *tu.*

— Tu te scoli cu noaptea în cap, bombăne ea, cred că ai dreptul să te odihnești puțin după masă, dar nimeni nu mișcă un deget pînă nu te duci tu la ei.

Din balcon se vede departe pe cîmp, iar de pe cîmp, tot așa, se vede de departe samovarul pe fața de masă albă, la umbră, sub streașina balconului.

— Nu se poate, zice mama, dincolo se muncește, iar noi să stăm la ceai. Duceți repede toate în casă.

— Mamă, se roagă Kurîmușka, de ce în casă ? Noi tot n-o să muncim, o să bem ceai, oricum.

Rușinată, mama bolborosește :

— Nu știi ce se poate întîmpla !

Și își bea ceaiul în cameră, unde e cald și plin de muște.

„Se teme de țărani, se gîndește Kurîmușka, așa cum ne temeam și noi, mai înainte, de musafiri. Noi ne ascundeam de musafiri în grădină, iar ea se ascunde de țărani în casă. Dar de ce să-i fie teamă de ei ?“

Kurîmușka se apropie întotdeauna de mujici fără frică. Numai Ivan nu e un om bun, are o taină, și taina asta a lui trebuie să fie foarte mare și înfricoșătoare. Ivan a fost tocmit grăjdar încă din toamnă și îndată s-a schimbat ceva în curte.

— Așa grăjdar înțeleg și eu spune mama ; caii sînt țesălați, ieslele reparate, el e și grăjdar, și tîmplar ; repară și volocul de prins pește, îngrijește și cîinii, așa grăjdar n-am avut pînă acum !

Un singur lucru e rău, că nu poți striga la el.

Odată, mama a încercat să-l ia în felul ei :

— Tu n-auzi ce-ți spun, Ivane ? Odată ce ți-am spus, trebuie să faci imediat. Ieri ți-am poruncit să dregi fîntîna.

Dar Ivan îi aruncă o căutătură prin barba lui neagră și deasă, iar mama schimbă deodată tonul :

— *Ar* trebui reparate ghizdurile fîntînii, Ivane.

De atunci vorbește cu el numai cu ar. Dar cînd se depărtează de el, se plînge :

— Mi-e frică de Ivan ăsta, e nu știu cum... fioros.

Kurîmuṣka a încercat și el într-o zi să se dea bine pe lîngă Ivan, aducîndu-i niște mere. Dar Ivan a rîs :

— Mănîncă-le singur. Ce, crezi că n-am mîini ca să-mi iau mere ?

— O să te prindă.

— Cu ce ?

— Merele nu-s ale tale.

— Dar ce, poate sînt ale tale ?

— Ale mele !

Aici Ivan i-a aruncat o privire fioroasă, așa cum făcuse atunci și cu mama, și i-a spus :

— Ești un mormoloc.

De atunci Kurîmuṣka nu mai putea să alerge la lucrători ca mai înainte, ca să le aducă mere în sîn — pretutindeni îl pîndea acel ochi fioros al lui Ivan. De orice s-ar fi apucat, să zicem de cercul de la hulube, ochiul și mîinile lui parcă ziceau : Așa cerc au *cei adevărați*. Cînd scoate un cal care a stat mult în grajd, acesta sare în două picioare ca un zmeu, dar Ivan îi trage una cu cravașa și calul stă liniștit ca cea din urmă mîrțoagă. Și cu toate e la fel — cu această curte cu acareturile ei, cu grădina, și cu pămîntul. Pînă una alta, n-ai cum să-i găsești nici un cusur.

„N-o fi cumva Balda * ? — se minuna Kurîmuṣka. Și acela era muncitor vrednic, dar ce folos : cînd i-a dat popii un bobîrnac l-a făcut să zboare cît colo".

Chiar a și rugat-o pe Dunecika să-i mai citească încă o dată povestea cu Balda, dar după aceea a spus :

— Nu, Ivan nu e Balda.

Despre Ivan se zicea mereu : E leit el. El — adică boierul turbat, ateul.

Și toate astea erau legate într-un fel de ceea ce se întîmpla mereu la bucătărie, pe cuptorul unde

---

* Corespondentul lui Păcală în basmele rusești.

dormise camerista Nastia, apoi Duniașa, apoi Katia. O cameristă pleca și se angaja alta, iar înainte de plecarea ei, dădaca șoptea întotdeauna mamei la ureche, cu un aer misterios, în taină :

— Am aprins lumînarea, și văd pe cuptor niște genunchi roșii-roșii.

— Cine a fost ?

— Păi tot Kiriușka.

— Iar s-au tăvălit ?

— E-un drac împielițat.

Pe cuptor se petrece ceva tare urît și, atunci cînd se vorbește despre asta, chipul mamei și al Dunecikăi arată foarte ciudat.

Aici să fie oare taina lui Ivan ?

Cei mari ziceau între ei : „Sînt mulți. De cîte ori n-am întîlnit pe drum cîte unul — leit ! Numai că-i îmbrăcat ca un mujic". Dar asta nu se mai spunea despre ateu, ci despre boierul cel mai mare — Kamer-iun-ke-rul. El are și un lacheu tot leit, iar lacheul se duce la nevasta paraclisierului, care are șapte copii, și toți sînt leiți. Erau o mulțime de leiți, și Kurîmuska se gîndea uneori că mare cuptor trebuie să mai aibă Kamer-iunkerul.

Acest „pe cuptor" începea odată cu întunericul serilor de iarnă, cînd greierul țîrîie neîncetat, gîndacii roșcați forfotesc pe patul de pămînt din dosul cuptorului, abacul țăcăne necontenit în camera mamei, iar crengile înghețate izbesc în geamul geruit : poc ! poc ! Dădaca tresare, ia o lumînare, coboară în bucătărie și se întoarce înapoi...

Kurîmuska doarme și nu doarme, o vede pe dădacă mișcînd ușurel clanța ușii de la camera mamei.

Țăcănitul abacului se întrerupe.

— Ce vrei, dădaco ?

— Iar e Zurbagiul pe cuptor.

— Asta-i bună !

Și începe un sfat lung.

Și din toate astea a ieșit Ivan, leit Boierul Turbat.

Asta s-a întîmplat într-o seară de iarnă. Pe la amiază vremea se mai încălzise și pe Kurîmușka l-au lăsat să iasă afară ca să dea jos țurțurii. Seara era lungă, o adevărată seară de iarnă ; mama și Dunecika plecaseră undeva în vizită, lucru care se întîmpla rar de tot. La un moment dat și dădaca a ieșit din odaie, — poate ca să controleze ce se petrece pe cuptor ? Kurîmușka era singur de tot în casa veche și deodată aude pe cineva strigînd : „Țarul a fost omorît !“ Aude și alte voci, dar nu știe cine strigă, un singur lucru a înțeles Kurîmușka deslușit : „A fost omorît țarul“. S-a gîndit îndată la Dunecika : „Acum o să fie bine pentru Dunecika“. Dar după strigăte se auziră plînsete, larmă, tropot de pași — dădaca și Nastia alergau pe scări. Fără să știe de ce, Kurîmușka s-a speriat.

— L-au omorît pe tătucul-țar, se tînguia dădaca printre sughițuri de plîns.

— De ce plîngi, dădaco ? o întrebă Kurîmușka. Ce are să se întîmple ?

— Auzi, ce ! Acum mujicii au să pornească asupra boierilor cu topoarele.

„Cu topoare pe cuptor cosesc racii fînul !“ îi trecu întîi prin minte lui Kurîmușka ; apoi acest lucru l-a înfricoșat deodată, ca un fel de vedenie : vin mujicii asupra boierilor cu topoarele, un fel de sfîrșitul lumii.

— Vai-vai-vai ! prinde a se văicări Kurîmușka dintr-o dată.

Dădaca se sperie :

— Ce s-a întîmplat ? Ce-i cu tine ?

— Cum ce ? Vin mujicii cu topoarele !

— Poate că n-or veni.

— Vor veni, sigur vor veni.

— Dar tu de unde știi ?

— L-au omorît pe țar.

— Asta așa-i, l-au omorît pe țar.

— Și vor porni mujicii ?

— Fără doar și poate, vor porni.

Nastia plînge, plînge și dădaca, plînge și Kurîmușka.

— Ce-i de făcut, dădacă ? Să ne ascundem ?

— Trebuie să chemăm niște mujici să stea aici, pînă se întorc ai noștri, că mi-i frică singuri. Nastia, du-te și cheamă-i.

— Pe cine ?

— Pe băieții noștri, ai noștri sînt cuminți.

Iată că intră și mujicii, același Ivan cu Pavel.

Dădaca îl întreabă pe Ivan :

— Acum pe toți îi curăță ?

— Pînă la unul, răspunde Ivan.

Iar Kurîmușka întreabă :

— Și pe noi ?

— Dar ce, parcă voi sînteți boieri ! rîde Ivan.

— Slavă Domnului, se liniști Kurîmușka și întrebă cu îndrăzneală : de ce n-o să se atingă de negustori ? Ivan, spune-mi toată taina !

— Negustorii trăiesc din capital, răspunde Ivan. Dar tu nu pricepi încă lucrurile astea ; am să te lămuresc. Dumnezeu l-a făcut pe Adam pe pămînt ?

— Păi da, l-a făcut.

— Adam a păcătuit, și Dumnezeu l-a alungat din rai. Știi, nu ?

— Am auzit.

— Dar știi tu ce-a spus Dumnezeu omului atunci cînd l-a alungat din rai ?

— Nu știu.

— Dumnezeu i-a spus : cu sudoarea frunții tale să lucrezi pămîntul.

— Asta știu.

— Uite, Gusiok e un om. Dar de ce nu are și el pămînt ?

Unde-i pămîntul lui ?

— A trecut la mama.

— Maică-ta l-a cumpărat de la boieri. Dar cum de-a trecut pămîntul de la Gusiok la boieri ? Ei nu l-au cumpărat. Cine l-a dat boierilor ?

— Poate țarul ?

— Ţarina Katerina. Pe cine îndrăgea, aceluia îi dădea pămînt.

— Uite, spuse Pavel, la voi în livadă e un pom mare, bătrîn de cînd l-a pomenit lumea, iar pe acest pom bunicul meu îşi atîrna hamul, pentru că pămîntul era al mujicilor ; apoi a trecut la boieri, iar de la boieri la negustori.

— Şi acum trece iar la voi ?

— Cînd o să se bată ţăruşi în pămînt, atunci om vedea.

— Cum să bată ţăruşi ?

— Ei, boierule, prea multe vrei să ştii.

Ivan zîmbi ca odinioară :

— Boierul e fără nădragi, dar joacă.

— Cum adică fără nădragi ? Eu am pantaloni !

Toţi izbucniră în hohote de rîs. După ce se săturară de rîs, Pavel spuse :

— Ehei, frăţioare, Ivan ţi-a spus o ghicitoare ca să ai ce dezlega la noapte. Culcă-te şi gîndeşte-te : ce vor să zică mujicii cînd spun : boierul e fără nădragi, dar joacă.

Kaşcei

De cînd a plecat Maria Morevna — ea făgăduise că nu pentru mult timp, dar trecuse aproape toată iarna — s-au adunat iarăşi fel de fel de taine ; înainte, ele apăreau în livadă, în pădure sau pe cîmp, dar acum erau chiar printre oameni, şi n-aveai pe cine întreba. La asemenea întrebări ţi se rîdea în nas : „caută să ghiceşti singur" ; ba erau şi întrebări că dacă le puneai s-a zis cu tine. În sat s-a vorbit o vreme despre Adam, că Dumnezeu l-a făcut din lut, din pămînt, şi i-a poruncit să are pămîntul, şi în felul acesta au apărut mujicii despre care mama spunea : „ăştilanţii". Şi se mai vorbea în sat despre al doilea Adam, cică Dumnezeu şi lui i-a poruncit să are pămîntul, dar pămînt nu mai era ; de la acest al

doilea Adam au purces, după cum spunea mama: „ăilanți" mujici, iar aceștia și-au pus în gînd să bată țărușii în pămînt.

Veni șeful de poliție ca să afle cine avea de gînd să bată țărușii în pămînt.

Toată lumea l-a pîrît pe Ivan. Și l-au dus pe Ivan undeva.

— Unde l-au dus pe Ivan?

— Unde Chirică își înțarcă copiii.

— Care Chirică?

Toți începură să rîdă, ceea ce vroia să zică: „caută să ghicești singur!"

Pe țar l-au omorît, și iar a venit un țar, dintr-o dată, foarte mare, cu barbă.

Mama face pasiența „Nikolai moare, Alexandru se naște". Doar nu s-or fi născînd țarii cu barbă de la început? Iar trebuie să ghicești singur.

— Mamă, întrebă el, de ce toată lumea ghicește dintr-o dată, iar eu abia după aceea?

— Pentru că ești foarte distrat.

Iată încă o ghicitoare: toți sînt ca toată lumea, numai el este, cum îi zice... dis-trat. Ce bine ar fi să vină Maș[illegible] Morevna măcar pentru o singură zi, ea ar dezl[illegible] toate tainele și toate ghicitorile.

Și iată o zi senină: pe pămînt era încă omăt; norii de pe cer s-au topit, s-a ivit soarele. Lumea zicea: „A crescut bine ziua!" Alții spuneau: „De-acum e primăvară!" Și a mai zis cineva: „Azi vine Mașa!"

Mama povestea:

— Nu-mi mai recunosc copiii, așa de mult i-a schimbat drăguța asta de Mașa într-o singură vară. Cum ascultă de ea! Dacă ea le spune: „Aduceți niște flori", ei se duc și aduc flori, dar nu numai atît: ore întregi stau jos cuminți și pun floare lîngă floare — și gata un buchet frumos. Dacă le spune: „Căutați-mi un măr bun", ei se duc, scutură toți merii, aleg și tot mușcă pînă găsesc unul cum e chihlimbarul, și dulce și mustos.

Sofia Alexandrovna, care e zgîrcită, nu aprobă.

— Nu cred că-i bine așa.

— De ce să nu fie bine ? Aşi, ce vorbeşti ! N-au decît să guste din toate merele, numai să aibă chip de oameni, că se sălbăticiseră de tot ; cum venea cineva la noi, fugeau. Acum se duc chiar ei să-i întîmpine pe oaspeţi, şi sînt bucuroşi cînd vine lume. Nemaipomenit ce talent are ! De fiinţe ca ea e nevoie pentru educarea copiilor, nu de fete bătrîne şi pocite.

— E prea mîndră. Îi îndeamnă şi pe copii să fie aşa, îi împinge spre ceva neobişnuit, pe cînd viaţa cere să învăţăm cu smerenie şi răbdare, să zidim cărămidă cu cărămidă.

— Asta o să-i înveţe viaţa însăşi, dar Maşa... e leit o femeie din romanele lui Turgheniev.

— E ex-pan-si-vă ! Se împrăştie în toate părţile : cînd îi acoperă cu flori pe cîntăreţi, cînd te pomeneşti cu ea la facultatea de ma-te-ma-ti-că, cînd e în Italia, cînd mulge vaci cu Tolstoi la Iasnaia Poliana. Toate din trufie : e frumoasă, de neam, dar îi lipseşte ce-i necesar în viaţă. S-au împrumutat şi de la dumneavoastră ?

— O nimica toată ; aş fi fost foarte bucuroasă să le arăt recunoştinţa mea ; copiii sînt de nerecunoscut, chiar şi la şcoală au început să-i laude.

— Ar trebui să se angajeze guvernantă într-o familie de aristocraţi. Dar credeţi că s-ar angaja ? Zău, nu ştiu, ce viitor o aşteaptă.

— Ce tot spui ! Aşa o frumuseţe să nu găsească o partidă ?

— Dacă o să caute, fără îndoială că va găsi. Dar se înduplecă ea să caute ? Iar cavalerii noştri ştii bine cum sînt.

— Asta-i drept, cavalerii noştri nu-s grozavi.

— Vreau s-o îndemn să ceară sfat stareţului meu. Nici nu-ţi poţi închipui cîte fete din cele mai bune familii de nobili se duc la el, şi fiecare găseşte mîngîiere. Acolo va cunoaşte şi ea duhul smereniei, că altfel, zău, prea e cu nasul pe sus.

Kurîmuşka şade în fotoliu şi ascultă tot ce se spune. El înţelege că Sofia Alexandrovna vrea s-o dea pe Maşa în mîna acelui bătrîn înţelept şi acum

bătrînul îi apare ca nemuritorul Kaşcei din basme. Dar el, Kurîmuşka, nu va îngădui una ca asta. Lasă, vine Maşa astăzi şi el îi va spune totul la ureche. N-o va da pe Maria Morevna lui Kaşcei Cel făr'de moarte.

Judecata

Mama întotdeauna a fost aşa : nu se poate bucura singură. Cu prilejul întoarcerii Maşei invită musafiri, o invită şi pe Sofia Alexandrovna cu bărbatul ei, şi nici nu se întreabă dacă Mariei Morevna îi va face plăcere să-l vadă pe Boierul Turbat.

„Dar mai ales, se gîndeşte îngrijorat Kurîmuşka, cum am să-i povestesc, faţă de musafiri, despre planul cu Kaşcei Cel făr'de moarte ?"

Asemenea gînduri îl frămîntau, cînd auzi strigăte : „Sosesc !" Se repezi să le iasă înainte.

— Îmbracă-te ! Îmbracă-te !

Dar era prea tîrziu. Kurîmuşka, fără palton, cu capul gol zboară afară în zăpadă şi acum dă din mîini, ţopăie şi cîntă întîmpinînd-o pe Maria Morevna. Iat-o, a coborît din sanie, îl sărută, şi el vrea să-i spună totul chiar acolo, pe scări, dar după el vine o întreagă poteră. Iese Dunecika, apoi mama. După aceea, în casă, încep tot felul de discuţii fără rost, pregătiri pentru seară şi toată lumea stă în jurul mesei, în aşteptarea musafirilor. Mama îşi întinde iarăşi pasienţa, în timp ce povesteşte :

— Se întîmplă şi schimbări extraordinare. Cine nu ştie c-a fost un adevărat ateu ?

— Ce ateu ! exclamă Dunecika ; cel mai bine l-au poreclit mujicii : Boierul Turbat.

— Totuşi Alexandr Mihalîci nu credea în Dumnezeu, se lăuda chiar cu asta, şi dintr-o dată...

— Dar cum s-a întîmplat ? întrebă Maşa.

— Povestea-i foarte ciudată. Iată cum s-a întîmplat : După asasinarea ţarului, părea că nu mai e în

toată firea, ba chiar s-a și îmbolnăvit ; au apărut ex-ce-se gastrice.

— Tare cu haz mai povestești, mătușică ! rîse Dunecika.

— Zău, nu glumesc, toate mi le-a spus chiar ea. Și știți cît e de șireată, a profitat de starea asta a lui și l-a înduplecat să se ducă la stareţul acela înţelept, să ceară sfat. Răspunsul bătrînului a fost, ca de obicei, la-co-nic : „Să mînînce terci de hrișcă și castraveți murați". Și ce credeți ? I-au trecut toate, se simte de minune și declară : „Posturile pravoslavnice sînt mare binefacere !"

— Și-a început să creadă ?

— Nu chiar dintr-o dată. S-a dus mereu la stareț și acum a devenit bigot : vinde lumînări în biserică și umblă cu talerul printre credincioși. Sofia Alexandrovna e într-al nouălea cer, se înţeleg acum de minune. O să vedeți : azi vor veni împreună. E foarte interesant.

Dunecika oftează adînc : veselia îi trecuse cu desăvîrșire : ţarul fusese omorît, și a apărut îndată un alt ţar, iar situaţia ei este și mai grea ca înainte : continuă să lucreze în le-ga-li-ta-te ; și, la fel, ca și mai înainte, stă mititică, lîngă sobă și recită :

Jandarmul cu mustăţi de-un stînjen,
Iar lîngă el un domn înlănţuit,
Cu chipul palid, istovit.

Mama nu poate să sufere ca cineva să fie nemulţumit, să se chinuiască și să trăiască singur ; îi aruncă pe furiș cîte o privire pe deasupra ochelarilor, și pînă la urmă o întreabă timid :

— Dragă Dunecika, să știi că tot nu pot să înţeleg astea ale voastre. Există doar și jandarmi cumsecade ?

— Mătușico !

— Uite, de exemplu, șeful de poliţie Krupkin, care i-a stîrpit pe hoţii de cai din judeţul nostru — ce lucru colosal a făcut pentru ţărani !

— Asta-i cu totul altceva, mătușico.

— Dar de ce altceva, și cum faceți voi deosebirea ? Să zicem că un jandarm își îndeplinește cinstit îndatoririle ; de ce-i mai rău decît ceilalți oameni ? Iar voi disprețuiți orice jandarm ! Și țarul a fost un om, i-a eliberat pe țărani, și iată că l-au omorît. Cum vrei să înțeleg asta ? Explică-mi, te rog, doar știi că eu nu am cine știe ce școală.

— Aveți dreptate, spune Mașa, omuciderea este o mare nenorocire. Nu-i îngăduit ca omuciderea să fie premeditată, iar dacă totuși se întîmplă, este o mare nenorocire.

— Mașa, Mașa ! exclamă Dunecika, — cum de nu înțelegi ? Asta nu-i omucidere.

— Dar ce este ?

— Asta ? Asta e judecată !

Mașa vrea să răspundă ceva, dar deodată cîinii încep să latre în curte și se aude obișnuitul țipăt de groază, de parcă vreun cîine ar fi mușcat pe cineva de picior :

— Vin musafiri !

— Mătușico dragă, lasă-mă să plec, vreau să mă ascund, nu pot să-l văd, nu pot să-l aud vorbind și să tac.

— Ba nu, Dunecika, rămîi, noi n-o să lăsăm să fii jignită ; de ce să stai singurică și, pe urmă, știi, azi avem plăcinte de post cu ciuperci, care-ți plac ție, și pietrușei prăjiți. Dădacă, dădacă, pune masa !

Descoperirea

Pentru întîia oară s-a întîmplat ca Sofia Alexandrovna să sosească împreună cu soțul ei, Alexandr Mihalîci, și încă la braț. În schimb, ce stînjeniți se simțeau cu toții la masă ; conversația lîncezea, mama întorcea nerăbdătoare capul spre ușă și întreba : „Ei, tot nu sînteți gata ? Începeți să serviți odată !“ După care se apuca din nou să-i întrețină pe musafiri.

— Alexandr Mihalîci, la dumneavoastră gîndacul a distrus mult semănăturile de toamnă ?

— Fleacuri ! La noi în fiecare toamnă apare gîndacul.

— Toamna grîul verde s-a cam pălit ; ce credeți, își revine la primăvară ?

— Depinde ce fel de primăvară vom avea.

— L-am întrebat și pe stareț în legătură cu asta, spuse Sofia Alexandrovna, și el tot așa a răspuns : „Toamna strică sau drege, primăvara se alege".

— Se pricepe starețul și la asta ? întreabă Maşa.

— Cum să nu, se pricepe la toate, are dar de sus. Să auzi numai ce-l întreabă femeile ! în ce rochie să se cunune : albastră sau roz, ce purcel să lase : alb sau bălțat...

— Asta-i de-a dreptul prostie !

— Cum să vă spun... Iată ce zice el despre sine : călugărul e un par uscat, dar în jurul lui se încolăcește hameiul verde, și de aceea există călugărul, ca să susțină hameiul.

— Foarte frumos ! Ce om înțelept ! Eu mă gîndeam numai la femei. Se poate să-i răpească timpul pentru asemenea prostii ? Și el ce le răspunde ?

— El răspunde întotdeauna așa : „Dar tu, cum vrei să fie ?" și binecuvîntează dorințele lor.

Ochii Mariei Morevna luciră, iar sprîncenele-i fremătară ca niște aripioare de pasăre.

— Prin urmare, spuse ea, ele se duc la el avînd o îndoială, dar pe drum o rezolvă singure.

— Firește, asta-i tot.

— Iar el binecuvîntează propriile lor rezolvări obținute în drum spre el ?

— Da, propriile lor rezolvări.

— Și atunci și pe înțelept îl crează în propria lor inimă ? Ce frumos ! Vreau să-l văd neapărat cît mai curînd.

— Duceți-vă chiar mîine, voi avea caii pregătiți, numai să veniți mai devreme.

„S-a sfîrșit, s-a sfîrșit, gîndește Kurîmuşka, acum s-a dus totul, nu va mai avea timp să-i povestească

nimic, ea va pleca dis-de-dimineață și Kașcei Făr'de moarte n-o va mai lăsa pe Maria Morevna să plece de la dînsul ; trebuie cu orice preț să stea de vorbă cu ea și s-o prevină". Cu sufletul frămîntat de temeri, Kurîmușka învîrtea distrat un cocoloș de pîine cu două degete încrucișate unul peste altul, și avea o senzație ciudată : nu era decît un singur cocoloș, dar părea că sînt două.

— Ia mîinile de pe masă ! îi spuse mama. Ce faci acolo ?

— Învîrt un cocoloș de pîine, răspunse Kurîmușka. E ceva ciudat, nu-i decît un cocoloș și par două.

— Cum vine asta ? întrebă Alexandr Mihalîci.

— Uite așa.

— Într-adevăr, ai dreptate !

Toată lumea a răsuflat ușurată că nu mai era nevoie să întrețină conversația și toți începură să rostogolească pe masă cîte un cocoloș de pîine !

— Ei, bravo ! Asta-i o adevărată descoperire !

În clipa cînd se rosti cuvîntul „descoperire", Kurîmușca zbură deodată sus de tot în slăvi și acolo sus inima i se umplu de o dulceață nespusă. „Ce-ar fi, se gîndi el, să-i întreb acum pe toți deodată despre toate, sînt buni cu toții, și chiar și Boierul Turbat rostogolește cocoloașe pe masă, ca un copil mic".

„Am să-i întreb ! hotărî Kurîmușka. Poate că și asta va fi o descoperire".

Tocmai vru să întrebe despre țar, de ce se naște altfel decît toți oamenii, mare chiar de la început și cu barbă, despre taina lui Ivan, de ce e leit Alexandr Mihalîci, și despre toate, dar mama i-o luă înainte :

— Am de gînd să pun și un al patrulea loc cu trifoi și timoftică, dar mai întîi vreau să mă sfătuiesc cu Dankevici.

— Foarte bine, sfătuiți-vă cu el, spuse Alexandr Mihalîci, are o gospodărie model. S-a întors de curînd din Petersburg.

— A fost prezentat țarului ?

— L-am văzut ieri ; e încîntat de țar ; spune că are „chip de rus, și-o barbă lată".

Se așternu iarăși tăcere. Dunecika își ținea privirea pironită în farfurie, iar mamei îi era rușine de Dunecika. Maşa nu se simțea nici ea prea în largul ei. Iar Kurîmuşka se hotărî definitiv : „Am să întreb ! Și, poate, asta va fi încă o descoperire". Era ca o piedică pe care o sărise și, în mijlocul tăcerii generale, întrebă deodată :

— Pe țar l-au omorît, iar el s-a născut dintr-odată cu barbă, cum se poate așa ceva ?

Și astfel făcu cea de-a doua mare descoperire : toată lumea, pînă și Dunecika, rîseră în hohote și abia după mai mult timp Alexandr Mihalîci izbuti să-i explice :

— Țarul se naște la fel ca și toată lumea, mititel și crește ca moștenitor, iar după aceea, cînd țarul moare, moștenitorul ia îndată locul lui și devine țar.

— Dacă e așa, întrebă Kurîmuşka, dacă întotdeauna țarul se naște neapărat, atunci de ce e omorît ?

Deodată, o expresie de răutate apăru pe chipul lui Alexandr Mihalîci care spuse, întorcîndu-se spre Dunecika :

— Băieţaşule, întreab-o mai degrabă pe mătușa ta, ea se pricepe mai bine ca mine la lucrurile astea.

Dunecika se făcu stacojie. Se lăsă o tăcere apăsătoare. Descoperirea aceasta era ceva groaznic. Dar Kurîmuşka își luase zborul, sus de tot, și acum vroia să facă mereu alte descoperiri. Întrebă despre taina le-i-ți-lor.

— Dumnezeu l-a făcut pe Adam din pămînt ?

— Da, să zicem.

— Și i-a poruncit să are pămîntul ?

— Da, i-a poruncit.

— Dar de ce nu i-a dat pămînt ?

— Ia-n te uită la el ! se minună Alexandr Mihalîci. Singur te-ai gîndit la asta ?

— Eu nu știu să mă gîndesc și să ghicesc, răspunse Kurîmuşka ; Ivan mi-a spus.

— Ivan ți-a spus așa ceva ?

— Ivan. Iar despre el, lumea zice nu știu de ce : e leit Alexandr Mihalîci.

Atunci se întîmplă ceea ce se petrece adesea în vis : Kurîmuşka păşeşte pe o podea de sticlă într-o sală imensă ; în jur sînt foarte mulţi oameni, care se uită la el ca să vadă cum va trece, iar podeaua de sticlă deodată începe să se aplece într-o parte, şi atunci, cu un ţipăt de groază, el se prăbuşeşte undeva cu capul în jos, buf ! şi se trezeşte.

Podeaua se înclină, Kurîmuşka zboară şi vede cum mama clipeşte din ochii ei negri şi-i face semne cu şervetul alb, şi-l aude pe Alexandr Mihalîci spunînd : „Eşti prea mic ca să ai voie să vorbeşti la masă, eşti încă prost !“ Toată lumea se scoală de la masă, mulţumindu-i mamei pentru cină, iar lui i se spune cu asprime : „Du-te la culcare.“

Oaspetele liniştit

Noaptea aceea i se păru tare lungă lui Kurîmuşka, care neputînd să doarmă se tot gîndea că atinsese neîndemînatic ceva şi acum Kaşcei s-a smuls din lanţuri şi o să-i pună pe toţi în lanţurile acelea, iar el trebuie să-şi ia rămas bun pentru totdeauna de la Maria Morevna. Prin uşa întredeschisă de la odaia mamei se zăreşte luminiţa candelei şi încă multă vreme o aude pe Dunecika plîngînd şi vorbind în şoaptă cu mama.

— În scrisoare chiar aşa spune : „Să lucrezi un timp nedeterminat în legalitate“. Asta înseamnă toată viaţa în această beznă şi sălbăticie.

— Mută-te la oraş, draga mea.

— La oraş sînt multe ca mine.

— Hai, lasă, nu mai plînge ; ai să te deprinzi. Ce să-i faci ! Uite, şi eu muncesc pentru bancă şi, după cum ştii, sînt absolut singură.

— Oricum, dumneata ai iubit.

— Ce vorbeşti ! Ce dragoste ? Îmi aduc aminte şi acum : m-au condus în salon, m-au aşezat lîngă el

pe divanul verde, eu am văzut o barbă neagră — și atîta tot.

— Dar după aceea ?

— Nu m-am obișnuit prea curînd, iar tu nu de asta ai nevoie, nu de asemenea dragoste.

— Nu vorbi așa, ai copii, eu nu mă voi alege nici cu atît.

— Ai să îndrăgești copii străini ca pe propriii tăi copii.

— Știu că-i voi îndrăgi, totuși e „altceva".

„Sărmana, sărmana", șoptește Kurîmușka, pe toți ne-a prins Kașcei în lanțul său, dar ce-i de făcut ? Eu sînt de vină, eu i-am dat drumul lui Kașcei. Ce să fac ? Trebuie să mă pocăiesc, hotărî el, să mă spovedesc față de Maria Morevna, să-i spun tot, și atunci iarăși o să fie bine, și, mai ales, trebuie să-i destăinui ce s-a urzit împotriva ei. Cum să fac ? Să mă furișez oare la ea în dormitor, „în camera cea mică", și s-o trezesc ? Ea va înțelege totul. Dar cum să mă strecor pînă acolo, prin camera mamei, apoi prin coridor, și cum să stau treaz pînă adoarme toată lumea ?"

„Trebuie, trebuie !" hotărî el, și din clipa aceea a repetat acest „trebuie" cît a fost noaptea de lungă.

Încă multă vreme au șușotit între ele mama și Dunecika. Kurîmușka nu închide dinadins ochii și vede zăpadă albastră ; pășind pe zăpadă el se îndreaptă spre pom și stă acolo, lîngă pom, multă vreme. Moș Gerilă îl întreabă : „Ți-e cald, Kurîmușka ?" „Mi-e foarte cald !" îi răspunde el lui Moș Gerilă, iar de undeva de lîngă el se aude mereu vocea : „Trebuie, trebuie !"

— Auzi ? întreabă Dunecika. Auzi ?

— Mi se pare că plînge. Trebuie să mă duc să văd. Întotdeauna, cînd vin musafiri, copiii sînt nervoși. Cîte n-a făcut astăzi ?

— Groaznic ! E întotdeauna singur, asta nu-i bine. Cînd sînt singuri, copiii văd lucrurile într-un fel cu totul deosebit.

— Dormi ? întreabă încetișor mama.

Kurîmușka respiră dinadins adînc.

— Doarme !

Apoi, ca de obicei, mama își pune palma pe fruntea copilului.

— Am impresia că are puțină febră, de asta-i nervos ; altă dată am să-l culc mai devreme. Hai să ne culcăm și noi, e foarte tîrziu.

În timp ce ele se dezbrăcau și se culcau, Kurîmușka se lupta cu somnul ; i se părea că bate aerul cu palmele, ca și cum ar avea aripi, și se înalță în văzduh ; încearcă mereu, se ridică tot mai sus, pînă la tavanul acelei săli imense și zboară, acolo sub tavan, prin întreaga sală, ca o muscă. Anunță tuturor această descoperire și o mulțime de lume se adună în curte ca să-l vadă pe Kurîmușka zburînd. Iată-l că iese, bate aerul cu palmele, își face vînt, dar pămîntul îi ține picioarele ca un magnet, și toți rîd și ocărăsc : „V-ați adunat aici luîndu-vă după un nerod de copil !“ Dar după ce lumea se împrăștie, el încearcă din nou și se ridică, tot mai sus, tot mai sus. Și-l doare îngrozitor că nu le poate arăta descoperirea sa. Ce bine ar fi ca toată lumea să zboare !

— Iar plînge, auzi ? spune Dunecika.

— N-ar fi bine să-i dau puțină bromură ? întreabă mama.

— Nu, mai așteaptă ; mi se pare că iar a adormit.

Kurîmușka respiră dinadins adînc și zgomotos, dar nu mai închide ochii, și iar vede poiana albă. Frumoasa adormită, Maria Morevna, e culcată sub un brad, Ivan Țarevici * se apropie de ea și vrea s-o trezească, dar nu știe cum s-o atingă ca să nu se sperie ; Ivan Țarevici stă și stă lîngă frumoasa adormită, gata-gata să adoarmă și el. Deodată, ca o lovitură de tun : „Trebuie, trebuie !“

Kurîmușka se trezește și simte că este peste putință să facă ceea ce își pusese în gînd ; i se pare că cel mai bun lucru este să doarmă și tot ceea ce își pusese în gînd va trece, ca un vis urît, și atunci nu mai trebuie. „Ba trebuie !“ își aduce el aminte iarăși și trage cu urechea ; toată lumea doarme, o aude chiar

* Făt Frumos din basmele rusești.

pe Nastia sforăind în coridor, iar ceva mai încolo un șobolan roade dușumeaua ; la dădacă țîrîie un greier ; e întuneric ; la mama arde candela. Da, trebuie, trebuie să se ducă ! Îi e frig să plece numai în cămașă, dar cum să-și caute pantalonii prin întuneric ! Deschide ușa, podeaua scîrțîie tare sub pasul lui ; Kurîmuṣka se lasă jos și se tîrăște printre paturi. Mama doarme ; doarme și Dunecika. Iată și clanța de alamă pe care dădaca o mișcă încetișor, de cealaltă parte, atunci cînd vrea s-o trezească pe mama. Mișcă și el clanța asta.

— Ce vrei, dădacă ? întreabă mama.

— Mă doare burta, nu știu ce să fac, răspunde Kurîmuṣka. I s-a părut c-a vorbit cu glas tare, dar nu spusese nimic, iar mama întrebase în somn. Iată acum și coridorul, întunecos și lung, unde sforăie Nastia și roade șobolanul. Iată și „camera mică" care are și ea o clanță la fel, ca un pisălog mic de alamă, dar aici e bine dacă Maria Morevna aude și întreabă cine e. Nu, nu aude — doarme. Kurîmuṣka deschide ușa și deodată i se pare că visează : pe un așternut alb stă întinsă frumoasa adormită cu părul negru desfăcut și chiar atîrnînd de pe pernă, iar el stă lîngă ea, ca Ivan Țarevici, și vrea s-o trezească, dar se teme : dacă dînsa țipă și se aude în toată casa — atunci totul iese la iveală, și el ce-o să poată spune ? Ivan Țarevici stă multă vreme astfel, numai în cămașă și tremurînd de frig. „N-ar fi mai bine să fug ?" se întreabă el. „Trebuie, trebuie !" îi poruncește parcă cineva.

Șoptește încet :

— Maria Morevna !

A deschis un ochișor și l-a închis iarăși.

— Maria Morevna !

Iar deschide un ochișor.

— Maria Morevna !

Îl deschide și pe celălalt.

— Ah, ce lung somn am dormit ! Cine e ? A, tu ești, Kurîmuṣka ?

Îl privește într-un fel ciudat, iar lui i se face frică. Ivan Țarevici e gata să spună îngrozit : „Mă doare burta, nu știu ce să fac".

„Trebuie, trebuie !" îi poruncește glasul nopții.

Musafirul cel mititel cade în genunchi, de parcă ar vrea să spună *Tatăl nostru :*

— Iartă-mă, iartă-mă, dragă Maria Morevna !

— Ce-i cu tine, drăguțule, ce-i băiețelule ? șoptește Maria Morevna. Vino aici în pat, culcă-te. Uite așa. Ei, ce s-a întîmplat ? Spune-mi tot !

Kurîmușka îi povestește despre Kașcei Cel făr' de moarte, cum l-a slobozit astăzi din lanțul cu care era legat, și că se urzește un complot împotriva ei — vor s-o trimită mîine la stareț, iar starețul e chiar Kașcei și el, Kurîmușka, și-a zis că nu trebuie s-o lase pe Maria Morevna să plece ; i-a povestit totul, i-a dezvăluit toate tainele, și i-a spus chiar cum a zburat în vis și că n-a izbutit să facă asta față de oameni și lumea a rîs de el.

— Nu pleca, nu pleca la stareț.

Cu un zîmbet de fericire pe chipul ei, privind parcă spre tabloul acela c-o doamnă frumoasă care ține un prunc în brațe, Maria Morevna spuse :

— Puișorul meu drag, m-ai trezit, iar eu îți făgăduiesc că nimeni nu mă va lua niciodată de aici.

— N-ai să pleci mîine la stareț ?

— De ce să mă duc, știu și fără el ce am de făcut.

— Vrei să te angajezi guvernantă ?

— N-am să mă angajez nici guvernantă. Am să fiu întotdeauna împreună cu oameni ca tine, care mă vor iubi și mă vor chema ; la aceia mă voi duce.

— Eu întotdeauna am să te iubesc și am să te chem.

— Iar eu am să fiu întotdeauna cu tine.

În clipa aceea lui Kurîmușka i se păru că a mai venit și un al treilea oaspete, mut, și stă lîngă ei.

— Cine e ?

— Pe cine vezi tu ?

— Uite-l, Cel Albastru !

— A, se mijește de ziuă. Dormi puișorule !

— Dar de ce-i așa albastru acolo ?

— Așa e totdeauna primăvara, în zori omătul pare albăstrui.

— Mi s-a părut c-a intrat cineva.

— Dormi, puișorule, nu te teme de nimic și nu mai zbura în vis fără mine ; poate că într-o zi am să te învăț să zbori cu adevărat și nimeni nu va rîde de tine.

— Și toată lumea va zbura ?

— Toți, toți vor zbura !

— Încotro ? În rai ?

— Care rai, asta e prea aproape. Mai departe, mult mai departe decît raiul — în țările de dincolo de rai !

— Acolo trăiesc biberi albaștri ?

— Acolo totul e albastru.

Biruitorul tuturor spaimelor doarme dulce în patul alb al Mariei Morevna. Oaspetele mut a intrat, venind dinspre cîmpiile albastre. Frumoasa doamnă Sixtină își duce peste nori pruncul luminos. Oaspetele n-a venit singur, ci, împreună cu el, toți părinții de la Adam încoace privesc dinspre cîmpiile albastre cu o nouă și veșnică speranță. „Nu cumva el. acest băiețaș biruitor al tuturor spaimelor îi va elibera cîndva din lanțurile lui Kașcei ?“

Veriga a doua

Micul Cain

Din partea autorului

DE CÎND MI-AM PUS ÎN GÎND SĂ FAC din romanul vechi *Lanțul vrăjit*, un roman autobiografic și, prin urmare, să mă fac erou pe mine însumi, la ușa romanului meu a bătut adevărul însuși. Și bine a făcut! Căci altfel, fără adevăr, cum aș putea să mă mențin pe mine însumi erou al unui roman autobiografic?

Dar, după cum mi-am dat seama, nici adevărul nu putea fi lăsat singur, fără mine, fără închipuirea mea. Probabil că tocmai de aceea a și bătut la ușă.

Văd în imaginație un avion pe aeroport; fără combustibil el nu poate zbura, și stă acolo stingher și mă așteaptă să-i aduc combustibilul meu — ficțiunea. Și îndată ce torn combustibilul în avionul-adevăr, avionul se și înalță în văzduh.

Aceasta înseamnă că fără ficțiunea mea avionul e sortit să zacă nemișcat pe sol.

Tot astfel și ficțiunea cea mai strălucită și sclipitoare ar fi explodat și s-ar fi împrăștiat în mii de mici scîntei, chiar și în ochii oamenilor celor mai neînsemnați, dacă ar dispare ultima noastră nădejde de-a ne aduna la un loc și, cu puteri unite, să ridicăm adevărul nostru în văzduh și să zburăm cu toții.

De mult gîndesc astfel în sinea mea despre adevăr și ficțiune.

Pînă în ziua de astăzi, cînd încep să scriu ceva, mă folosesc de înțelegerea năzuinței adevărului de a-și lua zborul și de proprii-mi ficțiune

drept combustibil pentru adevăr. În felul acesta, ipoteza mea personală care mă sprijină în muncă, nu m-a trădat niciodată : în clipa cînd mă dăruiesc în întregime adevărului — ficțiunea îmi face semn să n-o uit, iar cînd uit de adevăr, — el bate la ușă.

Așadar, atunci cînd mi-a trecut prin minte să mă fac eu însumi, potrivit întregului adevăr, un erou de roman, adevărul uitat a bătut la ușa mea amintindu-mi că romanul *Lanțul vrăjit* fusese scris cu mai bine de treizeci de ani în urmă.

În locul lanțului vrăjit al lui Kașcei mă apucasem să cînt bucuria vieții în mijlocul naturii, sub pretextul unor povestiri vînătorești, atrăgînd treptat asupra povestirilor mele atenția unor oameni care nu aveau absolut nimic comun cu vînătorii.

În felul acesta mă adaptam unui nou cerc de cititori, fără a-mi propune nimic, dăruindu-mă doar acelui simț al contemporaneității în care se naște viitorul nostru.

Iar cînd a venit vremea, adevărul a bătut la ușa mea și mi-am amintit că nu dusesem pînă la sfîrșit un roman început odinioară.

Ca scriitor, mi se întîmpla adeseori ca după terminarea unei opere să apară curînd un cititor, să-i zicem simbolic, cu întrebarea dacă opera mea va trăi sau va zace în vreun ungher întunecos, așa cum a rămas să zacă umil *Lanțul vrăjit.*

Acel cititor simbolic sînt, bineînțeles, eu însumi. Și e ușor de închipuit ce fel de cititor am devenit eu, care de treizeci de ani nu-mi mai văzusem propria-mi carte ! Să luăm numai bomba aruncată asupra țarului în anul 1881 ! Un fapt adevărat, rămas să zacă în inima băiețașului poreclit Kurîmușka — și ce proporții a luat apoi ! Iar în cei treizeci de ani de cînd romanul stătea despărțit de autor, cîte schimbări nu s-au petrecut, cîte perechi de ochelari n-au trebuit schimbate pentru a simți viața în totalitatea ei !

Recitind într-un fel nou *Lanțul vrăjit*, nu făceam decît să ascult adevărul care bătea la ușa mea, inde-

pendent de problemele arzătoare ale vremurilor curente.

Iată de ce am ajuns să fac această digresiune explicativă în legătură cu propria mea creație. Primind o destinație autobiografică, romanul necesita ici și colo anumite indicații — or eu, în tot răstimpul acestor treizeci de ani — și să nu uităm că-i vorba de ani revoluționari — nu recitisem niciodată *Lanțul vrăjit* scris în primii ani ai revoluției.

Dar cum de-a fost cu putință ca, timp de treizeci de ani, autorul să nu-și fi recitit niciodată romanul?

Am impresia că aceasta se datorează faptului că, după publicarea cărții, nu l-am găsit pe cititorul meu la locul său. Înainte, mi se întîmpla ca, după ce scriam un fragment, atît cît se poate scrie dintr-o singură dată, să fiu nevoit să mă despart de ceea ce scrisesem și apoi să mă întorc din nou, dar de data asta nu ca scriitor, ci ca cititor. Se întîmplă ca scriitorul, care încă în ajun se delectase de cele scrise de el, întorcîndu-se ca cititor, să rupă cu mînie manuscrisul și să-l zvîrle la coș.

Același lucru s-a petrecut și cu *Lanțul vrăjit*. După ce am scris romanul, nu l-am mai regăsit pe cititor la locul lui obișnuit.

La aceasta trebuie să mai adaug că în clipa de față vorbesc despre cititor nu în sensul de cititor-consumator. Cartea nu era scrisă prea rău, iar pe canalul literar tirajele ei se epuizau în două-trei săptămîni. Nu vorbesc acum despre cititorul care mănîncă cartea, sau, mai bine zis, linge partea ei gustoasă pentru plăcerea sa personală. Cititorul despre care vorbesc nu degustă, ci trăiește cartea, antrenîndu-se el însuși într-o colaborare creatoare.

Iată că tocmai acest cititor a fost absent la apariția cărții și acest lucru m-a făcut să înțeleg că în aer plutea ceva străin, și fumul bătea din altă parte.

Această despărțire de cititorul-prieten nu m-a cufundat în deznădejde, deoarece activitatea literară nu acoperea pentru mine întreaga viață omenească și nu-mi umbrea infinita bucurie a traiului în mijlocul naturii.

În locul *Lanțului vrăjit* am început să scriu povestiri vînătorești care proslăveau bucuria vieții, iar *Lanțul vrăjit* a zăcut în tot cursul acestor treizeci de ani, fără să dea nici un semn de viață, așteptîndu-mă pe mine ca autor contemporan. Acum vreau să-mi revendic dreptul de a irumpe în firul narațiunii ori de cîte ori voi găsi de cuviință, pentru a menține echilibrul creator între adevăr și ficțiune.

1954

Arhiereul

Ajungi uneori într-o anumită zonă a vieții și plutești ca dus de curent, iar lumea copilăriei renaște în fața ochilor tăi, copacii stufoși își adună capetele unul lîngă altul și freamătă șoptind : „Bun sosit, bun sosit, oaspete drag !“ La această chemare te întorci acasă și parcă redescoperi acolo o țară de mult uitată. Dar cît de mici îți apar acum toate lucrurile din această țară regăsită în comparație cu ceea ce îți închipuiai despre ele : odăile casei sînt mici, copacii păreau odinioară că ating cerul și iarba creștea pînă la coroanele lor și fiecare copac era ca un imens cort verde ; acum, cînd ai crescut tu însuți, toate s-au micșorat : și odăile, și copacii, și iarba care mai are mult pînă să ajungă la crengi. Poate că tot astfel și popoarele, despărțindu-se de strămoșii lor iubiți, și-i închipuie ca pe niște voinici năzdrăvani — bogatîri ca Sviatogor și Ilia Moromeț. Și poate chiar Temutul Judecător a devenit atît de mare pentru că ne-am despărțit de el de atît de mult timp. Așa se întîmplă cu amintirile — parcă se dedublează : pe de-o parte trăiește acel judecător infinit de mare, creat de toate popoarele, iar pe de alta, chiar aici, lîngă tine, la fiecare pas, pe fiecare potecă, sub fiecare tufiș, trăiesc micii zei-tovarăși. Acești mici zei ai tăi niciodată nu te-ar fi sfătuit să pleci ca să înveți

la liceu ; acest lucru l-a hotărît Judecătorul, care a poruncit : „Pregătește-te de plecare !“

Dragul meu băiețaș, cît de greu mă despart de tine ! Am impresia că pleci la oaste cînd mă gîndesc că te duci la acel liceu groaznic. Ieri erai în întregime al meu, iar astăzi nu te mai recunosc și spaime noi pentru soarta ta se înalță ca niște aripi negre.

Mergeau în trăsură pe drumul mare. La început, orașul i se păruse alcătuit numai dintr-o catedrală. Acea biserică albă, în zilele senine, se putea zări de pe balcon, iar în zilele de sărbătoare se auzea dintr-acolo un zvon despre care lumea zicea : „Se trag clopotele la oraș“. Acum, misterioasa catedrală parcă pășea spre el din ce în ce mai aproape. Pe cîmpiile fără păduri, apărea cînd și cînd, ca o insuliță, cîte un conac cu doi stîlpi albi în loc de poartă. Privind acea poartă, îți trecea prin minte gîndul ciudat că, dacă ai intra, ți s-ar părea că acolo sînt o mulțime de lucruri felurite și mai ales foarte importante ; iar cînd ai ieși, ți s-ar părea că ce-i important e aici, pe drumul mare care se întinde la nesfîrșit, iar conacul e doar un pîlc de arbori. „Oare și la noi e la fel ?“ se întreba Kurîmușka, dar schimbă acest gînd neplăcut cu altul, mai plăcut : „La noi e mai bine decît oriunde !“ Alături de catedrala albă se ivi o biserică albastră. „Asta-i catedrala veche,“ spuse cineva. Se arătară apoi și alte biserici — Pokrov, Nașterea Domnului și, în sfîrșit Ostrog. Printre livezi apărură acoperișuri roșii. „Iată și liceul !“ i se spuse. De pe drumeagurile cătunelor se revărsaseră în drumul mare o mulțime de căruțe care se înșiraseră una după alta într-un convoi. Trăsuri boierești întreceau convoiul hurducîndu-se, iar cîte un vizitiu, îmbrăcat în haină lungă albastră și încins c-o curea cu ținte de argint, întrecea, făcînd pe grozavul, trăsurile, mînînd droșca cu hățurile întinse coardă. Lîngă biserica cimitirului le ieșea tuturor înainte un moșneag, cu un clopoțel. Mai nimeni nu-l miluia, dar el își scutura întruna clopoțelul. Cînd ajunseră în mahalaua Neagră toate căruțele dispărură, de parcă le-ar fi înghițit pămîntul : coborîseră panta ce duce

la Serghi. Vizitiii aceia îndemînatici încinși cu brîie de argint, își slobozeau caii la vale în plin galop și îndată apăreau la jumătatea drumului ce urca în sus. Cînd ajunseră deasupra dealului, dintr-o dată Kurîmușka văzu în fața lui catedrala ; aici, pe ulița catedralei, într-o casă care semăna cu un sipet, mama începu îndată să vorbească despre Kurîmușka cu mătușa Kalisa Nikanorovna.

— E nevoie de un certificat că s-a împărtășit, spunea mătușa Kalisa Nikanorovna. Ce, încă nu l-ai dus la împărtășanie ?

— Nu l-am dus. Ce păcate să aibă ! Astea-s prostii.

— Ei, da, se înțelege, tu ești li-be-ra-lă, dar fără certificat nu-l vor primi la liceu. Du-l azi la vecernie și înțelege-te cu preotul : o să facă el așa încît mîine să-l spovedească.

Lui Kurîmușka i se părea că aude un vuiet, ca un fel de muzică sau ca o mașină de treierat uriașă, dar suna cu totul altfel decît la țară : acolo, pe cîmp, duruia batoza, iar în grădină cîntau păsările ; iar aici toată lumea umblă, merge cu trăsura și vorbește cu muzica asta în urechi. Nu apuca să se dumirească și gîndul îi și zbura departe ; în acompaniamentul muzicii începu să se gîndească la cu totul altceva ; și toate începură să i se învîrtească în cap repede ca într-o batoză : Starea asta nu s-a domolit nici măcar în catedrală, dimpotrivă, ochii îi fugeau în toate părțile văzînd atîția oameni în jurul său. Printre ei trecea o cărare stacojie ducînd drept la porțile de aur de unde se auzea o cîntare îngerească iar preotul, îmbrăcat în odăjdii de aur trebăluia ceva acolo. Mare minune ! Kurîmușka vrea s-o întrebe pe mama ceva, se uită în jur, dar mama nicăieri ! L-a întrebat pe un domn, dar acesta i-a zîmbit și nu i-a răspuns nimic. Un altul i-a arătat cărarea stacojie și Kurîmușka a pornit pe ea, întrebînd pe toată lumea : „Unde-i mama mea ?“ Nimeni nu-i răspunde, toți doar zîmbesc, iar el merge tot mai departe pe aleea aceea și începe să-l biruie frica pe care o simțea în copilărie, în pădure : singur, în mijlocul acestei mulțimi unde nimeni nu-l cunoaște nici pe el

nici pe maică-sa. Acum drumul stacojiu se ridică pe niște trepte spre porțile de aur ; sigur, acolo trebuie să meargă, să-l întrebe pe preot, el trebuie să știe toate. Din jur aude strigîndu-i-se : „Unde te duci ? înapoi ! stai pe loc !“, dar asta nu face decît să-l stîrnească și mai mult și acum aproape că aleargă spre preot, căutînd apărare împotriva mulțimii înfricoșătoare. În clipa cînd a păsit pe porțile împărătești, se auzi un „Ah !“ în spatele lui. Cineva fornăi, părintele se întoarse și întrebă :

— Ce vrei, băiețașule ?

— Am pierdut-o pe mama, răspunse Kurîmușka.

Și abia apucă să spună asta, că și auzi vocea mamei chemîndu-l : „Vino-ncoace, vino repede-ncoace ! Sînt aici !“

Kurîmușka dă să se repeadă înapoi, dar părintele îl apucă din spate de moț, apoi de-o mînă, și-l duce într-un ungher unde îl pune în genunchi în fața unei icoane, poruncindu-i cu asprime să bată douăsprezece mătănii. „Doamne, miluiește-mă pe mine, păcătosul“, rostește în șoaptă Kurîmușka rugăciunea preferată. Apoi părintele îl scoate afară printr-o ușă laterală, și aici îl așteaptă mama.

— Dar ce-i cu el, nu l-ați mai dus niciodată la biserică ? întreabă preotul.

— Noi stăm la țară, răspunse mama stingherită ; el n-a mai fost pînă acum la oraș.

— Lasă, nu face nimic, spuse preotul observînd tulburarea mamei ; toate la timpul lor, dar semnul este bun : a trecut porțile împărătești, înseamnă că o să se facă arhiereu.

— Arhiereu, arhiereu ! rîse corul în strană.

Și pe cînd treceau la locul lor, toți rîdeau și șopteau :

—Arhiereu, arhiereu !

A doua zi Kurîmușka s-a dus iar la catedrală, dar acum toate erau altfel : nu mai era nici cărarea stacojie, nici lumini aprinse, și nici mulțime ; nu erau decît cîteva femei bătrîne, îmbrăcate în negru, cu mantile de lînă împletită, care stăteau cu ochii și

inima pironite la cîte o icoană. Imitîndu-le, Kurîmuşka îşi pironi şi el ochii la icoane, în timp ce mama îi şoptea la ureche că la spovedanie trebuie să nu ascundă nimic : să spună tot, toate păcatele, toate tainele. Dar asemenea gînd i se părea de nesuportat — cum e cu putinţă să spui toate dintr-o dată ? Dar dacă uiţi ceva ?

— Dar dacă uiţi, întrebă el, Dumnezeu te pedepseşte ?

— Dacă uiţi, nu face nimic, îi răspunde mama, dar dacă îţi aduci aminte şi ascunzi, atunci te pedepseşte.

Dar asta nu-i aduce nici o uşurare : „dacă vrei", îşi spune el, poţi să-ţi aduci aminte toate, dar poţi să şi nu vrei şi atunci parcă ai uitat toate ; şi atunci, cum să faci ? pentru asta oare te pedepseşte Dumnezeu, că ai vrut sau că n-ai vrut ?

— Trebuie o căinţă completă, spune mama.

— Cu ce să încep ?

— O să te întrebe chiar părintele, iar tu să-i răspunzi de fiecare dată : „Am păcătuit, părinte".

Asta e limpede şi Kurîmuşka ţinu minte bine. Mai întrebă ultimul lucru :

— Dacă n-am păcătuit şi zic : „am păcătuit, părinte", pentru asta Dumnezeu mă va pedepsi ?

— Nu, asta n-are importanţă, cu toţii păcătuim puţin în toate.

Atunci dintr-o uşă laterală a ieşit părintele îmbrăcat în negru şi le-a făcut un semn din cap ; întîi mama a spus : „Du-te", dar s-a răzgîndit : „Stai, aşteaptă, uite ia douăzeci de copeici şi dă-le părintelui pentru spovedanie".

Toate păruseră să meargă atît de bine cu acel „am păcătuit, părinte", şi acum, deodată, această nenorocită monedă de douăzeci de copeici vine să strice totul ; îl frămînta gîndul : „cînd s-o dau, şi cum s-o dau, dacă trebuie să zic „am păcătuit" şi să spun totul, cum să ţin moneda în pumnul strîns, gîndindu-mă mereu cînd trebuie s-o dau ?"

— Crezi în Dumnezeu ? întrebă părintele.

— Am păcătuit ! răspunse Kurîmuşka.

Preotul păru să se fîstîcească și repetă :

— În Dumnezeu tatăl, fiul și sfîntul duh ?

— Am păcătuit, părinte !

Preotul zîmbi :

— Nu cumva te îndoiești de existența divină ?

— Am păcătuit, spuse Kurîmușka și, tot gîndindu-se la moneda de douăzeci de copeici, repeta aproape pătimaș : „Am păcătuit, părinte, am păcătuit !"

Preotul zîmbi din nou și-l întrebă dacă ascultă de părinți.

— Am păcătuit, părinte, am păcătuit.

Deodată preotul se lumină la față de parcă ar fi dus la bun sfîrșit cine știe ce lucrare grea ; acoperi capul lui Kurîmușka și începu să citească o rugăciune din care reieșea că slavă ție, doamne, totul este bine și frumos, se mai poate trăi pe lumea asta și păcătui iarăși, iar Dumnezeu va ierta din nou.

Dar mai ales Kurîmușka se simțea ușurat pentru că acum putea să nu dea moneda de douăzeci de copeici. Deduse aceasta, probabil, din faptul că, de vreme ce sufletul îi era eliberat de orice povară, e scutit să dea și moneda. Sărută crucea și vîrî liniștit moneda în buzunar. Mama îl aștepta cu un zîmbet radios și-l întîmpină ca și cînd ar fi fost despărțită de mult de el. Îl întrebă :

— Ei, cum a fost, i-ai spus toate tainele tale ?

— Nici n-aveam ce să spun, răspunse Kurîmușka triumfător ; și așa mi-a iertat toate, e foarte bun.

— I-ai dat cele douăzeci de copeici ?

— Nu, nu i le-am dat, nu era nevoie.

— N-a vrut să le primească ?

— Nu i le-am dat eu. Am văzut că nu mai era nevoie : e o rugăciune care iartă totul.

— Cum nu era nevoie ? Du-te imediat, dă-i banii și căiește-te.

— Nu mă duc.

— Cum îndrăznești ! Așa mîine nu te poți împărtăși, ai ascuns banii, asta este un păcat ; hai să mergem împreună, haide !

îl durea că mama nu înțelegea că cele douăzeci de copeici au fost iertate și ele ; tocmai asta e cel mai groaznic lucru pe lume : „Eu nu sînt vinovat, dar iese că sînt vinovat, și n-ai cum să explici nimănui, nici mama nu înțelege". Kurîmușka începu să plîngă. Mama luă asta drept toane de copil și-l trase de mînecă, șoptind tare lîngă altar : „Părinte, părinte !" Preotul ieși. Mama îi explică păcatul lui Kurîmușka : nu dăduse banii, iar acum plînge.

— Nu face nimic, nu face nimic, Dumnezeu îl va ierta, răspunse părintele, mîngîindu-l pe cap ; și, țineți minte, copilul dumneavoastră va ajunge arhiereu.

A doua zi, s-a primit certificatul de împărtășanie și mama se grăbi acasă la țară pentru însămînțările de toamnă. De la fereastra camerei sale la nemțoaica cea blajină Wilhelmina Schmoll, Kurîmușka îl văzu pe murgul Sokol trăgînd încet la deal trăsura care o ducea pe mama, și dispărînd apoi lîngă crîngul de mesteceni de lîngă cimitir unde apare întotdeauna mușul cu clopoțelul. Mestecenii din crîng începuseră să se îngălbenească și păreau că se contopesc cu amurgul rece și galben al serii, iar amurgul galben se contopea cu trunchiul gălbui și rece al unui măr acoperit de rouă. Întregul peisaj familiar de la țară îi apăru de o frumusețe de nedescris și pierdut pentru totdeauna. Cel mai mult îl chinuia un fel de presimțire că mama nu se va mai întoarce niciodată așa cum fusese pînă acum. Era ca o gheară înfiptă în inima copilului care lăsă să-i cadă capul pe pervazul ferestrei și izbucni în hohote de plîns, și plînse, și plînse, pînă adormi legănat de cuvintele de mîngîiere ale bunei Wilhelmina.

Moartea vacilor

Se întîmplă ca o bărcuță să stea trasă la mal ; pescărușii s-au obișnuit cu ea și coboară ca să ciugulească peștele ; cîte un drumeț poposește și el pentru

o clipă de odihnă. Dar iată că vine un val, înșfacă bărcuța și o duce undeva, cu om cu tot, iar acest om este cu desăvîrșire neputincios : nu are nici vîslă, nici cîrmă, nici pînză. Tot astfel și pe Kurîmușka l-a prins un val și l-a zvîrlit tocmai în banca din fund. Acolo sta alături de un repetent poreclit Ahile. Uriașul repetent n-avea nici un cusur afară de unul singur : amorul lui nefericit pentru Vera Sokolova. Ahile îi povesti îndată lui Kurîmușka totul despre profesori.

— De director, zise el, să nu te temi, e un leton căruia îi place dreptatea ! Cere să ai ghiozdanul pe umeri, să nu-ți lipsească nici un nasture ; nu-i place să-ți sufli nasul în degete și să te ștergi pe uniformă, și alte de-alde astea — ai să vezi, și ai să te obișnuiești. Nici de inspector să nu-ți fie frică — îi place să citească povestirile hazlii ale lui Gogol și e primul care începe să rîdă ; e ușor să te pui bine cu el : trebuie doar să rîzi mai tare ca toți. Cînd citește, toată clasa se tăvălește de rîs, ca maimuțele în junglă, de asta i-au și dat porecla de *Maimuțoi*. Mai e și supraveghetorul *Iepure*, un fricos fără pereche, dar pîrăște și încondeiază pe toată lumea ; cu el trebuie să fii mai cu grijă. *Țapul*, profesorul de geografie, e socotit nebun chiar și de profesori ; cu ăsta nu știi niciodată ce se poate întîmpla, aici totul merge la noroc. Cel mai groaznic din toți e profesorul de matematici, *Moartea Vacilor*. Ăsta dacă apucă să-ți pună de prima dată nota unu, apoi așa ai s-o duci tot anul. Numele tău nu-i bun de loc — începe cu litera A, te scoate totdeauna întîi, trebuie să înveți bine prima lecție, altfel ai dat de Moartea Vacilor și s-a zis cu tine.

— De ce-i zice Moartea Vacilor ? întreabă Kurîmușka.

— Uite de ce : dacă ți-a dat un unu de la început și rămîi cu acest unu tot anul, înseamnă că nu mai ești elev, ci vacă.

— Tu ești vacă ?

— Am fost anul trecut ; toți ăștia din băncile din fund au fost vaci, dar anul ăsta trag nădejde să ajung

printre elevi. Ai să pricepi singur îndată. Uite-l că vine.

Moartea Vacilor, puhav și cu fața pămîntie, intră sprijinindu-se într-o cîrje, se așeză pe catedră și-și întinse un picior alături, pe alt scaun : se spunea că are podagră. Toți și-au scos caietele albastre și, pînă la sfîrșitul orei, au scris după dictarea lui, reguli.

— Tu să tocești asta pe dinafară, îl învață Ahile. Mîine o să te scoată cel dintîi pe tine la tablă. Vezi să nu ne faci figura, că dacă se supără pe tine apoi îi dă drumul și mai face pe nedrept multe alte vaci.

— „Să nu fac cumva o figură clasei !“ se gîndea cu grijă Kurîmușka ajungînd acasă și apucîndu-se de tocit. Prin acest cuvînt „clasă“ primise parcă dintr-o dată ceva foarte bun, ceva ce trebuie să aperi, necum, Doamne ferește, să-i faci o figură. Că profesorii sînt dușmanii clasei, asta se înțelege de la sine. Toceala, Kurîmușka o începu chiar lîngă fereastra aceea de unde se vedea crîngul de mesteceni, dincolo de care, departe, peste cîmpii, se afla raiul. Căci așa i se părea acum casa lor înconjurată de grădină. Tare greu îi venea să tocească gîndindu-se la mărul acela cu trunchiul galben, dar a tocit conștiincios, iar în dimineața următoare a mai repetat și, în drum spre liceu, își tot spunea în gînd : „Adunarea este o operație...“

— Ai tocit bine ? întrebă Ahile.

— Bine.

— Ia să vedem !

— Adunarea este o operație...

Și se poticni.

— ...cu ajutorul căreia... îi suflă Ahile.

— Da, da... cu ajutorul căreia...

— Stai, că vine !

— Vine, vine, vine ! fremătă clasa și se așternu o liniște ca înainte de furtună.

Pe coridor, încă de departe se auzea bocănind cîrja. Moartea Vacilor se apropia, iar în clasă totul amorțea din ce în ce mai tare. Iar atunci cînd Moartea intră și se așeză la catedră, Kurîmușka simți că

toate din jur pălesc și că înlăuntrul lui se prăbușește ceva. Sec răsună un cuvînt ciudat și înfricoșător, și totuși cuvîntul acela era : *Alpatov.*

— Pe tine, te-a strigat pe tine ! îi șopteau cei din jur.

— Alpatov e prezent ?

— Prezent, prezent ! strigară alții în locul lui Kurîmuška împingîndu-l înainte printre șirurile de bănci, pînă ajunse chiar în fața catedrei, și totul era ca la început : fără vîslă, fără cîrmă, fără pînză, valurile îl tîrau undeva.

— Dă-mi caietul !

Kurîmuška i-l dădu.

— Ce este adunarea ?

— Adunarea este o operație...

Se potiomi.

Toată clasa șuiera și murmura ca gotcanii din pădure :

— ...cu ajutorul căreia, cu ajutorul căreia...

— Liniște ! țipă Moartea Vacilor.

Kurîmuška se prăbuși într-o prăpastie adîncă, cufundîndu-se în ea tot mai mult.

— Cît ai să mai taci ?

O muscă de toamnă zbura prin clasă bîzîind, ca și cum ți-ar vui la ureche o batoză, și se izbea de geam ca un topor : buf ! buf ! La fel ca atunci cînd stai la pîndă și vînatul te vede.

Există asemenea prepelicari bezmetici : văd o pasăre șezînd în iarbă chiar sub nasul lor, dar stau nemișcați, nu se reped, doar ochii le ard ca niște văpăi și undeva, pe laba dinapoi le tremură tot timpul blana aproape nesimțit și sînt gata să stea așa pînă la moarte, dar pasărea face o mișcare... și — iată deci de ce, atunci cînd e în aret, prepelicarul are laba dinainte ușor îndoită, — această labă stîngă a zvîcnit ca un fulger, și cîinele înnebunit zboară lătrînd după pasăre, peste mlaștini.

Kurîmuška se mișcă și el, ca pasărea aceea, uitîndu-se cu coada ochiului la profesor : Vai-vai ! ce vede

el acolo. Vai-vai, ce groaznic! Moartea Vacilor își clatină ușurel capul de sus în jos, exprimînd atîta dispreț, atîta ură, de parcă în fața lui nu s-ar afla un biet omuleț, ci însăși podagra ar fi ieșit din piciorul lui și acum iată cum arată: roșie ca focul, lac de sudoare, într-o hăinuță albastră. Kurîmuşka întoarse repede ochii, dar era prea tîrziu — în clipa cînd pasărea face o mișcare, aretul s-a terminat fulgerător. Moartea Vacilor îl întreabă:

— Ai tată?

— N-am tată, răspunde încet Kurîmuşka.

— Dar mamă ai?

— Am!

— Sărmana mamă!

Rupe caietul în două și spune:

— Du-te la colț și stai ca o vacă ce ești!

Dacă în clipa aceea Moartea Vacilor nu l-ar amenința pe fiecare din clasă, cu cîtă cruzime nemiloasă toți i-ar fi strigat lui Kurîmuşka: „Vacă, vacă!“ dar acum trecuse altul la rînd, care stătea cu ochii plecați.

— Ai tată?

— Am.

— Sărmanul tată. Du-te la colț ca o vacă ce ești!

Și al treilea își pleacă ochii în pămînt.

— Ai mamă?

— Am.

— Sărmana mamă. Du-te la colț ca o vacă.

A doua vacă, a treia, a patra, iată-l și pe Ahile printre vaci, cu caietul rupt și în al doilea an.

„De vreme ce așa stau lucrurile, cugetă Kurîmuşka, nu se poate face nimic și eu n-am nici o vină; chiar așa am să-i spun și mamei: eu n-am nici o vină și, firește, ea va înțelege“.

— De aci înainte, frățioare Alpatov, îi spune Ahile după oră, poți să nu mai înveți deloc regulile. Ori le înveți, ori nu le-nveți, oricum tot anul ai să primești unu: de acum ești vacă.

Într-adevăr: a doua zi s-a petrecut la fel, foarte repede și foarte ușor, și a treia, și a patra; sîmbătă

i-au dat carnetul cu note în care cei de unu stăteau înșirați ca niște puști.

Kurîmușka s-a întors acasă cu inima ușoară, fiind ferm convins că nu este vinovat, numai că această stare de ușurare era cu totul alta, nu era senzația unei păsări în zbor, ci cea de acrobat de circ care dansează pe sîrmă : poți să și cazi. Dar trecu și asta. Îndată ce zări murgul, pe Sokol, în curte, uită de toate și se năpusti sus pe scări și încă din mers simți miros de mere. mere, mere ! Mama îl auzise și ea și se repezise și ea pe scări, și acolo se întîlniră și se contopiră ca două raze de lumină.

Numai că foarte curînd un noruleț acoperi soarele.

— Cum îți merg treburile ? întrebă mama.

— Bine, răspunde Kurîmușka, cum să meargă ?

— Ți-au dat notele ?

— Mi le-au dat.

— Arată-mi-le !

Norulețul crește, crește mereu și iată și cei de unu înșirați ca niște puști.

— Dar ce înseamnă asta ?

— Nu-s vinovat, spuse Kurîmușka ; profesorii sînt nedrepți.

Mama începe să plîngă. Kurîmușka se repede în brațele ei și începe să plîngă și el împreună cu ea.

— Mamă, mamă dragă, nu te supăra pe mine... nu pe mine... ei sînt nedrepți, eu n-am nici o vină.

Dar ea nu putea să înțeleagă asta. Cum de nu putea înțelege ?

Chipul ei parcă spunea : „Poate că e adevărat că tu n-ai nici o vină, dar ce-mi folosește asta ? Mie îmi trebuie să reușești."

Păru deodată parcă străină, și așa și plecă, ca o străină. Cu ochii uscați, Kurîmușka o petrecu cu privirea cum urca dealul Slobodei Negre ; presimțirea nu-l înșelase, își pierduse mama pentru totdeauna.

Buna Wilhelmina clătina trist din cap.

În sala de festivităţi unde, în fiecare zi, la ora nouă fără un sfert, se adunau în amfiteatru pentru rugăciune toţi elevii, începînd cu cei din clasa preparatoare şi sfîrşind cu cei din clasa a opta, Iepurele avea multe necazuri din pricina clasei întîia paralelă : capetele lunganilor se înălţau mult deasupra puştimii din primele rînduri, iar Riurik — cum îi spuneau băieţii — era, în acea insulă, cu încă un cap mai înalt decît ceilalţi. Într-o zi, în timp ce se formau rîndurile, cineva îl îmbrînci puţin pe acest Riurik, care răspunse printr-o lovitură puternică, atingîndu-l din greşeală şi pe Kurîmuşka. Tocmai în clipa aceea trecea coloana celor din clasa a opta şi, faţă de ei, lui Kurîmuşka i se păru ruşinos să lase nerăzbunată palma zdravănă pe care o primise. Kurîmuşka cel mititel îşi luă vînt şi din toată puterea îl izbi pe Riurik peste picioare ; Riurik se prăbuşi cît era de lung cu faţa la pămînt, iar Kurîmuşka sări călare pe el şi începu să-i tragă pumni : na, na, na !...

— Bravo, l-ai doborît pe Goliat ! îl aprobă toată clasa a opta.

În momentul acela răsună diapazonul inspectorului şi toţi începură să cînte : „Împărate ceresc..."

— ...carele pretutindenea eşti ! intră şi Kurîmuşka crezînd că se va putea ascunde de inspector dacă cîntă tare.

Zadarnic însă. Îndată ce se sfîrşiră ultimele cuvinte, „Maimuţoiul" se întoarse şi spuse :

— Riurikov şi Alpatov pentru că s-au bătut în timpul rugăciunii vor merge la carceră ; acolo se vor putea bate toată ziua.

Spunînd acestea, Maimuţoiul rîse el întîi, iar după el, ca să-i facă plăcere, începu să rîdă tot liceul, în timp ce pe faţa lui Iepure apărură nenumărate brazde subţirele, de parcă ar fi fost un cîmp pe care un plugar neîndemînatec ar fi tras de nu ştiu cîte ori cu

plugul de-alungul și de-acurmezișul, fără nici un rost.

Carcera nu era decît o clasă goală. La început, Riurikov și Kurîmușka se așezară, ca niște dușmani, fiecare în alt capăt al încăperii. Dar tăcerea în clasa asta pustie era de nesuportat.

— De ce m-ai lovit ? întrebă Kurîmușka.

— Din greșeală, răspunse Riurikov. Dar tu de ce m-ai lovit ?

— Pentru că tu m-ai lovit din greșeală.

— Atunci, hai să ne împăcăm.

— Hai !

Cei doi dușmani se împăcară și se așezară alături.

— Ei, ia să vedem jucărioara asta, spuse Riurikov, scoțînd din buzunar un revolver adevărat cu șase gloanțe. Mai mult decît atît, el adăogă că tatăl lui e ofițer și, că acasă ei mai au încă trei revolvere, patru arme de vînătoare și trei săbii.

Din același buzunar din care scosese revolverul, Riurikov scoase acum un mihalț prăjit care cam suferise din pricina căderii. Se jucară un timp făcînd să țăcănească revolverul, apoi mîncară peștele. Scoțînd din ghiozdan cartea sa preferată *Călărețul fără cap*, Kurîmușka întrebă :

— Ai citit-o ?

— Nu, n-am citit-o.

— Păi să vezi, frățioare, ce-ai să zici acum !

Și începu să-i citească.

Astfel trecu ceas după ceas. Citeau cînd unul, cînd celălalt, trăind în închipuirea lor toate, ca și cînd ar fi fost ei înșiși în America, și timp de cinci ore nu auziră clopoțelul pentru recreații și nu băgară de seamă cînd Iepurele răsuci cheia în ușă. Dacă ar fi fost după ei, ar fi putut sta acolo și toată viața.

— Știi ce, spuse Riurikov cînd ajunseră în stradă, hai să ne batem mîine din nou în timpul rugăciunii.

— E prea devreme, răspunse Kurîmușka ; să învățăm vreo două zile, că altfel ne dau afară.

— Pe noi doi oricum ne vor da afară.

— Nu zău ? ! se minună Kurîmușka.

Asemenea gînd nu-i trecuse încă prin minte și, în sinea lui, hotărî să se ocupe de asta, dar acum, din prudență, răspunse :

— Totuși, eu zic că-i mai bine să mai lăsăm vreo două zile.

Acasă se apucă să învețe la geografie. Trebuia să deseneze granițele Americii. Deodată, în timp ce desena după atlas și învăța nume de localități, aceleași denumiri îi apărură și din *Călărețul fără cap ;* avea senzația că continuă să călătorească împreună cu Myne Reed.

Rămase multă vreme aplecat asupra acestei ocupații plăcute și el singur nu știa dacă a învățat sau nu lecția.

A doua zi, în clasă intră Țapul, ciudat ca totdeauna, cu fața netedă și trandafirie, cu părul roșcat zbîrlit în toate părțile, cu ochii mici, verzi și ascuțiți, cu dinții negri de tot din care împroșca scuipat pînă departe ; stă picior peste picior și cu vîrful piciorului de dedesubt tremură, făcînd să tremure catedra, care, la rîndul ei, face să tremure podelele. Banca lui Kurîmuska se nimerise tocmai pe linia acestei scînduri care tremura, și lui îi era foarte neplăcut să tremure toată ora împreună cu Țapul.

— De ce-i zice țap ? întrebă Kurîmuska.

Ahile îi răspunse :

— Păi nu vezi : țap adevărat.

— Dar geografie știe bine, nu-i așa ?

— Ba bine că nu ! E cel mai învățat : are și o carte scrisă de el.

— Despre America ?

— Nu, o carte despre înțelegere, și scrisă așa că nimeni nu înțelege nimic ! Lumea zice că-i nebun.

— Adevărat, e cam ciudat. Dar că nimeni nu poate înțelege — asta îmi place, dragă Sașa ; n-ai băgat de seamă că uneori vrei să spui ceva și nimeni nu-i în stare să te înțeleagă ? Ce bine ar fi să ai așa o carte despre înțelegere.

Ahile nu răspunse nimic la astea, probabil că lui nu i se întîmplase să sufere de boala neînțelegerii, iar

Țapul își roti ochii verzi, mici și pătrunzători peste întreaga clasă și se întîlni tocmai atunci cu privirea lui Kurîmușka. Așa făcea el totdeauna ; cînd întîlnea privirea cuiva, imediat îl scotea la tablă.

Nu ținea minte nici un nume de botez sau de familie ; te arăta cu degetul, și gata.

Kurîmușka se duse la tablă.

— Ai desenat harta ? întrebă Țapul.

— O desenez îndată, răspunse Kurîmușka.

Luă creta și într-o clipă făcu pe tablă cele două Americi. Țapul se miră foarte mult. Fără să știe de ce, Kurîmușka prinse curaj — tot timpul nu-i ieșea din cap : „Oricum, mă vor da afară.“ Și atunci, nu în serios, ci mai mult strengărește, începu să povestească despre America, un fel de amestec dintre Myne Reed și manualul școlar.

Țapul era tot mai mirat, privirea lui se schimbă de parcă s-ar fi uitat la ceva de care știa numai el, în timp ce urechea lui poate că nici nu auzea nimic. Lui Kurîmușka i se făcu deodată frică și se opri, înroșindu-se.

— Haide, băiete ! îl îndemnă Țapul.

Kurîmușka continua să tacă.

— Bravo ție, băiete !

Kurîmușka se roși și mai tare, și se înfurie din pricina asta.

— Să știi, urmă Țapul, c-o să iasă ceva din tine.

Și atunci cu Kurîmușka se petrecu ceea ce i se întîmpla de obicei : îi apare deodată expresia cea mai banală în sensul ei primar, în timp ce sensul curent dispare.

„Cum o să iasă din mine ?“ se gîndi roșindu-se tot mai mult, văzînd în închipuire ceea ce îi povestea dădaca despre o doamnă care făcuse broaște în burtă și acum ele îi ieșeau pe gură.

— Și cum o să iasă ? întrebă el, roșindu-se și holbînd ochii.

— Pe sus, firește, răspunse Țapul ; una e ce iese în fiecare zi pe jos, și alta ce iese pe sus.

„Am să vomit oare ?“ se sperie Kurîmuṣka și noroc că n-a spus cu voce tare, că și așa toată clasa rîdea ; dar Țapul nu știa să rîdă ca toată lumea ; în loc de rîs pe față îi apărea o expresie de parcă ar mînca ceva dulce și foarte bun și se linge pe buze, — așa era rîsul lui.

Țapul își linse buzele și spuse :

— Ai să vezi, o să iasă ceva din tine, și ai să fii un mare călător. Du-te la loc. Foarte bine.

Și-i puse un cinci.

— Măi, norocosule, oftă Ahile, mi se pare că Țapul te-a îndrăgit la nebunie.

— Uite, Saṣa, spuse Kurîmuṣka, eu ți-am spus că-i greu să înțelegi pe cineva dintr-o dată. După părerea mea cartea lui despre înțelegere e foarte bună și el nu-i deloc nebun.

— Mă rog, replică Ahile, tu ai avut noroc, pe tine te-a înțeles, dar pe mine nu mă înțelege, și din unu nu mă mai scoate. Unuia bine, altuia rău, să știi, frate, că și asta înseamnă lipsă de înțelegere.

Țările uitate

Ocupîndu-se acum cu multă plăcere și chiar cu un fel de voluptate de harta Americii, Kurîmuṣka se tot gîndea ce o fi însemnînd să fii călător vestit. Văzu în închipuire o țară încă fără nume și fără granițe ; acolo, în țara aceea, se gîndea el, există o viață adevărată, pe cînd aici, la noi, viața nu merită să fie trăită, nu e adevărată.

Tot încercînd să ghicească unde s-ar putea afla asemenea țară, își aduse aminte de biberii albaștri, că ei trăiesc în Asia. Nu cumva în Asia s-ar afla țara aceea ? Luă harta și începu să-și caute un drum spre Asia și, în timp ce căuta, se încredință deplin că țara aceea, mult dorită, fără nume și fără granițe, se află în Asia. Drumul spre ea era foarte ușor de stabilit : pe rîul Sosna pînă la Don, de la Don spre Marea Azov, de acolo în Marea Neagră și după aceea

începe Asia Mică ; cea mai mare parte a drumului se poate face simplu, într-o barcă ; și n-ar fi rău să pună la barcă și niște roți, ca la vapoarele fluviale, pe care să le învîrți cu cineva, cu schimbul ; iar arme se pot procura de la Riurik.

Așadar, asta înseamnă să fii călător vestit !

În noaptea aceea Kurîmuṣka adormi foarte tîrziu, tot desenînd coastele Asiei, conturînd cu albastru mările Indiei și ale Chinei, tăind din hîrtie reliefuri de munți și colorîndu-i în cafeniu. I se părea că, în ceea ce-l privește, totul este gata, numai că trebuie neapărat să mai spună și altcuiva, și atunci totul va fi limpede, la fel și în viața obișnuită, numai că pentru asta trebuie neapărat să povestească și altcuiva despre planul său. Hotărî să se scoale mai de vreme a doua zi ca să ajungă la liceu și să aibă timp să se înțeleagă cu Riurik, să se bată cu el înainte de rugăciune, iar apoi să-i povestească totul la carceră. Cu acest gînd adormi noaptea tîrziu, și văzu în vis un mesteacăn auriu, aidoma celui din crîngul de lîngă cimitir, numai că într-adevăr de aur ; frunzele lui gingașe și subțirele sunau ca o muzică minunată.

„N-o fi oare un vis ?“ se gîndea el, vîrînd în sîn cîteva frunzulițe de aur.

— *Auf, auf* ! Ai să întîrzii la liceu ! auzi el deasupra capului său glasul bunei Wilhelmina. Hallo, hallo !

Își vîrî repede mîna în sîn căutînd frunzulițele aurii ; cercetă cearșaful, ridică perna — nimic.

— Ce cauți, drăguță ? întrebă gazda.

— Ah, asta a fost în vis, înțelese el.

Apoi se gîndi cu groază dacă nu cumva tot în vis i-a apărut și țara aceea minunată, fără nume și fără teritoriu.

— *Nun, nun,* ai desenat și o hartă. Uite ce meșter ești ! *Wunderschön !* exclamă nemțoaica, iar Kurîmuṣka se bucură grozav ; țara necunoscută nu fusese o vedenie din vis. Păcat numai că s-a sculat tîrziu. A ajuns la liceu cînd deja se cînta... Și acum, fără să se fi vorbit dinainte, nu se mai putea bate

cu Riurik ca să ajungă împreună cu el la carceră. Atunci îi trecu prin minte alt plan : să ceară să fie ascultat la ora de geografie și apoi, în loc de America, să arate harta Asiei, să povestească drumul pînă acolo și dacă Țapul îl aprobă, înseamnă că n-a greșit. După aceea, în recreația mare poate să se bată cu Riurik și să ajungă la carceră. Ca o primă încercare, a arătat harta celor din clasă ; toți s-au minunat iar cînd a venit Țapul, i-au arătat-o și lui, pentru a-l ține de vorbă și a mai lungi timpul.

— De ce ai ales Asia, și nu America ? l-a întrebat profesorul foarte mirat de harta lui Kurîmușka.

— America a fost descoperită, a răspuns Kurîmușka, dar în Asia, mi se pare, mai sînt încă multe de descoperit. E adevărat ?

— Nu, în Asia s-au descoperit toate, a spus Țapul ; dar s-au uitat multe care trebuie descoperite din nou.

Atunci Kurîmușka și-a amintit că visase despre țări uitate, și acum nu mai putea de bucurie că toate se împlinesc aievea.

— Nu s-ar putea începe descoperirea țărilor uitate pornind de la Asia Mică ? a întrebat sfios Kurîmușka.

— Se poate, dar de ce tocmai din Asia Mică ?

— Pentru că acolo e cel mai ușor să ajungi cu barca : pe rîul Sosna la Donul cel liniștit, apoi la Marea Neagră și de-acolo dai chiar în Asia Mică.

— Foarte bine, se poate începe cu Palestina și, așa cum făceau odinioară cavalerii, să te închini întîi la mormîntul Domnului.

Țapul se pornise, și, uitînd de toate, începu să povestească despre tainele Asiei unde se află leagănul neamului omenesc și porțile prin care au trecut toate popoarele. Era de nerecunoscut și din povestirea lui reieșea că mormîntul Domnului este totodată și mormîntul omenirii, iar leagănul ei se află undeva în adîncul Asiei ; toate acestea erau uitate și trebuie descoperite din nou.

— Iată un exemplu, cum se învață la geografie, spuse Țapul, lăudîndu-l pe Kurîmuşka. Învățați ca el, închipuiți-vă că întreprindeți călătorii, toate din jur vă sînt necunoscute, faceți descoperiri, şi atunci totul vi se va părea interesant.

„Dar de ce n-am pleca chiar acolo ?“ era gata să întrebe Kurîmuşka, dar se opri la timp, muşcîndu-şi limba.

— Stai jos, spuse Țapul ; îți mai pun încă un cinci. Văd că înveți foarte bine.

— Ferice de tine ! îl salută Ahile care se afla în banca din fund.

Numai că Ahile nu ştia de ce anume era fericit Kurîmuşka, atît de fericit încît parcă îl durea, şi simțea nevoia nestăpînită ca şi Ahile să fie fericit.

— Tu de ce nu vrei să fii fericit ? întrebă el.

— Nu pot.

— De ce nu poți ? Spune-mi tot, Saşa, haide, spune...

— Ei, hai să-ți spun : nu mă iubeşte.

— Vera Sokolova ?

— Dînsa !

— Uite ce te sfătuiesc : dacă nu te iubeşte, trebuie să pleci în altă țară. Hai să mergem împreună în Asia Mică să descoperim țările uitate.

— Aş merge. Dar cum să plecăm ?

— Să ne gîndim.

În recreația mare Alpatov, Ahile şi Riurikov s-au înțeles între ei şi, ascunşi printre mantalele de pe cuierul din fața cancelariei, au aşteptat pînă la sfîrşitul recreației cînd Iepurele şi Maimuțoiul au ieşit de-acolo. Atunci s-au repezit şi s-au luat de păr. Firește că nici inspectorul, nici supraveghetorul nu puteau bănui că în felul acesta începe expediția în țările uitate, drept care i-au încuiat pe toți trei în carceră.

Totul mergea de minune ; Kurîmuşka era chiar foarte mirat că atît Riurik cît şi Ahile l-au înțeles imediat. În clipa cînd le-a povestit despre expediția în Asia prin Ierusalim spre țările uitate, în căutarea biberilor albaştri, Riurik a răspuns **scurt :**

— Asta se poate.

Iar Ahile a fost şi mai concis :

— Păi sigur.

Kurîmuşka era de-a dreptul uluit şi întrebă :

— Dar cum facem cu armele, cu barca, cu alimentele ?

— Arme am pentru toţi trei, răspunse Riurik ; trei puşti, trei săbii, trei revolvere ; de la tata am să şterpelesc ceasul de aur — pentru aşa ceva nu-i păcat să furi — îl vînd chiar azi, cumpăr o barcă şi alimente.

— Numai că trebuie să facem asta cît mai repede, spuse Kurîmuşka, ca să avem timp să ajungem înainte de îngheţ în mările calde ale sudului.

— Plecăm mîine ! hotărî Ahile.

Riurikov îl domoli :

— N-o să avem timp pînă mîine. Poimîine.

— Eu am să scriu nişte versuri de rămas bun, spuse Ahile.

— Iar eu am să fac un plan amănunţit al călătoriei, propuse Kurîmuşka.

— Atunci, să ne apucăm imediat de lucru, porunci Riurikov. Tu, Alpatov, desenezi planul, tu, Ahile, scrii versurile, iar eu am să mă gîndesc ce trebuie să luăm cu noi. Plecăm poimîine.

Cumătrul

Ce minunat e cînd te îndeamnă ceva să păşeşti în propriul tău destin, în acea sfîntă a sfintelor unde eşti cu tine însuţi, şi, deci, lumea întreagă e cu tine. Mulţi oameni însă se opresc, înfricoşaţi, în pragul propriului lor destin, la răspîntia unde toate cele trei drumuri sînt oprite. Aici, la răspîntie, deşi în faţă mai rămîne nada, în spate apare însă povara destinului tău. Lucrul acesta îl simţi Kurîmuşka îndată ce-a luat hotărîrea nestrămutată de-a porni să descopere ţările uitate. Începură grijile şi auzea şi un glas, care

tot repeta, zi și noapte, în adîncul sufletului său: „Nu trebuie să pleci, nu trebuie, nu e voie, nu se face, nimeni nu face așa."

Așa se întîmplă cu cîte unul; dar un altul, de pildă, Serioja Astahov, cu frumoșii lui ochi catifelați, umbriți de genele lungi și negre, așteaptă și visează că soarta lui va veni ca un oaspete liniștit și-l va duce cu blîndețe și dragoste, asemeni unei mirese, la altarul său. Totuși Serioja Astahov — nu-i și el un călător în țările uitate? El cunoaște vremea cînd vin și cînd pleacă toate păsărelele, știe unde se așază, unde trăiesc, unde poate fi găsit cuibul lor; cunoaște, în pădure și pe cîmp, orice floricică, orice steblă și tocmai el să nu plece! Dar iată că nimănui nici prin minte nu i-a trecut să-i propună călătoria; dimpotrivă — l-au ales ca păstrător al tainelor. El va transmite Verei Sokolova scrisoarea, el va trece pe la casele călătorilor și va spune părinților că ei stau închiși în carceră pentru douăzeci și patru de ore și că nimeni nu trebuie să-și facă griji. Ar fi fost de ajuns ca Serioja să spună: „Merg cu voi" și ar fi plecat și el în Asia în căutarea biberilor albaștri. Dar Serioja a plîns toată noaptea și n-a îndrăznit să spună nimic, și astfel, din pricina timidității sale, a pierdut prilejul, încă din copilărie, să-și privească destinul în față. La ora fixată, înainte de începerea programului la liceu, Serioja coborî spre rîu, trecu un pod de lemn fixat pe butoaie, de acolo coti la stînga de-a lungul malului și-i văzu pe călători împingînd barca în apă. Un mahalagiu oarecare, îmbrăcat cu o haină albastră, lungă și cu crețuri, întrebă unde se duc copiii cu barca.

— În sat, la moară.

— Dar pe cine aveți acolo la moară?

— Pe mătușa Arina Radionovna.

— N-am auzit de ea. Știu pe Kapitolina Ivanovna, dar de Radionovna n-am auzit.

— Multe n-ai mai auzit dumneata; hai, du-te, vezi-ți de treabă.

Omul cu haina albastră se îndreptă spre pod, trecu pe malul celălalt și, uitîndu-se mereu în urmă, începu să urce treptele ce duceau spre malul înalt unde se înalța, falnic, catedrala. Aici, pe banca unde în fiecare seară se oprește cîte cineva ca să admire priveliștea ce se pierde în zare, se așază, la ora asta matinală omul Albastru. De aici îi văzu pe călători sărutîndu-l pe Serioja ; îi văzu dezbrăcîndu-se de mantale, văzu lucirea țevilor unor arme scoase de sub mantale, văzu vîsla argintie spărgînd oglinda apei ; îl văzu pe Serioja urcînd și el pînă aici, la bancă, petrecîndu-i cu privirea pe călători pînă ce barca dispăru după cotul rîului, și apoi depărtîndu-se, plîngînd. Albastrul se luă după Serioja.

Lîngă liceul de fete, Serioja mări pasul și începu să se plimbe încolo și încoace. Albastrul începu și el să se plimbe în sus și în jos pe cealaltă parte a străzii. Eleve, mai mici și mai măricele, începură să vină din toate părțile. Serioja o cerceta cu privirea pe fiecare ; în sfîrșit, zări una ce semăna cu o căpriță, se apropie de ea și după ce îi înmînă scrisoarea, porni spre liceul de băieți. Albastrul se ținu în urma lui. Serioja intră pe portița școlii și Albastrul tocmai se pregătea să intre și el, cînd un alt Albastru îl strigă de pe partea cealaltă a străzii :

— Ivan Paramonov !

Primul se întoarse.

— Vino repede, au început să taie porcii.

Cei doi se întîlniră la mijlocul străzii și fugiră repede spre locul unde se tăiau porcii.

Albastrul se prezentă la liceu și-și făcu depoziția abia după ce în oraș apăruseră anunțuri privind fuga celor trei băieți. Veni în șareta lui și șeful de poliție Krupkin, urmat de o căruță cu doi polițai. Vestitul stîrpitor al hoților de cai făcea în liceu o figură impresionantă, cu fața lui roșie-vineție și umflată de vodcă. Elevii din toate clasele îi vedeau pe Iepure și pe Maimuțoi învîrtindu-se, în uniformele lor civile, în jurul acelei matahale ; păreau a fi oameni de hîrtie,

în timp ce-i tot povesteau ceva şi-l rugau ca, în nici un caz să nu facă uz de arme.

Auzind nişte oameni de hîrtie vorbind despre arme, şeful de poliţie înjură :

— Fir-ar să fie !...

Şi, fără să-i mai ia în seamă, ieşi din liceu, se urcă în şaretă şi dădu bice cailor. Căruţa cu poliţai îl urmă.

— Au plecat în Asia ! spuneau liceenii.

De la Vera Sokolova se aflase în amîndouă liceele, transmiţîndu-se în şoaptă din gură în gură, că tocmai în Asia plecaseră.

— Dacă-i prind şi-i aduc înapoi la liceu ?

— Aşi, bre, de unde ! sări înflăcărat un licean, acum nu-i mai ajung din urmă.

Dar nu numai liceenii ci şi tîrgoveţii în haine albastre se adunară iarăşi, discutînd întîmplarea foarte serios.

— Bineînţeles, zise unul din ei, Krupkin se pricepe bine, dar şi puştii sînt daţi dracului.

— Şi unde mai pui, adăogă altul, că ei merg pe apă, barca merge singură dusă de curent, pe cîtă vreme Krupkin trebuie să mîie mereu după ei.

Întregul tîrg se învioră. Înainte, pe oricine l-ai fi întrebat, ţi-ar fi rîs în nas, dacă i-ai fi vorbit de o călătorie în Asia ; dar acum, cînd băieţii plecaseră, toţi aveau impresia că e bine aşa, şi că, în definitiv, de ce nu s-ar putea să ajungă şi pînă în Asia. Toţi adormiţii se sculară în picioare şi, plini de bucurie, duceau unul altuia vestea : trei liceeni neînfricaţi au plecat, fugind de blestemata de latină, ca să descopere în Asia ţări uitate.

Chiar atunci, în zilele acelea luminoase şi aurii de septembrie, pe întinderile libere despre care se scrie şi se visează şezînd pe o bancă, cu privirea pierdută spre zări albastre, pe aceste întinderi cu adevărat libere avea loc pasajul de toamnă al păsărilor de la nord la sud, deasupra rîurilor Sosna cea repede şi Donul cel liniştit, peste mările calde, spre ţărmurile

Asiei Mici. Țipau cocorii și, stricîndu-și triunghiurile, coborau să se odihnească pe malurile joase ale Sosnei. Zburau solemn gîștele asemenea unor nave maiestuoase, chemîndu-se cu strigăte sacadate ; împreună cu rațele ele înnoptau pe apă, după ce puneau străji să stea de pază pe mal.

Lebedele nu se odihneau de loc și zburau atît de sus, că le puteai ghici prezența numai după sclipirile argintii ale piepturilor în văzduhul transparent, și după anumite tonuri armonioase, foarte deosebite. Martinii albi și pescărușii de toate felurile nu porniseră încă și evoluau pe aripile lor arcuite chiar deasupra apei.

Toate acestea Kurîmuska al nostru nu le văzuse niciodată și nici nu le-ar fi putut vedea ; toate le simți cu adevărat numai dacă ți-ai ars toate corăbiile în urma ta și ai pornit tu însuți pe aceste căi aeriene pline de primejdii neprevăzute. Atunci știi cu certitudine că acolo sus, păsările nu scot doar niște simple țipete, ci vorbesc între ele. Noroc că de la vîrsta de cinci ani Riurik se dusese la vînătoare cu tatăl său ; el știa toate acestea și se pricepea să le explice. Zicea : „O lebădă !“ și Kurîmuska afla, pentru tot restul vieții sale, cum zboară lebedele și ce înseamnă asta. Zicea : „Gîștele !“ și zborul acela al gîștelor îi lăsa în suflet ceva foarte serios, foarte grav. Trec în zbor, șuierînd ca un stol de săgeți, niște păsărele mici, vreo patruzeci deodată, cu sclipiri argintii și țipete subțirele : cînd te gîndești că mîine vor trece Marea Neagră ! Ce plăcut e să cobori pentru o clipă din barcă și să arunci o privire de pe malul înalt spre cîmp, și deși nu te poți furișa pînă acolo, nici gînd să te poți furișa pe șesul ăsta neted și fără păduri, dar măcar să te uiți cum, în absența oamenilor, cocorii pășesc pe picioroangele lor, ca niște stăpîni, peste cîmpuri. Astfel au văzut într-o zi dropii și au tras chiar și un glonț de carabină în ele ; glonțul a stîrnit un nor de colb lovindu-se de pămînt, dar dropiile s-au împrăștiat, s-au ridicat greoi în văzduh unde s-au întîlnit cu bîtlanii, cu care însă nu s-au înțeles și s-au despărțit, fiecare zburînd în altă parte ; bîtlanii spre rîu,

iar dropiile în stepă. I-a fost tare frică lui Kurîmuşka cînd a tras pentru întîia oară c-o puşcă adevărată, dar a făcut pe viteazul : a strîns patul puştii de umăr şi a tras, dar n-a nimerit. A doua oară Riurik i-a strigat la timp : Cătarea, cătarea !" A ochit, şi un pescăruş a căzut din zbor ; plini de bucurie l-au adăugat la rezerva lor de carne, din barcă. Şi aşa a trecut o zi întreagă mult mai frumoasă chiar decît visele despre ţara aceea uitată ; de atunci i-a rămas întipărit lui Kurîmuşka în minte că gîndul în sine nu-i o amăgire, aşa cum se spune, ci vestitorul unei lumi pline de frumuseţi, şi că această lume există aievea.

Către seară malurile începură, în chip ciudat, să se îngusteze în faţa lor, ai fi zis că rîul se sfîrşeşte şi acuşi-acuşi barca va intra cu botul în mal ; dar iată că malurile se desfac iar, şi barca trece ; apoi malurile se închid din nou, de parcă ar vrea s-o facă prizonieră. Mai tîrziu, toate păreau că se înverşunează să prindă barca, şi stufu, şi tufişurile, şi copacii, dar barca mergea mai departe, tot mai departe, dusă de curentul apei, şi era numai o părere că stă pe loc şi că toate în jurul ei se mişcă şi o împresoară.

Noaptea, prin întuneric, trecea şi mai năvalnic decît ziua, puzderia grea a păsărilor migratoare : chiar deasupra capetelor lor zburau lişiţele, becaţinele, găinuşele ; raţele fîlfîiau greoi, prăvălindu-se adesea în apă ca să se odihnească. Uneori gîştele coborau pe apă, cu toată escadra lor, chiar lîngă barcă, atît de aproape, încît cu bătaia aripilor lor îi împroşcau cu stropi. Cîtă voluptate să asculţi cu răsuflarea tăiată toate aceste zgomote, sperînd că, printr-o minune, ochiul va străpunge bezna şi vei putea să tragi un foc.

Dar răcoarea nopţii de toamnă îi pătrundea tot mai mult ; sufereau mai ales picioarele întinse pe fundul jilav al bărcii care lua puţină apă. Încercară să taie cu săbiile stuf, şi, aşternîndu-l pe fundul bărcii, să se culce, însă nu puteau adormi de umezeală şi de frig. Dacă ar fi putut să aprindă un foc mare pe mal ! Dar se înţeleseseră ca în prima noapte să nu facă foc şi să nu iasă pe mal, bănuind că Krupkin îi va urmări

și, călăuzindu-se după lumina focului, îi va înhăța pe neașteptate ; că nici nu vor avea timp să apuce arma ; nu, nu era cu putință. Dar ce-i asta — visează, aiurează sau e aievea ? Kurîmușka se auzea pe el însuși suflînd din greu ; dinții încep să-i clănțăne dintr-o dată cu furie, în timp ce pe mal, undeva foarte aproape, rațele vorbesc tot timpul între ele, și — așa-i între somn și veghe ! — se putea înțelege ce spuneau. Una zice : „Mută-te aici, lîngă mine, o să ne fie mai cald", în timp ce alta : „Ia cară-te de pe locul meu, nu te-a poftit nimeni ! Și așa toată noaptea : ba e cineva nemulțumit, ba simt o vulpe sau un dihor și atunci se stîrnește o larmă în stare să trezească și morții. Și cîte vise, fel de fel, așa de clare că ai zice că-s aievea. De pildă, Kurîmușka se vede pe el însuși culcat într-un pat cald și curat, cu capul pe o pernă de puf cu față albă ; a fost o adevărată viziune și o descoperire — niciodată în viața lui nu i se păruse că poate să fie atît de bună o simplă pernă, din acelea cum are toată lumea, pe care, acum, dorm toți oamenii, și la orașe, și la sate, și în casele bogate, și în cele sărace.

Un groaznic țipăt de rațe îi întrerupse visul. Se trezi, își dădu seama unde se află, dar perna continua să-l urmărească ca o vedenie. În aceeași clipă îl auzi pe Ahile șoptindu-i la ureche :

— Lăsați-mă să plec !

„Unde ?" vru să întrebe Kurîmușka, dar în loc de glas nu se auzi decît clănțănitul furios al dinților.

— Și ție îți clănțăne dinții spuse Ahile. Ține-ți fălcile cu mîna. Așa ca mine.

Kurîmușka încercă și, într-adevăr, izbuti să scoată cuvintele :

— Unde să te lăsăm să pleci ?

— Am s-o iau încetișor de-a lungul malului, o să mă încălzesc și ajung cumva.

— Unde vrei să ajungi ?

— Acasă.

— Acasă ! Cum îndrăznești !...

Ceea ce îl supăra mai ales nu era că voia să se întoarcă, dar că-și putea închipui că e atît de aproape,

încît s-ar mai putea întoarce. Kurîmuşka avea impresia că a şi ajuns în Asia.

— Muiere ce eşti, muiere ! repetă el cu ciudă.

— De muiere a fugit şi tot la muiere îl trage, spuse Riurik.

— Bine, lasă, nu mai spun, băieţi ! dădu înapoi Ahile şi, luînd mîna de la falcă, începu să clănţăne din dinţi de parcă se rostogoleau nucile dintr-un sac.

— Ia-n auzi-l, ia-n auzi-l ! rîseră tovarăşii lui.

Iar lui Kurîmuşka îi apăru iarăşi perna şi începu să se lupte cu ea ; zadarnic însă, cu cît o respingea mai mult, cu atît se arăta mai deslușit : o pernă mică, aceeaşi pernă minunată ca perna pe care visase ţara biberilor albaştri. Deodată însă din cîrdul raţelor şi gîştelor se porni cu totul alt zvon.

— Ştii despre ce vorbesc ele acum ? întrebă Riurik.

— Nu ştiu, dar trebuie să se fi întîmplat ceva ; de-a lungul întregului mal e la fel.

— Asta înseamnă că în curînd se face ziuă.

— Dar parcă s-a făcut şi mai întuneric ; nu se mai văd nici stelele.

— Întotdeauna se face mai întuneric înainte de zori cînd se ascund şi stelele, dar de fapt pălesc. Am fost de multe ori cu tata noaptea la vînătoare de raţe : întotdeauna spre ziuă stelele pălesc.

Într-adevăr, în curînd începu să se lumineze. Acum puteau aprinde şi un foc. Pe mal ţişni o mică flăcăruie, iar la răsărit izbucni un incendiu imens ; mai tîrziu, răsărind, soarele întîmpină cu nespusă blîndeţe această mică flăcăruie omenească ; cît de gustos a fost ceaiul cu salam, şi cîtă putere şi bucurie se revărsa din soare în tot trupul : această putere făcu ca toată păsărimea să se ridice iarăşi şi să zboare spre sud, în ţările calde.

— Gîştele, trec gîştele !

— Dar ia uite-te colo, ce-o fi acolo ?

— Tot gîşte.

— Dar acolo ?

— Şi acolo gîşte.

— Culcă-te la pămînt și pregătește arma, vin rațele.

— Trage !

Una din rațe se prăbuși, alta șovăi, se împletici și căzu și ea.

— Și tu, prostule, vroiai să te întorci la muieri !

— Sînt un prost, un mare prost !

La vînătoare totdeauna se întîmplă așa : ajunge să ai noroc la început, pe urmă o ține așa toată ziua, ca și cînd fiecare clipă îți pregătește un dar nou. Așa trecu și ziua asta minunată, trecu și noaptea în jurul focului, la căldură, pe un așternut de stuf uscat. Și încă o noapte cu rațe. A treia zi, la amiază, călătorii auziră în depărtare, pe mal, zvon de zurgălăi.

— N-o fi cumva comisarul pe urmele noastre ? întrebă Kurîmușka.

— Nimic mai simplu, zise Riurik. Acuși aflu, doar e cumătrul nostru. Vorbesc serios, tata i-a botezat copiii și e prieten cu el.

Pe mal se afla un copac înalt. Riurik coborî din barcă și se cățără tocmai în vîrf.

— Ei, se vede ceva ?

— Se vede, vine o șaretă.

— E comisarul ?

— Nu știu, nu-mi pot da seama.

— Dă-ți seama mai repede. Ei ?

— Mi-am dat seama : el e.

— Dă-te jos imediat !

— Stai puțin : într-o căruță vin după el doi polițai.

— Dă-te jos mai repede ! Vin după noi !

Dar Riurik nu cobora atît de repede, pe cît ar fi vrut Kurîmușka, iar Ahile privea nepăsător.

Kurîmușka se făcu stacojiu de furie, dar deodată îi veni o idee.

— N-o să ne prindă, zise el luminîndu-se la față. Numai să faceți ce vă spun eu. Să tragem repede barca la mal.

— Cum s-o tragem la mal ? Trebuie să fugim.

— Trageți-o, n-auziți ?

L-au ascultat și au tras barca la mal.

— Întoarceți-o cu fundul în sus.

Atunci au înțeles : vor sta ascunși sub barcă pînă ce va trece comisarul.

Au desfăcut repede scîndurile care serveau drept bănci ; prova s-a nimerit tocmai deasupra unei gropi unde fusese un pietroi și barca i-a acoperit în întregime pe călători.

Zvonul de zurgălăi se apropia. De-ar trece pe lîngă ei mai departe ! Dar nu, zurgălăii amuțiră și se auzi un glas :

— Fir-ar să fie ! Ce caută barca asta pe mal ? Ia să văd !

Se apropiară și polițaii.

— Asta-i barca lor ! spuse Krupkin. Dar unde naiba or fi ei ?

— În sat, înălțimea voastră, își dădu cu părerea unul din polițai. Se vede c-au rămas peste noapte în sat, că oricum, nopțile-s cam reci.

— Bine, voi duceți-vă în sat, iar eu o să vă aștept aici și, pînă una alta, am să iau ceva în gură. Eremei, leagă calul de-un copac, iar tu, Kuzka, adă-mi punga aceea din șaretă.

Polițaii plecară cu căruța. Șeful lor scoase din pungă o carafă de vodcă, o puse jos la picioare și se gîndi minunîndu-se : „N-a plouat astă-noapte și totuși barca este udă !“

— Ei, fir-ar să fie ! exclamă dînsul.

Trase un gît de vodcă și îmbucă ceva, uitîndu-se mereu la urmele lăsate pe iarbă, care porneau de la mal și duceau drept sub barcă.

Și deodată, așa din senin, începu să cînte :

Cintezoi, unde-mi fuseși ?
La izvor vodcă-mi trăseși...

Mai bău o stacană, ș-apoi încă una și începu să joace, tot mormăind cîntecul :

Și mereu pe gît l-am dat
Pînă ce m-am îmbătat.

— Bravo lor ! spuse el cu glas tare ; s-au dus la vînătoare, e tocmai vremea potrivită : e toamnă, trec păsările. După ce-i găsesc, îi mai las să vîneze trei zile.

— Tu auzi ce zice ? șopti Riurik lui Kurîmușka ; ar trebui să ne predăm.

— Da, așa ar trebui, șopti și Ahile.

Drept răspuns Kurîmușka le trase pe rînd cîte-un bobîrnac în nas.

— Cum îi prind, vorbea înainte cu glas tare comisarul, întîi și-ntîi am să le dau vodcă, șunculiță, ceai cu franzelă franțuzească ; după aceea petrec trei zile cu ei în barcă : îmi fac un concediu — chipurilea i-am tot urmărit. Ba o să hoinărim o săptămînă împreună, că m-am săturat de blestemații aceia de hoți de cai.

Riurik îl împunse ușor pe Kurîmușka cu degetul, dar acesta îi trase un pumn în coastă.

Cu fiecare clipă, ura lui Kurîmușka față de tovarășii de drum creștea și creștea : cum adică, să transforme toată expediția într-o partidă de vînătoare și să se întoarcă rușinat la liceu ? Nu, dacă ei se vor preda, el va fugi singur, dar de întors nu se întoarce.

Se auzi venind căruța cu polițaii.

— Sînteți băieți deștepți, exclamă comisarul ; ați făcut o treabă bună !

— Am înțeles, să trăiți ! răspunseră polițaii.

— Și mari gogomani.

— Am înțeles, să trăiți, înălțimea voastră.

— Ascultați, gogomanilor deștepți, întindeți toate acolo pe iarbă, faceți focul, puneți ceainicul să fiarbă. Așa ! Mișcați-vă ! Acum trebuie să poftim oaspeții.

— Am înțeles, să trăiți !

— Și unde o să vă duceți după ei ?

— Nu putem pentru ca să știm, înălțimea voastră.

— Ei bine, am să vă spun eu : puneți barca asta pe apă și duceți-vă să-i poftiți pe oaspeți.

— Am înțeles, să trăiți ! răspunseră polițaii și, apucînd barca de margini, o răsturnară pe-o parte.

— Cintezoi, unde-mi fuseși ? Ia poftiți, oaspeți dragi ! A, și cumătrul e aici ! Ei, hai să ne sărutăm.

Krupkin şi cu Riurik se îmbrăţişară, dar în timp ce ei se sărutau, Kurîmuşka apucă arma, fugi spre un copac şi se opri în spatele lui ca după o baricadă.

Ahile, care începuse să rîdă mînzeşte, rămase încremenit, cu aceeaşi expresie idioată pe faţă.

Fără să-l bage în seamă pe Kurîmuşka, cumătrul cinsti pe Riurik şi pe Ahile cu cîte un pahar de vodcă. Apoi, văzînd cele patru raţe împuşcate exclamă uimit :

— Ehei ! D-apoi facem aici un chef de pomină : toamna raţele sînt grase.

Puse să i se sape patru gropi în care raţele au fost aşezate aşa cum erau, cu pene cu tot ; le-au acoperit cu cenuşă fierbinte şi au aprins deasupra foc.

— Bine ar fi să împuşcăm şi o becaţină şi s-o învelim crudă în franzelă, iar franzela s-o punem de asemenea într-o groapă, pînă se pătrunde toată de grăsime. Să vedeţi atunci gustare, fir-ar să fie !... Ei, ce staţi ca nişte momîi, doar sînteţi flăcăi în toată firea ; mai luaţi cîte un pahar ca să meargă şunca, şi pe urmă începem cu raţele.

Au mai dat pe duşcă o stacană.

— Şi pe mine m-au dat afară din clasa a şasea. Ehei, ce timpuri au fost, ce timpuri ! Ştiţi *Gaudeamus ?*

— Cum să nu !

Şi începură să cînte :

*Gaudeamus igitur **
Juvenes dum sumus.

Iar Kurîmuşka continua să stea după copac aşteptînd să fie atacat ; cu primul foc se pregătea să-l omoare pe Krupkin, cu al doilea, pe unul din poliţai, după care să se repeadă înainte, să înşface cealaltă armă, să-l ia prizonier pe poliţaiul rămas în viaţă şi să-şi urmeze călătoria cu caii lor.

Aşa s-a gîndit el la început, dar cumetria din jurul focului se încingea tot mai tare şi tovarăşii îl pără-

* Versurile cu care începe cîntecul studenţesc :
Să ne bucurăm aşadar, cît sîntem tineri...

seau ; fără îndoială că-l vor urma pe cumătru. Oare cumătrul îi cunoaşte gîndurile ? Se vede că i le cunoaşte pentru că stă culcat pe burtă pe scurta lui îmblănită întinsă pe pămînt, şi cîntă *Gaudeamus*, dar tot timpul se uită în apă, de parcă ar aştepta ceva. Deodată îi strigă lui Kurîmuşka :

— Bagă de seamă, bagă de seamă !

Pe lîngă apă, foarte jos, de parcă ar fi alunecat pe luciu, două lişiţe zburau drept spre Kurîmuşka.

— Nu căsca gura ! strigă cumătrul. Acu-acu-acu... trage !

Kurîmuşka trase un foc — nu nimeri ; mai trase unul şi lişiţa căzu în apă chiar lîngă mal. Kurîmuşka şi cumătrul se repeziră în acelaşi timp după ea, dar Kurîmuşka avea mîinile prea scurte, iar cumătrul o ajunse şi întinzîndu-i-o zise :

— Bravo, asiaticule !

Îl luă pe după gît cu braţul drept şi, repetînd : „Bravo, asiaticule", îl aşeză lîngă foc, pe scurta lui îmblănită.

— Ei, băieţi, zise el, mi se pare că cina-i gata ; hai să bem un păhărel ca să lunece raţa. Şi eu sînt licean, şi încă dintr-a şasea.

Gaudeamus igitur
Juvenes dum sumus.

Băură cu toţii. Kurîmuşka trase şi el pentru întîia oară, şi încă o stacană plină.

— Bravo, asiaticule ! îl lăudă comisarul de poliţie.

Atunci, încetul cu încetul, lui Kurîmuşka începu să-i apară acea pernă mult dorită, albă şi moale ; el i se mai împotrivea, o respingea, dar ea se tot apropia, se tot apropia...

— Nu, nu ! strigă el.

— Ai rămas în urmă ! rîdea Riurik. Cîte pahare am băut noi fără tine ! Hai, trebuie să ne ajungi !

Kurîmuşka mai bău, şi perna imensă, albă şi caldă, i se aşternu singură sub cap.

Corul cînta :

Viaţa noastră-i trecătoare
Ca o apă-amăgitoare.
Zboară-n clipă tinereţa,
Rămînem cu bătrîneţa...

Abia spre seară Kurîmuşka se trezi şi auzi glasul lui Riurik :

— Da unde vrei să ne duci, cumetre, aşa beţi ?

— La mine acasă, acolo mai bem un păhărel ca să meargă icrele şi ne culcăm. Iar mîine dimineaţa voi vă duceţi la casele voastre, chipurile v-aţi întors singuri, pocăiţi.

Chefalul

Dacă ar şti omul în tinereţe, atunci cînd se întîlneşte pentru întîia oară cu valul destinului său, că acelaşi val mai vine odată, atunci cu totul altfel s-ar despărţi de el ; dar aici e nenorocirea : ai impresia că valul a venit şi a plecat şi nu se va mai întoarce niciodată. Cei mari privesc zîmbitori aventurile copiilor ; lor li-i uşor, ei au trecut prin toate, dar pentru copii totul apare ca ceva unic, ce nu se mai repetă. Multă vreme Kurîmuşka n-a putut să înţeleagă de ce la liceu toţi îşi băteau joc de el, umblînd ca după urs şi cîntînd : „Spre Asia a pornit, la liceu a nimerit !“ Parcă n-ar exista pe lume ţări uitate, parcă planul lui n-ar fi fost aprobat de însuşi profesorul de geografie, şi dacă a greşit alegîndu-şi tovarăşii de drum, nu înseamnă că dispar şi ţările uitate, ele pot fi descoperite şi altfel. Atunci, cum se explică ? „Nu cumva sînt un prost ?“ se întrebă el. Gîndul acesta se lipi de el ca o boală. Încercă să se învingă pe sine prin silinţă la învăţătură, se puse să tocească lecţiile, dar

degeaba : Moartea Vacilor, cum apucase să-i dea un unu, așa o ținea întruna. Avea un fel de bănuială că dacă nu l-ar împiedica ceva, ar putea învăța ca toți ceilalți, ba chiar mult mai bine. Într-o zi Moartea Vacilor le-a dat o problemă de i-a turtit pe toți ; i-a scos la tablă pe cei mai buni la matematici, dar nici unul n-a putut-o rezolva. Deodată lui Kurîmușka i se păru că parcă ar dormi și n-ar dormi și că răspunsul îi apare de undeva din afara lui ; încercă să scrie ceea ce vede și-i ieși tocmai rezultatul. Nu îndrăzni să ridice mîna toată, ci întinse doar puțin palma, dar și ea tremura. Vecinii de bancă strigară :

— Alpatov vrea să fie scos la tablă !

— Ei, hai, ieși, spuse Moartea Vacilor, iar o să mai bîigui vreo prostie. Asta nu-i Asia !

Kurîmușka ieși la tablă și începu să scrie cu creta așa cum îi dictase vedenia lui.

— Cum de-ai izbutit ? se uimi profesorul ; de unde ai luat răspunsul ăsta ?

— Din capul meu, răspunse Kurîmușka intimidat la culme ; așa mi s-a părut. Nu-i bine ?

— Ba e foarte bine. Dar cum de-ai fost în stare ?

Și, spre marea uimire a întregii clase, îi puse imediat, după unu, un trei, și nu un simplu trei, ci pe tot anul ca o înviere din moartea vacilor. După întîmplarea asta Kurîmușka începu să-și facă lecțiile cu mai mult sîrg, dar erau așa de multe toate, încît de-abia ajungea să învețe pentru nota trei la fiecare materie. Cum puteau alții să învețe întotdeauna exact pentru patru, ba chiar și pentru cinci, asta el nu putea pricepe. Și așa, fără nici o bucurie, trecea zi după zi și an după an ; undeva în adîncurile sufletului zăcea adormită, ca îngropată în cenușă, țara aceea uitată ; și iată că deodată, cînd părul bălai al lui Alpatov începu să se cîrlionțeze și-i apărură chiar și tuleie sub nas, cînd aproape toți elevii începură să se gîndească la dansuri și la liceul de fete și să scrie versuri de amor Verei Sokolova, la începutul clasei a patra, izbucni parcă un vulcan de sub cenușa stinsă și toate se rostogoliră iarăși de-a dura.

Gîndul că-i un prost tot nu-l părăsise pe Kurîmuṣka, ba, pe ascuns, îl rodea chiar tare mult : nu nădăjduia că va putea să termine liceul, atît de grele și de plicticoase erau toate ; avea un fel de presimțire că totul se va prăbuși într-un fel catastrofal. Nu-i privea cu invidie pe primii elevi din clasă, ei nu făceau decît să învețe bine, și atîta tot, dar cei cu adevărat inteligenți erau în clasele superioare și pe mulți el îi invidia foarte tare. Acești elevi deștepți erau siguri de ei : nu dădeau doi bani pe liceu dar, totodată, știau că-l vor termina și că vor fi, fără doar și poate, studenți. Aceștia erau cu adevărat deștepți. În clasa lui nu era nici unul ca ei. În fața clasei a patra — clasa lui, se afla cabinetul de fizică în care erau niște aparate uimitoare ; acolo învățau cei din clasa a opta, adevărații elevi deștepți ; printre ei întîiul era Nesgovorov ; față de el toți se purtau într-un fel deosebit. Într-o zi Kurîmuṣka stătea privind lung prin ușa cabinetului de fizică, iar Nesgovorov, observînd expresia ciudată a feței lui, îl întrebă :

— Tu ce vrei, Kupidoșa ?

Așa îi spusese, *Kupidoșa.*

Kurîmuṣka i-a răspuns sfios că ar vrea să vadă și el aparatele.

Nesgovorov i-a arătat cîte ceva.

— Cînd ai să treci într-a cincea, i-a spus el, ai să începi fizica și ai să afli totul.

— Dar acum n-am să înțeleg ?

— Ba de ce nu ? Uite, manualul de fizică. Încearcă.

Ajungînd acasă, Kurîmuṣka găsi în carte un pasaj interesant despre soneria electrică și se apucă să citească și să deseneze sonerii și bobine. A doua zi, văzu din întîmplare, în piață, o sonerie stricată și se apucă să strîngă bani, economisind din gustarea lui de dimineață ; cumpără soneria, o demontă, o montă la loc, făcu rost de niște cărbuni, zinc, de un borcan și într-o zi — ce zi fericită a fost ! — făcu legătura între fire și soneria începu să tresalte ; mai strînse un șurub — începu să zbîrnîie, mai strînse percutorul — și soneria începu să sune. Trecură două luni și acum avea

acasă o instalație electrică proprie, făcută din sticle, avea și o bobină Ruhmkorff ; în cabinetul de fizică Nesgovorov i-a arătat în amănunt aparatele și de atunci Kurîmuṣka asista la toate experiențele. Într-o zi, stătea la vestiar cu un băiat din clasa a opta și-i explica acestui elev din cursul superior construcția dinamului. Nesgovorov se apropie de ei și spuse :

— Uite, Kupidoșa e printre ultimii la el în clasă, dar ne învață pe noi fizica. Cum e cu putință asta ?

— Dar parcă pe noi ne învață cineva ? oftă elevul și începu să cînte :

Și-așa trece tinerețea, fără urmă...

Nesgovorov începu și el să cînte un cîntec franțuzesc foarte frumos.

În clipa aceea la capătul coridorului apăru Iepurele, spionul. Nesgovorov se opri din cîntat.

— Mai cîntă, te rog, îl rugă Kurîmuṣka ; îmi place tare mult.

— Nu se poate, vine Iepurele : e un cîntec interzis.

Chiar așa a spus : in-ter-zis. De aici au început toate. Cîntecul interzis îi dădu lui Kurîmuṣka ideea să se destăinuie lui Nesgovorov. Dar cum s-o facă ? Își dădea seama că trebuie să se destăinuie cîte puțin, așa cum s-a întîmplat cu fizica : a vrut să-și dezvăluie interesul pentrú aparate, și-a exprimat dorința treptat, a fost înțeles ; dar acum Kurîmuṣka vroia altceva : să fie înțeles dintr-o dată în întregime, și el să înțeleagă totul dintr-o dată, și să devină și el la fel cu cei inteligenți. I se părea că există o taină foarte importantă, pe care o știu numai profesorii și pe care aceștia o păzesc și o slujesc ca pe un fel de zeu. Altfel cum s-ar explica faptul că niște pocitanii, țin totul în mîinile lor, și toți cei dintr-a opta ascultă, ba chiar se și tem de ei ? E simplu de înțeles cînd zici că ei îl slujesc pe Dumnezeu dar în afară de asta cei dintr-a opta mai au ceva care îi face să fie deștepți : ei știu ceva *interzis*, iar dacă înțelegi asta, atunci deodată

devii deștept. În fiecare zi, în timpul recreației mari, Kurîmușka îl privea pe Nesgovorov cu o întrebare mută, întrebare care era gata-gata să-i zboare de pe buze, dar în clipa cînd deschidea gura ca să întrebe se roșea tot și se depărta de el. Zi și noapte îl chinuia gîndul cum să întrebe ca Nesgovorov să înțeleagă.

— Ce te uiți așa de ciudat, Kupidoșa ? îl întrebă într-o zi Nesgovorov. Vrei ceva de la mine ? Din partea mea, cu plăcere.

Atunci întrebarea aceea mult dorită îi apăru pe buze în felul cel mai simplu :

— Aș vrea să citesc o carte care să-mi deschidă toate tainele.

— Ce fel de taine ?

— Toate, pe care profesorii le ascund de noi.

— Ei n-au nici un fel de taine.

— N-au ? Dar slujesc un Dumnezeu, nu ?

— Cum, adică, Dumnezeu ?

— Altfel de ce-ar mai îndura și ei și noi atîta plictiseală și de ce mai cheltuiesc părinții noștri atîția bani pentru noi ; doar trebuie să aibă un rost ?

— Uite ce-i, zise Nesgovorov, fizica văd că ai înțeles-o îndată ; încearcă acum să-l stăpînești și pe Bockl. * Apucă-te și citește-l, am să-ți aduc cartea mîine, numai să n-o arăți nimănui, pentru că la noi se socoate că-i o carte interzisă.

— In-ter-zi-să !

— Ei da, și ce dacă... a venit momentul să știi și tu : există o viață în ilegalitate.

— În i-le-ga-li-ta-te !

Urmînd vechiul său obicei de a-și crea dintr-o dată o lume întreagă dintr-un singur cuvînt, Kurîmușka își imagină pe loc o viață sub podele, asemenea guzganilor și șoarecilor, o viață plină de primejdii și mistere, și tocmai aceasta îi umplu sufletul de lumină.

— Și cîntecul acela, întrebă el, tot din ilegalitate e ?

---

* H. T. Buckle (1821—1862) — istoric englez, autorul cărții *Istoria civilizației engleze.*

— Care ?

Melodia e cam așa : tra-la-la-tam...

— Mai încet ! E marsilieza. Sigur că e din ilegalitate...

— Aș vrea să-i știu cuvintele...

— Bine, mîine am să-ți copiez marsilieza și am să ți-o aduc împreună cu Bockl. Numai că bagă de seamă, de vreme ce te-ai apucat de viața în ilegalitate, e nevoie de conspirație.

— Con-spi-ra-ție !

— Asta înseamnă că trebuie să-ți ții gura, iar cărțile și manifestele interzise să le ascunzi ca să nu le găsească nici măcar un șoarece. Ai înțeles ?

— Am înțeles foarte bine. Totdeauna am făcut așa...

— Ai fost conspirativ ? Minunat ! De altfel, știu, nu-i glumă să organizezi o expediție în Asia la vîrsta de zece ani.

— Și încă ceva aș vrea să te mai întreb, de ce-mi zici Kupidoșa ?

— De ce-ți zic Kupidoșa ? zîmbi Nesgovorov ; pentru că ai părul buclat de ți se face silă, parcă-l ondulezi ca în poze, și arăți mai degrabă ca un fel de dansator care umblă după fete.

Kurîmuska se uită la Nesgovorov și în clipa aceea i se păru grozav de frumos cu ochii lui vii care rîdeau întotdeauna, sub fruntea înaltă, brăzdată de tot felul de linii, cu părul zbîrlit, mereu în dezordine, cu pantalonii cîrpiți și zdrențuiți la manșete și cu pingelele prinse cu sfoară, — totul, totul era încîntător. Toți elevii primeau observații pentru cea mai mică neglijență vestimentară, erau chiar trimiși la carceră, numai lui Nesgovorov a încercat odată directorul să-i facă o observație în legătură cu pingelele...

— Stimate domnule director, a spus Nesgovorov, dumneavoastră știți că am în grija mea o familie întreagă, și frații și surorile mele au pingele bune ; cînd ei vor avea pingele proaste, iar eu o să am pingele bune, atunci vă rog să-mi faceți observație.

— Dumneata ar trebui să faci demersuri pentru a căpăta o bursă, i-a amintit timid directorul.

— Mă descurc și cu meditațiile, a răspuns Nesgovorov. De Paște o să am pingele noi, vă dau cuvîntul meu !

Cît de mult i-a plăcut asta atunci lui Kurîmușka !

— Știi ce, a spus el, chiar azi am să mă tund la zero. Cu asta am să încep.

— Foarte bine ai să faci. Ai preocupări serioase.

Ceea ce l-a făcut fericit pe Kurîmușka, și a fost o revelație, nu era atît cartea interzisă sau marsilieza, ci tocmai această lume cu totul nouă pe care o descoperea cu acest prilej, și numai clopoțelul care suna de sfîrșitul recreației le-a întrerupt convorbirea, căci altfel ar fi putut afla totul de la Nesgovorov, și despre viața conspirativă în ilegalitate, și chiar despre Dumnezeu.

Să încep, vasăzică, se gîndea el în timpul orei, prin a mă tunde ; asta-i una la mînă ; apoi n-ar fi rău să iau chiar acum hotărîrea ca toată viața să nu beau vin... E drept că și așa el nu bea vin, dar simțea dorința puternică de a face o făgăduială de care să se țină apoi toată viața. Dar iată ce se întîmplă cu vinul : dacă ai făgăduit să nu mai bei, apoi să nu fie nici o picătură ; însă uite că, la împărtășanie se bea vin... e adevărat că-i sîngele Domnului, totuși se bea o înghițitură de vin... Și atunci, cum vine ? Trebuie să-l întrebe mîine pe Nesgovorov, el le știe pe toate, și acum poate să-l întrebe despre orice.

Ora de geografie trecea repede, Kurîmușka n-a auzit nici o vorbuliță din explicațiile Țapului, cînd, deodată, acesta l-a chemat la tablă.

— Ce-i cu tine azi, de arăți parcă-ar fi ziua ta onomastică ? l-a întrebat Țapul.

Dar ceea ce îi putea îngădui lui Nesgovorov, nu-i putea îngădui și Țapului : „parc-ar fi ziua ta“ semăna cu „Kupidoșa“.

— Dar ce vă privește asta ? a replicat Kurîmușka.

— Pe mine mă privește tot ce-i în legătură cu voi, a răspuns Țapul. Eu sînt profesorul vostru.

— Dacă sînteţi profesor, atunci să mă întrebaţi despre materie. Ce treabă aveţi cu onomastica mea ?

— Bine. Repetă ce am explicat eu.

Kurîmuşka nu putea repeta nimic, dar, în schimb, şi-a încrucişat neglijent picioarele şi ţinîndu-şi coatele în lături cu un aer provocator, îşi înfipse mîinile în cureaua pantalonilor.

Atunci Ţapul l-a privit cu ochiul lui verde, groaznic de pătrunzător, şi a observat ceva.

Cu ochiul acela Ţapul vede tot.

— Erai un băiat atît de interesant pe cînd te pregăteai să pleci în Asia, acum patru ani, iar acum te strîmbi ca un dansator !

Acelaşi lucru i-l spusese şi Nesgovorov, dar nu s-a supărat ; însă atunci cînd i-a spus-o Ţapul, a tresărit tot, gata să strige : „Ţapule !“ dar, roşu la faţă, la început s-a stăpînit, apoi s-a făcut palid ; în sfîrşit şi-a venit în fire şi buzele i-au schiţat un zîmbet exact ca acela al Morţii Vacilor, atunci cînd acesta vroia să-şi exprime tot dispreţul faţă de un elev întrebîndu-l : „Ai mamă ?“ după care îi spunea : „Biata mamă !“

— Unde ai învăţat să te scălămbăieşti aşa ?

— La liceu.

— Du-te la loc, fandositule, n-o să iasă nimic din tine.

Cît de fericit fusese cîndva Kurîmuşka auzind de la acelaşi Ţap că o să iasă ceva din el ; acum însă îi era totuna : acum ştia aproape tot despre sine, ceva începuse să iasă, şi nu Ţapul era în măsură să-l judece.

În timp ce se războia la tablă cu profesorul, Kolea Sokolov, fratele Verei Sokolova pe care o cunoştea întreg liceul, îi pusese un bileţel pe bancă. Bileţelul era foarte scurt, numai o întrebare : „Alpatov, aţi fi de acord să facem cunoştinţă ? Vera Sokolova.“ Dacă ar fi primit asemenea scrisorică în ajun, cîte visuri nu s-ar fi aprins ! Căci aproape fiecare visa — ceva mai presus de asta nici nu s-ar putea închipui ! — să

facă cunoștință cu Vera Sokolova. Și încă la invitația ei ! Cu cîtă înfiorare ar fi răspuns că este de acord și ar fi rugat-o să-i dea o întîlnire. Dar astăzi i se așază de-a curmezișul drumului hotărîrea să se tundă și să nu bea vin toată viața, așa că lucrurile stau în felul următor : ori una, ori alta, dar să se tundă și în același timp să facă cunoștință cu Vera Sokolova era cu neputință. „Ce ar fi să nu mă tund ?“ se gîndește el și vede clar cum patinează împreună cu Vera Sokolova, ținînd-o la braț și șoptindu-i ceva foarte nostim la ureche, în timp ce ea pufnește în rîs, acoperindu-și fața cu manșonul, și... „Nu, zice ea, nu mai pot, am să leșin de rîs, hai să ne așezăm pe-o bancă.“ Se așază pe-o bancă sub un copac, gheața strălucește începe să se topească și barca lor plutește lin pe valurile calde. Cineva îi pune o problemă : pe apă plutește o barcă cu trei pasageri ; pe care să-l lase pe mal, pe care să-l arunce din barcă și pe care să-l ia cu sine. „O iau pe Vera Sokolova !“ răspunde el, și acum vîslesc împreună, iar spre ei plutește Nesgovorov, cu Bockl în mînă, cîntînd marsilieza ; el se uită la Kurîmușka, nu zice nimic, fața lui nu trădează nimic, dar Kurîmușka a înțeles totul, a înțeles durerea de care e cuprins sufletul acelui om minunat.

Clopoțelul anunțînd sfîrșitul ultimei ore curmă ezitarea lui Kurîmușka. Cu o mînă fermă scrise de-a curmezișul scrisorii, ca o rezoluție : „Nu sînt de acord“. Dădu scrisoarea lui Kolea Sokolov și de la liceu se duse direct la frizer.

— *Nun, nun... was ist's, o du lieber Gott !* îl primi buna Wilhelmina. Avea un păr blond așa de frumos, și acum ce-a rămas din el : *von der Treppe gefallen !*

Kurîmușka se privi în oglindă și constată cu bucurie că și fruntea lui este tot atît de imensă ca și cea a lui Nesgovorov, și că are și el proeminențe și cicatrici.

Iar servitoarea Duniașa cînd îl văzu tuns așa chilug, își plezni mîinile una de alta :

— Chefal ! Leit chefal !

Cînd arunci o piatră într-un iaz liniștit, piatra se duce la fund, iar cercurile se depărtează cît vezi cu ochii, și numai cu gîndul bănuiești că ele se întind peste toată apa, pînă la margine. O idee a fost aruncată cîndva, ca o piatră în apă, iar cercurile s-au întins peste toată omenirea și au ajuns și pînă la băiețașul nostru. Această idee a fost : legile naturii.

Mai era legea divină, iar asta era pur și simplu legea. La cea divină, tot ce trebuie să faci este să te supui ; dincoace trebuie să afli, iar cînd ai aflat și ai început să trăiești după lege, nu mai e nevoie să te supui nimănui : cunoști și făptuiești.

Băiețașul îl citește zi și noapte pe Bockl, multe nu înțelegea, ba chiar deloc la început, dar după ce a găsit cheia — această lege nouă, i s-a părut foarte interesant să recitească și să reducă toate la această lege.

În legea aceea care se predă la liceu apare un „deodată !“ și toți profesorii au îndrăgit tare mult acest cuvințel : „și deodată !“, sau... „cînd deodată !“, ba chiar și „iată că deodată !“ Toți elevii se duc la școală și învață, mașinal. oră după oră, dar fiecare se așteaptă în orice clipă să apară, deasupra lui, sub el, sau lîngă el, acest „...deodată !“ Supraveghetorul Iepure e totdeauna stăpînit de teama acestui „...deodată !“ aruncă mereu priviri înapoi, trage cu urechea, vicleneşte... „...și deodată !“ Țapul, care este cel mai inteligent, chiar și el, se întîmplă să-și facă din senin repede-repede cruce, iar Alpatov recunoaște în acest gest grăbit copilăria lui, în grădină sau pe cîmp, cînd, mergînd pe potecă, *deodată* se iețește ceva de după un tufiș, ceva ce n-a mai văzut de cînd e el.

Dar dacă trăiește după legea cea nouă nu mai poate exista nici un fel de „deodată“, căci pentru toate există o cauză. În felul acesta, tot citind și tot gîndindu-se, ajunge și pînă la Dumnezeu, dîndu-și seama pînă la urmă că și el e o cauză, dar își aminti

de împărtășanie, cînd preotul spune : „apropiați-vă cu credință și cu frica lui Dumnezeu", ei, poate că tocmai aici se află în cea mai mare măsură acest „deodată", ți-e și frică să te gîndești și ai impresia că aici nu se mai potrivește legea cea nouă.

În fiecare recreație mare Alpatov se plimbă cu Nesgovorov de la un capăt la altul al coridorului ; elevul din clasa a opta îi pune mîna pe umăr, iar Alpatov îl ține de curea, și așa discută neîntrerupt în fiecare zi.

— Ultimul este atomul, spune Nesgovorov.

— Dar cine a pus în mișcare ultimul atom ? Dumnezeu ?

— Cauza.

— Care ?

— Ce nevoie ai de Dumnezeu ?

— Dar profesorii noștri îl slujesc pe Dumnezeu, altfel ce rost are toată tortura noastră la școală.

— Ei cred în Dumnezeu mult mai puțin decît tu și cu mine.

— Atunci totul nu-i decît înșelăciune ?

— Ba bine că nu !

— Am bănuit și eu asta. Oare nici Țapul nu crede ?

— Țapul este foarte inteligent, dar e un mare fricos și-și camuflează cu religia propriile sale idei ; e un visător.

— Cum adică un visător ?

— Să-ți explic : tu ai visat să pleci cu barca în Asia și ai luat barca și ai plecat ; tu nu ești un visător. El va visa despre Asia, dar niciodată nu va pleca acolo și va trăi cu totul altfel. Am auzit un savant adevărat spunînd despre el : „Chiar dacă ar fi apărut acea țară uitată la care el visează, el ar fi urît-o și ar fi visat să se întoarcă de acolo înapoi la liceul nostru."

— Dar asta-i josnicie ! De ce spui că-i inteligent ?

— Vreau să spun că are multe cunoștințe și e talentat.

— Dar după părerea mea, a fi inteligent înseamnă a fi cinstit.

— Și eu cred la fel.

După această convorbire Kurîmușka fu cuprins de frică, dar despre teama asta a lui nu-i spuse nimic lui Nesgovorov, — cum ar fi putut să-i spuie ! Frica asta era mai grozavă decît cea din pădure : acolo bănuiești numai ceva, pe cînd aici știi că cei mari s-au înțeles între ei ca să înșele lumea. Și cum se poate trăi cînd în jurul tău e numai înșelătorie ?

Într-o zi, mergînd la liceu, auzi doi mahalagii vorbind între ei :

— Bagă de seamă !

— Ba tu să bagi de seamă !

— O să te bată Dumnezeu !

— Din tine dracu o să facă plăcinte pe lumea cealaltă.

Deodată îl fulgeră gîndul că la liceu pe ei îi consideră mici și îi înșală cu Dumnezeu ; dar și mahalagiii ăștia sînt și ei mici, ca și țăranii de aici, și din gubernia vecină, și așa mai departe, și așa mai departe, — înseamnă că pe toți îi înșală ?

„Cine-i vinovat oare de această crimă groaznică ?“ se întreabă el. Își aduse aminte că în frageda lui copilărie, atunci cînd îl omorîseră pe țar, se zicea că țarul este vinovat. Dar unde e țarul acesta ? Și cum ajungi pînă la dînsul ?

„Țapul e de vină !“ își zise el.

Dincolo de Țap mai erau, firește, și alți vinovați, cel mai aproape, cel mai vizibil, era însă bineînțeles Țapul-visător.

„Ce-i de făcut ? Ce să mă fac acum ?“ se întreba el întorcîndu-se acasă.

— O, dragul meu băiețaș exclamă buna Wilhelmina, de ce te-ai tuns ? Te-ai făcut acum atît de deștept.

— Și ce, e rău să fii deștept ?

— Toate la timpul lor ; aveai un păr castaniu atît de frumos, ar trebui să te duci să dansezi, nu să stai toată noaptea să citești cărți.

Așa că de la buna Wilhelmina avu această revelație : frumos era timpul cînd avea poftă să danseze, și cînd dorea să afle toate tainele ; acum, cînd le-a aflat... ce să facă acum ? În noaptea aceea cunoscu pentru întîia oară ce este insomnia, perpelindu-se multă vreme în așternutul său și reușind să adoarmă abia spre ziuă.

— *Auf, auf !* La liceu ! îl chema Wilhelmina.

Dar el continua să stea în pat. Ce liceu ! De liceu îi arde acum ? Simțea dorința să facă ceva rău, o ticăloșie, dar acum, imediat... Își aduse aminte de frații lui care se aliniau lîngă baie, în livadă, împreună cu băieții din sat și practicau viciul acela obișnuit ; încercase și el atunci, dar la el nu mergea. Îi veni și acum să încerce, dar din nou nu izbuti. „Nici măcar asta nu știu să fac !“ se gîndi el cu ciudă. Era iritat la culme și-ar fi vrut să spună măcar cuiva o obrăznicie, dar era cu neputință s-o jignești pe biata Wilhelmina, cea cu bărbie dublă.

— Dragul meu băiețaș, suspina ea, de ce ești atît de palid astăzi ? O, de ce te-ai tuns ? !

Gîndul îi rătăcea confuz, fără să găsească sprijin nicăieri, de parcă ar fi străbătut nouri. Nu se duse la liceu, ci de-a dreptul în parcul orășenesc unde se așeză pe banca cea mai ascunsă și începu să reflecteze la ceea ce i se părea a fi ultima taină, cea mai mare și mai necunoscută, — ah, dacă ar afla-o și el ! În clasă era o grupă întreagă de elevi, în frunte cu Kalakutski, care vorbeau întotdeauna între ei despre asta și știau totul. Dar pînă atunci lucrul acesta îi fusese atît de străin încît se ferea, și chiar se temea de ei. Bine ar fi dacă ar putea să-i întrebe acum ! Întîmplarea a făcut ca drumul lui Kalakutski de la liceu spre casă să treacă tocmai prin parc și chiar pe lîngă banca pe care ședea Alpatov. Alpatov l-a oprit și l-a întrebat direct.

— Bine, a răspuns Kalakutski, numai că mai întîi trebuie să bei un păhărel, ca să prinzi curaj.

— Atunci, hai să ne îmbătăm.

— Vino la mine mai pe seară.

Începu aşteptarea serii ; îl chinuia teama că nu va face faţă şi se va da de ruşine. „Nu-i nimica, încerca el să-şi învingă teama, punîndu-şi toată nădejdea în vodcă. — după ce mă îmbăt n-o să-mi mai fie frică". Încă de pe vremea cînd fugise în Asia şi se îmbătase cu cumătrul, el nu mai băuse nimic, dar amintirea despre efectul vodcii era legată de o pernă mare, albă şi caldă, şi de un somn adînc. Plăcută amintire ! Vodca e în stare să facă minuni !

Cum începu să se întunece şi se aprinseră felinarele, Alpatov se înfiinţă la Kalakutski.

— Ei, mergem ?

— Unde să mergem ? îl întrebă Kalakutski.

Alpatov se înroşi ; îi era ruşine să-i amintească despre ce fusese vorba. Iar Kalakutski aşa era de felul lui : ce-i intra pe-o ureche, îi ieşea pe cealaltă, şi nu puteai face ceva cu el decît chiar în momentul cînd i-a intrat pe-o ureche şi nu i-a ieşit încă pe cealaltă.

— A ! îşi aminti el deodată. N-am cumpărat vodcă ; nu s-a putut, avem azi musafiri.

— Şi nu ne mai ducem ?

— Ba da, de ce nu, mergem. Bem acolo, n-ai grijă. Am acolo o prietenă, Nastia, ea o să te prelucreze cît ai clipi din ochi. Tu să nu crezi c-o face din interes, ele ne iubesc foarte mult, pe noi, băieţii, numai că trebuie să mergem chiar acum, pînă nu le-au venit musafirii, şi să intrăm drept în camerele lor. E adevărat că n-ai încercat niciodată ?

— Nu ; credeam că noi n-avem voie.

— Ia te uită ! Eu, să ştii că am început de la zece ani. Şi cum de ţi-a dat prin cap acum ?

— Uite aşa, văd că nu-i nimic adevărat şi atunci m-am gîndit la asta.

— Cum adică nu-i nimic adevărat ?

— Profesorii ne înşală ; ei înşişi nu cred în Dumnezeu, dar pe noi ne învaţă să credem.

— Şi ai aflat asta abia acum ? Eu am înţeles de la vîrsta de zece ani. Ştii, Iepurele se duce la Aniutka mea, şi ea îmi povesteşte şi se prăpădeşte de rîs. E

un fricos nemaipomenit, și vine tot pe unde venim și noi : peste garduri, prin maidane, ba chiar într-un loc trebuie să te strecori pe sub o poartă și ea moare de rîs. Îl vezi pe Iepure tîrîndu-se pe sub o poartă ? Iar tu te uitai la ei ca la niște dumnezei. Am să te dau pe mîna Nastiei, ei îi plac băieții mici. Dacă te găsește pe placul ei îți mai dă și un cadou. Ei, hai să mergem.

„Toată nădejdea mea e în vodcă", se gîndea Alpatov dîrdîind de frică.

La început merseră pe stradă. Alpatov întrebă :

— Țapul se duce și el acolo ?

— Nu, la el e altfel : el, cu el însuși.

— Cum adică ?

Kalakutski izbucni în hohote de rîs.

— Se poate să nu știi încă nici asta ?

Alpatov ghici și simți un dezgust groaznic față de Țap ; va să zică din cauza asta îi tremura piciorul.

— Ei, aici trebuie să sărim peste gard, ai grijă să nu te agăți în vreun cui, spuse Kalakutski.

Trecură peste gard. Pe acoperișuri motanii miorlăiau înfiorător.

— Vine primăvara, zise Kalakutski ; motanii se plimbă pe acoperișuri. Ei, mai trecem și peste gardul ăsta și apoi pe sub poartă...

Săriră gardul și se tîrîră pe sub poartă. De partea cealaltă se vedea un felinar roșu.

— Ține minte ca să știi și altă dată, îl învăță în șoaptă Kalakutski, ăsta e drumul clandestin, singurul posibil pentru noi ; dar dacă intri pe portița cealaltă ești prins îndată. Acum trebuie să ajungem la pavilionul acela, și iarăși cu băgare de seamă, să nu ne vadă patroana din fereastră ; știi, noi venim pe gratis. Ți-e frică ?

— Nu, nu mi-e frică !

— Bravo. Să așteptăm puțin aici, în umbră — văd o mutră la fereastră. Nu-i nimic, hai să mergem.

Ajunseră într-un coridor întunecos ; Kalakutski găsi bîjbîind clanța, o răsuci și șopti :

— Deschide, Aniuta !

— Tu ești, Kalakușa ?

Abia se trezise din somn și ședea numai în cămașă pe patul nefăcut. Alpatov nu observă nimic neobișnuit la ea : o femeie dezbrăcată, și atîta tot — nimic misterios, așa cum își închipuise.

— Uite, băiețașul ăsta trebuie luminat.

— Du-l la Nastia, ea se omoară după ei.

Porniră mai departe pe coridor. „Dacă lucrurile stau așa, se gîndi Alpatov, n-are de ce să-mi fie frică". Iar Nastia se dovedi a fi o muiere planturoasă cu ten de porțelan și obrajii roșii.

— Ți-l încredințez pe acest cavaler ca să-l prelucrezi, spuse Kalakutski.

Și-l îmbrînci pe Alpatov în camera ei.

— Dezbrăcați-vă, spuse foarte dulce femeia de porțelan. Doriți bere ?

— Vodcă, răspunse Alpatov.

Femeia ieși.

Acum avea aceeași senzație pe care o avusese în liceu față de Moartea Vacilor : îi era frică și puterile îl părăseau. „Ce ar fi să fug acum ?" se gîndi el, dar își aduse aminte că o să vină vodca și că după vodcă totul se va schimba. Și comisarul de poliție îi păruse înfricoșător, dar pe urmă s-a transformat în cumătrul lor drag.

Nastia aduse o carafă cu două păhărele, iar pe o farfurioară avea cîteva felioare de șuncă pentru gustare.

— Vai ce dulce ești, puișorule ! Ai mai băut vreodată vodcă ?

— Am băut ! răspunse el și umplu cele două păhărele. În sănătatea dumneavoastră !

Ciocni și goli paharul.

Și, ciudat lucru : simți că-i arde gura, vodca era tare, dar nu se întîmplă nici un fel de schimbare.

Mai turnă o dată, bău, și tot nimic ; mai umplu încă o dată paharele, și încă o dată, tot nimic...

— Puișorule, prea o iei repede, ai să te îmbeți rău.

— Vodca n-are nici un efect asupra mea, răspunse Alpatov ; eu am nevoie să beau mult.

— Ia te uită la el !

Femeia se așeză într-un fotoliu, îl trase pe genunchi și-l îmbrățișă.

— Ah, ce drăgălaș ești, puișorule ! Uite, am să-ți fac un cadou.

Și-i dădu un mic briceag cu prăsele de sidef.

— Stați puțin, spuse Alpatov eliberîndu-se din îmbrățișare, vreau să ies puțin afară.

Își puse mantaua, dar uită cureaua. Vodca începuse să-și facă efectul, numai că în sens invers ; se vede treaba că, degeaba se dă vina pe această băutură din secară. Sau poate că, nevăzută, neauzită, pitită undeva într-un ungher al sufletului, frumoasa copilăriei sale Maria Morevna o alungase de la băiețașul ei pe această muiere de porțelan cu pete rumene în obraji. Vodca își făcea efectul, dar în sens invers, îndemnîndu-l să fugă, să fugă cît mai repede.

Se ascunse în umbra porții, pregătindu-se să se strecoare pe sub ea, cînd simți că de partea cealaltă era cineva.

„N-o fi cumva Iepurele ?“

Apăru un motan, un altul se năpusti asupra lui și amîndoi, țipînd înfiorător, o zbughiră pe acoperiș. Două bătrînele, care ședeau la o altă poartă, vorbeau între ele.

Una spuse :

— Postul a trecut pe jumătate !

Cealaltă îi răspunse :

— Motanii au ieșit pe acoperișuri.

Prima trase concluzia :

— Înseamnă c-a mai rămas o lună pînă cresc apele.

„Ce ciudat trag ele concluzii, se gîndi Alpatov ; la ele cauzele apar cu totul altfel decît la Bockl“.

Motanii, încleștați și făcuți ghem, se prăbușiră drept la picioarele lui și o zbughiră pe sub poartă. După ei se repezi și Alpatov, trecu pe sub poartă, sări gardul, apoi prin tufișuri, pînă la celălalt gard, și de acolo în stradă.

Cînd a intrat pe ușă, Wilhelmina n-a observat nimic, iar el s-a dus drept în pat, dar vodca abia atunci

începu să-și facă efectul ; toată noaptea i s-a năzărit că e urmărit de Iepure ; el se ascunde sub poartă, iar Iepurele se ține după el ; aleargă toată noaptea pe maidane, peste garduri, pe acoperișuri și abia undeva lîngă catedrală izbutește să scape de Iepure : se rostogolește, dă de barca răsturnată cu fundul în sus ; se strecoară sub barcă... și ce vede acolo ? Acolo stă Țapul singur, ocupîndu-se de el însuși.

— *Auf, auf !* La liceu ! îl strigă Wilhelmina.

Se sculă cu o groaznică durere de cap și se duse să-și ia ceaiul.

— *O, mein liebes Kind* * ! exclamă buna Wilhelmina, ești bolnav de tot, nu trebuie mers la liceu !

Alpatov s-a dus totuși, simțind în el o vagă hotărîre de a-și porni viața cu totul altfel. Prima oră era tocmai de geografie. Intră Țapul, se așeză, puse picior peste picior și începu să tremure, făcînd să bîțîie catedra, dușumeaua și banca. Alpatov începu să simtă același dezgust ca și față de femeia de porțelan. Profesorul își plimbă privirea verde pe chipurile elevilor. Alpatov îl privea fix și atunci cînd privirile lor se întîlniră, ochii Țapului sclipiră cu răutate și se opriră asupra lui ca două comete — luminile cele mai funeste de pe cer. Alpatov își strîmbă iarăși buzele cum făcea Moartea Vacilor iar Țapul păru că înghite otravă.

— Iar te scălîmbăiești ? spuse el.

— Iar dumneavoastră tremurați, răspunse Alpatov. Asta mă supără.

În clasă se așternu o tăcere ca înainte de furtună.

Țapul încetă să mai tremure și chiar parcă se rușină ; începu să caute cu privirea prin catalog și scoase la nimereală un elev la tablă. Numai că Alpatov nu putea rămîne așa, îi fusese scris, dar nu aici, ci cine știe unde, că în dimineața asta, odată pornit, să meargă pînă la capăt : undeva departe, în alte timpuri și în alte țări căzuse o piatră și cercurile se întinse-

---

* O, băiețelul meu drag ! (trad. din lb. germ.).

seră peste omenirea întreagă, iar astăzi ele ajunseseră pînă la acest băieţaş. Ridică mîna.

— Ce vrei ?

— Daţi-mi voie pînă afară.

— Abia a început ora şi vrei să ieşi ? Ce-ai păţit ?

Inima îi bătea cu putere în piept. Îşi aduse aminte că, luînd bromură, Wilhelmina se plîngea de bătăi de inimă.

— Îmi bate inima, spuse el.

— Ei şi ce, răspunse Ţapul, la toată lumea bate inima.

Clasa rîse. Cîştigase Ţapul. Alpatov se aşeză la loc.

Tînguitor bătu clopotul de sărbătoarea Crucii : în biserică se cînta : „Crucii tale ne închinăm, Stăpîne". Auzind clopotul, Ţapul îşi făcu repede şi pe furiş cruce.

Alpatov se sculă în picioare.

— Ce vrei ?

— Postul a trecut de jumătate.

— Ei, şi ce ?

— Motanii au ieşit pe acoperişuri.

— Ce vrei să spui ?

— Înseamnă că a mai rămas o lună pînă cresc apele.

Ţapul înţelese.

Ţapul înţelegea toate lucrurile astea.

— Mare pisălog eşti ! Niciodată n-am crezut că eşti atît de nemernic. Aşază-te imediat la loc şi nu mă tulbura, altfel te dau afară.

Alpatov se aşeză la loc. Cîştigase el. Ţapul începu să bîţîie din picior, duşumeaua tremura şi ea.

— Iar tremuraţi, nu pot să stau liniştit în bancă.

— Afară, afară ! ţipă profesorul cuprins de furie.

Palid, Alpatov se ridică şi spuse :

— Ba tu să ieşi afară, mincinosule şi laşule. Eu nu răspund de mine, nu ştiu ce sînt în stare să fac, poate că am să te omor.

Atunci se prăbuşi totul ; dispăru şi clasa într-o tăcere de mormînt, dispăru şi Ţapul.

Tînguitor mai bătu o dată clopotul de Sărbătoarea Crucii.

Țapul își făcu cruce c-un gest larg și deschis, luînd o hotărîre supremă ; închise catalogul și strînse creioanele.

— Ești un mic Cain ! îi șopti el lui Alpatov, ieșind din clasă.

— Țapule ! Țapule ! strigă în urma lui Alpatov.

După cîteva minute în clasă intră Maimuțoiul. Pe față avea o expresie solemnă și sumbră. Rosti :

— Alpatov, ia-ți ghiozdanul, ieși din clasă și să nu te mai întorci niciodată !

Alpatov nu-și puse ghiozdanul în spinare, așa cum cerea regulamentul, ci-l luă la subsuoară și începu să cînte :

Allons enfants de la patrie !

Porni pe coridor, trecu pe lîngă director fără să-l salute și continuă să cînte :

Contre nous de la tyrannie...

În drum spre casă intră într-o dugheană și-și cumpără niște nasturi negri.

— Ce s-a întîmplat ? De ce ai venit așa devreme ? îl întrebă Wilhelmina. Te-ai îmbolnăvit ?

— Am fost exmatriculat din liceu, spuse Alpatov.

— *Wa-a-as-s ?*

Alpatov îi ceru un foarfece, ac și ață și se duse în camera lui. Aici se așeză la măsuță, își despături hîrtioara ce-i era atît de scumpă și începu să cînte de răsuna toată casa :

Allons enfants de la patrie !
Le jour de gloire est arrivé...

Probabil că dintre toate gospodinele din acel orășel numai buna Wilhelmina înțelegea acest cîntec în toată grozăvia lui.

— *Alles verloren !* șopti ea îngrozită. *Armes Kind !* Iar în spatele ușii răsună ca un tunet pînă seara :

Contre nous de la tyrannie...

Din partea autorului

În felul acesta se conturează treptat ceea ce izvorîse din ființa mea naturală încă din copilărie și felul cum se formase năzuința de a pleca undeva într-o altă țară — în alt loc — unde s-a creat apoi *Creanga de glicină.*

Acest prim eșec de a descoperi în mine o țară nouă s-a soldat cu rușinea întoarcerii în grajdul meu.

La fel s-a întîmplat și cu fuga în Asia. Toți colegii de clasă mă tachinau cu o bucurie răutăcioasă. „Spre Asia a pornit, la liceu a nimerit !“ Iar încheierea șederii mele la liceul din Eleț n-a însemnat nimic altceva decît continuarea eșecului fugii în ținuturi nedescoperite încă.

Am scris despre acest groaznic eșec și de pe poziția omului în general, și din aceea a măruntului poet Kurîmușka, ca și din perspectiva autorului *Lanțului vrăjit* de la începutul epocii revoluției din Octombrie. Dar acum simt că atunci am reușit prea puțin să mă descurc în mine însumi, și să înțeleg temeliile binefăcătoarei rușini a eșecului.

O umilință deosebit de mare am trăit cînd, alungat fiind din liceu, mi-am smuls cu propria-mi mînă strălucitorii nasturi de argint ai mantalei, cosînd în locul lor niște simpli nasturi negri.

De fiecare dată cînd ieșeam în stradă, și mă întîlneam cu cineva, simțeam că sînt unul din acei ratați, lepădături ale liceului, care rămîn toată viața în orășelul lor ca mici funcționari de poștă, sau arhivari, trăind abrutizați — plini de furunculi și de negi — o viață obscură de supunere fără margini.

Acesta a fost eșecul fundamental. Ziceam atunci : te-au zvîrlit în șanț din drumul larg al vieții, iar ei

merg cu toţii mai departe, veseli, pe drumul cel bun. Cine-i de vină ?

Te-ai prăvălit în şanţ, iar visul tău despre ceva ce nu a mai fost te-a amăgit, ca un fulg de zăpadă şi s-a topit în palmă, şi iarăşi te-ntrebi : cine-i de vină ?

Dar aşa-i făcut sufletul omului ratat : întotdeauna caută pe cineva care să fie vinovat de eşecul lui.

Şi atîţia oameni, mari şi mici, ies tîrîş din şanţurile lor numai pentru a împunge cu coarnele pe cîte cineva.

Să ne amintim chiar şi de marele Puşkin care, atunci cînd a fost rănit de moarte, cu tot geniul său, a strigat duşmanului : „Pleacă !“ şi nu şi-a zvîrlit pistolul la picioarele lui.

Nu ! Nu ! Datoria mea morală, aşa cum o înţeleg acum, era să storc din viaţa mea influenţa eşecului pentru ca însuşi sîngele vieţii mele să curgă pe o altă matcă.

În adîncul sufletului aveam impresia şi atunci că, de la natură, toţi oamenii sînt înzestraţi cu tot felul de talente, că fiecare om are în sufletul lui posibilitatea de a depune un efort creator care să-i permită să se ridice şi să iasă din impasul eşecului său.

1954

Veriga a treia

Munții de aur

Cuvîntul autorului

ACUM, CÎND SCRIU, CORECTÎND ȘI REFĂCÎND vechiul meu roman într-o formă autobiografică, mai sînt pe lume puțini oameni cu capul limpede care ar putea povesti ceea ce vedea copacul cel bătrîn undeva pe șleahul de lîngă Eleț.

Faptul că țin minte bine cuvintele ultimului proprietar de cirezi, Dimitri Ivanovici Alpatov, care-și mîna vitele din Ucraina la Moscova îmi dă îndrăzneala să vorbesc despre mine însumi.

Toate le țin minte bine, numai că ultimul proprietar de cirezi care-mi povestise atît de frumos, a murit și el, așa că voi socoti că el s-a metamorfozat într-o veche răchită cu o scorbură în trunchi, și prin scorbura asta privesc din prezent spre trecutul îndepărtat și povestesc.

Așa era obiceiul în vremurile acelea de demult, ca toți negustorii de vite, atunci cînd cirezile de boi, oi, vaci, capre erau mînate din Ucraina la Moscova, să le însoțească neapărat, mergînd în același pas, din Ucraina pînă la Moscova. Acel bătrîn Alpatov, de la care am auzit acest lucru, obișnuia să meargă într-o mică căruță împletită din nuiele și cumpărată la iarmarocul din Makariev, și, de cele mai multe ori, în tovărășie cu vreun alt negustor din Eleț. Parcă îmi aduc aminte că el călătorea împreună cu Hrennikov. Ba nu, mi se pare că era Rostovțev, care fusese surghiunit din Rostov încă de pe vremea lui Petru, pentru participare la răzmeriță. Probabil că și bunicul meu, Alpatov Dimitri Ivanovici, și Hrennikov, și

Rostovțev, sau poate că și Gorșkov, au povestit, fiecare în parte, lucruri asemănătoare, iar după aceea toate s-au contopit în mintea mea, într-o singură poveste, aceea a vitelor mînate din Ucraina la Moscova.

În coșul împletit al căruței ședeau stăpînii cirezilor, iar lîngă ei își găsea loc și un cocoș.

— Dar cocoșul, la ce bun ? îl întrebam eu pe bunicul.

— Doar n-o să luăm cu noi un ceas de aur ! îmi răspundea el. De aici trebuia înțeles că un negustor de seamă, bogat, nu putea avea decît un ceas de aur.

— Dar de ce nu trebuia să aveți cu voi un ceas de aur ?

— Te pradă careva și te omoară, răspundea bunicul. Că oamenii sînt omorîți pentru un ceas, asta o mai auzisem de multe ori cu alte prilejuri, cînd se povestea despre viața negustorilor, și n-aveai de ce să te miri.

Suveran absolut al timpului, cînd se mînau vitele, era cocoșul. În ceea ce mă privește, n-am încercat niciodată să aflu cît e ora, călăuzindu-mă după cocoș ; dar îmi dau foarte bine seama de scurgerea timpului la vînătoare după glasul păsărilor sălbatice, și știu că nici după cocoș nu-i chiar așa de ușor să determini timpul, pe cît s-ar părea.

Cînd cocoșul trîmbițează cu glasul lui de stepă, trebuie neapărat să asculți de el, să trezești cirezile și să agăți de gîtul țapului o talangă. Țapul cu talanga merge în fruntea turmelor și, luîndu-se după talangă, îl urmează, într-o ordine foarte strictă, boii ucrainieni de stepă cu coarne mari, berbecii, vacile și oile.

Pentru ei, țapul e cel mai deștept dintre toți și le arată drumul.

La semnalul cocoșului, în toiul arșiței de amiază, talanga e desprinsă de la gîtul țapului, turmele se opresc pentru odihnă și atunci îți dai seama de ce șleahul e atît de larg. Firește că atunci cînd trec turmele e nevoie de mult loc pentru ca vitele să nu intre în lanuri, totuși drumurile lor de trecere ar fi putut fi și mai puțin largi.

Dar cînd te uiți la felul cum se comportă vitele în timpul popasului de amiază, pricepi totul dintr-o dată. Cărările albe, potecile pline de colb nu sînt decît niște firișoare subțiri pe oceanul verde al șleahului ; toată întinderea e acoperită de-o ierbușoară creață și dulce, și tocmai ierbușoara asta ține cirezile laolaltă și nu le lasă să se abată din drum, pierzînd un timp prețios, ca să-și caute hrana în lanuri.

Chiar și negustorii nu se depărtează prea mult la amiază de căruțele lor. Trag un pui de somn sub vreo răchită bătrînă de la marginea drumului, apoi cocoșul îi trezește și iarăși sună talanga atotștiutoare aninată de gîtul țapului căpos.

Dar toate acestea nu sînt, firește, decît începutul poveștii și înainte mult mai este : fericirea adevărată, adevăratul paradis al negustorilor, despre care, mai tîrziu, bunicii povestesc cu atîta drag nepoților, e atunci cînd cirezile se opresc pentru popasul de noapte, iar negustorii își aprind vestitul samovar de stepă, „triplu".

Socot ca un mare noroc că eu însumi nu numai c-am văzut, dar mi-am și putut procura un asemenea samovar în vremile grele a intrării generalului Mamontov în Eleț și l-am folosit pe vremea năvălirii cazacilor. Acest samovar era făcut de mînă, din aramă roșie și avea trei despărțituri. Într-una din ele, din care pornea robinetul, fierbea apa pentru ceai ; în a doua fierbea de obicei kașa noastră de Eleț din mei alb, iar în a treia se găsea o zeamă oarecare.

Negustorii așterneau un covoraș, probabil tot sub vreo răchită bătrînă și, încurajată de întunericul nopții, stepa însăși îndrăznea să se apropie de samovar, îmbrățișînd și legănînd oamenii și turmele.

Dar cum să descriu prima zare de lumină în zori, primul cîntat al cocoșului, și din nou primul sunet de talangă...

Și, poate, că tocmai aici se ascunde adevărata mea autobiografie, aceiași nori, aceeași iarbă verde și fragedă, aceleași păsări de noapte...

Foarte cu putință să fie chiar așa !

Doar că s-ar putea spune și altfel : acea poezie îndepărtată a strămoșilor mei m-a atins ușor cu aripa ei atunci cînd treceam cu mama pe acest șleah în căruța cu coviltir trasă de caii noștri. Iar cirezile ucrainene erau transportate pe acea vreme în vagoane de marfă pe linia ferată ce duce la Moscova.

Nu s-ar putea spune însă că, lipsit de cirezi, drumul și-ar fi pierdut farmecul. Dimpotrivă, în zilele de tîrg și mai ales în timpul iarmarocului, el se umplea de lume și de vite de toate soiurile. Privind acea forfotă neînțeleasă, mă cuprindea treptat oboseala și întorceam privirea spre mama, încercînd oarecum prin ea să pricep ce rost au aceste lucruri.

Ea, însă, înțelegea toate, ceea ce mă mira la culme și mă făcea să-mi spun cu invidie : „Dacă aș putea să aflu și eu tot ce se petrece pe lumea asta, pînă la ultimul amănunt !“ Parcă exista vreun lucru pe care ea să nu-l știe ? Imposibil ! Le știe pe toate, dar lasă să treacă pe lîngă ea lucrurile netrebuincioase. Iată, acum și-a pironit privirile asupra unui mujic care trece pe marginea drumului...

— Ia stai, Gleb ! îi strigă ea vizitiului.

— Ce-i ? întreabă, întorcîndu-se spre ea Gleb.

— Acela care ducea viteaua nu-i cumva pietrarul Stefan ?

— Ba-i chiar bețivanul de Stefan, răspunde Gleb.

— Și vițelul îi umflat cu lapte, nu ?

— Sigur, numai că ce-o mai rămîne din el oare pînă ajunge la Eleț ?

Mama îi poruncește lui Gleb să se apropie cu trăsura de Stefan.

— Pe nevastă-sa o cheamă Hristina, nu ? întreabă iar mama.

— Hristina de la Krasnaia Palna, răspunde Gleb.

Acum mama a priceput totul. Hristina a lăsat vițelul să sugă, iar Stefan, în ajun de sărbătoare, s-a întors acasă în lipsa ei : poate că Hristina se dusese doar la biserică, la liturghie. Zărind vițelul, Stefan n-a mai stat mult pe gînduri, i-a legat o funie de gît și l-a tîrît de-a dreptul la iarmaroc, la Eleț, ca să-l vîndă și să bea banii.

E de mirare cum a putut mama să priceapă asta, aruncînd numai o privire asupra viţelului care era gras, şi umflat de lapte curat, dar mai trebuia încă hrănit. În sufletul mamei nu era numai milă pentru o femeie cumsecade care încăpuse pe mîinile unui beţiv — pentru beţivani avea chiar o anumită simpatie — în cazul de faţă totul a pornit, bineînţeles, din cauza viţelului : viţelul mai trebuia încă hrănit şi, pînă să ajungă la Eleţ, va pierde tot ce cîştigase în greutate. Îi era milă de viţel, dar mila aceasta era, pînă la urmă, tot pentru oameni : dacă viţelul va fi dus la rostul lui, atunci se vor aranja şi rosturile oamenilor.

Convorbirea cu Stefan a fost scurtă : mama ştia ce urmărea el, şi i-a dat o rublă ; mai mult decît de o rublă, nu putea el bea. Iar viţelul a fost instalat în căruţă şi am pornit după Hristina, la Krasnaia Palna. Aici, mare bucurie ; bineînţeles în primul rînd pentru Hristina, apoi pentru Stefan, şi s-a bucurat şi rubla dată pietrarului : că-i arvună pentru un zăplaz nou.

Astfel, din prima mea copilărie, mă minunam de ochii mamei : cred că pe tot şleahul n-a existat om, n-a existat destin chiar şi al vreunui dobitoc în care să nu pătrundă ochiul mamei mele.

Abia cu mulţi, mulţi ani mai tîrziu am izbutit totuşi s-o bucur pe mama cu prima mea carte despre peisajul rusesc şi poate că, undeva în străfundul sufletului, ea şi-a dat seama că, în cartea mea, am privit natura cu ochii ei.

Dar ia staţi, mi-am adus aminte deodată de ce-am început să povestesc despre strămoşii mei neguţători. Povestisem înainte cît de greu îi venise liceanului să taie nasturii de pe mantaua de uniformă, în timp ce se gîndea la ţara aceea nemaipomenită şi nedescoperită către care mă simţeam atras.

Şi acum, îmi vine deodată în minte : nu cumva chiar şi acea primă călătorie a mea în ţinutul nedescoperit, iar apoi toţi acei ani de pribegie pe pămîntul Rusiei şi mai departe, cu mult dincolo de hotarele ei, tot acest nemaipomenit drum pe apele albe şi în munţii de aur n-a încolţit şi n-a rămas în sufletul meu sădit de stră-

moșii mei neguțători, care străbăteau pămîntul Rusiei ? Nu cumva toate acestea mi-au rămas în suflet, moștenite încă de la Sadko, neguțătorul cel bogat ?

Nu cumva tot acest „nemaipomenit“ al meu, începutul propriei mele creații, și al oricărei creații, în general — așa cum m-am deprins să cred — nu este nimic altceva decît planul unei noi călătorii a vreunui Ermak sau al lui Gusiok al nostru spre „pămînturi noi ?“

Mă rog, nu-i chiar atît de ușor, după atîția ani, să te întorci brusc la timpurile cînd Alpatov, exmatriculat din liceu, a plecat la unchiul său în Siberia.

Calitate superioară

A fost greu ! Îmi aduc aminte că stăteau de vorbă încetișor : mama, încărunțită de timpuriu tot muncind neîncetat pentru bancă, Dunecika, învățătoare „legalistă“, Sofia Alexandrovna care credea în starețul înțelept, și încă o figură nouă, — unchiul lui Kurîmușka, Ivan Astahov, neguțător siberian și proprietar de vapoare, cu nas de vultur, cu plete cenușii, un uriaș chiar chipeș, de n-ar fi avut fața atît de neagră : aducea a tîlhar, sau a țigan bătrîn, hoț de cai.

E pe înserate. Primăvara albastră privește prin fereastră. În coridor tușește cineva.

— Cine-i acolo ? întreabă mama.

— Eu.

— Care eu ? Gusiok ?

— Da, să trăiți.

— Desigur iar ai venit să ceri pămînt.

— Nu, să trăiți, mă bate gîndul s-o pornesc spre locurile noi.

— Bun, bun, zice Ivan Astahov, dacă ai un cap pe umeri, în Siberia totul e cu putință.

Prin perdeaua subțire a somnului, Kurîmușka recunoaște glasul lui Astahov și se teme grozav că o să spună „calitate superioară.“ Ultima dată cînd venise,

erau mulţi ani de atunci, fraţii lui prinseseră din zbor aceste cuvinte şi de fiecare dată cînd le rostea unchiul, ei îşi vîrau nasul în palmă şi pufneau de rîs. Cu o privire fioroasă de vultur, „Calitate superioară" îi cerceta, dar ei arătau spre Kurîmuşka, vrînd să spună, chipurile, că el îi face să rîdă, cu glumele lui. Cu cîtă teamă apăsătoare aşteptă atunci explozia hohotelor de rîs, o teamă care i-a rămas şi pînă acum, şi dacă unchiul şi-ar rosti în clipa de faţă cuvintele lui fermecate, ar izbucni şi el în hohote de rîs în fotoliul său. Cu ochii pe jumătate închişi, ascultă convorbirea cu Gusiok şi-i singurul care înţelege situaţia lui grea : e acelaşi Gusiok despre care se spunea că, la fel ca şi Adam, a fost alungat din rai şi osîndit să are ogorul, dar moşierul i-a luat tot pămîntul. Iar acum, iată-l aici, stînd în picioare, vrînd să-l întrebe pe neguţătorul siberian despre pămînt, şi nu ştie exact ce să întrebe, de unde să înceapă şi, probabil, mai mult decît orice, ar vrea să afle dacă acolo există pitpalaci albi şi, poate, chiar şi biberi albaştri.

Stă multă vreme astfel, şovăind în prag. Calitate superioară aşteaptă cu răbdare să fie întrebat.

— Dar prin locurile acelea noi sînt pitpalaci ? întreabă, în sfîrşit Gusiok.

— Uite, aşa face totdeauna, se supără mama ; lui nu-i arde decît de prins pitpalaci, toată gospodăria i se duce de rîpă din pricina fleacurilor astea.

Calitate superioară rîde, Gusiok cere iertare şi pleacă.

În cameră se întunecă. Mama întreabă :

— Ai pregătit lampa, dădacă ? E timpul s-o aprindem.

Dădaca porunceşte :

— Duniaşa, du-te de aprinde lumina.

— Ah, mătuşico, se roagă Dunecika, mai aşteaptă puţin ; uite ce frumos se vede zăpada albastră prin fereastră, parcă cineva s-ar apropia tiptil-tiptil de noi.

Kurîmuşka priveşte într-acolo, spre fereastră, şi într-adevăr, oaspetele lui tainic vine dinspre cîmpiile albastre.

— Mai încet, vorbiți mai încet, se roagă mama, mi se pare că aiurează în somn ; ați auzit, a spus : Maria Morevna.

— A, am și uitat, șoptește Dunecika. Ieri am primit o scrisoare de la Maşa, din Florența.

— Unde vine asta ?

— În Italia.

— Ia uite tocmai unde a ajuns ! Ș-apoi ?

— Mătușică dragă, cînd ai să te dezveți de acest „ș-apoi" ?

— Iartă-mă, draga mea. Și ce scrie din Italia Maria Morevna a noastră ?

— Locuiește la o familie, freacă podele, spală rufe, gătește, meditează copiii, se vede că le-a sucit capetele copiilor, cum a făcut și cu al nostru, și-i limpede că toată lumea de acolo o divinizează.

— Îți aduci aminte, Maria Ivanovna, se amestecă în vorbă Sofia Alexandrovna, îți spuneam încă de-atunci că farmecul ei este vătămător, o adevărată otravă pentru copii ; acum vezi singură, ai exemplul în fața ochilor ; iar dacă o ține așa, copiii ei au să se împuște toți.

— Dar ce vină are ea, dacă profesorii sînt niște nemernici ?

— Nu numai profesorii sînt nemernici ; în viață trebuie să știi să te adaptezi. Uite, eu îți dau totuși un sfat : cum își revine copilul, să-l duci la stareț ca să-i binecuvînteze viața. Băiatul e deștept și nu-i deloc rău, dar toate vin de la farmecul ei, că doar în realitate nu există nimic din toate la care l-a făcut ea să viseze ; trebuie să i se desfacă farmecele ei.

— Tu ce zici, Vanea ? îl întrebă mama pe fratele ei din Siberia. Ce-ar fi să ne repezim împreună la stareț. Acolo se face o ciorbă de pește grozavă și niște prescuri foarte gustoase.

— La care stareț ? întrebă Astahov.

— La părintele Ambrozie ! E o personalitate remarcabilă, face cu oamenii niște lucruri fenomenale !

— Ce fel de feno... Cum ai spus ?

— În sfîrșit, de-a dreptul minuni.

— Mi-nuni ?

Mama se ruşină puţin şi privi spre Sofia Alexandrovna.

— Nu zic : chiar minuni, dar ceva în felul ăsta.

— Întinereşte icoanele ?

— Nu icoanele, dar uite un caz. Două cucoane s-au dus la el, spunîndu-şi : „Bineînţeles, nu poate fi vorba de nici un fel de minuni, dar mai stăm de vorbă cu el, ne mai batem gura". Se prezintă la stareţ, care porunceşte arhondarului să aducă două pahare cu apă şi două linguriţe, şi le spune cucoanelor : „Eu mă duc afară să vorbesc cu mulţimea, iar dumneavoastră staţi aici şi bateţi cu linguriţele apa din pahare."

— Bravo stareţului ! Şi, ce-au făcut cucoanele ?

— Firește, de atunci au început să creadă.

— Nişte proaste, cucoanele tale. Aici, nu-i nici o filozofie ; ajunge să spui la una din astea „bate cu linguriţa" şi se potriveşte. Mai bine, uite ce să faci : du-te tu singură la el, aşa căruntă, şi dacă te întorci cu părul negru, atunci am să te cred şi am să-mi dăruiesc toate vapoarele mele mănăstirii.

Discuţia era destul de neplăcută faţă de Sofia Alexandrovna. Toată lumea a tăcut, iar Astahov şi-a schimbat gîndul.

— Uite ce-i surioară, a spus el serios, decît să te duci la mănăstire după sfaturi, mai bine dă-mi-l mie pe băiatul tău ; avem acolo un liceu, îl termină, şi va fi căpitan la mine, că acolo n-am decît nişte lepădături şi hoţomani, oameni cu şcoală n-avem deloc.

— Dar e pe lista neagră, răspunde mama ; n-o să fie primit în nici un liceu.

— În Siberia toţi sînt pe lista neagră, însuşi directorul e dintre foştii deportaţi. Ia arată-mi hîrtia.

Mama aduce hîrtia. Astahov o ia şi-o rupe în bucăţi.

— Ce-ai făcut ? se îngrozeşte mama.

— Ce ciudate sînteţi voi, femeile, rîde Astahov. Chiar tu spuneai adineaori că nu va fi primit nicăieri cu asemenea hîrtie, şi atunci de ce-o mai păstrezi ? Ei, spune, mi-l dai ?

— N-am nimic împotrivă, dar trebuie totuși să-l întreb și pe el.

— Nu-i oare același băiat care a încercat odată să fugă în Asia? Dacă-i el, atunci nu-i nevoie să-l mai întrebi: Siberia este în Asia, și o să se bucure grozav.

— Firește c-o să se bucure, încuviință Dunecika; este singura ieșire pentru el.

— Îmi iei o piatră de pe inimă! oftă mama. Dar, vorbești serios, Vania?

— Dar tu ce crezi? Uite, bem chiar acum un pahar pentru plecare.

Se duce în camera lui și se întoarce cu daruri bogate. Kurîmușka nu mai suflă: știe bine că vorbele „calitate superioară" se rostesc întotdeauna cu prilejul darurilor: un om bogat are întotdeauna impresia că săracii nu-și dau seama de valoarea darurilor; de aceea, atunci cînd le întinde pe masă, el adaogă: „calitate superioară."

Dintr-o pungă scoate o sticlă de șampanie cu eticheta „sec" și spune:

— Sec.

Dar nu un „e" deschis, ca pe franțuzește, ci muiat „siec", după cum, atunci cînd pe franțuzește este un sunet moale, el îl va rosti neapărat dur: Zola, cu „l" foarte dur, rusesc. Și nu că n-ar ști sau n-ar vrea, dar se rușinează să nu mai fie el însuși și să pronunțe cuvintele ca străinii.

— Siec! spune el și îndată adaugă, de parcă ar traduce cuvîntul: „calitate superioară."

Deodată pe divan se aude un sîsîit, un șuierat și izbucnește un hohot de rîs.

Privirile mirate ale tuturor se întoarseră într-acolo.

— Ce te-a apucat?

Kurîmușka răspunse:

— Am auzit discuția și m-am bucurat grozav că o să fiu trimis în Asia.

Mama scoase un oftat de ușurare:

— Parcă mi s-a luat o piatră de pe inimă.

Munții de aur

Despre unchiul acesta din Siberia, proprietar de vapoare, auzeam încă din copilărie vorbindu-se în familia noastră totdeauna cînd orice speranță de a fi fericiți era pierdută.

— Dar ia gîndiți-vă la unchiul Ivan Ivanovici, răspundea cîte cineva, combătînd teoria disperării.

Și atunci începea povestirea, bazată pe comparația dintre casa de negustori adepți ai sectei de rit vechi ai Astahovilor din Belevo, pe minunatul fluviu Oka, patria casei mamei mele, și casa Alpatovilor din Eleț.

— Iată, se spunea, cernoziomul din Eleț e un cernoziom bun, nimic de zis, dar are falii în care se scurge totul. Așa și Mihail Dmitrievici (tatăl meu), în loc să-și facă o casă în Eleț, s-a făcut moșier și... din chef în chef — totul s-a scurs în falie.

— Dar la Belevo nici un pîrîiaș nu se pierde de pomană ; pădurile mențin și ocrotesc totul, și înșiși oamenii se țin de credința cea veche și trainică și-și fac cruce cu două degete. Și purtările lor sînt altele : au vrut la un moment să împartă averea, dar Ivan Astahov nu i-a lăsat. A împrumutat de la ai săi niște bani și a plecat în Siberia ; după un timp, nu prea lung, a devenit acolo un vestit proprietar de vapoare.

Ce era în sufletul lui, și dacă era fericit, asta e altceva, dar pentru rudele lui fericirea se găsea pe meleagurile siberiene și el își ajuta toate rudele.

Abia astăzi încep să ghicesc : tocmai de aceea îi ajuta pe toți, pentru că n-avea o familie a lui, și locuia cu desăvîrșire singur în palatul său de pe malul rîului Tura.

Acum nu-mi mai pot aduce aminte cum s-a întîmplat de-a apărut la noi tocmai în momentul cînd asupra casei se abătuse o nenorocire.

E foarte probabil ca mama să-i fi scris despre cele întîmplate, și atunci, „omul cel fericit", pe lîngă alte treburi, a hotărît să mai rezolve una : să facă din băiețaș un căpitan pe vapoarele lui.

Astfel totul s-a hotărît în grabă și Alpatov a plecat în Siberia împreună cu unchiul său.

Credeți-mă, uneori e mult mai bine și mai ușor să mergi cu o boccea în spinare pe-o potecă bătătorită, decît să șezi pe bancheta de catifea a unui tren accelerat în fața unui om cu caracter dificil și să nu îndrăznești să rostești nici un cuvînt. Și nici nu-ți trece prin minte că acest om cu caracter dificil așteaptă el însuși să audă un cuvînt simplu și vesel : n-ai decît să sporovăiești despre orice îți trece prin cap, el se va bucura. Dar cum putea să se gîndească la așa ceva un elev exmatriculat din liceu ! Acest unchi greoi atîrna ca o stîncă deasupra lui, strivindu-l.

Treceau peste pămînt de cernoziom gras, plin de rîpe de argilă roșie, brăzdat de drumuri largi și întinse pe care umblau cirezile, de drumeaguri vicinale albe și de răzoare de pelin verde. În cursul întregii zile unchiul cel greoi nu l-a întrebat decît :

— Ai mai călătorit cu trenul vreodată ?

— Nu, unchiule, n-am călătorit.

— Ei, acum călătorești. Minunează-te !

Acum treceau peste terenuri netede și luminoase. Cît era ziua de lungă prin fața ferestrei lor se perindau mici dumbrăvi la margine de rîuri, cîrduri de gîște, bălți și păduri tăiate din care mai scăpaseră doar cîțiva mesteceni subțiri aplecați deasupra apei. Aici, pe acest teren ușor, unchiul cel greoi n-a rostit decît atît, în tot cursul zilei :

— Iaca, au început și pădurile.

— Da, au început, unchiule. Și unde se termină ?

După ce s-a gîndit puțin, unchiul a răspuns :

— Ele nu se termină.

Și a tăcut iarăși. Într-o gară a cumpărat ziarul *Russkie vedomosti* pe care l-a citit pînă seara ; apoi, cu lumînarea aprinsă, a început să parcurgă anunțurile și, deodată, cu totul pe neașteptate, a întrebat :

— Ce înseamnă : dic-ți-o-nar en-ci-clo-pe-dic ?

Alpatov s-a bucurat nespus de această întrebare și limba i s-a dezlegat.

— Uite, unchiule, știi de pildă ce înseamnă cuvîntul „al-ge-bră“ ? a întrebat el.

— Ce-i asta ?

— E un fel de aritmetică, numai că în loc de cifre, sînt litere.

— Ei-ei-ei...

— Într-un dicționar enciclopedic se povestește totul despre algebră, și despre orice cuvînt care îți trece prin minte ; dacă ai avea destulă memorie ca să înveți dicționarul pe dinafară, ai ști totul.

— Atunci trebuie învățat pe dinafară, spuse unchiul. Dar se găsește acolo, de pildă, și cuvîntul „vapor“ ?

— Nu numai „vapor“ în general, ci toate vapoarele noastre rusești sînt date cu numele lor și, negreșit, se găsește și numele dumitale.

— Ei, zău, nu glumești ? Chiar c-ar trebui învățat totul pe dinafară !

— Pentru un om este cu neputință, unchiule : dicționarul cel mare Brockhaus și Efron are foarte multe volume.

— Fleacuri ! Dacă vrei, poți să faci și să înveți orice. Uite ziarul, taie din el anunțul și adu-mi aminte la Nijni-Novgorod : o să-l cumpărăm și o să-l învățăm.

— Este și un dicționar mai mic, al lui Pavlenkov. N-ar fi mai bine să-l cumpărăm întîi pe acela mic ?

— Asta-i bună ! Există în viață o regulă pe care trebuie să ți-o bagi bine în cap : niciodată să nu te așezi pe locul doi. Ai înțeles ?

— Am înțeles, unchiule, și-mi place. Dar ce se întîmplă dacă nu reușesc să mă așez pe locul întîi ?

— Atunci n-ai decît să trăiești ca un prost și să te supui celui deștept. Și încă ceva trebuie să mai știi ; cine merge încet, departe ajunge — departe de locul către care merge. Ai înțeles ?

— Am înțeles, unchiule !

— Și încă ceva, și asta-i cel mai important : să nu bei din fîntînă, că va veni ziua să scuipi în ea. Ai înțeles ?

— Nu, n-am înțeles.

— Cu timpul ai să ajungi să înțelegi ; acum, mulțumește-te să ții minte ce ți-a spus unchiu-tău : să nu bei din fîntînă, că va veni ziua să scuipi în ea.

Și iarăși a tăcut pînă au ajuns la Nijni-Novgorod. Acolo au cumpărat dicționarul cel mare și s-au urcat pe un vapor.

Dicționarul îl salvă pe licean de unchiul său cel greoi. Acesta trecuse probabil pe aici de sute de ori și, pe un vapor străin, nu găsea nimic care să-l intereseze. Toată ziua ședea în cabina lui și tocea de zor dicționarul, începînd cu litera A. Alpatov cercetă pe vapor toate ungherele și, ca un copil mic, îi întreba pe toți despre toate fleacurile : ce sînt conurile acelea care se leagănă pe apă, cu niște felinare în vîrful lor, și de ce se strigă uneori „sub tabac", și de ce oamenii vin plutind pe niște bușteni legați între ei și-și pregătesc de mîncare fără grijă pe un foc aprins chiar pe apă, fără ca lemnul să ia foc ?

— Și ce încărcătură are șlepul acela uriaș ?

— O încărcătură vie : pribegi.

— Și unde se duc ?

— În munții de aur.

Cum vine asta — i-a vorbit serios, sau numai în glumă ? Îi este rușine să-l mai întrebe odată, ca să nu fie luat în rîs, dar nici așa nu putea rămîne ; dar dacă există într-adevăr munți de aur și oamenii emigrează acolo, iar el, deși a auzit despre asta, nu a luat în seamă ? Iată un om, înalt, uscățiv, încins cu o curea, care stă și citește o carte groasă-groasă, cum nu a mai văzut alta în viața lui — ar încăpea în ea o bună jumătate din dicționarul lui Brockhaus și Efron. Uite, pe ăsta l-ar putea întreba, dar prea pare sever. Nu, nu-l poți întreba. La celălalt bord al vaporului unchiul șade la fereastră în cabina sa de clasa întîi și citește și el o carte groasă. Să-l întrebe oare pe el ? Nu, nu ! Te pomenești că îl pune să citească cu glas tare litera A. Mai bine să întrebe pe-un necunoscut. După o scurtă șovăire, își ia inima în dinți și se apropie.

— Îmi dai voie să te întreb, nene, ce carte citești acolo ?

— Cum să nu : Cartea-Margarit.

— E foarte mare !

— Un pud și zece funți. *

— Ai cîntărit-o ?

— Cartea n-a fost cîntărită pe-un cîntar oficial și n-a fost măsurată cu arșinul. **

— Îmi dai voie să te mai întreb ceva ? Toată lumea zice că emigranții se duc la munții de aur. În geografie nu există asemenea denumire, atunci, ce părere ai : există munți de aur ?

— Ce-ar putea să spună știința lumească ? S-ar putea oare număra firele de nisip din Volga, și la ce-ar sluji asta ? dar apele albe există.

— Apele albe ? Eu te-am întrebat de munții de aur.

— Munții de aur se află pe apele albe.

— Și unde sînt apele albe ?

— Asta-i greu de spus. Pornește-o spre răsărit cu credință în suflet, și ai să găsești apele albe, iar pe apele albe vor fi și munții de aur.

Alpatov tăcu, stingherit și derutat : pînă acum nu i se întîmplase niciodată să întîlnească asemenea oameni, și nici măcar nu se gîndise că există adulți ducînd o viață exact la fel cum dorise el în clasa întîia de liceu, atunci cînd se pregătea să fugă în Asia.

— Mai vrei să știi ceva ? întrebă omul acela ciudat.

— De unde vii ? întrebă el, ce-i veni întîi în minte.

— Asta n-am să ți-o spun, copile : noi, pribegii întru Domnul, nu avem nici sat, nici oraș.

— Dar încotro te duci — pot să te întreb ?

— Asta da : merg la Kitej, orașul nevăzut.

— Cum adică, nevăzut ?

---

* Vechi măsuri de greutate ; 1 pud = 16,381 kg ; 1 funt = cca 0,5 kg.

** Veche măsură de lungime ; 1 arșin = 0,71 m.

— Kitej a fost un oraș mare, dar din voia Domnului și din pricina păcatelor noastre, s-a ascuns ș-a devenit nevăzut.

— Și atunci, cum te duci acolo ?

— Mă duc, copile, mă duc, tot rugîndu-mă și nădăjduind ; cei drepți ajung la el, și orașul sfînt li se arată. Tot așa și spre apele albe trebuie să te duci rugîndu-te ; cei drepți ajung și văd munții de aur... Ei, și ce mai ai de întrebat ?

Alpatov rîse ; grozav ar fi vrut să-l întrebe despre multe alte lucruri, dar pelerinul nu-l înțelese și, după ce-și îndreptă la urechi ața ce-i ținea ochelarii, se apucă să citească din nou din cartea sa groasă.

În dreptul cabinei unchiului său, Alpatov se opri sfios, împiedicînd lumina să pătrundă înăuntru.

— Ce vrei ?

— Lumea tot vorbește despre niște munți de aur... Există, unchiule, munți de aur pe lumea asta ?

— Cum să nu. Altaiul se numește Munții de Aur ; îi ducem acolo pe emigranți.

— Adineauri mi-a spus cineva că munții de aur se află pe nu știu ce ape albe. O fi și în geografie ?

— Nu, așa ceva nu se găsește ; pesemne că ai vorbit cu unul de rit vechi. Mă mir că n-ai auzit nimic de la maică-ta : înainte vreme și noi eram din secta asta ; eu însumi am ajuns în Siberia cu ăștia care caută apele albe. Toate-s povești, și trebuie să-ți scoți din cap asemenea năzbîtii ; știința are explicații pentru orice. Să crezi în știință, învață — și ai să știi tot. Dar ia stai, avem aici munții Altai, la litera A. Hai, intră în cabină și citește-mi. eu am să te ascult.

Citesc la geografie ore întregi... Vaporul se oprește într-un mic port.

— Hai, du-te și te mai uită în jur, facem o pauză, zice unchiul, învoindu-l pe lectorul său.

Alpatov îl vede pe pelerin coborînd pe pasarelă la mal cu cartea lui groasă la subțioară, și apucînd-o pe o potecă ce străbate lunca înflorită. Ce ar mai fi vrut să renunțe la canapeaua moale de clasa întîi, să scape de unchiul său greoi cu groaznicul lui dicționar Brock-

haus și s-o ia și el pe o potecă drept înainte, spre un oraș nevăzut, împreună cu acest pelerin ! Dar dacă pelerinul îl pune și el să-i citească din cartea lui groasă și, probabil, tot atît de plicticoasă ?

La izvoare, apa aceasta a Kamei e sălbatică ; pe mal nu sînt decît păduri, iar în luminișuri nu zărești decît arareori o urmă de om, — cîte un cimitir cu cruci în opt colțuri, sau cîte un mic paraclis cu acoperișul înverzit de mușchi ; dar nici aici nimeni nu mai este înmormîntat și nimeni nu intră să se roage în paraclis ; nu mai este îngăduit să te culci în pămîntul acesta prins în lanțurile lui Anticrist, nu mai este îngăduit să te rogi aici, ci trebuie să mergi mai departe, tot mai departe, în pădurile acelea peste care nu s-a întins încă lanțul inginerului cadastral, unde nu sînt măsurători și calculatoare cu pecetea țarului. Oameni neștiuți de nimeni se grăbesc cu înfrigurare undeva, spre apele albe, iar în urma lor, asemenea unei pînze de păianjen, se așternă măsuri și abacuri ale statului. Istoria sumbră a unor patimi mistuitoare s-a așternut pe aceste maluri împădurite și poate că tocmai de aceea, la izvoare, apa Kamei pare atît de sălbatică.

Dincolo de Kama, se înalță munții Urali, severi și ei. Trenul se tîrăște pe nesimțite de la un munte la altul, iar în jur sînt numai păduri, și doar ici-colo cîte o vale acoperită de un covor de iarbă înflorită. O coasă aruncă fulgere lungi și semețe, iar în urma ei vine, umilă, o femeie cu grebla. Bărbatul cosește, ea strînge ; perechea eternă, îndeplinind cu supunere porunca : în sudoarea frunții tale îți vei lucra pămîntul.

Dar, deodată, tabloul biblic dispare și în fața ochilor tăi se arată lucru nescris în Biblie — un vagon de marfă acoperă orizontul, iar pe peretele lui e scris cu cretă : „vagon de marfă adaptat pentru transportul oamenilor". Printr-o ferestruică se iește un cap cu părul vîlvoi și cu barba încîlcită, iar lîngă el un alt cap, cu o basma de stambă ; parcă ar fi niște cai care din întuneric, privesc spre lumină. Tot veșnica pereche, Adam și Eva. Chiar acum au fost alungați din

rai, unde erau atît de fericiți. Eva se uită la mohorîtele culmi împădurite ale Uralilor și zice către omul ei :

— Dacă aveam măcar un petic de pămînt în Poltava, nici dracul nu m-ar fi adus pe locurile astea afurisite.

Cineva se interesează de ei și-l întreabă pe conductorul trenului :

— Ăștia se întorc ?

— Nu, se duc. Pînă toamna — toți într-acolo ; din toamnă și pînă la lăsata secului — înapoi ; cînd se duc, își închipuie că în munții de aur vor găsi aur ; cînd se întorc, își scutură zdrențele de păduchi.

Trenul pornește și parcă se ridică o cortină : primul Adam și Eva lui, amîndoi frumoși, cosesc chiar lîngă stîlpul pe care scrie : *Europa.*

Asia — apucă să citească Alpatov inscripția neagră pe partea cealaltă a stîlpului alb.

Și inima începe deodată să-i tresalte : iat-o, în sfîrșit, Asia lui mult visată... Asia unde voise să fugă ca să descopere țări uitate. Atunci nu era chip să ajungi pînă la ea, oricît ți-ai fi încordat voința, iar acum stai liniștit pe platforma vagonului și Asia vine singură la tine. Bucuria lui depășește orice margini, vrea neapărat s-o împartă cu cineva, să-i spună : uite, chiar în clipa asta a trecut în zbor prin fața noastră stîlpul cu inscripția „Asia", și acum nu mai călătorim prin Europa, ci prin Asia, adevărata Asia ! dar nu-i nimeni pe platformă. Alpatov întinde mîna spre clanța ușii ca să intre în vagon și să-i strige unchiului său vestea despre Asia, dar se răzgîndește la timp și rămîne pe platformă : unchiul și-ar da seama îndată că Asia începe cu litera A și, mai mult ca sigur, îl va pune să citească.

Dar e cu totul altă Asie care îi umple inima de bucurie : el însuși e aici, nu e Asia din geografie.

Unchiul nu va înțelege asta niciodată și, de altfel, nici el însuși nu-și dă seama de toate în mod limpede. Acestea nu sînt gîndurile lui, ci niște raze care-i trec prin cap mergînd cine știe unde, lăsînd în urmă

lor adierea unui gînd, ca o mireasmă de floare : imposibilul se realizează, dar nu cum zice unchiul, cu forţa. E suficient ca la început să doreşti foarte, foarte tare, iar apoi să uiţi, aşa cum uită plugarul ceea ce a semănat, iar semănătura creşte apoi singură.

„Eu am noroc, se gîndeşte Alpatov. Deşi cam tîrziu, totuşi semănătura mea creşte ; dar de ce oare adevăraţii semănători rătăcesc pe tot întinsul pămîntului nostru şi nu găsesc pămînt în care să-şi arunce sămînţa ? Şi atunci, ce-i de făcut ? Dacă eu am noroc mă voi aşeza pe locul de frunte, aşa cum mă învaţă unchiul, dar în jurul meu toţi vor fi nefericiţi şi atunci, am să fac la fel ca mama, am să mă ascund de mujici, am să mă tem să-mi iau ceaiul pe balcon ca să nu mă vadă oamenii de pe cîmp. Totuşi, e bine că aceasta este Asia cea adevărată şi că îmi ating scopul dorit. Acea Asie care este leagănul spiţei omeneşti şi munţii Urali — poarta prin care au ieşit toate popoarele Europei".

O capră sălbatecă sări pe un colţ de stîncă şi cornişele ei priviră în jos ; apoi sări pe un alt vîrf, ceva mai departe, se opri iarăşi : acum cornişele se vedeau mici de tot şi, curînd, dispărură în pădure. Şi mai era interesant de privit cum cocoşii de munte se mută din loc în loc, speriaţi de tren, iar trenul îi ajunge din nou din urmă, şi ei iarăşi se mută. Ţăcănitul ritmic al trenului şterge toate gîndurile, le amestecă, şi, în acel gol începe un cîntec care ţine ceasuri întregi, neîncetat.

Trenul o ia acum simţitor la vale, aleargă peste şesul acoperit de pădurici ; printre pădurici se zăresc tot mai rar poienile şi, pînă la urmă, zidul se închide ; în dreapta şi în stînga nu-i decît un desiş de nepătruns — începe marea taiga siberiană. Dar iată că se sfîrşeşte şi linia ferată, şi, o dată cu ea, şi ultima rază de căldură sufletească, legată de tablourile familiare ; de-a curmezişul imensei taigale siberiene stă scris cu slove nevăzute : „să fii ori fierbinte, ori rece".

Emigranţii sînt descărcaţi de-a dreptul pe linia ferată ; sînt în zdrenţe ; te întrebi de ce duc cu ei atîtea

lucruri netrebuincioase, — o țărancă nu s-a putut despărți nici măcar de-o legătură de surcele, pe care le duce din Poltava în taiga. Conductorul-șef pășește prudent și cu scîrbă peste corpurile întinse pe jos, ferindu-se cu multă grijă să nu-și murdărească cizmele sale lucioase. Spune cuiva nevăzut :

— Uite, vezi : asta e încărcătura cea mai convenabilă pe un vapor — nici nu se umezește, nici nu poate fi furată.

Vaporul „Ivan Astahov" stă cu cazanele sub presiune. Emigranții sînt încărcați pe șlep, împreună cu butoaie imense de petrol, iar masa de oameni care lucrează la încărcat e alcătuită dintr-un soi cu totul aparte de zdrențăroși, purtînd pe ei pecetea aspră a taigalei. „Să fii ori fierbinte, ori rece" ; ei nu seamănă cîtuși de puțin cu acea pereche călduță, Adam și Eva. Pe vaporul său, unchiul pare cu totul alt om ; continuă să tacă, dar în jurul lui totul fierbe de tăcerea lui amenințătoare ; căpitanul se agită fără nici un rost și, sub privirea înfiorătoare a stăpînului, brațele parcă i se smulg de trup. Vai ! A observat desigur ceva, și acum privirea lui nu-l mai slăbește pe căpitan !

Vaporul plutește și, cu sirena lui, sperie cîrdurile de rațe, gîște și lebede sălbatice. În fiecare port, unchiul coboară. Mulți zdrențăroși, la fel cu cei de la începutul drumului îl înconjoară pe Astahov, se roagă de el cu glas încet, iar el îi primește pe șlepul cu emigranți.

— Cine sînt acești oameni ? îl întreabă Alpatov pe unchiul său.

Ivan Astahov îl măsoară de sus cu privirea, de parcă ar fi vrut să spună : „De unde a mai ieșit și mucosul ăsta ?" dar, ca și cînd și-ar aduce aminte și s-ar răzgîndi, îi spune :

— Dacă-mi ghicești o ghicitoare, am să-ți spun ; dacă n-o ghicești să nu mai îndrăznești niciodată să mă sîcîi cu întrebările tale ; nu fi prost și caută să ghicești singur.

— Ce fel de ghicitoare ?

— Cum se trece o mlaștină de netrecut ?

— Întrebarea e greșită : ceva de netrecut nu poate fi trecut.

— Ba poate. Ghicește ; am să număr pînă la doisprezece : unu, doi, trei, patru...

— Poate că iarna, pe schiuri ?

— Bravo ! strigă unchiul și fața i se înseninâ atît de mult încît îl lumină și pe căpitan.

— Și cine sînt acești oameni ciudați ?

— Pleavă, spuse unchiul.

La întrebarea mută a lui Alpatov, adăogă :

— Locuitorii taigalei : tîlhari, hoți, tot soiul de lepădături trecuți pe lista neagră.

— Și unde îi duci ?

— Îi duc la mine, să construiască vapoare.

— Păi cu acte în care scrie că sînt trecuți pe lista neagră ?

— Ei, și ce ? Și tu ai un astfel de act. Ai priceput ? Acum, nu mă mai întreba nimic, și caută să te descurci singur. Mai dezleagă-mi o ghicitoare : primul este *ra*, al doilea este *ci*, ce-i totul ?

— Raci, unchiule.

— Bun, haide să mîncăm raci.

În timp ce își curăță racul, trage cu urechea ; la prova încep să strige : „sub tabac", trei, trei, doi și jumătate, iar cînd au strigat „doi", trosni și șuieră ceva pe fundul vaporului. Astahov își lăsă racii în plata Domnului, iese glonț pe punte și, chiar în clipa aceea, observînd că șlepul se lasă peste pupa vaporului, strigă către căpitan, care-și pierduse cumpătul :

— Cu toată viteza, înainte !

Căpitanul strigă în sala de mașini :

— Stop !

Ca un tigru, Astahov se năpustește la timonă, îl înșfacă pe căpitan și, zvîrlindu-l peste bord, strigă în sala de mașini :

— Cu toată viteza, înainte !

Vaporul se smulge de pe bancul de nisip. Odată ajuns la apă adîncă, trage alături de șlep ; de pe un bord pe celălalt se aruncă o pasarelă. Astahov se duce, acolo, pe șlep, și pleava îl înconjură.

— Știe careva din voi să conducă un vapor fluvial ?

Înaintează un omuleț nearătos, cu chipul galben acoperit de pistrui.

Astahov îl măsoară cu o privire rapidă, pricepe îndată, și-l întreabă :

— Politic ?

Omulețul galben încuviințează dînd din cap.

— Ai să fii căpitan.

Se întoarce pe vapor, se apucă din nou de raci, fără a se mai interesa măcar dacă fostul căpitan a fost pescuit din apă, sau s-a înecat... Asta i se pare grozav de ciudat lui Alpatov : într-o împrejurare dificilă, e greu cu o mînă să zvîrli, iar cu cealaltă să salvezi. Astahov l-a azvîrlit pe căpitan știind bine că se va găsi o mînă care să-l scoată din apă. După ce și-a mîncat racii, prințul plevei siberiene, satisfăcut, și dîndu-și seama cu un fel de-al șaselea simț matern că noul căpitan conduce vaporul foarte bine, se apucă să învețe din litera A capitolul despre Abisinia.

Toate acestea îl fac pe Alpatov să se simtă ca acel ghemuleț cenușiu și boțit care rămîne după ce un balon roșu de cauciuc a fost străpuns cu o sulă. Are senzația că toate lucrurile se petrec astfel în preajma taigalei. Iată, acolo, pe mal, se zbate printre bușteni o ființă care seamănă a om ; își agită brațele, iar bușteniii sînt înecați de ape negre, deasupra cărora se învolburează cețuri albe ; bușteniii se înșiră pînă departe în zare unde se zărește linia albastră a taigalei, neatinsă de securea omului dar fără îndoială și acolo înecată de aceleași ape negre cu cețuri albe învolburate deasupra lor.

Omul acela tot face semne din mîini. De pe vapor se trimite o barcă după el, în timp ce vaporul își încetinește viteza. Iată-l acum suind pe scară și ajuns la bord, și totul se explică : e și el un fel de-al doilea Adam din gubernia Riazan, care a pornit să caute pămînt pentru ai săi. Căpitanul cel galben și unchiul îl întreabă dacă a găsit.

— Am căutat mult, dar nu-i pămînt, răspunde țăranul c-un gest deznădăjduit.

— Cum adică, nu-i pămînt ? nu se putu stăpîni Alpatov. Uite în jur, numai pămînt și pămînt.

Toți începură să rîdă.

— Ba, tinere, spuse delegatul din Riazan, acela nu-i pămînt, mai trebuie să bagi încă mult capital în el ca să fie pămînt.

— Atunci de ce căutați pămînt ? De ce nu căutați capital ?

— Deștept copil ! rîse delegatul.

Rîseră și toți ceilalți.

Dar Alpatov nu putea pricepe de ce rîdeau și de ce, chiar în mijlocul unor pămînturi de necuprins și neocupate de nimeni, toată lumea se vaietă : „Vrem pămînt, vrem pămînt !“ și nimeni nu strigă : „Vrem capital, vrem capital !“

În acest timp pămîntul de pe mal lua, treptat, altă înfățișare. Într-o dimineață, ieșind pe punte, Alpatov nu-l mai recunoscu ; totul era acum altfel : nu mai rămăsese nici urmă de taiga ; ea se dăduse undeva în lături, iar în locul ei se întindea cît vedeai cu ochii stepa, dar nu stepa lui Kolțov cu iarbă scundă și galbenă pe care n-o puteai deosebi de nisipuri, ci stepa nesfîrșită, ca un ocean — stepa-deșert, ochioasă. Ca pe acele animale misterioase cu trupul acoperit de ochi nenumărați, sclipeau pe ea pretutindeni oglinzi de lacuri sărate cu maluri vinete, fioroase.

Mulți din neamul celui de-al doilea Adam coborîră aici. Peste rîul cel lat îi duce „avionul“ — o plută cu roți, ca la vapor. Vîntul bate dintr-o parte. Pluta nu îndrăznește să părăsească malul. Se îngrămădesc cămile, foarte mulți berbeci, vaci. Din urmă se înghesuie mereu alte cirezi și, nemaiavînd încotro, pluta se desprinde de mal, parcă de la sine. Boii își vîră coarnele în coastele oamenilor, cozile cailor biciuiesc fețe mongole, galbene ca niște pepeni copți, cu ochi mici și oblici. Și hohotele de rîs, și strigătele, și joaca oamenilor cu harapnicele și vorba, care pare foarte înțeleaptă, a unor oameni venerabili, în halate și turbane,

stînd între cocoașele cămilelor — deși sînt toate atît de noi și de ciudate — undeva în adîncul inimii, i se par cunoscute lui Alpatov, ca și cînd odinioară, în vremuri depărtate, ar fi călătorit și el cu caravanele prin deșerturi, mutîndu-se cu turmele de berbeci din pășunile de vară la locurile de iernat.

Se aude un strigăt alcătuit din trei consoane ce se sprijină pe o singură vocală, ca din gura cu buze zdrențuite a unui cal bătrîn :

— Tpru-u-u-u...

— Cum ? Și la voi tot tpru se zice ?

— Da, și la noi tot tpru.

O vacă se prăvălește în apă. Pluta troznește. Toată lumea zbiară. Cade și o cămilă. Lumea zbiară și mai tare.

— Doamne Dumnezeule ! șoptesc Adam și Eva înghesuiți la timonă.

Pluta se rotește și toți cei din preajmă lovesc, înverșunați, cu bicele caii obosiți și istoviți care învîrt roata plutei. Multe animale cad în apă, unele înoată docil lîngă plută, altele, fornăind zgomotos, încearcă să se suie din nou, și toate la un loc, și vălmășagul de animale, și gloata de oameni ce zbiară fioros, parcă într-adins se străduiesc să sfarme cît mai repede pluta și s-o dea la fund ; dar pluta continuă să înainteze pe suprafața imensului fluviu.

Și, lucru de mirare : sfatul înțelepților călări între cocoașele cămilelor, continuă la fel. Și, încă și mai de mirare că mulți se ceartă și vorbesc despre fleacuri, de parcă nici n-ar fi numai la un pas de moarte.

O pisică sări de pe o cămilă pe un cal, iar de pe cal pe umărul unui mongol.

— Zît ! făcu asiaticul.

Pisica sări pe Adam.

— Zît ! făcu și Adam și îndată îl întrebă pe mongol :

— Va să zică, și la voi se zice zît ?

Asiaticul nu-l înțelese. Eva răspunse :

— De cînd e lumea și pămîntul se zice zît.

Iar pe malul celălalt, spre care se îndrepta pluta rotindu-se, se adună norii unei alte furtuni : în jurul iurtelor albe se grămădesc nenumărate vite care, învățate fiind, stau chiar pe mal în așteptarea clipei cînd vor fi trecute dincolo ; îndată ce pluta va acosta, ele se vor năpusti și o vor da la fund, poate, chiar lîngă mal. Dar, cu cît coarnele boilor ți se vîră mai mult în coaste, cu cît mai aproape de ureche îți suflă o cămilă, cu atît sufletul ți-i mai liniștit : căci așa-i toată viața în Rusia, gata-gata să te îneci, dar pluta își vede de drum...

Pe nesimțite, gloata se desparte și se rărește și încep întrebări politicoase :

— Mîinile, picioarele ți-s întregi ?

— Aman !

— Cămilele, caii, berbecii au ajuns cu bine ?

— Aman !

Și astfel se încheagă caravana și începe să plutească peste marea uscată și galbenă printre lacurile sărate cu fioroase maluri vinete, îndreptîndu-se spre un anume copac, știut de toți, unde se află un izvor de apă dulce. Aici, caravana poposește. Oamenii adună balegă ca să facă focul. Luna deșertului se înalță pe cer reliefînd profilurile de bronz ale popoarelor nomade.

Dar cine o fi bărbosul acela de lîngă vatră, alături de o femeie cu basma ?

Aceiași izgoniți Adam și Eva care caută pămînt. Și spun întruna :

— Toate sînt de la Dumnezeu !

S-o fi fost săturat bătrînul Dumnezeu de văicărelile lui Adam al său, pe care l-a făcut din lut, și atunci a mai făcut încă un om și l-a lăsat să intre în rai, și acest al doilea Adam a săvîrșit din nou același păcat și cu același vechi blestem a fost izgonit din rai, ca să-și lucreze pămîntul cu sudoarea frunții. Numai că, alungîndu-l pe cel de-al doilea Adam, Dumnezeu a uitat că tot pămîntul e ocupat, și omul cel nou, ca unul ce a fost uitat și nescris în paginile Sfintei Scripturi, rătăcește deocamdată cu dorința smerită să gă-

sească pămînt și să îndeplinească porunca Domnului ; și pribegește astfel pe tot întinsul lumii, prin taigă, prin stepe și tundre, tot căutînd zadarnic, căci nicăieri nu mai găsește — pămînturile cele bune au fost ocupate peste tot.

Lena

Ușoară ești țară a Rusiei cu colibele tale ; le mistuie focul — și e ca și cum un șarpe și-ar lepăda pielea cea veche. Dar grea ești cu casele tale negustorești, ca niște lăzi de piatră : toate seamănă între ele și pretutindeni sînt la fel. Dar și mai rău e atunci cînd negustorul își pune în gînd să clădească ceva după capul lui, ceva ce nu s-a mai văzut încă. Așa, bunăoară, și-a construit proprietarul de vapoare Ivan Astahov, căpetenia plevei siberiene, o casă cu etaj și foișor, imensă, greoaie și sumbră, fără nici o noimă : nici casă, nici corabie. Și pentru ce oare holteiul acesta singuratec și-a înălțat asemenea palat cu sală de dans, cu policandre și candelabre pe pereți ? Pesemne că, în tinerețe, se gîndise că va fi acolo și o stăpînă, cu un alai de femei din lumea bună ; dar atotputernicul stăpînitor al apelor siberiene a dat greș într-o chestie aparent atît de măruntă — aceea de a-și găsi o femeie pe potriva lui ; și, din tot visul său, n-a mai rămas decît casa asta absurdă, semănînd cu un vapor fluvial.

Jos, se înșiră douăsprezece încăperi, iar la catul de sus, tot atîtea ; în foișor e instalat un ochean menit să supravegheze stepa, vapoarele și să semnaleze incendiile ; căci Ivan Astahov este întemeietorul și, pînă în ziua de astăzi încă, comandantul grupului de pompieri voluntari. Tot aici, în foișor, se află și faimoasa butelie de Leyda, izvor de la care a purces lumina în oraș.

Cu mulți ani în urmă, Ivan Astahov o adusese din Rusia, ca pe o minune, laolaltă cu cadranul solar și

multe alte lucruri de tot felul ; tot orașul venea să admire minunata butelie de Leyda și să încerce cu degetul forța scînteii electrice. Se întîmpla uneori ca descărcarea să fie atît de puternică, încît degetul curiosului să rămînă multă vreme îndoit ca un cîrlig, și să nu-l poată dezdoi măcar să-l tai bucăți ; și era lucru știut că odată ce-ai venit să vezi butelia de Leyda, Astahov nu te lăsa pînă nu încercai puterea șocului electric. În cinstea acestei butelii de Leyda s-au băut rîuri de vin, s-au mîncat munți de *pelmeni* — și în oțet, și fierți în lapte, și din cei care se iau la drum, uscați. În cursul lungilor taclale siberiene, de la butelia de Leyda și de la un naturalist exilat, Barabin, a pornit ideea înființării unui liceu, punînd astfel temeliile civilizării orașului în care mișunau berbecii și cămilele popoarelor nomade.

Alexandru, lacheul bine dresat, cu fața palidă ca lămîia și cu privirea piezișă, umblă prin casă în papucii lui moi, tăcut ca o umbră. Încă de la miezul nopții începe să pregătească ceaiul cumplit de tare pentru stăpînul său ; atît vara cît și iarna, Ivan Astahov se scoală odată cu cocoșii și, înainte de a se apuca de treburile navigației, face lectură. Cîte n-a adunat în biblioteca sa !... Sînt acolo și o mulțime de romane, dar nu asta e principalul ; ceea ce Astahov prețuiește într-o carte este partea abstractă, filozofică, ceva cu care să-și spargă capul pentru ca pînă la urmă tot să nu înțeleagă în întregime ; îl găsești acolo pe Draper și pe Bockl, pe Darwin și pe Spencer ; fiecare din aceste cărți conține un fel de sfidare la adresa lumii întregi. Tocmai ăsta e lucrul cel mai de preț, toată atracția lecturii. Pînă și *Apocalipsul* pe care-l are, nu e unul obișnuit, ci un fals, din secolul al XVI-lea pe care un anticar i l-a vîndut drept original, contra unei mari sume de bani ; o asemenea carte chiar că nu se poate citi de loc, în schimb, ce plăcere să arăți musafirilor asemenea lucru misterios, șoptindu-le la ureche : „Și cartea asta e deocheată". Dar biblioteca lui are și o sfîntă a sfintelor, o taină a tainelor care nu se dezvăluie decît celor aleși : romanul *Ce-i de făcut ?*

al unui autor misterios, *Semnele timpului*, *Viața lui Isus* de Renan și *Siberia și exilul* de Kennan, două cărți care stau alături, legate la fel, ca și cînd ar fi cele două volume ale unei singure lucrări ; găsești și lucrarea interzisă a lui Tolstoi *Sonata Kreutzer*, copiată de mînă, cu nespus de multe greșeli, de cumnata cea ușuratică a însuși prefectului de județ. Orice s-ar spune, e bine să nu cunoști metodele cercetării științifice și să citești pînă la adînci bătrîneți felurite cărți, sperînd mereu că una din ele îți va dezvălui dintr-o dată totul ; dar lectura aceasta fără nici o legătură cu problemele concrete l-a obosit pînă și pe Astahov, care s-a năpustit asupra enciclopediei, cu fervoarea unui om de știință care descoperă o metodă. Ajunsese aproape la jumătatea volumului cuprinzînd litera A cînd a dat peste articolul *Alfabetul*, pe care n-a mai avut chef să-l citească. Ca să se recreeze a luat volumul cu litera P și a rămas toată dimineața cufundat în Platon, pentru că acel articol mare oferea cheia misterioasei expresii, folosite la orice pas : „amor platonic". După ce s-a adăpat toată noaptea din Platon, a doua zi l-a chemat pe nepotul său la ceaiul de dimineață cu intenția șugubeață de a-l înfunda pe liceean.

Alpatov vine sfios și tulburat ca un mic animal prins și vîrît într-o cușcă imensă.

— Ceaiul ! poruncește unchiul.

Își soarbe ceaiul și, dus pe gînduri, îl uită pentru un timp pe nepot, de parcă nici n-ar fi acolo, și abia cînd ajunge la jumătatea paharului. își aduce aminte și-i spune :

— E mai ușor să bei ceai decît să tai lemne !

Lui Alpatov i se pare însă că e mult mai ușor să tai lemne decît să bei ceai cu un om atît de apăsător, și în timpul acesta să taci și să tragi cu urechea la pașii amorțiți ai lacheului Alexandru, cu papucii lui moi. Din pricina tăcerii încordate, în fața ochilor încep să-i apară figuri transparente de diferite culori care trec, plutind, de la dreapta la stînga, înmulțindu-se mereu în așa măsură încît ai senzația că dacă nu le

risipești printr-un cuvînt și continui să taci, te vor tîrî și pe tine după ele într-un abis. Nu, e cu neputință să mai tacă și, cu riscul de-a trînti vreo prostie ireparabilă, Alpatov spune primul lucru care-i trece prin cap :

— Pe noi ne-a învățat că sub pămînt e foc.

— Bineînțeles că e foc, altfel de unde ar veni vulcanii ?

— Se zice că vulcanii ar putea proveni și din apă : sub pămînt se formează din pricina apelor niște peșteri foarte mari ; uneori, bolțile lor se năruiesc și cad cu atîta putere încît, din pricina izbiturii apa se transformă în aburi și metalele se topesc ; iată de ce din vulcani apar mai întîi gaze, și apoi lavă, — asta se numește teoria neptuniană a originii vulcanilor. Dar există și o teorie plutonică.

— Platonică ? întreabă unchiul, grozav de încîntat că în felul acesta poate face o legătură cu Platon și-l încuie pe micul savant. Prin urmare, și Platon a meditat în legătură cu vulcanii ?

— Nu Platon, unchiule, ci Pluton. Teoria plutonică pornește de la ipoteza că în interiorul pămîntului se află foc. Pluton a fost zeul focului, iar Platon este un filozof grec, discipol al lui Aristotel ; el...

Unchiul nu se mai poate stăpîni ; de cuvintele lui Alpatov simte că i se face tot atîta greață, cît și lui Alpatov de tăcerea unchiului său.

— Haide, haide, nu mă învăța tu pe mine, îl întrerupe el ; pe Platon cred că-l cunosc mai bine ca tine. Dar pînă la Pluton n-am ajuns încă.

Îngrozit de tăcerea care amenința să se așternă iarăși, Alpatov se agață de primul gînd ce-i trece prin minte, și spune, fără nici o intenție de a-l jigni.

— Cum de-ai reușit, unchiule, să ajungi atît de repede de la litera A la Platon ?

Unchiul se scoală mîniat foc ; el, care încercase să-și încuie nepotul cu Platon, a fost prins de acest mucos cu Pluton.

În această stare de spirit Astahov se duce în camera sa de lucru ca să se ocupe de treburile naviga-

ţiei şi-i vai şi amar dacă se va nimeri acum să vină la el vreun om timid şi nesigur de el, cum ar fi bunăoară nefericitul căpitan care era să se înece în apele Irtîşului. Şi, ca un făcut, tocmai acest căpitan Aukin vine să-şi ceară iertare ; întîi stă de vorbă în şoaptă cu Alexandru, aruncă o privire speriată în jur, şi, în sfîrşit se hotărăşte să străbată coridorul, îndreptîndu-se spre birou... Trece un minut şi din birou se aude un baston de fier izbind duşumeaua şi în toată casa răsună :

— Tîmpitule !

Aukin iese glonţ din birou şi în antreu se întîlneşte nas în nas cu căpitanul acela galben, ales din pleavă, care îl înlocuise pe vaporul „Ivan Astahov".

Ce-o fi cu ăsta ? Apare de undeva de jos, pe scara în spirală, şi dispare tot pe acolo ; oare locuieşte în casă, sau vine în trecere ? Are legături cu Alexandr şi cu bucătarul, şi cu Nastia, nevasta bucătarului, iar la unchi intră oricînd vrea.

— Ai reuşit ? îl întreabă el pe Aukin.

— Mai-mai să mă omoare cu bastonul.

— Aşteaptă puţin aici.

Se duce în birou şi, după un minut, se aude vocea unchiului :

— Alexandre, ia cheamă-l încoace pe tîmpitul acela.

Aukin îşi face cruce şi-l roagă pe Alpatov :

— Fii bun, uită-te repede pe geam, afară aşteaptă fata mea, Aliona... Vezi, mai e acolo ? Mă mai aşteaptă ?

Alpatov se uită pe geam. Sub plopi stă o fată c-o pălărie cu flori liliachii şi cu faţa pe jumătate ascunsă sub nişte bucle blonde şi dese.

— E aici ! îi strigă el.

Aukin îşi mai face odată cruce şi trece pragul biroului.

Cine o fi oare acest misterios căpitan galben ? De unde are atîta putere, cu adevărat miraculoasă ? Acum iese din birou împreună cu Aukin a cărui faţă străluceşte de bucurie. De jos urcă Nastia cu o cîrpă în

mînă și-l cheamă făcîndu-i semn cu mîna ; căpitanul dispare împreună cu ea pe scara în spirală. Aukin îi împărtășește lacheului bucuria : acum e iarăși căpitan pe „Ivan Astahov". După aceea Alpatov îl vede prin geam pe Aukin alergînd fericit spre Aliona și bălăbănindu-și picioarele și mîinile într-un fel comic, de parcă ar fi tras pe sfori, ca un acrobat de carton. Aliona aruncă o privire scurtă și speriată în sus și întîlnește privirea lui Alpatov ; pe nas și pe obraji are niște pistrui atît de drăgălași de-ai zice că din fiecare e gata să zboare o păsărică cu ochii holbați de uimire. Fata s-a rușinat grozav cînd a văzut chipul cuiva în fereastră și a spus încruntată ceva tatălui său. Amîndoi dispar curînd în spatele plopilor ; dar ce-ar fi dacă el ar urca în fugă scările pînă la etajul de sus și s-ar uita de-acolo ? Da, într-adevăr, ei se duc în direcția portului pe trotuarul de scînduri. Își va întoarce oare capul ? Dacă-l întoarce, înseamnă că va fi bine, dacă nu, va fi rău. Ea întoarse capul cînd ajunse la cotitură, apoi dispăru în spatele magaziei de mărfuri. Ce-ar fi să se suie acum în foișor ? Se repede pînă sus, și iarăși o vede. Privește prin ochean, dacă ar întoarce capul acum : hai, hai, hai !... Ea întoarse capul și, deodată, din toți pistruii ei zburară păsările și toate, nouăzeci și nouă, porniră spre foișor și spre lunca aceea de aur, unde se înalță copacul cîntător ; cineva culege romaniță albă și caută să ghicească : mă iubește, nu mă iubește ? Iar sus, în vîrful copacului cîntător, răsună coardele sfintei trude a albinelor, iar bondarii prostănaci, care nu pricep nimic, zbîrnîie gros : „Se va-nsura, se va-nsura..."

— La cine te uiți ? tună în spatele lui.

— În stepă s-a arătat un fumuleț, unchiule ; mi se pare c-o aștepți pe „Lena" ?

Astahov apucă ocheanul și se bucură grozav :

— Da, vine „Lena".

— Pe „Lena" n-am văzut-o încă. E mare ?

— Ai s-o vezi îndată.

Cu ochiul liber Alpatov o vede pe Aliona păşind spre port împreună cu tatăl ei, şi cugetă : „E mare, e domnişoară ; n-o interesez eu dar, totuşi, de ce s-a uitat mereu înapoi ?

Festivalul

— Azi să-ţi mai tunzi chica şi să-ţi pregăteşti haine mai curăţele pentru diseară, spuse unchiul. Avem un festival.

— Un festival ?

— Păi da. Vin musafiri, o să vină şi directorul. Directorul e un om foarte deştept. Toată lumea o să vină astăzi, o să vină şi neamţul. Cu nemţeasca cum stai ?

— Slăbuţ.

— L-am chemat şi pe popă. Şi la religie eşti slăbuţ ?

— Slăbuţ şi la religie.

— Caută să te porţi cît mai inteligent. Să nu te lauzi cu fărădelegile noastre.

— Care fărădelegi ?

— Fărădelegi, ce mai : că nu există Dumnezeu, că nu-i nevoie de ţar. Tu ai fost exmatriculat şi pus pe lista neagră. Ei o să se îmbete şi probabil o să se dea la toate astea, dar tu să nu te bagi.

Astahov rămase o clipă tăcut, apoi aduse vorba despre lucrul cel mai important :

— Şi încă ceva, cred c-o să vină şi prefectul judeţului. El e de-ai noştri. Numai că uneori i-i neîndemînă ; are şi el un şef mai mare peste el. Să nu cumva să scapi o vorbă la masă despre... oaspetele nostru.

— Despre căpitanul acela galben ? ghici Alpatov.

— Zi-i cum vrei. Dar mai bine să uiţi cu totul de el ; în noaptea asta el o să dispară din casă.

— Şi unde o să plece, dacă-mi dai voie să te întreb ?

— În stepă.

— Unchiule, spuse Alpatov, luîndu-şi inima în dinţi, degeaba vorbeşti cu mine de parcă aş fi copil mic. Pe mine m-au învăţat la liceu ce este conspiraţia. Aş vrea să ştiu cum poţi să dispari în stepă ?

— Uite cum e stepa, în orice iurtă ai intra, îţi taie un berbec. Toţi sînt păstori. Ajunge să te aciuiezi într-un aul şi poţi să paşti berbeci şi un an, şi doi. Un condamnat politic de la noi a dispărut astfel cu desăvîrşire.

— A murit ?

— De ce să moară ? Trăieşte pe undeva. Am auzit chiar că s-a însurat. Numai că aulul ăsta s-a mutat undeva departe, prin Stepa Flămîndă ; de-acolo nu mai ajunge aici nici o veste. Un alt politic a apărut din nou după cincisprezece ani, şi a adus şi copiii cu el, toţi galbeni şi cu ochii oblici. În sfîrşit ! Taie-ţi chica imediat.

După această convorbire în sufletul lui Alpatov a rămas ceva bun şi frumos. În drum spre frizer s-a tot întrebat de unde oare îi vine asta ? Întîi s-a gîndit că-i datorită căpitanului acela galben, care trăieşte atît de liber : dacă vrea, stă cu ocnaşii în taigă, ca şi cu toţi ceilalţi, şi acolo toată lumea ascultă de cuvîntul lui ; dacă vrea se duce în stepă, şi acolo trăieşte cu păstorii. Ce bine ar fi să plece cu el. Oare să plece ? Nu. Nu se poate. Întîi trebuie să devină primul elev în clasă şi să arate ce poate. Cui să arate ? asta el nu se mai întreabă, să arate aşa, undeva, în spaţiu, să arate acolo unde lucrurile se judecă şi unde e totul. Trebuie să arate tuturor. Dar gîndul că trebuie să arate tuturor ce poate, îi creează o stare de agitaţie, foarte neplăcută ; deci acel lucru frumos şi bun era de altundeva.

— Vă rog să-mi potriviţi părul numai puţin, spuse el frizerului.

Deodată, privindu-şi părul, îşi aduse aminte de lucrul acela frumos şi bun : unchiul spunea că diseară vor veni căpitanii de vapoare cu nevestele lor, înseamnă că va veni şi Aukin şi, poate, împreună cu el,

va veni și ea. Dibuind în sufletul lui acel lucru frumos și bun se pomeni deodată, ca și atuncea în foișor, lîngă copacul cîntător și nu se mai despărți de el pînă la căderea serii. Cînd soarele începu să scapete pe lunca aceea de aur cu copacul cîntător, apărură musafiri, aruncîndu-și umbrele lor dese peste flori. Veni directorul liceului, un om înalt și voinic, ca și unchiul, și tot atît de primejdios ca și el. Se afundă în fotoliu și, căzînd pe gînduri, începu să-și înfășoare pe mînă barba lungă ca a lui Ceornomor, iar privirea și-o pironi asupra lui Alpatov. Alpatov se uită de cîteva ori pe furiș la el și de fiecare dată observă cu disperare cum îl țintuiau ochii directorului. Apoi ochii aceia fioroși, fără să-l slăbească o clipă, începură să rîdă și să cerceteze ochii lui Alpatov cu atîta insistență, de parcă ar fi căutat să vadă în pupila lui figura răsturnată a unui om. Iată, acum fiorosul Ceornomor l-a prins pe omulețul acela și a început să-l soarbă, să-l tot soarbă... Cu ochii dilatați, Alpatov porni fățiș spre acești ochi de uriaș care, deodată, începură să se schimbe și să bată, rușinați, în retragere.

— E pe lista neagră, spuse unchiul.

— Văd, răspunse Ceornomor.

— Ei, și ce facem cu el ?

— Nu-i nimic. *Omulețul* din ochii lui a rămas întreg, după cît se pare, iar toate celelalte sînt fleacuri.

După aceea, grohăind o dată în barbă, se apucă s-o desfășoare.

Astahov răsuci ușurel cheia în dulăpiorul misterios în care își ținea soiurile scumpe de vinuri pentru prietenii lui cei mai buni și, aruncînd o privire spre nepot, zise :

— Spune-le să înceapă. Dacă Maria Ludvigovna a venit, ea știe tot ce trebuie făcut. Să nu lași pe nimeni să intre la mine — sînt ocupat.

Ieșind din birou, Alpatov îl auzi pe director anunțîndu-i lui Astahov vestea importantă că moștenitorul tronului va face în curînd o călătorie în Siberia, fapt de care se leagă construirea unei căi ferate transsiberiene.

— Melcul ajunge și el într-o zi, răspunse Astahov.

În antreu, Alpatov se întîlni față în față cu Maria Ludvigovna. Jucîndu-și ochii negri și pietricelele sclipitoare de pe gît și din urechi, toată îmbrăcată în alb și aur, ea îl luă pe tînăr de braț și el avu senzația că intră într-o sală luxoasă și plină de veselie, în care erau numai flori și muzică. Maria Ludvigovna scoase un pieptene și-l pieptănă pe Alpatov cum vru ea, după care îi dădu un rol : el va primi musafirii în antreu și-i va conduce în salon, spunîndu-le tuturor același lucru : „Unchiul vă roagă să-l scuzați, va veni imediat.“ Alpatov nu văzuse încă niciodată în viața lui asemenea femei, deși știa că ele există : sau i-au apărut în vis, sau a citit despre ele în vreo carte. Pentru o clipă sufletul lui a fost inundat de un sentiment cu totul deosebit : i se părea că începe o sărbătoare definitivă și adevărată și că acum el nu se mai teme de nimeni și s-a făcut dintr-o dată mare, ca toți ceilalți. În clipa însă, cînd auzi clopoțelul de la intrare își aduse aminte de *ea*, și asta îl făcu să sufere. Presimțirea nu-l înșelase : intra căpitanul Aukin.

— Vă rog să poftiți în salon. Unchiul vă roagă să-l scuzați. Va veni îndată.

— Așa va să zică, spuse Aukin zîmbind stînjenit.

În salon, în întîmpinarea oaspelui se ridică Maria Ludvigovna și-l primește pe Aukin ca pe un adevărat musafir. Maria Ludvigovna își joacă ochii și sclipește pentru toți la fel.

— Dar de ce n-a venit și scumpa noastră Alionușka ?

— Se pregătea să vină, dar eu am convins-o să renunțe : celorlalți le-ar fi părut prea rău.

— Trebuia să-i fi luat și pe ceilalți.

— Cum să-i iau, dacă sînt în total unsprezece exemplare !

Alpatov se întoarse trist în antreu pentru a-i primi pe ceilalți oaspeți. Ea nu va veni, și seara va fi pierdută. Totuși, era o mîngîiere să ghicești că ea nu va veni pentru că e săracă și mîndră, cum e și el, sărac și mîndru. După asta luxoasa și bogata Maria Lud-

vigovna îi deveni odioasă și Alpatov hotărî să-i declare război.

Iar oaspeții sunau la ușă unul după altul. La început sosiră căpitanii de vapoare și administratorii din porturi cu nume de familie siberiene — Rossoșnîh, Bespalîh, Dolghih. După aceea începură să vină profesorii. Neamțul din Saratov, Iakov Ivanovici Müller, în uniformă oficială ; profesorul de literatură, și el în uniformă, subțire ca un ac, cu ochii sașii și buzele strîmbe și cu o nevastă ciupită de vărsat și semănînd cu un cartof ; inspectorul, un ucrainean tînăr, sprinten și rotofei, Kosaci-Sciucenko ; profesorul de matematici, bolnav de plămîni, un ceh, pe nume Pikel ; profesorul de istorie Smirnov, un seminarist păros. O apariție splendidă a fost prefectul județului, un uriaș cu fața deschisă și c-o barbă dublă.

— Unchiul vă roagă să-l scuzați, îi spune Alpatov.

Dar prefectul, fără să-l mai asculte, se duce drept în birou, sustrăgîndu-se astfel urmăririi lui Alpatov. Foc și pară de furie, Alpatov dă fuga la Maria Ludvigovna și-i raportează despre „fărădelegea" săvîrșită de prefectul județului.

— Să ieșim să ne plimbăm puțin, îi spune zîmbind Maria Ludvigovna.

Și, luîndu-l la braț, pornește cu el pe coridor spre antreu.

Lacheul Alexandru plecase undeva, și nu era nimeni prin preajmă.

Cuprinzîndu-l pe adolescent după umeri, ea îi șoptește :

— Ești foarte drăguț, hai să ne sărutăm.

Alpatov sări ca ars, refugiindu-se într-un colț.

Dar tocmai de asta el îi plăcu și mai mult. Acum ea se îndreaptă spre el, vine tot mai aproape, tot mai mult își apropie de el buzele roșii, umbrite de o mustăcioară neagră, și dinții albi de fiară de pradă.

— Maria Ludvigovna, rostește el, am să mă lupt cu dumneavoastră.

— Luptă-te, răspunde ea cu un hohot de rîs, asta îmi face mare plăcere.

Îi înfige mîinile în păr și-i trage capul spre ea. Alpatov strînge pumnii. Deodată, porni soneria.

— Clopoțelul, spuse ea ; du-te și deschide ușa, dar să ții bine minte : tot am să pun mîna pe tine.

Intră dolofanul protopop Ioan, și vru și el să se îndrepte spre birou, dar în coridor se întîlni cu directorul și cu Astahov. Tustrei porniră spre sufragerie. Alpatov vine în urma lor și se oprește în prag, uluit. În mijlocul imensei mese stătea un butoi plin cu icre, împodobit jur împrejur cu nuci de cedru și mai departe mihalți, nisetri, cegi, somoni siberieni, lungi de cîte un arșin ; tot acolo abureau pelmeni fierbinți ; de sub crengile verzi de cedru apăreau sticle. În felul acesta, Maria Ludvigovna crease, după gustul ei, stilul taigalei siberiene.

Din cealaltă încăpere, unde erau mesele de joc care abia se vedeau prin norii de fum de tutun, începură să vină musafirii.

— Buna rînduială a văzduhurilor și belșugul roadelor pămîntului, spuse părintele Ioan.

— Să purcedem, părinte, răspunse Astahov.

Directorul grohăi, înfășurîndu-și barba pe mînă. Părintele Ioan binecuvîntă toate bucatele, începînd cu icrele și, făcînd înconjurul mesei, nu uită nimic. După aceea toți se năpustiră cu farfurioarele în mîini.

— Solemnitatea de față este legată de vreun eveniment ? întrebă părintele Ioan.

— Întîi că-l înscriu pe nepotul meu la liceu, răspunse Astahov ; și al doilea, cu prilejul proiectatei călătorii a moștenitorului tronului prin Siberia și a punerii pietrei de temelie a căii ferate.

Atunci, tot bînd, cei de față începură să vorbească despre importanța pe care o va avea calea ferată pentru Siberia și, în primul rînd, pentru proprietarii de vapoare. Kataev și Kitev, doi mici proprietari de vapoare încercau să-l convingă de ideile lor pe Iakov Ivanovici Müller. Kataev susținea că proprietarii de vapoare vor avea de cîștigat, în timp ce Kitev era de părere că vor fi păgubiți.

— Toată lumea va avea de cîștigat, le răspundea Iakov Ivanovici. Siberia va fi o a doua Americă.

— Ar fi potrivit să ţineţi o cuvîntare pe această temă în timpul cinei, îl rugară mulţi pe Müller.

— Da, într-adevăr am de gînd să ţin o scurtă cuvîntare, răspunse neamţul.

Aukin făcea confidenţe :

— Eu nu am o părere proprie, am unsprezece plozi, şi nu-mi pot îngădui să am o părere ; eu nu-mi aparţin, am stăpîni pe capul meu, unsprezece plozi !

— Dragă Saşa, spuse administratorul Rossoşnîh, mai bine povesteşte, aici între noi, cum te-a făcut să faci o baie în Irtîş.

Aukin aruncă o privire temătoare spre Astahov şi răspunse :

— Cine m-a udat, acela m-a şi uscat.

Toţi fumau dispărînd treptat în norii de fum împreună cu butoiul cu icre. Totuşi nu era decît începutul petrecerii căci în timpul acesta, într-o încăpere vecină, Maria Ludvigovna pregătea o altă masă pentru o cină în stilul stepelor siberiene, punînd în gura unui berbec fript întreg un mănunchi de năgară. Aici ospăţul fu deschis de Iakov Ivanovici Müller care ţinu o scurtă cuvîntare despre importanţa proiectatei călătorii a moştenitorului tronului prin Siberia şi despre drumul de fier legat de acest eveniment.

— Atunci Siberia va fi exact ca America, afirmă Iakov Ivanovici.

Directorul grohăi zgomotos şi mormăi :

— Vrei să zici că America vine la noi din Petersburg ?

— Firește că din Petersburg, răspunse Iakov Ivanovici. Siberia colonie se va uni complet cu metropola şi va fi bine pentru toată lumea, chiar foarte bine.

Pe la mijlocul cinei, firavul profesor de literatură începu o lungă cuvîntare închinată lui Ivan Astahov, omul care răspîndea lumina civilizaţiei în aceste ţinuturi. Dar o lungea tot mai mult, cînd, deodată, isteţul de Kosaci-Sciucenko, îi tăie piuitul, propunînd :

— Să bem pentru butelia de Leyda !

Toţi strigară „Ura“ ridicîndu-l pe mîini pe Ivan Astahov şi săltîndu-l în sus.

Se produse o învălmăşeală totală, nimeni nu-şi mai respecta locul ; căpitanii de vapoare se adunară într-un colţ şi începură să cînte : „În jos pe maica Volga“, în timp ce profesorii cîntau : „Nu-i ploicică de toamnă“. Acei care nu cîntau schimbau peste masă strigăte prelungite, luate probabil de la popoarele nomade, aproape sălbatice, din stepă :

— Ei, ber-ghe-le-ghet ! strigau unii.

— A ba-ba-ba-gîîî ! răspundeau cei din partea cealaltă a mesei.

Trudindu-se neobosit să restabilească ordinea de ambele părţi ale mesei, Kosaci-Sciucenko, mare amator de cîntece de masă, izbuti, în sfîrşit, să-şi impună autoritatea, ajutat de Maria Ludvigovna.

— Peste tumba, tumba — unu ! începu Kosaci.

— Peste tiumba, tiumba — doi ! cîntă Maria Ludvigovna.

— Peste tumba, tumba — trei ! cîntară în cor alte voci.

— Iaca-un stîlp de telegraf ! urlară toţi din răsputeri.

Puţin cîte puţin din acest haos ieşi învingător cîntecul preferat al tuturor *Iarna* şi, pînă la urmă, răsună vestitul lui cuplet :

Coroana patronului
De pe cap i-a fost furată,
Şi în slava tronului
E-o momîie — încoronată.

Unii începură s-o ciupească pe Maria Ludvigovna. Ivan Astahov găsi chiar cu cale să se scuze :

— Eu doar aşa, bătrîneşte.

Aukin zăcea de mult sub masă. Din grupul de mutre roşii, asudate şi păroase, unchiul îi făcu semn lui Alpatov să se apropie, îi întinde o hîrtie de douăzeci şi cinci de ruble şi-i spune c-o voce neobişnuit de dulce :

— Hai, ia-i și du-te ; ți-a venit timpul ; eu însumi am început la doisprezece ani.

Mutrele asudate îl sfătuiau pe unchi :

— Ar trebui să mergeți cu el, că de prima dată n-are curaj.

— Fie, îl duc eu. Spune să-l înhame pe Cervoncik. Numai c-ar trebui să-l întrebăm mai întîi pe director, ce părere are. Du-te și caută-l.

Alpatov pornește să-l caute și crede, crede cu tărie că directorul nu va încuviința asemenea lucru. De l-ar găsi mai repede ! Trecînd prin coridor a văzut ceva într-un colț întunecat sau, mai bine-zis, s-a speriat să nu fie dînsul văzut și s-a ascuns repede într-o cameră neluminată ; pe coridor o zărise pe Maria Ludvigovna sărutîndu-se cu Kosaci. Alpatov își lipește obrazul de geam și vede o cu totul altă lume : deasupra stepei domnește măreț luna și clipește steluța Alion, Aliona lui.

„Dar dacă, fără să-l mai aștepte pe director, unchiul dă poruncă să plecăm ?“ se cutremură el. „Să știi că așa o să facă ! Singura mea salvare este să-l găsesc cît mai repede pe director.“

Apropiindu-se de birou aude o vînzoleală.

— Tu ești, Alexandre ? Ce tot gemi acolo ?

— Ajutați-mă, îl roagă Alexandru, să-l scoatem pe director de aici ; țineți-l numai puțin de picioare.

Picioarele directorului sînt grele, dar Alpatov e fericit că-l poate ajuta, pentru că directorul este foarte bun și în barba lui care acum se tîrăște pe pămînt, par să se ascundă multe taine necunoscute și frumoase.

Coboară pe scara în spirală și cînd ajung jos le vine în ajutor și căpitanul galben cu traista pe umeri și un bici în mînă ; tustrei îl suie în birjă și Alexandru, fără să se mai întoarcă să-și ia căciula, se așază lîngă el ca să-l ducă pînă acasă.

— Am impresia că directorul este un om foarte cumsecade, spune Alpatov. Dar nu înțeleg de ce s-a îmbătat ?

— Unui om inteligent îi place să facă cîte-o poznă. Dar dumneata ai văzut oameni cumsecade ? întrebă căpitanul galben.

— Mai înainte erau mulți, răspunse Alpatov.

— Și acuma sînt destui, numai că toți sînt nefericiți. Iată, și directorul este unul dintre ei.

— Așa m-am gîndit și eu.

— Te gîndești mult ?

— Da, mă gîndesc mult. Mă gîndesc mereu. Dar se întîmplă să fie și cîte o clipă goală ; atunci mi se face foarte frică.

— De ce ți se face frică ?

— Mi se năzar tot felul de lucruri. Aș vrea ca tot timpul meu să fie plin.

— Cum adică ?

— Uite, ca steluța aceea — ea nu are pete negre.

Pe neașteptate, căpitanul îi dădu mîna, fără să spună nimic.

Alpatov simți o strîngere de inimă și nu se mai putu stăpîni :

— Știu totul, unchiul mi-a încredințat secretul și eu de mult sînt deprins cu conspirația ; dumneavoastră plecați astăzi în stepă. Aș vrea să dispar și eu împreună cu dumneavoastră.

— Eu sînt nevoit să mă ascund, răspunse căpitanul, dar dumneata nu te grăbi, te așteaptă altă viață.

— Aveți dreptate, oftă Alpatov, încă mai trebuie să arăt ce pot.

— Cui să arăți și ce vrei să arăți ?

— Tuturor. Vreau neapărat să fiu întîiul în clasă.

— Întîiul ? Pentru ca să fii cu adevărat nu trebuie să te gîndești prea mult la întîietate, și dacă asta vrei să arăți, înseamnă că vei fi întîiul numai cu numele.

— Cum adică ? întrebă iute Alpatov.

Dar în clipa aceea se apropie încet un kirchiz călare, ducînd cu el încă un cal înșeuat.

— Ajută-mă să-mi pun sacul pe umeri, îl rugă căpitanul pe Alpatov. Îți mulțumesc, dragă tinere, rămîi cu bine.

Alpatov stătu în pragul casei multă vreme, gîndindu-se că dacă ar avea un tată ca acesta, viața lui ar fi ușoară și ar avea cu cine să se sfătuiască despre toate. Ce cuvinte misterioase rostise căpitanul! Alpatov se roagă de steluța lui să i le explice, dar ea nu-i șoptește decît ceva neclar. Din stepă se aud strigăte răzlețe. „Cine-o fi? se întreabă Alpatov. Poate că e același al doilea Adam care își caută pămînt, care caută pentru că nu poate face altfel; tot astfel și eu vreau să fiu întîiul și voi fi, și voi dovedi tuturor că sînt în stare.

Compania

Cînd ai drumul în față, pornești pe el; pămîntul se va desfășura larg în jur, iar orașele se vor înălța în întîmpinarea ta. Dar dacă pe drum începi să te gîndești la tine însuți, atunci e ca și cum te-ar mușca un șarpe, și încă drept de inimă. Atunci și drumul care se întindea voios, de-a lungul ogoarelor înverzite, spre orașe, se va răsuci ghem, și nu te va lăsa să vezi nici natura, nici pe oamenii cumsecade.

Mulți consideră asta drept trufie. Ei vor spune: „din pricină că e prea mîndru". Dar se întîmplă să spună și altfel: „N-are nici un pic de mîndrie". Poți măsura universul cu propria-ți măsură, dar te poți măsura și pe tine însuți cu măsura universului: măsura este una și aceeași — arșinul. Așa, desigur, e și cu mîndria.

Trece un an, trec doi. Se apropie ultimul lui an în Siberia. Alpatov învață excelent la liceu, e întîiul, dar toți profesorii și elevii spun într-un singur glas despre el: „E prea mîndru, prea ambițios." Însuși Alpatov își dă perfect de bine seama că singurătatea lui se datorează ambiției care-l stăpînește; dar cum ar putea

fi altfel de vreme ce și-a propus să le arate tuturor ce poate ? Poziția de cel mai bun elev din clasă n-a obținut-o ușor ; dar e și mai greu, după ce-a obținut-o, s-o păstreze. Ajunge să-și abată atenția doar o clipă și îndată, un altul, ambițios și el, îl ajunge din urmă ; și iată c-a trecut trimestrul și Alpatov nu mai este rege, ci numai prinț și trebuie să plătească tribut regelui. Așa că își cheltuiește toată energia ca să-și mențină situația de cel mai bun elev din clasă, iar în jurul lui, ceilalți elevi își creează o viață proprie, interesantă, inaccesibilă pentru el.

Din toată masa cenușie de elevi obișnuiți, se izolează treptat un grup ; sau, cum îi spunea toată lumea : o companie, al cărei îndrumător ascuns era însuși directorul ; se adunau cu toții la el sub pretextul de a studia științele naturii. Nikolai Opalin, un tînăr oacheș și vînjos cum e cremenea, găsea timp pentru toate : își întreținea familia dînd meditații, împăia pentru director jivine și păsări siberiene, citea toate cărțile, organiza serate în beneficiul nu știu cui, și, în clipa cînd Alpatov se lăsa puțin pe tînjală, ocupa locul lui de cel mai bun elev din clasă. Numai că le făcea toate fără nici un efort, prinzînd din zbor cele ce spuneau profesorii și niciodată nu stătea acasă aplecat asupra temelor, ca Alpatov. Liova, fiul directorului, se transforma încet-încet într-un adevărat om de știință ; chiar și în timpul recreațiilor examina cu lupa vreun gîndăcel sau vreo floare și, așa tăcut și liniștit cum era, răspîndea în jurul lui o atmosferă înălțătoare ; toți îl iubeau și-l respectau. Mai era și Fortifikantov, fiu de popă, transferat pentru liberă cugetare de la seminar ; gras, cu capul pătrat și cu niște ochi mici și grozav de inteligenți. Fortifikantov citea chiar și filozofie și punea capăt tuturor disputelor cu cîte o sentință lapidară, pe care o formula în felul lui. Mai era și un ucrainean, un vlăjgan voinic, leneș, dar în schimb foarte cult, iar în materie de politică se pricepea atît de bine încît, în acest domeniu, era destul să spună un singur cuvînt ca să închidă gura oricui. Apoi Semion Lunin, un băiat palid, cu niște ochi negri plini

de văpăi, dar totodată blînzi ca ai unui iepure de casă ; umbla cu hainele peticite, fiind cel mai sărac din clasă și întreținîndu-și familia, la fel ca și Opalin, cu meditații. Se ocupa de statistică după tratatul Nikolai ; cînd vorbea folosea întotdeauna expresiile : țărani fără cai, fără vaci, c-un singur cal, cu doi cai. De companie se mai ținea, nu prea se știe de ce, și Solovei, un tînăr foarte politicos și foarte bine crescut. Prea cult nu era, dar cînta foarte frumos și participa întotdeauna la seratele organizate de companie în beneficiul vreunei acțiuni. Cînta frumos și Zemliak, cu ochi mici și oblici tătărăști, prieten și tovarăș cu toată lumea. În clasă, această companie se așază întotdeauna împreună, se plimbă împreună în timpul recreațiilor, iar pe stradă li se alătură adesea și eleva Jucika, o fată negricioasă, ținînd mereu în mînă cîte un număr din revista *Vestnik Evropî* *. Jucika mergea totdeauna înainte, urmată de întreaga companie. Alpatov l-a auzit într-o zi pe Fortifikantov spunînd despre Jucika : „Ea e *femeia viitorului*".

Cine altul era mai indicat decît Alpatov să ocupe loc de cinste în această companie ? dar, oricîtă silință și-a dat la început, n-a izbutit. La un moment dat, l-a ales pe Zemliak, ca unul care era mai simplu, și i-a povestit cum a fost dat afară din liceu, cum l-a citit pe Bockl și a înțeles legile istorice și că tot ce l-au învățat în copilărie, s-a dovedit a fi doar basme. Zemliak l-a ascultat cu multă răbdare, dar se vedea că nu prea îi era îndemînă. Iar atunci cînd Alpatov a sfîrșit, i-a spus pe nepusă masă :

— Bre, ar trebui să-ți sufli nasul.

Alpatov duse repede mîna la nas.

Zemliak rîse :

— Măi, prostule, ai luat-o drept bună...

După Zemliak, Alpatov se adresă celui mai învățat dintre ei — lui Fortifikantov care l-a ascultat o bucată de vreme, încurajîndu-l cu replici dese, în timp

---

* Vestitorul Europei (trad. din lb. rusă).

ce privirea lui era ațintită undeva asupra unui singur punct și, în sfîrșit, prinzînd curaj, l-a întrebat :

— Mi se pare că ai acolo niște cîrnați ? Dă-mi și mie o bucată.

Alpatov a împărțit cu el gustarea lui de dimineață. Fortifikantov s-a apucat să mănînce, povestindu-i că legile istoriei au la baza lor alte legi, mai profunde, cele natural-istorice, și că, pentru a le putea înțelege, trebuie să citească cartea lui Secenov *Reflexele creierului*. În timp ce vorbea, Fortifikantov a înfulecat cîrnatul fără să-i lase lui Alpatov nici o fărîmă. A doua oară lucrurile s-au petrecut la fel ; dîndu-și, în sfîrșit seama că Fortifikantov manifestă bunăvoință față de el numai din cauza mîncării, Alpatov a încercat să se adreseze ucraineanului. Acest ucrainean avea o minte largă și un chip deschis, ca drumul mare pe care te poți duce și veni oricînd poftești, și ziua, și noaptea.

— Care legi ? întrebă el ironic.

Convorbirea avea loc pe stradă, în timp ce toată compania mergea în urma Jucikăi. Alpatov spuse dinadins cu voce tare ca să-l audă Jucika :

— Is-to-ri-ce.

— Fleacuri, replică ucraineanul, tot atît de tare, așa încît Jucika întoarse capul și-l privi cu atenție pe Alpatov.

— Bine, atunci ale naturii, spuse Alpatov, mergînd la sigur cu înțelepciunea lui Fortifikantov.

— Fleacuri și acelea ! exclamă ucraineanul ; nu există nici un fel de legi, totul este relativ.

— Aici exagerezi, spuse Jucika întorcîndu-se spre el ; există totuși ceva.

— Ceva ? exclamă ucraineanul. Îți spun îndată ce este acest ceva.

— Ce anume ?

Ucraineanul își ridică degetul la nas și, apăsînd pe fiecare silabă, scandă :

— Au-to-ri-ta-tea !

— Dar care este cauza primă ? Primul impuls ? se încumetă să întrebe Alpatov.

Ucraineanul scandă din nou, despicînd parcă silabele cu degetul, chiar sub nasul lui Alpatov :

— Me-ta-fi-zi-ca !

Cuvîntul „metafizică" fu rostit cu atîta dispreț și cu autoritate, încît era de prisos să mai continui discuția.

Alpatov se depărtă de companie și o auzi pe *femeia viitorului* întrebînd :

— Cine-i filfizonul ăsta ?

— Un negustoraș, răspunse ucraineanul ; nepotul lui Astahov.

Nimicit și deprimat Alpatov își urmă drumul, avînd senzația că se leapădă de niște piei : firește că-i trecuse uneori prin minte că este nepotul celui mai bogat om, dar asta nu era decît o întîmplare. El va termina liceul, va pleca de aici și iarăși va fi sărac, un simplu Alpatov. Dealtfel, Alpatov era tatăl lui, iar el nu-și cunoștea tatăl, înseamnă că nu e nici Alpatov. Și atunci cine e el, luat în sine ? Cum de nu vrea ucraineanul să țină seama de asta, de lucrul cel mai important ? Vag, ca sub adierea gîndurilor care treceau pe lîngă el în zbor, Alpatov simțea că în acest „luat în sine" se ascunde tocmai acea cauză primă și acel lucru care era cel mai important, dar aici se poticnea de ceea ce-i reproșa toată lumea : mîndria și ambiția lui.

Într-o zi, în timpul orei, Alpatov avu revelația că cel mai bun din toată compania era Semion Lunin, minunat de sărac, așa cum ar fi vrut și el să fie și cum va fi neapărat într-o zi, și mereu preocupat de statisticile lui preferate. În timpul recreației mari, Alpatov s-a apropiat de el și a început o discuție asemănătoare aceleia pe care o avusese cu Fortifikantov. Semion, fără să-și ridice creionul de la calculele sale, s-a întors spre el și l-a întrebat :

— Ai citit *Ce-i de făcut ?* a lui Cernîșevski ?

— Nu, n-am citit, răspunde Alpatov.

— Citește, și după aceea vino să stăm de vorbă.

Și s-a apucat din nou de țăranii lui fără cai.

În biblioteca unchiului, *Ce-i de făcut ?* se afla la loc de cinste. Alpatov o citește și nu e în stare să pri-

ceapă de ce această carte este socotită atît de extraordinară și de ce a fost interzisă. Are impresia că după socialiștii și nihiliștii zugrăviți în romanul lui Turgheniev *În ajun*, în viața reală nu mai pot exista asemenea oameni, și ce sens mai are ca ei să fie repetați în viața reală, de vreme ce s-au sfîrșit la Turgheniev. Dar lucrul cel mai important pe care Alpatov îl înțelese citindu-i pe Secenov, Darwin, Cernîșevski și Spencer, era că, desigur, nu cultura sau lipsa de cultură îl despărțea de companie. „Directorul trebuie să fie la mijloc", își zise el într-o zi, în timpul slujbei la capela liceului. De mai multe ori observase că atunci cînd preotul Ioan Lepehin își ține predica, directorul scoate un grohăit și începe să-și înfășoare și desfășoare barba. Atunci pe fețele întregii companii se reflectă numaidecît același zîmbet ironic al directorului. Dar la început, Alpatov nu-și putea da seama ce putea fi atît de deosebit în simpla predică a unui popă, ca să rîdă un om cum era directorul. Într-o zi, părintele Ioan spuse că agheazma nu se strică niciodată ; dacă iei două sticle, una cu apă de baltă, alta cu agheazmă, una se strică foarte repede, iar cealaltă — niciodată. Îndată, fără cea mai mică intenție de-aș bate joc, Alpatov se gîndi : „Ar trebui sfințită apa din bălți, unde se prăsesc țînțarii și tot felul de spurcăciuni, atunci apa din ele ar fi vie, la fel ca și în rîu". În timp ce Alpatov își depăna gîndurile sale în legătură cu secarea bălților, directorul grohăi, după obiceiul lui și pe chipurile întregii companii flutură un zîmbet. Alături de el stătea Opalin, și Alpatov îi comunică în șoaptă ideile sale despre agheazmă. Lui Opalin îi plăcu grozav acest mijloc de combatere a țînțarilor, și cînd se duseră să sărute crucea, îi spuse :

— Hai să-l ajungem din urmă pe director și să-i comunicăm mijlocul tău de combatere a țînțarilor ; el e un naturalist și așa ceva îi poate fi de folos.

Alergară rîzînd pe coridor și-l ajunseră pe director chiar lîngă locuința sa.

Opalin spuse :

— Alpatov a inventat acum un mijloc de asanare a bălților, și nu am mai avut răbdarea să mai aștept...

— Tu, și să ai răbdare...

— Nu, zău, e ceva extraordinar : de Bobotează să nu se sfințească numai rîurile, ci și bălțile, și, întrucît apa sfințită nu se alterează, nu vor mai fi țînțari în bălți.

— Țînțarul este o insectă folositoare, răspunse directorul ; el te înțeapă și nu te lasă să dormi ; mai bine ați inventa ceva împotriva muștelor, lor le place mierea.

În momentul acela Alpatov nu luă aceste cuvinte ca o remarcă la adresa lui și, ce-i drept, directorul nu făcea, firește, nici o aluzie la faptul că Alpatov trăiește ca musca pe miere, fiind fecior de bani gata, datorită unchiului său.

— Îți place directorul ? întrebă Alpatov, cînd ieșiră în stradă.

— Mai întrebi, răspunse Opalin ; directorul nostru este o personalitate politică de seamă, este singurul om la noi cu o concepție despre lume foarte bine formată.

Chiar așa spusese, de parcă ar fi fost cel mai simplu cuvînt : concepție despre lume.

Bineînțeles că Alpatov mai întîlnise acest cuvînt prin cărți, dar el însuși nu-l rostise încă niciodată cu glas tare. Roșindu-se tot de emoție și temîndu-se ca nu cumva să greșească spunîndu-l pentru întîia oară, Alpatov întrebă timid :

— Cel fel de concepție despre lume ?

— *Umană*, răspunse Opalin.

Liceenilor le ieși înainte o procesiune cu o icoană făcătoare de minuni și mulți oameni cădeau în genunchi și treceau tîrîndu-se pe sub ea.

— Dar poate să existe oare și o concepție despre lume neumană ? întrebă Alpatov.

— Uite acolo ! spuse Opalin arătînd spre icoană și spre mulțime. Asta nu este uman.

— Cum adică nu este uman ? se miră Alpatov. E înfățișat mîntuitorul, care a fost un om.

— Mai exact, a fost „și om", dar în primul rînd e Dumnezeu. Ia spune, ți-a trecut oare vreodată prin minte că dacă ar fi vrut să evite suferința, Cristos, fiind Dumnezeu, s-ar fi putut sustrage oricînd ? Deci, la el suferința este acceptată de bună voie, pe cînd un om obișnuit nu suferă de bună voie.

— Numai silit ? întreabă Alpatov. Da, asta mi-a trecut deseori prin minte.

— Iată, și directorul ne-a învățat tot așa, și anume că oamenii care își aleg drept model pe Dumnezeul-om, fac o tranzacție cu ei înșiși : atunci cînd le vine greu să fie asemenea lui Dumnezeu, ei zic : „În definitiv, noi nu sîntem zei, ci doar niște oameni neputincioși", iar atunci cînd le vine greu să se comporte ca oameni, ei se refugiază în ceruri. Dar în concepția umană despre lume, întreaga răspundere revine omului, omul este închis în el însuși și nu se mai poate eschiva. Așa ne-a învățat directorul.

Pesemne că Alpatov îi plăcuse mult lui Opalin și, pe măsură ce vorbea, glasul lui devenea tot mai blînd și veni un moment cînd o mare taină fu gata să zboare de pe buzele lui, și chiar și începuse să spună :

— Și tu ar trebui să te alături la...

Dar Alpatov, urmărindu-și propriile sale gînduri nu-l auzi și-l întrerupse brusc :

— Tu spui „directorul are o concepție umană despre lume". Dar de ce toate aceste idei îmi vin în cap ziua atunci cînd privesc căzut pe gînduri, păsările care zboară în văzduh sau se odihnesc în copacii înverziți, și noaptea cînd privesc la stele. mai ales la stele ! După mine de la ele începe concepția despre lume. Ție îți place să te uiți la stele ?

— Eu n-am timp să mă ocup de așa ceva, răspunse Opalin aspru, și nici păsări nu văd prin ferestruica mea.

Și renunță să-și termine fraza începută.

— Uite, continuă Alpatov, tu ziceai că directorul are o concepție umană despre lume. A trecut mult timp de cînd l-am văzut întîia oară, dar abia acum înțeleg cu adevărat ceea ce mi-a spus atunci.

— Ce ți-a spus ?

— S-a uitat lung la mine, și atunci m-am supărat și am început și eu să mă uit fix la el, iar după asta el a spus unchiului meu : „După cît se pare, *omulețul* din ochii lui a rămas intact".

— A spus el așa ceva ? se miră Opalin.

— Ce ți se pare neobișnuit în asta ?

— Nimic neobișnuit, și eu știu că în tine omul este întreg, dar situația ta este nefavorabilă : noi ne-am strîns în jurul lui, sărăntoci, copii de exilați, iar tu ești nepotul celui mai bogat negustor din toată Siberia.

Dintr-o dată Alpatov își aduse aminte că Jucika spusese „filfizon", iar ucraineanul adăugase „negustoraș", și poate că și directorul, cu musca lui care trăiește pe miere, făcuse o aluzie la el. Își dădu îndată seama de ce nu izbutea cu nici un chip să stabilească legături cu compania.

— Eu o iau acuma la stînga, spuse el, întrerupînd brusc convorbirea cu Opalin.

Și o luă spre stînga, de-a lungul cheiului.

Dacă n-ar fi întrerupt convorbirea, n-ar fi mers singur. Opalin, luînd problema de la celălalt capăt, fusese din nou gata să facă mărturisiri.

Dar acum el mergea groaznic de singur, revoltat și cufundat în sine. „Ei sînt niște copii săraci de exilați, se gîndea el, pe cînd eu n-am avut asemenea tată, m-am exilat eu *însumi* în Siberia, eu *însumi* am făcut o rebeliune la liceu, în timp ce ei au primit asta *gratis* de la părinții lor".

Așa se întîmplă cînd drumul se înfășoară ghem în jurul tău : Alpatov pășește de-a lungul cheiului fără să vadă nimic în jur, asemenea unui viței legat de un par ; parul acela sînt *ei*, iar vițelul care-și înfășoară funia în jurul parului — sînt eu, și doar atîta mai există pe lume : eu și *ei*. „Dar ce importanță are Astahov — continuă el să întrebe parcă pe cineva nevăzut, e o pură întîmplare că sînt împreună cu el, eu sînt Alpatov... ba nu, nici măcar nu sînt Alpatov ; și asta e o pură întîmplare ; eu sînt eu *însumi*, cum de nu pot *ei* să înțeleagă asta : eu însumi — și altceva nimic".

Și nimic altceva nu mai există atunci ; în clipa aceea el nu vedea nimic în jurul său ; deasupra stepei pustii și de necuprins, pe malurile fluviului imens și insensibil plutea acest *„eu însumi“*, fără Astahov, fără Alpatov.

Se auziră pași bocănind sonor pe trotuarul de scînduri al cheiului, pași lugubri ca moartea însăși.

Venea o nălucă.

Alpatov înlemni. Venea chiar năluca aceea care îi apare atît de des în vis ; năluca îl amenință cu pistolul, trage ; Alpatov cade, după care acel numit „eu“, privește printr-o crăpătură cu compasiune și durere spre picioarele lui Alpatov care fusese asasinat.

Năluca se apropie tot mai mult, pașii lui se aud tot mai aproape, și îndată toate se vor petrece ca în visul lui. Sudoarea agoniei îi inundă fruntea. Dar năluca trece pe lîngă el, pașii lui se depărtează și se sting. Presimțirea lui l-a înșelat, și poate, acela care trecuse pe lîngă el nici măcar nu fusese un chinez.

Era duminică și soarele, pătrunzînd prin gaura în care fusese un nod în scîndura gardului, îi trimise o rază drept în ochi. Alpatov își veni în fire și senzația trecătoare legată de năluca ucigașă deveni unul din acele fleacuri care se întîmplă oricui și pe care oamenii sănătoși le alungă, așa cum sfinții îi alungă pe demoni. Același lucru se petrecu și cu Alpatov : în locul năluci ucigașe veni o bucurie imensă care cuprindea lumea întreagă ; prin gaura unde fusese nodul și prin care străbătuse raza de soare, o văzu pe Aliona plimbîndu-se prin grădină, cu un foarfece în mînă, tăind și curățind merii de lăstarele de prisos. Toate păsărelele ce-și aveau cuibul în pistruii ei ieșiseră acum din găoace, și în jur era numai ciripit și cîntec.

Ce bine ar fi dacă și-ar deschide acum inima în fața Alionei, spunîndu-i că el nu e nici Astahov, nici Alpatov, ci cineva cu totul nou și încă necunoscut. Îl va înțelege oare Aliona ? Firește că-l va înțelege. Aliona va înțelege totul. Dar de ce s-o tulbure, s-o puie la încercare, s-o sperie ! Ea pășește oricum alături de el și-l umple de bucurie. Ea e alături de el și atunci

cînd se duce acolo, în casa aceea a unchiului, mare și sumbră și, bineînțeles, ea îi dă curajul să intre în birou fără nici un fel de sfială și să spună cu glas voios :

— Mai lasă, unchiule, enciclopedia asta a dumitale. Să vezi ce chestie am să-ți povestesc acum !

Și-i povestește despre apa sfințită și apa din bălți.

— Mare minunăție, zice unchiul ; și eu am crezut pînă acum că agheazma nu se strică. Ar trebui să facem o încercare.

— De ce să mai încercăm, unchiule, rîde Alpatov ; apa se alterează pentru că ea conține substanțe care putrezesc și dacă putrefacția ar putea fi oprită prin rugăciuni, atunci n-ar mai fi nevoie să se îngroape cadavrele în pămînt.

— Chiar că ai dreptate, se minună Astahov, bucurîndu-se grozav. Dar de ce oare am crezut toată viața mea că apa sfințită nu se strică ? Uite așa, în copilărie, ți se vîră vreo prostie în cap și pe urmă tot restul vieții n-o mai scoți nici cu boii. Trebuie să învățăm, să învățăm, altfel ne încalecă babele și popii.

Școala conducătorilor poporului

Pe toate rîurile Siberiei apusene, ba chiar și ale celei răsăritene : pe Obi, pe Irtîș, pe Lena și pe Ienisei, din vapor în port, și din port în alt vapor, se răspîndea, spre uimirea tuturor, zvonul că atotputernicul și neînduplecatul Ivan Astahov se fîstîcise în clipa cînd îi oferise tradiționala pîine și sare moștenitorului tronului rusesc, nu-și mai putuse termina cuvîntarea și lăsase să cadă la picioarele lui tava de argint.

— Stăpînește toată pleava, se minunau siberienii, dar în fața unui Nikolai oarecare, a băgat-o pe mînecă.

Se minunau. Iar alții își frecau mîinile de bucurie. Numai singur căpitanul Aukin spuse :

— Nu-i de mirare și eu aș fi scăpat tava dacă eram în locul lui.

La început, directorului nu i-a venit să creadă, dar văzînd că toată lumea spune la fel și ascultînd și cîțiva martori oculari, a încercat să dea acestui fenomen ciudat o explicație istorică.

— Toți neînfricații noștri cuceritori ai tătarilor siberieni, — negustorii, cu mare frică se prăbușeau la picioarele țarului. Toți negustorii noștri sînt făcuți așa și nu fac pe grozavii decît cînd țarul este departe.

După toate aceste zvonuri și comentarii, apăru, în sfîrșit, și Ivan Astahov în persoană venind pe un vapor ce purta numele său. Alpatov nu-l mai văzuse încă niciodată pe unchiul său în asemenea hal. Părea beat de dimineață pînă seara și-i întîmpina pe toți repetînd aceleași povestiri despre moștenitor. Începea întotdeauna cu ochii : ce ochi minunați are. Strașnici ochi. Apoi, ce frumos cîntă la pianul mecanic.

— La un pian mecanic ? replicau musafirii ; ce mare lucru să învîrți o manivelă !

— Tu întîi încearcă, și pe urmă să vorbești, răspundea nemulțumit Astahov.

Și continua să povestească cum a avut odată ocazia să tragă cu ochiul printr-o crăpătură în cabina imperială. (Valetul îi aranjase asta în schimbul unei frumușele sume de bani).

— Și ce credeți, spunea Astahov, înduioșat de parcă ar fi vorbit de propriul său copil, și-a întins o sforicică între două canapele și sărea, și sărea...

Dar povestea cea mai interesantă era cea despre micul paj ; căci avea cu dînsul un paj grozav de frumușel.

— Bineînțeles că era o fată, spunea el îndată cu aceeași înduioșare ca și atunci cînd povestea despre sforicică.

Auzind aceasta, musafirii (printre care erau și doamne) se mirau foarte mult și, cine știe de ce, cînd Astahov ajungea la această parte a povestirii sale, întrebau neapărat :

— Cum adică ?

— Foarte simplu, răspundea Astahov, asta se întîmplă oricui, e necesar pentru sănătate, așa mi-a spus valetul lui.

După micul paj urma povestirea cea mai senzațională pentru care se și adunau cei mai mulți curioși : despre felul în care Astahov îi oferise moștenitorului pîine și sare.

— I-am spus pe scurt, își începea el povestirea așteptată de toți cu nerăbdare, „Alteța Voastră Imperială a binevoit să viziteze îndepărtatul nostru pămînt al Nordului..."

Ajungînd la acest pasaj, Astahov făcea o pauză lungă și musafirii așteptau cu sufletul la gură să vină scena cu scăparea tăvii, dar Astahov nu făcea această pauză decît pentru a sublinia cu mai multă tărie cuvîntul „noi" care urma :

— Noi, reprezentanții navigației din Siberia apuseană, întru sărbătorirea acestui măreț eveniment, oferim Alteței Voastre Imperiale tradiționala pîine și sare.

— Și asta-i tot ? întrebau musafirii dezamăgiți.

— Tot, răspundea Astahov. Am rostit o cuvîntare scurtă : „Alteța Voastră Imperială a binevoit să viziteze..."

Și-și repeta de la început cuvîntarea.

Unii plecau, alții veneau, și povestirea se repeta de dimineața pînă seara. La prînz, în timpul ceaiului, la cină, Alpatov o auzea zilnic, și chiar și atunci cînd se retrăgea în camera lui de la etaj, la urechile lui ajungea fraza puternic subliniată : „Noi, reprezentanții navigației din Siberia apuseană..."

În sfîrșit, la Astahov veni însuși directorul și puse capăt dintr-o dată. Cînd îl zări pe fereastră, Alpatov coborî scările ca să audă ce va spune el de această poveste.

— Stai ! strigă directorul în clipa cînd Astahov făcu pauza care venea înaintea lui „Noi..." Stai ! Stai ! Spune imediat ce s-a întîmplat în momentul acela.

— Ce s-a întîmplat ? rosti Astahov cu glas sfios.

— Ai scăpat pe jos tava cu pîinea și sarea ?

Tăcere. După care, glasul directorului :

— Ai scăpat-o ?

— Ei da, am scăpat-o, răspunse Astahov cu glas înăbușit.

Lui Alpatov i se strînse inima de milă pentru unchiul său și nici directorului nu-i veni să rîdă, căci nu făcu decît :

— Of !...

Pentru a trece peste acest moment de jenă, directorul spuse :

— Știi că noi am primit din district o compunere tocmai pe această temă pentru elevii din ultima clasă : „Despre importanța călătoriei moștenitorului tronului prin Siberia"...

— Cum așa ? întrebă unchiul. Tema pentru examenul de absolvire se trimite într-un plic sigilat care nu se deschide decît la examen, în fața întregului consiliu.

— Așa e, se trimite în plic, răspunse directorul ; dar oamenii deștepți văd prin plic. Să vezi cum o să-i pregătesc pe copii pentru examen.

— Dar asta nu-i frumos, spuse Astahov.

Se pare că pentru o clipă directorul se pierdu cu firea, căci se făcu tăcere.

— Ți-am mai spus de atîtea ori, începu din nou directorul cu un glas ciudat, fără obișnuita-i ironie, eu nu recunosc școala în forma în care ea ne este impusă ; în cadrul acestei școli eu creez o școală de conducători ai poporului. Fac o operă măreață și mă mențin numai pentru că liceul meu este pe primul loc.

Se vede că și lui Astahov i s-a făcut milă de director, căci i-a spus repede :

— N-am zis nimic. Ce crezi că eu... n-am spus decît că... opera ta e, firește, măreață, și nu se reduce totul la formă, se poate și fără formă. Hai să mai bem.

Se auzi clinchet de pahare.

Năucit de cele auzite, Alpatov se duce la el în cameră și se trîntește pe pat.

— Școala conducătorilor poporului ! mormăie el. Iar eu, aici, în văzul tuturor, mă zbat să ajung primul elev și să obțin medalia de aur a acestei școli de stat,

și prin asta vreau să arăt tuturor ce pot. Și, iată, le-am arătat, le-am arătat că sînt un prost...

Înțelese deodată, pînă la cele mai mici amănunte, de ce toată lumea disprețuia realizările sale, de ce toți au rîs atunci cînd profesorul de limba rusă i-a spus „unic!" pentru compunerea ce o făcuse. El își cheltuise întreaga energie, timp de trei ani, pentru a obține aceste realizări, iar ei învățau numai atît cît să treacă clasa, în timp ce pe ascuns se pregăteau pentru cauza cea mare.

E ciudat cîtă vreme pot zace uneori în minte cuvinte fără nici un înțeles, de parcă ar aștepta să te trezești din somn și să le iei cu tine; cu trei ani în urmă căpitanul galben îi spusese: „Nu trebuie să te gîndești prea mult la întîietate, iar dacă mai încerci pe deasupra să cauți să dovedești asta, n-ai să fii primul decît în mod superficial", și abia acum înțelegea întregul sens al acestor cuvinte.

Și iarăși simte că este cel de-al doilea Adam, fără pămînt.

Alpatov se scoală din pat și se așază lîngă fereastră. Acolo, în stepă, caravane întregi de nomazi își părăsesc pămîntul natal, și în locul lor vin rușii, iar ei pleacă undeva, în străvechea lor patrie — „Creasta pămîntului", unde oamenii nu cunosc încă pîinea și, asemenea lui Abel, nu fac decît să-și pască turmele, iar cel care fusese al doilea ocupă acum primul loc și, asemenea lui Cain, seamănă grîu pe pășunile libere. Dar ajunge oare să ocupi locul altuia ca să devii primul? Iată, se zăresc fumurile cătunelor și ajung pînă aici înjurăturile vecinilor, iar caravanele libere trec, și tinerii cîntă în timpul mersului; iată o fată călare îmbrăcată în roșu, zboară ca o trîmbă de foc prin valea aridă, urmată de tinerii djighiți. Și merg așa, cîntînd, undeva dincolo de Stepa Flămîndă, unde nu există agricultură, și poate că vor pieri acolo, dar ei sînt cu adevărat cei dintîi.

Iar el, Alpatov, și-a construit un cătun confortabil cu o medalie de aur...

Ce trebuie să facă?

Vreme de un ceas, ba și mai mult, se plimbă prin odaie dintr-un colț în altul, deschide fereastra și în odaie pătrunde ciripitul păsărilor, iar o păsărică, mică cît un degetar, fluieră chiar lîngă fereastră ; are un căpșor bucălat și cioc ascuțit. Alpatov o contemplă îndelung, cu dragoste și, treptat, începe să deslușească urmele unei idei măreț după care urmează imediat acțiunea. Din acest izvor de nesecată bucurie nu reușește să smulgă decît începutul, și anume, că această păsărică, și colinele verzi din stepă, și tot ce este în natură e ceva dat în sufletul omului și bucuria vine de la faptul că recunoști ceva care îți este apropiat. Nu poate dezvolta mai mult ideea, deși știe că dacă ar dezvolta-o și ar scrie, aceasta ar fi cheia tuturor lucrurilor. Începe iarăși să se plimbe prin odaie din colț în colț, și deodată are o străfulgerare : acum nu-i mai trebuie decît hîrtie. Apucă un caiet, smulge o filă. Dar e prea puțin, nu ajunge. Jos, unchiul are niște coli mari de desen pentru vapoare. Asemenea coală îi trebuie lui. Coboară, ia cu el una din imensele coli, o întinde pe podea și înmuind un băț de chibrit în călimară, desenează titlul :

CONCEPȚIA DESPRE LUME

Ia o riglă de desen, trage două diagonale și găsește centrul colii ; calculează în dreapta și în stînga lui un număr egal de litere, și, cu același băț de chibrit, dar cu litere și mai mari, scrie :

OMUL

Acum trage o mulțime de raze care pornesc din centru. Și, cînd totul e gata și nu-i mai rămîne decît să scrie ceva sub fiecare din raze, își dă seama că a uitat totul. Se întoarce cu gîndul înapoi, la lucrul de la care a început — la păsărica aceea mititică. Ghicește că această păsărică a venit de la Aliona, se gîndește la Aliona și la pistruii ei, își ia șapca și iese, iar desenul omului rămîne întins pe podea, neterminat.

După două săptămîni Alpatov intră la unchiul său ca să-şi ia rămas bun ; a terminat şcoala şi se întoarce în Rusia.

— Ca să ajungi cineva în viaţă ? îl întreabă Astahov. Sau, poate, rămîi la mine ?

— Nu, vreau să ajung.

— Atunci, cu bine.

La debarcader e multă lume, şi mai vine mereu ; primăvara o jumătate din oraş se adună ca să vadă plecarea vaporului. Alpatov şade pe punte şi cu privirea o caută pe Aliona, dar n-o găseşte. Se aude al doilea semnal, apoi şi al treilea, dar ea tot nu apare.

Ei şi ? În anii singurătăţii lui siberiene se deprinsese s-o cheme singur, oricînd dorea, şi ea venea întotdeauna, ca primăvara. Acum i se năzare că ea se aşază alături, pe banchetă, şi pentru întîia oară stă de vorbă cu el ca o Aliona vie, adevărată.

Vaporul se desprinde de chei. În depărtare se zăreşte o fată care se grăbeşte spre port ; chipul nu-i poate fi recunoscut, dar cu atît mai bine, poţi să-ţi închipui că e ea.

Portul dispare ; dar ea apare tot mai limpede, aleargă, acum e aici, lîngă el.

— Eu vă cunosc.

— Nu, Aliona, nu mă cunoşti. Nimeni nu mă cunoaşte.

— Dumneavoastră sînteţi Astahov.

— Astahov este unchiul meu.

— Mi-am adus aminte. Dumneavoastră vă numiţi Alpatov. Sînteţi rudă cu Astahov după mamă.

— Da, pentru toată lumea sînt Alpatov, dar dumneavoastră trebuie să cunoaşteţi taina mea : nu sînt Alpatov. Aceasta este marea mea taină.

— Dar mama dumneavoastră a fost cununată legitim.

— Alpatov este numele meu de familie legitim, dar asta nu înseamnă nimic, pentru că totuşi nu sînt Alpatov.

— A, în sfîrşit, am înţeles !...

În colțurile ochilor ei albaștri, pe fondul alb apăru o luminiță galbenă, acea blazare pe care o au toți cei care au crescut în căsuțele burgheze de la periferia orașelor. Alpatov înțelese îndată ce înseamnă acea mică pată gălbuie în ochiul albastru...

Și astfel și-a jignit mama care toată viața muncise numai pentru copii și care, cînd avea o clipă de răgaz, îi asigura pe toți că dragostea este trandafirie. Dar cum să-i explici acestei burgheze cu pată galbenă în ochii ei albaștri că el nu e Astahov, și nici Alpatov, și nici fiu natural.

— Nu, nu, vă asigur că nu ! rostește el disperat ; mama mea e o sfîntă, ea nici nu-și îngăduia să se gîndească la așa ceva.

— Și atunci, cum ?

Pata gălbuie crește, se întinde tot mai mult, încă o clipă și mica burgheză va izbucni în rîs.

Cu orice preț trebuia s-o salveze pe Aliona.

— Și atunci cum ? repetă el aspru. Dar ce, vă închipuiți că pentru asta eu v-am căutat și v-am pîndit an de an lîngă scorbura aceea goală ?

— Nu, nu ! Vai, ce-am spus, ce-am spus !

Brusc, o lacrimă spălă pata galbenă.

— Vă înțeleg perfect, perfect !

Ce fericire imensă ! Ea e singura ființă pe lume care îi cunoaște taina, și acum el nu mai este singur.

Ea înțelege, nu pune întrebări, ea știe ; iar pentru ceilalți, n-are decît să fie Alpatov, nepotul bogatului negustor Astahov. De aci înainte asta nu-l va mai durea, mai devreme sau mai tîrziu el îi va sili să-l recunoască și fără Astahov, fără Alpatov, iar după aceea, poate, va deveni și el un conducător al poporului.

Ivan Astahov nu lăsă să se vadă că-i pare rău să se despartă de nepotul său ; de vreme ce acesta a hotărît să ajungă, trebuie să ajungă.

Dar de ce oare deși fumulețul a dispărut de mult în stepă, el tot mai continuă să se uite în ochean ? Ocheanul tremură în mîna lui de bătrîn și se lasă încet în jos. Privirea îi cade pe un imens desen reprezentînd omul și purtînd titlul „Concepție despre lume“ cu raze

care pornesc în toate părțile. Astahov ia coala aceea misterioasă, o duce la el în cameră și, făcînd loc pe masa lui de lucru, o întinde. Astahov este mare amator de tot felul de șarade și enigme, o să ghicească, o s-o ghicească și pe asta neapărat. Dar mai întîi trebuie să bea un păhărel. Se duce la dulap, îl deschide, bea un păhărel și se întoarce înapoi la masă. Nu ! Mai trebuie încă unul ! Mai bea încă unul și uită să mai închidă dulăpiorul. În memoria lui freamătă o amintire. Scotocește prin bibliotecă, scoate un volum de enciclopedie, îl frunzărește îndelung, în sfîrșit găsește ceva, pune în locul acela un semn, se duce la dulăpior, ia cu el sticla de coniac și punînd-o pe desenul cu omul, se apucă să citească articolul *Concepția despre lume.*

Veriga a patra

Bătălia

Cartea de aur

BĂTRÎNA DĂDACĂ A ALPATOVILOR MU-rise şi acest eveniment, aparent neînsemnat, schimbă cu totul planurile Mariei Ivanovna Alpatova şi ameninţa chiar să tulbure sărbătorirea aniversării sale.

S-ar părea, totuşi, că merita această bucurie a oamenilor sănătoşi care au muncit mult în viaţa lor, acea odihnă cu senzaţia plăcută că totul merge aşa cum ţi-ai pus în gînd şi care îţi dă o calmă înţelegere a vieţii şi putinţa de a da un sfat bun. Firește că nu-i uşor să rămîi văduvă, o femeie tînără absolut singură într-un fund de provincie cu o droaie de copii şi o mică moşie ipotecată şi răsipotecată, şi pînă la urmă să administrezi totul în aşa fel încît să scapi aproape în întregime de ipotecă şi să dai copiilor putinţa să urmeze studii superioare. Cîţi nobili moşieri s-au ruinat în răstimp, cîte discuţii s-au purtat cu dovezi şi cifre că după reformă nu se mai poate ţine o gospodărie! Dar iată *faptul real;* Maria Ivanovna nu numai că şi-a răscumpărat moşia, dar a şi renovat totul, a vopsit, a reclădit, a introdus maşini pentru semănat şi secerat, plugul cu două cuţite, greble trase de cai, a introdus asolamentul cu patru sole cu semănare de trifoi, a ameliorat rasa bovină încrucişînd Iroslavka cu Simmenthalul şi, lucrul cel mai uimitor din toate, a reuşit să-şi înscrie fiii la instituţii de învăţămînt superior. Toate acestea s-au făcut treptat şi poate că nimeni n-ar fi aflat niciodată nimic, dacă nu se în-

tîmpla ca mareşalul nobilimii judeţene, tînărul Ramenov Alexandru Alexandrovici, proprietar a cincisprezece mii de deseatine, să-şi înfierbînteze, gonind prea mult, armăsarul şi să năvălească peste imensul cîrd de păsări ale Mariei Ivanovna. Pentru păsările strivite şi omorîte, mareşalul nobilimii trimise prin vizitiu cîte trei ruble de cap, dar Maria Ivanovna nu primi banii şi se mulţumi să-i trimită vorbă ca altă dată să nu-şi mai gonească aşa armăsarul cînd trece pe moşie ; păsările nu costă cine ştie ce, dar s-ar putea ca el însuşi să-şi frîngă gîtul. Alexandru Alexandrovici era un mare liberal, din acei dintre care pe urmă au ieşit cadeţii — mai tîrziu a devenit cunoscut datorită refuzului său insolent de a accepta rangul de *kameriunker* la curte. El a trecut pe la Maria Ivanovna, a stat de vorbă cu ea şi s-a minunat de toate cele văzute. Curînd după aceea a venit în vizită fratele lui, Mihail Alexandrovici, un strălucit orator, nu chiar atît de liberal ca fratele său, dar cu idei mai largi ; toată lumea ştia că se dusese la Iasnaia Poliana, încălţat cu opinci de mujic făcînd drumul dus-întors pe jos şi numai prin oraş a trecut cu birja ca să nu se arate în opinci ; gurile rele spuneau, de altfel, că totuşi mergînd cu birja, lăsase să-i atîrne afară un picior încălţat în opincă. Se pare că şi Mihail Alexandrovici a plecat c-o impresie cu totul deosebită, pentru că după el a venit însuşi Alexandru Alexandrovici senior, un bătrîn împovărat de ani care fusese prieten cu vechii slavofili. Bătrînul însă nu s-a uitat la nimic, n-a pus întrebări, ci numai a povestit îndelung despre slavofili. Apoi începură să-şi facă apariţia doamnele. Veni, călare, severa Zosia, domnişoară de onoare la curte ; veni frumoasa soţie a mareşalului nobilimii, născută contesă care vorbea cu accent franţuzesc şi, în sfîrşit, veni însăşi *maman*, o majestoasă doamnă distinsă cu ordinul Sfintei Ekaterina. După toate aceste vizite, Maria Ivanovna a trebuit şi ea să facă un drum pînă la Ramenovi ; cît a costat-o pînă s-a hotărît să facă pentru prima dată această vizită, ştiu numai dădaca şi fiica ei Lidia ; dar la Ramenovi a avut o ţinută foarte demnă, chiar

le-a plăcut tuturor faptul că atunci cînd lacheul a insistat să-i dea apa aromată pe care lumea bună o folosea pentru a-şi clăti gura, Maria Ivanovna a ţipat la el „Slăbeşte-mă !"

Datorită Ramenovilor, faima Mariei Ivanovna se răspîndi cu iuţeala fulgerului şi astfel deveni un lucru îndeobşte cunoscut că în judeţ nu sînt decît două gospodine celebre — Maria Ivanovna Alpatova şi Iulia Militonovna Rostovţeva, văduvă şi ea şi tot din neam de negustori. Mulţi începură să vină la Maria Ivanovna din curiozitate, alţii cu intenţii serioase de a-i cere un sfat ; şi, în felul acesta se apropia aniversarea ei cînd, deodată, muri bătrîna dădacă şi Maria Ivanovna fu nevoită să-şi reorganizeze întreaga gospodărie. După cît se pare, toţi aceşti vizitatori nu-şi dădeau seama ce anume o ajutase pe Maria Ivanovna să-şi facă gospodăria rentabilă, căci secretul succesului ei nu era în acele măsuri, *în general,* la care se reducea toate discuţiile, ci pur şi simplu în priceperea ei de a folosi prilejul. În conversaţiile de salon ea folosea adesea cuvîntul „mujici", dar, de fapt, pentru ea nu existau mujici ; pe toţi mujicii ea îi cunoştea pe nume — Pavel, Kuzma, Nikifor erau pentru ea cîte o fiinţă aparte fiecare. Obişnuinţa de a ţine seama de detalii particulare i se înrădăcinase în aşa măsură, încît chiar şi mujicii din alte sate erau pentru ea oameni foarte diferiţi unul de altul, şi nicidecum mujici în general. Pentru Maria Ivanovna, oameni în general erau numai ţiganii şi, într-o anumită măsură, şi popii.

În sat toată lumea ştia că secretul succesului Mariei Ivanovna nu era în cultura plantelor furajere şi în fosforite, ci în *cartea de aur* în care Maria Ivanovna îşi nota contractele ei cu muncitorii.

Misterioasa carte de aur pe care o ştia atît de bine toată lumea din sat, nu era decît un simplu carnet nominal din măcelăria lui Igor Ivanovici Bagrov. Cîndva, poate cu vreo douăzeci de ani în urmă, carnetul acesta fusese la oraş, dar Egor Ivanovici adusese carne stricată, relaţiile Mariei Ivanovna cu măcelăria

s-au întrerupt, iar cartea, cu litere de aur și, mai ales, cu taurul ei de aur pe coperți a fost întrebuințată la notarea contractelor cu muncitorii. Și tocmai aici, în această carte de aur, se afla secretul izbînzilor Mariei Ivanovna. Te înregistrai în acea carte numai o singură dată în viață ; dar așa cum te-ai înregistrat, așa rămîneai pentru tot restul vieții ; muncitorii cu care Maria Ivanovna începuse gospodăria continuau să muncească la ea și peste douăzeci de ani. Totuși, exista o excepție, și anume muncitorul care era stîlpul întregii gospodării. El se angajase cu condiția să crească pentru sine un mînz sugar pînă la vîrsta de trei ani. Pavel își făcuse socoteala să-și agonisească astfel în trei ani un cal bun și după aceea să-și înjghebe în sat o gospodărie proprie. Și toate lucrurile ar fi mers strună dacă nu s-ar fi încurcat pentru toată viața c-o muiere lipsită de minte ; Fiona lui era o femeie năzuroasă, certăreață și, ce-i și mai rău, mînă spartă. Cum a făcut și ce a făcut, nimeni nu știe, numai că n-a trecut nici o lună de cînd Pavel își înjghebase propria lui gospodărie și calul a fost vîndut și a început un chef în toată legea. Și foarte curînd iar își aduce Fiona zdrahonul de bărbat la curtea boierească ca să-l înscrie pe trei ani în cartea de aur. Și de fiecare dată, de bucurie, Maria Ivanovna îi dăruiește un mînzuleț de la cea mai bună din iepe.

Dar dacă cineva ar fi vrut într-adevăr să pătrundă secretul succesului Mariei Ivanovna, ar fi trebuit să arunce o privire exact în luna în care gospodăria rămînea fără Pavel și să vadă cît se zbătea și se zbuciuma, așteptînd îngrijorată întoarcerea lui !

Asta se întîmpla întotdeauna dimineața devreme, cînd Maria Ivanovna se așeza la masă, după ce-și fiersese o ulcică smălțuită plină cu lapte. Pentru zgomotele din coridor ea avea același al șaselea simț special pe care îl au mamele în somn pentru copilul lor. Nimeni n-a auzit nimic, dar ea întoarce capul spre ușa închisă și întreabă :

— Cine-i acolo ?

Se aude răspunsul :

— Eu.

Firește, ea știe perfect de bine cine este acel „eu", dar se teme să se bucure, și mai întreabă :

— Care eu ?

Din coridor se aude :

— Pavel.

Dar asta nu este încă totul. Dacă Pavel vine ca să se înscrie iarăși în cartea de aur, trebuie să fie neapărat însoțit de Fiona.

Maria Ivanovna întreabă :

— Ești singur, Pavele ?

Ușa se deschide și Pavel cu Fiona intră în sufragerie.

Ascunzîndu-și bucuria, Maria Ivanovna o mustră îndelung pe Fiona, spunîndu-i de fiecare dată că este o cheltuitoare, o descoase ca să afle pe ce-a cheltuit banii și ajunge pînă acolo încît se și indignează : pentru cămășuțele copiilor nu trebuia să cumpere satin, ci stambă. La această mustruluială asistă și dădaca ce vine și ea cu sfaturi. Și totul se termină cu întrebarea :

— Ei, și-ați venit ca să vă înscrieți ?

Pavel îi răspunde :

— Făceți-vă milă și pomană.

Atunci dădaca aduce solemn cartea cu taurul de aur. Maria Ivanovna îi face cadou un mînzuleț și-l înscrie pentru o perioadă de trei ani. Ce fel de muncitor era Pavel se putea vedea din faptul că odată la trei ani întreaga gospodărie se clătina în lipsa lui, iar Maria Ivanovna se temea grozav să rămînă fără el. Dar nu bănuise niciodată rolul imens pe care-l juca în gospodărie și dădaca.

Chiar din primele zile după moartea ei, s-a vădit deodată că Maria Ivanovna putea să vadă de munca cîmpului numai pentru că dădaca avea grijă de toate mărunțișurile din casă, din bucătărie, de la gospodăria de lapte, din curte, din ograda de păsări, din grădină, de peste tot. Și numai datorită faptului că dădaca avea grijă de mărunțișuri, iar mama de munca cîmpului, putea Lidia, fata cea mare, să se ocupe de florile din

grădină, să brodeze, să născocească tot felul de torturi de cafea, de nucă și de ciocolată pentru musafiri. Cînd toate lucrurile mergeau ca pe roate, Maria Ivanovna nu avea de ce să cadă pe gînduri în legătură cu felul de viață pe care-l ducea fata ei : — lucra și ea, ca toată lumea, era necesar, își închipuia ea, ca cineva să se ocupe de împodobirea casei cînd vin musafiri. Dar atunci cînd pe umerii ei căzu toată gospodăria măruntă a dădacei, viața acestei fete, înecată în mii de fleacuri inutile, i se păru fără nici o noimă : Maria Ivanovna începu s-o certe pe Lidia, ajungînd aproape să-i reproșeze bucățica de pîine pe care o mînca și, la mînie, numea frumoasele ei buchete niște *mături*. Da, cînd se înfuria, se pricepea bine să atingă locul cel mai dureros ! Lidia îi răspundea cu urlete și țipete și cu farfurii sparte. Cel mai rău era însă faptul că motivul care alimenta toate aceste certuri rămînea mereu același, iar amintirea lor zgîria zi de zi, așa cum un diamant taie sticla și, pînă la urmă, ajungea uneori vreun cuvînt aruncat de una din ele la întîmplare pentru a stîrni întreaga avalanșă de durere și furie din partea celeilalte. Ultimul scandal cumplit s-a iscat în prima săptămînă a postului mare, și — culmea ! — tocmai în ziua cînd Maria Ivanovna se pregătea să meargă la spovedanie. În acea zi de rugăciune și post mama și fiica pregăteau împreună lapte de migdale și erau încărcate de electricitate ca doi nori de furtună. Amîndouă făceau gesturi menite să displacă celeilalte și în gînd le țineau socoteala și — poate că asta ar fi în favoarea caracterului Mariei Ivanovna — ea a fost prima care s-a plictisit de acest calcul revoltător de meschin și, neținînd seama de săptămîna de post, țipă deodată la Lidia :

— Nemernico !

Drept răspuns, Lidia trînti la pămînt cana cu lapte de migdale și țipă : „M-ai jignit !“ după care fugi în camera ei. Mama alergă după ea s-o prindă și s-o împiedice să se încuie, dar cum nu ajunse la timp, începu să bată cu pumnul în tăblia ușii strigînd :

— Las' că-ți arăt eu, las' că-ți arăt eu, netrebnico !

Curînd însă își veni în fire și-și aduse aminte că înainte de spovedanie trebuie să-ți ceri iertare chiar și de la acei cu care te-ai certat. Peste o oră se apropie de ușă și spuse cu un ton în aparență vesel, ca de obicei, dar în realitate îngrozitor de fals :

— Lida, deschide-mi te rog, am uitat ceva la tine.

Nici nu se osteni să născocească alt pretext.

Lidia nu suflă nici un cuvînt.

— Lida, mai spuse odată mama, dă-mi drumul să intru, am nevoie de ceva.

— Nu-ți dau drumul, i-o reteză scurt Lidia.

Maria Ivanovna postise o săptămînă întreagă și numai gîndindu-se la acel efort care s-ar fi pierdut, reuși să se abțină de la manifestarea mîniei ei și se îndepărtă, trecînd întîmplarea în contul actelor ei de smerenie.

Lectura a două capitole favorite din Evanghelie o readuse deplin în stare de căință și ea începu să se îmbrace în negru, încredințată că Lidia nu va îndrăzni să nu respecte ritualul și o va ierta. Chiar în clipa cînd porni la biserică, bătu la ușa Lidiei și-i spuse cu glas blînd :

— Ascultă Lida, plec la biserică ; iartă-mă, scumpa mea.

Lidia tăcea.

Mama se cam sperie, gîndindu-se că i s-ar fi putut întîmpla ceva ; de aceea repetă :

— Lida, mă auzi ! Îți spun „iartă-mă !"

De data aceasta Lidia răspunse clar din spatele ușii :

— Nu te iert.

Atunci Maria Ivanovna își pierdu deodată cumpătul și, izbind cu toată puterea în ușă, strigă :

— Nemernică ce ești !

Lidia izbucni într-un hohot de rîs, plin de răutate.

În felul acesta a fost ratată spovedania și întreaga săptămînă de post strict a fost pierdută de pomană.

Pentru a se pregăti de spovedanie, Maria Ivanovna a fost nevoită să plece la schitul din Șamordin de unde

îi scria Lidiei în fiecare zi, iar fiica îi răspundea de asemenea în fiecare zi. Din aceste scrisori se vedea limpede că mama și fiica se iubeau foarte mult; mama avea mai multă milă, iar fiica — mai mult respect. Lidia scria despre toate întîmplările mărunte de la țară, iar mama despre viața la mănăstire. Despre un singur lucru nu-i scria mama ei, și anume, că s-a sfătuit cu starețul cum s-o liniștească pe fata ei — s-o trimită la cursuri, sau s-o mărite — și că a cerut sfatul subliniind că, după părerea ei, Lidia este o fată *obișnuită*. Starețul i-a răspuns: „Dacă e o fată obișnuită și nu e urîtă, și mai are și zestre bunișoară, atunci trebuie să năzuiți spre o fericire obișnuită".

Curînd după Paști, Maria Ivanovna primi o scrisoare din Siberia de la mezinul ei, Mihail, în care acesta o anunța că termină liceul, dar nu vrea să ia o slujbă la unchiul său, așa cum proiectase înainte, ci are de gînd să se înscrie la Institutul Politehnic și să devină inginer. Firește că era plăcut să afli că Mișa termină școala cu succes, dar nu-i venea să creadă că va deveni într-adevăr inginer. „Așa își schimbă el părerile de la o zi la alta, își zise ea", și nici nu va apuca să ajungă acasă și se va gîndi la altă trăznaie". Copleșită cum era de grijile mărunte care căzuseră pe umerii ei după moartea dădacei, Maria Ivanovna se tulbură cînd primi știrea că și pe cel de-al patrulea fiu al său va trebui să-l întrețină la universitate; acest lucru i se părea peste mijloacele ei. Și atunci începu să se gîndească și mai îngrijorată la Lidia: fata nu știe să facă nimic și nu va învăța nimic atîta vreme cît va trăi împreună cu ea. Dar dacă nu se mărită? N-ar fi mai potrivit, atunci, s-o trimită la învățătură, la cursuri?

Maria Ivanovna judeca cursurile după ideile din anii deceniului al șaptelea și după propria ei nepoată, atît de neobișnuită, Dunecika, și-și închipuia că acele cursuri sînt făcute numai pentru femeile excepționale, *devotate unei idei*. Lidia i se părea o fată din cele mai obișnuite care-și poate găsi întreaga mulțumire sufle-

tească în căsătorie. Nu-i o frumusețe, dar nici nu-i urîtă ; e trupeșă, lucru care, uneori, le place mai mult bărbaților decît frumusețea ; ca zestre va avea bucata ei de moșie neipotecată care valorează cel puțin zece mii. Ce mai trebuie altceva ?

Maria Ivanovna nu observase că fetele au început să frecventeze cursurile nu neapărat pentru că aveau idei, ci erau fete din cele mai obișnuite care voiau să-și poată cîștiga după aceea bucata de pîine, și chiar și acelea care voiau să se mărite găseau că pot să facă mult mai bine acest lucru înscriindu-se la cursuri. Această schimbare survenită în mișcarea feminină fu observată chiar și de Kalisa Nikanorovna, care era atît de înapoiată și le disprețuia pe studentele cu idei din anii șaptezeci. „Idei, idei, spunea ea, ce bun poate fi în ele ?“ Iar cînd fetele din localitate se întorceau cam după un an cu cîte un soț, se minuna din cale afară : „Unde i-or mai fi găsind ! La noi, să dai cu tunul și nu găsești un bărbat de însurat !“ Sfatul starețului o liniștise cu totul pe Maria Ivanovna pentru o bucată de vreme, dar cînd află că pînă și lacheul Ramenovilor își trimisese fata la cursurile de felcerițe, căzu adînc pe gînduri, întrebîndu-se dacă nu trebuie să renunțe la planul ei și s-o înscrie și pe Lidia la niște cursuri.

În cazurile dificile Maria Ivanovna se sfătuia întotdeauna cu toată lumea pentru a-și vedea gîndul ca într-o oglindă și să-l judece ca și cum ar fi al altuia. Nu scăpa absolut nici un prilej pentru a se sfătui cu cineva, și toată lumea, atît oamenii inteligenți cît și cei proști, atît cei învățați cît și cei ignoranți, îi confirmau ideea că pentru o fată lucrul cel mai bun este o fericire obișnuită. Într-o zi, i-a făcut o vizită bătrînul prinț ; era o ruină, „un personaj antediluvian“, cum îi spunea chiar Maria Ivanovna, care nu scăpă însă nici acum prilejul de a cere un sfat.

— Îmbătrînesc, îi spuse ea ; am muncit toată viața pentru bancă și n-am reușit să realizez decît un singur lucru : copiii mei învață la universitate.

— Asta nu e bătrîneţe, răspunse prinţul, ci înţelepciune, Maria Ivanovna. Pentru bărbaţi, acuma învăţătura este lucrul cel mai de preţ.

— Dar chiar şi multe dintre fete se înscriu acum la cursuri, aduse vorba Maria Ivanovna, despre lucrul care o preocupa.

Fireşte că Maria Ivanovna ştia perfect de bine că prinţul era un mare adversar al mişcării feministe, dar poate că tocmai de aceea îndreptă conversaţia în această direcţie.

— Chiar şi eu mă gîndesc dacă n-ar trebui s-o trimit pe Lidia mea să urmeze şi ea nişte cursuri.

— Vai de mine, ce idee, Maria Ivanovna !

— Dar toate se înscriu !

— N-au decît, dar eu nu mi-aş trimite niciodată fata să se facă *studentă*.

Şi, intrînd în lungi şi inutile amănunte, începu să povestească cum a fost într-o zi la Moscova martorul unei revolte studenţeşti, cum cazacii i-au urmărit pe studenţi şi studente cu cravaşele, vîrîndu-i în manej, unde s-a petrecut o adevărată babilonie : studenţii erau călare pe studente, iar studentele călare pe studenţi.

— Cum se poate una ca asta !

— Da, da ! Vă asigur ! De ce vă miraţi ? Şi cîte altele se mai petrec între ei. Nu, dacă aş avea o fată, n-aş trimite-o la cursuri nici în ruptul capului.

Maria Ivanovna ascultă multe şi felurite sfaturi pînă ce, în cele din urmă, ajunse la o hotărîre importantă şi complicată, legată de reorganizarea întregii gospodării şi chiar a vieţii sale. Va vinde pădurea ei de stejari şi va împărţi banii între băieţi ; asta le va ajunge ca să-şi termine studiile şi să-şi facă un rost în viaţă. Banii aceştia îi dă drept plată pentru moşia tatălui lor pe care, în acest chip, ea o cumpără de la băieţi ; ferma o va da Lidiei drept zestre, iar moşia o va arenda mujicilor, păstrînd pentru ea, în mijloc, doar vreo douăzeci şi cinci de deseatine. Prin această hotărîre rezolva dintr-o dată totul : Lidiei îi rămîne o zestre intactă, fiii ei vor fi independenţi şi-şi vor

vedea singuri de treburile lor, mujicii vor plăti arenda la bancă, iar pe cele douăzeci și cinci de deseatine ea va trăi modest avînd o gospodărie redusă pe care o va putea administra fără să mai simtă lipsa dădacei.

Totodată îi făcea plăcere gîndul că de aici înainte nu va mai fi tutore, ci gospodină și că la bătrînețe nu va depinde de fiii ei : poate că tocmai acesta este lucrul cel mai important — să nu fie umilită la bătrînețe depinzînd de nurori și să nu trăiască în situația de soacră. Hotărîndu-se definitiv, Maria Ivanovna le scrise celor trei fii ai săi cîte o scrisoare, la fel pentru fiecare, ca un fel de testament :

„Scumpii mei copii, iertați-mă că nu v-am agonisit avere, dar conștiința mea e împăcată în ce privește soarta voastră, căci sînteți toți oameni instruiți și morali".

După aceea le scrise cît de greu i-a fost să păstreze moșia, lucru pe care a reușit totuși să-l facă, și acum ei pot să-și termine studiile și să-și facă un rost în viață, iar ea se va putea odihni. Tot la fel, le-a scris tuturor și despre Lidia, înștiințîndu-i că-i dă ferma, care va fi zestrea ei și, dacă vrea, poate să se mărite, iar dacă nu — poate să trăiască și așa. Mai adăogă cîteva cuvinte și despre mezinul Mișa, spunînd că-i îngrijorată, pentru că are o fire atît de nestabilă și te poți aștepta la orice din partea lui.

Dar lui Mișa însuși i-a scris în cuvinte mult mai calde decît celorlalți, făcînd aluzie la faptul că, fără îndoială, în viață nu există nimic altceva în afară de năzuința spre ceva superior, și asta se vede și la el, numai că omul trebuie să știe mai bine ce vrea și să nu se risipească în toate direcțiile. După ce i-a scris în amănunt planul împărțelii, a încheiat cu următoarele cuvinte :

„Și tot acest talmeș-balmeș s-a iscat, după cum vezi, din pricina dădacei ; cît a trăit, nu mi-a trecut niciodată prin cap că întreaga noastră existență depindea de această bătrînică".

Nikolai, fiul cel mai mare al Mariei Ivanovna, aflînd despre împărțeală, s-a bucurat foarte mult și a renunțat să-și mai dea examenele curente pentru ca nu cumva să fie ispitit să continue această *învățătură* pe care n-o putea suferi : își detesta agronomia lui. Își făcu socoteala că, pînă la urmă, învățătura îl va duce la o slujbă de stat, sau particulară, și atunci va fi nevoit să-și împartă existența în două : partea neplăcută, la serviciu, și cea plăcută — acasă. Această parte plăcută și reală a existenței sale, el o vedea în libertatea totală de a se deda leneviei : nu visa decît să se stabilească undeva într-un mic orășel, să pescuiască și să prindă raci. Chiar și acum, la Moscova, își petrecea cea mai mare parte a timpului la rîu cu undița și minciogul de raci. Avea acolo un locșor preferat, unde ardea întotdeauna un foc la care fierbea raci sau bibani. Uneori lua cu el și ceva *apă vie* și-și organiza o *mică nirvană*. Era atît de timid și de rușinos încît, atunci cînd se afla printre oameni, se temea probabil chiar și de propria lui voce, dar cînd i se întîmpla să împartă cu cineva ceasurile „micii sale nirvane", vorbea cald și sincer, deschizîndu-și sufletul fără nici un fel de opreliști și apărîndu-și ferm ceea ce socotea el că era lucrul cel mai bun pentru el însuși. De altfel, nimănui nu-i trecea prin gînd să-l contrazică, căci nu supăra pe nimeni cu visul său de lenevie. Nikolai împărțea toți oamenii în *Slujbași* și *Locuitori*, și în fiecare din Slujbași vedea un Locuitor, hărțuit, speriat, timid, așa cum se simțea el însuși în mijlocul oamenilor. De altfel, undeva în adîncurile conștiinței sale exista ceva ca o credință într-un om *luminos*, cum se exprima el : acesta era și Slujbașul și Locuitorul totodată, un om lipsit de orice teamă și *adevărat*. Dar în viață asemenea oameni nu există și pentru Nikolai era un mare mister pînă și apariția unui asemenea om în visurile sale. Dar de vreme ce Locuitorul din om este partea lui cea

mai adevărată și cea mai bună, de ce să-i mai dai lovitura de moarte și să năzuiești spre un post important, la stat sau particular ? Și, de ce să te prefaci că ești un sfînt, un fel de ascet ? De ce să te chinui pe tine însuți cu asemenea trufie ? Tot ce ai de făcut este să planezi într-un fel de mediu neutru și să fii tu însuți, un locuitor. Nikolai ajunsese chiar în ceasurile nirvanei să-și imagineze un asemenea mediu neutru : un serviciu la acciz, unde unui slujbaș nu i se cere minte și conștiință prea dezvoltată. Așa că el va avea o slujbă în vreun orășel uitat de lume și tot timpul liber îl va petrece la marginea apei. Serviciul la acciz i se părea deosebit de bun prin faptul că aici Locuitorul lăuntric nu are nici o posibilitate de a fi *ipocrit ;* să zicem de pildă, că ești doctor — aici e atît de ușor să-ți închipui că ești prietenul omenirii ; sau dacă ești agronom — să-ți închipui că ești prietenul țăranilor ; în schimb, la acciz, mai ales dacă lucrezi la impozitele asupra vinurilor, Locuitorul nu este expus nici unui fel de ispită de a nu fi el însuși.

Dar la Nikolai nu exista nici o idee cît de vagă, așa cum se întîmplă neapărat dacă începi să povestești, și tot ceea ce spunea în clipele de nirvana se ștergea după aceea, dispărînd fără urmă. În ungherul cel mai ascuns al sufletului, el nu-și iubea prea mult mama, socotind-o pe dădacă mama lui cea adevărată.

Maria Ivanovna simțea în tăcerea lui Nikolai o ostilitate asemănătoare cu a tatălui său, și nu-i înțelegea caracterul ; între patru ochi, ea nu era în stare să-i facă morală, ba chiar parcă se și temea puțin de el. Dar, bineînțeles, s-a bucurat foarte mult cînd a venit, pregătindu-se să-i povestească drama ei cu Lidia. Dar Lidia nu voia să plece de lîngă Nikolai. Voia să-l ademenească în camera ei și să flecărească acolo cu el în toată voia despre tot ce-i trece prin cap. Nikolai este un ascultător atît de plăcut, te lasă să spui orice și zîmbește la toate fleacurile.

Puțin cîte puțin, din pricina lui Nikolai mama și cu fiica începură chiar să se enerveze una pe alta.

— Ai citit cumva, Kolea, îl întrebă Maria Ivanovna, noul roman al lui Potapenko *În slujbă adevărată?* Nu l-ai citit? Ce ciudat eşti, nu citeşti nimic. În el e descrisă o fată de general, o fată cu totul ieşită din comun, devotată unei idei...

Lidia ciuli urechea: nu cumva mama povesteşte despre eroina lui Potapenko ca să-i facă ei în ciudă?

— E o fată remarcabilă şi instruită, continuă mama, a studiat şi ea la Sorbona, ca şi Dunecika, după aceea a plecat la ţară ca învăţătoare, şi acolo, la ţară, mujicii pur şi simplu au scos-o din minţi cu ignoranţa lor. Pare firesc ca în condiţiile satului să se irosească orice iniţiativă nobilă, şi totuşi Dunecika noastră, în aceleaşi condiţii, reuşeşte să iasă învingătoare: acum şcoala ei e prima pe judeţ, ba mai mult, diferenţa între şcoala ei şi toate celelalte e ca de la cer la pămînt. Mă miră întotdeauna că în romanele noastre se descriu tot felul de umiliţi şi obidiţi, în loc să se descrie învingătorii.

— Eu nu sînt de părere că Dunecika a ieşit învingătoare, observă Lidia; nici ea nu se consideră ca atare, şi atunci cînd e aici, cu noi, se tînguie tot timpul şi-i pare rău că n-a trăit pentru sine, într-o situaţie *legală*, şi că s-a născut femeie, şi nu bărbat.

— Asta i se întîmplă uneori din cauza oboselii, dar nu poţi tăgădui că şcoala ei este remarcabilă şi că ea însăşi e o adevărată sfîntă.

— Sfîntă, poate, observă cu răceală Lidia, dar nu chiar din cinul apostolilor.

— Ce viperă eşti! Nu se poate vorbi astfel despre un om care a jertfit totul pentru popor; ştii doar că în sat toată lumea o consideră un adevărat înger.

— Mie mi se pare că noi sîntem aceia care o considerăm înger, iar mujicii sînt oameni realişti.

— Pe mujici eu îi cunosc tot atît de bine ca şi pe tine, mujicii diferă între ei tot atît de mult cît ne deosebim şi noi două una de alta; există mulţi realişti, ca peste tot, dar ce importanţă are asta? Ceea ce este de preţ la un om este elanul, năzuinţa spre lucruri superioare, — aminteşte-ţi de Maşa, atunci cînd într-o singură vară i-a transformat pe copiii noştri.

Mişa pînă astăzi nu-i spune altfel decît Maria Morevna. Iar Dunecika face şi ea acelaşi lucru, în mediul ţărănesc.

— Nu-i adevărat, între Maşa şi Dunecika nu există nici o asemănare. Maşa e realistă, o femeie interesantă care trăieşte aşa cum îi place, iar Dunecika trăieşte cum nu-i place, ba e chiar nemulţumită că s-a născut femeie ; totul la Dunecika este o sfîşiere tragică.

— Ai citit asta în Dostoievski şi priveşti viaţa cu ochii lui bolnavi ; de ce nu vrei să iei un alt exemplu ? Nu departe de noi locuieşte un om — celebru în lumea întreagă ; în operele lui toţi oamenii sînt sănătoşi, n-ai să găseşti la el nici un fel de sfîşieri tragice ; a organizat personal o şcoală, şi chiar el ară pămîntul. De ce nu te uiţi la Dunecika din punctul de vedere al idealurilor lui ?...

— Tolstoi este un panglicar, răspunse Lidia ; nu ştiu pentru ce se preface şi se minte pe sine însuşi, iar cînd mă uit la fotografia lui unde este înfăţişat arînd pămîntul, nu pot să nu mă gîndesc că trebuie să fie şi lipsit de inteligenţă.

— Ce să mai vorbim, dacă pentru tine şi Tolstoi este un om lipsit de inteligenţă ! Uite ce te rog, Lidia, născoci Maria Ivanovna pe moment un pretext ca să curme această discuţie neplăcută şi, în fond, foarte personală, du-te la seră şi spune-le să întredeschidă geamurile, vezi ce căldură s-a făcut. Evtiuha e în stare să lase pepenii să se opărească.

Lidia se bucură şi ea să pună capăt conversaţiei şi plecă îndată, iar mama, cu voce scăzută, începu să-i explice lui Nikolai cum s-a ajuns la încordarea relaţiilor între ea şi Lidia, încît viaţa a devenit de-a dreptul insuportabilă.

— Acum, spuse Maria Ivanovna, există o tendinţă generală ca fetele să se înscrie la cursuri, şi n-aş avea nimic împotrivă s-o înscriu şi pe Lidia, numai că nu pot pricepe, nici să mă tai, ce rost ar avea pentru ea ? Uite, am discutat adineaori ; îţi închipui cumva că ea nu recunoaşte într-adevăr nici un fel de autoritate şi se laudă cu asta ? Aş, cîtuşi de puţin ; numai

din spirit de contradicție, ca să-mi facă mie în ciudă ; de fapt n-are nici un ideal, ba chiar aș putea spune că nimic n-o interesează. Dacă o întrebi : „Ce fel de oameni îți plac ?“ ea îți răspunde : „Îmi plac oamenii naturali, cei mai obișnuiți.“ Dar nu văd deloc în ce fel își manifestă dragostea pentru acești oameni. Trăiește ocupîndu-se numai de lucruri meschine, chiar și ziarele le citește prostește : începe cu numărul din ianuarie, îl citește o lună întreagă, iar după aceea, la rînd și foarte încet, un număr după altul și așa se întîmplă că sîntem acum în luna mai, iar ea citește vreun număr din decembrie anul trecut, și, pe cît se pare numai foiletoanele. Să vezi ce rușine am pățit zilele trecute. Au venit Ramenovii, s-a vorbit numai despre politică, toți îl simpatizează pe țar pentru neîncrederea lui față de Germania, unii sînt îngrijorați de grozăviile unui viitor război, alții îi liniștesc, spunînd că *concertul* de state europene nu va îngădui asemenea lucru. Acest cuvînt, *„concert“* n-a apărut decît foarte recent în paginile din „Russkie Vedomosti“, nici eu nu l-am înțeles la început, și mă întrebam cum vine asta că e vorba de lucruri atît de serioase, iar ei îi tot dau cu concertele. Iar Lidia, datorită felului ei prostesc de a citi, încă n-a ajuns la expresia concert și cum a auzit, s-a amestecat deodată în conversație : „Singurul lucru rău la țară este că niciodată nu poți să asculți un concert bun“. N-o interesează absolut nimic, se pierde numai în fleacuri. Și atunci, la ce-i trebuie cursuri ? Cel mai bun lucru de făcut este s-o măritäm. Va să zică, și tu, Kolea, înclini spre aceeași părere ?

— Spre care părere ? s-a mirat Nikolai, de parcă s-ar fi trezit din somn.

— Zic : trebuie s-o măritäm. Tu ce părere ai ?

Nikolai nu avea nici o părere și n-a putut spune nimic.

Curînd sosi studentul în medicină, Alexandru, băiat plin de viață, vesel și frumos ca un țigan. Prinzînd clipa cînd erau singuri, Maria Ivanovna începu :

— Ce groaznic papă-lapte e Kolea al nostru ; zilele trecute i-am povestit toată drama prin care trecem, știi, noi, eu și cu Lidia, trăim o adevărată dramă...

După ce îi povesti toate la rînd și despre preocupările ei meschine și despre concert, mama menționă viitorului doctor și presupunerile ei în legătură cu zilele periodice ale femeilor, dacă nu cumva ar putea exista o legătură între toate alе Lidiei și faptul că în aceste zile ea se simte foarte prost, se comportă foarte ciudat, parcă nu ar mai fi ea însăși ?...

— Tu, Sașa, ai să fii curînd medic, cum vezi tu asta din punct de vedere medical ?

Alexandru încercă să se eschiveze, spunînd că la facultate n-au ajuns încă să învețe această ramură a medicinei.

— Ce fel de ramură e asta ? întrebă mama.

Alexandru a presupus că mama nu va înțelege și a trîntit cuvîntul :

— Ginecologie.

Dar se vede că mama a înțeles, pentru că a început discuția cu cel de-al treilea fiu al ei, juristul, tocmai cu asta :

— Sașa este absolut incapabil să judece. După părerea mea, Dunecika cu simțul ei moral, l-a împins spre medicină ; dar doctorii trebuie să fie niște oameni serioși, pe cîtă vreme Sașa ar fi fost potrivit să devină ofițer ; ce ofițer frumos ar fi ieșit din el și, nu-i așa, păcat că nu avem nici un ofițer în familie. Serioja, tu ar trebui totuși să stai de vorbă cu Lidia, ca un jurist, poate că sub influența ta ea ar începe să se intereseze de mișcarea feminină ; strecoară ceva despre drepturile femeii.

Prudentul Serioja chibzui puțin și apoi spuse :

— Cum poți să spui una ca asta, mamă, cum aș putea-o influența pe Lidia ; ea e cea mai mare și, în ochii ei, noi rămînem niște copilandri.

— Într-adevăr, bine ai zis, se bucură mama observînd măcar o umbră de judecată. Toată nenorocirea stă în faptul că Lidia e cea mai mare și a crescut absolut singură, iar eu, ocupată cum eram mereu cu

gospodăria, am pierdut momentul, iar acum sufletul ei mi se pare o bulboană neagră : nu se vede nimic în el.

Pentru Maria Ivanovna toate aceste discuţii între patru ochi începute chiar din clipa sosirii, nu erau decît o manevră strategică : ea vroia cu orice preţ să împiedice unirea fraţilor într-o bandă sub influenţa nefastă a lui Nikolai. Fiecare fiu în parte îi era drag, dar toţi la un loc i se păreau o forţă îndreptată împotriva ei, o forţă a întunericului, ca aceea care hotărîse o dată pentru totdeauna soarta ei, osîndind-o să muncească pentru bancă toată viaţa. Bănuia că acea forţă tăinuieşte nişte patimi bărbăteşti grosolane, pentru băutură şi alte inevitabile dezmăţuri.

Dar fraţii îi ghiciseră de mult toate manevrele. În timp ce mama stă de vorbă cu Serioja, ceilalţi fraţi stau după uşă şi abia aşteaptă ca el să scape. Iar la masa de prînz apar tustrei cam ameţiţi de băutură. Ei încearcă să ascundă acest lucru, tac, cu privirile pironite în farfurie, dar ochii negri ai Mariei Ivanovna, mari şi întunecaţi de întristare aruncă fulgere în jurul mesei. Lidiei însă toate acestea par să-i facă plăcere, povesteşte, neobosită, întîmplări din localitate, trecînd mereu de la una la alta cu sprinteneala unui pescăruş înainte de furtună. Mamei i se pare că Lidia o sfidează intenţionat, că se foloseşte de prilej pentru a se uni cu fraţii ei într-o singură bandă.

— Tu ar trebui să te faci actriţă, Lidia, spuse ea.

Erau cuvinte obişnuite, dar tonul era fals, acel ton care provoacă neapărat războiul. Lidia se făcu palidă, se încordă şi răspunse :

— Nu demult rîdeai de prinţul cel bătrîn pentru că a spus „să se facă *studentă*", iar acum tu zici să mă fac *actriţă* ; ai să ajungi să mă trimiţi să mă fac bucătăreasă.

Drept răspuns, mama dădu îndată lovitura ei imparabilă :

— Nu găsesc nimic umilitor în munca de bucătăreasă, mi se pare că e mult mai rău ca, folosindu-te

de munca altuia, să împleteşti din flori nişte mătu-roaie de care nimeni n-are nevoie.

Lidia sare ca arsă, îşi azvîrle pe jos şervetul şi lingura şi iese ca o furtună, ţipînd :

— Voi pleca să mă fac actriţă, să mă fac bucătă-reasă, voi pleca, voi pleca-a-a...

Şi fuge undeva departe, şi se tot aude încă : a-a-a...

Fraţii stau cu nasurile în farfurie şi tot timpul cît a ţinut masa nu s-au mai uitat la chipul mamei ; mai trebuie să rabde încă puţin, dar Saşa ştie că oricum nu se va putea împiedica să nu izbucnească în rîs şi va strica totul ; de aceea se grăbeşte să-i facă sub masă semn cu piciorul lui Serghei, ca să-l facă să rîdă şi vina să cadă pe el, dar citindu-i pe faţă aceeaşi luptă pe care o ducea el însuşi, sare deodată în picioare şi spune :

— Serioja vrea să ne facă să rîdem !

Serioja sare în picioare. Nikolai sare şi el în pi-cioare. Mama sare şi ea şi se refugiază în dormitor.

Zadarnic i-a mai aşteptat la ora ceaiului. Procu-rîndu-şi cele trebuincioase, ei s-au furişat încetişor pe aleea principală spre dumbrăvioară. În livadă cîntă o droaie de privighetori pentru că pădurile din judeţ au fost tăiate, şi livezile sînt singurul loc unde se mai pot aduna. Sînt aşa de multe încît devin supără-toare, şi cînd fraţii ies pe cîmp au impresia că au lăsat în urma lor un fel de fierărie păsărească.

Şi atunci de ce toată lumea spune că privighetorile cîntă frumos ?

De ce toată lumea crede că familia Alpatovilor este un model pe tot judeţul ?

De ce în această livadă, în anotimpul florilor, nu poate avea loc o îmbrăţişare dulce şi ai impresia că este acea grădină din care, pe vremuri, omul a fost izgonit pe vecie ?

— Trebuie să bem ceva, şi să bem zdravăn, spuse Nikolai.

Cei trei fraţi se instalară chiar pe malul iazului la umbra brăduţilor pe care Maria Ivanovna îi sădise cîndva cu propria-i mînă şi cu atîta dragoste. Aprin-

seră un foc, îngropară niște cartofi în spuză și, tot bînd, discutară despre concertul broaștelor aruncînd în ele cu pietre ; broaștele amuțeau o clipă apoi reîncepeau să orăcăie și cînd, în sfîrșit, atmosfera s-a încălzit suficient ca să poată vorbi deschis despre lucrurile importante, Nikolai spuse :

— Ei, asta e...

— Da, răspunse Serghei.

Alexandru mormăi :

— Be-e-e...

— Ce te-a apucat ?

— Me-e-e... — mugi Alexandru.

— Tu mugești doctore, dar între timp te pregătești să vindeci oamenii ; ți-ar sta mai bine să te faci hoț de cai.

— Poate că mă și fac, răspunse calm Alexandru ; asta depinde unde o să mă mîie viața.

— O să te mîie la masa de joc... În familia noastră se poate pune temei doar pe Mișa, în el arde o scînteie.

— O să iasă un vagabond, spuse Serghei, la fel ca și Mihail Nikolaevici, vă mai aduceți aminte ? Zicea că-i pictor și a colindat întreaga Rusie, hrănindu-se cu pîine neagră, dar n-a pictat nici un singur tablou.

— Ei, vezi, tocmai asta este, spuse Nikolai, asta este lucrul cel mai frumos. Întîmplător am auzit o dată vorbindu-se despre el : unul a întrebat dacă era talentat, celălalt a răspuns : nu, nu era talentat, dar era genial. Tocmai asta este scînteia, iar un tablou poți să pictezi și așa, s-au pictat destule. Tu, Serioja, ai să fii curînd judecător și ai să-ți pui un lanț la gît ; ai să zici că ești un Solomon — și asta e un tablou, numai că noi ăștia care sîntem aici știm ce valoare are asemenea tablou. Am să mă strecor în sală și am să-ți fac pe furiș cu ochiul și atunci, deodată, înlăuntrul tău se va trezi Locuitorul din tine : Judecătorul va judeca, iar Locuitorul va aștepta nerăbdător ca judecătorul să termine cît mai repede ca să poată bea un păhărel cu Kolea.

— Bine, dar asta-i un lucru curent, așa se întîmplă cu toată lumea, ce vrei să-i faci ?

— Eu am să-mi iau o slujbă la serviciul de acciz și voi face acolo *minimum*, unu la sută, iar restul va fi totul pentru raci. Atunci am să-ți fac cu ochiul, iar tu vei lepăda cu dispreț lanțul de judecător : nu judeca pentru ca să nu fii judecat. Mie îmi place că Mișa compune un fel de *Lanț vrăjit* al lui Kașcei. Înțeleg că asta înseamnă să rupi toate lanțurile și să-l eliberezi pe Locuitorul Universal. Dar asta e un fel de maximum, pe cîtă vreme eu sînt un minimum !

Alexandru aruncă sus de tot sticla și apoi o prinse din nou cu dibăcie. Serghei se întinse pe jos cu vinele de la tîmple umflate și, deodată, spuse :

— A trecut pe alături.

— Cine a trecut ?

— Ce a trecut pe alături ?

— Totul a trecut pe alături. Călărețul a trecut în goana calului și nu m-a luat și pe mine. Dar eu totuși vreau să ajung să mă bucur de cele dobîndite.

— Deci, tu ai să îmbraci lanțul de judecător, iar eu un minimum.

— Îți păstrezi totuși un minimum ?

— Prostule, doar nu mă angajez la poștă, ci la acciz.

După aceea totul se învălmășește și începu să se repete.

Acasă, Lidia continuă să stea încuiată în cameră. Mama își așteaptă băieții la cină și le pregătește o lungă cuvîntare. Dar studenții se furișează pe fereastra deschisă, asemenea unor hoți, urcînd unul în cîrca celuilalt ; intră înăuntru și se trîntesc pe divane. Dar încercarea lor de-a adormi astfel este zadarnică : mama le-a prins mișcarea și acum se aud pașii ei ușori în coridor.

Nikolai dă semnalul :

— Stinge mai repede lumînarea !

Zadarnic și asta, căci ea va intra totuși, îi va sîcîi pînă ce vreunul din ei o să bombăne :

— Ce vrei ?

— Iată ce vreau, dragii mei copii...

Şi cuvintele se vor revărsa, cuvinte menite să stîrnească milă, pline de aluzii jignitoare la punctele vulnerabile ale fiecăruia, cuvinte care vor răsturna totul ; iar atunci cînd sufletul va urla de durere vor începe proiecte pentru a găsi o soluţie.

Mama s-a şi plimbat de două ori în susul şi în josul coridorului, cu mîinile la spate, pregătindu-şi cuvîntarea ; ea a şi pus mîna pe clanţa uşii şi s-a şi hotărît asupra primelor cuvinte pe care le va spune : „Acum, cînd nu mai sînteţi copii mici..."

Nikolai şopteşte :

— Să fugim pe fereastră în grădină !

Dar chiar în clipa aceea începură să latre cîinii din curte; dar absolut toţi cîinii, şi curînd după aceea se auzi o bătaie la uşă. Apoi mama strigă cu un glas plin de bucurie :

— Dar cum ai venit ? Cu ce-ai venit ? Chiar pe jos ? Lida, scoală, a venit Mişa ! Kolea, Saşa, Serioja, veniţi încoace, a sosit Mişa !

Mihail pica tocmai bine, căci toţi simţeau nevoia unui pretext pentru a scăpa de necazurile zilei, şi mai mult decît toţi ceilalţi această nevoie o simţea însăşi mama. Toată lumea iese ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic ; samovarul pufăie pe masă, toţi sînt veseli şi voioşi.

Mişa povesteşte fără oprire. Venise pe jos ca să-şi salute pămîntul natal, şi cît de frumos i s-a părut acest pămînt negru cu mirosul lui reavăn !

— Ce influenţă extraordinară a avut asupra ta Maşa ! spuse Lidia.

— Maria Morevna ! Pe unde o fi acum ?

— Tot acolo, în Italia. Uite, tu zici că-ţi place atît de mult mirosul pămîntului, dar să vezi ce trăznaie a făcut ea anul trecut : a adus patru italieni şi un abate francez numai şi numai pentru a le arăta frumuseţea troienelor de zăpadă...

După cum îi era obiceiul, mama monopoliză pentru ea interesanta povestire :

— Cel mai mult mi-a plăcut abatele francez ; închipuie-ţi, cînd a început să ningă, el a alergat afară

și a început să aplaude. Argații noștri au rămas cu gurile căscate, iar el rîdea și bătea din palme. E pentru prima dată cînd am văzut un francez în carne și oase.

De multe ori Maria Ivanovna socotise că în viața de familie ceea ce-i de preț nu-i viața, plicticoasă și anostă, ci clipa ; cînd sosește o anume clipă, totul se iartă, și pentru această clipă își tîrîie existența viața de familie.

— Ei, Mișa, spuse fericita mamă, Dumnezeu ți-a dat limbă pentru toți frații tăi : ne-a sosit o privighetoare, o adevărată privighetoare !

Italia

Se întîmplă cîte unui om să-i lipsească doar vreun centimetru ca să ajungă pînă la lanțul lui Kașcei și să-l poată rupe ; din pricina acestui centimetru toată viața lui parcă-i învăluită în ceață, iar centimetrul care lipsește îi pare un adevărat blestem originar.

Adolescentul se frămîntă îngrozitor în fața problemei : ce cale să aleagă, se gîndește cînd la una, cînd la alta, în timp ce însăși deficiența lui față de o mînă vînjoasă și muncitoare l-a sortit artei încă din pîntecele mamei sale, pentru ca tainica lui forță să țîșnească, asemenea scînteii dintr-un fir rupt. Oare asta e arta ? Sau, poate, arta înseamnă să pătrundă propria ta forță în altcineva, care are o mînă vînjoasă și puternică, dar căruia îi lipsește de asemenea foarte puțin pentru a putea face mișcarea justă ?

În zilele umede și cețoase, adolescentul va desena neapărat cu degetul tot felul de chipuri pe geam, iar în zilele însorite va săpa cu un bețișor figuri în nisip ; dar cînd îi nimerește în mînă un toc sau un creion, atunci se va apuca să copieze în caiet gîndurile altora. Aceasta înseamnă că el își formează o concepție despre lume conform programelor societății moscovite pentru răspîndirea cunoștințelor în popor. Dar

se poate, totuşi să-ţi descoperi menirea citind sociologia lui Spencer şi a lui Maxim Kovalevski ? Un răspuns provizoriu el îl află în teoria personalităţii : va deveni o personalitate integrală, va fi neapărat inginer, pentru că un inginer este un om învăţat, nu un metafizician ca doctorul Faust, ci un om de ştiinţă, un fel de oştean, un om viu. Iată cum se răsfrînge în capul unui adolescent sociologia lui Spencer şi Maxim Kovalevski.

Un singur lucru e rău, şi anume, că matematica este o ştiinţă nesuferită, dar tocmai pentru că este nesuferită, trebuie să te ocupi de ea, umplînd golul lăsat de natură ; matematica va fi pentru a-ţi face datoria, iar pentru bucuria sufletului va fi misterioasa ştiinţă care este chimia ; deci, va deveni inginer-chimist.

Dar mama nimerise foarte bine spunînd că probabil nu va apuca să ajungă acasă şi-şi va schimba toate planurile. A fost nevoit să călătorească cu vaporul timp de aproape o săptămînă, apoi prin stepe şi păduri, unde totul te îmbie spre libertate şi acel viitor cu eterna lui matematică i se păru îngrozitor. Nu, trebuie să găsească o ştiinţă care să-i dezvăluie totul — şi omul, şi natura ; asemenea ştiinţă ar fi tot atît de pasionantă ca şi arta, iar, pe de altă parte, arta nu s-ar dizolva într-o simplă plăcere ci, ca la Schiller, ar fi în slujba unor ţeluri înalte. Punctul pe care s-ar putea sprijini pentru a urni totul din loc i se părea uneori atît de aproape, încît avea impresia că mai lipsea doar un centimetru ca să-l atingă şi să răstoarne totul, dar iată că punctul aluneca departe iar în suflet îi creşte tot mai mult un gol înfiorător. În ultima noapte, la toate acestea s-a mai adăogat şi senzaţia neplăcută că-i scrisese mamei atît de categoric despre planurile sale, iar acum totul s-a schimbat ; săraca de ea strînge ban cu ban ca să-şi trimită copiii la învăţătură, iar el nici nu ştie ce drum să aleagă.

Erau multe lucruri foarte neclare, de care sufletul se cutremură şi prinde a pribegi rupt de viaţă pînă cînd, în sfîrşit, îşi găseşte minunata-i patrie şi o recu-

noaşte într-o figură obişnuită sau într-un lucru din cele mai banale. Era foarte aproape de oraşul său natal, prin dreptul ferestrei vagonului trecu un stejar uriaş din acei care se mai întîlnesc încă în regiunile de cernoziom, iar ca un ecou îi răspunse un Locuitor lăuntric, surprinzător de fericit, şi, într-o singură clipă, se depănă acel lucru mare şi depărtat pe care-l simţise pe vremea cînd încă i se mai spunea Kurîmuşka.

Din copilărie el mai ţine minte aşteptarea acelui minunat zvon de clopot vestindu-i venirea unui oaspe cu o baghetă magică. Aşa se povestea că un boier şi-a împărţit toate pămînturile şi moşia, întreaga sa avere, şi a ieşit pe poartă numai cu un toiag în mînă. Pe Kurîmuşka, în această povestire atît de bine cunoscută, l-a interesat faptul că boierul a plecat cu un toiegel ; i se părea că totul este în acel toiegel, atît de puţin obişnuit şi chiar mai bun decît cel *crestat* al lui Gusiok, vestit şi el.

Se povestea că boierul cu toiagul venea din cînd în cînd în sat. În aceste zile se făceau acatiste la biserică iar mujicii făceau un scrob imens pe care-l mîncau sub dangătul sărbătoresc al clopotelor. Kurîmuşka îl aştepta cu sunetul acelor clopote sărbătoreşti, dar el a venit foarte simplu, şi nici nu-ţi venea să crezi că a sosit ceasul mult dorit şi că a venit într-adevăr însuşi oaspetele cu bagheta lui magică. Într-o zi cîinii din curte stîrniră o hărmălaie de nedescris încolţind cu înverşunare pe cineva. În asemenea cazuri în poartă apare un cerşetor cu un toiag urît şi lung, dar de data aceasta apăru un om cu totul deosebit, cu pălărie mare — raritate ! — îmbrăcat cu o bluză albastră, — altă minune ! şi încălţat cu cizme înalte ; barba îi era tunsă iar în mînă ţinea un toiegel subţire şi frumos.

Cu sufletul la gură Kurîmuşka întreabă :

— Nu-i la fel şi boierul cu toiegelul ?

— Chiar el e, şopti mama şi, cu faţa luminată de bucurie ca totdeauna cînd venea un oaspete, spuse :

— Nu cumva aţi venit pe jos ? Aşa călătoriţi dumneavoastră, artiştii. Desigur, sînteţi ostenit ?

— N-am nimic, spuse artistul și, vîrîndu-și toiegelul minunat prin balustrada balconului, porunci lui Kurîmușka : Trage-l !

Apucînd de capătul noduros, Kurîmușka trase cu toată puterea, iar pictorul se cățără cît ai clipi din ochi pe stîlp și iată-l acum pe balcon luînd ceaiul. Curînd începu o discuție despre Tolstoi, despre lucrarea lui interzisă în care un soț își omoară soția, apoi discuția se transformă treptat în ceartă ; mama țipă la pictor ca la un vătaf beat :

— Dar înțelegeți odată, dacă bărbații nu se vor mai întîlni cu femeile, spița umană se va stinge cu desăvîrșire.

— N-are decît să se stingă !

— Dumneavoastră nu faceți decît să colindați.

— Iar dumneavoastră ședeți ca o cloșcă.

— Eu am obligațiile mele, cresc cinci copii ; mie nu-mi este îngăduit, așa cum vă este îngăduit vouă, bărbaților, să împart pămîntul mujicilor ; eu trebuie să muncesc toată viața pentru bancă, eu trebuie să păstrez pămîntul, nu să-l părăsesc, și de altfel nici nu consider că e vreun merit să-ți dai pămîntul și să hoinărești.

— Dacă nu-l dați, cu atît mai rău ; mai tîrziu sau mai devreme o să vă fie luat.

— Știu și întotdeauna am spus că pămîntul va trece neapărat în mîinile mujicilor, dar eu am obligații, eu nu sînt un om liber, pe cîtă vreme dumneavoastră trăiți *pe altă lume* și nu aveți obligații decît față de toiegelul dumneavoastră.

De fericire Kurîmușka nu s-a putut ține să nu scoată un chiot de bucurie : ce viață minunată se deschide în fața lui — să umble veșnic și să nu aibă alte obligații decît față de toiegelul lui fermecat.

În toiul discuției mama trebui să iasă ca să aducă ceva, iar pictorul apucă deodată balustrada și sărind peste ea dispăru pe poartă. Cîinii, firește, se luară după el, iar mama, auzindu-i, se gîndi că trebuie să fie vreun cerșetor și, apărînd în ușă, îi spuse lui Kurîmușka :

— Uite, ia și dă-i o copeică. Dar unde e Mihail Nikolaevici ?

Încîntat la culme, Kurîmușka îi povesti despre senzaționala săritură. Mama rămase stupefiată, apoi îi porunci lui Kurîmușka să-l ajungă din urmă cît mai repede și să-l convingă neapărat să se întoarcă.

Pictorul nu apucase să se depărteze prea mult ; se așezase pe un val de pămînt la marginea cîmpului, sub un stejar bătrîn. Kurîmușka îi spuse întocmai ceea ce îi fusese poruncit. Pictorul îl privi în ochi și, punîndu-l să se așeze lîngă el, îi spuse :

— Ce liniște ! Copacii sînt ca de ceară !

Era grozav de bine și toate lucrurile obișnuite — și stejarul, și cîmpurile, și iarba păreau nespus de frumoase. Să fie oare toate astea datorită toiegelului fermecat ?

— Ei, să stăm și noi cît mai liniștiți, — îi șopti pictorul, — uite, noi doi călătorim pe o corabie. Așa că închipuie-ți că acest pămînt este necunoscut iar aceste plante sînt nemaivăzute. Privește, ce dantelărie !

Luă în mînă un trifoi.

— Ai o surioară ?

— Lida.

— Asta-i frunzulița Lidei. Și pe cine mai ai ?

— Motanul Vaska.

— Asta e a lui Vaska. Și încă mai cine ?

— Mama, firește.

— Nu, ea n-are frunzuliță, prea tare țipă, pe pămîntul ăsta nu trebuie să țipi, e un pămînt fermecat. Acum să taci, nu mai întreba nimic, noi călătorim, călătorim, tu — ești singur, și eu tot singur.

Dar Kurîmușka arde de dorința de a întreba încotro călătoresc, ce fel de pămînt e acesta, dar nu e voie ; altfel pictorul va pleca și totul se va sfîrși. Au călătorit așa mult timp, și într-un tîrziu pictorul spuse :

— Trebuie să plec.

— Dar unde am fost noi ?

— Bineînțeles că în Italia.

Ce tristă a fost întoarcerea acasă. Mama, tulburată, îl întreabă :

— Unde ai lipsit atîta timp ?

— În Italia, mamă, răspunse Kurîmuşka.

— Nu mai vorbi prostii. Unde-i Mihail Nikolaevici ?

— A plecat.

— De ce nu l-ai oprit ? Încotro a plecat ?

— Se vede că în Italia.

Şi nu s-a mai întors, dar a apărut din nou în oraş, cînd Kurîmuşka învăţa la liceu. Locuia la periferie, într-o fostă baie, în mijlocul unei grădini părăginite.

Pe atunci, Kurîmuşka tot aştepta duminica ca să se ducă la pictor, la baia lui, dar nu-l găsea totdeauna acasă. De multe ori un lacăt atîrna la uşă şi lîngă el era prins un bileţel : *sînt plecat.* Fusese peste tot, colindase pretutindeni, nu degeaba se spunea despre aceşti pictori că sînt „*mobili*".

Lui Kurîmuşka îi plăcea grozav să pregătească pentru pictor cărbunii : lua cîte un mic ciot de mesteacăn, îl înfăşura într-o cîrpuliţă muiată în sare, îl ardea şi astfel obţinea cărbunele cu care se desenează. Într-o zi ascuţi unul din aceşti cărbuni şi dintr-o singură mişcare desenă un hipopotam perfect. Pictorul se minună grozav.

— Ia desenează un crocodil.

Crocodilul ieşi şi el extraordinar, iar pictorul păstră pentru el elefantul, drept amintire.

— Eşti foarte înzestrat, îi spuse el ; să vii mai des, am să-ţi dau lecţii şi ai să te faci pictor.

Convorbirea lor fu întreruptă de un grăsun care spuse intrînd în încăpere :

— În sfîrşit vă găsesc acasă, nu faceţi decît să umblaţi şi nu lucraţi nimic.

La care pictorul dădu un răspuns foarte ciudat :

— Tu ai muiere ?

— Ei, da, am nevastă, răspunse grăsunul.

— Coleà, e rotundă ?

— Rotundă.

— Şi dincoace ?

— Rotundă şi dincoace.

— Vezi, ai cu cine petrece. Dar eu ce să mă fac? Uneori noaptea mi se năzar niște lucruri de-mi vine să sfîșii cu dinții... Cînd mă trezesc îmi iau toiegelul, las un bilețel la ușă băii, vîr o bucată de pîine neagră în buzunar și pe-aici ți-e drumul. Și așa, cu bucata de pîine neagră, colind; și ascultă ce-ți spun: mare lucru înseamnă și pîinea neagră — are soarele în ea...

— Așa o fi, răspunse grăsunul; dar de ce nu pictați nimic și nu arătați nimănui lucrările dumneavoastră?

Pictorul zîmbi. Prin micul gemuleț al încăperii sale îmi arătă cerul albastru, care de aici părea minunat, iar pe azurul lui plutea o corabie albă.

— Ei, ce zici?

— Ce, cerul?

— Da, cerul. E frumos?

— Așa și așa, cam chel...

— Tîmpitule, curînd ai să fii chel tu însuți, pe cînd cerul este de o frumusețe măreață, e un lucru mare și sfînt. Tu ce-ți închipui, nătărăule, că e ușor pentru un pictor să mîzgălească cu țincvais pe pînză asemenea sfinţenie? Habar n-aveți de nimic, adevărații pictori trăiesc numai în Italia; ajung eu într-o zi să mă scol cu dreptul, să iau un codru de pîine neagră și să plec de la voi în Italia.

În săptămîna aceea Kurîmuska a învățat prost, la școală desena în timpul orelor hipopotami, iar acasă pregătea pentru duminică splendizi cărbuni de mesteacăn. Cînd veni, în sfîrșit, duminica, nici nu mai aștepta să sune clopotele pentru slujba de dimineață, ci se repezi pe străzile pustii spre periferie, scurtînd drumul prin maidane, sărind gardul grădinii, alergînd spre baie și încă de departe văzu lacătul și pata albă a bileţelului prinse în ușă cu un cui. Băieţelul se opri în prag silabisind incredibilele cuvinte:

Am plecat în Italia

Atunci și-a dat seama că se poate într-adevăr pleca și lucrul acesta i-a rămas undeva în suflet, ca o

comoară. Și de multe ori în clipele grele, Kurîmuṣka își șoptea, așa cum alții șoptesc o rugăciune ca să-și aline sufletul: „Am să învăț, am să mă chinuiesc, am să fac tot ce mi se cere, dar cînd o să fie atît de rău că o să-mi vină să mor, atunci am să las totul baltă, am să-mi iau traista și am să plec în Italia.“ Și a mai păstrat, drept rezervă, și bănuiala că oamenii mari pot să se joace și să facă pozne tot atît de bine ca și copiii; ba încă mai mult; ei au jocuri de-ale lor neobișnuite și minunate, pe care le ascund față de copii, pentru că dacă copiii le-ar afla, n-ar mai învăța nici în ruptul capului și n-ar mai asculta, ci ar fugi cu toții în Italia.

Și acum, zărind prin fereastra vagonului vînjosul stejar de pe meleagurile sale natale, Mișa Alpatov simți că aceste rezerve ale sale ies la suprafață, ba chiar hotărăsc mișcările lui; ar fi putut închiria, firește, un cal, și cei de acasă l-ar fi plătit fără să spună o vorbă, dar el nu vrea să călătorească astfel, ci-și lasă valiza în gară și pornește să facă drumul pe jos, ca pictorul acela. Periferia unde locuise pe vremuri pictorul îi e peste mînă, totuși face un ocol destul de mare numai și numai ca să vadă dacă cabina de baie mai este acolo. Îi face multă plăcere să vadă baia care-i confirmă și întărește amintirea aceea, asemănătoare unui minunat vis de aur.

Afară din oraș începea drumul mare, atît de cunoscut, cu sălciile lui bătrîne și rare; cărarea de pe margine îi apăru întocmai ca și înainte, cu aceleași șerpuiri. Nu departe de locul unde trebuia să cotească de pe drumul mare pe drumul de țară se afla cimitirul, cu un morman de pietre; ca și odinioară, vitele pășteau printre morminte răsturnînd ultimele cruci rămase în picioare; pe vremuri lumea le mai ridica din nou, dar apoi s-a lăsat păgubașă; degeaba, oricît le-ai ridica, tot o să le dărîme.

Dar pe adolescent nu-l interesează deloc cimitirul părăsit; el privește spre cerul albastru, gîndindu-se

că același cer se curbează, dincolo de orizont, și acolo sub el se întinde neapărat Italia ; și nu-i un basm, ci Italia cea adevărată, cu Roma, mărturie permanentă a universalelor minunății ale Italiei și Eladei.

Și iată că în zare se înalță treptat uriașa corabie albă a lui Odiseu.

Că era adevăratul Odiseu, asta se poate demonstra cu ajutorul lui Homer : Odiseu navighează, iar Homer confirmă. Odiseu observă ceva pe întinsul albastru al mării, își ridică tot mai sus capul, tot mai sus, luminîndu-se și zîmbind cuiva. Iar în partea aceea încotro Odiseu privește stă culcat Prometeu, izbăvit, odihnindu-se după isprăvile sale ; și el l-a zărit pe Odiseu și acum se ridică și-i zîmbește.

O, dragul meu Prometeu, cît ești de frumos !

Lui Mihail Alpatov nu-i trece prin minte că pășește admirînd și visînd, ca orice adolescent, ci că are *dovezi* care confirmă toate acele splendori și că nu sînt doar niște vedenii în nori acolo, unde doi uriași își zîmbesc unul altuia, fluturîndu-și pulpanele largi.

Ajunge acasă pe întuneric, dar și în întuneric continuă frumusețea ; întîmpinîndu-l, mama exclamă : „A venit privighetoarea " ! — iar frații, nu mai sînt frații lui mai mari de odinioară, care semănau cu frații lui Iosif, ci alții, schimbați, și se pare că nu el a venit la ei, ci ei au venit la el, ca atunci în Egipt, la Iosif.

Cînd se culcă, o privighetoare se așază pe cerceveaua gemuletului deschis și-i cîntă pînă în zori.

Se ridică o dimineață înrourată. În teii scăldați de o lumină verzuie, cîntă granguri aurii. Trezește-te, Iosife ! Bieții tăi frați au venit flămînzi, ia cheile și deschide-le cămările faraonului !

Și, drept confirmare venită din realitatea vieții, se aude vocea mamei, vibrînd de bucurie :

— Scoală-te, Mișa, e păcat să pierzi o dimineață atît de frumoasă !

Rar se întîmpla la Alpatovi cîte o zi în care toți să se adune și să hotărască pe neașteptate un lucru important. Dar acum, în timpul ceaiului, lucrurile s-au rezolvat simplu, așa cum plănuise Maria Ivanovna și s-au împărțit chiar îndatoririle fiecăruia : Nikolai și Serghei se vor ocupa de pregătirea lucrărilor pentru transportarea stejarilor din pădure, Alexandru se oferi să facă un drum pînă în capitala guberniei pentru a obține autorizația de împărțire. Mihail va face demersurile necesare în oraș, la notar. Lidia, deși n-a participat cu nimic, a jucat și ea un rol important, chiar prin faptul că n-a pus nici un fel de piedici. În primele zile mama uită să-l mai întrebe pe Mișa despre planurile sale, iar el nu-și prea bătu capul cu asta. Petrecu o zi în grădină, și-și aduse aminte de toate ; o zi în pădure, și recunoscu copacii din copilărie, altă zi în sat — și prinse o prepeliță împreună cu Gusiok. Nimic nu se schimbase, toate erau ca și mai înainte, numai că toate păreau acum uimitor de mici.

Veni ziua Sfintei Treimi. Fete sulemenite și flăcăi în surtuce veniră în fața balconului chiuind și încercînd să încingă o horă în sunetele armonicii, dar se amestecă Afonka, beat turtă, care le strică rostul ; îi învălmăși pe toți și, izbutind să le atragă atenția, începu să cuvînteze despre facerea lumii și potopul lui Noe și de felul cum s-au răsculat viețuitoarele din Arcă și cum Noe a îmblînzit viețuitoarele, dar din greșeală a nedreptățit grozav cămila și l-a răsplătit pe măgar.

— Asta-i o pildă pentru muieri despre bărbat, spuse Afonka, că nu la toți bărbații e la fel.

— Ce nerușinare ! exclamă Maria Ivanovna și, dînd femeilor cîțiva gologani ca să-și cumpere semințe de floarea-soarelui, împrăștie hora.

A doua zi apăru la ceai cu altă dispoziție sufletească și tocmai atunci în antreu începu a tuși Pavel.

— Iar ai venit, Pavele, să slujeşti la curte ? îl întrebă ea iritată, nici nu te mai ruga, că tot n-am să te mai primesc.

— N-am venit să slujesc, Maria Ivanovna.

— Şi atunci ce vrei ? Nici bani n-ai să capeţi.

— Nu cer bani. Dă-mi voie, Maria Ivanovna să mă duc la bătaia cu pumnii.

Maria Ivanovna tăcu. Nu era chip să nu-l lase pe Pavel să se ducă la bătaia cu pumnii, asta făcea într-un fel parte din contract ca de ziua Sfîntului Duh, Pavel să se ducă neapărat la Palna ca să lupte. După ce stătu puţin pe gînduri, Maria Ivanovna spuse :

— Du-te !

— Şi eu vreau să mă duc, spuse Mihail.

— Ce prostii îţi trec prin cap ? de-abia te-ai întors acasă, abia ne-am apucat şi noi de treburi...

— Tocmai că mă duc să văd de treburi ; de la lupta cu pumnii, trec pe la Dunecika, la şcoală, după aceea direct la notar, în oraş. Trebuie să mă duc neapărat cu Pavel ; n-am văzut niciodată o luptă cu pumnii.

— Nu poţi să stai o clipă liniştit locului, nu-ţi arde decît de hoinăreală ; mă tem să nu iasă din tine ceva în genul lui Mihail Nikolaevici.

— Şi nu e bine ?

— Ce bine poate să fie ! Pămîntul şi l-a împărţit mujicilor, şi s-a dus în lume ; ce-aţi zice să împart şi eu pămîntul şi să vă las pe voi ?

Mihail se grăbi să iasă de teamă ca mama să nu înceapă să-l cicălească şi mai mult şi să se apuce să-l întrebe ce are de gînd să facă în viaţă şi la ce institut de învăţămînt are să se înscrie. Îl ajunse din urmă pe Pavel abia la ieşirea din sat.

Peste cîmpuri plutea o pîclă ; din pămîntul înfierbîntat, aburul se ridica în şuviţe subţiri, iar în spatele lui de-a lungul drumului mare coroanele bătrînelor răchite tremurau dedublîndu-se şi rămînînd parcă atîrnate în văzduh. Uriaşul de Pavel îl auzi pe Mihail care se grăbea să-l ajungă din urmă ; aruncă o privire înapoi şi se opri zîmbind ; ştia să zîmbească frumos

pentru că era foarte puternic și nu simțea ură pentru nimic pe lumea asta. Și totuși, de ce Mișa Alpatov ține minte încă din fragedă copilărie că de fiecare dată avea o strîngere de inimă cînd se gîndea la Pavel, întrebîndu-se cum poate un om așa puternic să trăiască fără să vadă cum îl jignesc cei din jur... Cine-l jignea ? Nimeni nu-l putea jigni pe Pavel, și totuși el avea impresia că Pavel este umilit și simțea o strîngere de inimă.

— Ți-aduci aminte, Pavele, eram mic pe atunci și-mi ziceau Kurîmușka, trăia la noi un om fioros, unul Ivan ?

— Ivan Zaharov ?

— El. Ți-aduci aminte, îl omorîseră pe țar. Tu ai venit atunci cu Ivan la noi în casă ca să dormiți acolo. Dădaca zice : „Acum o să-i taie pe toți boierii pînă la unul". Iar Ivan răspunde : „Toți, cîți sînt". Îți mai aduci aminte, Pavele ?

Namila zîmbește.

— Ți-aduci aminte, avea obiceiul să spună : „Dumnezeu l-a izgonit pe om din rai și i-a poruncit să lucreze pămîntul cu sudoarea frunții. Adam s-a apucat de arat, după poruncă. Am uitat ce mai spunea după aceea, mi se pare cam așa că al doilea om a păcătuit iarăși în rai, și atunci Dumnezeu iar l-a alungat ca să are pămîntul dar pămîntul fusese ocupat de primul Adam și nu mai era chip să-i îndeplinească porunca. La primul Adam, mîntuirea depindea de el însuși, iar cel de-al doilea, fără pămînt, putea să se dea și peste cap, tot nu avea mîntuire ; greșeala a fost a creatorului, l-a izgonit, dar pămînt nu i-a mai dat. Parcă așa a fost, nu ?

— Mi-aduc aminte, spuse Pavel ; după aceea mujicii se pregăteau să bată țăruși pe moșii.

— Da, da, să bată țăruși, și parcă tu spuneai că nu știu în care copac bătrîn din grădină, bunicul tău își agăța hamul și că acolo trebuia să bată un țăruș : cum că pămîntul e al vostru.

— Da, cîtă ținere de minte ! se minună Pavel. Chiar așa a și fost : bunicul meu își agăța hamul.

— După aceea Ivan a dispărut.

— L-au alungat pe Ivan.

— Și apoi totul s-a liniștit și s-a terminat. Tu ce crezi, o să înceapă cîndva din nou, sau s-a terminat pe veci ?

— Nu știu, spuse Pavel ; de unde să știu ?

E adevărat că nu știa nimic și nu se mai gîndise la toate astea de cînd îl deportaseră pe Ivan.

Din drumul de țară ieșiră în drumul mare. Pămîntul se întindea departe, ca marea, împărțit în bucățele mici, cu niște insule imense — moșiile. Pe drumul mare se aude prin pîclă tropăitul unei mîrțoage și apoi o voce :

— Hai, hai tropa-tropa, hămesito !

Cînd mîrțoaga ajunse în dreptul lor, călătorul cu o șapcă nouă și neagră opri trăsurica și întrebă :

— Spune-mi dragă, unde e aici lupta cu pumnii ?

— Uite, colo în luncă, spuse Pavel ; vezi, acolo se bat. Palna cu Agramaciu.

— Și se bat tare ?

— Crunt. Cum se termină liturghia o să se apuce să-și zdrobească fălcile și să-și frîngă coastele. Ia privește, lumea dă năvală din oraș...

Omul cu șapcă nouă lovi calul cu biciul care prinse iar să tropăie, iar el să strige înainte :

— Hai, hai, tropa-tropa, hămesito !

Cînd Alpatov și Pavel intrară în mulțime, toți în jur vorbeau între ei, fie că erau de la oraș sau de la țară, fie că se cunoșteau sau nu.

— Ei, cum s-au bătut ieri ?

— Ieri bine, dar azi o să fie și mai bine ; în ziua sfîntului Duh se bat mai bine decît de sfînta Treime. Astăzi o să fie o bătălie cumplită și amarnică vărsare de sînge. Cum se termină liturghia toți vor da buzna încoace și la amiază o să înceapă să se bată și să dea cîte o fugă la rîu ca să-și spele mutrele. Tot malul o să fie plin de sînge.

— Se bat pe viață și pe moarte ?

— Auzi întrebare ! Numai că rareori mor pe loc ; mai mult după aceea, pe rînd.

— Dar asta nu-i păcat ? întrebă Alpatov.

— Ce păcat ? Ei fac asta din dragoste, nu se bat din ură. Ba chiar spun mulţumesc cînd cineva le dă o lovitură izbutită. Cîte unul spune mulţumesc şi cînd e pe moarte.

— Să fie oare adevărat că poţi să mulţumeşti pentru moarte ?

— De fapt, pentru moartea lui o să spună : mulţumesc... Cum să nu ! Apăi de cînd există Rusia pe pămînt Palna s-a bătut cu Agramaciu. Pe Palna o ajută luptătorii din Kasimovka şi din Lamka. „Păcat, auzi !“ Ce vorbă e asta ! Nu-i nici un păcat ; altceva dacă ar fi cu un pietroi, dar cu pumnul nu-i nici un păcat, ci lucru cinstit. Ba chiar un luptător bun nu loveşte niciodată în mutră, ci în piept sau în coastă ; pumnul lui ca o copită — pîrîie, nu alta ! Uite şi eu am osul pieptului frînt de un pumn, şi cum se schimbă vremea nu mai e de trăit ! Dar nu vreau să învinuiesc pe nimeni, asta nu-i cu supărare, o faci din dragoste ; ţi-a mers — bine, nu ţi-a mers — treaba ta.

— I-auzi-i, i-auzi-i !

Toţi iuţiră pasul iar cînd bătură clopotele, începură să alerge. Liturghia se terminase şi întîi ieşiră din biserică băieţandrii în rubăşti albe, roşii şi albastre. Între ei începu o bătălie în joacă.

Cele două versante verzi sînt despărţite de o vîlcea cu un pîrîiaş — de-o parte e Agramaciu, de cealaltă — Palna. Care va fi mai tare ? Care îl va alunga pe celălalt din vîlcea ? Cei mici nu se bat, ei se prefac numai, zădărîndu-i pe cei mari. La un moment dat se va găsi cîte cineva care să ia apărarea unui băiat mai slab, şi atunci în faţa lui va apare îndată un alt adult, şi apoi un zid întreg de adulţi. Şi tocmai asta se aşteaptă şi de aceea toţi sînt cu ochii pe copii.

Oamenii în vîrstă şi aşezaţi vin la locul viitoarei bătălii şi se instalează demni pe ambele versante. Cei tineri însă se plimbă de-a lungul pîrîului. Şi cîte fete gătite sînt aici ! Bluze de atlas, de catifea, de mătase, umbrele în culori strălucitoare, pălării, galoşi, armonici.

Dar cînd vine clipa, luptătorul părăsește și fetele și armonica.

— Și ăsta ? întreabă Alpatov, arătînd spre un tînăr chipeș cu pălărie moale și păr lung pînă la umeri.

— Nu, ăsta nu le părăsește, ăsta e călugăr.

— În zilele noastre, călugării se lasă de călugărie, — povestește despre el un moșneag, cu barba albă gălbejită de vreme și cu o nuieluș în mînă. — Nu mai e călugăr decît cu numele, că n-are chef să are, și de-aceea umblă cu șiretlicuri.

Puțin cîte puțin călugărul devine pentru Alpatov un Paris, iar bătrînul cu nuiaua — un Priam. Aici găsești eroi cîți vrei. Principalul luptător din Palna ridică o butie de patruzeci de vedre, dansează cu trei saci grei, are, cică o putere grozavă, dar în luptă nu-i cu adevărat liber în mișcări. Luptătorul pleșuv din Kasimovka pare fără cusur — are și putere, și mișcările îi sînt iuți, numai că e chel, pentru că în bătălia din anul trecut i-au tocat tot creștetul capului. Uite acolo și hoțul, care a fost deportat, are o rubașcă roșie și se învîrte sprinten ca un motan. Iar mai încolo, e un mujic procopsit, poartă un surtuc englezesc și botine americănești galbene ; e fălos ca un președinte de *zemstvo* * dar se zice că atunci cînd bătălia se înteține nu mai rezistă și se avîntă și el. Chiar și moșnegilor de nouăzeci de ani le clocotește sîngele în vine și se întîmplă ca, fără să-și cruțe părul alb, să se arunce și ei, tușind, în bătălie.

Vin femei cu prunci în brațe, vin și bolnavii, și toată lumea strigă „ura !“ — atunci cînd pe drumul dinspre oraș apar stînd în picioare în căruțe împodobite cu crengi de mesteacăn și flori de cîmp, luptătorii negricioși din Lamsk cu armonicile în mîini. Curînd toți luptătorii se amestecă cu mulțimea ascunzîndu-se în spatele oamenilor, de unde cercetează cu privire ageră dacă nu cumva printre Agramaci se află niscai voinici nemaipomeniți.

---

* Administrație județeană în Rusia țaristă.

Umbra se întinde de la un deal la celălalt. Se face liniște.

— Le e teamă să înceapă, spune Priam. Ehei, cum se băteau pe vremuri ! S-au dus voinicii, a rămas mărunțișul, mai mult zbiară și caută să cîștige năvălind cu toții deodată.

— De ce oamenii s-au făcut mai mărunți ? întreabă Alpatov.

— Au început să vîndă porcii. Înainte vreme ei înșiși mîncau totul, dar acuma vînd, lumea bea ceai, s-a dus cu ea.

— Anul e secetos, îi întoarce vorba un alt mujic costeliv ; nu lumea e de vină, ci anul.

— Iar a început, spuse Andriușka cel chipeș.

— Da așa-i cu adevărat, anul e de vină, se alătură tinichigiului costeliv un alt meseriaș. Uite, să vă spun cum stau lucrurile cu acoperișurile : boierii au scăpătat, nu mai repară acoperișurile ; cum să nu te jigărești ?

— Așa-i, s-a jigărit lumea rău de tot, încuviințară alții. Stau toți pe gînduri, nu ca în alte vremi cînd beau un pahar și se înveseleau, acu lumea caută mereu altceva.

— Pleacă ! șopti misterios tinichigiul.

Umbra dinspre Palna acoperi în întregime Agramaciu. Cineva spuse :

— Dacă izbutesc acum, apoi îi taie pe toți, de la mic la mare.

— Dar dacă îi oprește ?

— Cum să oprești o gloată ca asta ?

— Dacă zece cazaci...

— Nici douăzeci n-o să-i poată opri.

Atunci o voce potolită și convinsă spuse :

— Judecata îi va opri.

Auzind cuvîntul *judecată*, o orășeancă bătrînă și uscățivă, cu fața numai cît un pumn și cu o țigară în gură, începu cu un glas răgușit, un fel de bocet :

— Judecata, oameni buni, judecata, și încă ce judecată mare o să fie.

— Hait ! S-a pornit Cotoroanța !

— O judecată mare și cumplită, continuă Cotoroanța ; o să fie înjunghiați toți pînă la unul, toți bogătașii, toți tîrgoveții, toți popii, toți diaconii, toți domnii, toți fără nici o alegere.

— Nu vorbi cu păcat, încercă s-o oprească o țărancă serioasă. Cum adică, fără nici o alegere ? O să mai rămîie unii. Asta-i lucrare dumnezeiască, nu se poate așa, fără nici o alegere : cine a făcut păcate mai mari, acela va răspunde mai mult, iar cine a făcut mai puține, va răspunde mai puțin.

— Ba nu, dragii mei, ba nu, continua Cotoroanța, pe toți domnii, pe toți cei cu șepci și cu pălării. Și în zilele cele din urmă se va ridica fiul împotriva tatălui, mama asupra fiicei, fratele împotriva fratelui, sora împotriva surorii, toți, scumpii mei, o să se încaiere ca mîțele, ce să mai aleagă...

Hoțul ieși să zădărească. Un alt zădărîtor, cu șapcă albă, îl izbi ușor în piept. Hoțul își strîmbă gura, holbă ochii și începu să cadă încet, ca un mort. Celălalt își lăsă mîinile în jos. Atunci hoțul învie deodată și-l lovi cu atîta putere încît al doilea se prăbuși ca un snop la pămînt, zvîrcolindu-se.

Hoțul îl păcălise.

Bătrînul cu barba gălbejită își ridică nuiaua și se năpusti asupra hoțului din Agramaci. În urma lui năvăliră Pavel și luptătorul acela cu butia de patruzeci de vedre. După ei toți luptătorii din Lamask. Apoi toată gloata.

Gambeta mujicului înstărit zboară prin aer. Buzele tinichigiului se mișcă, dar nu se aude nimic. Alpatov încearcă să-și apropie urechea și-l aude zbierînd încîntat :

— Ce-i mai trage Pavel al dumneavoastră !

Fața mujicului cel bogat e toată numai sînge. Mutra hoțului e întoarsă pe dos, o găină n-ar mai găsi unde să ciugulească. Doi s-au rostogolit spre rîu. Unul s-a apucat cu mîna de ureche și se învîrte ca o oaie căpiată.

— Palna a luat-o la fugă !

Fug femeile, bătrînii, copiii, fuge și acel Paris, cu două călugărițe.

Un mujic cu rubașca roșie ferfeniță zace cu fața la pămînt ; lîngă el stă o femeie cu șapca lui într-o mînă, și cu un copil în cealaltă, și se vaită că noua cămașă a bărbatului a ajuns numai zdrențe.

Unii pipăie coastele mujicului.

— N-are nimic, coastele-i sînt calde.

Îl tîrăsc la rîu. Iar de jos se aud strigăte :

— Palna a cîștigat ! Agramaciu a luat-o la fugă !

Prin satul pustiu mîrțoaga tropăie făcînd cale întoarsă. Călătorul îi tot dă zor :

— Hai, hai mai iute acasă, hămesito !

Din casa de la margine se tîrîie în patru labe o ființă care aduce cu un țap. E un moșneag bolnav, paralizat, pe care nu l-a mai răbdat inima ; se uită cu ochii-i înroșiți și întreabă :

— Care a cîștigat ?

— Palna, moșule !

— Slavă ție, Doamne !

Și-și face cruce cu laba lui bătrînă.

Pe drumul mare merge un tînăr cu sufletul larg deschis, ca și cîmpiile din jur, gata să se minuneze de toate cele ce sînt pe lumea asta și să iubească totul, dar i se năzare că undeva, la orizont se ridică icoana fioroasă și fără chip a unui Dumnezeu negru, iar din vîlcea îi iese întru întîmpinare Cotoroanța, bolborosindu-și profețiile despre sfîrșitul lumii, cînd vor fi cuprinse în flăcări marginile cerului și ale pămîntului, cînd arhanghelul va trîmbița și toți se vor înfățișa la înfricoșătorul județ. Cu acest județ îl sperie în copilărie minunata lui dădacă, iar acum această Cotoroanță cu țigara în colțul gurii ; ele sînt atît de deosebite, dădaca și răutăcioasa orășeancă, iar Dumnezeu tot atît de negru și străin de orice bucurie.

Cîmpiile sînt brăzdate de vîlcele adînci din care pare să iasă duhul pămîntului în trîmbe de pîclă ce se înalță spre cer unde, învolburîndu-se, alcătuiesc norii, și însuși pămîntul înverzește scîrbit sub veșnica amenințare a Dumnezeului negru : „Înverzește,

înverzește, dar va suna ceasul, și flăcările vor cuprinde marginile cerului..."

Se întîmplă uneori ca florile de mărgăritar să răspîndească un miros care aduce a ceea ce oamenii socot scîrnav, și se mai întîmplă ca din ziduri peste care s-au udat animale să adie o mireasmă de mărgăritar pur ; iarna să fie ca primăvara, iar vara să-și arate colți de iarnă, toate acestea au însemnătate nu numai în meandrele vieții, ci și în fapte. Tot astfel și acum, pătrunzînd în grădina înflorită a Dunecikăi, Alpatov avu brusc senzația că se trezește într-o zi de iarnă cînd afară cerne o pulbere de ninsoare, iar odăile se luminează. În jur era liliac, înfloreau merii tineri, deasupra ierbii înalte zburau albine ; e primăvară, dar senzația de iarnă, atingîndu-l cu aripa-i rece, stăruia și creștea. La fel îi apărea și sclipitoarea clădire albă pentru care Dunecika își cheltuise zestrea, șorțurile albe ale fetițelor, băiețașul serviabil, și această chilie luminoasă cu o reproducere după madona lui Rafael, cu portretele scriitorilor-sfinți : Gleb Uspenski, Garșin, Nadson... Dunecika însăși era așa cum o descriau : *mi-ni-onă*, numai că acum era foarte severă, cu linii atît de precise de parcă ar fi fost gravate în aramă.

Chiar și samovarul Dunecikăi nu era dintre acelea burghezești pîntecoase... ci îngust, mic și pe nichelul lucitor nu se putea vedea nici un firicel de cenușă.

— Mi se pare că pînă acum nu ți-am văzut cruciulița asta de chihlimbar.

— Mi-a adus-o de curînd Mașa din Italia : a venit cu niște italieni ca să admire troienele noastre de zăpadă ; lor o priveliște frumoasă, mie o cruciuliță.

— Nu pricep și adeseori mă gîndesc, privind vreo colină înverzită, de ce pentru mine ea înseamnă frumusețe, iar țăranul o ară blestemînd și mult ar da să poată netezi acea colină pitorească.

— L-ai citit pe Cernîșevski ?

— L-am citit, dar degeaba, că tot nu înțeleg. O dată, am văzut în Siberia un gorgan înalt pe care creștea o branițte de brazi. De după gorgan a început

să se arate soarele, iar un țăran, înjurîndu-și gloaba, urca domol dealul : soarele din partea asta, iar țăranul din partea cealaltă, înaintau încet, unul către celălalt. Eu n-aș îngădui cu nici un preț să se niveleze gorganul, dar țăranul ar face-o cu dragă inimă. Dacă ar veni italienii aici ar spune că dealul trebuie să rămînă neatins, la fel și francezii și englezii, absolut toată lumea ar socoti că este o podoabă universală, dar mujicului îi lipsește acest simț și e plin de ostilitate ; socot că-i o nedreptate că mujicul nu poate participa la bucuria generală. Dar asta nu-i încă cel mai rău. Mai sînt țărani care-l invidiază pe acela care ară dealul — pentru că ei n-au cal. Și mai sînt alții care stau toată viața lîngă un furnal... Vezi, m-am încurcat și nu pot prinde firul... tu ce crezi despre asta ? Și încă ceva : vin acum de la o bătălie cu pumnii și în sinea mea îmi ziceam că e frumos, doar și în *Iliada* se descrie o bătălie, și englezii au boxul, dar bătălia cu pumnii a mujicilor este socotită ceva vrednic de dispreț. De ce ?

— Nu știu, Mișa ; toate cîte le spui acum sînt lucruri vechi am discutat despre ele nopți întregi, dar în viața reală s-au dovedit atît de lipsite de importanță...

— Dunecika, al cui e portretul ăsta ?

— E portretul fratelui meu ; tu nu l-ai văzut niciodată.

— Garibaldi, cum să nu... Îți aduci aminte, îți plăcea să-mi reciți din Nekrasov :

Jandarmul cu mustăți de-un stînjen,
Iar lîngă el, înlănțuit
Un domn cu chipul palid, istovit.

Totdeauna am crezut că acel domn palid este chiar fratele tău.

— Acum îl citesc foarte rar pe Nekrasov : tot ce-a spus el s-a dovedit a fi fals, el cîntă lumea noastră, nu cea a mujicilor.

— Oare sînt două lumi ?

— Înainte credeam, luîndu-mă după Nekrasov, că nu este decît una singură ; acum, mi se pare că există două lumi diferite. Tu știi că mă judec aspru pe mine însumi, dar întreabă pe alții, și toți o să-ți spună că pe o rază mare în jur nu există o școală ca a mea. Eu îi duc pe copii după mine, dar numai atîta vreme cît sînt copii. După școală, cei mai mulți se întorc la munca cîmpului și uită totul, iar cei mai buni „intră în rîndul oamenilor" ; printre elevii mei sînt acum doi popi, șapte diaconi și doisprezece polițai. Întreabă-i pe părinții lor din sat și o să-ți spună că eu sînt îngerul lor de pază. Înțelegi ? Toată opera mea ei o înțeleg într-un fel material : un diacon e mai ceva decît un mujic, și pentru asta ei îmi zic nu înger păzitor, ci un fel de paznic al lor, care le salvează trupurile. Și astfel, la ei totul se reduce la puțin pămînt, care nu-i înalță, așa cum credeam noi luîndu-ne după Gleb Uspenski și Nekrasov, ci-i distruge, tot sufletul și-l cheltuiesc în răcnetul : Pămînt, pămînt !

Deodată Dunecika își veni în fire ; oare nu mersese prea departe cu spovedania ei față de un copilandru ?

— Ei, dar ia spune ce face mătușica ? Tot se mai ceartă cu Lidia ?

— Vrea s-o mărite. Tu ce părere ai ?

— Mătușica e un adevărat copil. Dar tu ce vrei să faci în viață ? Hai să mergem în grădină, să-ți arăt ce grădină frumoasă am făcut în acești ani.

Și iarăși Alpatov simți în grădina înflorită miros de pulbere de ninsoare, de parcă fiecare părticică din Dunecika, după ce-și îndeplinește menirea, se transformă într-un mic cristal alb.

— Uite aleea asta de frasini este închinată fratelui meu ; în tinerețe era curat ca un frasin.

— Îți mai aduci aminte, Dunecika, ai primit atunci o scrisoare de la el în care era o dispoziție ca să lucrezi *în legalitate ?*

— Cum de-ai putut surprinde asta, cînd nu erai decît Kurîmuṣka cel mititel ?

— N-am o memorie prea grozavă, dar uneori am impresia că în lume se petrece cîte ceva care mi-este foarte apropiat, și dacă mă atinge, nu mai uit niciodată : asta nu e memorie. Am ținut minte pentru că îmi era milă de tine : plîngeai amarnic, nu doreai să lucrezi în legalitate. Am crezut atunci că te prinsese în lanțul său Kașcei ; mama lucra pentru bancă, și plîngea și ea împreună cu tine că va fi nevoită să muncească toată viața pentru bancă... Ce însemna pe atunci ? „Libertatea poporului" ?

— Aproape : „Limita neagră".

— Dar acum sub ce formă există, cum se numește ?

— Acum și fratele meu lucrează în legalitate și e cu sufletul foarte îndoit ; eu am pierdut toate legăturile, cred că toți sînt în legalitate.

— Cum adică toți ? Dar lanțul lui Kașcei a rămas, deci trebuie să fie neapărat și oameni așa cum ați fost voi, căci oriunde îți arunci privirea vezi oameni încătușați ; numai Mașa, Maria Morevna, a fost și a rămas liberă. Dunecika, am să-ți spun secretul meu, sau mai exact un fel de presimțire a mea : am impresia că într-o zi am să înțeleg totul dintr-o dată, și nu din cărți, ci printr-o femeie...

Dunecika îl cercetă atent. Misa nu se roși, ci o privi și el drept în ochi.

— Nu știu, răspunse Dunecika, de unde vine romantismul ăsta la tine : la noi e atîta proză... Poate, doar Mașa... Dar tu nu cunoști deloc femeia ; ai să vezi, e un cerc foarte îngust.

— Nu despre asta e vorba ; toate astea sînt lanțul lui Kașcei și nu oamenii în sine.

Dunecika căzu pe gînduri și oftă adînc.

— La ce te gîndești, Dunecika ?

— Mă gîndesc ce nenorocire este, totuși, să te naști femeie ; dacă aș putea să fiu bărbat...

În ochii ei se aprinse o flacără și, pentru o clipă, lui Alpatov i se păru că o vede așa cum stătea în vremurile acelea îndepărtate, în serile de iarnă rezemată de soba caldă și amenințînd țarul cu pumnișorii ei mici.

În timp ce Dunecika și Mișa se plimbau prin grădină, în cerdacul școlii se adunaseră cîteva țărănci. Văzîndu-le, Dunecika se grăbi să intre în școală, spunîndu-i :

— Îndată termin cu ele, Mișa ; tu așteaptă-mă la mine în odaie ; citește ultimul număr al revistei, e acolo un articol interesant despre noua mișcare a tineretului.

Mișa luă revista și începu să citească articolul care începea cu cuvintele :

„Astăzi puteți întîlni pretutindeni un tînăr care își zice materialist, dar să nu vă închipuiți că este vorba despre un sistem filozofic în sensul îndeobște cunoscut al cuvîntului, tînărul își zice adept al materialismului economic..."

Alpatov nu putea urmări decît cu greu ideea autorului pentru că în spatele cuvintelor se ascundea o viață care îi era necunoscută, și îi veni mai ales greu atunci cînd autorul începu să discute în contradictoriu cu cineva în formele polemicei convenționale din reviste.

„Ar fi bine să învăț să polemizez", se gîndi Mișa ; — de ce oare nu știu să discut ?

Își aminti de încercările lui din liceu de a purta discuții. Întotdeauna reieșea că avîntul nu-i ajungea decît pînă la prima presiune serioasă a adversarului, după care se gîndea : „Dar poate că și el, pe de altă parte, are dreptate ?" și atunci ceda, renunțînd să-și mai manifeste convingerile și păstrînd ideea adversarului pentru o discuție cu sine însuși.

Mișa citea cu greu și fără nici un interes, în timp ce din încăperea vecină se auzea conversația Dunecikăi cu femeile : una îi adusese niște lucruri ca să le ascundă de bețivanul de bărbatu-său și o întreba pe Dunecika ce să se facă cu un bețivan ; alta îi cerea picături pentru că avea mereu dureri în burtă ; a treia o poftea la botez...

Mișa își aduse aminte de femeile care veneau la starețul Zosim în Dostoievski și de mama lui cînd

povestea la fel despre femeile care veneau la schimnicul Ambrosie din schitul Optinski, și își spuse :

„Ei n-au nevoie de învățător și de școală, ci de un schimnic și au transformat-o pe Dunecika în schimnic ; și ea se bucură grozav că elevii ei cei mai buni se fac diaconi sau polițai. A vrut să-i transforme, cînd colo ei au transformat-o pe ea. Iată de ce-i atît de tristă și vorbește ironic despre toate."

Se gîndea la toate acestea ascultînd conversația din camera de alături și citind în același timp articolul.

„Trăiește încă, trăiește !" cu aceste cuvinte se încheia articolul. Aceasta însemna că autorul încă mai trăiește cu convingerile sale narodniciste, iar tinerii materialiști nu spun nimic nou.

„Trebuie să fie vreun bătrîn", se gîndi Mișa.

Dunecika termină cu femeile.

— Ei, eu plec, spuse Mișa.

Dunecika îl conduse.

— Autorul acestui articol nu este cumva din aceeași grupă de narodnici din care făceați parte și voi ? întrebă el.

— Aproape, răspunse Dunecika.

— Și el lucrează *în legalitate ?*

— Nu știu ce face acum. Lucrurile la care noi ne-am gîndit nu se potrivesc cu viața... Mai bine spune-mi ce ai de gînd să te faci ?

— Uite că nu știu, Dunecika. Mă frămînt tare mult și nu pot să mă hotărăsc... Aș fi vrut să mă fac inginer. dar nu vreau să rămîn închistat în găoacea mea. Ceea ce mă atrage este acea ilegalitate pe care voi ați avut-o, și aș mai vrea ca după aceea să văd străinătatea...

— Și ce e în străinătate ?

— Am impresia că în străinătate se găsește, într-un fel, un drum deschis. Viața noastră e strîmbă : cea legală nu este cea adevărată, iar cea nelegală e plină de primejdii, și nu știi cum să-ți găsești un drum clar... Nu, n-am hotărît încă nimic în ceea ce

mă privește. Tu i-ai văzut vreodată pe acești materialiști economici ?

— Unde vrei să văd aici lucruri noi ? Am citit articolul și m-am gîndit la mujicii noștri : ei sînt adevărații materialiști economici.

Mișa ar fi vrut să strige : „Dar unde este lucrul acela adevărat pentru care tu trăiești în acest colț pierdut de lume ?“ Dar cînd se uită la Dunecika i se făcu milă de ea și se grăbi să-și ia rămas bun.

— Și unde te duci ?

— La notar : facem împărțeala pămîntului.

Începu să pășească pe drum, păstrînd de la Dunecika ceva foarte luminos și curat în suflet, dar care emana răceală, așa cum e de obicei în încăperi cînd afară cad primii fulgi de zăpadă.

Mamoșii

Poșta era în drum spre notar. Mișa se gîndi să intre ca să ia corespondența sosită pentru satul lor. La ghișeu zări un tînăr care stătea acolo, ca într-o cușcă. Deodată tînărul strigă plin de bucurie — Miș-ka ! — și se repezi spre el.

— Ce mai faci, cum o mai duci ? îl întrebă de parcă s-ar fi întîlnit cu un frate bun.

Mișa care nu-l recunoscuse pe slujbaș, se feri să arate aceasta în primele clipe, socotind că l-ar jigni pe necunoscut care-l întîmpina ca un frate. „Poate că-mi voi da seama din conversație“, se gîndi el întinzîndu-i cu un zîmbet prietenos mîna. Se opriră în dreptul ferestrei.

— Hai, povestește-mi, povestește-mi, îl îndemna necunoscutul. Cum o duci ?

— O duc binișor, răspunse Alpatov continuînd să zîmbească prietenos acelui om cu totul necunoscut.

— Am auzit că ai terminat liceul în Siberia. Iar eu lucrez de atunci la poștă ; dar tu n-ai avut de unde să știi : după ce te-au eliminat, m-au dat afară și pe

mine, tot pentru indisciplină, iar după aceea și pe Golofeev.

— Ei, drăcie! exclamă Alpatov recunoscîndu-și deodată colegul de clasă, păi tu ești Malofeev!

— Ei vezi, se bucură Malofeev, tu nu m-ai recunoscut, de aceea mi se părea că ești cam distant. Păi tu ai stîrnit atunci o adevărată revoluție la noi în liceu și, stai să-ți spun: ea continuă și pînă acum. Golofeev lucrează la notar, dar se menține pe linia lui fermă. Nesgovorov e student, și a fost trimis aici cu domiciliu forțat.

— Nesgovorov e aici? exclamă Mișa. E adevărat că Nesgovorov e aici?

— Dă meditații la toată lumea din oraș... Ia uite-l, chiar el fuge acum cu cărțile în mînă.

Nesgovorov era acel coleg de la care Alpatov învățase pe vremuri la liceu să cînte Marseilleza, colegul împreună cu care ajunsese în clasa a patra la ideea că Dumnezeu nu există, acela care îi dăduse să citească Bockl și-l făcuse să creadă în legea evoluției vieții și, în general, în *lege*.

Alpatov își luă în grabă rămas bun de la Malofeev și alergă să-l ajungă din urmă pe Nesgovorov.

Acesta rămăsese neschimbat: o față neregulată c-o frunte plină de protuberanțe. Din ochii cenușii și severi, ca dintr-o carte de știință, scrisă cu talent și onestitate, sclipește moderat teoria — soră bună cu basmul în artă. Nesgovorov recunoscu și el cu bucurie vechiul basm care licărea mereu și sfios în ochii verzi, de culoarea pădurii, ai lui Alpatov și chipu-i urît deveni deodată frumos.

— Kurîmușka, sărmanul meu Kurîmușka! exclamă Efim Nesgovorov.

— De ce sărman? se supără Alpatov. Am terminat liceul cu foarte bine și am de gînd să mă fac inginer.

Efim rîse.

— Dar nu m-am gîndit la asta, zevzecule! Ai rămas același! Îmi aduceam aminte de timpurile cînd te-au dat afară, căci așa ceva nu trece fără să lase

urme, indiferent dacă ai terminat sau nu liceul. Uite, și eu am terminat, și au refuzat să-mi dea medalia de aur numai pentru că sînt liber cugetător. E un fleac, dar te roade. Dar dacă mi-ar fi făcut mie ceea ce ți-au făcut ție, eu nu i-aș ierta niciodată... Ce ai acolo ? Un ziar nou ? Ia să-l văd...

Într-o clipă Nesgovorov parcurse *Russkie Vedomosti* și găsi ceva care îl bucură mult.

— Uite, zise el, bravo social-democraților ! iarăși au votat unanim împotriva alocațiilor pentru flotă ; Bebel nu se lasă de loc, împreună cu Liebknecht,

Mișa Alpatov nu știa cine-i Bebel și Liebknecht, și îi era cu neputință să înțeleagă cum poți să te bucuri atît de tare de nu știu ce vot împotriva alocațiilor de război, și încă undeva în Germania. Se uită întrebător la Nesgovorov. Acesta înțelese îndată și voi să spună ceva, dar își aduse aminte de meditația sa și se grăbi să plece. Făgădui că va fi liber peste două ore ; pînă atunci Mișa să-l aștepte în grădina publică, de pildă. Apucase să și intre pe o portiță cînd, deodată, se întoarse și întrebă :

— Mișa, tu probabil că nu l-ai citit încă pe Beltov ?

— Ce noutăți puteam citi în Siberia ? răspunse Mișa. Acolo am citit tot lucruri vechi și am învățat.

— Uite... ia cartea asta și citește-o, în timp ce-ai să mă aștepți. Am să-ți spun în taină, dar să nu spui nimănui : cartea asta a fost scrisă de Plehanov.

Mișa auzise de mai multe ori de Plehanov de la Dunecika, și acest nume era pentru el un nume sfînt de narodnicist, ceva în genul lui Gleb Uspenski.

— Plehanov e narodnic ? întrebă Mișa.

— Da de unde ! exclamă Nesgovorov. Înseamnă că nu ești de loc la curent cu mișcarea. Plehanov este, bineînțeles, marxist.

Alpatov se fîstîci. Dar pentru el Nesgovorov era ca și un frate, de aceea îi spuse :

— Te rog să nu rîzi de mine, Efim, și iartă-mă ; te rog să mă înveți toate, așa cum făceai și pe vremea

cînd eram la liceu. Am să-ți mărturisesc deschis : eu nu știu ce-nseamnă marxist.

— E de necrezut cum, cu aptitudinile pe care le ai, ai putut să rămîi atît de mult în urmă ; doar ține minte că în clasa a patra tu îl citiseși pe Bockl.

— Nu, n-am auzit nimic despre Marx, și numai într-un articol pe care l-am citit de curînd acest nume se repeta de multe ori, fără să știu ce înseamnă. În acest articol m-au interesat foarte mult niște tineri, adepți ai materialismului economic.

— Ei, tocmai asta este, spuse Nesgovorov ; toate acestea ai să le găsești la Beltov ; ai să te minunezi, ai să te bucuri ; îți cunosc foarte bine firea înflăcărată, sînt sigur că ai să lucrezi cu noi.

Nesgovorov pleacă la meditație. Alpatov se îndreaptă spre grădina publică, uitînd cu desăvîrșire de notar. În grădină găsi foarte repede chiar banca unde se înțelesese cu colegii lui de liceu să fugă în Asia ca să descopere țări uitate. Tot aici hotărîse cîndva să descopere taina vieții. Pe această mică bancă se petrecuseră toate. Acum se așeză iar pe ea și se apucă să-l citească pe Beltov : „Contribuție la dezvoltarea concepției moniste despre istorie".

Alpatov avea un fel al lui, personal, de a citi foarte repede orice carte, chiar și cea mai grea.

Chiar din primele pagini ale unei cărți, fie ea oricît de savantă, cu condiția să nu fie complet lipsită de talent, el știa să descopere *codița* pe care o apuca și apoi răsfoia filele, uneori la șir, uneori pe sărite, cînd repezindu-se spre sfîrșit, cînd întorcîndu-se la început și citind atent, rînd după rînd, oarecum în căutarea *codiței* pierdute.

Alteori, citind o carte de știință i se părea că zboară într-un balon în slăvile cerului și, ca să se poată înălța și mai sus și să nu coboare, trebuia să arunce balastul. Așa că sare peste paginile greoaie și neclare, urmărind ideea așa cum urmărești o pasăre care tot apare și dispare după copaci. Iar cînd, în sfîrșit, cartea a fost citită, *codița* devine inutilă și

cititorul îl privește pe autor drept în față, recunoscîndu-l ca pe o ființă apropiată sau înrudită.

— Ai citit mult, spuse așezîndu-se lîngă el Nesgovorov. Ei, ce zici ?

— Grozav de repede se mișcă totul în cartea asta, răspunse Alpatov, și se suprastructurează în mod admirabil, numai că de ce trebuie să luăm baza economică, de ce să nu luăm pur și simplu viața ?

— Dar ce este viața ?

— E o forță.

— Gata, te-ai lansat în metafizică. Nu te supăra, Mișa, tu ești un zănatec din fire, o spun într-un sens superior : un metafizician, un artist, un poet... e ceva de genul ăsta în tine.

Efim își scoase șapca de student și-și șterse cu ea sudoarea de pe față.

— Ai obosit tare, Efim ?

— N-am voie să fiu obosit, trebuie să muncesc toată ziua pentru o bucată de pîine : eu îi întrețin pe cei de acasă. Și în felul acesta trăiește marea majoritate a oamenilor : vezi, asta este baza economică.

— Da, înțeleg, Efim, întotdeauna mă simt vinovat că sînt un *zănatec*, dar există desigur și zănateci corespunzători ?

— Vrei să spui intelectuali cu conștiința de clasă ?

— Da, ceva în genul ăsta. Mă gîndesc la mine, că dacă aș putea să-mi iau drumúl liber unde vreau, nu numai că m-aș avînta spre stele, ci aș zbura și dincolo de ele, dar ceva mă reține, și vreau de asemeni să trec prin toate și să pornesc dinăuntru. De pildă, știu că am un mare talent pentru ceva. Pentru ce — n-am descoperit încă. Dar într-adins vreau să mă ocup de matematică, pe care o detest, și mă voi face neapărat inginer.

— Asta-i ușor, răspunse Nesgovorov ; ai să slujești burghezia și ai să fii foarte bine plătit chiar dacă vei fi cel mai slab dintre ingineri.

— Să slujesc burghezia ? De ce numaidecît burghezia ? Am să slujesc știința.

— Științele inginerești se află în întregime în mîinile claselor dominante, iar tu ai să faci exact ceea ce îți vor porunci capitaliștii. Vrei să fii inginer mecanic ?

— Nu, chimist : oricum, e mai puțină matematică acolo.

— Așadar, vei fi inginer chimist și ai să fii silit să lucrezi într-o fabrică de pulbere, și ai să faci praf de pușcă pentru apărarea burgheziei.

— Cum adică numai a burgheziei ? Dar poporul ?

— Po-porul... lasă asta, Mișa, și gîndește-te numai : cine alcătuiește poporul ? Mă mir că nu te-ai gîndit la aceste lucruri în Siberia ; acolo sînt mulți deportați.

— Era la noi acolo o organizație, se chema *școala conducătorilor poporului*. La început crezusem că nu mă primesc la ei pentru că sînt rudă cu un om foarte bogat din Siberia, dar acum înțeleg, eu însumi nu voiam. Astea sînt rămășițele narodnicismului. Datorită lui Beltov înțeleg : trebuie să intru într-o organizație nu în chip subiectiv, ci legal... Mă înțelegi ?

— Înțeleg : cauți să-ți determini conștiința de clasă.

— Da, da, pentru ca ceea ce determină să nu fie „eul arbitrar", ci „eul-necesitate". De pildă, îmi place foarte mult atunci cînd Tolstoi vorbește despre țărani, dar atunci cînd se apucă el însuși să are, mă dezgustă. Tot astfel și Dunecika mea *și-a dat viața* pentru popor. Cum trebuie să faci, Efim, ca să nu-ți dai viața pentru nimeni, și totodată să rămîi în cadrul legii și necesității ? Spune-mi, oare un inginer nu poate sluji clasa muncitoare ?

— Cred că noi n-o să mai apucăm să slujim clasa muncitoare în calitate de specialiști, răspunse Efim. Să lăsăm de o parte orice iluzie. Zilele noastre sînt numărate. Nu e timp pentru ezitări. Trebuie să alegi : încoace, sau încolo... Dacă nu vrei, atunci mori încetîncet ca un burtă-verde.

— Nu vreau să fiu nici burtă-verde, nici narodnic.

— Vino cu noi.

— Cu tine sînt gata să merg, Efim. Bineînțeles, am să mă mai gîndesc puțin. Spune-mi, ce trebuie să fac ?

— Noi amîndoi nu prea putem face mare lucru împotriva necesității economice din afară, dar dinăuntru putem face mult : după cum o femeie naște un copil, tot astfel și viața cea veche naște o viață nouă. Iar noi sîntem chemați să ușurăm nașterea — sîntem obstetricieni. Știi, mi-a plăcut foarte mult școala asta a voastră din Siberia de conducători ai poporului, numai că ceea ce trebuie să organizăm nu este o școală de conducători ai poporului, ci de conducători ai proletarilor.

— Organizeaz-o, Efim, organizeaz-o, te rog, voi fi primul să mă înscriu. Spune-mi, ce trebuie să citesc ?

— Marx, firește ; Engels, *Programul de la Ehrfurt*, Bebel, Mehring, Kautski, toate astea le avem și ți le voi da.

— Dar nu se poate ca, citind, să și fac ceva, nu în sensul lui *Ce-i de făcut* al lui Cernîșevski, ci să lucrez ; uite, tu dai meditații și din asta trăiești, tot astfel și eu vreau să lucrez.

— Acum noi traducem toate cărțile acelea despre care ți-am vorbit, din germană în rusă. Vrei să traduci cartea lui Bebel *Femeia și socialismul* ? N-ai auzit de cartea asta ? Pentru tine munca asta o să fie deosebit de interesantă pentru că, după cum îmi aduc aminte mi-ai vorbit pe vremuri mult despre Maria Morevna a ta, tu te-ai născut romantic și aici vei avea corectivul realității : femeia în trecut, prezent și viitor.

— În viitor ! exclamă Alpatov. Și ce se spune despre femeia viitorului ?

— Asta decurge de la sine din programul nostru ; tu ești un cititor lacom și perspicace, ai să ghicești îndată...

— Dar cred, îl întrerupse Alpatov, că mai trebuie făcut și ceva practic.

— Există și ceva practic. Astăzi noi prelucrăm *cel de-al treilea element*, probabil că ai auzit ce înseamnă asta : nu activiștii aleși ai zemstvei, ci funcțio-

narii salariaţi, intelectualii din alte clase decît nobilimea, statisticienii, veterinarii, agronomii, învăţătoarele. Noi îi preluăm treptat de la narodnici şi prin intermediul lor exercităm o influenţă asupra preşedintelui Alexandru Ramenov. Tu îl cunoşti : studii de ofiţer de gardă, dar pretenţii de Don Quijote. Jumătate din timp este un om absolut normal, şi atunci e un chiabur ; cînd însă îl apucă ipohondria, începe să se căiască şi devine grozav de sincer şi gata, în discuţie la orice revoluţie. Îşi pune mîinile la spate, după moda englezească, dar degetele lui n-au astîmpăr şi tot răsucesc poala surtucului şi atunci i se iţeşte dosul, ştii, un dos atît de proporţionat, atît de cumsecade ! Te pătrunzi de convingerea că nu asta e important la el ci ceea ce e mai sus, sus de tot, în mustăţile lui lungi şi orizontale şi în ochii lui mici şi blajini. Clipeşte mereu şi repetă : „Rusia e o ţară enigmatică !" Iar noi i le trecem toate astea la catastif şi-l socotim aproape un marxist, bineînţeles în momentele lui de ipohondrie. Acum e preocupat de valută, tot vorbeşte despre bimetalism. Noi i l-am strecurat pe social-democratul Schippel. Mai avem şi un membru al consiliului, un negustor de cherestea, goleşte judeţul de la un cap la altul, dar ne simpatizează, ne dă bani şi ne spune „avangardă înaintată". Dar munca cu aceşti oameni cere cunoştinţe precise în problemele zemstvei şi noi o preţuim mai mult ca un mijloc de a capta cel de al treilea element făcîndu-l să-i părăsească pe narodnici. Cu asta ai să te ocupi mai tîrziu, dacă vei vrea, dar acum citeşte cărţile şi tradu *Femeia* lui Bebel.

— Dă-mi atunci cartea, spuse Alpatov.

— Nu te grăbi ; eu acum fug iarăşi la o meditaţie, iar tu du-te deocamdată la notar, ai să-l găseşti acolo pe Golofeev ; şi el e de-ai noştri.

Nesgovorov se duce la meditaţie. Alpatov buimăcit de lumea asta nouă, atît de ispititoare şi totodată atît de clară, se aşază pe bancă pentru a mai chibzui... Năzuinţele şi visurile sale îşi găsesc loc atît de neaşteptat de bine în aceste idei.

Dar de ce n-a discutat cu Efim, atunci cînd acesta s-a bucurat că social-democraţii germani au votat împotriva alocaţiilor pentru flotă şi armată ? Dar dacă acest lucru este necesar pentru apărarea statului, dacă peste nemţii slăbiţi, fără flotă şi fără armată, năvălesc duşmanii lor cei mai răi, francezii, şi distrug cu totul Germania — cu Bebel, cu Liebknecht şi cu social-democraţia, cu tot ? Şi, transpunînd acelaşi lucru asupra Rusiei, dacă vine iar asupra noastră vreun nou Napoleon, iar noi nu vom avea arme ?

Luă ziarul şi, răsfoindu-l din nou, găsi telegrama din Berlin ; chiar aşa era : germanii au votat împotriva lor înşişi... Cum vine asta ?

Dar însuşi faptul că acum el poate descoperi în ziar probleme care îl preocupă, că acolo, la notar, se află Golofeev, care şi el e *de-ai noştri*, îi umple inima de bucurie.

— Într-un fel sau altul aceste probleme dificile se vor rezolva, îşi spuse el, dar pentru mine singura ieşire din impas se află în organizarea şcolii de conducători ai proletariatului.

Un prozelit înflăcărat

Afanasi Golofeev, secretarul notarului, venise din birourile unei tăbăcării, unde avea de asemenea o slujbă, iar după notar se ducea la a treia slujbă la căile ferate. Avea puternice dureri de cap şi de aceea privirea îi era foarte încruntată, deşi la chip semăna leit cu blajinul dascăl din cunoscutul tablou al lui Bogdanov-Belski. Purta o rubaşcă neagră încinsă cu o curea îngustă.

— Tu nu mă recunoşti, Afanasi ? îl întrebă Alpatov.

— Cum să nu, te recunosc, îi răspunse răstit Golofeev. Ce vrei de la mine, sînt foarte ocupat.

— Am o treabă cu notarul, dar astea-s fleacuri ; lucrul principal este că m-a trimis la tine Nesgovorov ; el mi-a spus că eşti *de-ai noştri*.

Ochii lui Golofeev se făcură deodată tot atît de limpezi și de blajini ca în tabloul lui Bogdanov-Belski.

Fără să spună un cuvînt arătă cu degetul spre ușa notarului și adăogă în șoaptă :

— Mai tîrziu, în antreu.

Cînd Mișa, după ce vorbi cu notarul, ieși prin altă ușă în antreu, Golofeev ședea pe pervazul ferestrei și fuma așteptîndu-l.

— Ai și intrat în legătură cu noi ? întrebă el.

— Mi-am luat o sarcină : voi traduce *Femeia și socialismul* a lui Bebel.

— Da, e o carte foarte necesară pentru oameni ca mine : vreau foarte mult s-o citesc, dar nu știu germana. Cine ți-a dat cartea ? Danilîci ?

Alpatov ghici că Golofeev n-ar fi trebuit să pronunțe cuvîntul Danilîci și că i-a scăpat acestuia numai fiindcă îl durea capul. Se prefăcu că nu l-a auzit. Golofeev își dădu seama și se grăbi să-l întrebe :

— De unde ți l-ai procurat pe Bebel ?

— Ce nostim ești, Afanasi, spuse Alpatov, parcă n-ai cunoaște ABC-ul conspirației, ce importanță are de unde mi l-am procurat pe Bebel ?

— Ai dreptate. Văd că nu ești un boboc. Pe mine mă doare groaznic capul. Dar unde ai învățat tu nemțește ?

— Am învățat singur ; citeam cărți cu ajutorul dicționarului și așa m-am obișnuit.

— Știi și franțuzește ?

— Și franțuzește am învățat după Toussaint, un manual pentru studiul limbii franceze fără profesor. De cînd m-au dat afară din liceu, mereu învăț cîte ceva singur, de parcă vreau să-i ajung pe toți din urmă și nu pot, și tot mi se pare că sînt un ignorant.

— Uite, și eu sînt la fel, spuse Golofeev însuflețindu-se. Numai că pentru mine e mai greu, eu am trei slujbe, învăț noaptea și probabil că de aceea mă doare mereu capul.

Notarul își chemă secretarul. Golofeev își luă rămas bun... Alpatov era mișcat de parcă și-ar fi găsit încă un frate.

„Și cîți or mai fi încă aici, și dacă mă duc într-un alt oraș — la fel ; și tot așa, probabil și în străinătate... Care cine o fi Danilîci ?“

Alpatov pășea pe strada care nu purta nici un fel de amintire a celor trăite de locuitorii ei, iar prezentul, toropit cum era, nu dădea nici un fel de semne despre ce va fi în viitor ; de aceea el pășea fără să ia în seamă nimic din jur. Dar deodată îl atinse străfulgerarea unei priviri care nu era din lumea asta ; observînd-o, se opri... Îl priveau niște ochi mari și gînditori, pe un chip palid și bolnav, de sub cozorocul șepcii verzi de student al Academiei Petrovskaia.

Alpatov nu se mai mira de întîlnirile pe care le făcea ; doar era în orașul în care învățase pe vremuri și în care crescuseră colegii lui : nu aveau unde să dispară, erau cu toții aici. Îl recunoscu îndată pe Jukov.

— Ești bolnav ? întrebă el.

— Am oftică, răspunse Jukov ; curînd am să mor.

— Ți se pare numai.

— Ba nu, e sigur. Mă grăbesc să fac ceva. Organizez un muzeu. Hai să intrăm, să vezi și tu.

Urcară scările și intrară într-o sală spațioasă.

O fată cu chipul rotund, rumenă ca o tomată, ședea aplecată asupra unui microscop. Alte fete sortau un ierbar sau prindeau gîndaci și fluturi în ace. Tomata era cea mai tinerică, pe cînd celelalte, cu cît erau mai în vîrstă, cu atît arătau mai stafidite, de parcă viața le-ar fi uscat.

— Toate sînt învățătoare, spuse Jukov ; elevele mele. Vreau să le trezesc interesul pentru patrie. Ținutul nostru este cu totul necunoscut. Noua Guinee a fost mai mult cercetată decît județul nostru. Cînd erai copil vroiai să fugi în Asia ca să descoperi țări uitate. Nu aveai nevoie să călătorești decît cîteva verste pînă la Galicia Gorka, și dacă aveai destulă

știință ai fi putut descoperi pe înălțimea aceea o floră alpină. Hai să ne uităm la microscop.

Se apropiară de fata cea rumenă. Ea se prezentă :

— Salopova.

Alpatov se uită la microscop, cercetă apoi ierbarul, gîndacii, monștrii din borcanele cu alcool, dar în muzeu totul era uscat, multe din învățătoare se uscaseră la fel și erau și ele bune de pus la muzeu.

— Toate acestea le-am cărat aici numai după un singur an de deportare : mă grăbesc foarte mult, spuse Jukov.

— Ai fost deportat împreună cu Nesgovorov ? întrebă Alpatov.

— Așa s-a întîmplat, dar fiecare pentru altceva. El e marxist.

Mișa se gîndi : „înseamnă că Jukov e narodnic."

— Tu l-ai citit pe Beltov ? întrebă Alpatov.

— O carte proastă, răspunse Jukov, și groaznică prin aprecierea cu totul greșită a ceea ce este personal. Personalitatea creatoare se află nu numai la baza istoriei, o putem constata și în lumea animală și în cea vegetală ; n-ai să găsești o singură frunză să semene leit cu alta. Numai că trebuie să fii foarte atent ca să poți vedea acest proces creator. La școală pe noi nu ne-au învățat asemenea atenție plină de simpatie și iată de ce apar planuri atît de depărtate : să descoperi vreo țară uitată ! Ea e aici, lîngă noi, dar ca s-o vezi trebuie să știi să deslușești pretutindeni personalitatea creatoare. Iar Beltov anihilează această personalitate, o șterge cum ai șterge polenul de pe aripioarele unui fluture, și înscăunează în schimb o lege impersonală și fără aripi.

Auzindu-l vorbind despre atenția plină de simpatie, Alpatov își aduse aminte că în sufletul său elanurile de bucurie și dragoste erau întotdeauna legate de examinarea atentă a vreunui lucru și era gata să-i dea dreptate lui Jukov, dar îl împiedică o veche obidă, un fel de durere și furie. De aceea, cînd Jukov îl atacă pe Beltov, simți nevoia să lupte.

— După părerea mea, replică el, cu această teorie a personalității creatoare poți să-ți imaginezi istoria după cum îți place, la fel ca la Ilovaiski : ca o luptă între cei buni și cei răi. Teoria subiectiviștilor este cu totul inconsistentă.

La auzul acestor cuvinte Salopova ridică capul de deasupra microscopului și întrebă sfidător :

— Va să zică sînteți marxist ?

— Și ce-i dacă sînt marxist ? Eu caut în istorie o lege, și nu lupta spiritelor, înțelegeți : *o le-ge !*

În timp ce vorbea, Mișa se minuna de el însuși, de parcă s-ar fi eliberat în sine un om cu totul nou care vorbea cu altă voce.

Una din învățătoare, stafidită, înaltă, cu un neg pe obraz și cu ochii tulburi și bulbucați, își desprinse privirea de pe o diagramă atîrnată pe perete și, apropiindu-se de Alpatov, se recomandă :

— Ekzemplearova. Dumneavoastră căutați o lege sociologică ? spuse ea calm și didactic, ca o persoană mai în vîrstă. Dar formula progresului și a rolului pe care personalitatea îl joacă în acest progres nu vă vorbește oare suficient despre legi ? Desigur cunoașteți formula sociologică a lui Mihailovski ?

Mișa habar nu avea de formula lui Mihailovski, dar omul acela nou și combativ, care se trezise în el, nu putea să spună „nu știu", capitulînd în fața dușmanului. Răspunse la noroc :

— În această formulă se acordă prea mult loc personalității și prea puțin legilor. Noi nu ne putem opune forței necesității economice.

— Așadar, după părerea dumneavoastră, nu ne rămîne decît să stăm cu mîinile în sîn ?

— Nu, spuse noul om din Mișa, istoria este ca o femeie gravidă, ea poartă în pîntecele său o viață nouă, iar noi sîntem chemați să-i ușurăm facerea, noi sîntem obstetricieni.

Salopova se roși toată, semănînd acum leit cu o tomată, și-i răspunse :

— Voi sînteţi nişte oameni de doi bani, şi nicidecum obstetricieni. Toţi sînteţi croiţi la fel şi vorbiţi folosind aceleaşi cuvinte, după Marx.

Omul nou din Mişa se înfurie şi el :

— Iar dumneavoastră vorbiţi ca Mihailovski şi uscaţi flori. Pentru ce le uscaţi ? De ce nu admiraţi personalităţile lor vii ? Puneţi la uscat plante, gîndaci şi fluturi, şi vă ofiliţi împreună cu ele...

Asta cam întrecea măsura. Era penibil. Toţi tăcură. Ceasul din perete sună însă, spunînd parcă : „Ce-i drept, e drept."

— Mă grăbesc, spuse Alpatov dînd mîna cu Jukov.

Iar acesta îl privea cu ochi plini de dragoste şi admiraţie. El nu avea nimic de spus. Discuţia alunecase într-un domeniu care îi era cu totul străin.

În spatele său, Mişa auzi vocea Salopovei :

— Ce prozelit înflăcărat !

Dar Mişa se simţea pentru întîia oară în viaţă învingător şi se minuna singur : înainte, crezuse că este cu totul incapabil să susţină o discuţie, cînd deodată replicile au ţîşnit, nici el nu ştia cum şi de unde.

Încerca un simţămînt vag de vină faţă de Jukov, simţămînt care îl nemulţumea. Dar înlătură această senzaţie raţionînd : „Dacă la mine replica a apărut din neant, desigur că şi la ei e la fel ; eu nu cunosc formula lui Mihailovski, iar ei probabil că nu-l înţeleg pe Beltov. Aşa ceva nici nu-i de ei !"

Clavecinul

De mult, încă în clasa a patra de liceu, cînd, ajutat de Nesgovorov părăsise credinţa copilăroasă în Dumnezeu, Mişa Alpatov ajunsese o singură dată pînă la portiţa casei lui Efim, conducîndu-l pînă la mahalaua Iamskaia, pe malul rîului. Din vremile acelea depărtate Mişa îşi amintea că, din motive necunoscute, Efim nu putea să-şi invite prietenul în casă, iar su-

rorile lui, niște fete de liceu, se iteau de după florile din ferestre. De multe ori a avut prilejul să-l vadă pe Efim pe stradă cu o soră de-a lui, dar atunci cînd se apropia de ei, sora se dădea la o parte și-și continua drumul singură. Într-o zi, luîndu-și rămas bun de la Efim, se gîndi s-o salute și pe ea, dar fata, aprinzîndu-se la față, întoarse capul și nu-i răspunse la salut. Altă dată a întîlnit-o singură, drept în față, și el n-a mai salutat-o, dar își dădu perfect seama că ea aștepta salutul lui și de aceea se înroșise iarăși. De atunci, acelei fete subțiri și înalte, Mișa îi spunea în gînd „Chibritul".

„Ce ciudat cum cîte ceva îți dispare cu desăvîrșire din amintire și apoi, deodată îți apare din nou și atît de clar!" se gîndea Mișa acum, căutînd în mahala casa Nesgovorovilor.

Dar unde era casa aceea de lemn, cu etaj, și aplecată într-o parte, asta el nu-și mai putea aminti, iar labirintul de ulicioare devenea din ce în ce mai încîlcit. Era un vălmășag de cocioabe, garduri cenușii, prispe, dughene și, din cînd în cînd, apărînd pe neașteptate, ca o vedenie, cîte un măr înflorit care îți bucura privirea. Departe în vale, chiar la malul apei, o voce frumoasă de tenor cînta cîntecul lui Vanka Kliucinik. Alpatov întrebă pe un bătrîn, care ședea pe-o prispă, unde e casa Nesgovorovilor, și acesta i-o arătă îndată : era chiar alături.

— Oare cine cîntă acolo la rîu ?

— Burîga, răspunse bătrînul.

— Cine e Burîga ăsta ?

— D-apăi se știe : e Burîga, hoțul ; el cîntă că altcineva n-are cine să cînte aici ; cu viața asta a noastră numai hoțul cîntă.

La portița Nesgovorovilor atîrna, ca de obicei, o sfoară cu o greutate la capăt. Îndată ce Mișa trase de sfoară, portița fugi singură în curte. În clipa aceea începură să fugă cu toții sub ochii lui Mișa : o femeie în vîrstă care-și acoperea pieptul cu palma, un băiețaș, două fete ; încă una, cu o fustă neagră și o bluză albă pe deasupra, se depărta, prefăcîndu-se că nu-i

grăbită. În curte zăcea pe pămînt un clavecin vechi cu picioarele deșurubate. Probabil că toată lumea își găsise de lucru în jurul acelui clavecin iar cînd portița s-a deschis, s-au împrăștiat cu toții.

Dar fata aceea zveltă își tot încetinea pasul; se vedea că nu-i vine să plece și că în sufletul ei se dă o luptă. Cînd ajunse pe cerdacul casei se opri și se întoarse, înaltă, mîndră, gata parcă să sară și să muște de va fi nevoie. Mișa recunoscu îndată *Chibritul* dar se prefăcu că n-o recunoaște și întrebă dacă acolo e casa Nesgovorovilor. Fata îi răspunse ursuz că Efim nu era acasă.

— Se va întoarce curînd, spuse Alpatov; aș putea să-l aștept aici la dumneavoastră?

— Cum vreți.

Doar nu era să aștepte în stradă.

— Am o treabă cu el.

— Ce treabă?

Mișa simți că se înfurie. Acum era un om îndrăzneț. Nu venise la Efim pentru niște fleacuri mic burgheze.

— Ce treabă? Cons-pi-ra-ti-vă, rosti el.

Chibritul se aprinse la față și, plecînd ochii, spuse:

— Poftiți.

În aceeași clipă prin portița rămasă deschisă intră Efim; se uită la clavecin, la Mișa, la sora lui, cu o expresie de jenă și nemulțumire în ochi, ca și cînd Mișa n-ar fi trebuit să pătrundă acolo. Dar această expresie trecu repede. Într-o cămăruță mică cu dușumelele strîmbe și o mulțime de cărți. Efim îi dă lui Alpatov și *Capitalul* lui Marx, volumul întîi, și Programul de la Ehrfurt și Bebel, și Mehring, și Kautski. Cărțile germane aveau coperți cu titluri în limba franceză, a unor dări de seamă municipale. Efim îi spuse că asemenea cărți pot fi comandate la Paris, de la Gérard, cu ramburs, numai că în scrisoare trebuie menționat cuvîntul de ordine: „A se trimite broșate."

Și Efim îi mai povesti multe lucruri *conspirative*, fără să bănuiască că în sufletul lui Mișa fiecare cu-

vînt se așază ca o piatră de temelie a unui templu în care multă vreme de aici înainte se va ruga într-un fel nou. Cînd ieșiră în curte, Mișa îl întrebă, privind clavecinul demodat :

— Fata aceea arțăgoasă cu care am vorbit e sora ta, nu ? Da, îmi aduc aminte de ea. De ce e atît de arțăgoasă ?

Efim deveni iarăși jenat și se încruntă ca și cînd Mișa n-ar fi trebuit să-l întrebe despre sora lui și părea că dacă și-ar fi îngăduit să-l pună la punct, i-ar fi spus : „Te rog să-mi lași familia în pace, asta nu te privește." Mișa își dădu îndată seama de asta și ca să evite un eventual răspuns aspru, spuse în glumă :

— Am impresia că în acest clavecin se ascunde o forță care mi-e ostilă.

Efim se fîstîci, și deodată, ca și cînd ar fi dat în lături jena, spuse :

— L-am cumpărat pentru surorile mele în loc de pian, de la un negustor, cu patrusprezece ruble... Pentru noi, e un mic eveniment în familie : e ca și cînd *am intrat și noi în rîndul oamenilor,* dar prin crăpăturile gardului ne pîndesc mereu niște ochi și se bîrfește. Noi ne temem de acești ochi ca niște sălbateci. Nu pot să fiu sigur că, în clipa asta chiar, n-o să azvîrle cineva în noi c-o piatră. Ei își zic orășeni, dar în esență aparțin lumpen proletariatului. Aici ura clocotește în fiece cocioabă. N-avem la noi decît doi-trei oameni luminați.

În preajma curții Nesgovorovilor, undeva în încîlcitura de garduri, se auzi tușind o femeie cu gîtlejul tăbăcit de alcool și mahorcă. Auzind-o, Mișa spuse :

— Auzi cum și-a dres glasul Talpa Iadului ?

De surpriză, Efim tresări.

— Cînd ai apucat să afli despre Talpa Iadului ?

— Și acolo, auzi, cîntă hoțul Burîga. Dar am să te uimesc acum și mai tare : spune-mi Efim, cine e Danilîci ?

Efim îl cercetă cu o privire atentă și ciudată :

— Nu te mira, Efim, asta-i particularitatea mea. Am observat de mult că atunci cînd ajung într-un loc nou aflu îndată, fără nici un efort, toate ; nu știu cum, după zgomote sau după miros. Uite, acum miroase a tutun, înseamnă că vin muncitoarele de la fabrică. Dincolo mugesc vacile, asta înseamnă că vacile se întorc în oraș și-mi place foarte mult să văd cum o ia fiecare pe ulița ei și atunci cînd, în sfîrșit, ajunge acasă, începe să mugească, dar nu c-un glas obișnuit de vacă, ci muzical, iar cînd gospodina o aude, iese din casă și vorbește cu ea, tot c-o voce deosebită, muzicală. De ce nu vezi decît răutate în jurul tău, Efim ? Pretutindeni există o muzică a dragostei...

— Da, zise Efim, nu degeaba ți-am zis zănatec ; numai că aici la noi în Iamskaia, sînt foarte puține vaci ; e încă bine dacă au unii cîte o capră, dar și pe aceea o omoară băieții cu pietre ; ce să-ți spun, muzica de aici... Dar, totuși, spune-mi cum de-ai aflat de Danilîci ?

— Golofeev a scăpat, fără să vrea, o vorbă față de mine, dar te rog să nu-l ocărăști. Vrei să-mi spui ?

— Nu, răspunse Efim, dar nu te supăra : trebuie să afli totul singur, lucrînd, nu pălăvrăgind. Și apoi, aici trebuie mai mult să ghicești, uite, așa cum faci tu călăuzindu-te după sunete... Pricepi ?

Alpatov încuviință din cap. Acum înțelegea de ce se supărase pe el fata aceea semeață : pentru că a trebuit să se oprească și să se întoarcă, în timp ce bluza îi ieșise din fustă, iar gulerașul a fost nevoită să-l țină cu mîna — probabil că-i căzuse un nasture.

Maria Ivanovna e frămîntată de gînduri

Oare a făcut bine Maria Ivanovna Alpatova dînd fiecărui fiu partea lui ca să scape astfel de grijile mărunte ale gospodăriei care căzuseră asupra ei după moartea dădacei, acordînd astfel băieților dintr-o

dată independența ? N-ar fi fost oare mai bine să mai lucreze cu ultimele ei puteri încă vreo doi-trei ani pînă ce băieții își vor fi terminat studiile și se vor fi pus pe picioare, și abia după aceea să se fi gîndit să-și asigure o bătrînețe liniștită ?

Gîndul acesta o străfulgeră într-o zi, silind-o să se oprească din forfota ei neîncetată prin gospodărie. Se așeză pe balcon, privind gînditoare cărarea șerpuită care ducea de la balcon la ghețărie și pe care dădaca o bătătorise atîția ani.

Da, orice s-ar spune despre libertatea apei vii care macină pînă și stîncile, întortocherile rîului și întreg cursul lui sînt determinate de piedicile întîlnite în cale, și acestea, cînd este vorba de un rîu, se numesc maluri, iar cînd este vorba de oameni, se numesc destin. Dacă totul ar merge după destin, atunci viața n-ar încerca să se abată, asemenea cărării sau rîului. Firește că și Maria Ivanovna s-a abătut de pe drumul cel drept. Dar ce să mai facă acum ? Nu, acum nu mai poate da îndărăt, se vede că așa a fost scris, să rămînă această cotitură.

Serghei, fire calculată și rece, a și rezolvat toate treburile la gubernie ; s-a primit autorizația de scoatere de sub tutelă a părților copiilor, atît din partea băncii, cît și din partea comitetului pentru ocrotirea pădurilor. Nikolai a și pus să se taie jumătate din stejarii tineri și, după ce-au fost cojiți, a vîndut coaja, pe un preț bun, unui tăbăcar. Lucrul cel mai important însă era că, dînd de libertate, băieții s-au schimbat cu totul și au pornit hotărît pe-o cale independentă.

La început numai Alexandru i-a făcut Mariei Ivanovna o bucurie, hotărîndu-se să se însoare cu Mania Otletaeva. Ea nu era împotriva căsătoriei de foarte tînăr, și-i vorbi astfel despre asta Kalisei Nikanorovna :

— Eu nu sînt împotriva căsătoriilor timpurii, căci destulă nedreptate ni se face : unei fete i se cere să fie neprihănită și să miroasă a floare, iar bărbații se însoară cînd încep să duhnească a țap.

— Ehei, Maria Ivanovna, ai ajuns să ai părul alb şi tot nu te laşi de idei liberale, răspunse negustoreasa Kalisa Nikanorovna. Saşa mai are doar un an ca să-şi termine învăţătura. Să ajungă doctor şi pe urmă să se însoare.

— Va termina şi aşa. Avem mijloace. Iar Mania e o fată bună, cum rar se întîlneşte. Socot că nobilimea săracă dă cele mai bune soţii ; dacă eşti ahtiat după bani, însoară-te cu o fată de negustori, dar dacă vrei să asiguri în familie dragostea şi simţul datoriei, trebuie să iei de nevastă o fată din nobilimea scăpătată.

Nobilimea era ca un cuţit înfipt în inima Kalisei Nikanorovna, totuşi ea nu avea nimic împotriva căsătoriilor dintre fiii de negustori şi fetele din nobilime : o asemenea unire înnobilează şi, adesea, îl salvează pe tîrgoveţ de la darul beţiei. Iar atunci cînd fiul unui vestit negustor din Eleţ s-a însurat cu o absolventă de institut, şi încă una laureată a institutului Smolnîi, Kalisa Nikanorovna a fost cea dintîi să spuie : „Băiatul ăsta ştie ce vrea !“

— Un singur lucru numai, Maria Ivanovna, spuse Kalisa Nikanorovna, Otletaevii sînt nişte oameni foarte fluşturateci ; gîndiţi-vă despre care din ei s-ar putea spune vreun lucru bun ?

Şi avea dreptate : în acea familie bărbaţii erau toţi neînsemnaţi, iar cîteodată apăreau printre ei adevărate *fenomene* — unul şi-a tocat moşia în doi timpi şi trei mişcări şi s-a angajat controlor la căile ferate unde face o treabă atît de bună încît numai un original îşi mai cumpără bilet : mai toată lumea călătoreşte pe gratis. Un altul, după ce banca i-a luat moşia, s-a mutat la un mujic şi l-a detracat pînă şi pe acesta — bea cu el, se culcă cu nevasta lui şi merge la vînătoare cu singurul ogar ce i-a mai rămas.

După ce se gîndi puţin, Maria Ivanovna răspunse :

— E adevărat, da, că în rîndurile nobilimii bărbaţii degenerează, dar nu cred că şi femeile : şi printre Otletaevi, şi printre rudele lor, Dudeninii, se găsesc femei şi fete admirabile. De ce, nu ştiu, dar un

fapt este cert : femeile au mai multă personalitate decît bărbaţii.

— Asta, Maria Ivanovna, pentru că tot greul vieţii cade pe umerii femeii ; bărbaţii lor sînt vînători, ofiţeri de cavalerie, jucători de cărţi, pe cînd femeile conduc gospodăria ; ei îşi pierd vlaga, ele devin mai tari ; de n-ar fi fost aşa, negustorii şi mujicii noştri i-ar fi măturat de mult pe toţi din judeţul nostru.

— Nici pe negustori nu trebuie să te bizui prea mult, Kalisa Nikanorovna, spuse Maria Ivanovna căzută pe gînduri. Cricum, nobilimea există de mult şi degenerează treptat : de multe ori vezi cîte o privire nesigură şi-o minte greoaie, totuşi manierele rămîn nobile. Nu rîde, manierele contribuie mult la stilul de viaţă, mai ales dacă pe lîngă maniere mai este şi învăţătură. Pe cînd negustorii noştri se duc imediat de rîpă din pricină că se ghiftuie cu mîncare şi băutură. Nu te poţi bizui nici pe mujicul cel înstărit, pe arendaş : pentru fiecare mujic de acest fel sînt cîte douăzeci de coate goale, şi acum au mai apărut tot felul de mineri şi muncitori pribegi. Ştii că nici o sărbătoare nu trece în sat fără ca cineva să fie înjunghiat ? cum e zi de hram, judecătorul de instrucţie trebuie neapărat să vină fuga în sat. Ciornoziomul nostru este cumplit şi soarta lui e neagră ; nu degeaba se scrie despre sărăcirea Rusiei centrale.

— Ti-i-i... mai lasă-te, Maria Ivanovna de prorociri ; uite, o să vină războiul, o să-l apucăm şi noi, şi lumea iar se va rări.

— Poate doar războiul, dar parcă ţi-i ruşine totuşi să contezi pe el, Kalisa Nikanorovna, căci, oricum, sîntem oameni...

— Dar ce, parcă-i vina noastră, Maria Ivanovna ? aşa-i soarta. Iaca şi dumneata : ce, ai dorit să-ţi împarţi averea ? Dar a murit dădaca şi n-ai mai putut face faţă. Ai grijă numai ca la împărţeală băieţii dumitale să nu se bată între ei.

— Ei, astea-s prostii, tăie scurt Maria Ivanovna conversaţia sa cu *retrograda* de Kalisa Nikanorovna.

Nu, ceea ce o frămînta nu era faptul că Saşa se însoară aşa de tînăr, asta era chiar foarte bine, ci faptul că Saşa se schimbase cu desăvîrşire faţă de ea şi devenise ca un străin. Vine numai ca să-şi manifeste prin înfăţişarea sa, prin toate gesturile şi cuvintele sale, dispreţul faţă de viaţa ei de burgheză. De pildă, cu ce entuziasm prostesc îi povesteşte că unul din unchii logodnicei sale, vînătorul Alexandru Dmitrievici Otletaev, nu se spală niciodată.

— Şi ce-i bun în asta ? Înseamnă că umblă întotdeauna murdar.

— Se spală cu rouă.

— Fără săpun ?

— Zice că roua spală mai bine decît săpunul.

Şi apoi, într-adins ca să-i facă mamei sale în ciudă, povesteşte cum ştiu Otletaevii să se înţeleagă cu mujicii, aşa că la ei n-ai să auzi pe nimeni cîrtind şi toţi trăiesc excelent.

— Saşa, îl întrebă mama, dar cum se poate una ca asta ? Uite, la noi în iarna asta a bîntuit o foamete cumplită printre mujici, eu le-am dat bani şi făină, dar cu amanet : ai văzut şi tu — tot salonul meu era plin pînă sus de cojoace şi tot felul de bulendre. Acum ei au răscumpărat totul, muncind. Şi crezi că ar fi venit ei la lucru, dacă nu le-aş fi luat cojoacele ? Nu văd ce fel de idilă poate să existe între moşier şi mujic. Povesteşte-mi asta mai amănunţit, mă interesează foarte mult, că doar nu poţi rămîne legată la ochi ; cu toţii trăim scoţînd un ban de la mujic.

— Uite cum, răspunse Saşa, anul trecut, într-o după amiază Alexandru Dmitrici a ieşit cum îi era obiceiul din casă ca să se odihnească în hambarul de fîn. La poartă bate un mujic. „Ce vrei ?“ „Păi, v-am adus datoria.“ „Bine, vîră banii în buşteanul din dreapta ta, în crăpătură, am să-i iau după ce mă scol.“ După un an vine acelaşi mujic şi iar cere bani. Cu „dragă inimă ţi-aş da, zice Alexandru Dmitrici, dar nici eu n-am decît douăzeci de copeici. Şi, de altfel, tot n-ai să-ţi plăteşti datoria : anul trecut eu ţi-am dat, dar tu nu mi-ai dat banii înapoi, şi acum vii să-mi ceri iar.“

„Cum nu i-am dat înapoi ? se miră mujicul. Păi chiar dumneavoastră mi-aţi zis să-i vîr într-o crăpătură. ziceaţi că „Am să-i iau după ce mă scol.“ „Aşa-i, ai dreptate, îşi aminteşte Alexandru Dmitrici, chiar ai vîrît banii acolo ?“ „Pe Dumnezeul meu...“ „Lasă, nu te jura... dacă sînt acolo, du-te şi ia-i.“ S-au dus amîndoi să vadă, şi, într-adevăr, banii erau acolo.

— Culmea neorînduielii, exclamă Maria Ivanovna iritată ; e un adevărat Oblomov. Şi cine le conduce gospodăria ?

— Totul e condus de Ekaterina Semionovna, dar nimeni nu vede şi nu aude cum conduce.

— N-ar strica, Saşa, să cercetezi mai îndeaproape, o să-ţi prindă bine mai tîrziu. Acum sînt perfect încredinţată că toată această viaţă idilică cade în spinarea Ekaterinei Semionovna : de o parte — nechibzuinţă, de altă parte — datoria, iaca, aşa reuşesc ei s-o scoată la capăt. Biata Ekaterina Semionovna, cunosc bine acest tip de femeie : este Dolly din *Anna Karenina*, toate sîntem la fel cu ea, şi Mania ta o să fie şi ea la fel, dacă vei continua să iei viaţa prea în uşor.

După asemenea discuţii Saşa, umblă o vreme bosumflat. Acasă, se poartă ca un adevărat străin. Dar nu-i nimic, va trece şi asta, şi Saşa îşi va vîrî minţile în cap ; o să fie medic şi însăşi viaţa îl va duce pe o cale mai bună. Cu Kolea însă este o adevărată nenorocire : Kolea se întîlneşte pe faţă cu Annuşka. Asta ar fi, firesc, un fleac, dacă Kolea ar lua lucrurile simplu, ca toată lumea, dar el trăieşte pe faţă cu această femeie — aproape o prostituată — ca şi cum ar fi nevasta lui, şi poate chiar se va însura cu ea ; poţi să te aştepţi la orice, mai ales de cînd contează pe banii ce-i va obţine după împărţirea averii.

Dar ce se petrece cu Mişa... Dintre toţi fiii ei, Mişa fusese pentru ea singurul suflet deschis, în care putea citi pînă în adînc. Chiar cînd băiatul vrea să-i ascundă ceva, se înroşeşte îndată. În mintea lui e o mare învălmăşeală şi tot felul de planuri, dar înainte ea putea înţelege măcar cîte ceva din toate astea, acum

însă Mișa s-a închis în sine cu totul și în ființa lui s-a produs brusc o schimbare inexplicabilă.

Bineînțeles, că asta nu s-a întîmplat așa simplu. La mijloc trebuie să fie ceva pus la cale, vreun plan și mai mare decît atunci cînd voise să fugă în Asia ca să descopere o țară uitată.

Gîndindu-se la schimbarea lui Mișa, Maria Ivanovna puse de o parte *Russkie Vedomosti* și, lăsîndu-se pe spătarul fotoliului, se adînci în sine, căutînd soluția problemei prin comparație cu diferite cazuri asemănătoare petrecute în familia ei. Își aduse aminte cum venea noaptea în taină un popă de rit vechi și făcea slujbe în fața unor icoane străvechi : cu cîtă putere ținea atunci bunica în frîu casa Astahovilor. După moartea bunicii toate aceste rugăciuni au încetat, femeile au început să meargă treptat-treptat la biserica pravoslavnică, iar tinerii să rîdă de religie și de popi. În schimb au început tot felul de surprize : fratele ei Vanea, care vindea unt pe piață, dispare brusc pentru a pleca în Siberia și se întoarce de acolo, după ce ajunge unul dintre cei mai bogați proprietari de vapoare. Celălalt frate, Nikolai Ivanovici, avea o fire blîndă și moale, mereu se ducea în grădină să asculte privighetorile, în schimb fiul lui devine un revoluționar neîndurător, și Dunecika pleacă și ea împreună cu el...

— Asta trebuie să fie, ghicește Maria Ivanovna ; firește, avem asta în familie : Mișa seamănă cu Astahovii și acum în el se pregătește de asemenea o schimbare bruscă și neobișnuită — de la Mișa te poți aștepta la orice.

El, care fusese atît de sensibil față de natură, acum, deși e vară, nu face decît să citească și să scrie toată ziulica, iar noaptea mormăie în somn. Pe vremuri nici nu se uita la ziare, dar acum nu numai că le citește, dar și decupează articole, și după ce trece prin mîinile lui, ziarul seamănă cu un ciur. Vorbea despre orice cu șovăială, timid, dar acum știe toate și-i consideră pe toți ceilalți niște proști. Aici Maria Ivanovna simți că o rîcîie ceva și-și aduse

aminte de ultima discuție neplăcută în legătură cu creditele militare. E de înțeles ca în *Russkie Vedomosti* să se scrie adesea și împotriva entuziasmului exagerat față de armată și de flotă, cu intenția, firește, nu de a se renunța complet la armată, ci pentru a atrage mai mult atenția asupra răspîndirii învățămîntului în popor, ceea ce are, la bază, un calcul practic : un soldat cu școală este mai folositor în armată. Dar din raționamentele lui Mișa rezultă că nu e nevoie de armată și că statul nu trebuie apărat. Așa gîndește și Tolstoi : după el, în general, nu e nevoie să lupți pentru menținerea spiței umane, care nu are decît să se stingă : dar la Tolstoi asta e un fel de vis, mai mult o morală. Aici însă lucrurile stau altfel : pentru stat nu e nevoie de armată, dar proletariatul trebuie să se înarmeze.

Ce o mai fi și asta ?

„Aici trebuie să fie tot planul", se gîndi Maria Ivanovna, și se hotărî să se ducă pe loc la Mișa și să continue cu el discuția pînă la capăt.

„Am să fiu îngăduitoare, încerca să se convingă pe sine însăși Maria Ivanovna, am să caut să arăt că sînt de acord, și, la un moment dat, el va scăpa o vorbă despre ce au pus la cale".

— Mișa, vino încoace ! strigă ea întorcînd capul spre camera lui.

Din cameră nu veni nici un răspuns.

„Cum a început să se adîncească în cărțile lui, gîndi Maria Ivanovna, nu mai vede și nu mai aude nimic din ce se petrece în jur".

Se duce atunci singură și bate la ușa lui. Nici un răspuns. Intră. Mișa nu e în cameră.

Ce-o fi însemnînd și asta ? Adineaori fusese aici, și acum, deodată a dispărut. Se apropie de fereastră, o deschide și-l întreabă pe Pavel dacă nu l-a văzut pe Mișa. Pavel îl văzuse ; Mișa a ieșit pe poartă și a luat-o grăbit pe potecuța lui.

— Nu cumva la oraș ?

— Se vede că la oraș, că pe poteca asta n-ai unde merge în altă parte.

Așadar, iată cum stau lucrurile! Dimineața la ceai, ea l-a anunțat plină de bucurie că la prînz vor avea rinichi de vițel. Și uite acum prînzul e gata, iar el a plecat fără să fi spus nimic. Asta-i din cale afară.

Maria Ivanovna se așază pe un scaun și răsfoiește gînditoare cărțile lui Mișa. Nu poate pricepe nimic: cărțile sînt în limba germană. Dar iată, aici alături și traducerea. Citește mult timp, încercînd să înțeleagă polemica dintre un oarecare Engels cu Dühring despre saltul în necunoscut. Nu-i chip să înțeleagă ceva ca lumea, în rusește pare și mai greu decît în nemțește...

„Sigur, își zise ea părăsind lectura și lăsîndu-se pe spătarul scaunului, e chiar așa cum mi-am închipuit: Mișa și-a pus în gînd să facă nu știu ce salt în necunoscut".

Și din nou, ea, care-i mereu ocupată, cade pe gînduri. Așa se întîmplă; pasărea se întoarce de pe cîmp la puii din cuib, dar aceștia și-au luat zborul, în timp ce ea se agita pentru ei. Și multă vreme stă mama pe marginea cuibului, neștiind ce să facă cu viermișorul dobîndit de ea pentru pui.

Floare și cruce

Nu, fiii rătăcitori nu sînt vinovați de trădare față de cuibul părintesc, nu-i nici o trădare, și nu poți învinui pe nimeni că sentimentele i s-au schimbat: căci nu din propria lor voie zăpezile primăverii se preschimbă în revărsări de ape, iar cînd apele se retrag, luncile înverzesc de la sine și după aceea începe primăvara omului. Tot astfel și lui Mișa Alpatov care pășește pe drumul mare nu-i mai apare printre nori Ulise cu corabia sa, pe cer cîntecul și ciripitul păsărilor nu mai lasă gropițe de aur, el nu mai privește drăgăstos iarba care tivește cărarea bătătorită de pasul omului. Uite, colo în partea aceea, locuiește un gospodar care se ușurează la un loc cu dobitoa-

cele, îngrășînd pămîntul, dar fiul lui, își clădește o casă mai luminoasă, mai curată și-și face un loc pentru a-și depune îngrășămîntul său mai departe de dobitoace, de parcă i-ar fi rușine să facă acest lucru împreună cu ele. Dar probabil că bătrînul bombăne împotriva fiului său, ale cărui strădanii de a trăi mai curat i se par strădanii pline de păcate.

Da, e nevoie de o strădanie plină de păcat pentru a-și strînge inima în menghine și a o fereca în lanțurile rațiunii. Mai precis, această strădanie Mișa o numește *materialism*, în timp ce trecutul drag, rămas departe în urmă este *idealism*. El transpune acest trecut în noțiuni materiale și citind chiar cărți ușoare găsește în ele totdeauna o explicație a sa proprie, desființînd eroii și înlocuindu-i cu cauze, unind apoi toate cauzele în legea de dezvoltare a vieții omenești.

Mișa Alpatov înțelege materialismul ca un sprijin puternic în miezul vieții însăși. Dacă te sprijini astfel pe realitate, vechile idealuri devin tot atît de depărtate de viață ca și distanța care desparte Golgota de pomul de Crăciun împodobit cu lumînări, paiete, beteală și vată presărată cu cristale de acid boric. Dacă pui astfel accentul asupra realității, totul începe să se clatine și să se încurce. Atunci ajunge să spui cu dispreț vreun cuvînt ca de pildă *metafizică* pentru ca omul să te privească zăpăcit și să nu știe ce să-ți răspundă. Înainte vreme se credea că oamenii mari știu ceva care e numai al lor și că ascund ceva cu totul deosebit. Acum toate tainele au fost dezvăluite oamenii mari nu sînt decît niște bieți oameni, asemenea animalelor cu privirea plină de îndoială, care nu știu dacă astăzi stăpînul le va bate sau le va mîngîia.

Acum el a înțeles că toți acești oameni mari ai lui de odinioară se clatină și se încurcă pentru că slujesc *burghezia*, și că acești oameni mari corespund întru totul acelor care în vremurile de demult se numeau cărturari și farisei. Acum mintea și inima lui Alpatov se îndreaptă către oamenii simpli pe care îi întîlnește pretutindeni și care-l înțeleg pe loc.

Şi rar se întîmplă ca, în drum spre oraş, să nu recruteze încă pe cineva pentru şcoala de conducători ai proletariatului.

Iată, în faţa lui păşeşte un om c-o desagă pe umăr. După înfăţişare, Mişa ştie că este un *muncitor flotant*, care a fost la ţară şi acum se întoarce înapoi la oraş ca să lucreze într-o tăbăcărie. Mişa îl ajunge din urmă şi după cîteva minute, după ce au schimbat obişnuitele fraze uzuale, începe discuţia de la Adam, spunîndu-i că omul a fost creat şi lăsat pe pămînt ca să-l lucreze în sudoarea frunţii sale, dar că după aceea a apărut al doilea Adam, pentru care n-a mai ajuns pămînt, căci tot pămîntul era ocupat de primul Adam, cel norocos. Şi primul Adam a început să se folosească de munca celui de-al doilea, cel lipsit de pămînt. Primul Adam este burghezia, cel de-al doilea Adam este proletariatul. Burghezia, dînd proletarilor un salariu, nu le plăteşte munca în întregime, şi munca neplătită trece în preţul mărfii şi apoi în buzunarul capitalistului : acesta este *plusvaloarea*.

Dar înţelege oare muncitorul ce este plusvaloarea ?

— Ce-i de înţeles aici ! răspunde muncitorul ; doar se ştie că bogăţaşii trăiesc din munca săracilor.

Iar cînd Mişa îi povesteşte că şi glia-mumă se transformă într-o sursă de cîştig, constată că muncitorul ştie chiar şi cum s-o elibereze.

— Ceea ce trebuie, zice el, este ca pămîntul să nu mai fie al nimănui, iar pentru folosirea lui să se introducă un *acciz :* pămîntul rodeşte de la sine, aşadar pentru asta trebuie o dare.

Cel mai mult îl miră pe Alpatov că la aceşti oameni care nu au citit niciodată economia politică, viaţa însăşi le oferă cunoştinţe simple şi suficiente, că totul la ei este atît de simplu şi normal, şi că numai intelectualii văd aici lucruri extraordinare.

Toate sînt la fel cu forţa pămîntului : omul seamănă, ară, dar de rodit, rodeşte pămîntul însuşi, şi această forţă se transformă în *rentă*, sau, cum zicea muncitorul, în *acciz*. Tot astfel şi oamenii simpli ai muncii posedă o forţă autogeneratoare de care intelec-

tualii se folosesc pentru scopurile lor personale, așa cum capitaliștii se folosesc de rentă.

Cît timp prețios se irosește în discuții inutile cu narodnicii și între ei înșiși ! Este evident că se discută pentru că fiecare vrea să pară mai inteligent decît ceilalți, dar cînd privești din afară ai impresia că nu se înțeleg cum să împartă un bun care nu-i al lor. Această tentație, Alpatov a înlăturat-o, în ceea ce îl privește, luînd ferma hotărîre de a nu se socoti conducător, ci soldat de rînd, considerînd că în aceasta stă deosebirea între un conducător al proletariatului și un conducător feudal ori burghez : proletarul nu se consideră un conducător și nu pune nici un preț pe asemenea *cinste*.

Dintre toți acești *dialecticieni* cel mai mult îl tulbură pe Alpatov foarte eruditul Osip. De unde a apărut printre ei acest grăsun care a ocupat îndată primul loc după Danilîci ? Alpatov a depus pînă acum o muncă brută considerabilă pentru școala de conducători ai proletariatului, dar Efim tot mai ezită să-l prezinte lui Danilîci. Osip îi uimește pe intelectuali cu dialectica, el i-a citit pe Hegel și pe Kant în original și asta îl face apt pentru discuțiile despre marxism. Îi vine ușor, pentru că e seminarist și acolo, la seminar, li se împuie capul cu felurite prostii, fapt care, în chip ciudat, devine util pentru mișcarea revoluționară. Cum se întîmplă asta ? Osip îi aranjează pe narodnici în doi timpi și trei mișcări și mulți, sub influența lui, devin marxiști, dar ce folos de asemenea marxiști care nici nu știu cum să vorbească cu un muncitor ! Dar lucrul cel mai important : acele două puncte verzi și reci, care sînt ochii plini de răutate ai lui Osip privindu-te din chipul lui cărnos ; ce vor să spună ? El povestește despre Marx exact cum ar povesti un popă despre Dumnezeu, un Dumnezeu care nu există, dar care trebuie inventat. El propovăduiește că necesitatea economică duce de la sine capitalul la concentrarea muncitorilor, la unirea lor, și gata : nu e nevoie să faci nimic, totul se face de la sine.

De ce atunci cînd rostește asemenea cuvinte nimeni nu vrea să privească punctele verzi ale ochilor

săi și să înțeleagă că toate acestea el nu le spune pentru alții, ci pentru sine însuși ?

— Cum, adică, să nu faci nimic ? întreabă Alpatov. La Marx sarcina noastră este clar definită : noi trebuie să ușurăm nașterea istoriei. Oare asta nu este o sarcină importantă ?

— Mamoșii sînt chemați atunci cînd încep durerile facerii, îi răspunde Osip. N-aveți nici o grijă, atunci cînd ele vor începe, vor veni să ne cheme.

Asemenea cuvinte îi revoltă grozav pe narodnici și, din considerente tactice, e imposibil să discuți cu Osip față de ei.

Ah, dacă ar putea să ajungă pînă la Danilîci, față de el ar ști să arate tot răul pe care-l face Osip școlii de conducători ai proletariatului.

Alpatov se gîndește mult la Danilîci și, deși nu l-a văzut niciodată, are impresia că-l cunoaște foarte bine, cu sufletul său. De cînd se știe, Mișa tot așteaptă un om în vîrstă, căruia i-ar putea povesti toate despre el însuși și cu care s-ar putea sfătui în toate. Efim, de pildă, știe multe lucruri, și te poți bizui în totul pe el. Dar Efim nu este decît un tovarăș, pe cînd celălalt, Omul mai în vîrstă așteptat, e mai mult decît un tovarăș. Adevărul lui Efim stă în munca lui neobosită, pe cîtă vreme celălalt a suferit pentru acest adevăr, nimic nu i se poate ascunde, el e foarte puternic, are o putere hotărîtoare.. El e mai Marele.

Lui Efim îi vine ușor să se descurce în toate și să fie atît de perfect, pentru că, după cum a aflat Mișa, tatăl lui Efim a fost și el luptător politic, deci toate el le-a primit de la tatăl său gratuit. Și Efim nu poate să-i înțeleagă sentimentele față de Danilîci, pentru că este cu totul altceva cînd unul a avut un tată învățat și bun, iar celălalt nu-și cunoaște tatăl.

Reflectînd astfel, Mișa pășește pe șosea fără să admire schimbarea de culori pe pămînt și pe cer, fără să admire nesfîrșitele cîmpii învăluite de o negură vineție. Doar din cînd în cînd se desprinde de gîndurile sale pentru a se minuna de vreo rîpă cu maluri de lut roșu în mijlocul pămîntului negru, și de răchita pitică,

care mai înverzește pe fundul ei, cu rădăcinile dezgolite și schilodite de apele primăverii. Atunci, odată cu mila pentru acest copac nefericit și pentru acest pămînt minunat urîțit de rîpe adînci, încearcă sentimentul de dezolare a sfîrșitului tuturor lucrurilor, iar după aceea îl cuprinde gîndul cenușiu și dureros că toate acestea nu pot fi lăsate așa cum sînt, clădindu-ți pe ele viața. Apoi orice legătură se rupe cu acest pămînt și se întinde o punte spre cauza comună și spre acea emoționantă polemică dintre Engels și Dühring cu privire la saltul în necunoscut. Își amintește pe rînd de toate obiecțiile lui Engels împotriva saltului, nu pentru că nu-l dorește, dimpotrivă, catastrofa mondială așteptată este tocmai acest salt mult dorit, dar, după Engels, el va avea loc neapărat, ca o lege, pe cînd la Dühring saltul este subiectiv, ceva în genul saltului pe care a vrut să-l facă el însuși în copilărie spre țara cea uitată, iar după aceea a trebuit să studieze la liceu. Cîte țări uitate n-or mai fi pe pămînt! Visul lui era real, dar abordarea era greșită, subiectivă. Asta trebuie s-o țină bine minte, pentru ca de data asta țara cea uitată să nu se destrame asemenea unui vis frumos.

Și în timp ce se gîndește la toate astea, Mișa mai are cu totul fără voia lui și fără să-și dea seama, o ocupație, foarte ciudată : desenează, fără hîrtie și creion, în sinea lui, tot ce i se oferă privirii, desenul încheindu-se cu descoperirea unui cuvînt care corespunde însăși esenței chipului sau obiectului desenat, iar cuvîntul descoperit se depozitează undeva, nu se știe de ce, rămînînd acolo pe veci. El desenează deosebit de intens în momentul cînd, ajungînd aproape de oraș, întîlnește în drum un șir de căruțe. Iată a trecut un flăcău ochios, cu un chip atît de nepăsător, de parcă n-ar fi un flăcău, ci un gînsac, care din orice situație iese cum iese gînsacul din apă. Într-o căruță, un țăran care tot strigă : „Hăis, cea!" În altă căruță roșcovanul Așchiuță cu capul în trei muchii. Apoi unul negricios, cu privirea cruntă, stă neclintit, dar ochiul lui te urmărește ; a trecut demult, dar tot ai impre-

sia că te privește din spate. Și așa, fără nici un motiv vizibil, întregul șir de căruțe s-a alcătuit într-un desen, iar cînd Mișa ajunge la periferia orașului, îi iese înainte un om cu șapca dată pe ceafă, cu o garafă în buzunar și cu următoarele cuvinte desenate în ochii lui mici : „Bine, neghiobule, ai desenat niște mujici, și altceva nimic, pentru că ești un nemernic, și văd prin tine ca prin sticlă, așa cum îi vezi și tu pe mujici : ești ultimul dintre nemernici, și dracu să vă ia pe toți, și asta-i tot și altceva nu-i nimic."

În casa lui Efim, Alpatov e acum ca un membru al familiei. Fata aceea care îi era inexplicabil de ostilă, *Chibritul*, a încetat să se mai ascundă, mulțumindu-se să-l privească țintă de după vreun colț, cu ochii ei inteligenți și severi. Toate încercările lui Mișa de-a intra în vorbă cu ea au dat greș. Într-o zi însă el se așează la clavecin și se apucă să fredoneze o melodie de-a lui, tristă și nostalgică. Deodată *Chibritul* se apropie de clavecin și începu, neașteptat, să cînte cu o voce argintie. Mișa schimbă tonul, acompaniind-o. Iată cuvintele cîntecului :

Ca sufletul negru al unui tiran
E noaptea de viscol în munte ;
Dar și mai cumplită-mi apare din neguri
Vedenia temniței crunte.

După asta *Chibritul* s-a domesticit, puteai vorbi și rîde cu ea despre orice. Iar cînd Mișa îi citește lui Efim paginile traduse de el, ascultă și ea întotdeauna, fără să scoată un cuvînt și se uită cu ochii ei grozav de inteligenți, străduindu-se în chip vădit, să nu scape nici o vorbă.

De data aceasta, Efim i-a spus încetișor ca să nu audă nici măcar sora lui :

— Danilîci laudă foarte tare traducerile tale, se interesează foarte mult de tine și mi-a spus să te duc neapărat la el, cînd vei veni la oraș.

Se înțeleseseră să meargă cînd se va întuneca. Iar între timp să corecteze traducerea părții a treia a volumului *Die Frau — Femeia viitorului*, ca s-o prezinte în formă definitivă.

Pînă la căderea nopții, Alpatov, uitînd de clavecin și de fata aceea inteligentă, confruntă manuscrisul cu originalul ca să vadă dacă nu s-a strecurat vreo greșeală și dacă a redat corect profeția lui Bebel privitoare la catastrofa mondială. Pasajul acesta el îl citise, pentru sine, de mai bine de o sută de ori, de aceea ideea catastrofei mondiale pulsa în el împreună cu sîngele lui, apărînd și dispărînd într-o zare roșietică, așa cum i se întîmpla în copilărie cînd dădaca îi spunea : „Va trîmbița Arhanghelul în vîrful muntelui și flăcări vor cuprinde pămîntul acolo unde se mărginește cu cerul.“ Numai că atunci fusese ca o ultimă și cruntă răfuială cu viața, un fel de incendiere a Sodomei ; acum însă nu vine sfîrșitul, ci începutul unei vieți cu totul și cu totul noi.

Mișa își făcuse planuri mari în legătură cu Danilîci. În primul rînd trebuia rezolvată problema cu privire la atitudinea definitivă față de Osip, iar după aceea, dacă ideile lui vor fi acceptate de Danilîci, să pornească la o luptă necruțătoare. Și ar fi bine să-și procure de la Danilîci pe Hegel și pe Kant în original, să citească toate astea pentru ca Osip să nu-l poată dărîma cu niște cuvinte nesuferite, cum ar fi *apriori*.

Frămîntat de toate aceste gînduri, cînd se lasă seara, Mișa nu mai fu în stare nici măcar să se orienteze pe străzi, și casa acea mare de lemn, în care-l duse Efim, i se păru cu totul neobișnuită. Urcară la etaj pe o scară cufundată într-o beznă totală, iar cînd ajunseră pe palier, Efim bătu de trei ori în ușă cu un bastonaș. Se vede că așa conveniseră, deoarece o bătrînă le deschise ușa fără să-i întrebe nimic, cercetînd doar cu atenție chipul lui Alpatov. Prin ușa cu geamuri a antreului, Mișa zări o masă rotundă cu o lampă atîrnînd deasupra ei și primul lucru asupra căruia îi căzu privirea fu un bărbat scund, dar foarte îndesat, absolut chel și îmbrăcat într-un veston gri ;

sprîncenele-i stufoase i se lăsau în jos, obrajii erau roşi proaspăt, nerămînînd decît o mică ţăcălie. În timp ce-şi scoteau paltoanele, Efim îi şopti :

— Iată-l pe Danilîci.

Mişa se sperie :

— Chel ?

În prima clipă i se păru cu neputinţă ca acest Danilîci pe care dorise atît de mult să-l cunoască, să aibă o înfăţişare atît de obişnuită, ba chiar, să fie chel. Dar îndată după aceea totul se răsturnă : Danilîci trebuia să fie neapărat chel, şi îndesat, şi cu sprîncenele stufoase. În faţa lui şedea la masă Osip, avînd pe faţă acea expresie pe care o are cînd îşi pune în gînd să iasă cu orice preţ dintr-o situaţie grea. Danilîci îi citea o scrisoare. În spatele lui Danilîci stătea în picioare o femeie înaltă cu ochi negri şi cercetători, probabil soţia lui, Sofia Feodorovna, despre care auzise atît de des de la Efim. Tot lîngă masă, stătea un copil mic, de abia i se vedea capul, c-o faţă înfloritoare, cu nişte ochi vioi şi strălucitori ; era ciudat că un puşti atît de sănătos nu se joacă, nu aleargă, nu cîntă, ci se uită la Osip de parcă ar înţelege şi el ceva.

Cînd Efim şi Alpatov intrară în cameră, totul se schimbă dintr-o dată. Danilîci ascunse scrisoarea, copilul îşi întoarse privirea ochilor săi serioşi spre noii veniţi.

— Acesta trebuie să fie Mişa Alpatov, spuse Sofia Feodorovna.

Îi întinse mîna de parcă ar fi fost vechi cunoştinţe. Danilîci îl salută şi el foarte simplu ; Mişa observă îndată în privirea lui Danilîci acea severitate atît de preţioasă, dar lipsită de obişnuita şiretenie a lui Osip. Danilîci era autentic. Privind ţintă aceşti ochi, Mişa hotărî pe loc să ridice neapărat problema care-l interesează.

Vorbiră despre Siberia unde Mişa studiase iar Danilîci fusese deportat, apoi despre traducere : o traducere remarcabilă. După aceea Mişa prinse un curaj grozav şi hotărî să atace problema care-l frămînta. Dar cînd deschise gura ca să vorbească, acel lucru im-

portant dispăru deodată în neant. Mișa se roși ca racul, dar nu mai putea da înapoi și de aceea porni la întîmplare, doar-doar o ajunge undeva.

Fără nici un fel de legătură, își aminti de ceainicul care nu avea toarte și frigea grozav așa că pentru a turna din el era un chin, și asta a durat multă vreme. Într-o zi a luat însă o bucată de sîrmă pe care a vîrît-o în urechile ceainicului și a îndoit-o ; a fost un fleac, dar ceainicul poate fi acum folosit și de fiecare dată cînd Mișa toarnă din el ceai, se minunează : nu făcuse decît un singur gest, și ceainicul slujește ani de zile...

Dar pentru ce povestește despre vechiul ceainic ? Ah, da ! Iată de ce : ceainicul îl slujește cu credință de sclav pentru un singur gest de al lui, și muncitorii îl slujesc și ei pe capitalist tot pentru un anumit gest. Ei, tocmai asta trebuie luat de la capitaliști și dat muncitorilor, dar la noi...

Ba nu, nu asta a vrut să spună... Adică, principalul este că toată problema ceainicului stă în ceainicul însuși, și dacă ceainicul și-ar da seama de asta s-ar sluji neapărat pe sine însuși. Muncitorul însă înțelege totul imediat, înseamnă, deci, că această forță imensă trebuie dată lui. Asta e ! Pe cîtă vreme, la noi, intelectualii folosesc această forță pentru ei înșiși și ne asigură că nu trebuie făcut nimic, că totul se face de la sine prin concentrare de capital. Prin aceasta se face un mare rău mișcării muncitorești, se creează o burghezie a minții și năzuința ca fiecare să fie mai inteligent decît celălalt. Tocmai asta propăvăduiește Osip.

Da, acesta era lucrul cel mai important pe care vroia să-l spună : problema muncitorească este foarte simplă, nimic mai mult decît adaptarea unui mîner la un ceainic, numai că noi o complicăm inutil cu interesele noastre intelectuale personale, de unde apare scolastica, iar noi, gonind pe o ușă metafizica, lăsăm ca pe ușa cealaltă să intre scolastica.

— Atîta am avut de spus, încheie Mișa, ștergîndu-și sudoarea.

— Just, Mișa, exclamă Sofia Feodorovna. Danilîci, explică-i asta așa cum știi tu, doar a venit pentru lucrul cel mai important.

Danilîci vorbi pe un ton intim, care pentru Mișa suna ca o muzică, și cuvintele lui simple îi păreau pline de tîlc.

Iată ce-i spuse Danilîci :

— Da, Mișa, în sufletul dumitale ai un mare corectiv practic și de aceea, pentru dumneata, teoria va fi totdeauna simplă, și, într-adevăr, ea este foarte simplă.

Emoționat, Mișa nu-și dă la început seama că aceste cuvinte sînt adresate și lui Osip și că acum, după ce spusese lucrul care era pentru el cel mai important, el nu mai stinghерește explicația care începuse între Danilîci și Osip. Doar pentru o singură clipă iese în antreu ca să-și aducă manuscrisul, iar atunci cînd se întoarce, ceva hotărîtor se petrecuse în cameră, probabil că Danilîci îi pusese lui Osip întrebarea decisivă, și scrisoarea se afla iarăși pe masă. Sofia Feodorovna stă cu fața împietrită și cu ochii ei mari plini de văpaie ; ți-era și frică s-o privești. Chiar și băiețașul privește serios și țintă. Deodată, Osip se face palid și-și cască larg ochii lui mici, plini de o ură cumplită, ca ale unei fiare încolțite.

— Dacă lucrurile stau așa, spuse el, dacă e așa, atunci dreptul meu de a trăi cum vreau nu valorează mai puțin decît dorința dumneavoastră de a face pe șeful cu orice preț.

În clipa aceea chipul femeii smead și ofilit, arătă că se poate schimba : păli, ochii i se făcură de două ori mai mari și aruncară scîntei. Șopti :

— Știam că va fi așa !

În același timp și Mișa știa, și în suflet îi răsună ca un ecou, acel lucru pe care-l știa foarte bine în adîncul sufletului său, dar căruia, nu îndrăznise să-i dea un nume.

— Pro-vo-că-to-ru-le ! spuse femeia palidă, cu ochii ficși, și începu să se prăbușească încet, de parcă ar fi fost pe neașteptate împușcată.

Apoi scoase un țipăt...

În viața lui Mișa nu auzise încă asemenea țipăt, care i se păru un însoțitor nedespărțit al sarcinei pe care și-o asumase Danilîci, la fel cum toate au fost însoțitori ai groaznicei morți pe cruce, cînd s-a lăsat bezna, cînd s-a cutremurat pămîntul și a crăpat catapeteasma templului. Simțea în sufletul lui că toți cei care pornesc pe calea aceasta trebuie să îndure neapărat ceea ce îndura Danilîci...

Acel țipăt era insuportabil. Mișa stătea înlemnit. Dar, după cît se pare asta se mai repetase în familia deportatului politic.

Danilîci spuse :

— Vasea, adu apă !

Aplecîndu-se, se apucă să desfacă nasturii bluzei. Pentru el era un lucru obișnuit, și provocatori mai văzuse, de asemenea, și în alte dăți.

Nimeni nu observă cum plecase Osip. Iar copilul cu fața rumenă aduse apă și continuă să privească grav de parcă învăța de la cei mari cum să trăiască fără zîmbet pe față.

După aceea Danilîci dădu ordine scurte, ca la război, ca în cursul nopții să se șteargă toate urmele, iar la interogatoriu toți să nege pînă la sfîrșit. Mișa Alpatov primi două sarcini : să transporte toată literatura ilegală la Jukov, la muzeu, și în zori să ducă la închisoare scrisorile pentru deținuți.

Cu o boccea uriașă în spinare și evitînd lumina felinarelor, Alpatov se furișează pe străzi, temîndu-se că nu va apuca să le facă pe toate într-o noapte atît de scurtă. E fericit cum n-a mai fost niciodată, e fericit pentru că acum nu mai e singur. Iar dintr-o străduță îngustă și întunecoasă îi vine în ajutor, strecurîndu-se pe lîngă ziduri și purtînd o boccea asemănătoare, o fată înaltă, care nu seamănă de loc cu femeia zilelor noastre : toate problemele au dispărut, aceea care vine spre el este femeia tovarăș.

Ce noroc că în muzeu se mai zărește lumină : înseamnă că Jukov nu doarme.

După prima bătaie în ușă el coborî tușind și după primele cuvinte șoptite pricepe totul : da, și el bănuia că Osip este un trădător. Dar trebuie mers cît mai repede la închisoare, căci curînd se vor îngîna zorile. Jukov va face totul el însuși, în locul lui Alpatov, numai să poată acesta ajunge mai repede la închisoare. Mișa își părăsește tovarășii și se furișează spre uriașa clădire.

Închisoarea este neîmprejmuită ; în schimb o santinelă îi face mereu înconjurul. În timp ce santinela trece colțul, Mișa aleargă pînă la gardul stricat de sub ferestrele închisorii și se ascunde după scînduri.

Uneori poți observa saltul acelor de ceasornic ; așa se întîmplă și cu zorile : se lumina de ziuă în saluri. Nu se vedeau ferestrele de la etajul patru, dar parcă clipește ceva, și deodată ele apar. Încă o clipire și în spatele gratiilor apare o pată palidă. Și cînd zorile mai făcură încă un salt, pata cea palidă se transformă într-un chip de om.

Santinela apare, chipul dispare, santinela se depărtează și la a treia fereastră apare iarăși chipul omului. Atunci Mișa sare de pe locul unde stătuse la pîndă, flutură de trei ori în aer o batistă roșie și se ascunde iarăși, iar printre scînduri observă, drept răpuns la semnalul lui, că se deschide un ochi de geam la fereastra a treia.

De atîtea ori l-a întrebat pe Efim despre tot ce are de făcut, dar un lucru tot n-a apucat să-l întrebe și acum trebuie să hotărască singur : ce face dacă îl vede santinela alergînd spre zidul închisorii ca să lege de sfoara lăsată pe fereastră bilețelul cu cele două cuvinte : „Osip toarnă ?“ Știe că trebuie să înghită biletul, dar pe urmă ? Să se predea, sau să fugă urmărit de împușcături ? Alpatov hotărăște să fugă pentru că nu sînt decît vreo treizeci de pași pînă la gard, și santinela n-are să poată ținti bine. Dar chiar de-l va nimeri întîmplător un glonte — ce importanță are ? Mișa știe că va fi un glonte dulce.

Cîte n-a îndurat Danilîci la ocnă și cîte nu va mai îndura și el pînă va ajunge acolo ! Că va ajunge sigur acolo, e pregătit...

Acum privește crucea de pe biserica închisorii : cînd prima rază a soarelui va auri crucea, santinela va zăbovi negreșit pe partea aceea ; care om nu se oprește să privească cum răsare soarele ?

Culoarea cerului se schimbă din albastru în roșu. Crucea e nemișcată și neagră.

Și iarăși îi vine în minte frîntura aceea de gînd despre rugăciunea în care Dumnezeul-martir cerșește de la Dumnezeu-tatăl o părticică de fericire omenească : „Fă ca paharul acesta să treacă de la mine."

Și i se năzare adolescentului că din frumoasa Italie se întoarce acasă drumețul cu toiagul fermecat cu care dirijează schimbările de culori pe cer și pe pămînt, în timp ce-i șoptește :

„Pămîntul meu e plin de flori și o cărăruie șerpuiește pe lunca înmiresmată, care pare nesfîrșită. Străbat lunca, îndrăgostit de lume, știind bine că și după iarna cea mai aspră vine primăvara plină de dragoste, și că pentru primăvara asta trăiesc oamenii pe pămînt : pentru flori, pentru lumină, pentru ziuă ; iar crucea este noaptea singuratecă, iarna vieții. Sînt artist și-l slujesc pe acela care înfrumusețează universul în așa măsură, că pînă și Dumnezeul-martir imploră, în timp ce-i picură sudoare de sînge : „Fă ca acest pahar să treacă de la mine." Eu sînt chemat să împodobesc calea noastră, pentru ca cei nefericiți să-și uite crucea".

Iată ce șoptesc culorile cerului cînd răsare soarele, și pentru unii această șoaptă e mai deslușită decît graiul omului.

Dar, rămas bun, flori și culori ale cerului : crucea sclipește ! Cu o hotărîre crîncenă, Mișa își ia inima în dinți. Crucea strălucește. Santinela s-a depărtat. Alpatov se ridică și aleargă spre închisoare în salturi mari.

Cartea a doua

ZBORUL NUPȚIAL

Veriga a cincea

Crimă împotriva statului

Visări absurde

ODATĂ, DE MULT, LA PETERSBURG, într-o noapte albă, pe *Liteinîi Prospect*, s-a uitat să se stingă un bec electric care, de fapt, a ars degeaba toată noaptea ; o noapte atît de luminoasă încît puteai să citeşti un ziar. Însă eu am uitat tot ce mi s-a întîmplat în noaptea aceea, dar cînd mi-am adus aminte de bec, deodată totul a înviat pînă la cele mai mici amănunte. Deci, becul n-a ars degeaba ?

La fel şi dragostea lui Alpatov trecuse, aparent cu totul inutil, dar dacă n-ar fi fost, nu mi-ar mai fi dat în gînd să mă întorc la epoca aceea cînd obezul ţar rus s-a îmbolnăvit de rinichi şi a murit subit atunci cînd nimeni nu se aştepta.

Ţarul a murit. Parcă ar fi căzut ceva într-o apă lină : suprafaţa ei s-a învolburat însă în adînc peştii continuau să înoate gîndindu-se la viermişorii lor. Dar suprafaţa deveni de nerecunoscut, politicienii din nobilime începură să se agite, spunînd cîte şi mai cîte despre noul ţar, se întruniră, se sfătuiră şi, pînă la urmă, la fel ca în fabula despre broaşte, plecară să vadă dacă era într-adevăr ţar, sau momîie. Se găsi un înţelept care-l învăţă pe Nicolae II să răspundă — se pare că singura dată în viaţa lui — clar şi ferm : el numi pretenţiile nobilimii care cereau o constituţie, *visări absurde.*

Atunci visătorii noştri, neavînd altceva mai bun de făcut, se apucară să transcrie poezioare şi să le treacă din mînă în mînă, din gubernie în gu-

bernie, din ținut în ținut, astfel încît foarte curînd țara întreagă vorbea despre noul țar în versuri.

Dar visările absurde
Nu le-admit cu nici un preț.

Zvonul despre acțiunea nobilimii ajunse foarte curînd și pînă la Alpatovi, prin Ramenovi. Maria Ivanovna nu se despărțea de nimeni fără să-i spună părerea sa despre felul cum țarul i-a primit pe nobili. E greu de înțeles ce anume împingea o gospodină atît de serioasă să se intereseze de o știre care nu avea nici o însemnătate în viața de toate zilele. Foarte probabil, că asta izvora din marea ei înclinație spre literatură.

Deși nu avea cine știe ce școală, Maria Ivanovna citea în permanență literatura clasică rusă — Dostoievski, Turgheniev, Tolstoi, Goncearov, iar din cea străină pe Shakespeare, Dickens și Cervantes. De multe ori se întîmpla ca, ascultînd vreo istorie din viața de familie a vecinilor săi, aceasta să exclame :

— Dar e exact la fel cum a fost cînd a născut Kitty Levin.

Sau, despre vreun mujic de care și-au bătut joc copiii :

— Un adevărat rege Lear !

Auzind felul în care Maria Ivanovna rostea aceste cuvinte, uitai pentru o clipă că regele Lear și Kitty erau personaje din cărți. Aveai impresia că toți acești eroi locuiesc prin apropiere. Probabil că tot în acest fel s-a populat și Olimpul.

Despre nobilii care propuseseră țarului o constituție. Maria Ivanovna spuse :

— Niște Don Quijoți !

Puțini dintre oaspeții Mariei Ivanovna citiseră ediția completă a lui *Don Quijote* cu toată complexitatea magică a nuvelelor și versurilor intercalate.

Cei mai mulți au aflat despre tragedia acestui cavaler din ediția prescurtată și-l socoteau aproape un prostănac. Se găseau și unii, mai ales printre negustori,

care, nu se știe de ce, adoptau tonul unor dușmani personali ai lui Don Quijote, făcînd spume la gură. Dacă însă, pornind de la Don Quijote, asemenea musafir începea să atace nobilimea liberală, Maria Ivanovna îi trăgea o săpuneală folosind tonul din *Russkie Vedomosti*, tratîndu-l de *retrograd*.

În felul acesta, tot stînd de vorbă cu nobili, negustori, orășeni și chiar țărani, Maria Ivanovna ajunse la concluzia că discuțiile despre constituție, nu au de fapt nici o legătură cu viața propriu-zisă, dar provoacă întotdeauna dispute interesante în jurul mesei.

Demult, încă din anii tinereții, Maria Ivanovna aflase de la cineva că la mesele festive de la curte se cuvine să lași în farfurie puțină supă. În aceasta Maria Ivanovna deslușea un tîlc : după cum bănuia ea, acest obicei s-a format pentru ca oaspeții împărătești să nu-și dea pe față lăcomia lor obișnuită, căci o masă de gală este o ceremonie, și nu prilej de a înfuleca.

Ea adoptă acest obicei de la curte, ca ceva folositor în educația copiilor săi ; îi învață să lase în farfurie puțină supă, la fel ca și la Ramenovi. Acum ea constată însă că la Ramenovi au început să se mănînce toată supa și, neîndrăznind să întrebe care sînt cauzele acestei schimbări, presupuse că s-a schimbat acest obicei la curte. La fel, Maria Ivanovna considera în adîncul sufletului ei că discuțiile despre *visările absurde* nu sînt decît un ritual al mesei, cum era și acel obicei — pe vremea răposatului țar — de-a lăsa supă în farfurie, sau de-a o mînca toată după moda cea nouă.

Aproape cu aceeași seninătate ea se deprinsese încă demult să primească știrile despre mișcările studențești ; în concepția ei, orice tînăr serios trebuie să se revolte puțin, pentru ca după aceea, să devină un *om perfect evoluat*. Iar atunci cînd, sub ochii ei, Mișa începu să se ocupe de politică, deși i se păruse că el o luase cam prea în serios, totuși ea văzuse în asta ceva bun și necesar. Dar cînd veni vestea că Mișa a fost arestat cu adevărat și, ca un răzvrătit primejdios, trimis undeva, nu se știa exact unde, ori într-o for-

tăreață, ori într-o *închisoare exemplară*, ea s-a tulburat grozav. Curînd însă, din toate părțile începură să-i vină cuvinte pline de simpatie, și încetul cu încetul, Maria Ivanovna s-a liniștit. Toți cei cu vederi liberale spuneau :

— Trăim într-o epocă tulbure și sumbră, numai tineretul duce tot greul pe umerii săi.

Olimpul

Trec săptămîni, trec luni, vine sărbătoarea Sfintei Maria Egipteanca la sfîrșitul unui iulie torid. La Alpatovi se adună o mulțime de oaspeți ca s-o felicite pe Maria Ivanovna cu prilejul zilei sale onomastice.

Mai întîi au venit rudele ei, negustorii, mătușa Kalisa Nikanorovna și înțeleptul proprietar de moară Semion Parfenîci Petrov.

— Tu, Maria Ivanovna, îi spune Kalisa Nikanorovna, nu trebuie să-ți faci prea multe griji în legătură cu Mișa, pentru că din tineri ca el ies mai tîrziu oameni foarte deștepți.

Maria Ivanovna se neliniști : educată prin lectura ziarului *Russkie Vedomosti* ea numea oameni deștepți în general pe toți cei vrednici de stimă, pe cînd bătrîna precupeață Kalisa Nikanorovna îi numea astfel pe șmecherii pricepuți în negoț și în tot felul de combinații.

— Care oameni deștepți ? întrebă Maria Ivanovna încruntîndu-se.

Kalisa Nikanorovna nu voia să iște o ceartă într-o zi onomastică și s-o supere pe Maria Ivanovna ; de aceea îi răspunse :

— Vreau să zic, oameni de ispravă. Uite, ia-o de pildă pe Dunecika, și ea îi învață pe copiii de la țară să facă revolte și să nu creadă în Dumnezeu, dar cei mai buni elevi ai ei se fac diaconi și funcționari de poliție. De ce în alte școli, unde se învață religia n-a

ieșit nici un diacon și nici un uriadnic ? Ehei, Maria Ivanovna, vieții îi place s-o zgîndări puțin, și la asta ea răspunde în felul ei, la fel cum se răsădește varza : îi tai puțin vîrful rădăcinilor și varza crește și mai bine. Așa și cu Mișa, o să stea puțin la închisoare și vei vedea ce deștept o să iasă.

— Nu-i așa, Kalisa Nikanorovna, replică Semion Parfenîci ; deși ideile dumitale sînt foarte înțelepte, totuși varza crește fără nici o legătură cu viața grădinarului : de multe ori grădinarii înșiși rămîn fără varză. Eu înțeleg tineretul ca o avangardă înaintată : de la ei începe totul.

După ce-i răspunse astfel Kalisei Nikanorovna, Semion Parfenîci se apucă s-o consoleze în felul său pe Maria Ivanovna :

— Diamantul este piatra cea mai de preț de pe lume. Și atunci eu zic tinerilor : păziți-vă bine diamantul. În timpurile astea tulburi tineretul nu trebuie să-și irosească forțele. Mă înțelegi ? E mai bine, mult mai bine, să stea în timpul ăsta la închisoare, decît să-și irosească diamantul. Iar dacă va da faliment în tot ce întreprinde, sau va reuși să-și atingă scopul cel mai înalt, atunci își va găsi o nevastă care va fi mama firească a copiilor lui.

— Nu prea pricep ce vrei să zici cu diamantul dumitale, răspunse Maria Ivanovna.

— Hai s-o spun mai pe șleau, se fîstîci puțin Semion Parfenîci, adică cele mai de preț picături ale vieții. Totul e aici.

Maria Ivanovna căzu pe gînduri. Erau grele orele acestea, cînd toate rubedeniile ei dintre negustori se adunaseră ; iar oamenii veseli nu sosiseră încă.

— Feciorii de negustori nu-și irosesc diamantul atîta în dragoste, cît în beție, spuse Maria Ivanovna. Ceea ce îi menține pe nobili este educația, fără asta, doar sîngele, nu ajută.

— Ba nu, Maria Ivanovna. Recunosc, educația și instrucțiunea sînt de ajutor împotriva beției, dar nobilimea și-a istovit sîngele, și în cazul ăsta educația

nu mai ajută la nimic. Nobilimea zilelor noastre și-a pierdut mama firească.

Încă de la onomasticile precedente, Maria Ivanovna cunoștea toate părerile lui Semion Parfenîci și acum se aștepta să treacă negreșit la foloasele sucului de morcovi pentru purgarea stomacului. Ideile sale nu erau rele, dar rămîneau inerte : mereu același suc de morcovi pentru stomac și conservarea prețioaselor picături vitale. Nu-l mai asculta pe Semion Parfenîci, căutînd felurite pretexte pentru a se descotorosi de el. Prin frunzișul viței sălbatice care ferea terasa de soare, zări pe fiul său Nikolai care mergea pe cărăruia proaspăt presărată cu nisip galben cu prilejul zilei sale onomastice. Îi veni ideea să-l lase în locul ei și vru să strige : „Kolea !“ dar, așa cum li se întîmplă adesea mamelor, pronunță numele altui fiu, al lui Serioja, îl strigă pe Sașa și nu-și reveni decît cînd ajunse la Mișa, dar, între timp Nikolai prinsese mișcarea și o ștersese printre tei.

Deodată, auzind zvon de zurgălăi, Maria Ivanovna spuse fără ocol :

— Iartă-mă, Semion Parfenîci, trebuie să mă duc să primesc oaspeții.

Soseau musafirii cei mai plăcuți Mariei Ivanovna și cei mai de neînțeles în fericirea lor, nobila familie săracă. Otletaevii, cu toți liceenii, studenții și domnișoarele lor. Sosiră în brecuri, cap la cap și, îndată ce fură schimbate cuvintele de bun venit, o zbughiră spre clăile înalte de paie de secară de pe care alunecau ca de pe un derdeluș. Din politețe, cei mai în vîrstă au zăbovit puțin în salon, dar treptat-treptat au ieșit pe terasă ; după care au coborît treptele spre straturile de flori ; după aceea porniră pe aleile de tei și de mesteceni, trecură printre meri și dispărură în desișul livezii de vișini.

Musafirii au fost împărțiți în trei grupuri, ca la trapezele mănăstirești. Pentru cei de rang mai înalt li s-a întins masă în sala cea mare, pentru ei gătise un bucătar adus de la oraș, un prînz de gală cu vestiții curcani, înghețată cu fructe glasate, rom și stafide,

și șampanie. Prostimea năvăli în încăperile servitorilor, unde locuiau muncitorii ; acolo se găsea vodcă, piftie, plăcinte și pește sărat. Clasa mijlocie, din care făceau parte administratorul moșiei, Ivan Mihalîci, ce se trăgea dintr-o familie de preot, primarul, șeful de poliție, cîțiva arendași din rîndurile mujicilor, diaconul cel bătrîn și beției, luară loc în aceeași clădire ca și cei din rangul de sus, numai că nu în încăperile din față, ci în camera dădacei, în antreu și pe coridor. Aici se servea *vin de Lisabona*, de fapt tot vodcă, numai că era îndulcită și colorată cu zahăr ars. Piftia era aici cu creier, iar peștele era numai din acela proaspăt — crap și șalău. An de an rînduiala era aceeași ; întotdeauna bețivanul de diacon se afla printre cei din clasa de mijloc, iar nevastă-sa, Evpraksia Mihailovna era cu cei din clasa de sus pentru a-l putea stăpîni pe diacon atunci cînd, îmbătîndu-se, el dădea buzna la masa de sus sub cuvînt că el, diacon fiind, trebuie numaidecît să șadă laolaltă cu popa.

Mujicii năvăliră la onomastică de-a dreptul de la liturghie și îndată li s-a întins masa de prînz ; toți dădură îndată pe gît stacanele cu băutura care li se cuvenea. De aceea, acolo se stîrni de la început un vuiet ca într-un stup de albine.

Unii, bînd și mîncînd, ziceau :

— Ehei, să trăiască Maria Ivanovna, că piftia e piftie, și peștele e pește, așa cum se cuvine.

Făceau comparație, amintindu-și că vecina Mariei Ivanovna, Sofia Alexandrovna, o nobilă adevărată, de viță veche, de onomastica ei ospăta pe cei din prostime cu căpățîni de oaie. Nikita Vasiliev, un țăran bătrîn și isteț, delegat pentru treburile satului, dădu următoarea explicație :

— Sîngele nobil, zise el, e subțire, pe cînd Maria Ivanovna se trage din negustori, iar negustorii se trag tot din țărani.

Antropka, acela cu care speriau copiii, Antropka Necredinciosul, se grăbi, ca de obicei, să se îndoape peste măsură și se făcu de rușine ; lumea începu să rîdă de el, amintindu-și cum, cu un an în urmă, tot

la onomastică, făcuse prinsoare că va merge sărind într-un picior și scoțînd sunete cale de o verstă și jumătate, pînă la pădure. Mai rîseră și de Pavel că timp de trei ani încheiați a crescut un mînz cu socoteala că va deveni și el gospodar, dar după ce l-a crescut l-a vîndut și a băut banii.

— Dar tu ce-ai cîștigat ? întoarse vorba Pavel.

— A cîștigat un rahat, îl susținu pe Pavel Pahom, cel cu pămînt puțin.

Atunci toți cei cu loturi mici îi susținură și pe Pavel și pe Pahom : ori cu lot, ori ca argat, tot crapi.

La capătul celălalt al mesei, Nikita Vasiliev auzi discuția și se trezi.

— Lăsați, zise el cu tîlc și șiretenie ascunsă, o să vină vremea și o să fie atîta pămînt că n-o să-l poată duce omul în spinare.

În vorbă intră alt isteț, pietrarul Stefan :

— Vorbești de sfîrșitul lumii ?

— Ce treabă am cu morții ? răspunse Nikita. Eu vorbesc de cei vii. O să le vină oamenilor mintea la cap și au să se lepede de pămînt. Cine lucrează pămîntul ? Numai proștii. Dar cînd toți o să fie învățați, nimeni n-o să mai vrea să fie prost, și toți mujicii o să intre în slujbe.

Stefan înțelese într-un fel al său această ghicitoare despre oameni învățați și, făcîndu-i lui Nikita cu ochiul, ieșiră amîndoi, chipurile ca să-și facă nevoile.

— Ai auzit de băiatul Mariei Ivanovna, de Mișutka ? îl întrebă el pe Nikita.

— Am auzit...

Nikita mai știa ceva.

— Chiar țarul i-a băgat la răcoare.

— Dar ei ce căutau ?

— Cum adică, ce căutau ? Vor să fie ei țari.

— Bine, dar Mișutka ?

— Pe Mișutka pentru că-i om învățat ; pe el l-au înhățat pe chestia învățăturii.

Cînd Stefan și Nikita se întorseră, toți mesenii luaseră hotărîrea să-i trimită pe ei la Maria Ivanovna ca

să-i amintească de pildă din Evanghelie despre nunta la care n-a ajuns vinul.

Clasa de mijloc — arendași, țărani înstăriți. îmbrăcați în haine lungi, albastre, cu crețuri la brîu și încălțați cu cizme înalte lucind ca oglinda, diaconul, uriadnicul și primarul cu administratorul Ivan Mihalîci ședeau în acest timp cuviincioși în casa mare și așteptau. Din prudență Maria Ivanovna nu le dădea băutură pînă nu începea prînzul solemn la masa mare a clasei de sus, și nici acolo nu se putea începe pînă nu soseau Ramenovii. Maria Ivanovna își dădea perfect seama că de la nobilimea săracă cu moșii de două ori ipotecate și pînă la Ramenovii cu cincisprezece mii de deseatine de ciornoziom, era aceeași distanță ca de la argatul Pavel, care nu avea nici un cal, pînă la mujicul mare arendaș, și că nobilii nu erau cu toții la fel și, la drept vorbind, ar trebui împărțiți în cel puțin două mese, dar asta nu se prea putea și de aceea săracii trebuiau să-i aștepte pe cei bogați. Dintre Ramenovi a sosit întîi mareșalul nobilimii din district, călare pe o bicicletă de tip nou cu cauciucuri pneumatice, apoi mareșalul nobilimii din județ, pe-o iapă de rasă englezească și, în sfîrșit, însăși doamna cea distinsă cu ordinul Sfintei Ekaterina, într-o caretă străveche. Importanta doamnă era însoțită de două rude sărace, care veneau călare — un bătrîn ofițer de husari, văr primar sau de-al doilea, și o nepoată de-a lui, tinerică, una Inna Rostovțeva.

Pe măsură ce soseau nobilii, conversația dintre tîrgoveți devenea tot mai greoaie, iar cînd sosiră Ramenovii, tăcură parcă nici n-ar mai fi fost acolo. Dar prilejul de-a o felicita pe Maria Ivanovna îl folosiră doi dintre cei mai bogați negustori, care nu se temeau de loc de nobili. Unul din ei se numea Zaharov, și atît ; terminase însă Politehnica în Anglia, vorbea bine trei limbi străine, era întotdeauna îmbrăcat ca scos din cutie și înfățișarea lui nu avea decît două cusururi : unghiile îi erau întotdeauna îndoliate și de multe ori cînd își descheia smockingul i se putea vedea o jumătate de nasture într-un loc neîngăduit. Construia

o uriașă fabrică de ciment cu centrală electrică. Faptul cel mai surprinzător era că de data asta venise și Ivan Ivanovici Relkin, primul bogătaș dintre negustori, ale cărui idei Maria Ivanovna nu le împărtășea de loc și care toată viața intenționase să vină s-o vadă. Relkin se îmbogățise neguțind mahorcă și atît în afaceri cît și în viață avea concepții de modă veche. Acest bătrînel care semăna cu Suvorov, era în stare, ca și Suvorov, să sară pe masă și să cînte cucurigu în prezența unor persoane de vază. Maria Ivanovna se temea de el și, după cum se exprima ea însăși, zicea „pas" înaintea lui, adică nu-l contrazicea. De data aceasta însă ea se hotărî să aibă cu el o conversație intimă într-un colț al salonului. Îl luă cu binișorul, aducînd vorba despre visările absurde.

Relkin tăcea încruntat.

Situația devenise de-a dreptul jenantă. Atunci, Maria Ivanovna, trădîndu-și propriile sale convingeri, spuse pe un ton de dezaprobare totală :

— Niște Don Quijoți !

— Înfumurați, spuse Relkin.

Și începu să bată repede, tare și îndelung toba cu două degete pe masă, făcînd-o pe Maria Ivanovna să simtă că-și pierde orice personalitate și zice „pas" în fața lui.

Cu mareșalul nobilimii din județ, Maria Ivanovna schimbă cîteva cuvinte în șoaptă despre Mișa : „Nu s-ar putea face oare ceva ?" Dar află că nu se poate : cazul a fost transferat la Petersburg. „Și, în general," spuse mareșalul nobilimii din district, om cu vederi largi, „cazul este firesc în momentul de față ; marxismul este acum la mare modă, există teoreticieni excelenți în capitală — Struve, Tugan-Baranovski ; însuși Vitte le face curte. Profitînd de moda marxismului, procurorul adjunct Anațevici a făcut o afacere excelentă din punctul de vedere al carierii sale, iar tinerii implicați se vor alege cu niște condamnări ușoare."

După convorbirea cu mareșalul nobilimii din district, Maria Ivanovna se liniști foarte mult și se simți

excelent în tot timpul solemnului ospăț. Ea găsi un ajutor neașteptat în persoana Innei Rostovțeva pe care n-o cunoscuse pînă atunci.

Către seară, după ce-i conduse pe Ramenovi, Maria Ivanovna o convinse pe Inna să rămînă peste noapte și, complet îndrăgostită de ea, o luă să facă o plimbare pe alee, ca să-i mai treacă oboseala pricinuită de musafiri.

— Tu, care ești atît de cultă, Inna, explică-mi ce înseamnă un tip, i se adresă ea.

— Ce fel de tip ?

— Așa se spune : tip, și atît. Dar există și ne-tip. Vreau să spun că nu toți pot fi socotiți tip, și că există și oameni pur și simplu.

— Doamne, ce minunată sînteți, Maria Ivanovna ! exclamă Inna îmbrățișînd-o.

Mîngîind-o pe cap, Maria Ivanovna îndepărtă fără să vrea buclele care acopereau fruntea fetei și, deodată, se opri, uimită la culme.

— Ce frunte ai... eu te socoteam un fel de Irina din *Fumul*, cînd colo uite cum ești...

— Învățată ?

— Nu, e altceva. Nu ești deloc un tip, în sensul în care spuneam adineaori. Și totuși ești o eroină.

Inna o îmbrățișă din nou pe Maria Ivanovna.

Toată viața Maria Ivanovna așteptase să vină în minunatul ei parc o fată din romanele lui Turgheniev și acum era încredințată că apăruse, numai că era și nu era Liza, era și nu era Irina, era ceva care se apropia foarte mult, și totuși, se deosebea prin ceva.

Ajunseră la capătul aleii de tei, la ultima bancă, cînd din capătul aleii de mesteceni ce întretăia cărarea spre pădure, se auziră hohotele de rîs și strigătele mujicilor beți.

Stăpîna din Maria Ivanovna se trezi îndată, gata de luptă, și, după ce o rugă pe Inna s-o aștepte puțin pe bancă, se furișă încetișor printre copaci spre locul unde se petreceau dezordinile. Avea o îndemînare nemaipomenită să se apropie pe nesimțite. În clipa cînd

apăru de după un copac, Antropka Necredinciosul, dînd drumul la sunete, porni sărind într-un picior spre pădure însoțit de hohotele de rîs ale tuturor argaților beți și ale celorlalți țărani.

Distracția argaților o lăsă pe Maria Ivanovna absolut indiferentă. Era un lucru pe care îl cunoștea bine și cu care era atît de obișnuită, încît nu o împiedică cîtuși de puțin să se întoarcă în aleea de tei ca să încerce să mai adaoge încă o femeie în Olimpul feminin al lui Turgheniev.

Maria Ivanovna povesti îndelung despre fiul său preferat, care, influențat din copilărie de o fată cu idei mărețe, căreia nici nu i se spunea altfel decît Maria Morevna, s-a alăturat acum tineretului cel nou și vrea să construiască socialismul.

Inna habar nu avea de mișcarea socială, iar cînd Maria Ivanovna sfîrși de povestit, îi răspunse :

— Cît de ciudate sînt toate lucrurile astea ! În romanul *Pîrloaga* al lui Turgheniev, ele sînt descrise în amănunt și, dacă sînt descrise, nu știu de ce eu îmi închipui că s-au și perimat. Oare continuă încă ?

Pasărea în colivie

Cazul politic „școala conducătorilor proletariatului" a fost dezgropat și creat, ca un moment interesant al actualității, de un talentat procuror-adjunct, Anațevici, un *tip petersburghez*, mărunțel și curățel.

Ascultînd cu indiferență absolut orice i se spunea, acest copoi al politicii nu rostea decît un singur cuvințel : „curios" și, totuși, ținea în mîinile lui direcția jandarmeriei, a siguranței și alte direcții ale poliției. Lui Anațevici îi veni ideea de a strînge din toate instituțiile de învățămînt superior cererile de înscriere ale studenților și apoi să le verifice scrisul cu cel găsit în timpul percheziției, și în felul acesta, să stabilească identitatea activiștilor din „școala de conducători ai proletariatului".

Experții se puseră să studieze sute de cereri, comparîndu-le între ele, alcătuind cuvinte din litere disparate, transpunîndu-le pe o hîrtie transparentă și apoi suprapunînd cuvintele identice din cereri asupra celor din manuscrise.

Expertiza se folosea de metode științifice, așa că atunci cînd cuvintele se potriveau, identitatea era stabilită fără greș. Atunci generalul de jandarmi trimitea un rotmistru. Tînărul criminal politic era dus la închisoare și închis în celulă, preventiv, unde rămînea uitat pînă ce expertiza mai descifra încă mii de alte scrisuri. Avea noroc cel care se nimerea printre ultimii, căci primii stăteau cîte un an în celule izolate, pînă cînd expertiza stabilea identitatea ultimului și începea adevărata anchetă.

Mihail Alpatov a fost arestat chiar de la început, și interogat. I se făgădui eliberarea dacă va recunoaște ; îl amenințară... El alese calea cea mai nesuferită pentru anchetă, anume aceea de a tăgădui absolut totul. Convingîndu-se că nu vor putea scoate nimic de la el, îl transferară într-o închisoare cu regim special. Tînărul criminal politic a fost transportat întîi într-o căruță închisă, apoi într-un vagon separat și după aceea din nou într-o căruță închisă pînă la închisoare. În birou i s-a făcut o percheziție corporală, confiscîndu-i-se toate obiectele, chiar și ceasul și creionul.

Apăru directorul închisorii, un leton vestit pentru cruzimea disciplinei, însoțit de un rotmistru slăbănog care duhnea a tutun, și de un medic grăsuliu. Toți acești șefi se așezară la o măsuță și începură să înscrie trăsăturile feței lui Alpatov și alte semnalmente. Adolescentul clocotea de furie și, probabil, din cauza asta expresia feței i se schimba mereu și chiar ochii îi erau cînd verzi, cînd albaștri, cînd negri.

Cu toții au căzut îndată de acord, scriind : talie mijlocie. Cînd trebuiră să stabilească însă culoarea ochilor, directorul închisorii spuse :

— Mari, albaștri.

Rotmistrul :

— Nu prea mari, verzi.

Doctorul îl invită pe Alpatov să privească într-un colţ întunecat, iar după aceea să-şi întoarcă privirea spre lumină, şi spuse indiferent :

— Ochi obişnuiţi.

După care toţi scriseră la întîmplare, numai că la ultima rubrică, bărbia, rotmistrul se sătură să se tot supună medicului, probabil că-şi aduse aminte de Cicikov, şi spuse nehotărît :

— Rotundă ?

Zîmbind ironic, medicul îi răspunse rotmistrului :

— După nas, bărbia este partea cea mai proeminentă a feţei, aşa că nu poate fi decît rotundă.

— Dar la Gogol de ce zice aşa ?

— Gogol, rîse medicul, Gogol habar n-avea.

Rotmistrul se încăpăţînă :

— Ba nu, îmi aduc aminte că chiar aşa spune despre bărbia lui Cicikov : rotundă.

— Am să vă explic, dacă doriţi, spuse medicul. Cicikov este un tip rotund din punct de vedere spiritual şi, în conformitate cu asta e descrisă şi bărbia. Acolo e un limbaj metaforic, nu unul obişnuit, ca la noi.

— Şi atunci cum scriem ? — întrebă directorul închisorii, foarte nemulţumit de pălăvrăgeala celor doi.

— Uite, chiar aşa şi scriem : bărbie obişnuită, spuse doctorul.

După aceea apăru fotograful şi făcu cîteva poze ; apoi directorul completă un formular şi sună. Veni un gardian în vîrstă dar foarte vînjos şi înarmat. Directorul îi spuse :

— Du-l, Kuzmici, la douăzeci şi şapte.

Bătrînul îl duse pe Alpatov prin curtea pe unde păşea santinela, în urma căruia, imitîndu-l, păşea un cocor sălbatic.

Alpatov se hotărî să-l întrebe pe gardian despre cocor şi Kuzmici îi răspunse cu bunăvoinţă că pasărea are o aripă frîntă şi că se afla acolo de mai bine de-un an.

— Probabil că are şi un nume ?

— Sigur. Îi zice Fomka.

— Și de ce tocmai Fomka ?

— Eh, zise Kuzmici cu ciudă, de ce e cocor, de ce îi zice Fomka, pui întrebări care sînt mai presus de dumneata.

Era adevărat, pentru că cine nu-i obișnuit, e îngrozit să intre la închisoare, într-o celulă izolată și fără termen precis, și în asemenea situații toți vor să se agațe de ceva care e *mai presus* de ei.

Alpatov se rușină.

Cînd poarta închisorii se deschise și gardianul intră împreună cu arestatul în sala cea mare, Alpatov avu în primele momente senzația că a fost cufundat într-un lichid rău mirositor : așa pare totdeauna de prima dată, și apoi ceva mai slab în fiecare zi, după plimbarea la aer curat.

Alpatov își astupă nasul.

— O să te obișnuiești, spuse Kuzmici cu un glas plin de bunătate.

Undeva departe, la celălalt capăt al imensei săli cu două bolți, deținuții de drept comun, îmbrăcați în haine cenușii, măturau podeaua și la fiecare mișcare a măturii cu coadă lungă, se ridica un val de duhoare care traversa întreaga sală și te izbea drept în față. Pe podețele de fontă ajurată care legau între ele celulele izolate de la etaj stăteau din loc în loc gardieni înarmați care priveau de sus la Alpatov.

S-a întîmplat ca un deținut politic să întîrzie tocmai atunci la toaletă și să iasă chiar în clipa cînd Alpatov trecea pe-acolo. Dintr-o dată, pe toate podețele se dădu alarma, de parcă pe un drum ar fi sărit lupul dintr-un șanț și tot șirul de căruțe ar fi zbierat la el. Acel deținut politic era conducătorul narodnicilor, Jukov, dar nici el, nici Alpatov, nu arătară că se cunosc.

Jukov fu condus într-o direcție, Alpatov în alta și, chiar din asta puteai să-ți dai seama că cei închiși pentru narodnicism sînt ținuți într-o parte, iar marxiștii în cealaltă parte.

Cînd au închis ușa după Jukov, a răsunat ca un pocnet de pistol în aer liber. La fel a pocnit și atunci cînd Kuzmici a deschis celula numărul douăzeci și șapte pentru Alpatov. Cu o mișcare îndemînatecă, bătrînul agăță o bucată de hîrtie pe peretele cenușiu deasupra mesei și spuse :

— Ei, pentru treabă mică ai tineta colo în colț, pentru treabă mare bați în ușă. Să nu zaci.

Și ieși, pocnind iar cu cheia, de răsună întreaga închisoare.

Mica celulă, șapte pași în lung și cinci în lat, era aproape cufundată în întuneric pentru că nu se știe de ce, deasupra ferestrei atîrna un oblon de lemn. Alpatov citi cu greutate ceea ce era scris pe hîrtie :

Nr. 27

MIHAIL ALPATOV

Delict politic

Omul, la fel ca și un animal vîrît în cușcă, se simte atras în mod irezistibil spre lumină. Mută masa la perete cu ferăstruică tocmai sus, și sărind pe ea, își lipi fața de gratiile de fier ; scena semăna cu vestitul tablou de la galeria Tretiakov în fața căruia multora le dădeau lacrimile. Acest tablou era un fel de icoană a Golgotei intelectualilor. Alpatov văzuse și el tabloul și probabil că această amintire îi dădu senzația că totul este ireal : parcă e demn el de asta, parcă a săvîrșit el într-adevăr o crimă împotriva statului ?

Dar tot atît de des și cei care au moartea în față nu o recunosc, socotind că nu sînt încă pregătiți pentru acest lucru îngrozitor și de aceea această întîlnire pare mai puțin înfricoșătoare decît își închipuiau. Și apoi, gratiile de fier se văd din afară, cu chipul palid al deținutului în spatele lor. Deținutul nu vede însă drugii de fier ; uneori cel închis își dă seama pentru întîia dată : ce frumoasă e viața dincolo de gratii...

Prin curte un om îmbrăcat în haine negre umblă de la un capăt la altul, urmat de santinela cu arma, în spatele căreia păşeşte cocorul Fomka. Iar dincolo de zid se vede coroana imensă a unui copac prin frunzişul căruia se cerne lumina.

Toate acestea nu durară decît o clipă. Se auziră bătăi puternice în uşă şi prin vizetă luci un ochi fioros. Alpatov sări de pe masă, împinse masa la loc, se aşeză pe taburet şi rămase multă vreme astfel, nedorind să se despartă de imaginea acelui copac viu, mirîndu-se cum de nu înţelegea înainte că frunzele verzi sînt prinse de nişte codiţe negre şi freamătă, iar trunchiul, mare, puternic şi nemişcat, le susţine, şi că totul, acolo, în libertate, trebuie să fie nespus de frumos. Şi omul continuă să şadă astfel multă vreme ; tot astfel se întîmplă şi cu pasărea vîrîtă în colivie, după ce i s-a răpit libertatea ; la început se repede neapărat spre lumină, se izbeşte cu capul de sîrme, iar după aceea stă liniştită o vreme, şi iar începe să se repeadă.

Alpatov sări în picioare şi începu să chibzuiască cum ar putea face ca, fără să-l supere pe gardian, să poată privi din cînd în cînd pe fereastră la copacul sclipitor de lumină. Venindu-i o idee, bătu în uşă. Apăru ochiul.

— Pot să deschid ferestruica ?

— Ferestruica se deschide în timpul plimbării, mîine.

Tot gîndindu-se, Alpatov încercă să umble prin celulă ; opt paşi pe diagonală. După ce se învîrte astfel un timp, simte că i se face foarte somn. Se culcă de-a dreptul pe patul de fier fără saltea.

— Nu-i voie să te culci ziua, îi bate în uşă gardianul, ai să te culci seara, după ce se face apelul.

Iată, acum a dat cu adevărat de închisoare, fără cocorul Fomka, fără amintirea tabloului reprezentînd chinurile Golgotei.

Cînd era foarte mic, lui Alpatov i s-a întîmplat ca cineva din cei mari, care se juca cu copiii, să-l acopere în glumă cu o pernă şi să-l ţină aşa cam prea mult.

Copilul a încercat aproape toate senzațiile prin care trece un om pe cale de a se asfixia ; simțise o ură sălbatică împotriva aceluia care-l sugruma ; dacă ar fi avut un cuțit la îndemînă l-ar fi împlîntat în el fără să se gîndească o clipă că ar ucide o ființă cumsecade, o rudă ; după aceea — disperarea, niște cercuri verzi în fața ochilor, iar după eliberare — un sentiment de nesfîrșită și cumplită jignire. Și a mai fost și altceva, cam la fel : o mînă fără răutate te sugrumă neînțelegînd groaza prin care trece victima, și n-ai cum să explici, nu există nici un limbaj. Și apoi amintirea... Vag, a rămas în el un fel de groază neagră. Și toată această „groază a pernei" îl cuprinde deodată pe Alpatov care se gîndește, în ghearele nebuniei, să-și facă vînt pe diagonală și să se izbească cu toată puterea cu capul de perete. Dar și mai bine, și mai sigur, să spargă geamul și să-și vîre un ciob ascuțit printre coaste. Îi e frică să privească peretele, căci peretele îl ispitește, și nici la fereastră nu se poate uita, iar fereastra îl atrage. I se pare chiar că aude glasuri batjocoritoare ; a vrut să-i elibereze pe oameni din lanțurile lui Kașcei, și, în loc de asta, și-a spart singur capul de pereți.

Pentru unele păsări partea de sus a coliviei trebuie neapărat făcută din pînză, altfel pasărea se zdrobește negreșit, izbindu-se de lemn sau de fier. Dar într-un om sănătos, cînd ajunge la culmile umilinței, apar forțe noi, adesea necunoscute lui însuși. Alpatov se ridică de pe taburet aproape voios și începe să pășească pe diagonală. Uneori se oprește ca să zgîrîie pe perete niște cifre, niște calcule, cu ajutorul unui mic cui pe care-l descoperise în buzunar. Își imaginează o *pseudo-călătorie* la Polul nord unde Kașcei cel făr' de moarte stă chircit asupra unei grămezi de aur. Calculează cu aproximație numărul de diagonale necesare pentru întreaga călătorie pînă la Pol. Va calcula tot timpul, deci nu va înebuni, și va depăna în gîndul său tot ceea ce citise, tot ceea ce văzuse în viața lui — aceasta va fi o călătorie *lăuntrică,* în locul uneia adevărate.

Pseudo-călătorul

Rar se întîmplă ca un călător mergînd la Polul nord să plece neobservat ; de obicei se organizează cu sprijinul statului o pregătire și o plecare solemnă a expediției. Statul este cointeresat. Și numai atunci cînd călătorul părăsește corabia prinsă în sloiuri de gheață, cînd își continuă drumul cu sănii trase de cîini, cînd cîinii pier unul după altul, și împreună cu ei se sting și ultimele speranțe de a obține gloria, cînd cei rămași în urmă îl consideră mort, cînd și el socoate că totul e pierdut, abia atunci începe adevărata verificare a omului. În jur nu sînt decît ghețuri, numai bezna nopții sau lumină orbitoare, nici o speranță de-a supraviețui, de-a se salva, și totuși, călătorul, înțepenit de ger, mai continuă să-și noteze indicațiile barometrului, ale termometrului și ale sextantului. Acum nu mai înaintează, ci stă între sloiuri de gheață sub un cort din piele de focă și, treptat-treptat, se transformă el însuși într-un sloi de gheață. Dar ce forță a fost aceea care i-a condus mîna în ultima clipă, atunci cînd și-a notat ultima cifră ?

Oare nu aceeași forță apare într-o cameră sărăcăcioasă, fără nici un fel de jucării, atunci cînd mama, plecînd la piață, își încuie în casă copilul ? Băiețașul se plictisește, plînge cît plînge, apoi ia o surcică de lemn, mai ia una, și încă una, alcătuiește din ele ceva și zice : „*Asta-i cică* un vapor". Băiețașul se urcă în vaporul său, și *cică* pornește într-o călătorie, iar cînd mama se întoarce, el nu-i dă nici o atenție, ba chiar, în mîndria lui ofensată, îi cere să nu-l deranjeze. Și atunci, de ce adolescentul din închisoare, care a întreprins o călătorie *lăuntrică*, pășind din colț în colț *cică* spre Pol, pentru a elibera omenirea din lanțul blestemat al lui Kașcei, ar fi mai puțin erou decît acela care călătorește spre un Pol adevărat unde, de asemenea, nu există nimic, în afară de basme și gheață.

Era tare rău că în temnița politică, în acea închisoare *model*, nu se dădea hîrtie, toc și cerneală ; altfel,

Mihail Alpatov ar fi scris cu siguranță un jurnal al călătoriei sale, poate tot atît de pasionant ca și jurnalul unei călătorii adevărate. Cîte schimbări ale naturii n-a observat el, vara, prin ferestruica lui ! Cîte treceri subtile de la vară la toamnă, pe care nu le observă nimeni din cei care trăiesc în libertate ! Cîte bucurii neașteptate și cîte evenimente diferite ! În închisoare aveau loc întîlniri ale deținuților politici cu fete pe care aceștia nu le cunoșteau, dar care treceau drept logodnicele lor. O dată, un *pseudo*-mire de acest fel a cerut să fie cununat, și *taina* cununiei nu i s-a putut refuza. După cununie, *pseudo*-soțul a fost dus într-o celulă izolată, iar pseudo-soția a plecat să ducă o viață izolată în libertate. Se întîmplau drame tot atît de cumplite ca și în expedițiile polare. Într-o zi a răsunat în toată închisoarea un urlet cumplit și s-a auzit chiar prăbușindu-se cineva. Au urmat bubuituri ca de tun : toți deținuții politici loveau cu băncile în ușile celulelor. Apoi a fost scos trupul sărmanului Eliasberg.

Alpatov a auzit și căderea trupului și bubuiturile în uși, a izbit și el cu banca, fără să știe de ce, iar după aceea a fost cuprins de-un tremur. În aceeași noapte, paznicul cel bătrîn, Kuzmici, care-l îndrăgise, i-a șoptit prin vizetă că s-a eliberat o celulă luminoasă și că el ar putea să ceară să fie transferat acolo. Dimineața, Alpatov a ieșit la raport și a fost transferat ; geamul fusese pus la loc și nimic nu mai amintea de Eliasberg.

Și îndată după acea nenorocire, în aceeași celulă a groazei, domnea o mare bucurie : și asta numai pentru că fereastra nu avea oblon de scînduri, și în fața ei se deschidea un spațiu larg pentru observații. Copacul prin care se cernea lumina se vede acum pînă jos, sub el e o mică platformă verde, apoi, mai jos, un coș de vapor, iar mai departe cotitura rîului unde apare vaporul întreg. Copacul e acum mai puțin luminos, coroana lui deasă e atinsă de toamnă, ici și colo se văd șuvițe galbene. Alpatov îndrăgi priveliștea unei căsuțe în mahalaua din deal, ale cărei geamuri sclipeau atît de minunat în bătaia soarelui ! După această perspec-

tivă largă, curtea închisorii părea grozav de strîmtă. Fomka se oprea din cînd în cînd, ridicînd privirea în sus. Oare aştepta cocorii, ca să fugă împreună cu ei din închisoare ?

Multă vreme nu s-a putut obişnui cu vizeta, cu gîndul că în orice clipă poţi fi observat, că niciodată n-ai siguranţa că trăieşti singur, cu tine însuţi. Dar ochiul atotvăzător nu-i ceva absurd, trăim cu toţii sub ochiul cuiva fără să-i acordăm nici o atenţie. Kuzmici se uită prin vizetă la Alpatov mai ales ca să-l prevină cînd vin şefii. Dar cînd Anaţevici în persoană se furişează tiptil prin sală în pantofii lui de lac, Kuzmici nu mai are curajul să se uite prin vizetă şi să şoptească ceva ; tuturor le e frică de acest mic funcţionar în civil. Anaţevici se uită în celule nu pentru a constata dacă se respectă ordinea : el urmăreşte, studiază omul prin vizetă şi în felul acesta obţine amănunte care-l interesează. De multe ori l-a văzut şi pe Alpatov, cînd acesta nici nu bănuia că cineva îl observă. Odată Alpatov a zîmbit cine ştie cărei peripeţii din călătoria sa spre Polul nord. Zîmbetul acesta l-a surprins Anaţevici, şi nu i-a plăcut de loc. Se întîmplă ca un deţinut în izolare să zîmbească de ceva obişnuit uşor de înţeles pentru oricine. La un asemenea deţinut este interesant să intri, aici poţi spera să ajungi la o anumită înţelegere, cel care a zîmbit vreunui lucru curent, din viaţa de toate zilele, acela poate deveni chiar un excelent colaborator. Se întîmplă uneori să zîmbească astfel şi unul foarte inteligent, la care totul este calculat şi hotărît dinainte. E interesant să discuţi cu unul din ăştia, să te măsori cu el în ceea ce priveşte sinuozităţile vicleniei şi ingeniozităţii. Dar ce interes ar putea să prezinte o discuţie cu un adolescent care măsoară cu paşii meridianele toate ?

Treptat însă, Alpatov, fără vreun motiv aparent, se învîrte tot mai puţin prin celulă şi-şi petrece timpul mai mult şezînd pe masă în dreptul ferestrei.

Anaţevici vrea să afle dacă nu cumva acest tinerel şi-a venit în fire : se întîmplă în închisoare ca omul să-şi bage deodată minţile în cap.

Alpatov se fîstîci cu totul, mai să cadă de pe masă.

— Admiraţi priveliştea ?

Alpatov nu răspunse.

— Cum o mai duceţi ?

— Mulţumesc, binişor.

— Nu aveţi cumva nevoie de ceva din partea procuraturii ?

— Aş vrea să ştiu, măcar aproximativ, cînd se va sfîrşi totul ?

— Asta depinde de dumneavoastră ; dacă vă recunoaşteţi scrisul, mîine veţi fi eliberat. Expertiza noastră este ştiinţifică şi s-a stabilit cu precizie : *Femeia şi socialismul* a lui Bebel este tradusă de dumneavoastră ; de asemenea unele capitole disparate din Mehring, Kautsky şi polemica lui Engels cu Dühring au fost traduse în întregime de dumneavoastră. Vedeţi cît de precise sînt informaţiile noastre.

Alpatov observă vîrful pantofiorului de lac al procurorului adjunct, peste care cădeau nişte pantaloni de stofă englezească, noi-nouţi. În timp ce Anaţevici se uita cercetător la Alpatov, acesta privea vîrful pantofului, prin care vedea în închipuire locuinţa lui Anaţevici, masa lui de scris, *prespapier*-ul cu turnul Eiffel. Şi tocmai aceste lucruri, *ca la toată lumea*, îl fac atotputernic. El merge pe un drum precis, nu pe meridian, va fi negreşit procuror, director de departament sau ambasador în Franţa ; chiar în Anglia, printre lorzi, Anaţevici ar fi un om necesar, de neînlocuit, iar el, Alpatov, o fiinţă exotică, un fel de sclavă pe o piaţă orientală.

Îi e ruşine sub acest ochi neruşinat ; îşi pleacă privirea, roşeşte şi se uită ţintă la vîrful pantofului de lac peste care cad pantalonii englezeşti. Surprinzîndu-şi aceste simţăminte, Alpatov se scutură şi-i spune cu dispreţ lui Anaţevici :

— Chiar şi astronomia greşeşte în calculele sale, dar ce ştiinţă mai e şi asta, expertiza grafologică ? Eu n-am scris nimic.

— Păcat, tare păcat. Deci, nu aveţi nevoie de nimic din partea procuraturii ? La revedere.

Iar în prag, cu glas șoptit :

— Sau poate vreți să avem o discuție mai aprofundată în această privință ? Sînt la dispoziția dumneavoastră.

Alpatov își lasă iarăși privirea în pămînt. Iar Anațevici se apropie din nou :

— Aveți doar destul timp la dispoziție ca să reflectați. Cum de n-ați înțeles încă greșeala pe care o faceți ?

— Care greșeală ?

— Nu va avea loc nici o catastrofă mondială și toate se vor petrece în felul cel mai obișnuit ; chiar și statul dumneavoastră muncitoresc va apare ca o organizare obișnuită. În problemele de stat nu-i îngăduit să te lași ghidat de sentimentul de dragoste față de om ; aici e greșeala dumneavoastră.

— Eu nu mă ghidez după considerente de dragoste, izbucni Alpatov, ci după legile economice : dragostea și arta sînt suprastructuri.

— Și eu socot acest lucru indiscutabil în viața socială, dar dumneavoastră personal trăiți după pilda lui Cristos și vreți să suferiți de dragul omenirii. Asta nu-i o cale statală.

Anațevici zîmbi și, apropiindu-se de Alpatov își îngădui chiar să-l apuce de-un nasture.

— Pentru salvarea muncitorilor, dumneavoastră vreți să vă sacrificați tinerețea, viața minunată, și o faceți cu totul zădarnic. Azi, venind spre închisoare, am trecut pe-o uliță murdară și am dat de-un om zăcînd în drum fără cunoștință, mort, bolnav sau beat. Sun la un portar și-i spun : „Ia-l de-aici !“. Nici nu vrea să mă asculte. Atunci îl iau de guler și-i ordon : „Ia-l de-aici, nemernicule, sau te duc imediat la secție !“ Portarul își cere iertare, fluieră ca să cheme un birjar și-l duce pe omul acela la spital. Așa procedez eu, în timp ce dumneavoastră, din dragoste pentru om, îl duceți în brațe la dumneavoastră acasă, iar bețivanul, revenindu-și, vă face tot dumneavoastră, salvatorul lui, cele mai cumplite neplăceri. Gîndiți-vă bine, oare merită să urmați drumul spre Golgota, dacă

pentru salvarea unui cetățean e de ajuns să apuci pe altul de guler și să-l scuturi zdravăn ? Gîndiți-vă bine la asta, tinere, iar eu o să mai trec pe la dumneavoastră.

Și procurorul plecă.

Alpatov începu să se agite prin celulă împins de o forță sporită, și îmboldit de-o întrebare nouă : cum este cu putință ca o sumedenie de oameni asemenea lui Anațevici, să trăiască și să prospere, fără să știe nimic despre catastrofa mondială, mulțumindu-se doar cu ideea de-a apuca de guler un cetățean în momentul hotărîtor ? Pentru o clipă, îndepărtează credința în catastrofa mondială căreia trebuie să i se supună toți deopotrivă și din care să iasă la viață, potrivit unei legi unice pentru toți.

Și atunci i se înfățișează un tablou îngrozitor : o pădure plină de maimuțe, cu mișcări agile, cu hohote de rîs hidoase, iar printre ele, el, Alpatov, disprețuindu-se că nu poate fi și el o maimuță.

În timpul acestei pseudo-călătorii prin celulă, irupția neașteptată a unei alte vieți, străine, îi lasă în suflet aceeași agitație ca hula pe o mare liniștită. Biata bărcuță se clatină pe valurile moarte care nu-și cunosc obîrșia. Pînza freamătă, neputincioasă.

Alpatov se agață de faptul încălcării legii, închipuindu-și că este atît de tulburat pentru că procurorul, care trebuie să fie un apărător al legii împotriva jandarmilor, este el însuși cel mai rău dintre jandarmi și-și torturează victima cu perfidie subtilă. Are credința că pentru asta se poate plînge cuiva, numai că nu știe cui. Se frămîntă neputincios, căutînd fel și fel de soluții, luînd pe rînd instanțele superioare deși el însuși abia dacă este în stare să facă o deosebire între senat și sinod. Pînă la urmă îi vine ideea că există posibilitatea de a trimite o plîngere majestății sale. În gînd, redactează plîngerea. În lipsă de hîrtie a început să scrie cuvintele în aer, reținînd literele cu ajutorul memoriei vizuale. Dar chiar de la început majuscula S din cuvintele Majestatea Sa se desprinde, începe să crească ridicîndu-se tot mai sus, mai sus,

spre infinitul cerului. Dîndu-şi seama că litera S se ridică tot mai mult în slăvi pentru a întări cuvîntul *Majestate*, Alpatov îşi veni în fire şi izbucni în rîs; ca să se distreze, repetă experienţa, dar S-ul refuză să rîdă de sine însuşi şi nu se mai înalţă. Pentru cîteva clipe acest joc cu Majestatea Sa îl eliberă pe Alpatov din captivitatea unor liliputani care-l înţepau cu nişte ace, dar curînd îşi aminti de o altă jignire: directorul închisorii refuzase să-i dea cartea lui Shakespeare *King John* în englezeşte, care-i fusese trimisă de afară, pentru că, spunea el, nimeni nu înţelege la ei limba engleză şi cartea ar putea fi una ilegală. Alpatov îi spuse că e vorba de Shakespeare, dar directorul îi răspunse că la ei nimeni nu-l cunoaşte pe „Kekspir" şi că, la fel ca şi oricare alt scriitor, „Kekspir" poate scrie ceva ilegal. Gesticulînd, Alpatov îşi exprimă revolta că într-o închisoare *model* nu există o bibliotecă, dar directorul strigă: „Stai drepţi" şi-i ordonă ca, întotdeauna cînd se face apelul, să stea drepţi.

Cui să se plîngă de asta? Bineînţeles că procurorului adjunct. Dar îndată ce gîndul lui se întoarse la acest apărător al legii, toţi liliputanii se năpustiră cu forţe noi, începînd să-l înţepe cu acele lor.

Timpul din temniţă, lînos şi plin de ghimpi, se tîrăşte încet, iar cînd totuşi reuşeşte să apară ziua de azi, îndată dispare fugind îndărăt cu o repeziciune uimitoare. Parcă numai ieri fusese la el Anaţevici, cînd colo trecuse de atunci o săptămînă încheiată.

În amurg, dinspre poartă se aude o împuşcătură. Alpatov se repede la fereastră şi apucă să desluşească înainte de căderea întunericului un cîine care se învîrte lovit de un glonte, sub copacul de pe platformă. După o clipă, cîinele se culcă chiar sub copac, se chirceşte şi-i înghiţit de întuneric. A doua zi dimineaţa, cînd Alpatov se duce la fereastră ca să arunce o privire asupra cîinelui ucis, lumina strălucitoare a zăpezii proaspete îl orbeşte, provocîndu-i o ameţeală care îl face să se clatine. Numai în cursul unei singure nopţi căzuse atîta zăpadă încît din cîinele de sub copac nu se mai vedea decît vîrful unei urechi; iar

urmele unui animal oarecare erau atît de adînci încît dîra se vedea limpede chiar și de la fereastra închisorii, pierzîndu-se, albastră, tocmai în pădurice.

Dimineața era trandafirie.

Dimineața aceasta trandafirie revărsată asupra zăpezii a rămas de neuitat. Dar cînd a fost oare? Ieri? Nu, n-a fost ieri, ci cu vreo două săptămîni înainte: tot acest timp a fost pierdut. O ploicică măruntă a topit zăpada și acum cîinele se vede în întregime; în jur pămîntul e bătătorit, iar în stejar s-au adunat corbii. Dar și asta s-a schimbat și s-a prăvălit departe în trecut; zăpada a acoperit iarăși totul, rîul a încetat să mai fumege, ascunzîndu-se sub omăt. Dar cînd dispăru rîul, cînd dispărură și copacii, iar tufișurile se scufundară sub troieni, cîinele, nu se știe de ce, apăru deasupra zăpezii și acum putea fi văzut în întregime. Cum de s-a putut întîmpla asemenea lucru?

Alpatov umblă dintr-un colț al celulei în celălalt și se gîndește o zi, două, trei, la acest fenomen atît de ciudat. Uneori are impresia că în drumul său spre Polul Nord s-a gîndit la o mulțime de lucruri și a făcut o sumedenie de descoperiri importante. Dar ce înseamnă asta, dacă de trei zile îl muncește același gînd: „Cum de s-a ridicat cîinele ucis deasupra zăpezii atît de groase?“ Nu cumva tot la ce s-a gîndit se învîrte la fel în jurul unui singur lucru, fără a se mișca din loc; zboară timpul, și din cauza asta ai impresia că-ți zboară gîndurile. Părul îi crește foarte repede; nu cumva există numai faptul că-ți crește părul și în asta stă tot sensul timpului din închisoare?

Ultima descoperire a fost în legătură cu luna. Soarele e întotdeauna soare, chiar și într-o zi posomorîtă, dar luna dispare cu desăvîrșire; uneori timp de o săptămînă, două, crește nevăzută și neștiută de nimeni în spatele norilor și deodată apare, revărsîndu-și strălucirea deasupra nesfîrșitului. Înainte vreme se gîndea întotdeauna la lună așa cum e înfățișată în calendar sub formă de *faze* succesive, cînd colo, în realitate se întîmplă adesea ca luna să apară brusc, strălucitoare; asta era deci, descoperirea deținutului.

Alpatov se suie la fereastră ca să admire șesul alb și observă sub stejar mișcîndu-se două umbre vagi. Își dă seama că în timpul nopților cineva trebăluiește în jurul cîinelui mort. Dimineața — altă descoperire extraordinară : cîinele s-a depărtat puțin de stejar. Așadar, cîinele călătorește.

Vine seara, luna răsare devreme, mare și palidă, se proptește bine în cer, se încinge tot mai mult și pune stăpînire deplină peste noapte. Și iarăși apar niște umbre. Încă o observație : cîinele se depărtează spre stînga stejarului.

Pentru observatorul care privește prin vizetă, lumina zgîrcită a lămpii care atîrnă din tavan luminează chipul palid al unui tînăr, netuns și nebărbierit, care călătorește spre Polul nord, iar atunci cînd acesta se apropie de fereastră, lumina lunii îi inundă spatele. Și chiar alături, de cealaltă parte a peretelui, la o distanță de numai un sfert de arșin, umblă tot astfel, din colț în colț, cel mai bun prieten al lui, Efim Nesgovorov. Efim bătuse în perete de mai multe ori, dar nu primise nici un răspuns de la Alpatov. Și astfel, cei doi umblă mereu din colț în colț, fără să știe unul de celălalt.

E liniște. Cu pași catifelați, în pantofii lui de lac, procurorul adjunct Anațevici se plimbă prin sală și din cînd în cînd se uită prin vizete la maniacii care și-au vîrît în cap ideea fixă a unei catastrofe mondiale. Astăzi Anațevici are intenția să facă o experiență interesantă cu Alpatov. Ia cheia de la Kuzmici, deschide ușa celulei și intră pe neașteptate.

— Bună ziua, cum o mai duceți, nu aveți nevoie de nimic din partea procuraturii ?

— Nu primesc cărțile ce mi se trimit, dați-mi cărți.

— Am luat cu mine una din cele mai interesante cărți, numai că-i în limba germană ; dar, desigur, dumneavoastră o cunoașteți ?

Alpatov tace. Bănuiește că i se întinde o cursă. El tradusese din germană, iar la interogator declarase că nu cunoaște această limbă.

— Nu mai tăgăduiți, îi spune Anațevici, doar știm acum totul și nu avem nevoie de mărturisirea dumneavoastră decît ca să completăm dosarul și să rezolvăm mai repede cazul. Fiți cît de cît practic ; atîta timp cît nu faceți o declarație în scris, toate discuțiile noastre n-au nici o importanță pentru proces. V-am adus o carte nouă și foarte interesantă de Bernstein.

— Social-democratul ? întreabă Alpatov.

— Da, acum acești social-democrați sînt numiți *revizioniști*. Ei susțin că mica producție nu suferă prea mult din cauza concentrării capitalului, că este foarte stabilă și că, prin urmare, concentrarea capitalului nu joacă de loc acel rol important pe care i-l atribuie Marx. Într-un cuvînt, catastrofa mondială în care vă puneți speranțele nu are nici un temei științific. Revizioniștii au amînat-o pe un timp foarte îndepărtat. Și, notați, revizioniștii sînt adevărați social-democrați. Dar cine ne poate garanta nouă, burgheziei, că ținînd seama de evoluția atît de rapidă a partidului, conducătorii lui nu vor ajunge la o înțelegere cu noi ? Și atunci nu va mai fi nevoie de nici o catastrofă.

Anațevici lasă cartea pe masă și iese din celulă. Alpatov pune taburetul pe masă, se cațără pe el, spre lampă și citește. Constată că situația nu este chiar atît de acută cum a prezentat-o Anațevici, totuși tonul cărții și sensul ei general îl pun pe cititor pe gînduri în ceea ce privește iminența catastrofei mondiale. Și în acest timp în mintea lui Alpatov apare clară propria lui idee despre catastrofa mondială : el nu-l poate combate pe Bernstein pentru că el a ajuns la ideea catastrofei mondiale prin inima sa. În fragedă copilărie auzise un glas care avertiza solemn : „Copii, copii, voi mergeți pe marginea prăpăstiei, va trîmbița Arhanghelul și se vor aprinde cerul și pămîntul". În locul basmului a venit teoria și astfel curentul care îi străbătea inima s-a întărit într-o formulă de fier. Iar acum această carte perfidă sapă edificiul, deoarece însăși cauza care alimenta formulele, i-a alunecat printre degete.

Deodată o stea căzătoare brăzdă gratiile închisorii. Un corp ceresc necunoscut săgetă luminos atmosfera terestră. Sau poate tocmai de aceea s-a încins atît de mult, pentru că pămîntul fuge prea repede ?

Plin de bucurie, Alpatov sări în picioare și se gîndi, uitînd de mișcarea dialectică a adevărului : „Dar pămîntul se învîrte și se mișcă, cum poți nega asta ?“ Acum însă simțea nevoia să demonstreze acest lucru unui Antropka necredincios de felul lui Bernstein.

— Întîi am să-l combat pe Antropka, își zise Alpatov, iar după aceea îl iau în primire și pe Bernstein.

Dar, pe neașteptate, Antropka se dovedi a nu fi chiar atît de prost ; el îi răspunde lui Alpatov : da, poate că pămîntul e rotund și se învîrte, dar asta nu-l interesează cîtuși de puțin, devreme ce el trăiește pe un pămînt plat și nemișcat. Și chiar însuși Alpatov trăiește oare pe un glob ? Dacă ar trăi pe un glob, acest glob i-ar fi neapărat util pentru ceva, în realitate însă nu-i servește la nimic, dovadă că din demonstrația care se făcuse la școală cu privire la sfericitatea suprafeței pămîntului el nu mai ține minte decît catargul care apare la orizontul mării înaintea corăbiei, dar asta e o demonstrație de-a dreptul copilărească. Iar de trăit, poți trăi la fel de bine, și dacă accepți că pămîntul este rotund, și dacă socoți că este plat.

Deodată totul se răsturnă în capul lui Alpatov, care îi răspunse lui Bernstein prefăcîndu-se că ia partea lui Antropka.

— Nu pot spune nimic, tovarășe, despre revizuirea pe care o faceți lui Marx ; pentru orice ipoteză științifică există un corectiv practic, pe cînd eu sînt un om ținut la închisoare și lipsit de orice activitate.

Dar după asemenea răspuns, și călătoria spre Pol, și observațiile lui, și toate gîndurile lui care se roteau în vid i se părură un delir jalnic, un coșmar morbid. Totul se prăbuși undeva, și Marx, și Galilei, și Antropka, și n-au mai rămas decît nenumărații liliputani care începură să-i înțepe, cu acele lor, nu numai sufletul, ci și corpul. Și există un călcîi care dacă e

înțepat nu mai poți să-ți dai seama unde ai fost rănit — în suflet sau în trup. Alpatov apăsă chiar cu degetul locul dureros și durerea încetă acolo ; în schimb durerea sufletească se înteți și mai mult.

Istovit, se lăsă pe taburet și cu coatele rezemate pe masă, își ținu capul în mîini, ca pe un corp străin. Din mulțimea cărților de călătorii la Polul nord pe care le citise cîndva, în fața lui apăreau acum imaginile ultimelor eforturi pe care le fac oamenii gata să înghețe.

Iată un călător care, căutînd să se adăpostească de viscol, se așază între doi munți de gheață imenși. Nu va trece mult și se va transforma și el într-un bloc de gheață acoperit de zdrențe. Acum e gata să se lase în voia curentului, se simte ușurat, se gîndește chiar că toată viața și orice luptă nu sînt decît o eroare de la început pînă la sfîrșit, și e mult mai ușor să te lași să mori ; i se pare că oamenii au calomniat moartea, și așa este, într-adevăr, căci acum se vede limpede că, departe de a fi un rău, ea e o milostenie a naturii. Dar atunci cînd se simte bine ar vrea ca și ceilalți să se simtă bine și îl apucă mila pentru sărmanii oameni și pînă la urmă are impresia că aude printre ghețuri șoapta unui prieten care-i cere ajutor. Dar nu-i un prieten dintre oameni, ci-i vîntul de sud, acel vînt care alungă întinderile de gheață tot mai departe spre nord. Însă călătorului i se pare o șoaptă amicală ; se scoală în picioare și, ca un tată muribund ce-și face testamentul pentru fiul său, însemnează pe hartă ultimele cifre privind longitudinea și latitudinea, drept dar unui alt călător căruia îi va fi hărăzit să descopere Polul nord. În celula lui se auzi o șoaptă deslușită :

— Nu vă este bine ?

Alpatov se ridică în picioare și, apropiindu-se de vizetă, răspunse :

— Mi-e rău, Kuzmici !

— Nu-i nimic, mai răbdați puțin, o să treacă, înseamnă că așa trebuie.

— Dar de ce trebuie, și cui trebuie ?

— D-apoi cum, iaca azi au mai adus cinci inși, în fiecare zi tot aduc, nu sînteți singur, trebuie să înțelegeți acest lucru.

— Dar cum să înțeleg ?

— Iaca așa trebuie să înțelegeți, că doar n-ați omorît pe nimeni, n-ați jefuit pe nimeni, dar stați la închisoare împreună cu tîlharii. Și în fiecare zi sînt aduși tot mai mulți și mai mulți. Asta înseamnă : ieșirea neamului lui Israel.

Alpatov îl mai auzise de multe ori pe Kuzmici vorbind de un *soroc* fixat oamenilor și pămîntului lor în Biblie, de aceea pricepu îndată ce înseamnă *ieșirea neamului lui Israel*.

— Din Egipt în Palestina, nu ? întrebă el.

— Da, răspunse Kuzmici, văd că știți, și trebuie să vă mai amintiți că nu părinții, ci numai copiii lor vor ajunge în țara făgăduinței.

Kuzmici închise grabnic vizeta. Probabil că se apropia careva dintre șefi. Dar Alpatov simți deodată că sufletul i se scaldă în lumină și căldură : el merge spre Polul nord, alături de el mai merge, probabil, încă cineva, și încă altul, și altul și cu fiecare zi ce trece ei sînt tot mai mulți, iar împreună cu ei își tîrăște pașii și bătrînul Kuzmici spre un fel de țară a făgăduinței, așa cum și-o închipuie el.

Execuția albăstrelelor

E o senzație sinistră cînd o ploaie neașteptată destramă ghețurile, topește zăpezile, iar pămîntul, care mai murise odată, pare că moare a doua oară. În clipa cînd își dă astfel sfîrșitul, se îngrămădesc zilele cele mai posomorîte și mai scurte, iar în depărtare, deasupra orașului, atîrnă atotstăpînitor un cer roșietic și electric. Înfiorătoare sînt nopțile acestea ruseşti ; cei care le cunosc, ar dori să întindă mîna spre tinerețea lor trecută și s-o întoarcă înapoi, pentru a relua totul de la început. Singura mîngîiere este că și cu

locuitorii sudului se întîmplă la fel, dar din alte pricini, și că fiecărui îi este scris, dacă are cît de cît chip de om, să încerce măcar o dată în viață starea sufletească, prin care trece orice adevărat călător spre gheţurile polare.

Ceea ce îl susținea pe Alpatov era tocmai faptul că nu există altă ieșire, că așa trebuie să fie. Doar că uneori apare ispita, gîndul că dacă...

Dar ce înseamnă acest *dacă nu?*

Dacă nu... și în fața lui se înalță un pisc rîvnit și de neatins. Dacă nu... atunci gîndurile lui proprii și-ar lua avîntul pătimașe, înflăcărate, vulcanice, și nu i-ar mai apăsa pe umeri formule străine. Măcar o singură dată dacă și-ar putea lua zborul spre adevărata lui culme!

Uneori te inundă un fel de bucurie neînțeleasă cînd, după o noapte de furtună și viscol, a doua zi dimineață răsare soarele deasupra troienelor și prin ferestruica deschisă pătrunde o boare mirosind a ger și a soare laolaltă. Poate că asta se întîmplă pentru că atît de mulți oameni s-au jeluit gerului și soarelui cînd s-au aflat în suferință, și i-au poftit, ca pe niște ființe omenești la ospăț, cînd sufletul le era plin de bucurie; și astfel s-a adunat în ei atîta simțire umană, încît străbate și pînă la deținut prin ochiul de geam al celulei. Într-o zi, în amurg, lui Alpatov i s-a părut că cineva s-a oprit lîngă fereastră, luminînd, nu cu ultimele raze ale scurtei zile de iarnă, ci din el însuși. Își aminti că mai avusese asemenea senzație și în copilărie; se afla la Maria Morevna. Cel Albastru se oprise la fel în dreptul ferestrei, iar Maria Morevna spusese: „Asta înseamnă, băieţelul meu drag, că ziua se face mai lungă."

Perioada de dezgheț, mohorîtă, a mai ținut după aceea mai bine de două săptămîni, fără să se simtă creșterea zilei. La închisoare, dimineața începea întotdeauna nu cu lumină, ci cu clănțănit de chei în lacăte, după care se auzea tîrșîitul papucilor celor de drept comun, care-și strîngeau saltelele. După ce aceste zgomote încetau, se auzea ca niște pocnete: se răsu-

ceau cheile în celulele politicilor și abia după aceea, mult mai tîrziu, la ora ceaiului, începea să se lumineze de ziuă. Dar și tîrșîitul pașilor deținuților de drept comun cu mult înainte de ivirea zorilor aducea aproape aceeași bucurie ca și zorile adevărate. În sfîrșit veni și o zi în care, încă înainte de tîrșîit, Alpatov deschise ochii și-l văzu pe Cel Albastru stînd, colo sus, în spatele gratiilor.

Fără să se mai îmbrace, se repezi la fereastră și văzu schimbările ce se petreceau după ivirea primei gene de lumină. Deasupra pămîntului se revărsase, ca dintr-o cupă, marea cerului din talazurile ei purpurii. În mijlocul unei tăceri desăvîrșite se ridicau trîmbe de fum care, asemenea unor stîlpi, sprijineau deasupra cartierului mărginaș un cer strîmt și cenușiu. Un corb trecu în zbor. I se păru că nu-i un corb obișnuit și că începe o zi solemnă. De altfel, el se ducea să ciugulească rămășițele cîinelui mort. Dar acolo mușluiau două vulpi. Corbul făcu un ocol și se așeză în stejar. Probabil că ceva asemănător se petrecuse și cu un an în urmă ; ca și acum, după lungi zile mohorîte, jivinele nopții s-au întîlnit deodată cu pasărea dimineții. Corbul cunoaște rînduiala ; coboară lin din stejar pe omăt și începe să se apropie, țopăind, de vulpi. Vulpile îi aruncă o privire piezișă și, dîndu-și seama că începe ziua, lasă cîinele și se depărtează spre pădure.

Această dimineață, cu adaosul ei de lumină, îi dezvălui lui Alpatov taina deplasării cîinelui : vulpile se bătuseră pentru el, și-l trăsese fiecare în partea ei ; cîinele ajunsese în stînga, pentru că una din vulpi era mai puternică.

Deținutul stă la fereastră și nu aude tîrșîitul papucilor celor de drept comun, urmat de răsucitul cheilor în secția narodnicilor, și nici zgomotele care se apropiau de celula lui. Pînă la urmă, Kuzmici descuie ușa și-i spune să spele repede și cu grijă podeaua pentru că o dată cu controlul vor veni, în afară de director, medicul și rotmistrul. Nu se poate ști de ce vin toți șefii, dar nu se va întîmpla nimic mai rău ;

tocmai asta e partea bună în închisoare că nu există nimic mai rău decît ea și dacă ceva se întîmplă, e mai degrabă în sens bun. Bineînțeles că e totuși foarte primejdios să te gîndești la ceva bun, dar spălatul podelei e o distracție amuzantă. Se auzi zgomot de uși trîntite apropiindu-se tot mai mult. Alpatov se pregătește. Atunci cînd directorul îi spusese „Stai drepți" el nu lăsase în jos decît mîna dreaptă, cea stîngă o sprijinise pe masă și dacă directorul i-ar fi poruncit să lase și mîna stîngă jos, el nu l-ar fi ascultat. Directorul înțelesese și nu stăruise. De atunci s-a încetățenit această poziție : o mînă lîngă buzunar, cealaltă pe masă. Ușa se deschide. În prag apar directorul, rotmistrul și medicul.

— Sănătos ? întreabă medicul.

— Mă doare deseori capul.

— Scaun ai ?

— Da.

Directorul spuse :

— Aveți o scrisoare.

Și i-o dădu.

Jandarmul întreabă :

— Aveți o logodnică ?

Alpatov era pregătit pentru această întrebare.

— Am.

— E din partea logodnicei.

Cît pe ce să-i scape un „mulțumesc", dar doctorul îi porunci :

— Să văd limba.

Scoase un carnețel și notă ceva.

Îl ascultă. Îi pipăi abdomenul. Notă totul în carnețel.

La sfîrșit, spuse :

— Veți primi o sticluță, trimiteți urina.

Și întreg cortegiul porni mai departe.

Acum Alpatov este iarăși cu desăvîrșire singur, dar în scrisoare stau cuvintele „Scumpul meu" și „tu". Pînă atunci nici o fată nu-i spusese încă „scumpul meu" și „tu". Bineînțeles e o fată necunoscută care

joacă rolul logodnicei unui deținut. Dar în închisoare asemenea piesă de teatru e o minune, mai ales cînd prin ferestruica deschisă vine miros de ger și soare.

„Scumpul meu, îi scrie logodnica, sînt în drum spre mama, în curînd voi trece pe la tine, la vorbitor, și după aceea îi voi duce vești despre tine. Iar *după Paști* voi pleca neapărat în străinătate. Nădăjduiesc că imediat *după Paști* te vor elibera. Ne vom întîlni în străinătate și acolo *ne vom căsători*. Cu dragoste, Inna Rostovțeva".

De pe acoperișuri picură. În curte, santinelele și-au proptit armele de zid și unul îl ajută pe celălalt să se suie ca să așeze o căsuță pentru grauri. De undeva a apărut o bătrînă gîrbovită care-l scoate afară pe cocorul Fomka și se aude cum îi spune :

— Hai, plimbă-te, plimbă-te, Fomușka, de-acum n-ai să mai îngheți.

Fomka își lungește gîtul, se uită în sus și o picătură aurie cade drept pe el. Bea puțin dintr-o mică băltoacă, se curăță, își scutură penele și începe să păsească.

Lîngă stejar a mai apărut un cîine, viu și mare. O cățea mică și bălțată sare la el și-l lovește cu laba peste bot. Cel mare n-a înțeles. Cățelușa îl mai lovește o dată și fuge. Celălalt continuă să stea locului. Cățelușa se întoarce, se așază pe labele dinapoi, cu cele din față îi cuprinde gîtul, îl trage de ureche și fuge. A înțeles în sfîrșit ! Cățelușa fuge de urmăritor. El o ajunge din urmă. Cățelușa se întoarce brusc și-l mușcă de-adevăratelea. Cel mare se necăjește și-și linge rana. Cățelușa începe din nou să se joace, cîinele fuge iarăși după ea și se mai alege cu o rană. Și astfel toată ziulica, pînă seara, ea îl ademenește iar el se lasă prostit.

De ce-o fi așa ?

Acum, de dimineață pînă seara, de parcă și-ar fi pus ceva în gînd, Fomka pășește exact la fel ca și Alpatov, măsurînd lungimea locului detenției sale. Ai zice că și el a primit o veste de la cocorii săi în cu-

vinte tainice la care, măsurînd curtea, trebuie să te gîndești mult, ca să le poți înțelege.

În fiecare zi Alpatov recitește atent scrisoarea și de fiecare dată descoperă ceva nou. Este exclus să fie o simplă întîmplare ca în scrisoarea logodnicei sale să fie subliniate de două ori cuvintele : *după Paști.*

Pe albul hîrtiei se așternu urme tainice de cerneală violetă, pe albul zăpezii s-au întipărit urme albăstrii ale unor mici jivine. Acum totul merge laolaltă. Soarele s-a oprit deasupra închisorii. Pe cer plutesc nori calzi, iar gerul își aprinde pe albul zăpezii toate steluțele. Soarele se pleacă puțin spre dreapta și acolo, în partea dreaptă, toate urmele de om, de cîine și de vulpe se culcă în stînga, și sînt neapărat albastre. Iar cînd soarele apune și urmele de pe pămînt dispar, stelele albastre de sus par a fi urmele unor mici jivine cerești.

Oare omul o fi și el acolo ?

Tainicele cuvinte violete de pe hîrtia albă îi șoptiră lui Alpatov că omul este pretutindeni, că gerul nu este un moșneag, ci un tînăr vînător, care ziua rătăcește pe urmele albastre de pe zăpadă, iar noaptea pe urmele cerești. Luna este Frumoasa Doamnă a gerului. Pesemne că, trecînd de la urmele pămîntene la cele cerești, tînărul a dus cu sine și toate patimile lui pămîntene : căci, iată, deodată, și luna, și stelele și-au ascuns fața. Nu cumva și-au ascuns fața pentru că vînătorul a rîvnit la logodnica sa ? Nimănui nu-i este dat să aibă copii de la Frumoasa Doamnă.

Sosi marea sărbătoare a primăverii luminii. Dimineața, în zori, toate și-au dat întîlnire. Soarele s-a înălțat învești mîntat în purpură, gerul în alb, luna în verde palid, iar steaua fără veșminte ; luceafărul dimineții era el însuși albastru tot. Cînd soarele, înfierbîntîndu-se, și-a lepădat prima cămașă purpurie, gerul s-a pogorît peste copaci, acoperindu-i cu o chiciură deasă. Ridicîndu-se de după copaci, soarele și-a lepădat cea de a doua cămașă de purpură, și atunci a suflat o pală de vînt scuturînd fulgii de zăpadă de pe copaci asemenea petalelor unui măr înflorit. Iar cînd,

în sfîrșit, soarele și-a scos și ultima cămașă, tot gerul de pe copaci a fost scăldat în rouă.

Pe neașteptate ușa celulei se deschise și Kuzmici spuse :

— Îmbrăcați-vă !

Alpatov sări jos, dar nici aici nu încetară minunile primăverii.

— Unde mă duci, Kuzmici ?

— La vorbitor, răspunse Kuzmici, v-a sosit logodnica.

Știa oare Kuzmici că nu era o logodnică adevărată ? Probabil că nici nu se gîndea la asta : pentru un deținut orice fată e o logodnică, numai să i se aprobe vorbitor.

Ea intră în sala de vorbitor cu fața acoperită de un voal des și se oprește de partea cealaltă a grilajului dublu. El intră dinspre partea opusă închisorii. Îi desparte grilajul dublu de fier. Alături de el, lîngă fereastră, stă rotmistrul de jandarmi, iar lîngă ea, de partea cealaltă a gratiilor, se așază, pe pervazul ferestrei, directorul închisorii ; își scoase ceasul și spune :

— Zece minute !

Cei doi logodnici tac. Jandarmul vrea să le vină în ajutor :

— Profitați, nu aveți decît zece minute.

Directorul închisorii adăugă :

— Au trecut două minute.

Ea face un pas spre grilaj, încă unul și se hotărăște.

— Văd că aici la voi în curte se plimbă un cocor ; e chiar un cocor sălbatec ?

— Da, e un simplu cocor ; la început am fost și eu mirat.

— De ce nu-și ia zborul de aici ?

— Așteaptă să i se vindece aripa.

— Și cînd se va vindeca își va lua zborul ?

— Neapărat.

Și cu asta gata. Secase subiectul de discuție. Rămaseră tăcuți multă vreme.

Fata își întoarse privirea spre fereastră :

— Iată-l că umblă din nou.

El îi răspunse :

— Cocorii sînt santinelele naturii ; i-am văzut eu însumi pe cîmp ; adevărate santinele.

Căscînd, directorul închisorii spuse :

— Vă mai rămîn patru minute.

— Da, trebuie să ne grăbim, se hotărî fata voalată. Ți-am scris că plec în străinătate pentru studii.

— De ce nu aici ?

— Fiindcă din copilărie tot aud că viața adevărată este în străinătate, pe cînd aici la noi nu facem decît să imităm pe alții.

— Așa am auzit și eu.

— Să vii și tu în străinătate.

— Cum ?

— Pleacă pur și simplu după Paști ca să înveți acolo, n-ai nevoie de bani mai mulți decît aici.

— Am bănuit despre *după Paști* din scrisoare — e adevărat ?

— Adevărat. Ți se vor propune la alegere mai multe orașe, dar poți să alegi și străinătatea. Ai voie.

Jandarmul o întrerupse :

— Vă rog să nu mai vorbiți în aluzii.

Iar directorul :

— Nu vă mai rămîne decît un minut.

Cei doi logodnici tăcură. Cocorul se apropie chiar de fereastră.

— Probabil că i s-a dat vreun nume aici la închisoare ? întrebă ea.

— I se spune Fomka, răspunse Alpatov.

Directorul închisorii puse capăt convorbirii :

— Vorbitorul s-a terminat.

— La revedere !

Ea apăsă pe silabe, vrînd să le dea un anumit tîlc :

— În stră-i-nă-ta-te.

Întreaga zi trecu scînteind ca un singur cristal multicolor.

Noaptea se petrecu o schimbare și, în ceasul premergător zorilor, zăpada astupă fereastra. Iar cînd se lumină bine de ziuă, totul deveni limpede : primăvara luminii se sfîrșise.

Zăpada e mată, pădurea e ca de ciocolată. Alpatov a uitat cu desăvîrșire de călătoria sa spre Pol și acum se căznește să descifreze înțelesul tainic al cuvintelor melodioase care au ajuns pînă la el în timpul vorbitorului.

Noaptea următoare cerul iarăși n-a vrut să se deschidă. Pămîntul, aburind, dormea sub plapuma-i caldă. Dimineața veni un pițigoi care se cocoță în copacul închisorii lîngă căsuța pentru grauri și începu să cînte cu glas primăvăratec : „În străinătate, de ce în străinătate, și nu aici ?“ Gerul se lăsă învins. Coborîră nori vineți. Se porni o ploaie măruntă, și pe geamurile închisorii apărură primele lacrimi cenușii ale primăverii.

„De ce oare, se gîndește Alpatov, trebuie să ne întîlnim atît de departe, în străinătate, în loc să ne întîlnim aici și după aceea să plecăm împreună ?“

Către seară cerul se deschise și lacrimile cenușii ale primăverii de pe geamurile închisorii se transformară în cristale. Asfințitul împurpură toată zarea, iar în clipa cînd soarele scăpătă, țîșni în sus, o trîmbă roșie, asemenea unui deget care amenință : „Stați, că vă arăt eu !“

În noaptea aceea, înainte de-a adormi, Alpatov se rușină de sine însuși. Avea parcă aceeași senzație că atunci cînd apa îngheață la suprafață iar dedesubt, între gheață și apă rămîne un spațiu gol : jos clocotește apa rece și neagră iar sus, deasupra golului, se întinde pojghița subțire.

Pentru o clipă, în vis îi apăru fata de după grilaj cu chipul acoperit de văl ; apoi ea ajunse deodată departe în străinătate : „Fata din Rusia locuiește într-o vilă cu portocali și lumină electrică.“ Strada e plină de forfotă, nimănui nu-i pasă de el, toți șoptesc alarmați : „Începe duminică, în Germania.“ El pare grozav de ridicol cu întrebările lui despre fata din Rusia

și vila electrificată. Iar acolo, la vilă, i se răspunde aspru : „S-a dus, bineînțeles, în Germania." El zboară în Germania cu un tren expres, din care coboară într-o stradă a unui oraș mare, chiar într-o duminică. Se aud explozii groaznice, se prăbușesc case, dar muncitorii merg mereu înainte peste dărămături și în fața lor izbucnesc mereu alte explozii. De ce oare Alpatov, care așteptase, ca pe o supremă fericire, catastrofa mondială, acum s-a speriat și se ascunde după pietre ? Alte explozii înfiorătoare și printre ruinele catastrofei mondiale apare Bebel. Alpatov vrea să se ascundă de el, dar Bebel l-a observat și-l întreabă în limba germană : „Mi se pare că dumneavoastră, Alpatov, ați tradus cartea mea despre catastrofa mondială și despre femeia viitorului, atunci de ce vă ascundeți acum ?" Iar Alpatov, de parcă ar fi la examen în fața profesorului, vrea să spună că *nu știe*. „Asta este chiar catastrofa mondială ?" „Nu, răspunde Bebel, nu e chiar catastrofa, ci prima execuție a albăstriților. Alpatov se scoală în picioare, vrea neapărat să moară împreună cu albăstriții. Bebel îi răspunde în limba germană, clătinînd trist din cap : „E prea tîrziu, au și fost împușcate."

Alpatov se trezi cu o cumplită strîngere de inimă, parcă cineva cu picioare de fier ar fi spart pojghița subțire de gheață, amestecînd apa vie, care curge dedesubt, cu mîlul din fund.

Zorile au fost deschise de aceeași mînă roșie, stîrnind o adevărată pălălaie cerească ; soarele s-a înălțat bogat înveșmîntat, iar cînd s-a dezbrăcat și a început să strălucească, gerul, ca în cele mai crîncene zile de iarnă, se propti lîngă el ca o strajă dublă. În ziua aceea au căzut puține picături aurii de pe acoperiș și către seară totul a devenit și mai aspru, iar la asfințit se încrucișau spade sîngerii. Ciobul lunii rătăci toată noaptea printre stelele călătoare, neștiind unde să se ascundă. Alpatov zace în pat fără somn, neputîndu-se despărți de vedenia sa. Cum se întîmplă adesea, el recunoscu în visul său un basm muzical țesut din propria lui viață. Bebel se transformă

în Efim Nesgovorov, cu care Alpatov se legase cîndva să pornească catastrofa mondială. Iar acum Alpatov nu mai măsoară meridianele cu pași, într-o glorioasă luptă cu închisoarea. Simți o durere atît de cumplită în suflet încît, pentru a o înlocui cu o durere fizică, mai ușor de suportat, izbi cu putere cu pumnul în zidul de piatră, așa ca să țîșnească sîngele. I se răspunse îndată. Atunci își aminti instructajul din vremurile fericite și depărtate cînd se întruneau în cercul ilegal, și Efim Nesgovorov îl învăța alfabetul telegrafului din închisoare : ia un cuișor, zgîrie cu el un pătrățel pe perete, înscrie în el șirurile de litere și, transformîndu-le în numere, începe să bată :

— Cine-i acolo ?

I se răspunde :

— Efim Nesgovorov.

Atunci deodată se întoarce tot trecutul, de parcă închisoarea nici n-ar fi fost.

Efim îl întreabă :

— Ai mărturisit ?

Alpatov îi bate în perete :

— Nu, niciodată.

Cei doi prieteni își comunică în cursul întregii nopți astfel de lucruri, puține în cuvinte, dar mari ca importanță. Alpatov nici nu observă venirea dimineții. În timpul zilei continuă să se plimbe ca și mai înainte, sau să moțăie lîngă măsuță. Seara așteaptă să se facă liniște, cînd toată lumea se culcă. Bate în perete toată noaptea și i se pare că urcă iarăși pe un munte înalt care seamănă cu crestele nordice scăldate de lumina unui soare care nu apune niciodată. Acolo nu mai e bezna tainică și nici primăvara amăgitoare plină de enigme, acolo e un pămînt lunar, inaccesibil pentru femeia prezentului, totul este în viitor, și cei doi tovarăși își răspund unul altuia cu cîte un simplu : „da-da", sau „nu-nu".

Încă o zi. Alpatov moțăie la măsuța lui neștiind ce se petrece, dincolo de geam. Iar noaptea urcă iarăși muntele lui adevărat. Spre dimineață amîndoi apre-

ciază cartea lui Bernstein drept o deviere burgheză a social-democrației. Se făcu ziuă, dar ei tot continuau să bată în perete străduindu-se să transmită unul altuia ideea că filozofia este dăunătoare. Dar cineva care umbla prin coridor surprinse zgomotul ciocăniturilor. În noaptea următoare, Alpatov bătu în perete, dar nu primi răspuns. Continuă să bată, îndelung și tare. Încercă și ziua. Totul se sfîrșise.

Fomka

În acele zile cînd prietenii, cu ochii ațintiți în perete, ciocăneau unul altuia, afară se petreceau evenimente importante. Forțele primăverii își dădură în sfîrșit seama că soarele le trădează, slujind în taină gerul. Bănuindu-l, forțele primăverii împresurară disde-dimineață soarele și-l acoperiră. Atunci se făcu deodată cald, zăpada se topi, pîraiele se dezlănțuiră. Iar păsările, care sosiseră de mult din țările de miazăzi și așteptau, la granița zăpezilor, clocotul pîraielor, chiar de la primele semne se ridicară toate și zburară spre miazănoapte. În așteptarea cocorilor, Fomka țipa neîncetat în curtea închisorii. Prin gemulețul său, Alpatov auzi acest țipăt și urcîndu-se la fereastră, văzu că primăvara apelor pornise de data aceasta cu adevărat.

Și atunci, în loc de bucurie, durerea îl prinse iarăși și mai cumplit în ghearele ei ; închizînd ochii, sări jos. Nu, mai bine nu va mai privi pe fereastră, ci va porni iarăși spre Pol, numărînd pașii și notînd cifrele pe perete. Dar obișnuita legendă care însoțea întotdeauna aceste călătorii acum nu mai vroia să se depene ; după vreo zece pași Alpatov uita să mai numere și, dîndu-și seama, se întorcea la numărătoarea sa, uita iarăși, astfel că întreaga lui călătorie semăna acum cu o rătăcire printr-o pădure deasă în care nu

se știe de ce te întorci de fiecare dată la cei trei pini fatali de la care ai pornit.

Se întîmplă cîteodată chiar să piară omul în cercul acesta vrăjit ; dar cel mai adesea reușește totuși să iasă din el.

Ce anume îl salvează ?

Nu calculul, și nici chibzuința îl salvează pe om în desișul pădurii. De cele mai multe ori tot propriile lui forțe vitale încep să lucreze, în ultima clipă, independent de rațiune care s-a întunecat. Uneori se întîmplă că ochiul singur se oprește asupra unor smocuri de fîn agățate de un tufiș ; atunci rațiunea se alătură ochiului și îl scoate din cercul vicios. Apare ideea foarte simplă că dacă smocul de fîn s-a agățat de partea aceasta a tufișului, înseamnă că acea căruță care l-a pierdut, mergea în partea cealaltă, și într-acolo trebuie să fie satul.

Alpatov se rătăcise în așa măsură în călătoria sa, încît începu să salte, să dea din mîini, să scoată niște țipete scurte și, pe măsură ce-i creștea furia, să fie cuprins de un tremur mărunt. Se uita speriat în jur să vadă dacă nu-l urmărește cineva cum e cuprins de nebunie. Dar așa cum, în pădure, ochiul se agață singur de cîteva fire de fîn, tot astfel și aici, forțele lui vitale îl siliră să bată în ușă. În cazuri excepționale era îngăduit să bați în ușă. Gardianul aude, dar nu deschide imediat celula. El trebuie să străbată întîi coridorul ca să verifice dacă n-a fost dus la privată vreun alt deținut.

S-a întîmplat că bătrînelul, cînd a auzit bătaia lui Alpatov, a uitat să mai verifice și l-a scos imediat. Intrînd însă în privată, Alpatov văzu șezînd pe cele două locuri extreme doi inși în lanțuri. Îi era silă să se așeze între ei, dar, învingîndu-și dezgustul, Alpatov se lăsă pe vine între cei doi tîlhari. Tîlharul din stînga îl cerceta atent pe adolescent. Cel din dreapta se uita în sus trăgînd cu urechea la ceva ce părea să vină prin ochiul de geam deschis.

— Ai hîrtie ? îl întrebă cel din stînga.

Alpatov rupse o bucăţică şi i-o dădu. Tîlharul răsuci două ţigări şi-i dădu una lui Alpatov. Aprinseră. Tîlharul din dreapta spuse :

— Şuieră raţele şi becaţinele, curînd vor trece şi cocorii.

Alpatov se bucură grozav că tîlharii sînt nişte oameni ca toţi oamenii şi chiar se interesează de păsări. Le spuse :

— Primăvara a cam întîrziat şi toate păsările o să pornească deodată. Fomka e foarte neliniştit.

— O să plece, spuse tîlharul din stînga. Au uitat să-i reteze aripile ; dacă nu-şi aduc aminte, o să plece negreşit.

Tîlharul din dreapta intră şi el în vorbă.

— Zidul e înalt ; dacă nu-şi ia bine vînt, se loveşte cu capul de el şi se face praf.

— Nu-i atît de prost, spuse cel din stînga ; are loc unde să-şi ia vînt ; aşteaptă să zboare cocorii, ai să vezi cum o ia din loc.

— Oare o să-i ajungă din urmă ? întrebă Alpatov.

— Au să-l aştepte. La ei, frăţioare, e multă unire : dacă-l văd şi-l aud, încep să se rotească şi-l aşteaptă.

Deodată, chiar în clipa aceea, se auzi din depărtare cîntecul cocorilor.

Tîlharii săriră în sus.

— Suie-te pe umerii mei, îi spuse lui Alpatov cel din stînga.

Celălalt îl ajută.

Alpatov se sui cu picioarele pe umerii tîlharului din stînga şi le spuse de-acolo :

— Zboară jos de tot.

Cei de jos întrebară :

— Fomka ţipă aşa ?

— Fomka. Acum fuge. Bate din aripi. Se ridică...

O mînă vînjoasă îl azvîrli pe Alpatov jos. Patru tineri gardieni stăteau cu pistoalele scoase din teacă. Dar în prezenţa tîlharilor Alpatov deveni îndrăzneţ şi înfipt. Strigă la gardieni :

— Cum îndrăzniţi, nemernicilor să mă loviţi ? Am să vă reclam lui Anaţevici.

Apoi ieşi pe sală şi porni spre celula sa. Kuzmici stătea lîngă geamul lui. Făcîndu-i vesel cu ochiul, bătrînul îi şopti în mers :

— Ştiţi că Fomka a zburat ?

— Slavă Domnului ! răspunse Alpatov.

Apoi se repezi la fereastră.

În depărtare, împrăştiindu-se ca nişte mărgele, cocorii îşi stricaseră formaţia triunghiulară şi zburau pe loc în cercuri largi, pentru a-i da putinţă tovarăşului lor să li se alăture ; şi nu se mai putea deosebi care din ei era Fomka.

Cei doi paznici de la poarta deschisă a închisorii se opriseră şi ei, privind, şi păreau fericiţi.

Îndată ce cocorii nu se mai văzură, veni uşor, ca de la sine, şi răspunsul care pînă atunci, atîtea zile de-a rîndul, rămăsese nerezolvat. În timpul primăverii luminii, ea spusese, apăsînd pe silabe : „în stră-i-năta-te". Întrebarea era următoarea ; de ce trebuie să se întîlnească în străinătate şi nu aici ? Primăvara luminii trecuse, acum se revărsau apele. Şi, poate pentru că acum cîmpul de vizibilitate se lărgise, veni şi răspunsul atît de clar : „Tu ai să fii eliberat după Paşti, iar ea o să plece mai înainte şi va trebui să te grăbeşti s-o ajungi din urmă".

În libertate

Apa de pe cîmpii s-a revărsat dintr-o dată, rîurile au pricinuit inundaţii şi stejarul a fost înecat pînă la coroană, ba chiar şi mai sus ; sloiurile trecătoare i-au smuls multe crengi puternice. Dar unul din aceste sloiuri a fost prins el însuşi de stejar, rămînînd să atîrne, ţinut de crengi ca de nişte braţe vînjoase.

Multe sloiuri au trecut ani de-a rîndul, dar acum s-a întîmplat ca ape nemaipomenit de mari să cuprindă crengile stejarului înalt şi un sloi să rămînă agăţat în ele. Stejarul îl va ţine cu putere : asemenea lucru se întîmplă numai o dată în viaţă. Sloiul rece

va tînji sub razele soarelui, iar cînd seva va porni să pulseze în trunchiul stejarului, atunci în clipa cea mai intens așteptată va aluneca brusc și va cădea în rîu, unde va deveni apă, ca orice altă apă.

Alpatov contemplă de dimineață pînă seara cum se chinuie sloiul în bătaia soarelui, urmărind căderea nenumăratelor picături aurii drept pe pămînt; dar cele mai multe din ele se scurg de pe crengile mai mici pe cele mai mari, iar de acolo înconjură cu un șuvoi șerpuitor trunchiul și ajung jos. Uriașul trunchi de stejar scînteiază tot, argintiu în lumina aurie a zilei.

În închisoare începuse, neauzit, cîntul apelor.

Dar în sufletul lui Alpatov încă mai rămăsese muzica din timpul primăverii luminii. Nu avea importanță că fața ei era ascunsă de un voal întunecat și că i s-a ivit de după două rînduri de gratii de fier. Îi auzise vocea... și nu va uita niciodată dansul înaripat al multicolorelor cristale de gheață sub razele soarelui, în acompaniamentul acelei muzici.

Încerca o senzație ciudată la gîndul că dacă ar întîlni-o pe stradă nu i-ar recunoaște chipul. Dar melodia e mai frumoasă decît chipul însuși.

Undeva, în vreun mare oraș, toamna, oameni nenumărați plutesc prin ceața rece asemenea unor pești. Toți au chipuri cenușii și ochi de pește. Dar în mijlocul acestei gloate vagi și informe, s-a auzit un semnal de trîmbiță, de parcă, din mijlocul mulțimii moarte, o soră își cheamă în ajutor fratele mult iubit. Și atunci, cînd acest glas îl va chema prin apa tulbure, va putea el oare să n-o recunoască, și ce importanță mai are chipul, de vreme ce lui nu-i trebuie decît glasul. După glas va recunoaște fără greș și chipul.

La început i se păru că-i o nespusă fericire să numere zilele care mai rămîneau pînă *după Paști*. Curînd însă simți că ar fi fost mai bine să nu știe cînd va fi eliberat. Cînd nu știi, atunci timpul care vine în goană dintr-un viitor necunoscut, trece foarte ușor peste culmea zilei de azi și dispare. Dar dacă aștepți ziua sorocită dinainte, atunci timpul începe a

se tîrî, şi cu cît se apropie mai mult ziua cea mult dorită, cu atît se tîrăşte mai greu. Şi aşteptarea n-ar mai avea sfîrşit, iar mintea omului ar încremeni dacă nu s-ar întîmpla nimic undeva, dincolo de ferestruică, care să-l ajute să uite de sine însuşi.

Răsăriră flori galbene.

Sloiul sclipitor alunecă de-a lungul stejarului şi dispăru în apa rîului.

Trecu o zi dogoritoare, mestecenii înverziră, dar stejarul stătea neclintit, nepricepînd ce se întîmplă şi neştiind ce să facă, aşa golaş, în mijlocul straielor înflorate ale primăverii. După zile pline de strălucire, care trecură ca nişte mîndre fete prinse în horă, se lăsă deodată frig, toate amorţiră şi florile nu-şi mai răspîndiră miresmele. Deci stejarul cel bătrîn îşi veni în fire şi începu să înverzească. Timpul răcoros nu ţinu mult... Într-o noapte caldă, vîntul aduse chiar în închisoare, prin ferestruica deschisă, aroma răşinoasă de mesteceni şi plopi. La miezul nopţii s-au tras clopotele.

În dimineaţa zilei de Paşti s-a adăugat puţin unt în terciul de ovăz, la prînz s-a împărţit ciorbă de varză cu carne, iar deţinuţilor de drept comun li s-a îngăduit să tragă toată ziua clopotele în biserică. Dar a doua zi se furişă tiptil o întrebare cumplită : ce înseamnă *după Paşti ?* Ziua întîi a trecut ; oare a doua zi nu înseamnă *după Paşti ?* Nu, săptămîna pascală nu trebuie pusă la socoteală. A trecut şi această săptămînă, trece, pentru un călător care face cale întoarsă, întregul ocean de gheaţă pînă la limba de pămînt ce se iveşte în zare. Dar limba de pămînt, atît de dorită, poate fi începutul unui deşert imens pe care nu creşte nici muşchiul. Tot astfel şi timpul de *după Paşti*, nu avea nici o limită. Totul se pierdea într-o nouă neţărmurire, şi timpul, neîngrădit de nimic, începu să curgă iarăşi asemenea unui torent.

Şi acea dimineaţă trecu în felul obişnuit, cu tîrşîit de papuci şi cu ulciorul de pămînt cu uncrop. Alpatov puse în ulcică cîteva fire de ceai. Aşteptînd infuzia,

se așează la masă. La acea oră neobișnuită ușa se deschise brusc și directorul adjunct îi porunci :

— Făceți-vă bagajele.

Alpatov își impune să creadă că urmează să fie transferat în vreo altă închisoare.

Pune totul în pătură, pe care o leagă cu un nod mare, se îmbracă, ia balotul pe umăr și iese în sală.

— Se eliberează ! spuseră, văzîndu-l cu bocceaua, doi deținuți de drept comun care măturau.

Iar mai departe, alt grup de deținuți care lucrau, spuseră și ei :

— Se eliberează !

Pe platforma de sus a scărilor, pe cea din mijloc, și jos, oriunde întîlnea pe cineva, auzea spunînd :

— Se eliberează !

În aceste cuvinte nu se simțea nici invidia care apare în cazuri de cîștig la loterie sau de alte succese, nici înșelătoarea jubilare la ivirea unui triumfător ; în ele era lucrul cel mai frumos pe care și-l poate dori un om : o simpatie caldă și plină de bucurie. Faptul acesta îl încîntă pe Alpatov și-l făcu să-și uite îndoielile.

În birou, rotmistrul de jandarmi, cel cu mustăți mari, roșcate și arse de atîta tutun, completează calm un formular, îi citește ceva lui Alpatov, îi spune să-și aleagă un oraș în care să stea trei ani, — oricare, în afară de capitale și de orașele universitare.

— Aș vrea să studiez, răspunse Alpatov.

Jandarmul zîmbi. După acest zîmbet Alpatov înțelese că uniforma și eghileții jandarmului erau purtate nu de trupul lui, ci parcă atîrnau pe un umeraș, că omul acesta își *face serviciul* și că toate îi sînt *poruncite*, dar în fond are o familie grea și-i un om foarte bun.

— Dar să plec în străinătate, întrebă Alpatov, am voie ?

Omul cel bun îi răspunse :

— De avut, aveți voie, numai că va fi greu să vă întoarceți.

— Nu face nimic, spuse Alpatov, mă voi întoarce cumva.

— Sigur, vă veți întoarce ! răspunse omul cel bun. Și-i întinse foaia.

Alpatov semnă : „Mă oblig să plec peste o săptămînă în străinătate."

După aceea directorul închisorii îl chemă la o altă masă, — același director care strigase la el : „Drepți !" Se transformase și directorul, ca și jandarmul ; nu mai era bestia politică pe care o știa toată lumea, ci un funcționar conștiincios, așa cum se găsesc numai printre letoni. Chiar și acum cînd Alpatov arde de nerăbdare să iasă cît mai repede din închisoare, îi înșiră totuși pe masă în strictă ordine toate obiectele care îi fuseseră luate, face un inventar și o copie i-o dă lui Alpatov. Omul cel bun citește :

— Aveți patru cămăși ?

— Da, sînt, răspunde Alpatov voios.

— Dar unde le vedeți ?

De văzut, Alpatov nu le poate vedea, căci ele sînt pe scaun, în spatele mesei. Omul cel bun, respectînd legea, îi poruncește sever :

— Vă rog să priviți lucrurile serios. Aveți un port-țigaret cu șase țigarete ?

Alpatov deschide port-țigaretul și constată că, într-adevăr, în el au rămas șase țigări.

Presupunerea lui se confirmă : directorul nu este o bestie, ci un slujbaș extrem de cinstit. Ce-ar trage acum de bucurie o țigară, iată și cutia de chibrituri alături, dar încă n-a ajuns la ea.

— Aveți o cutie de chibrituri ?

— Da.

Alpatov aprinde o țigară, din care cauză se simte deodată amețit. Nu mai răspunde decît *„da"*, iar directorul nu-l mai sîcîie.

— Sînteți liber.

Balotul devenise foarte mare. Țigara l-a amețit de-a binelea, îl îmbată pînă și aerul din curtea închisorii.

Clătinîndu-se, cu bocceaua lui imensă pe umeri, Alpatov se apropie de poartă și santinela îl lasă să treacă.

Un om eliberat după un an de detenție izolată, nu știe că primele zile de libertate sînt primejdioase. Nu știe ce cruzime este să arunci deodată un deținut, fără nici o pregătire, fără nici un sprijin, în libertate cu bocceaua pe umeri. Chiar și o pasăre eliberată din colivie nu poate zbura și se așază pe cel mai apropiat copac să-și vină puțin în fire. Dar Alpatov nu se gîndește acum la cruzimea oamenilor, ci, întîlnindu-i pe drum, se extaziază în fața fiecăruia : ce suflet frumos au toți ! Îl uimește mai ales faptul că sînt atît de modești și într-atîta de devotați unei cauze, încît au uitat cu desăvîrșire de ei înșiși și nu-și cunosc adevărata lor măreție. În jurul chipului fiecăruia din cei întîlniți el vede un nimb, invizibil pentru toți ceilalți, ca la sfinții din icoane.

Cu același ochi lăuntric privește și la stejarul cu care petrecuse întregul an, stînd cu el de vorbă prin ferestruica celulei sale. Dar ceea ce văzuse prin gemuleț nu era decît o palidă oglindire a adevăratei splendori și slăvi a pămîntului.

Acei altoi verzi ce se înalță pe tulpinele lor subțiri abia puteau fi deosebiți fiecare în parte prin gemulețul închisorii ; dar acum se puteau vedea pînă în cele mai mici amănunte și toți străluceau și te îmbiau să vii la ei. Supunîndu-se voinței lor blînde, Alpatov vroi să se abată puțin din drum și să urce pînă la ei, dar simți că amețește și-și dădu seama că nu va putea ajunge pînă acolo. Crîngul de mesteceni din care ieșeau vulpile ca să vină pînă la stejar, se afla în drum spre gară ; intrînd în acest crîng înmiresmat și luminos, Alpatov alese îndată, din toate minunățiile de acolo, cîntecul ce pornea de la o pasăre, care îi părea foarte cunoscută, dar al cărui nume el îl uitase.

Sprijinindu-se de trunchiurile mestecenilor deși, ca să nu cadă, Alpatov înaintează încet, ascultînd cîntecul, și iese într-o poiană în mijlocul căreia se înalță un brad înalt. Mai departe nu mai poate merge, și

nu are de ce : graurul cîntăreț care dirijează întregul sector muzical al păsărilor din pădure se află cocoțat pe creanga cea mai de sus, ridicată asemenea unui deget arătător și. aici, în vîrful bradului, își fluieră cîntecul atît de drag și de familiar pentru Alpatov. Omul eliberat se așază acolo, la marginea poienii, sub un mesteacăn, ca să se odihnească. Din tot cîntecul graurului nu deslușește decît un singur cuvînt cu tîlc omenesc : „iubește", iar glasurile celorlalte păsări nu pot fi înțelese decît în legătură cu acest cuvînt principal al dirijorului concertului din pădure. Omul începe să caute și el propriul său cuvînt, ca să se alăture imnului de slavă al pămîntului.

Veriga a șasea

Ușa verde

Începutul binelui și al răului

DRAGUL MEU PRIETEN, ABIA ACUM, cînd au murit aproape toate rudele mele și jumătate din prieteni, încep să înțeleg puțin vremurile trecute. Acum, pentru mine interesul față de ceea ce e nou stă în primul rînd în a privi cu alți ochi, mai pătrunzători, vremurile de demult, uneori foarte depărtate : îl citesc pe Eschil, dar chiar și Eschil nu mai este cu totul același, căci în decursul acestor ani grei i s-a mai adăogat ceva.

Acest lucru se vede îndeosebi la tineret, atunci cînd compari tinerii de acum cu acei care am fost noi. După toate semnele, fiul meu ar fi trebuit să fie tot atît de timid ca și mine la această vîrstă ; totuși, după cîte se pare, timpurile noi l-au dezbărat cu desăvîrșire de acest defect. În clasa lui nu sînt decît trei băieți și patruzeci de fete. Aceste patruzeci de fete l-au ales în unanimitate șeful clasei și astfel el a devenit un băiat sociabil. Iată care sînt îndatoririle șefului : să conducă ședințele, să supravegheze ordinea, să reprezinte clasa în consiliul școlar și multe, multe altele. Într-o zi l-am întrebat :

— Cum te descurci ?

— Mă descurc foarte bine, mi-a răspuns el ; să fi fost băieți, firește că mi-ar fi venit mai greu să mă descurc, dar cu fetele pot să fac întotdeauna ce vreau.

— Dar tu nu te jenezi de ele uneori ? Știi, oricît, sînt fete...

— Ce nostim ești, tată ! Dacă ar fi numai una,

între patru ochi, atunci m-aș putea simți jenat ; dar ele sînt patruzeci sub conducerea mea. Și apoi — nu uita că sînt patruzeci ! dacă ar vrea ar putea să-și aleagă un șef dintre fete, dar ele m-au ales pe mine, asta înseamnă că vor să asculte de cineva, iar eu le conduc.

Totul e atît de simplu ! Pe cîtă vreme pe noi nu ne primeau decît o singură dată pe an la liceul de fete, și nu pentru treburi, ci numai la bal. Stai și aștepți arzînd de nerăbdare dansul cînd doamnele invită. Privești cu înfiorare cum, desprinzîndu-se dintr-un grup numeros și vag de fete, una se apropie de tine și-ți prinde cu un ac o cocardă roșie pe uniformă, ceea ce însemna : ai fost ales și ea va fi unica pentru tine, pe un an întreg, pînă la balul următor de la liceul de fete.

De la aceste baluri mi-a rămas și pînă astăzi ceva ca amintirea tulburătoare a miresmei de flori de primăvară. Ea mi-a prins cocarda și am dansat cu ea un *cotillon* lung, și în tot acest timp eu n-am suflat nici un cuvînt. Altceva n-a mai fost, dar însemnătatea acestui lucru era covîrșitoare, infinită ; era destul să aud rostindu-i-se numele ca să mă înroșesc ca racul, iar cînd începeau să mă tachineze pe față, mă luam la bătaie și, adesea, învingeam adversari mai puternici decît mine. Totodată, îmi aduc bine aminte că pe vremea aceea timiditatea mea nu se datora nicidecum vreunor vicii secrete, ci dimpotrivă, eram aproape nefiresc de pur, și mă băteam pentru doamna mea, asemenea unui cavaler medieval.

Pe atunci toate aceste lucruri erau foarte dureroase, cei slabi cădeau pradă viciilor, iar pentru cei tari se deschidea o cale presărată cu multe riscuri. Mărturisesc că acum mă gîndesc cu plăcere că băieţandrul meu nu are una singură, inaccesibilă, ci patruzeci de fete obișnuite. E adevărat că, îmbinînd mai tîrziu sentimentul subtil pentru viață cu forța perseverentă a muncii, am reușit să obțin pentru mine însumi un fel de fericire, au existat chiar și entuziasme, dar nu știu de ce parcă n-aș vrea să mai fiu

din nou tînăr și să iau totul de la capăt, și cu atît mai mult n-aș vrea să-i doresc fiului meu să apuce o cale pe care numai foarte puțini reușesc să nu-și frîngă gîtul. Da, dacă aveam și eu patruzeci de fete, probabil că n-aș încerca să descriu această poveste de dragoste a lui Alpatov, atît de puțin potrivită cu timpurile noastre.

Dar, prietene, întocmai cum eu, părinte, vorbesc acum despre fiul meu, tot astfel vorbeau despre noi și părinții noștri atunci cînd noi nu eram decît fii. Fetele șușotesc cu mamele despre tainele lor, dar băieții nu-și deschid decît rar sufletul în fața taților, și e bine că-i așa : în această pudoare masculină stau ascunse în germen frumusețea și puterea acțiunii în sfere mai vaste. E foarte, foarte posibil că băiețașul meu și-a ales aceste patruzeci de fete ca o mască, temîndu-se ca nu cumva eu să observ la el ceva deosebit, luîndu-i în derîdere sentimentele sale intime.

Vechiul meu prieten, adu-ți aminte de acele timpuri ale noastre cînd tot ce era bun se numea progresist, iar Europa era socotită leagănul acestui gen de bine. Pe vremea aceea — îți aduci aminte ? — cuvintele *„progres european“* se repetau la noi tot atît de des pe cît se spune astăzi *„declinul Europei“*. Pe vremea aceea mai trăiau încă scriitori, cu adevărat sfinți, pentru care obiectul dragostei lor era mujicul nostru ignorant. Și am mai apucat încă la sate dascăli, absolvenți ai facultății de filologie, și medici absolut dezinteresați, uneori excelenți chirurgi, vrednici de o clinică universitară. Îmi aduc aminte că, atunci cînd se întîmpla să faci un lucru nu tocmai potrivit, absolventa noastră a cursurilor Bestujev să ni-o trîntească drept în față :

— Ce egoism !

Și atunci te simțeai foarte jignit.

Ea avea și un alt cuvînt : *„altruism“* — și cînd îl rostea, aveai presentimentul unui măreț act eroic.

Și astfel, datorită acestei bestujeviene noi aflam că începutul binelui este altruismul, iar începutul răului — egoismul.

Îmi revin în minte povestirile ei uimitoare despre drumurile din Europa, alei cu pomi fructiferi, pe care oamenii trec fără a se atinge de fructele coapte. Aceste povestiri ne făceau să visăm la alei minunate, undeva în splendida lume europeană, pline cu peri, meri, pruni de care nu se atingeau nici chiar oamenii răi. Și visele acestea erau cu atît mai dulci, cu cît, în traiul nostru de la țară, niciun gospodar nu putea să-și pună castraveți în grădina lui ; îi lua care vroia ; unii semănau mazăre pe cîmp, făcînd neapărat rugăciuni să rodească și partea hoților ; dar rugăciunea nu ajuta la nimic căci toată mazărea ajungea pe mîna hoților.

Ai zice că e foarte plictisitor pentru copii să-l citească pe Gleb Uspenski, dar noi îl citeam, așa cum credincioșii citesc Sfînta Scriptură — cu evlavie. Deosebit de misterioasă ni se părea povestirea despre Venus din Milo, cum a *îndreptat sufletul* unui om care suferea.

— Draga mea, o întrebam fratele meu și cu mine, explică-ne minunea asta : ce înseamnă că i-a *îndreptat sufletul ?*

Iar bestujeviana răspundea :

— A salvat un om.

Meditînd acum la aceste lucruri, ajung la concluzia că, pentru copii, cuvintele părinților cad de sus, asemenea sămînței care cade din plantele mai înalte, și, neapărat, încep să încolțească sub chipul unor *mistere*. Și, bineînțeles, unul din misterele noastre cele mai pline de tîlc era faptul că Venus din Milo a salvat un om. Îmi aduc aminte că mai tîrziu, după mulți ani, fiind la Luvru, am zărit-o întîmplător, cu coada ochiului stîng, pe adevărata Venus din Milo și mărturisesc că, după misterul ce-mi fusese împărtășit în copilărie și după nenumăratele fotografii pe care le văzusem, originalul acestei femei de piatră și fără brațe n-a constituit pentru mine o prea mare noutate, căci dulceața ei o sorbisem toată mai înainte, în copilărie și în adolescență, prin miile de oglindiri ale ei în muzică și în poezie. Îmi venea chiar în minte o idee foarte îndrăzneață, despre care nu vreau să vor-

besc acum, deoarece contemporanul meu Alpatov a suferit mult datorită acestei idei, și ea va reieși mai limpede din faptele lui. Totuși, nu renunț să fac o aluzie : Venus din Luvru, în comparație cu cea din copilăria mea, în comparație cu Venus *cea vie*, mi s-a părut puțin cam *idol*...

Ni s-au mai adus, cînd eram copii, din Europa, fotografiile unei sculpturi înfățișînd un tată cu fiii săi, care-și încordau groaznic mușchii luptîndu-se cu șerpi încolăciți în jurul trupurilor și am ascultat multe povestiri despre Coliseu, despre hăituirea creștinilor cu fiare sălbatice, ori despre „Agonia gladiatorului." Dar toate aceste ciudățenii ale sfîntului pămînt al *Europei* erau mai puțin uimitoare decît povestirile despre viața contemporană, cum că acolo și cel mai simplu birjar citește ziarul și fumează o țigară de foi în așteptarea mușteriului.

Mă minunez de trăinicia și dulceața acestor amintiri despre birjarul care citește ziare. Mama, mea, femeie încă tînără în anii „șaizeci", cînta niște cuplete despre nu știu ce prînz extraordinar :

Ah, ce masă ne-au servit :
Și ce vin ne-au oferit !

Îmi aduc aminte că în acele cuplete, felurile cele mai alese erau : „crenvurști și compot", în timp ce mama mea, cîntînd despre aceste vremuri vechi, mînca în anii „optzeci" crenvurști și compot ca feluri din cele mai obișnuite. La fel acum, cînd văd necontenit pe străzile Moscovei birjari citind *Rabociaia Moskva* și mai ales *Biednota*, tot mă minunez de acel birjar german care citea *Vorwärts*. Pentru mine erau un fel de birjari din basme, după cum, pentru mama mea, erau dintr-o lume de basm crenvurștii și compotul care, după cum se pare, au apărut la noi, aduși din Europa, prin anii „șaizeci".

Se pare deci, dragă prietene, că toate cîte le-am trăit ne apar cu puțin compot dacă privim numai în noi înșine ; dar ajunge să pătrundem cu privirea în

prezent, prin intermediul copiilor noştri ca să se facă simţită nevoia să povestim despre trecut pentru a înţelege prezentul, şi atunci constatăm că tot trecutul reînvie în prezent şi, prin prezent, dobîndeşte o semnificaţie cu totul deosebită. Să fim, aşadar, bătrîne prietene, zgîrciţi în materie de lirism, ascunzîndu-l cît mai adînc sub faptele eroului nostru Alpatov, pentru ca şi tînărul nostru prieten să poată lua parte la discuţia noastră intimă.

Alpatov a trecut în vagonul internaţional la Verjbolovo şi acum este dus în goana trenului chiar în ţara aceea a birjarilor ştiutori de carte, a aleilor cu pomi fructiferi şi a tuturor acelor lucruri luminoase care se cuprindeau în cuvîntul „progres". Prin fumul locomotivei, în amurgul serii, abia se mai puteau desluşi ogoarele prusace, destul de anoste, dar Alpatov privea în direcţia aceea atît de pătimaş, de parcă, prin fum şi amurg, ar fi încercat s-o zărească undeva pe Venus din Milo cea salvatoare de oameni. Nu avea importanţă faptul că acum nu se vedea nimic, dar mîine vor apărea toate neapărat, şi Alpatov îşi simte sufletul copleşit şi doreşte să împartă şi cu altcineva preaplinul bucuriei sale. Se pregăteşte să-i scrie prietenului său Efim Nesgovorov, şi primele cuvinte care-i vin pe buze sînt :

„Dragă Efim, vino şi tu..."

Apoi, aşa cum se întîmplă de obicei atunci cînd nu scrii, ci meditezi la o scrisoare, obligaţia de a te exprima într-o formă literară se destramă treptat, iar sentimentele se adresează în mod direct celuilalt. Cu prilejul acestei despărţiri, amintirile lui nu se îndreptau nici spre soarele patriei, nici spre jocurile copilăriei, nici spre mamă, surori sau fraţi ; pentru el, trecutul nu era decît Efim Nesgovorov, singura fiinţă din lume pe care o simţea apropiată. O hotărîre neclintită îi lega pe vecie în această alianţă, asemenea unei căsătorii şi numai prin ea Alpatov avea un rost în haosul imens al lumii. Era ca şi cînd unui orb i-ar fi fost redată vederea şi lumea i-ar apărea împărţită în clase, din care ultima, datorită unei cata-

strofe mondiale, urma să devină cea dintîi, și totodată el și-ar da seama acum că clasa dominantă se află în mîinile unei femei anormal de cheltuitoare și că forța clasei muncitoare stă într-o alianță castă de felul aceleia care se crease între el și Efim.

Avea senzația, care nu era cîtuși de puțin un obstacol în calea hotărîrii pe care o luase împreună cu Efim, că acum la toate acestea se adăuga și bucuria de a vedea chiar mîine și chiar cu propriii săi ochi, acea Europă unde se afla și Venus din Milo, și aleile ca în basme cu pomi fructiferi de-a-lungul drumului mare. Ceea ce era ciudat însă, era faptul că, așezîndu-se pe canapea și încercînd să-i scrie lui Efim tocmai despre această bucurie, și să-și exprime sentimentele în cuvinte așternute pe hîrtie, totul părea foarte vag, iar în legătură cu Efim, aproape stupid și sentimental.

— Sînteți probabil un student rus ? îl întrebă o domnișoară blondă care ședea în fața lui.

Alpatov se bucură foarte mult de asemenea ieșire dintr-o situație dificilă și renunță să mai scrie. Se grăbi să-și spună numele, iar domnișoara și-l spuse pe-al ei :

— Nina Beleaeva.

Alpatov începu să vorbească cu ea ca și cum ar fi fost propria lui soră : căci în sufletul lui trăia logodnica lui din închisoare, Inna Rostovțeva, iar Alpatov era așa făcut, încît dacă locul era ocupat, toate fetele devenau pentru el un fel de surori. Alpatov îi povesti multe Ninei Beleaeva, cum a dus-o în celulă, cum s-a bucurat de viață cînd a fost eliberat, și că acum are presimțirea unui lucru foarte important care se va întîmpla în viața lui.

— Deși ați trecut prin multe încercări, spuse ea, totuși vedeți viața prin ochelari roz.

— Iar dacă dumneavoastră o priviți prin ochelari fumurii, replică Alpatov, de ce mai plecați să studiați în străinătate ?

— Plec pentru că am avut această posibilitate : trebuie să faci ceva. În străinătate e mai interesant.

— Așadar, pentru dumneavoastră există ceva interesant, recunoașteți progresul și vă bucurați de realizările lui ?

— Nu prea mă bucur, căci, oricum, idealul este irealizabil.

— De ce ? Eu caut să-mi ating scopul, iar atunci cînd îl voi atinge, mă voi bucura ; apoi, după mine, va veni altul și, în definitiv, este atît de plăcut să realizezi ceva. Cred că dacă dorești un lucru cu intensitate, îl vei realiza întotdeauna ; idealul este realizabil.

Alpatov începu să-i povestească cum, în închisoare, dorind să-și salveze sănătatea, a pornit într-o pseudocălătorie la Polul Nord, timp de un an întreg, numărînd fiecare metru, pășind din colț în colț, și a ieșit teafăr din închisoare : deci, a atins polul.

— Așa fac toți bărbații, uită de ei cufundîndu-se în vreo activitate ; dar eu nu pot uita de mine : o femeie trăiește numai prin lucruri mărunte care n-o ajută să uite : idealul este irealizabil.

— Cît de greu trebuie să fie, spuse Alpatov compătimitor : întotdeauna numai eu, și nimic altceva, lumea întreagă reducîndu-se la propriul tău eu — asta-i boală curată.

Simțindu-se oarecum jignită, Nina îi povesti despre copilăria ei tristă, despre frații ei atît de egoiști, despre certurile cu mama : întotdeauna ea rămînea singură, și lucrul acesta nu interesa pe nimeni, de aceea ea nu se gîndește decît la ea însăși. Avusese doar o singură prietenă bună, dar și de ea s-a despărțit după absolvirea institutului Smolnîi.

— Așadar ați studiat la Smolnîi, tresări Alpatov ; și cum se numea prietena dumneavoastră ?

— Nu aveți de unde s-o cunoașteți, îi răspunse Nina ; simt că dumneavoastră sînteți dintr-o lume cu totul diferită, deși bună, mai bună decît lumea noastră. Îmi vine teribil de ușor să stau de vorbă cu dumneavoastră ; pînă acum n-am fost niciodată atît de sinceră cu nimeni, și nimeni nu m-a ascultat cu atîta atenție și simpatie ; aveți niște ochi ca de sfînt. Probabil că asta ați cîștigat-o în închisoare.

Alpatov se tulbură și se roși ca racul. Probabil că bănuia puțin originea acestei „sfințenii" : se gîndea la Inna, dar o rămășiță din acest gînd rămînea și Ninei. Însă asta nu venea nicidecum din faptul că, asemenea unui adevărat sfînt, el iubește pe toți oamenii fără să facă nici o diferență între bărbați și femei.

Înfășurîndu-se comod într-un pled, Nina spuse :

— E un lucru atît de straniu să adormi în prezența altor oameni, nu-ți mai vine să-ți vîri capul sub plapumă ; ori acasă, dorm întotdeauna singură cu plapuma trasă peste cap : mă tem de ceva. Dumneavoastră credeți în Dumnezeu ?

— Ei, asta-i bună, răspunse Alpatov, m-am lăsat de asta încă din clasa a patra de liceu, și nu-mi pare rău. Nu înțeleg cum poți crede în Dumnezeu și, totodată, să te socoți scutit de fapte. După părerea mea, oamenii l-au născocit pe Dumnezeu pentru a se eschiva de la îndatoririle lor față de om. E cu putință oare ca dumneavoastră să mai credeți încă ?

— Nu știu. Acum, și mai ales față de oameni, nu prea cred ; mai de grabă aș spune că mi-este indiferent, dar cînd mă culc și-mi trag plapuma peste cap, am impresia că toți ne vom reîntîlni neapărat pe lumea cealaltă. Vi se întîmplă așa ceva și dumneavoastră ?

— Mi se întîmplă, dar din asta nu rezultă nimic ; cîte nu se pot întîmpla dacă, de frică, îți vîri capul sub plapumă !

Nina izbucni într-un rîs vesel și mai spuse înainte de-a adormi :

— În prezența oamenilor eu par întotdeauna veselă. și știți ce poreclă mi-au dat la institut ?

— Cum vreți să știu ?

— *Cintezoi.*

După aceea tăcură, fiecare gîndindu-se la ale sale. Alpatov se gîndea la apropiata lui întîlnire cu Rostovțeva, Nina la ochii atît de neobișnuiți ai lui Alpatov, care semănau cu ochii unui animal blînd în clipa cînd înțelege sensul cuvintelor unui om. Poate că, în timp ce se cufunda în somn, această fetișcană bălaie și slăbuță, și-a îngăduit să se gîndească cam prea mult

la ochii aceia. Se întîmplă adesea ca după o conversație amicală, în vis să mai adaugi și altceva, de la tine, și atunci, cînd te reîntîlnești, lipsa de sfială de la început a dispărut. În vis, Nina fu împresurată de tot felul de fiare sălbatece și cine știe ce i s-ar fi întîmplat dacă n-ar fi apărut deodată o namilă de urs cu ochi de sfînt care a împrăștiat și alungat fiarele și a condus-o pe Nina la dormitorul din Smolnîi, pînă la cea mai bună prietenă a ei — Inna Rostovțeva.

În timpul acesta, Alpatov vedea străinătatea ca un parc imens cu fîntîni, și acolo, în mijlocul statuilor reprezentînd femei de o frumusețe răpitoare, se afla un vechi idol din piatră de porfir finlandez cioplită grosolan în care stătea ascunsă Inna Rostovțeva. Ea îl aude cum se apropie, iar glasul îi răsună din adîncurile pietrei de porfir asemenea unei muzici care umple întregul parc cu nenumărate voci. Inna îl roagă să spargă piatra, el apucă un ciocan...

Iar Nina vede în vis ursul depărtîndu-se, în timp ce ea se culcă alături de Inna. Bineînțeles că Inna se preface numai că doarme : cu puțin înainte ele se certaseră cumplit. Nina se preface și ea că doarme, dar, întîmplător, privirile lor se întîlnesc și deodată Nina e cuprinsă de un imens sentiment de bunătate, ca al ursilor, și același lucru se petrece și cu Inna ; amîndouă fetele sar de sub plapomă și se aruncă una în brațele celeilalte, îmbrățișîndu-se cu putere...

Dimineața, deschizînd ochii și văzîndu-l pe Alpatov așezat în fața ei și privind-o cu aceeași ochi ca și în vis, Nina se roși toată, lucru care nu putea să nu-l observe și Alpatov. N-o văzuse pe Inna Rostovțeva decît o singură dată la închisoare printr-un grilaj dublu și cu fața ascunsă sub un văl des de culoare verde, dar se simțea totuși într-atîta legat de logodnica sa din închisoare încît vecinătatea unei alte femei, a unei oarecare Nina Beleaeva, îi era neplăcută. Ajunse la concluzia că această domnișoară ar putea fi un fel de piedică pentru el, și de aceea hotărî ca sosind în gară, s-o evite. Dacă ar fi știut că misterioasa lui Inna era cea mai bună prietenă a Ninei Beleaeva ! Cei doi

tineri se simțeau chiar destul de jenați să șadă unul în fața celuilalt. Dar asta nu ținu mult : trenul se apropia de marea gară centrală din Berlin, toți rușii începură să se agite îngrozitor, și despărțirea tinerilor se petrecu foarte firesc. Alpatov spuse :

— Ne vom întîlni, bineînțeles la cursuri, la Universitate.

Un marș istoric

La Berlin exista de multă vreme o cale ferată circulară, dar în interiorul acestui inel, pe străzi și străduțe, cetățenii călătoreau cu tramvaiul cu cai, iar cei mai înstăriți cu birjele : pe vremea aceea la Berlin erau mai mulți cai decît s-au mai păstrat în zilele noastre la Moscova. În apropiere de Friedrichstrasse staționa tocmai unul din birjarii aceia din basme despre care ni se povestea în copilărie : citea ziarul social-democrat *Vorwärts*, trăgînd dintr-o țigară de foi ieftină numită *Fuhrmann*. Chiar și la etajele cele mai de sus, fără a se teme cîtuși de puțin de prăpastia de piatră ce se căsca la picioarele lor, cameristele cu șorțulețe albe se învîrteau, asemenea unor păpuși de porțelan, pe pervazurile ferestrelor, zîmbind și trimițînd cîteodată bezele spre ferestrele caselor vecine. Pretutindeni, fără nici o jenă, se întindeau, la aerisit, pilote, plăpumi, perne, iar jos se freca asfaltul cu atîta grijă cu peria și se spăla cu atîta belșug de apă, încît totul mirosea a apă și a piatră. Dis-de-dimineață, sute de mii de mîini găteau orașul pentru o nouă zi de muncă plină de energie. Prin urmare, o astfel de dimineață berlineză, care probabil că nu mai poate fi întîlnită în alte orașe ale Europei, i-a întîmpinat pe rușii veniți din adîncul Rusiei cu perne, plăpumi și ceainice. Firește că la început Alpatov nu prea putea înțelege *ce și cum*, principalul părîndu-i-se a sta în acest miros plăcut de apă și piatră. Dar un adevărat

birjar european, aidoma acelui despre care i s-a povestit în copilărie, cu țigară de foi și ziar i-a atras îndată atenția. Alpatov nu avea nevoie de birjar căci primise bunul sfat de a nu-și lua lucruri într-o țară unde toate pot fi cumpărate atît de ieftin, și în mînă nu avea decît un mic cufăraș cu un schimb de rufe. Dar simțea nevoia să-și pună la încercare cunoștințele de limbă germană. Se îndoia că berlinezii ar putea înțelege dialectul liflandez care trece la Riga drept cea mai pură nemțească, în timp ce la Berlin este considerat ca limba rusă. Așadar, el se apropie cu emoție de un birjar oarecare și, traducînd în gînd cuvintele rusești în nemțește, îl întrebă cu toată politețea :

— Scuzați, domnule birjar, pot să îndrăznesc să vă întreb cum aș putea să găsesc la Berlin o locuință ieftină ?

Mirat, birjarul ridică capul și-l cercetă cu privirea pe acest străin îmbrăcat destul de elegant : doar știe că străinii sînt cei mai bogați oameni și trag de obicei la hotelurile cele mai scumpe.

Trecură cîteva secunde în timpul cărora Alpatov își puse toată nădejdea în inima bună a birjarului și prin minte îi trece chiar gîndul că un birjar de lux din Moscova i-ar răspunde îndată și semeț : „De unde vrei să știu ?“

— Dumneavoastră, domnule, întrebă birjarul, ați venit probabil aici ca să căutați de lucru ?

— Nu, răspunse Alpatov, am venit ca să învăț la universitate, sînt student.

— Sînteți student ? întrebă uimit birjarul ; atunci de ce vă trebuie o locuință ieftină ?

În timpul acesta ziarul din mîna birjarului se întoarse cu foaia de titlu spre Alpatov care observă cu mare bucurie : *Vorwärts* *. Asta însemna că birjarul avea aceleași convingeri ca și el, și ca toți prietenii lui ruși.

— Tovarășe, spuse Alpatov, întreb de o locuință ieftină pentru că n-am mulți bani.

---

* Înainte (trad din lb. germ.).

— Păi dacă nu aveți bani, tovarășe, de ce-ați venit să învățați ?

Acum veni rîndul lui Alpatov să cadă pe gînduri. Cuvîntul de *tovarăș* era pentru el scînteia migratoare a catastrofei mondiale : student și tovarăș înseamnă foarte mult în Rusia chiar pentru neștiutorii de carte, dar iată că în Germania un om citește *Vorwärts* și totuși nu-i în stare să înțeleagă că un sărac poate năzui spre învățătură.

— La noi în Rusia... începu Alpatov, dar în momentul acela cineva chemă birjarul. Acesta îi dădu repede lui Alpatov ziarul, arătîndu-i ultima pagină cu anunțurile de închirieri de locuințe pentru muncitori, și porni spre client.

Anunțurile indicau o mulțime de locuințe ieftine la Charlottenburg ; erau și paturi de închiriat la familii de muncitori, incluzînd rufăria și cafeaua, în schimbul a cîtorva pfenigi. Prinzînd curaj după convorbirea sa cu birjarul, Alpatov întreabă acum fără nici o jenă de drumul spre Charlottenburg. Toată lumea îl îndreaptă spre calea ferată : nu are decît cîteva minute de mers și costă numai zece pfenigi. Dar Alpatov ține numaidecît să meargă pe jos, fapt care stîrnește uimirea acestor oameni practici. Totuși i se explică cu multă răbdare și politețe cum poate ajunge pe jos, probabil fiindcă acest străin li se pare un fel de copil.

Dar poate că acești oameni sînt atît de amabili pentru că, prin acest copil ei recunosc bucuriile propriei lor vieți ? Căci nu trecuseră decît cîteva săptămîni de cînd Alpatov ieșise din închisoare și se bucurase că vede oameni. El își închipuie că toate aceste lucruri, obișnuite pentru un berlinez — spălarea străzilor, curățenia în case, pasul sprinten al oamenilor care se duc la lucru, privirile aruncate în treacăt în oglinda vitrinelor, faptul că în permanență află lucruri noi — constituie pentru orășeni un fel de supliment nou și gratuit la viața lor de toate zilele, supliment pe care îl asigură forța țării. Și tocmai acest *gratuit* față de viața de toate zilele, cu care cei de

la oraș sînt deprinși și de care nu-și mai dau seama, ardea ca o lumină în privirea lui Alpatov și de aceea oamenii aceștia activi se opreau bucuros pentru a-i răspunde la întrebări, iar uneori chiar mergeau cu el o bucată de drum ca să-l călăuzească.

I se păru deosebit de riscant să se apropie de un ofițer prusac purtînd o manta în care părea ca vîrît într-o cutie, cu o sabie care atîrna pînă la pămînt și avînd niște mustăți în furculiță la fel ca și împăratul. Totuși Alpatov nu ezită.

— Pot îndrăzni să vă întreb, prea stimate domnule locotenent, unde se află Reichstagul și celebra stradă *Unter den Linden ?*

La înclinarea politicoasă a lui Alpatov, ofițerul salută cu mîna la cozoroc și întrebă zîmbind :

— De ce este celebră ?

— Pentru că prin apropierea ei se află și palatul regal, și Reichstagul și Aleea Victoriei. La noi, în ziarele moscovite se scrie mereu despre aceste lucruri și aș vrea foarte mult să le văd.

— Sînteți din Moscova ? îl întrebă cu interes ofițerul.

— Nu, răspunse Alpatov, de fel sînt din Eleț.

La care ofițerul răspunse deodată în rusește :

— Eleț este aproape de orașul Oreli ?

Alpatov fu atît de surprins încît se opri o clipă din mers. Ofițerul îl luă de braț și porni cu el mai departe.

— O-reli ! pronunț bine ?

— Oriol, răspunse Alpatov ; dar pentru ce vă trebuie asta ?

— Curînd voi fi promovat ofițer superior și va trebui să dau un examen de limba rusă.

— Asta pentru scopuri de război ?

— Tot ce se poate.

— Iar noi, rușii, ne gîndim cum să punem capăt războaielor odată pentru totdeauna.

— Sînteți un mare diplomat, spuse ofițerul.

Alpatov nu înțelese ironia și se opri mirat.

— Cum adică diplomat ? Eu vă vorbesc sincer, se poate oare să nu știți ce scrie Lev Tolstoi despre război ?

— Lev Tolstoi este un scriitor, zîmbi ofițerul ; însă dacă țarul dumneavoastră ar scrie așa ceva... de altfel nici atunci n-ar însemna nimic, de obicei preocupările literare sînt chiar dăunătoare pentru țari.

— Dar pe țar nimeni nu l-ar crede, răspunse Alpatov ; de pildă împăratul dumneavoastră vorbește atît de mult despre ce-i frumos, iar dumneavoastră învățați limba rusă în vederea unui război.

Ofițerul se sperie, nemaiștiind ce să se facă cu acest copil teribil ; dar, privind mai atent chipul lui Alpatov, înțelese deodată, și-i spuse :

— Aveți niște ochi foarte simpatici.

Apoi, înclinîndu-se, adăogă cu glas scăzut :

— Împăratul nostru vorbește puțin cam mult, dragă tinere.

În răstimp, la stînga lor apăru o clădire masivă și greoaie cu o cupolă aurită, și Alpatov ghici că era Reichstagul

— Cum vă place ? îl întrebă ofițerul.

— Prachtvoll ! exclamă Alpatov.

— Puțin cam *plump*, spuse ofițerul ; cum se spune în rusește *plump ?*

— Cam greoi, traduse Alpatov.

— Vă mulțumesc foarte mult ; îmi iau rămas bun de la dumneavoastră, drumul spre Charlottenburg este drept înainte. Unde vreți să mergeți la Charlottenburg ?

Alpatov scoase din buzunar ziarul *Vorwärts*.

— Ce caută la dumneavoastră această fițuică stupidă ? întrebă ofițerul.

Alpatov se burzului :

— Cum adică, stupidă ? E *Vorwärts !*

— Da, știu, spuse ofițerul ; în ziarul acesta se scriu o groază de minciuni, nu-i pentru un om instruit... aruncați porcăria asta... Mergeți drept înainte. Noroc.

— Toate cele bune, răspunse Alpatov.

— Vă mulțumesc, am să spun și eu ca dumneavoastră : toate cele bune.

Ofițerul dispăru în mulțime, de parcă ar fi fost înghițit de-o apă, apoi apăru din nou traversînd grăbit printre nenumăratele trăsuri. Alpatov continuă să meargă tot înainte pe acea stradă, lungă de cîteva verste, și dreaptă ca o riglă, cercetează cu privirea chipurile trecătorilor, vrea să înțeleagă această țară după expresia fețelor, dar oricît de atent ar privi, rămîne mereu cu impresia că nu sînt de fel oameni noi, deosebiți, ci niște oameni obișnuiți, aceeași ca și în Rusia. Dar el se află în Germania ! Privește din nou, foarte atent, pentru a surprinde ceva pur german, dar un tip de german nu apare decît foarte rar, și nu îndreptățește transpunerea trăsăturilor sale naționale asupra tuturor celorlalți. De aceea Alpatov are impresia că *nemți* sînt în Rusia mult mai mulți decît în propria lor patrie. De ce oare ?

Și totuși, acești oameni nu erau ruși. Ce senzație minunată să știi că aici nimeni nu te pîndește pe furiș, nimeni nu se uită fix la tine, nimeni nu te întreabă „Al cui ești ?" Se părea că aici omul se vede nu după chip, ci și-a întors în afară întregul său mecanism de lucru și în felul acesta s-a înțeles în privința lucrurilor practice cu ceilalți. Aici omul pășește tot înainte și înainte, în marșul său istoric.

Iată de ce, probabil, îți face impresia că la Berlin sînt mai puțini germani decît la Moscova : pentru că toate pîrîiașele diferitelor naționalități, șerpuind la început pe mușchi verde, s-au unit aici, în acest imens oraș european, într-o singură matcă a fluviului uman ce curge între maluri de piatră. Acolo departe, departe, la izvoarele năpădite de mușchi verde, în vreo colibă întunecoasă din Rusia, greierul țîrîie ritmic toată noaptea. Își aduce aminte de acest lucru și-și dă seama că acest sunet ritmic nu este o pierdere de timp : căci nici trestia din pîrîul rusesc nu se îndoaie fără rost, mlădiindu-se în șuvoiul apei : și ea însemnează pe răboj cîtă apă rusească s-a scurs în marele fluviu comun.

În acest spațiu vast miroase plăcut a apă și a piatră, iar cîntecul rusesc al greierului se transformă aici, în mijlocul larmei și zgomotului, în marșul istoric al omului, întotdeauna al omului, tot înainte, mereu înainte !

Asemenea imagini i se înfățișau lui Alpatov, în timp ce mergea, dar pe nesimțite și în chip neînțeles, încep să se schimbe. Erau tot aceleași imense clădiri urbane, însă fără ornamente : doar niște case, care semănau foarte mult una cu alta. Pînă atunci între casele înalte era o umbră proprie, misterioasă, ca într-o alee de copaci deși : prin această umbră a copacilor fulgeră necontenit fie pete luminoase de soare, fie umbre ale păsărilor ce trec în zbor ; tot astfel și în umbra caselor înalte și frumos ornamentate apăreau mereu fel de fel de semne ale unei vieți complexe : o rază de soare descoperă într-o fereastră încadrată de dantelăria fină a perdelelor, un peștișor de aur înotînd într-un acvariu cu alge de smarald ; o mînuță delicată a deschis robinetul și apa acvariului izbucnește ca un curcubeu. Erau fel de fel de minuni în umbra caselor de piatră dar deodată toate se schimbă : casele începură să se asemene una cu alta, pe asfalt apărură gunoaie, din curți începură să iasă copii prost îmbrăcați, mulțimea se rări. Exact ca și în Rusia, la un colț de stradă se opriră doi cunoscuți care începură să discute între ei, împiedicînd trecerea celorlalți. Cei doi erau destul de bine îmbrăcați iar unul din ei ținea în mînă un ghiveci de flori plin cu pămînt. Aveai impresia că discută liniștit și amical, cînd deodată unul din ei azvîrli cu putere ghiveciul de flori în capul celuilalt. Acesta se clătină, își duse mîna la fața însîngerată, iar cel care îl lovise o luă la fugă. Dar omul cu fața zdrobită își reveni repede și începu să-l urmărească pe agresor. Pe asfaltul spălat cu grijă la începutul dimineții rămaseră cioburi și bulgări de pămînt.

Și atunci marșul muzical al omului se opri.

Alpatov se afla în cartierul muncitoresc.

Rusul

Pentru un tînăr, educat în Rusia de către generaţii de revoluţionari, în ideea catastrofei mondiale, era o senzaţie stranie să nimerească, venind aproape direct din închisoare, în cămăruţa curată a unui social-democrat german, cămăruţă cu un spălător de marmură şi o broderie deasupra vergelei subţiri pentru agăţat prosopul, cu inscripţia : „Dumnezeu este dragoste."

Aceasta se petrecea în Ruderstrasse la numărul trei. Muncitorul metalurgist Otto Schwartz ocupa aici o mică locuinţă compusă din trei camere : dormitorul şi sufrageria le păstrase pentru sine, iar cea de-a treia încăpere, mică, o închiria la doi chiriaşi de la care lua cîte cincizeci de pfenigi pe noapte, preţ în care se cuprindeau aşternutul, cafeaua de dimineaţă şi o chiflă cu unt. Otto era la uzină cînd Alpatov a sunat la uşa locuinţei. Minna Schwartz, o femeie foarte tînără, cu un şorţ alb dinainte, îl duse pe studentul rus într-o încăpere unde chiar în dimineaţa aceea totul fusese spălat şi frecat palmă cu palmă. În afară de cele două paturi, în cameră mai erau cîte o noptieră pentru fiecare locatar şi spălătorul comun cu vergeaua pentru prosop şi broderia aceea.

Totul în jur era atît de uluitor de curat, încît Alpatov îşi privi stingherit cufăraşul care se murdărise şi cu un gest nehotărît îl puse jos lîngă spălător. Minna îl luă îndată, îl şterse cu o cîrpă deasupra spălătorului şi-l puse pe un raft lîngă pat. Îl întrebă pe Alpatov dacă mai are nevoie de ceva, şi dîndu-şi seama că acest rus n-a înţeles aluzia, îi făcu semn s-o urmeze şi-i arătă toaleta.

Obosit de călătoria sa din Rusia şi de drumul lung străbătut pe jos prin Berlin, Alpatov vroi să se întindă pe pat şi ridică pătura. Dar sub pătură găsi o pilotă învelită în cearşafuri curate, şi sub ea încă una. Era clar că Minna îşi consacrase întreaga dimineaţă aranjării atît de complicate a paturilor şi Alpatov nu îndrăzni să distrugă această ordine pentru a se culca

ziua. După o clipă de gîndire se așează pe scaun, gata să-l cuprindă somnul. Și atunci înțelese perfect de limpede de ce, în patria lui, s-a chinuit atît de mult timp în celula unei închisori : pentru că acolo milioane de oameni trăiesc sub acoperișuri de paie laolaltă cu dobitoacele, și cu polițele pentru icoane pline de gîndaci negri.

Acolo, în patria lui, pentru orice om care are conștiință, există o lege : „așa nu se poate trăi.“ Acolo, celula închisorii părea singura locuință posibilă pentru un om cu conștiință, o suferință temporară pînă la împlinirea sorocului catastrofei mondiale, după care se va trăi omenește, deoarece nu va mai exista această îngrozitoare inegalitate.

Firește că Alpatov era foarte obosit și de aceea, moțăind pe scaun, se întorcea cu gîndul acasă : tot astfel și noi toți, în clipele de oboseală, încercăm să ne întoarcem în vreo patrie de-a noastră, care ne este scumpă.

Totuși nu poți adormi dintr-o dată, șezînd pe scaun. Biruit de somn, și cu gîndul fugind spre patria lui în care unui intelectual nu-i este îngăduită o viață decentă, Alpatov mai înalță din cînd în cînd capul, și recunoaște obiecte noi : paturi curate cu pilote, rafturețe, spălătoare cu imitație de marmoră și niște cuvinte brodate deasupra. Și are senzația că aici, în această cameră, întregul chip întunecat al Dumnezeului rus, cu icoanele negre, cu candelele care afumă mustățile și bărbile cuvioșilor sfinți, roși de gîndaci, întregul chin al oamenilor și zeilor pe pămîntul rusesc, se transformă în dragostea enunțată deasupra spălătorului unui social-democrat german, și că această dragoste înseamnă : în Germania, unui om cumsecade îi este îngăduită o viață modestă.

Acestea nu constituiau însă pentru dînsul, prin ceața somnului, un material pentru critică, așa cum apare inevitabil cînd le așterni pe hîrtie, ci, mai degrabă, el își găsea sie însuși o vină în lipsa lui de entuziasm față de viața unor oameni devotați în întregime îndatoririlor lor de fiecare zi.

În răstimp, la uzină, Otto Schwartz apucase să care în dimineața aceea o mulțime de cormane și brăzdare de plug din secția de turnătorie la secția lui, și acum se întorcea acasă să-și ia prînzul, fără a bănui că în locuința lui doarme, ziua, un student rus. Aflînd de la Minna că la ei a venit un rus, s-a tulburat : nu mai văzuse niciodată ruși, în schimb auzise despre ei multe lucruri neobișnuite ; de cîteva ori în timpul mesei crăpă ușa cercetîndu-l cu privirea pe Alpatov care era cufundat în somn, și se mira : după înfățișare, rusul nu se deosebea cu nimic de un tînăr german. Dar soția lui îi șopti în taină că a fost nevoită să-i facă rusului cunoștință cu „tanti Meyer" (în familia Schwartz, „tanti Meyer" era expresia folosită pentru toaletă). Totodată, Minna emise presupunerea că în Rusia lucrurile se petrec, probabil, altfel.

După ce mîncă în grabă, Otto se întoarse repede la uzină unde, pînă seara, curăță cărbunele de pe cormane și brăzdare. După lucru, participă la o scurtă ședință a sindicatului și acolo, la un pahar cu bere, îi povesti vărului său August despre rus și-l pofti să vie neapărat la el a doua zi, profitînd de faptul că era duminică ; poate că rusul le va povesti lucruri interesante.

Totuși, lui Otto Schwartz nu i-a fost dat în seara aceea să facă cunoștință cu noul său chiriaș. După ce se odihni o jumătate de oră pe scaun, Alpatov se duse la adresa indicată într-un anunț din ziar și-și cumpără o bicicletă de ocazie. Pînă seara colindă întregul Charlottenburg, vizită diferite parcuri, văzu lacuri, iar cînd se întoarse acasă, găsi patul așternut pentru noapte. Se vîrî sub pilotă și adormi de data asta cu adevărat, fără să se mai trezească pînă a doua zi dimineața.

Cînd se sculă, primul lui gînd a fost să se ducă la Otto Schwartz pentru a afla despre marile întruniri muncitorești cu Bebel, Liebknecht și alți conducători. Dar era prea tîrziu ; Otto plecase la uzină. Printr-o stranie asociație de idei, de la Bebel gîndul îi trecu la Inna Rostovțeva. Probabil că toate aceste lucruri

s-au împletit strîns între ele la închisoare : catastrofa mondială cu profetul ei Bebel, Germania cu glasul melodios al logodnicii lui de închisoare cu fața acoperită de o voaletă deasă. Acolo, i se păruse că va fi atît de ușor s-o găsească, s-o recunoască și să-i reconstituie chipul vag după muzica glasului ei. Acum el este mai aproape de ea, amîndoi se află în același oraș, dar, fără să știe de ce, i se părea că-i va fi greu s-o regăsească. Totuși, ea însăși îi arătase calea, ea îl chemase să vină pentru a studia ; deci, trebuie să se ducă la universitate.

Acum el străbate aceeași stradă asfaltată unde, în ziua precedentă, întîlnise cu atîta uimire oameni „uniți". Pe măsură ce se apropia de centrul Berlinului, mulțimea de pe trotuar se făcea tot mai deasă, trăsurile se înghesuiau tot mai mult, încurcîndu-l. Însă era suficient să apese ceva mai energic pe pedale, ca toate trăsurile care-l stinghereau să rămînă în urmă.

Dar e greu de redat această voluptate a vitezei printre echipajele unei străzi aglomerate. Tot astfel și lăstunul trece cu un țipăt ascuțit și triumfător printr-un stol de păsări greoaie, săgetînd liber spre nori. Pentru a înțelege asta, nu ajung mișcările corpului, ci trebuie să-ți aduci aminte de propria ta muzică care a cîntat odinioară, în tinerețe, în ceasurile de așteptare încordată a întîlnirii cu o logodnică, uitînd cu desăvîrșire de toate reflecțiile și teoriile...

Deodată, prin larma trăsurilor, un glas îl cheamă, foarte deslușit, pe nume.

Alpatov frînează și-și încordează auzul : chemarea se repetă, mîna îi tremură. Din spate îl presează avalanșa grea a trăsurilor. Abia are timpul să sară de pe bicicletă chiar la marginea trotuarului, unde rămîne și așteaptă. Apoi, din mulțime, iese o fată cu fața acoperită de-o voaletă verde...

...Îți zîmbesc, dragă prietenă, peste anii și țările care ne despart, uit de obrajii mei puhavi acoperiți de perii aspri ai vieții, am senzația că, întocmai ca și

în tinerețe, obrajii mei încadrează fin zîmbetul spiritului rămas nealterat. Adu-ți aminte și dumneata de aceste timpuri ale noastre și grăbește-te să zîmbești, căci, mai curînd sau mai tîrziu, vor începe scrisorile mele din infern.

...Întîlnirea a avut loc foarte aproape de universitate. Întinzîndu-i mîna, ea îi spuse :

— Văd că nu mă recunoașteți ; am venit împreună din Rusia ; n-au trecut nici trei zile și ați și uitat.

Alpatov își veni în fire recunoscînd sub vălul verde nu pe logodnica sa din închisoare, ci doar pe Nina Beleaeva.

— Ba da, v-am recunoscut. Sînteți Beleaeva și m-am zăpăcit numai pentru că puteam să fiu strivit de trăsuri. Nu-i ușor să mergi cu bicicleta pe o stradă ca asta.

Și, sporovăind amîndoi, intrară în vechea clădire a universității atît de venerabilă și de nepotrivită pentru timpurile moderne. Această simplă înfățișare exterioară a universității din Berlin nu are în primul moment, pentru un adolescent rus, nici un farmec : oamenii de știință germani nu se înveșmîntează în togi, doctorii în filozofie nu-și permit să se deosebească de ceilalți oameni decît prin borurile ceva mai largi ale pălăriilor lor „doctorale". Firește că atît Nina Beleaeva cît și Alpatov auziseră despre Paulsen și acum prima lor dorință este de a se înscrie la cursul lui de introducere în filozofie. Li se recomandă să se grăbească să-și ocupe locurile în aula cea mare și să-și rezerve locuri cît mai aproape de catedră : Paulsen e bătrîn și vorbește destul de încet. Desigur că și Inna Rostovțeva, dacă se află la Berlin, și-a prins și ea de bancă cartea de vizită pentru semestrul de vară. Nina caută două locuri alăturate în primele bănci — asta o preocupă deocamdată. Alpatov caută printre cărțile de vizită pe cea a logodnicei sale. Trece fără grabă printre primele șiruri, apoi iuțește pasul și, în sfîrșit, nu mai rămîne în fund decît o sigură carte de vizită, ultima lui speranță : dar nu, nu-i ea ! Iar Nina a găsit două

locuri libere în rîndul al treilea. La sociologul Simmel *, în aula cea mică, sînt aproape exclusiv numai nume ruseşti, speranţa lui se spulberă : nu, ea nu e ! — şi iarăşi cartea lui de vizită e prinsă pe bancă alături de cea a Ninei Beleaeva. Tot astfel şi la Wagner, şi la Schmoller, şi la istoricul Marx, numele acela atît de mult dorit nu e nicăieri. Nina încearcă să-l descoase :

— De ce sînteţi atît de distrat şi parcă puţin trist ?

Alpatov zîmbeşte jenat : prea multe impresii dintr-o dată ; se simte copleşit. Îşi ia rămas bun, pretextînd că e cu bicicleta şi că le-ar fi greu să meargă împreună. Dar şi Nina ar vrea să-şi cumpere o bicicletă, dacă nu e prea scumpă. Alpatov îi spune preţurile celor mai scumpe biciclete englezeşti. Asta depăşeşte posibilităţile Ninei.

— Şi nu-i aşa că-i foarte plăcut ? întreabă Nina.

— Da, numai că te încălzeşti grozav, răspunde Alpatov, — te faci leoarcă de sudoare şi rişti foarte uşor să răceşti.

Nina îşi lasă în jos voalul verde şi dispare în mulţime. Alpatov descoperă o alee specială pentru biciclişti şi goneşte din răsputeri fără să ştie nici el încotro — undeva prin Tiergarten şi apoi prin Charlottenburg spre parcurile îndepărtate cu lacuri, traversează nişte linii de cale ferată. Roata bicicletei se învîrte atît de repede încît spiţele ei nu se mai văd ; tot astfel şi omul nu-şi dă uneori seama de gîndul pe care îl are în cap, pentru că are prea multe şi ele se învîrt prea repede. Dar iată că bicicleta se opreşte la trecerea peste calea ferată şi-i apare un gînd precis în legătură cu o scrisoare. Coboară de pe bicicletă lîngă un chioşc unde cumpără o carte poştală dublă, cu răspuns plătit, ca s-o trimită la biroul de adrese al poliţiei, scrie numele şi naţionalitatea logodnicei sale, apoi adresa sa şi, după ce pune scrisoarea la cutie, goneşte mai departe pînă ce, brusc, puterile îl părăsesc.

---

* Simmel Georg (1858—1918) filozof şi sociolog german, reprezentant al şcolii „Filozofia vieţii".

Tocmai în aceasta constă pericolul vitezei pe bicicletă : pe neașteptate încetezi să mai poți învîrti roata cu piciorul și ai rămas pe loc. Acum trebuie să meargă pe jos, iar din clipa cînd s-a dat jos de pe bicicletă simte o foame atît de cumplită, încît i se pare că dacă nu îmbucă ceva imediat nu se va mai putea mișca din loc nici pe jos. Iar în jurul lui e pădurea cu alei perfect întreținute : pentru bicicliști, pentru călăreți, pentru pietoni. Să întrebe oare pe cineva unde se găsește restaurantul cel mai apropiat ? Iată vine o femeie în vîrstă cu un coș voluminos. Ea îi spune că pînă la restaurantul cel mai apropiat sînt vreo cinci-șase kilometri. La auzul unui glas omenesc, pare că-i revin puterile. Încearcă să se urce pe bicicletă, dar iarăși simte că nu mai poate merge : cinci kilometri i se par nesfîrșiți. După aceea i se face somn, ori asta nu-i prea greu... Cotește pe o cărare lăturalnică și atipește pe iarbă, sub un copac ; iarba e la fel ca și cea din Rusia și, la fel ca și în patria lui, vede tîrîndu-se un buburuz. Mintea lui e ca suprafața calmă a oceanului și nu simte limite care să-l despartă de restul universului, buburuzul se cațără singur pe degetul lui, degetul se ridică singur în sus, și toate se petrec cum era de așteptat : după ce ajunge în vîrf, gîngania își scoate de sub carapacea roșie un fel de fustă mototolită și-și ia zborul.

Război și incendiu

Pînă la urmă, afirmația că în străinătate nu întîlnești vestita ospitalitate „rusească" se dovedi a fi o minciună. Singura diferență față de Rusia stă doar în faptul că în străinătate timpul este măsurat și ospitalitatea se manifestă în zilele de duminică. Dimineața, imediat după ce Alpatov se spăla, Otto Schwartz îl lua de braț și-l ducea în bucătărie unde Minna fierbea cafeaua într-o cafetieră care semăna cu un mic samovar rusesc. În aceste samovărașe cafeaua iese atît de

tare încît, după o singură ceașcă, băutoarelor bătrîne li se înroșesc obrajii. Pe masă se afla brînză și unt, iar lîngă cești erau așezate șervețele frumos împăturite. Minna își dădea toată osteneala pentru oaspetele rus.

Lui Alpatov tot încă nu i se pare normal să găsească pe masă ziarul *Vorwärts* și să-l citească fără să se ascundă, ca pe oricare alt ziar obișnuit. Deschide vorba despre asta :

— Sînteți social-democrat ?

Otto mormăi printre dinți : ce altceva putea să fie, dacă nu social-democrat ?

— De pildă, liber cugetător.

Otto întrebă și el la rîndul său :

— Și ce avantaj aș avea să fiu liber cugetător ?

Ciudat suna acest cuvînt „avantaj".

Alpatov știa, și o repetase de mii de ori, că întreaga mișcare muncitorească se bazează pe interes, dar, în raporturile personale, el nu întîlnise încă în patria lui nici un student, nici un muncitor, pentru care revoluția să reprezinte vreun avantaj pentru moment. De aceea, fîstîcit, Alpatov îngăimă :

— Avantaj... Avantaj... Să știți că și eu sînt social-democrat.

La care Otto :

— Oare și în Rusia există fabrici ?

— Cum să nu, astăzi nici un stat mare, și chiar mic, nu se mai poate lipsi de fabrici.

Otto se întoarse către soția lui :

— Auzi, Minna, și în Rusia sînt fabrici.

— Iar eu am auzit că acolo sînt foarte mulți urși, spuse Minna.

Alpatov zîmbi :

— Ei nu împiedică munca la fabrici ; în păduri sînt urși, dar ei nu vin în orașe.

— Niciodată ? întrebă Minna cu un ton atît de dezamăgit încît, din politețe, Alpatov cedă puțin :

— Nu am spus niciodată, firește că se întîmplă să vină. În schimb lupi se întîlnesc pretutindeni.

— Ei, vedeți ? spuseră în cor Otto și Minna.

Deodată, Alpatov înțelese ce așteptau de la el, acești oameni simpli și buni, și simți dorința de a le face plăcere, povestindu-le despre țara lui neobișnuită.

— Puterea pămîntului este atît de mare acolo, începu Alpatov, încît oamenii cîmpiilor, unde nu sînt păduri de loc, pentru a-și încălzi micile lor izbe ard paie și bălegar, căci pămîntul rodește fără îngrășăminte.

— Imposibil ca pămîntul să rodească fără îngrășăminte, îi întoarse vorba Otto ; astea-s povești. Vă bateți joc de noi.

— Nu, nu-mi bat joc de loc, dragă gazdă, spuse serios Alpatov ; acolo cernoziomul are o grosime de peste șaptezeci de centimetri și multă vreme poate rodi prin puterea lui proprie. Uneori, vînătorii taie în pădure cîte un copac imens numai ca să scoată din vizuina ei o veveriță mică : că doar în asemenea păduri un copac nu înseamnă nimic. În Rusia sînt ținuturi unde, în timpul verii, soarele luminează și noaptea, iar la celălalt capăt nu există iarnă. Acolo, la noi, nimic nu se măsoară și nu se numără, ca în Germania, iar cînd încep cîmpiile, apoi sînt cîmpii, nu glumă, nu le mai vezi capătul ; numai secară ori grîu, ovăz și cartofi. Iar cînd dă de o pădure, nimeni în Rusia nu spune : „uite, colo e pădure", ci spune : „iaca, au pornit pădurile".

— Au pornit pădurile, repetă rîzînd Minna ; dar oamenii cum comunică între ei pe niște spații atît de imense ?

— Oamenii nu prea comunică, răspunse Alpatov ; acolo oamenii stau mai mult pe loc. Dar cînd se întîmplă să se întîlnească într-un vagon de tren...

— A, exclamă Otto, va să zică totuși sînt și vagoane ?

— Foarte puține, o nimica toată, dar totuși sînt. Oameni din locuri diferite, cei din pădure și cei de la cîmpie, se întîlnesc străbătînd drumuri foarte lungi, uneori cu trenul, alteori călătoresc împreună călare, sau chiar pe jos, pe cărări. Se adună pe la exploatări industriale ori pe la mănăstiri și prind să povestească

unul altuia cum e pe la ei, și astfel află toate unul de la altul, nu din cărți sau ziare. Acolo lumea trăiește din ce aude. Iar din cele ce se aud, sînt mai ales două cuvinte, cele mai groaznice, care le fac pe femei să urle, iar bărbaților să li se facă părul măciucă ; aceste două cuvinte în Rusia sînt : *incendiu* și *război*. Asta îi doboară tare mult la pămînt pe oamenii noștri, iar noi încercăm să-i ridicăm.

— Dumneavoastră, adică oamenii cu carte ?

— Mai mult sau mai puțin ; acești oameni de la noi sînt cei mai săraci și se numesc intelectualitatea revoluționară. Împotriva cuvîntului „război" noi le dăm cuvîntul „revoluție", iar împotriva cuvîntului „incendiu", cuvîntul „socialism". Noi credem că într-un viitor apropiat, pe care îl va mai apuca încă generația noastră, va avea loc catastrofa mondială, războiul se va sfîrși pe întreg pămîntul și nu vor mai fi incendii în cadrul civilizației celor noi.

— Slava Domnului ! spuse Minna ; la noi lumea nu se teme de incendii.

— Dar cum e cu războiul ?

Minna aruncă o privire spre Otto.

— Războiul este o mare nenorocire, spuse Otto ; pentru un om al muncii războiul nu este avantajos și, în măsura în care ne este posibil, noi luptăm împotriva războiului. Numai că nimic nu se poate face așa, dintr-o dată.

— Dar atunci, cum de prezice Bebel catastrofa mondială încă în zilele noastre ?

— August Bebel, da, da, August Bebel !

Otto se gîndi puțin și își aduse aminte :

— O, da, August Bebel : *Femeia și socialismul*.

Mai mult nu putu să spună și conversația lîncezi. „Bine ar fi dacă s-ar întoarce acum la poveștile acelea interesante despre Rusia", se gîndea familia Schwartz. Însă Alpatov întrebă dacă l-ar putea întîlni undeva pe August Bebel.

— Dar pentru ce vreți să-l vedeți ?

— E un om atît de remarcabil, și sînt curios să-l văd.

Otto îl înțelese pe Alpatov și brusc întreaga lui făptură se lumină de dragoste pentru țara lui, de mîndria și fericirea de a arăta totul unui străin. Aruncînd în fugă o privire în ziar, spuse :

— Pe Bebel o să-l vedem astăzi, și o să-l vedem și pe bătrînul Liebknecht, și pe avocatul Heine.

Otto se înveseli de-a binelea :

— Și apoi, știți ce, dacă avem noroc, am să vă arăt astăzi, știți ce am să vă arăt ?... Am să vi-l arăt chiar pe împărat.

— Pe împăratul Wilhelm în carne și oase ? se miră Alpatov.

— Așteptați numai puțin, și am să vi-l arăt pe împăratul nostru : în zilele de lucru el se plimbă pe jos, iar duminica face o plimbare cu trăsura prin Tiergarten. O să vină, da, o să vină neapărat ; am să vi-l arăt. Iar înainte de toate astea aș vrea să vă arăt lotul meu de cartofi. De-ar sosi August mai repede.

În clipa aceea se auzi soneria la ușă.

August veni cu soția și copiii. Soția lui se numea Elsa ; copiii — Robert, Emma și Ella. Toți vroiau să asculte povestirile lui Alpatov despre urși. Dar acum lui Otto îi intrase serios în cap că este interesant să-i arate și unui rus tot ce-i pe la ei ; că aveau ce arăta !

— Dar la dumneavoastră, în Rusia, există bere ? întrebă el vesel.

— Există, spuse Alpatov, numai că mie nu-mi place berea noastră ; rușii beau o bere amară.

— Nu se poate, bere amară ! Dar ce-ați zice să vă ofer eu bere neagră de München, bere de martie ?

— Ni s-a spus de atîtea ori greșit că ospitalitatea există numai la ruși ; acum văd că și dumneavoastră vă place să primiți musafiri.

— Așteptați, așteptați să vedeți ! se bucură Otto. Cine știe, poate că reușim să ajungem astăzi și la serbarea țintașilor.

Toată familia, cu rusul în mijloc, iese în stradă ; în același timp, din aceeași casă, ies și alți muncitori cu familiile lor. Acum nu mai era de recunoscut strada pe care se tălăzuise în ajun un torent de oameni mun-

citori. Totul era potolit și, prin contrast, privirea era izbită de un cîine mare Saint-Bernard, cu zgardă și fundă la gît, care alerga prin mijlocul străzii. Aveai impresia că și cîinele se duce undeva în vizită cu ocazia acestei zile de sărbătoare ; cine știe, poate chiar și la biserică, căci de la biserica protestantă ajungea pînă la ei clinchetul neîntrerupt și monoton al unui clopot, probabil foarte mic și cu un sunet prea corect și comic pentru auzul unui rus.

Mireasma pămîntului

Alpatov se opri uimit în mijlocul lotului de cartofi. Sus, pe terasament, trecea în goană trenul liniei de centură ; casele dispăreau, învăluite de fumul locomotivei, apoi apăreau din nou, la caturile de sus, niște gospodine mici ca de porțelan, dereticînd prin casă. Alpatov avu o strîngere de inimă ; toate lucrurile el le înțelegea prin propria sa ființă, iar pe sine însuși prin dreptul omului la fericire, fiind totodată pregătit în orice clipă să accepte nenorocirea cea din urmă, căci porunca era să nu refuzi traista de cerșetor și închisoarea. În felul acesta, ajungînd pe lotul de cartofi al unui muncitor berlinez, el s-a văzut pe sine însuși sub chipul unui muncitor de fabrică din Rusia, visînd să se întoarcă în satul lui pentru sărbătoarea anuală...

Adio Rusie, adio libertate și speranță de a te întoarce de sărbători, sau la bătrînețe, în colțul tău natal, unde micuța colibă lăsată pe-o rînă și rezemată de stîlpii de lemn, cu ferestrele astupate cu scînduri, își așteaptă de atîția ani, răbdătoare, stăpînul. Toate s-au sfîrșit : din două părți, ziduri de piatră sugrumă în strînsoarea lor un petec de pămînt de mărimea unei camere nu prea mari, iar pe acest petec de pămînt, într-un colț se află un chioșc, iar în altul toaleta — și asta-i totul ! Alături, lotul vecin, tot cu cartofi, și tot cu chioșc și toaletă, și așa fără sfîrșit,

pentru că, la Berlin, aceste loturi ale coloniilor muncitorești constituie un fel de inel în jurul orașului, cum e la noi, la Moscova, strada Sadovaia.

În zare, fumul locomotivei a acoperit șirurile de ferestre enorme, sclipind în soare, ale unei fabrici; aici, în preajmă, te privesc ferestrele locuințelor muncitorești; în aceste locuințe curate stă închis visul de libertate, iar ultimul suspin al pămîntului întemnițat este lotul de cartofi cu chioșc și toaletă. Dar acest pămînt și-a pierdut mireasma. Alpatov luă chiar în mînă un pumn de țărînă și-l mirosi: nu avea deloc miros de pămînt. Otto și August, și Minna, și Elsa, soția lui August, și copiii lui August — Robert, Emma și Ella, toți îl înconjurau pe Alpatov și-l tot întrebau de ce miroase pămîntul, oare pămîntul din Rusia miroase altfel?

Alpatov le povesti că în patria lui stratul de cernoziom, gros de un arșin, miroase atît de frumos încît fiecare muncitor care s-a născut pe acest pămînt se întoarce neapărat, mai devreme sau mai tîrziu, pe meleagurile sale natale. Alpatov își dădea seama după sine însuși că ideea ce îl leagă cel mai mult pe om de patrie este mirosul pămîntului, al ierburilor ce cresc pe el, al grînelor și florilor. Iar dacă pămîntul nu are miros, înseamnă că și restul n-are decît o existență iluzorie.

— O da, da, spuse Otto, eu nici n-am idee cum este pămîntul adevărat: și tatăl și bunicul au lucrat la fabrică, la Berlin.

Dar Mina oftă, ea îl înțelegea pe Alpatov. Meleagurile ei natale erau și ele foarte frumoase; ea e din Saxonia, unde sînt munți și păduri. Și cunoaște foarte bine mirosul pămîntului natal. Dar aici, ce pămînt! Da, ce fel de pămînt, care nici măcar nu miroase! Dar slavă Domnului că e măcar ăsta: te mai poți distra aici puțin duminicile.

— Ei, da, firește, te mai poți distra puțin, spuse vesel August. Apoi, pipăind mușchii lui Alpatov, îi propuse o trîntă.

— De ce nu? se învoi Alpatov.

Prinzîndu-l cu un gest rapid în braţe, Alpatov îl culcă pe burtă şi se aşează călare pe el ; August se ridică pe braţe şi pe genunchi şi Alpatov merse călare pe el ca pe un căluţ. Copiii începură să rîdă. Rîdeau cu toţii, iar femeile exclamau mereu :

— Ruşii ăştia sînt nişte oameni foarte veseli !

După aceea îşi dădură seama că aici prin apropiere se poate bea o cană de excelentă bere bavareză. Dar numai cîte o singură cană ; după aceea, direct la întrunirea cu Bebel ! Iar Elsa îşi va duce copiii la soacră, după care se va întoarce şi ea acolo la întrunire.

În micuţa berărie Otto şi August şuşotesc ceva cu birtaşul pîntecos, arătînd spre Alpatov ; birtaşul pare foarte mulţumit şi tot dă din cap : da, da, neapărat aşa trebuie, deşi butoiul nu s-a terminat încă, dar pentru oaspetele rus trebuie neapărat să înceapă un butoi nou şi proaspăt de bere neagră de München. Halba de bere foarte închisă la culoare era de la o treime în sus plină de o spumă brună-roşcată cu miros puternic de stejar sau, poate de orz, aşa cum miros numai primele halbe trase din butoiul desfăcut cu vîrful ascuţit al canelei. Probabil că a fost nevoie de multe secole de cultură a muncii pentru ca omul să înveţe să păstreze aroma pămîntului în asemenea băutură. Alpatov goli halba dintr-o singură sorbitură, fără să-şi tragă răsuflarea. Dar făcu o mică greşeală : trebuia să spună *prosit* înainte de a duce paharul la gură şi nu după ce băuse. Din această cauză, drept răspuns la *prosit*-ul lui întîrziat, paharul i-a fost îndată umplut din nou.

Toţi, şi muncitorii şi birtaşul, îl priveau cu plăcere, cu o plăcere poate chiar mai mare decît aceea pe care oaspetele o simţea bînd bere : deoarece el nu făcea altceva decît să bea, pe cînd gazdele se desfătau cu un sentiment de mîndrie şi bucurie pentru opera ţării lor, un sentiment necunoscut pentru un intelectual rus. Birtaşul nu se putu abţine să nu-l întrebe :

— La dumneavoastră în Rusia aveţi asemenea bere ?

Alpatov îi răspunse :

— Nu, în Rusia toată lumea bea un fel de bere amară.

Birtașul e încîntat și-l poftește să mai bea ; bani nu va primi nici în ruptul capului. Alpatov insistă. Nu, — stăruie birtașul — se va achita numai dacă mai bea o halbă. Mă rog, se vede treaba că așa se face în Germania.

— *Prosit !* strigă Alpatov, dînd pe gît a treia cană pîntecoasă.

— *Meun, meun, meun !* răspund în cor toți comesenii.

Apoi, pe stradă, în drum spre întrunirea muncitorească, Alpatov simțea că trotuarul i se cam clatină sub picioare ; în schimb e încredințat că pe lume nu există oameni și popoare străine, și că a fost o idee grozavă, alpatoviană, ideea să locuiască în felul acesta în țară străină : fără hoteluri și tot soiul de aranjamente, lucrurile devin dintr-o dată simple și ușor de înțeles, iar gustul berii nemțești dezvăluie parcă însăși caracterul acestui popor.

Curînd, Alpatov observă cu uimire că același cîine *Saint-Bernard*, cu zgardă și fundă la gît, se întoarce, de parcă ar veni de la biserică, mergînd în trap mărunt prin mijlocul străzii.

Bănuie chiar că-i un efect al berii ; își aduce aminte de pudelul din *Faust*, și se gîndește că, probabil, fiecare popor își creează imaginile sale artistice, în parte sub influența băuturii naționale ; pudelul lui Goethe va fi ieșit și el din bere. Iar cîinele continuă să alerge grăbit, ajunge în dreptul lor și-i depășește. Otto observă uimirea lui Alpatov și-l întrebă :

— În Rusia nu sînt cîini pe străzi ?

— Ba chiar foarte mulți, răspunse Alpatov ; numai că la noi n-am văzut cîini mari cu fundulițe și apoi nici nu se duc la biserică.

Firește că Alpatov glumise, dar Otto, și August, și Minna, se opriră locului ca trăznițI : nu cumva își închipuie el că în Germania cîinii se duc la biserică ?

— Bineînțeles ! răspunse Alpatov. Dimineața, cînd noi plecam de-acasă, se trăgeau clopotele pentru slujba la biserică, iar cîinele acesta — țineți minte — alerga și el. Și acum iar se trag clopotele, slujba s-a terminat, lumea pleacă de la biserică și cîinele aleargă iarăși.

Alpatov spuse asta pe un ton atît de serios încît toți crezură că într-adevăr așa a înțeles dînsul. Dar e nemaipomenit de caraghios, este absolut imposibil ! Și începură să rîdă cu toții atît de zgomotos și de molipsitor încît rîseră și cîțiva trecători, fără să cunoască pricina veseliei.

Catastrofa

Întrunirea metalurgiștilor se ținea într-o mare sală de dans cu estradă. Pentru prezidiu se pusese pe estradă o masă, lîngă care atîrna pe perete o tablă neagră. În sală erau o mulțime de măsuțe la care ședeau muncitorii, unii cu soțiile lor ; mulți dintre ei beau bere și fumau țigări de foi. Probabil că prezidiul fusese ales înainte de sosirea lui Alpatov : pe-o ușă laterală intrară trei muncitori îmbrăcați ca de sărbătoare, în haine bune cu guler și manșete, și luară loc la masă. Apoi, aproape cu totul neobservat veni și se așeză la masă un bătrînel modest, care semăna foarte mult cu vreun meșteșugar de jucării de lemn din cătunul Serghiev, sau cu vreun pantofar-cîrpaci din Taldom.

— August Bebel, șopti Otto Schwartz.

Dar Alpatov îl recunoscuse după o fotografie pe care o văzuse de multe ori, și nu fu deloc surprins ; într-adevăr, Bebel semăna foarte mult cu un simplu meșteșugar rus ; or, în Rusia, asemenea bătrînei emit adesea ideile cele mai uimitoare. Curînd după Bebel intră un bătrîn înalt cu barbă albă și foarte sever, după cum i se păru lui Alpatov. Era Wilhelm Liebknecht. Și, la urmă, tînărul și distinsul

intelectual, avocatul Heine. Președintele deschise adunarea și anunță ordinea de zi : la primul punct figura problema dacă este posibilă victoria în cazul cînd metalurgiștii din Berlin vor face grevă. Cuvîntul se dă avocatului Heine ; tînărul se apropie de tabla neagră și începe să scrie cu creta coloane de cifre explicînd din cînd în cînd semnificația lor, prin cuvinte pe care Alpatov nu le prea înțelege. Totuși, atît berea pe care o băuse mai înainte, cît și cea care a apărut acum în fața tuturor, parcă de la sine, îl ajută pe Alpatov să înțeleagă toate în felul său. E vorba, se gîndea el, de catastrofa mondială care urmează să înceapă prin greva metalurgiștilor. Într-un fel foarte simplu, *ochiometric*, Alpatov ghici că acestui avocat prea puțin îi pasă de marea răsturnare și că nu face decît să-și justifice lipsa de credință, prin calculele sale științifice. Își aduse aminte de copilăria lui, cînd, împreună cu alți trei băieți, încercase să fugă într-o țară uitată, Asia, și ce îngrozitor a fost atunci cînd într-o noapte rece de toamnă, unul din ei a început să-i demonstreze că o asemenea Asie nu există pe lume și că de aceea ei trebuie să se întoarcă acasă. Pe atunci Alpatov găsise în el însuși puterea de a-i astupa gura acelui individ de nimic și, probabil că, acum, Bebel va ști și el să zdrobească toate aceste demonstrații *matematice*. Către sfîrșitul discursului, Alpatov îl ura pe Heine, deși nu înțelesese aproape nimic din cele ce spusese. Toți muncitorii însă își exprimară aprobarea față de cuvîntarea avocatului. Dar deodată parcă se aprinse o flăcăruie în colțul mesei, și această flăcăruie era în privirea lui Bebel : ochii lui se făcură mari de tot, de o frumusețe de nedescris, iar pe obraji și pe buze i se schiță zîmbetul acela pe care Alpatov îl cunoștea atît de bine la prietenul său Efim. Privirea lui Bebel avea ceva din sfîntul inteligent al lui Bielinski, iar buzele, din satirele lui Scedrin. Alpatov recunoscu îndată ceva familiar, rusesc, și se bucură nespus. Abia auzit, Bebel rosti doar două-trei cuvinte, dar parcă aruncase un fulger în mijlocul adunării.

Într-o clipă toți se aprinseră, toți rîdeau în hohote, băteau din picioare sau cu halbele în masă, alții strigau și băteau din palme. Multă vreme președintele n-a fost în stare să restabilească liniștea.

— Ce-a spus ? întrebă Alpatov pe vecinii săi de masă.

I se răspunse ceva în grabă, printre rîsete, dar el nu putea să înțeleagă Plattdeutsch * și decise că Bebel își bătea joc de demonstrațiile matematice cu privire la imposibilitatea catastrofei mondiale.

Dar, după ce așteptă să se potolească rîsetele, Heine luă din nou creta în mînă și începu să înșire pe tabla neagră noi coloane ale armatei sale albe. După aceasta Bebel nu mai ripostă : nu are nici un sens, își zise Alpatov, să-ți iroseşti cuvintele atunci cînd nimeni nu vrea să creadă și, pare-se, poți trăi foarte bine și așa. În concluzie, cu toții votară împotriva grevei.

Dîndu-și de dușcă halba de bere, Alpatov îl întrebă deodată pe Schwartz dacă el crede că într-o zi proletarii din toate țările se vor uni și vor răsturna lumea întreagă.

— Da, am auzit de multe ori, răspunse Otto.

— Și ?

— Ce vreți, m-am gîndit prea puțin la asta, nu prea am timp să mă gîndesc.

— Dar de ce sînteți social-democrat ?

— Dar ce vreți să fiu, dacă nu social-democrat ?

Otto se uită la ceas și se ridică brusc ; în același timp se sculară de la mese și mulți alții : de aci înainte urmau probleme mărunte de fiecare zi. August o zări pe soția sa Elsa care se strecura printre mese pînă la el și se ridică de asemenea. Ieșiră cu toții în stradă și după ce străbătură două-trei străduțe ajunseră în Tiergarten.

În comparație cu zilele de lucru, Tiergarten-ul e de nerecunoscut. Pe aleile pietonilor se mișcă o masă de oameni gătiți în haine de sărbătoare, și toți merg într-o singură direcție, undeva la serbarea trăgători-

* Dialect din Germania de nord-vest.

lor. Călăreți pe cai mici, dar excelenți, merg în galop mărunt și nefiresc pe aleile rezervate lor. Atenția lui Alpatov este atrasă de o femeie pe bicicletă, lac de sudoare și urmată, pe biciclete mai mici, de copiii ei ; la urmă venea tatăl cu o mulțime de pachețele agățate de nasturii hainei, de ghidonul bicicletei și pe portbagajul din spate. Otto se opri lîngă un mic chioșc de bere și le oferi, lui Alpatov și lui August, cîte o *albă* berlineză mare. După ce goli acel vas de sticlă imens, aproape cît o căpățînă de om, plin cu bere de malț, Alpatov avu iarăși senzația că toată lumea e foarte binevoitoare și bună. Dar deodată în mulțime începu oarecare agitație, apoi toți se opriră locului — și pietonii, și călăreții — iar femeia aceea grasă își rezemă bicicleta lîngă un copac, cu toată familia adunată în jur. Din depărtare se auzeau strigăte care se apropiau tot mai mult pînă ce, în sfîrșit, se putu desluși cuvînt *hoch* * ; iar Otto, cuprins de un entuziasm frenetic, îl apucă pe Alpatov de braț, strigîndu-i :

— Împăratul ! v-am spus eu că am să vi-l arăt pe împărat !

Și, într-adevăr. Wilhelm își făcu apariția. Alpatov îl recunoscu îndată după mustățile lui în furculiță. În trăsură alături de el ședea un general. Toată lumea din jur striga *hoch*, și mulți își aruncau în aer cascheteie. Cînd trăsura ajunse în dreptul lor, Otto și August își scoaseră și ei șepcile.

Minna și Elsa strigau *hoch*.

Împăratul trecu și totul porni din nou înainte, în aceeași ordine. Otto se întoarse către Alpatov și-i spuse plin de bucurie :

— Iată, v-am făgăduit și vi l-am arătat, numai că, vă rog să mă scuzați, dar data viitoare cînd veți mai întîlni pe împărat, trebuie să-l salutați.

— Asta-i bună, replică Alpatov ; de ce trebuie să mă înclin în fața împăratului dumneavoastră, cînd nu m-aș înclina nici în fața țarului nostru ?

---

* Trăiască (trad. din lb. germană).

— Pentru că l-am salutat eu, iar dumneavoastră sînteţi împreună cu mine, în calitate de cunoştinţă, răspunse Otto. Dacă dumneavoasră salutaţi o cunoştinţă, atunci trebuie şi eu s-o salut. Aşa-i obiceiul la noi.

— Dar împăratul este oare vrednic de salutul unui social-democrat ?

Otto se fîstîci şi, foarte blajin, căzu pe gînduri.

— De pildă, August Bebel, urmă Alpatov, sigur că nu s-ar înclina în faţa împăratului şi n-ar striga *hoch*.

— Bebel este un conducător, spuse Otto îngîndurat ; el poate şi trebuie să procedeze aşa, pe cîtă vreme eu sînt un om obişnuit, de ce să nu mărturisesc, şi aţi văzut şi dumneavoastră că la noi poporul îl iubeşte pe împărat, toată lumea îl salută, toţi strigă, de ce să rămîn eu în urma altora, credeţi că aşa se poate cîştiga ceva ?

În glasul sincer al lui Otto Alpatov bănui un oarecare adevăr, ce-i drept un adevăr mărunt şi lipsit de orizont, un adevăr local, dar nu se poate, ba chiar ar fi stupid, ca din pricina lui să situezi în răspăr adevărul cel mare : iată, nici Bebel n-a mai vorbit despre catastrofa mondială atunci cînd cifrele au demonstrat adevărul mărunt că nu-i posibil nici măcar o simplă grevă. I se păru că acest adevăr limitat şi necesar constituie şi el o însuşire a excelentei băuturi germane, un fel de lege grozav de simplă şi smerită, ceva în genul „Pîinea noastră cea de toate zilele, dă-ne-o nouă astăzi".

Serbarea ţintaşilor se desfăşura pe o coastă de deal lîngă lac. Erau aici de toate din belşug : corturi, chioşcuri, muzici, măsuţe, căluşei, iar în barăcile de tir se auzeau împuşcături urmate de zgomotele pricinuite de căderea ţintei nimerite. Otto îşi găsi îndată nişte cunoştinţe pe care le chemă la masa lui, unde apărură şi mulţi alţii, cunoscuţi şi necunoscuţi, care beau bere şi fumau ţigări de foi ; cîteva femei dormitau cu capul lăsat pe umărul soţilor lor, dar toate ridicară capul auzind că printre ei s-a aşezat un rus.

Acum Alpatov nu mai trebuie să se gîndească la bere, că trebuie să plătească cuiva și să discute în legătură cu plata, așa cum se întîmplase în berăria aceea mică ; berea apărea de la sine îndată ce-și golea halba ; țigări îi oferea toată lumea — doar știau cu toții că el era un om al pădurilor și al jivinelor sălbatice și că venise dintr-o țară plină de tot felul de minuni și basme. Acum înțelegea perfect ce le trebuie acestor oameni naivi, și le povesti despre urși lucrurile cele mai uluitoare — cum vin în lanurile de ovăz și cum țăranii stau la pîndă în copaci, ba uneori înfig de-a dreptul țăpoiul în ei. Ei se minunează că pînă și astăzi se mai vînează cu țăpoiul și-și închipuie că în Rusia oamenii nu știu să tragă cu arma. Alpatov îi asigură însă că rușii trag foarte bine cu arma și vrea să le demonstreze acest lucru. Atunci toți îl duc, încîntați, la baraca de tir. Acolo sînt o mulțime de figuri de animale și oameni, animalele scot răcnete, oamenii dau din mîini, în clipa în care glontele nimerește un anumit punct. Doar mingea micuță care saltă pe jetul de apă nu poate fi nimerită de nimeni. Lui Alpatov i se dă o pușcă, și, bineînțeles, el țintește mingea săltăreață. Din întîmplare, glontele lui sfarmă în bucățele mingea, dar pe jetul de apă mai apare îndată altă minge, pe care Alpatov trebuie s-o nimerească de trei ori ; altfel poate că într-adevăr a nimerit-o numai din întîmplare. Dar Alpatov observase că apăsase pe trăgaci cînd mingea era tocmai în vîrf iar cătarea se afla sub minge. Trage și, ca și prima oară, mingea se face țăndări, iar cînd, în sfîrșit, glontele lui nimerește și a treia oară, lui Alpatov i se dă insigna asociației de tir, iar în mulțime se aud voci : trebuie să fie un subofițer rus deghizat.

— Și de ce nu ofițer ? întreabă Alpatov.

La care i se răspunde :

— Ofițerii știu să învețe pe alții, dar cei mai buni țintași sînt soldații simpli și pentru asta sînt avansați subofițeri.

Zadarnic încearcă Alpatov să explice că este student, și nu militar, nimeni nu vrea să-l creadă, pentru

că pentru ei un subofițer e ceva mai bun decît un student și toți doresc din toată inima să-i facă plăcere. Acum îl duc în triumf la o masă imensă și aici el bea, fără a mai ține nici o socoteală, și fără nici o măsură. La ultima întrebare :

— Ați ucis mulți urși în viața dumneavoastră ?

Fără să știe nici el de ce, Alpatov răspunse :

— Patruzeci.

După aceea totul se destrămă printre stele, iar el începu să coboare încet cu o paraşută în bezna unei prăpăstii.

Oul fără sare

Otto lucra de mult la uzină, cînd micul adevăr limitat al berii germane apăru în conștiința lui Alpatov cu întreaga sa semnificație adîncă, ca un păcat de moarte. Pe de altă parte însă, era un păcat și adevărul mare al intelectualului rus ; lucrurile luau o întorsătură după care cel mai mare păcat al omului este tocmai de a sări peste micul adevăr limitat al omului mărunt și de a elabora legile marelui adevăr fără a ține seama de existența obișnuită. Dar, ca și în cazul visurilor, esența nu stă în confabulația plină de înfloriturl pe care o poți reda atît de ușor, ci în durerea și dulceața inefabilă care însoțesc toate vedeniile din vis, tot astfel și aici, orice gînd în legătură cu adevărul cel mare și cel limitat era însoțit de un sentiment de responsabilitate personală. Asemenea stare sufletească apăsătoare se numește în Germania *katzenjammer* * și la oamenii muncii apare lunea, zi care poartă la ei denumirea de *albastră*. De *katzenjammer* suferă, firește, toți, dar cel mai mult, acei la care cu acest prilej apar tot felul de probleme : în perioada de *katzenjammer*, orice speranță, de cum se naște, piere de o moarte fatală, orice dorință, orice

* Mahmureală (trad. din lb. germană).

gînd, răsucindu-se cu iuțeală, se însoțește de sentimentul păcatului și al morții. Alpatov voi să se agațe de cea mai din urmă dintre dorințe, care i se părea a fi totodată și cea mai independentă și dezinteresată, și anume de a se întîlni cu logodnica lui din închisoare, dar chiar în clipa cînd se gîndi la asta, glasul destinului îi și răspunse : „Ai s-o vezi, cînd am să-mi văd eu ceafa". Apoi i se arătă prietenul Efim, cu ochii îndurerați ai lui Bielinski, cu zîmbetul satiric al lui Scedrin, și Alpatov citi în acești ochi un reproș pentru micul adevăr german, iar în zîmbet o totală anihilare a visului său despre logodnica cu fața voalată și glas melodios — capriciu cu totul nedemn de un revoluționar. Vocea aspră a destinului rosti încă o dată tare și deslușit cu glasul lui Efim, venind parcă din pereții încăperii :

— Ai s-o vezi, cînd am să-mi văd eu ceafa.

Alpatov sări din pat.

Fără să se spele, fără să se îmbrace, se așază la masă și începe o scrisoare sinceră către Efim :

„Dragă Efim, eu locuiesc la un muncitor social-democrat, ieri l-am văzut chiar cu ochii mei pe August Bebel..."

După ce scrise această frază, Alpatov se opri uluit, atît de adevărul cît și de falsitatea acestei fraze atît de scurte : este absolut adevărat că el locuiește la un social-democrat și, într-adevăr, l-a văzut ieri pe August Bebel în carne și oase ; totodată însă acest mic adevăr limitat al realității nu corespunde cu adevărul prototipului muncitorului-revoluționar și al lui Bebel — conducătorul catastrofei mondiale. Iar cel mai groaznic lucru este că micul adevăr limitat pe care l-a văzut nu zdruncină cîtuși de puțin prototipurile mișcării muncitorești și ale catastrofei mondiale ; toate se vor petrece exact așa cum s-a întîmplat în Rusia, capitalul va ajunge în mîinile unui mic număr de persoane și va fi luat de către masa conștientă a muncitorilor. Micul adevăr limitat nu clintește adevărul cel mare, ci numai pe el, Alpatov, în calitatea lui de participant al catastrofei mondiale :

iată, aceasta este lucrul cel mai groaznic ! De aceea Alpatov nu scrie, ci mușcă mereu vîrful de lemn al condeiului. *Katzenjammer*-ul își închide iarăși cercul vicios, și Alpatov se învinuiește pe sine însuși de lucrul cel mai vrednic de dispreț pe care, odinioară, îl arunca cu atîta mînie în fața narodnicilor : micul adevăr limitat nu este, pînă la urmă, decît un simplu filistinism, ideologia micului burghez...

Deodată se aude soneria în antreu, apoi în ușă apare mîna Minnei cu o scrisoare. Alpatov ia cartea poștală și citește răspunsul trimis de biroul de adrese : *Fräulein* Inna Rostovțeva locuiește în Friedrichstrasse, numărul treisprezece, apartamentul doisprezece la soția pastorului Weiss.

Într-o clipă dispar toate nălucirile *katzenjammer*-ului, și existența obișnuită, cuprinsă într-o adresă exactă, i se pare lui Alpatov aceeași minune sfîntă, vrăjitorie, fericire și putere, ca și pumnul de aur primit de poetul flămînd care nu știa că poemul lui e genial...

Se îmbracă în pripă, fără să uite să prindă de haină frumoasa insignă a asociației de tir și se duce la Minna ca să-și bea cît mai repede cafeaua.

— Sînteți foarte palid, îi spuse ea zîmbind ; azi v-am pregătit cafea neagră cu lămîie, e foarte bun împotriva *katzenjammer*-ului.

— Există o boală, răspunse Alpatov, împotriva căreia nu ajută cafeaua neagră cu lămîie !

— Care-i boala asta ?

În Rusia Alpatov n-ar fi spus nimănui, nici măcar în glumă acest cuvînt, și nu numai în rusește, dar nici în franțuzește ; acest cuvînt banal era bun de luat în glumă, dar Minnei, în nemțește, el se hotărî să spună numele bolii sale :

— Dragostea.

— Despre ce fel de dragoste poate fi vorba dacă nici n-ați văzut încă bine Berlinul ?

— Logodnica mea din Rusia se află aici și va învăța împreună cu mine.

— O să învățați împreună cu logodnica ! exclamă Minna. Înseamnă că la dumneavoastră în Rusia învățați împreună cu logodnicele ? De ce nu ne-ați spus asta aseară, ne-ar fi interesat foarte mult.

După care Minna începu să-l întrebe, foarte calmă, despre părinții logodnicei lui, despre mijloacele de care dispun și de cît timp durează romanul lor. Dacă acest lucru s-ar fi întîmplat în ajun, Alpatov n-ar fi discutat despre așa ceva cu Minna, dar avînd în buzunar adresa exactă a logodnicei sale, îi făcea foarte multă plăcere să discute, și să-și închipuie că și el e la fel ca ceilalți. Îi povesti Minnei că părinții logodnicei sale sînt niște oameni de vază și foarte bogați, că ea e fiica lor unică și că a învățat la Institutul Smolnîi și l-a absolvit cu distincție. Institutul Smolnîi a fost fondat de împărăteasa Ekaterina cea Mare pentru educarea unor mame model. Firește că învățătura primită la Smolnîi este suficientă pentru o femeie, dar în Rusia este la modă să se studieze în străinătate, ceea ce conferă o situație mai bună în societate.

Minna fu pătrunsă de un profund respect față de cuvintele lui Alpatov, și spuse :

— Da, dacă așa stau lucrurile, atunci totul este foarte, foarte bine. Probabil că vă cunoașteți de mult cu logodnica dumneavoastră și poate chiar ați crescut împreună.

Avînd adresa exactă în buzunar, Alpatov îndrăzni să se apropie ceva mai mult de adevăr, și-i răspunse :

— Pe logodnica mea n-am văzut-o decît o singură dată în viața mea, la închisoare, printre două grilaje, iar fața ei era acoperită de un văl verde. Nu țin minte decît vocea ei, foarte melodioasă și, călăuzindu-mă după această voce, trebuie s-o găsesc la Berlin.

Minna, care tot trebăluia prin casă, semăna cu o pasăre în colivie, dar la auzul cuvintelor lui Alpatov se opri în loc și porni să rîdă în hohote : înțelese că și toată povestea lui despre logodnică este o născocire și că i-a tras o păcăleală strașnică.

— Dar de ce, întrebă Alpatov, ar fi cu neputință ? doar și dumneavoastră îl iubiți pe Otto nu pentru

barba și mustățile sale, v-ați îndrăgostit de sufletul lui, iar despre suflet ați aflat prin vocea lui ; aduceți-vă aminte de primele șoapte, de primele cuvinte. N-ați putut să le uitați, asta s-a petrecut abia anul trecut : și la dumneavoastră dragostea a apărut deodată ; dragostea vine pe neașteptate, ca o săgeată.

Minna se roși. E întru totul de acord, iubești pe cineva pentru sufletul său, totuși orice-ai zice, un bărbat trebuie să aibă mustăți.

Și-i spuse, pe un ton glumeț, o zicală germană :

— *Sărutul fără mustăți e ca oul fără sare.*

Adevărul berei germane

Alpatov se opri în dreptul casei cu numărul paisprezece din Friedrichstrasse, își lăsă bicicleta la portar și ajunse aproape pînă la apartamentul soției pastorului Weiss, cînd, în ultima clipă, îi veni în minte că vizita lui atît de matinală va părea foarte stranie și că asta nu se face : deci, trebuie să se prezinte mai tîrziu. La universitate are loc în momentul acesta înmatricularea noilor studenți și, dacă Inna are de gînd să învețe la Berlin, ei se vor întîlni și totul va avea aerul că s-a petrecut întîmplător. Toate aceste considerații erau foarte cuminți și Alpatov își ascunse sie însuși faptul că, pur și simplu, era intimidat.

La universitate, Alpatov scoase tuturor secretarilor peri albi tot întrebîndu-i la ce facultate s-a înscris Inna Rostovțeva ; dar nicăieri, la nici o facultate, nu s-a putut găsi numele acestei rusoaice. În timp ce alerga după aceste informații, intră în vorbă cu el un tînăr student din Saxonia, Adolf Meyer care, cu foarte mult interes, îi puse întrebări despre Rusia.

— Părinții mei sînt oameni foarte săraci, îi mărturisi el deschis lui Alpatov, și mă bate gîndul ca după absolvirea cursurilor să fac o poznă cam în felul în care faceți și dumneavoastră.

— Ce fel de poznă ? întrebă Alpatov.

— Păi cam așa ceva : să plec în Rusia și să mă întorc acasă bogat.

— Asta se poate, spuse Alpatov.

Meyer se bucură foarte mult și-i propuse lui Alpatov să ia gustarea împreună la cantină și să bea un pahar de bere.

— M-am ales și așa cu un *katzenjammer* cumplit după ziua de ieri, încercă să se eschiveze Alpatov.

Dar Meyer îl încredință că un pahar de bere este cel mai bun leac împotriva *katzenjammer*-ului și că tocmai pentru asta există lunea albastră. Alpatov simțea și el dorința să încerce leacul și, mai ales, să-i treacă timpul cît mai repede pînă va veni ora potrivită să facă o vizită în locuința soției pastorului Weiss.

Cei doi studenți ieșiră în stradă și coborîră în una din nenumăratele berării subterane din Berlin.

— Veți studia filozofia ? întrebă Meyer.

— Da, filozofia, răspunse Alpatov ; dar dumneavoastră ?

— Și eu tot filozofia.

Studenții ciocniră paharele în sănătatea filozofiei, rostind tradiționalele cuvinte *„prosit“* și *„meun“*.

Meyer își iubește foarte mult Saxonia lui natală, la Berlin nu a venit decît pentru un semestru și va hoinări puțin, așa cum obișnuiesc toți studenții. De învățat e mai comod, și mai ieftin și mai bine, în Saxonia. Acolo, la Jena, ține acum cursuri Haeckel, iar la Leipzig țin Ostwald și Wundt.

Ciocniră în cinstea Saxoniei.

— În Rusia probabil că e foarte bine să ai o slujbă, spuse Meyer. Te poți întoarce de acolo bogat.

— Nu știu, răspunse Alpatov. Dar germanii se întorc rar de la noi : noi, rușii, nu știu de ce fugim adesea din Rusia, dar germanii trăiesc acolo, și o duc bine.

După aceea Meyer îi propuse un toast în cinstea Rusiei și începu să-l invite cu insistență să vină să învețe la Leipzig : acolo ține cursuri de economie politică celebrul Bücher. Numai că Meyer nu știa prin ce anume devenise Bücher atît de celebru, și atunci

Alpatov îi povesti despre remarcabila lucrare a lui Bücher *Muncă și ritm.* Alpatov vorbea despre îmbinarea muncii cu muzica nu chiar după Bücher, ci după felul în care această idee a lui Bücher se răsfrînsese în el în acest moment cînd aștepta întîlnirea cu Inna Rostovțeva : credința lui în viitorul fericit al oamenilor muncii coincidea cu glasul melodios al logodnicii sale din închisoare. Însuflețindu-se din ce în ce mai mult, Alpatov trage din cartea lui Bücher următoarea concluzie îndrăzneață : nu-i deloc exclus ca însăși creșterea vieții organice pe pămînt să fie însoțită de o muzică misterioasă, și este probabil că poeții și compozitorii ne transmit acest ritm ; iată un exemplu : Avraam l-a născut pe Isaac, Isaac l-a născut pe Iacov...

Meyer îl asculta cu gura căscată, probabil că în viața lui nu mai întîlnise un om atît de interesant.

— Dumneavoastră studiați filozofia, întrebă el, dar ce specialitate anume ați ales ?

— Specialitatea mea va fi, probabil, tocmai economia politică, răspunse Alpatov.

— Și ce-o să faceți cu ea în Rusia ?

— Eu sînt socialist.

— Dar asta găsește aplicare în Rusia ?

— E necesar s-o știi oriunde : acum, istoria omenirii se sfîrșește printr-o catastrofă nemaiauzită. Oare dumneavoastră nu aveți aceeași convingere ?

— Părinții mei sînt oameni săraci, răspunse Meyer jenat.

— Dar dumneavoastră ați găsit totuși cu cale să studiați filozofia : înseamnă că aveți timp pentru a gîndi.

— Eu studiez filozofia pentru pedagogie, de asta mă voi ocupa.

— Dar pedagogia la ce vă trebuie ?

— Se cere pretutindeni ; un profesor de liceu găsește întotdeauna un post convenabil.

Dar Alpatov nu se potolea :

— Pentru ce vă trebuie un post convenabil ?

— Pentru ce îmi trebuie un post ? se miră Meyer ; dar cum aș putea, neavînd un post convenabil, să-mi găsesc o soție convenabilă ?

Alpatov se lăsă brusc pe spătarul scaunului și exclamă revoltat.

— Cum de nu vă e rușine să vă consacrați întreaga activitate spirituală unei femeiuști oarecare, pe care încă nici n-o cunoașteți și care nu are decît un singur atribut : „convenabilă" ?

— Dar ce-ați vrea să fac ? spuse Meyer, tulburat peste măsură ; părinții mei nu-s bogați, dar sînt oameni foarte cumsecade, studiile mele la universitate le-au luat ultimele rezerve bănești, în viitor va trebui să am o situație cel puțin egală cu a lor, iar acest lucru nu este posibil decît dacă... dar dumneavoastră înțelegeți singur toate astea, situația noastră în societate este determinată de soție, iar pentru asta ea are nevoie de bani. Așa trăiesc la noi toți oamenii care muncesc ; spuneți-mi, cum rezolvați asta dumneavoastră, socialiștii ?

— Noi nu rezolvăm asta pe plan individual, ci pe plan social. Problema familiei și problema sexuală sînt numai o parte din problema socială ; întîi noi vom schimba condițiile economice și sociale, iar după aceea ne vom aranja și viața personală într-un fel nou, în cadrul acestor condiții.

— Dar dacă se întîmplă ca natura dumneavoastră masculină să ceară satisfacție înainte de a se creea formele sociale favorabile unei vieți noi ?

— Același lucru se poate întîmpla și cu dumneavoastră ; și dumneavoastră vă poate apărea o logodnică convenabilă înainte ca să fi realizat mijloacele de a o întreține convenabil. Spuneți-mi, ce vă veți face în acest caz, și atunci am să vă răspund și eu.

Meyer zîmbi și-i răspunse :

— La noi, studenții dansează foarte mult în localuri vesele cu fetișcane, și, de obicei, au cîte o croitoreasă, iar cînd studentul absolvă cursurile, el se căsătorește cu logodnica pe care o iubește.

— Asta-i o contabilitate dublă, exclamă Alpatov indignat, — și o porcărie groaznică !

Meyer se rușină foarte mult, atît de mult încît se roși tot.

— Atunci, învățați-mă cum să fac, îl rugă el pe Alpatov cu toată sinceritatea. — Zău că nu știu cum să procedez altfel. Vă rog să mă iertați, dar dumneavoastră personal n-ați simțit încă deloc această necesitate ?...

Alpatov se făcu stacojiu la față și-și plecă privirea în paharul cu bere. Meyer se sperie chiar, și-l apucă de braț.

— Vai, iertați-mă, dragul meu camarad, pentru această indiscreție. Vă asigur că nu mă interesează problemele dumneavoastră personale.

— Nu, nu, nu face nimic, răspunse Alpatov ridicînd privirea, — eu am impresia că iubesc o fată... și acest lucru nu mă stînjenește. Ba chiar parcă văd în acest sentiment o forță care nu admite ca să mă gîndesc la alta : pe cealaltă ați numit-o, mi se pare, croitoreasă ?

— Vă rog, nu trebuie să vă supărați ! exclamă Meyer ; acum înțeleg totul — noi sîntem niște oameni mărunți, sentimentul nostru este dedublat : unul pentru croitoreasă, celălalt pentru logodnică ; la noi toată lumea face așa. Dar dumneavoastră sînteți un om mare, sînteți un erou, am citit despre asta numai la Schiller și credeam că în viață așa ceva nu se întîmplă ; dumneavoastră vreți să trăiți numai prin sentiment. Sînteți un om puternic. Dar, spuneți-mi, ce părere aveți, dacă are loc prefacerea mondială, vom fi și noi oameni mari și puternici ?

Alpatov începu să-l bănuiască pe interlocutorul său că vrea să-și bată joc de el și-i aruncă o privire cercetătoare ; dar neamțul îl privea cu ochii unui iepure de casă, plini de nevinovăție. Atunci Alpatov se hotărî să-i spună întregul adevăr :

— Greșiți foarte mult luîndu-mă drept un om mare și deosebit. Toți rușii noștri care au cercetat viața poporului : Dostoievski, Tolstoi, Turgheniev și,

laolaltă cu ei, toată intelectualitatea noastră, părinții noștri, mamele noastre, recunosc că ceea ce este mare se zămislește în ceea ce este mic și neînsemnat, trăiește în mijlocul maselor, iar omul mare se deosebește numai prin aceea că preia asupra sa, din partea maselor, un mesaj măreț. Iar dumneavoastră parcă ați vrea să creați o morală separată — una pentru cei mari, alta pentru cei mici.

— Tocmai asta este, răspunse Meyer ; în toate timpurile, toți oamenii mari se îngrijeau de cei mici și le dădeau legi bune pentru viața cea de toate zilele, mai ușoare decît pentru ei înșiși. Nu mai trebuie să discutăm, acum totul îmi este limpede, dumneavoastră mergeți pe calea oamenilor mari, dar nu ați apucat încă să pregătiți legile vieții pentru cei mici.

În privirea deschisă și candidă a lui Meyer nu se putea citi decît dorința de a sluji în mod cinstit micul adevăr limitat, care, în Rusia, se numește filistinism.

Ei se despart, firește, ca buni prieteni ; bineînțeles se vor mai întîlni și, poate, chiar se vor pregăti împreună pentru colocvii la materiile pe care le au în comun. În stradă, conducîndu-l pe Meyer, Alpatov observă că acesta avea picioarele puțin strîmbe în urma unui rahitism infantil și îi era greu să și-l închipuie dansînd cu o croitoreasă veselă ; în schimb, în viitor, putea întrezări foarte limpede plimbarea lui duminicală prin Tiergarten la braț cu a sa *anständige Frau.* *

„Ar putea oare cineva care vede lucrurile imparțial să prevadă viitorul meu ?“ — se gîndi Alpatov încălecînd pe bicicletă.

Apăsînd tare pedalele, începu să gonească printre trăsuri spre logodnica sa.

Absurditatea totală a vieții filistine, pe care o auzise de la Meyer, uimirea acestuia la auzul celor povestite despre cartea lui Bücher, toate îi insuflară lui Alpatov forțe noi. Logodnica lui începu să-i apară în

* Soție cumsecade. (trad. din lb. germ.).

închipuire foarte reală în comparație cu fantastica soție cumsecade, de aceea urcă scările fără sfială și sigur de sine, sună la ușa locuinței soției pastorului Weiss.

Fata de seviciu care ieși imediat să deschidă, îi răspunse că domnișoara rusoaică a plecat la Jena.

— A plecat de mult ? întrebă Alpatov.

— Abia de-o oră.

— Dar poate că se întoarce curînd la Berlin ?

— Nu, domnișoara a spus că nu se mai întoarce la Berlin.

— Și n-a lăsat adresa de la Jena ?

— Am s-o întreb îndată pe doamna Weiss.

Dintr-o cameră din fund se auzi glasul soției pastorului Weiss :

— N-a lăsat nimic !

Iar dintr-o altă încăpere, tainică, se auzi și un alt glas profetic :

— Ai să-ți vezi logodnica, doar cînd ai să-ți vezi ceafa.

Zîna saxonă

Dragul meu prieten de departe, nu pot rezista tentației de a-ți împărtăși cîte ceva din lucrurile intime, ce mă înconjoară acum. Îți aduci aminte de băiatul meu, despre care ți-am povestit la început că patruzeci de fete l-au ales șef : acum a terminat școala și se pregătește pentru învățămîntul superior. I-am cetit scrisorile ce ți-am adresat și l-am rugat să-și spună părerea despre romanul lui Alpatov cu Inna Rostovțeva și să-mi descrie, pe cît poate, atitudinea pe care ar avea-o tineretul nou față de povestirea mea. Mi-a răspuns fără ezitare că, personal, povestea îl emoționează foarte mult, — probabil, pentru că bănuiește cîte ceva din viața mea personală, — dar tineretul de astăzi nu va înțelege asemenea povestire, ci va spune : „Asta nu este dragoste, e numai închipuire". Am dis-

cutat multă vreme, el aducîndu-mi o mulțime de exemple de dragoste *reală* în zilele noastre, iar eu demonstrîndu-i, de fiecare dată, că toate cazurile pe care le citează se bazează tot pe închipuire, doar că într-un sens care nu-i de dorit cînd e vorba de a crea pe pămînt un om bun, puternic și inteligent. Dar, după ce-am spus asta, m-am speriat de apăsarea anilor mei : este lucru știut că toți părinții care, în tinerețe, se considerau materialiști și realiști, mai tîrziu, în comparație cu copiii lor, par idealiști. Așadar, este foarte posibil că și acești actuali realiști, care disprețuiesc *închipuirea* în dragoste, pregătesc, la rîndul lor, vreo surpriză ideală pentru copiii lor. Lăsînd deoparte cazurile rele din prezent, am început împreună cu fiul meu, să caut acel sens bun al realismului lui din care, mai tîrziu, apare, fără să știi cum, „idealismul", și am hotărît împreună că acest realism este exigența insistentă a tineretului de astăzi de a avea noi forme de trai, în conformitate cu epoca noastră neobișnuită.

— Dar atunci, i-am spus fiului meu, nu prea ne-am depărtat unul de altul : nici noi nu am avut un model în această privință și fiecare rezolva aceste probleme în felul său.

— Dar de ce oare, mă întrebă fiul meu, — această Inna a ta refuză să fie găsită de Alpatov, și fuge mereu ?

— Te asigur, fiule, i-am spus eu, că în această povestire simt că nu sînt altceva decît o mică rotiță peste care s-a înfășurat cureaua de transmisie de la un lanț uriaș ; eu nu născocesc nimic : Inna trebuie să fugă de Alpatov.

I-am făcut fiului meu o concesie, ținînd seama de obișnuita înclinație a tineretului spre legile naturale.

— Eu îmi imaginez, i-am spus, că forța creatoare a naturii, devenind o chestiune personală a individului, suferă o transfigurare, dar nu trădează legile generale ; Inna trebuie să fugă de Alpatov tot astfel cum, într-o cușcă în care două animale sînt puse să se împerecheze, femela aleargă multă vreme în cerc refuzîndu-se masculului. Și în zborul nupțial al păsărilor,

ea zboară întotdeauna cu iuțeală înaintea lui, iar el caută s-o prindă. Diferența față de noi stă numai în faptul că la ei nimeni nu acordă atenție celor care pier în invincibila năzuință a fiecăruia de a-și continua existența, înmulțindu-se ; romanul animalelor se sfîrșește prin împerechere. Dar în lumea oamenilor, după cîte înțeleg eu, elanul vieții este mai variat și mai subtil decît la animale, la noi nunta nu este unicul sfîrșit posibil, dimpotrivă, traiectoria amoroasă a omului pe pămînt ne interesează tot atît de mult ca și traiectoria lui de muritor.

După aceste cuvinte fiul meu căzu pe gînduri.

Dragă prietene, această referire la contemporaneitate îmi dă și mai multă îndrăzneală să las frîu liber închipuirii mele, deoarece m-am convins că tații nu au transmis copiilor forme de căsătorie gata făcute, mamele, în timpul revoluției, au schimbat pe pîine zestrea fetelor lor, iar în acest vid al vieții cotidiene visurile și idealurile lui Alpatov sînt reale și-și vor găsi comentatorii lor.

Există vise muzicale ce revin mereu, dar care nu se mai repetă dacă încerci să le povestești, fie chiar și ființei celei mai apropiate, sau vrei să le notezi : pus în cuvinte, visul se depărtează pentru totdeauna și nu se mai întoarce. De aceea, probabil, se teme toată lumea să scrie despre lucrurile cele mai dragi și mai intime și, probabil, că tot de aceea sînt atît de rari poeții adevărați. Dar aceste cuvinte eliberate devin ele însile un fel de ființe, de multe ori își vîră nasul în treburile noastre și schimbă raporturile. Tot astfel și Minna l-a primit cu totul altfel pe Alpatov după ce el îi dăduse să înțeleagă cîte ceva despre dragostea lui neobișnuită. Deși cuvintele lui despre lucrul care era pentru el cel mai intim și mai scump i se păruseră acestei tinere femei un fel de glumă sau vis poetic, totuși ele n-au trecut zadarnic, căci, cu zîmbetul fluturînd pe buze, ea l-a întrebat aproape prietenește :

— Cum merg treburile, domnule Alpatov, v-ați găsit logodnica ?

Alpatov răspunse trist :

— Nu, dragă doamnă Schwartz, logodnica mea a plecat astăzi la Jena și nici măcar nu mi-a lăsat adresa ei.

Minna îl privi atent pe Alpatov și înțelese că logodnica nu era o născocire. Tot atît de serioasă, și cu multă căldură, ea îi spuse :

— Vă rog să nu fiți mîhnit, nu fiți trist, bucurați-vă că logodnica dumneavoastră a plecat din acest Berlin aspru de piatră. Jena este locul meu de baștină, e un orășel încîntător și acolo o s-o găsiți îndată pe domnișoara rusoaică.

Apoi îi povesti despre o *Germanie Verde*. Acolo, în munții Thüringiei, acoperiți de păduri fermecătoare învăluite întotdeauna de o pîclă viorie, s-au dezvoltat mici orășele în care trăiesc grădinari ; aceste orășele nu se dușmănesc cu natura, iar oamenii de acolo sînt foarte buni, cu totul altfel decît în Prusia.

Cînd Minna rosti cuvintele *Germania Verde*, Alpatov își aduse vag aminte de ceva, dar abia noaptea în somn își dădu seama despre ce era vorba : această *Germanie Verde* îi apăru sub chipul Ușii Verzi, un vis care, după cum i se părea, i se repetase de mii de ori. Ușa Verde îi apărea întotdeauna într-un crîng de copaci înlănțuiți de hamei și acoperiți, la rădăcină, de o iarbă înaltă și necălcată de nimeni. El trebuie să treacă prin această ușă fără să atingă un singur firicel de iarbă, fără să tulbure nici o gînganie...

Întregul vis era muzical, melodiile erau totdeauna aceleași și atît de clare încît de fiecare dată la sfîrșitul visului lua hotărîrea să le cînte. Însă de fiecare dată, fără nici o excepție, toate încercările lui de a le cînta dădeau greș. E foarte probabil că acei care, plecînd dimineața la slujbă, fluieră vreo melodie la modă, o fac în locul propriei lor melodii unice. Dar, deși Alpatov era foarte sensibil la muzică, nu avea de loc ureche muzicală ; apoi, în afară de asta, propria lui melodie i se părea atît de minunată încît nici prin cap nu-i trecea că ar putea să fluiere altceva în locul ei. În schimb, simte nevoia să se miște, să schimbe ceva,

să înceapă ceva. Şi astfel, „a trece prin Uşa Verde“ se transformă la trezire în hotărîrea de a pleca în Germania Verde, şi astă cît mai iute cu putinţă.

Iar Minna nu avea nici un fel de îndoieli în legătură cu Alpatov : încă din ajun ea hotărîse că chiriaşul lor va pleca neapărat în dimineaţa următoare la Jena şi chiar pregăti o prăjitură pentru doamna profesor Nipperdey la care slujise vreme îndelungată. Ea îl asigură pe Alpatov că doamna Nipperdey o va găsi pe logodnica lui în aceeaşi zi chiar : doar tot ea o ajutase să se mărite cu Otto.

În antreu Minna stăruie, luîndu-şi rămas bun de la Alpatov :

— Nu, aşa o să uitaţi ! Mai bine notaţi-vă pe-o bucăţică de hîrtie : *Frau Nipperdey,* şi faceţi şi un nod la batistă.

Alpatov făcu un nod la batistă şi strînse încă o dată mîna acelei femei atît de bune. Ieşind în stradă, nu uită să arunce o privire sus ; ghicise bine : Minna era la fereastră. Apoi, la cotitură, cînd aruncă o ultimă privire, văzu pe balcoanele de la toate etajele gospodinele în şorţuri albe scoţînd la soare şi aer pilotele şi rufăria de pat. Minna, de sub acoperiş, îi flutura o batistă albă, în timp ce jos asfaltul se curăţa şi se stropea, şi totul mirosea a piatră şi apă.

Pădurarul blajin

Visul despre Uşa Verde încă nu se destrămase cu totul cînd Alpatov văzu din fereastra vagonului ticsit de muncitori şi femei cu coşuri imense, primele ramificaţii ale munţilor Thüringiei acoperiţi de păduri viorii. Aceste păduri de munte aveau în ele ceva simplu, ceva cu care te obişnuieşti atît de uşor, ceva atît de îmbietor şi de asemănător cu visul despre Uşa Verde, încît Alpatov simţi dorinţa de a îmbrăţişa un bătrînel din Saxonia, cu chipul candid, care şedea pe un coş ; în aceeaşi clipă descifră sensul unui cuvînt

german pe care-l folosise Minna la despărțire vorbind despre saxoni. Ea i-a numit pe compatrioții săi *gemütliche Sachsen,* și Alpatov căutase toată ziua un echivalent în limba rusă : buni, simpli, prietenoși — dar nu era același lucru. În clipa însă cînd simți dorința de a-l îmbrățișa pe pădurarul acela cu chipul brăzdat de riduri saxone pline de bunătate și naivitate, ghici deodată ce înseamnă pe rusește cuvîntul german : saxonii sînt un popor blajin. Bătrînul îi povesti lui Alpatov că la Jena toate-s bune, sînt multe grădini și tot felul de poame, și că în pădure, pe niște tufe de rășinoase, cresc boabe mici și albastre care-ți răcoresc gura pe căldură și din care se face în Saxonia un *cvas* * excelent. Iar cînd pădurarul se interesă la rîndul său de ce se duce Alpatov la Jena, acestuia i s-a părut ușor și simplu să-i povestească despre logodnica lui și să-i spună că din tren se va duce direct la biroul de adrese.

— Nu trebuie să pierdeți timpul, spuse bătrînul blajin ; logodnica dumneavoastră a tras probabil la doamna profesor Nipperdey.

— Nipperdey ! exclamă Alpatov. Dar cum de v-ați gîndit că logodnica mea se află la doamna profesor ?

— Foarte simplu, răspunse pădurarul ; Jena este un orășel mic, străinii trag întotdeauna la doamna Nipperdey, ferestrele casei ei dau spre munți. Eu locuiesc în apropiere, avem același drum. Am să vă conduc pînă acolo și vă veți găsi cu siguranță logodnica.

Vișinele se copseseră, și cînd Alpatov, însoțit de pădurar, se pomeni mergînd pe un drum-alee de pomi fructiferi cu fructe coapte care atîrnau chiar deasupra cărării laterale, gata să-i cadă singure în gură, el recunoscu cu nespusă bucurie povestirile din copilărie despre drumurile-alei din Europa. Una din vișinele coapte era atît de mare, încît Alpatov se opri să mîngîie cu degetul pielița ei catifelată. Însoțitorul său, împovărat de un coș imens, observă gestul lui și-i spuse :

— Mîncați, mîncați !

---

* Băutură fermentată din fructe, miere, pîine, etc.

— Mă tem, răspunse Alpatov, am auzit că nimeni n-are voie să se atingă de fructele care cresc la marginea drumului.

Bătrînul fu atît de uimit, încît lăsă jos coșul și se așeză ca să-și tragă sufletul.

— Cine v-a spus prostiile astea ? Noi nu ne atingem de ele pentru că n-avem nevoie : la noi aproape fiecare are livada lui. Dar vă rog, vă rog chiar foarte mult, mîncați fără nici o grijă. Pentru că și saxonii se duc în Rusia și, de bună seamă, că și ei mănîncă acolo. Vă rog frumos, la noi se găsesc din belșug, mîncați cît vă poftește inima.

În drum întîlniră alei de peri, meri, castani și pruni. Nu mai era mult pînă la pădure și se putea zări chiar turnulețul ascuțit al vilei doamnei Nipperdey, dar pădurarul stărui ca Alpatov să cotească puțin din drum, în pădure, ca să admire fructele sălbatice din Thüringia.

Intrară în pădure și în scurtă vreme ajunseră la o poiană plină de tufe ; aici păduraul îi arătă niște simple boabe albastre de ienupăr, cu care în Rusia se hrănesc cocoșii de pădure. Alpatov le cunoștea foarte bine după miros, dar niciodată nu-i trecuse prin cap să le guste. Fructul avea un gust dulceag și gura i se umplu de aroma pădurii. Bătrînul observă că lui Alpatov i-au plăcut și-i spuse luîndu-și rămas bun de la el :

— Mîncați cît poftiți, asta răcorește foarte mult ; iar după aceea luați-o pe cărare înainte ; eu o iau în partea asta, iar dumneavoastră în partea aceea, la logodnica dumneavoastră ; acolo locuiește, uitați-vă, acolo !

Șalul alb

Alpatov ar fi avut chef să mai rămînă singur printre copacii înalți ale căror vîrfuri foșneau ușor, dar în pădure începuse să se înserereze și trebuia să-și caute

un adăpost pentru noapte. Porni pe cărare, neînchipuindu-şi că proprietatea doamnei profesor este atît de aproape. Brusc copacii se dădură în lături şi Alpatov se pomeni în mijlocul unor straturi de flori în faţa terasei, pe care cinau o mulţime de oameni. Fu observat şi, evident, toţi aşteptau acum cu uimire să vadă cine apăruse din pădure. Dar el nu putea să ajungă prea repede pînă la terasă, pentru că nu exista nici o alee dreaptă ; mai mult, nimeri într-un labirint care-l sili că facă de cîteva ori cale întoarsă. Toate acestea l-au descumpănit grozav pe Alpatov care nu fusese încă printre lumea bună din străinătate. Multă vreme chipurile oamenilor de pe terasă rămaseră nedeslușite, şi abia cînd a ajuns foarte aproape a întîlnit privirea unei bătrîne severe, îmbrăcată într-o rochie cenuşie. Alpatov îşi scoase pălăria şi o salută pe doamna Nipperdey, prezentîndu-se : un turist rus care caută o cameră pentru a petrece noaptea. Doamna profesor îi răspunse cu simplitate :

— Mi-am închipuit eu că dumneavoastră căutaţi o pensiune, sau o cameră liberă. Vă rog să poftiţi la masă.

Alpatov nimereşte într-un torent neîntrerupt de farfurioare cu peştişori afumaţi, cu unt, cu brînză, cu cîrnaţi, cu pîine albă, pîine dulce, pîine neagră, pîine acră şi încă un fel de pîine dulce-acrişoară. Fiecare farfurie vine cu un amabil *poftiţi,* la care urmează răspunsul *mulţumesc,* o însoţeşti neapărat cu *poftiţi* şi rămîi cu *mulţumesc,* şi abia apuci să iei în mînă furculiţa că mai apare o farfurioară şi iar trebuie s-o întîmpini şi s-o treci mai departe politicos. În jurul mesei rotunde şi mari oamenii nu atît mănîncă cît se invită şi mulţumesc reciproc, într-un neîncetat du-te-vino de *danke* şi *bitte.* Dar Alpatov se acomodează foarte repede cu acest torent, pentru că şi-a amintit de soţia diaconului, Eupraxia Mihailovna, care venea de zile mari în vizită la mama lui cu fetiţa ei Niura, cu care se aşeza pe scaunele de lîngă perete, iar după aceea amîndouă şedeau mai mult moarte decît vii la masă, trăgînd cu ochiul la ceea ce fac alţii : cum făcea

toată lumea, așa făceau și ele. Alpatov se smeri pînă la nivelul soției diaconului : or, în societatea germană tocmai asta se cerea pentru a părea un tînăr bine educat și de familie bună. Foarte mulțumită, doamna Nipperdey spuse :

— Ce întîmplare fericită ; că tocmai astăzi a plecat de la noi o tînără rusoaică fermecătoare, eliberînd astfel camera pentru un simpatic compatriot de-al ei.

— Îmi permiteți să-i aflu numele ?

— Ea se numește, răspunse gazda, *fräulein* Inna Rostovțeva.

— Ah !

Cînd, după aceea, gazda zîmbi, și zîmbiră și ceilalți, iar Alpatov se uită nedumerit, doamna profesor explică :

— Dumneavoastră ați rostit „ah" exact în același fel rusesc ca și *fräulein* Inna ; noi toți am încercat s-o învățăm să pronunțe ca la noi, gutural, dar ea nu izbutea niciodată. Dar de ce-ați exclamat „ah" la auzul numelui ei, nu cumva o cunoașteți ?

— M-am întîlnit cu dînsa în Rusia.

— Ea ne-a povestit multe lucruri interesante despre fetele din Rusia care se duc uneori la închisoare pentru a se întîlni cu un deținut pe care nu-l cunosc, sub pretextul că sînt logodnicele lor, și că a făcut și ea la fel, și că are un logodnic cu care nu s-a văzut decît o singură dată printr-un grilaj dublu, și acum îl așteaptă să vină aici. Asta seamănă foarte mult cu un roman de Walter Scott.

Alpatov reuși să se stăpînească și răspunse :

— Iar mie asemenea romane mi se par mai mult în genul Șeherezadei — o mie și una de nopți.

Cu această părere toată lumea fu de acord, iar un filolog încercă chiar să întărească lucrul aducînd și alte exemple de influență a culturii arabe asupra culturii slave în antichitate, datorită relațiilor comerciale pe cursul inferior al Volgăi. După cină, doamna Nipperdey îl conduse personal pe Alpatov pentru a-i arăta camera, cea mai mare și mai luminoasă din întreaga pensiune. Lumina amurgului nu se stinsese încă de

tot și prin ferestrele imense se vedeau dealuri împădurite ; privindu-le Alpatov se hotărî s-o întrebe pe doamna profesor unde plecase *fräulein* Rostovțeva.

— Dumneavoastră, rușii, sînteți uimitori, răspunse doamna profesor ; sînteți în stare să aveți față de născocirile poetice și de imaginile plastice sau muzicale aceeași atitudine ca și față de realitatea practică ; *Fräulein* Inna dorește, în primul rînd, să vadă la Wartburg sala unde a avut loc întrecerea între cîntăreții Wolfram și Tannhäuser ; pesemne că pe dînsa o interesează povestea ducelui de Weimar mult mai mult decît istoria casei actuale a Hohenzollernilor sau a Romanovilor, iar la sfîrșitul călătoriei sale vrea să vadă la Dresda *Madona sixtină* a lui Rafael precum și cîteva capodopere ale venețienilor.

Se pare că doamna Nipperdey mai voia să povestească ceva despre planurile de viitor ale *fericitei* domnișoare din Rusia, dar deodată exclamă, plesnindu-și palmele :

— *Fräulein* Inna și-a uitat la noi minunatul ei șal !

— Nu aveți nici o grijă, răspunse Alpatov ; sînt sigur că la Dresda am s-o întîlnesc, ba poate chiar că am s-o ajung din urmă încă înainte, și-i voi da șalul, puteți să nu vă faceți nici o grijă în privința asta.

— Așadar, și dumneavoastră vreți să mergeți pe urmele poetice ale istoriei noastre ? Ce oameni fericiți sînteți ! spuse doamna profesor.

Urînd noului său locatar o noapte bună, gazda ieși din cameră. Alpatov încuie ușa cu cheia și contemplă multă vreme șalul vechi de mătase, cu broderie albă.

Visul în trepte

Se întîmplă uneori că visezi un lucru dorit, dar cu totul imposibil în viață, și vedenia aceea se lipește atît de mult de tine încît, trezindu-te, nu te poți despărți de ea dintr-o dată, ci cobori treptat în realitate, ca pe o mică scară într-o apă rece. Încă din fragеda lui co-

pilărie, Alpatov avea destul de des același vis : un tînăr mesteacăn cu frunze de aur sunînd armonios, și de care el se apropie și își ia cu amintire cîteva frunzulițe. După aceea coboară o treaptă și se face, tot în vis, că se trezește și constată că în lumea reală nu există mesteceni cu frunze de aur care cîntă. Dar mîna pipăie ceva în buzunar și inima începe să-i bată mai tare, plină de speranță : iată, acum degetele au identificat obiectul, și numai teama de a nu se înșela din nou îl împiedică să scoată un chiot de bucurie. Dar iată că, în sfîrșit, în mîna lui lucește frunzulița de aur ; ar vrea să alerge ca să ajungă cît mai repede în mijlocul oamenilor, să le aducă cît mai repede vestea că pe acest pămînt există minuni care înseamnă totodată, fără să știe cum, și salvarea lumii, deplina mîntuire din lanțul vrăjit al lui Kașcei a tuturor nefericiților de pretutindeni întemnițați și osîndiți să-și cîștige pîinea în sudoarea frunții și să nască în dureri alți oameni blestemați dintru începutul lumii. Iar după această mare bucurie, visul mai coboară încă o treaptă și totul iese în vileag : în viață nu există mesteceni cîntători.

În noaptea aceea Alpatov avu din nou un vis în trepte. Se făcea că blajinul saxon îi arată în pădure o cărare tainică ascunsă de tufele de ienuperi, și-i spune : „Duceți-vă într-acolo, domnul meu, logodnica dumneavoastră este acolo ! O vedeți ?“ Alpatov merge puțin pe această cărare, și i se arată familiara Ușă Verde, acoperită de o împletitură de ierburi printre care trebuie să treacă fără să atingă vreun fir. Simte că nu e greu deloc să treacă printre ierburi fără a clinti o singură floare, și fără a tulbura vreo gînganie ; pentru asta nu trebuie decît să renunțe la orice folos pentru el însuși. Și simte că-i vine foarte ușor să-și lase dorințele de partea cealaltă a Ușii Verzi, și teama obișnuită față de acest lucru e numai o amăgire. O dorință e ceva mărunt, cu totul de prisos, pe cîtă vreme lucrurile mari trec nestingherite printre ierburi, învăluindu-le asemenea văzduhului, fără a clinti nici măcar petala unei flori. Iar de partea cea-

laltă se află aceleași tufe de ienuperi, brazi, pini, cărări, poiene cu flori, și doar printr-un singur lucru acea lume se deosebește de lumea obișnuită, și anume că se dezvoltă muzical, pretutindeni, în jur, e o muzică firească, pe care noi o imităm cu atîta cazmă în viața obișnuită, făcînd mișcări caraghioase cu coatele și cu degetele. Vine logodnica lui... Și visul se întrerupe. Nu mai rămîne decît palida amintire a unui obiect pe care logodnica l-a lăsat în palma lui. Dar din această neînsemnată amintire se încinge treptat, asemenea focului, o mare bucurie, căci nu-i greu să trăiești și să suferi dacă afli, cu ajutorul unui mic obiect, despre o lume muzicală, existînd în lucrurile cele mai simple. Iată-l, șalul acesta alb, el îl poate vedea ; a pătruns în viață, venind din muzică. S-ar părea că nu poate fi nici o îndoială, totuși, e mai bine să verifice coborînd încă o treaptă. Și, în felul acesta, el coboară tot mai jos, dar șalul continuă să existe. Acum aude deslușit glasuri dincolo de perete, recunoaște chiar glasul doamnei profesor, înțelege că se pregătește cafeaua pe verandă...

De data aceasta Alpatov n-a mai fost silit să coboare pînă la ultima treaptă, și în viață totul a rămas așa cum fusese și în vis : prin ferestrele largi se vedeau dealurile Germaniei verzi scăldate în soare, pe cerul albastru și imens se roteau în cercuri line doi ulii, iar pe peretele de brad nevopsit atîrna un șal mare și alb...

Germania verde

Alpatov n-a dat nici o atenție Germaniei militare, despre care vorbeau cu indignare toți oamenii cu convingeri liberale. La Berlin, el a privit viața prin perspectiva posibilităților optime ; pentru el, șeful statului era Bebel, și nu Wilhelm, clasa dominantă era proletariatul, iunkerii și burghezia. Iar cînd își întorcea privirea spre trecutul țării și spre provincie, pe primul plan

nu apărea Bismarck, care unificase toate provinciile, ci ducele de Weimar cu poeții Goethe și Schiller. Șalul fermecat din cufărașul prins de ghidonul bicicletei îl invita pe acest tînăr rus să admire pămîntul Germaniei verzi, unde fiecare palmă fusese prelucrată cu dragoste de către om.

Și cine în afară de un rus, strivit de povara pămîntului înțelenit, ar putea înțelege atît de bine, prin contrast, măreția muncii omului care transformă totul, — și nu a unui om genial, ci a oamenilor cei mai obișnuiți, acei care în Rusia sînt numiți cu dispreț pămînteni. Căci acolo numai dușmanilor li se urează *călătorie sprîncenată*, invocînd parcă prin aceasta forțe magice pentru a se mîntui de dușmani. Acolo dușmanului i se urează drum bun, doar-doar o pleca mai repede, în timp ce prietenul este osîndit să se tîrască toată viața într-o mlaștină fără de sfîrșit. În Germania drumul se întindea neted în întreaga țară, și era o adevărată voluptate să o străbați pe niște roți de cauciuc, să te oprești sub cîte un copac umbros, contemplînd cu admirație pămîntul prelucrat. Alpatov avea impresia că blestemul biblic aruncat asupra omului — osînda lui de a munci în robie — se referea numai la Rusia și că primul Adam a fost azvîrlit acolo, în centrul cernoziomului rusesc. Cîte vaiete ale omului osîndit să muncească pămîntul în sudoarea frunții sale se aud acolo, cîte gemete ale femeilor născînd în dureri, uneori chiar pe cîmp sau pe-un imaș. Ai zice că pînă și lui Dumnezeu i s-a făcut lehamite să tot asculte vaietele, și de aceea a creat un al doilea Adam, dar lutul rusesc n-a fost în stare să dea ceva mai bun, și noul Adam a păcătuit din nou, și din nou a fost aruncat pe pămîntul ocupat în întregime de primul Adam. Atunci, spre mirarea lumii întregi, în țara nesfîrșitelor stepe și păduri, a apărut un om nou, țăranul rus lipsit de pămînt și revoltat împotriva lui Dumnezeu care l-a osîndit să lucreze pămîntul, dar a uitat să-i dea pămînt...

Pe vremuri, Alpatov cultivase în sine și un sentiment teoretic de dispreț față de viața fermierilor și țăranilor germani. În concepția lui, ei reprezentau pătura

cea mai refractară față de tot ce este nou, niște filistini înveterați.

Iar acum o idee vagă îi flutura înaintea ochilor minții, ceva asupra căruia, după cum simțea el, va mai trebui să mediteze încă mult de tot. Șalul fermecat transformase obiectele din jur, și țara filistinismului se metamorfozase în țara iertării, în Germania verde. De departe, aveai impresia că pretutindeni se întind păduri albăstrui, dar cînd te apropiai, constatai că sînt crînguri plantate de mîna omului. Pretutindeni se găsesc crînguri printre cîmpii, dar în aceste păduri plantate, păsările cîntătoare sînt mult mai numeroase decît în nesfîrșitele și sălbaticele păduri rusești, iar din cînd în cînd, capre sălbatice treceau în fugă prin poieniță.

Încetul cu încetul totul se transfera și asupra lui însuși : de vreme ce el se află acum într-o țară iertată, poate lua parte și la bucuriile ei, fie numai temporar, fie numai în calitate de oaspete, dar dacă este temporar, să fie din plin ; așadar la o parte tot ce-a fost înainte : cu asta nu pricinuiește nici un rău nimănui.

Părea că visurile romanticilor mai dăinuie, plutind ca o pîclă viorie deasupra munților împăduriți ai Thüringiei. Drumul alb, asemenea șalului fermecat al logodnicei lui care îi scapă mereu, șerpuiește printre munți. Tînărul rus bea apa rece a izvorului pe lîngă care treceau pelerini, amintindu-i lui Tannhäuser, cu cîntecul lor, de nobila sa datorie. Iată și sala din Wartburg în care s-au întrecut cîntăreții, unde Wolfram a cîntat despre luceafărul de seară. Alpatov reuși să afle ce vroia : i se spuse că logodnica lui trecuse pe acolo. Iar în parcul din Weimar el străbate aceleași alei pe care le-a străbătut și Goethe și recită cu glas tare, în nemțește, *Ifigenia* lui. Un sens nou al celebrei tragedii i se dezvăluie în locul unde ea fusese zămislită. Ifigenia fusese blestemată, dar prin voință, prin rațiune și milă, ea a rupt lanțul lui Kașcei.

Din parcul din Weimar poți coborî pe o cărare spre un han de țară și, lîngă o halbă de bere, poți să citești toată ziua un volum din filozofia naturală a lui Goethe,

cumpărat într-o prăvălioară pentru cîțiva pfenigi. Citind, Alpatov ridică din cînd în cînd privirea spre pîcla viorie a pădurilor germane și i se pare că așa ceva nu există în Rusia. Un nor mare se apropie, plutind, de munte ; în clipa cînd norul se întîlnește cu muntele, lui Alpatov îi apare deodată întregul sens al cărții citite. De altfel, el îl cunoștea și înainte, însă nu îndrăznea să-l exprime, dar acum a găsit în text o confirmare : era o carte despre sentimentul interior al vieții. Căci lucrul de care te desparți cu nespusă durere sînt minunile, cînd ele sînt interzise fiind considerate amăgiri : că lumea a fost zidită în șase zile, că Moise a putut face ca apa să țîșnească din stîncă printr-o lovitură de toiag, că toiagul lui Aaron a înflorit. Dar acum, dacă admiți că legile naturale sînt asemenea unor maluri absolut necesare, vezi că între aceste maluri curge un fluviu de minuni, iar zidirea lumii după legile evoluției nu pierde farmecul unei minuni ; poți înțelege și apa lui Moise, și toiagul înflorit al lui Aaron, și toate celelalte : ajunge să transpui minunea în interiorul legii, și atunci minunea începe să trăiască o viață proprie, iar basmul muzical se transformă în cea mai profundă lege a naturii.

Alpatov avea senzația că descoperise în Goethe un univers întreg, fără să-i treacă cîtuși de puțin prin minte că Goethe însuși i-a fost descoperit de șalul fermecat închis în cufărașul fixat de ghidonul bicicletei și așternîndu-se totodată ca un drum neted înaintea lui.

Șalul fermecat, îmbinat cu filozofia naturală a lui Goethe, îi făgăduiește lui Alpatov minuni, nu numai în aceste alei umbroase, ci pînă și în munca cea mai brută. De pildă, de ce nu s-ar apropia de acest uriaș cu bretele albastre deasupra cămășii albe, ca să-l întrebe despre crearea de minuni în Germania verde ? Uriașul-grădinar roboțește lîngă o grămadă înaltă de bălegar. Alpatov descalecă de pe bicicletă, îl salută. Uriașul așteaptă.

— Sînt străin, spune Alpatov, și mă interesează foarte mult ce se face în Germania cu bălegarul.

— Ah, e foarte interesant ! spune uriașul.

Grădinarul înțelege foarte bine interesul lui Alpatov, iar tînărului i se pare că această înțelegere constituie dovada incontestabilă că înlăuntrul legilor naturii trăiesc basme și minuni.

În acest timp grădinarul îi povestește bucuros și plin de mîndrie despre activitatea sa atît de simplă : noaptea, din această grămadă mare de bălegar, se scurge un lichid într-un mic șanț de beton — e un lichid foarte prețios. În fiecare dimineață trebuie să-l torni din nou peste bălegar, iar el se scurge iarăși în șanț, și iar e turnat deasupra.

— Acesta este aurul trecutului, spuse uriașul ; noi îl păzim bine : îngrijirile pe care i le dăm îi priesc foarte mult.

Alpatov se agață de aceste cuvinte : în limba germană el nu poate încă să înțeleagă cuvintele simplu, ci, de multe ori, ele prind viață, așa cum se întîmpla în copilărie cu cuvintele limbii materne care abia mult mai tîrziu au devenit, prin întrebuințare, niște cuvinte obișnuite.

— Dumneavoastră ați spus că bălegarului îi priesc îngrijirile pe care i le dați, de parcă bălegarul ar putea simți ceva !

Uriașul îi zîmbi străinului :

— O, firește că bălegarul poate simți ceva !

După ce se gîndi o clipă, mai adăugă :

— Întîi îi prieste bălegarului, apoi și omului, deoarece se știe că dacă îi prieste bălegarului, îi prieste și gospodarului.

Asta-i tot ceea ce Alpatov a putut afla de la grădinar, dar pentru el era foarte mult. Acum, oriunde își aruncă privirea, nici un lucru nu-i mai întoarce spatele și nu-l mustră, așa cum se întîmpla acasă, în patria lui. Totul și toate — drumul acesta minunat, orbitor de alb, șerpuind peste cîmpiile verzi, șănțulețele drepte de-a lungul drumului, fructele din pomi atîrnînd îmbietor, vacile frumoase în mijlocul cărora se plimbă și un Apis egiptean, caii mari de muncă, înhămați la căruțe uriașe, crîngurile cu păsări cîntătoare,

casele din sate, albe și cu etaj, dar, mai ales pămîntul, lucrat, îngrășat, cu un strat catifelat deasupra lui, toate îi vorbesc în felul lor :

— Îmi prieste mie și, de aceea, îi prieste și omului.

Madona Sixtină

În întreaga Germanie verde, Alpatov află de la cameristele din hoteluri, de la chelnerii din restaurante, de la ghizii prin munți și de la bătrînul paznic al casei lui Schiller că pe acolo a trecut o tînără rusoaică, frumoasă, veselă și darnică. La întrebarea lui „cînd a trecut pe aici ?“ la început i se răspundea „alaltăieri“, apoi, atunci cînd a stat toată ziua cufundat în cartea lui Goethe, i s-a spus : „acum trei zile“, apoi iar a ajuns-o din urmă, iar la Venusberg domnișoara care vindea ilustrate îi spuse : „Domnișoara rusoaică a trecut pe aici alaltăieri, a cumpărat o mulțime de ilustrate, a stat multă vreme ca să le scrie în chioșc și mi le-a dat să le pun la poștă“. După asta Alpatov aproape că nu s-a mai dat jos de pe bicicletă, iar pe Elba i s-a spus în port : „Domnișoara rusoaică a plecat ieri la Dresda în tovărășia unui tînăr suedez“.

— Cum adică suedez ? se miră Alpatov.

Și în timpul ăsta privește aleea presărată cu nisip galben unde i se pare că, tocmai în fund, pe o bancă sub castani, un tînăr suedez sărută o domnișoară.

— Nu e ea ! spuse Alpatov.

— Acolo, la hotel, puteți afla exact, l-au sfătuit în port. Acolo toți străinii sînt trecuți în registru.

Alpatov răsfoiește îndelung registrul dar nu poate descoperi numele pe care-l caută. Cei de la hotel îl asigură că domnișoara a luat ieri prînzul aici.

— Singură ? întreabă Alpatov.

— Absolut singură.

Alpatov se bucură nespus de mult, gîndindu-se : „Ei, acum, firește, am s-o găsesc dacă se duce la muzeu ca să vadă *Madona Sixtină*.

Se nimerise oare o zi deosebit de luminoasă, sau aveau oamenii vreo sărbătoare ori, poate, însuşi acest oraş era menit, asemenea unei plante veşnic verzi, să fie locul unei veşnice sărbători? Intrînd în Zwinger, înconjurat de mulţimea de oameni îmbrăcaţi în haine scumpe, Alpatov îşi aduse aminte deodată de un basm-poem, citit în copilărie, despre tînărul Nolly şi o fată care, într-un elan înaripat, s-a zdrobit de stînci. Tînărul o duce pe braţe pe iubita lui ca s-o înmormînteze, iar prin văzduh zboară duhurile primăvăratece ale bucuriei chemînd la marea sărbătoare a naturii, şi nimeni nu este în stare să înţeleagă tristeţea lui de pămîntean. Alpatov nu-şi mai aduce aminte cine era autorul acelui basm tulburător, aşa cum uneori chiar şi un mare artist nu-şi mai aduce aminte că întreaga lui artă îşi are izvor în tulburarea resimţită la privirea aruncată întîmplător asupra vreunei litografii, cum poetul şi scriitorul nu-şi mai aduc aminte că totul a purces de la cîteva cuvinte întîlnite în vreun roman bulevardier, compozitorul — de la o caterincă, gînditorul — de la cîteva cuvinte impresionante auzite în copilărie de la o dădacă neştiutoare de carte...

Muzeul imens i se înfăţişează lui Alpatov ca amintirea unui basm şi i se pare o minune faptul că acest basm fusese trăit de toţi artiştii din timpurile cele mai îndepărtate. Trece dintr-o sală în alta, fermecat şi parcă îmbătat de neîncetata repovestire, în culori şi linii, a unuia şi aceluiaşi basm, basmul lui. Nu dă nici o atenţie oamenilor gătiţi în haine de sărbătoare printre care, poate se plimbă şi logodnica lui, contemplînd aceiaşi maeştri olandezi şi veneţieni. Iar dacă îşi desprinde privirea de pe un tablou, aruncînd-o pe un chip viu, în lumina picturii acel chip se încadra în vreo şcoală oarecare, flamandă, olandeză, veneţiană. Recunoştea pe Rubens, Van Dyck, Tizian pe chipurile oamenilor, ca şi pe pereţi. Dar ce rost avea să caute în mulţime amprenta artei reflectate, cînd pe pereţi atîrnau însăşi originalele marilor capodopere? De aceea nu era cîtuşi de puţin straniu că tînărul îşi recunoştea logodnica, în tablourile marilor maeştri, după un basm

auzit în copilărie, uitînd cu desăvîrşire că ea însăşi, vie, se plimbă pe undeva, prin preajma lui. Iar cînd pe neaşteptate a ajuns în încăperea destinată exclusiv *Madonei Sixtine*, a recunoscut dintr-o dată ceva foarte familiar, de o mare simplitate şi frumuseţe. Gîndindu-se puţin, şi-a adus aminte : într-o zi caldă de vară, la marginea unei păduri de stejar, o secerătoare se apropiase de leagănul agăţat într-un copac şi-şi luase copilul în braţe ca să-l hrănească ; i-a rămas în amintire ca o sfîntă, ca şi Madona Sixtină...

Asemenea miracol *interior*, atît de simplu şi de obişnuit, pe pînză apărea infinit de semnificativ şi întregul tablou era imens, ca un ocean. Ceea ce se petrecea cu Alpatov s-ar putea asemui numai cu ceea ce simte drumeţul care, după ce a rătăcit deznădăjduit pe cărările tundrei, ajunge, sleit de puteri, la ultima stîncă de pe mal şi zăreşte brusc oceanul.

La început, Alpatov nici n-a observat că de-a lungul pereţilor acelei încăperi erau divane roşii pe care şedeau oameni privind tabloul-ocean. Unii dintre aceştia se întorceau acasă după clopoţelul care anunţa ora de închidere, numai pentru a petrece noaptea şi a se întoarce iarăşi a doua zi, ca să contemple simplitatea şi infinitul. Alpatov îşi dădu seama de acest lucru brusc, şi i se făcu ruşine să se plimbe prin încăpere, stingherind, fără să vrea, privirile celorlalţi. Îşi găsi un locuşor liber şi, contemplînd din nou madona, îşi reaminti de secerătoarea aceea sfîntă, femeia de lîngă Eleţ, aplecată deasupra leagănului de sub stejar. Şi astfel, în ziua aceea, într-un fel ciudat, toate se contopeau : în Ifigenia i se dezvăluia o fiinţă omenească care şi-a biruit blestemul, iar tabloul lui Rafael îi revela nevinovăţia naturală a oamenilor...

Apoi în sală intră un bărbat care se opri în faţa tabloului, aşa cum făcuse şi Alpatov, fără să-şi dea seama că-i deranjează pe cei aşezaţi pe divane. Alpatov nu-i aruncă vizitatorului nici o privire, simţindu-i doar cu iritare apropierea. Curînd se obişnui cu acea umbră în ochiul său, dar umbra începu să rătăcească încoace şi încolo, iritîndu-l din ce în ce mai

mult. Unii începură să privească enervaţi spre acel vizitator şi, după aceea, nu se ştie de ce, nu se mai întorceau multă vreme la contemplarea tabloului. Molipsit oarecum de ceilalţi, Alpatov întoarse privirea către acel om care arunca o umbră în ochiul lui şi, pe loc, uită şi el de tablou : omul care se plimba prin încăpere era prietenul său Efim Nesgovorov. În prima clipă Alpatov se gîndi că a înnebunit — atît de necrezut i se părea să-l întîlnească pe Efim Nesgovorov în faţa *Madonei Sixtine*. Avea impresia că trecuseră veacuri de cînd nopţi întregi comunica în închisoare prin bătăi în perete cu Efim, iar în aceste veacuri totul se alcătuise într-un fel nou : Efim, acolo undeva departe, în Rusia, i se înfăţişa ca fiinţa cea mai dragă din lume, iar aici, aproape, avea — nu ştia de ce — un sentiment de ruşine pentru el, ba chiar ar fi vrut să nu-l întîlnească de loc... Iar cînd, peste cîteva clipe, Alpatov se convinse definitiv că-i Efim, prin minte îi fulgeră gîndul s-o şteargă neobservat din muzeu ; dar îndată izbuti să-şi biruiască această respingere de neînţeles. Efim era la fel ca şi în Rusia, într-o rubaşcă neagră, încins cu o curea îngustă, încălţat cu cizme de iuft unse cu grăsime şi nelustruite, cu chipul unui sfînt înţelept, şi un zîmbet care trecea direct de la ochi la buze. La vederea lui Efim, Alpatov simţi în sine ceva nou, o înflăcărare pe care va trebui s-o ascundă, ba chiar, poate, îl va provoca la luptă pe Efim... La Zwinger, Efim avea exact aceeaşi înfăţişare ca şi la Eleţ, pe cîtă vreme el, Alpatov, are o floare la butonieră, la celălalt rever insigna asociaţiei de tir, şi acolo, în cufăraş, un şal fermecat, iar în minte, nelipsit, chipul logodnicii sale, care-i apare mereu schimbător, în tablourile marilor maeştri. Foarte probabil că în acest timp Efim caută să vîre şi opera lui Rafael în lanţul de cauze şi efecte ale concepţiei moniste a istoriei... Toate aceste gînduri îi trecură prin minte într-o singură clipă, ca o senzaţie neplăcută, amintindu-i prea insistent de acasă, iar în clipa următoare se scuturâ de această senzaţie şi se ridică în picioare pentru a

se arunca, plin de bucurie, în braţele prietenului său. Dar, înaintea lui Alpatov, de Efim se apropiase paznicul, care-l rugă să părăsească muzeul.

— Puteţi să vă schimbaţi acasă, spuse el, şi apoi să vă întoarceţi ; aveţi timp destul la dispoziţie.

Efim zîmbi în felul care-i era propriu.

— Şi în ce costum, întrebă el, trebuie să mă prezint la muzeul dumneavoastră ?

— În care doriţi, răspunse paznicul ; dispoziţiile administraţiei sună aşa : orice vizitator trebuie să fie îmbrăcat decent.

În acest timp Alpatov se apropie de Efim şi, îmbrăţişîndu-l îi spuse :

— Important e să ai un guler scrobit ; să mergem, Efim, să cumpărăm unul ; tu încă nu te-ai obişnuit cu asta.

Ieşiră şi, coborînd scările, Efim îl examină pe Alpatov şi-i spuse :

— În schimb, ce repede te-ai obişnuit tu ; eşti de nerecunoscut.

Alpatov se roşi : observînd acest lucru, Efim zîmbi.

— Dar de altfel, în esenţă ai rămas acelaşi, totul ţi se poate citi pe faţă.

— Ştii, se grăbi Alpatov, simţind că limba i se înţepeneşte din ce în ce mai tare, în Germania totul este atît de ieftin !

— Ştiu, răspunse Efim.

— Aici, continuă Alpatov, totul este organizat în aşa fel încît un muncitor se poate îmbrăca bine.

— Mă îndoiesc, rosti Efim.

— Cum, te îndoieşti ? Găseşti un guler scrobit cu două mărci, dar există şi cu cinci pfenigi ; tot un guler sclipitor de alb, fireşte că e din hîrtie, dar...

— Totuşi, e din hîrtie...

După aceea Alpatov nu mai ştiu ce să spună ; mergea ca legat de lanţ ; ar fi şters-o bucuros, dar nu putea. Efim tăcea şi-l ţinea legat de el. Trecură astfel Elba. Apoi Efim întrebă foarte calm, nedîndu-şi probabil seama de jena lui Alpatov :

— Tu ce cauţi aici ?

— Studiez estetica.

— Es-te-ti-ca, repetă Efim lungind silabele.

Și începu să rîdă în felul lui, numai cu ochii și cu buzele. Lui Alpatov îi plăcea să-l vadă pe Efim rîzînd de alții, dar acum pentru întîia oară simți, cu dezgust și ură, puterea acestui zîmbet, fără ajutorul obrajilor.

— Și cum de te-ai apucat tu de es-te-ti-că ? întrebă Efim.

Alpatov răspunse :

— Am văzut astăzi — vroise să spună *Madona Sixtină,* dar simți un val de răutate năpădindu-i inima și zise : am văzut pe maica Domnului...

Efim deveni foarte serios și nu spuse nimic.

Merseră o bucată de vreme pe bulevard tăcînd. Apoi Alpatov întrebă :

— Tu ai venit pentru studii ?

— Da, printre altele și ca să studiez medicina la Berlin.

— Și atunci cum de-ai nimerit la Dresda ?

— Am o treabă aici.

— Eu te-am văzut cum priveai tabloul : aveam impresia că sub această neobișnuită suprastructură ideologică căutai baza economică.

— Nu, nu mă gîndeam la asta, răspunse Efim serios și aproape trist. La închisoare am pierdut interesul pentru scolastica noastră tinerească ; eu mă gîndeam la altceva.

Se opri la un pasaj al bulevardului și spuse :

— Eu locuiesc în acest mic hotel, în curtea lui este o grădină ; hai să luăm masa împreună. Acolo am să-ți spun la ce mă gîndeam.

Alpatov se simți ușurat, iar cînd chelnerul aduse, fără să-i mai întrebe, bere, simți din nou chef de vorbă și începu să-i explice lui Efim sensul expresiei germane *Bierzwang,* care înseamnă bere obligatorie : vrei nu vrei, trebuie să bei. Inventînd, Alpatov începu să-i povestească istoricul originii acestei obligații, care ar fi apărut în Prusia ca fenomen însoțitor al unificării Germaniei și centralizării puterii.

Efim îi întrerupse pălăvrăgeala.

— Văd că o tot scalzi și parcă ai vrea să mă zădărăști. Asta îmi amintește de logodnicul din *Fum* al lui Turgheniev, care și el făcea la fel cînd s-a îndrăgostit de Irina, apoi deodată au apărut soacra și vechea lui logodnică. Ce se întîmplă ? Ce s-a petrecut cu tine ? De ce te-ai împopoțonat așa, de ce mergi cu burghezii și contempli *Madona Sixtină* cu ochi de bufniță ?

Alpatov se crispă, gata de luptă, și-i răspunse :

— Recunoaște, Efim, că și tu ai venit ca să vezi *Madona*, și că ai privit-o cu mult interes ; dacă nu era felul în care erai îmbrăcat, ai fi avut timp să observi că-i deranjezi pe ceilalți și te-ai fi simțit obligat să te așezi pe divanul acela roșu, contemplînd tabloul. Ca și toți ceilalți, te simți și tu atras de această operă.

— Sînt ispitit, răspunse Efim, și acum vine lucrul pe care am făgăduit să ți-l spun, sînt ispitit să mă pitesc undeva sub unul din divanele pe care șed cei ce contemplă *Madona*, așteptînd clopoțelul care anunță închiderea și plecarea paznicilor, pentru ca după aceea să tai cu cuțitul pînza și să distrug tabloul.

Alpatov își plecă privirea și, foarte palid, spuse încet :

— Pentru așa ceva aș fi în stare să fac moarte de om.

Efim îl privi fix pe Alpatov și-l întrebă :

— Ai fi ?

— Sînt în stare să-mi apăr punctul de vedere, răspunse Alpatov. Îți aduci aminte, la noi, la Zadonsk, într-o zi am discutat împreună despre asta : un mujic roșcovan vroia, urmînd pilda lui Cristos, să se înalțe la cer din clopotniță ; s-a aruncat în gol și și-a frînt picioarele. El a pierit de-o moarte neglorioasă, dar eu aș prefera lipsa de glorie a mujicului roșcovan, gloriei nepieritoare a grecului care a distrus templul Dianei.

— Dacă ți-ai amintit de mujicul acela roșcovan, răspunse Efim, atunci amintește-ți și de nebunul acela genial care a spus : „Distrugeți acest templu, și eu îl

voi reclădi în trei zile". Cum înțelegi tu aceste cuvinte ?

— Le înțeleg simplu ; Cristos vorbea despre el însuși, vrînd să spună că ideea lui e nemuritoare și că, dacă va fi omorît, ideea se va împlini în alții.

— Și atunci de ce te temi pentru *Madonă*, de ce ești gata să omori pentru ea un om viu ? Dacă ești convins că ea conține o idee măreață, atunci ea trebuie neapărat să renască în acea clasă în care va deveni o valoare de muncă a vieții, și nu un obiect de contemplare a unor oameni moleșiți, tolăniți pe divane. Am impresia chiar că un om care a sorbit din vinul frumuseții unei femei dintr-un tablou, n-o va mai recunoaște atunci cînd va întîlni o madonă vie.

— Eu am recunoscut-o ! exclamă Alpatov.

Și îi povesti că primul gînd care i-a venit întîlnindu-se cu acest tablou a fost acela al unei secerătoare care, într-o zi fierbinte de vară, își alăpta copilul.

— Înseamnă că am dreptate, răspunse Efim ; tu ai întîlnit secerătoarea înainte de madonă, iar după aceea ai recunoscut madona în secerătoare. Madona Sixtină ți-a amintit de propria ta madonă care trăiește în noroi, lîngă Eleț. Dar dacă ai fi întîlnit întîi madona Sixtină, n-ai mai fi recunoscut o madonă într-o femeie de la țară. Și e lesne de înțeles : ai fi luat-o înaintea vieții și întoarcerea ți s-ar fi părut neinteresantă, tot astfel după cum mujicul nostru, ademenit de munca la fabrică, nu se mai poate întoarce niciodată la pămînt.

— Exemplul nu e bun, îl prinse Alpatov pe Efim ; nu face două parale ; eu i-am văzut pe țăranii germani : pe ei nu-i poți ademeni cu nimic ; ai noștri sînt proști agricultori, de aceea se lasă ademeniți.

— Exemplul este excelent, își apără Efim punctul de vedere ; numai că nu trebuie să te legi de cuvinte și să bați apa-n piuă. Viața mea, și chiar cea a celui mai neînsemnat revoluționar provenit din muncitori este mai scumpă decît acest tablou. În exemplul meu, m-am referit la fabrică înfățișînd-o ca cerul mujicilor, iar viața — ca pămîntul. Și tocmai acest rol de cer îl

joacă aici *Madona*. Ea și-a trăit de mult rolul, tot ce era bun în ea s-a transformat în viață, și pe pînză n-a mai rămas decît un idol al artei. Și tocmai de aceea viața unui mic revoluționar este mai scumpă decît acest idol, pentru că în sîngele lui se transformă *Madona* cea autentică. Ai văzut ce oameni mici și molești s-au adunat, asemenea muștelor, în jurul idolului ; acolo nu poți pătrunde în haine de muncitor. Toți acei trîndavi au găsit în madonă o soluție bună pentru ei, un domeniu fericit, pentru a-și uita îndatoririle față de om. Iată, și tu ai început să spui *maica domnului*, cînd probabil, ți-ai pus în gînd să te distrezi cu vreo muierușcă.

Alpatov, descumpănit, se făcu palid și îngînă :

— Văd că ești hotărît în mod serios...

— Fii pe pace, răspunse Efim, am obligații mai serioase : n-am să mă ating de tabloul tău, poți să-ți vezi liniștit de *estetica* ta. Vreau numai să-ți amintesc de hotărîrea noastră. Îți mai aduci aminte ? Ne-am înțeles să preluăm asupra noastră rolul de mamoși pentru a ușura durerile facerii unei lumi noi.

Alpatov nu fu în stare să răspundă nimic și rămase cu ochii în pămînt. Efim se ridică.

— Am treabă, spuse el ; mîine plec la Berlin. Ai să treci pe la mine ?

— Nu știu, răspunse Alpatov.

— Nu aici, ci la Berlin ?

— Îți spun că nu știu...

— Dar eu știu : ai să treci, ceva se petrece cu tine, și *Madona* nu are nici un amestec.

Alpatov se roși. Luîndu-și rămas bun, Efim spuse :

— Noi doi sîntem mamoși, trebuie să tăiem omului cordonul ombilical care-l leagă de Dumnezeu.

Cocoșul din paner

După discuția cu Efim, întreaga privelițte a străzilor din capitala Saxoniei se schimbă pentru Alpatov ; în urechile lui nu mai suna muzica de basm, iar

chipurile oamenilor nu-l mai mirau prin asemănarea lor cu originalele marilor maeștri. Era foarte tulburat și simțea că pătrunde într-un cerc în care e cuprins tot ce este mai groaznic. Vei înțelege asta, dragă prietene, dacă de la *Madona Sixtină* voi face un salt la alt tablou, de mai tîrziu. Îți voi aminti lucruri petrecute relativ nu demult. Un italian, *un nebun*, cum se obișnuiește să se spună în asemenea cazuri, a furat din Luvru *Gioconda* și a ascuns-o la el acasă. Drept răspuns la această faptă îndrăzneață a unui om îndrăgostit de tablou și patriot pătimaș italian, fabricanții de săpunuri de toaletă, de bomboane și de pudră din toate țările au reprodus-o pe Gioconda în sute, mii sau poate chiar milioane de exemplare pe ambalajul bomboanelor, săpunurilor și pudrelor, răspîndind în lumea întreagă chipul enigmatic al femeii lui Leonardo. Datorită acestor poze de pe cutii în capitalele lumii apărură femei cu chip de Gioconde, apoi doamne asemănătoare în gubernii și, în sfîrșit, în micile orășele de provincie. A existat o Giocondă în Kostroma, una în Harkov, în Kiev, ba chiar și în Zvenigorod, — pretutindeni — în teatre, în parcuri, pe vapoarele de pe Volga și pe toate străzile locuite de nobilime — puteai întîlni doamne cu buzele ușor strînse și zîmbet enigmatic. În clipa de față nu-mi mai aduc aminte cîtă vreme Gioconda cea adevărată a rămas dispărută, dar redescoperirea ei nu a produs nici pe departe același efect ca dispariția ei, de parcă fiecare s-ar fi declarat satisfăcut de Gioconda lui provincială și i-ar fi ghicit taina. Dar, amintindu-mi de aceste lucruri, mă gîndesc fără să vreau la ce s-ar fi întîmplat dacă veselul bulevard feminin și-ar fi însușit, într-adevăr, sensul cumplit al frumuseții femeii lui Leonardo și l-ar fi substituit dragostei obișnuite. Dacă asemenea lucru s-ar întîmpla, îmi închipui că toate siguranțele vieții ar fi ars într-o clipă, ca într-un scurtcircuit, și întregul bulevard vesel s-ar fi prefăcut în cenușă. Spre fericirea petrecăreților, bulevardul nu-i subjugat de ce este cumplit în frumusețe ; dimpotrivă, o adaptează la plăceri mărunte, asigurînd o clipă de desfă-

tare pe o bancă sub castani sau o plimbare tihnită cu un vaporaș. Vara, aceste vapoarașe de pe Elba seamănă cu uriașe buchete de flori plutind pe apă, atît de multe fete, gătite în rochii multicolore, se adună pe punțile lor.

Pe unul din aceste vapoarașe sărbătorești, înconjurat de femei venite din lumea întreagă, stă și Alpatov, asemenea unui cocoș într-un paner. Privește statuile și coloanele palatelor ce se înșiră de-a lungul malului, fără a da nici o atenție femeilor, fără să se gîndească că vreuna din fetele frumoase care stau lîngă el, i-ar putea-o înlocui pe Inna Rostovțeva, logodnica cu chip atît de vag încît mai că n-ar putea-o recunoaște în acest buchet alcătuit din toate națiile. În schimb, el a fost de la început cercetat, i-au fost examinate cu atenție fața, pălăria și botforii de turist. O nemțoicuță, îmbrăcată într-o rochie albastră străvezie, șopti la urechea prietenei sale, îmbrăcată într-o rochie roz, tot străvezie, ceva despre un cocoș în paner, la care prietena răspunse :

— Ai dreptate, seamănă cu un cocoș, știi, dintr-aceia căruia îi tragi o dungă cu creta pe cioc și prelungești linia pe dușumea, iar el se uită, încremenit, la acea linie.

Fata în albastru îl privi atent pe cocoșul cel hipnotizat și spuse :

— E un om foarte interesant și am impresia că asemenea hipnoză îl înalță.

Cea în roz răspunse :

— Da, și eu am impresia că-l înalță, dar totodată, nu știu de ce, îl și înjosește.

— Curios, de ce o fi așa, spuse cea albastră, iar cea roz hotărî să-l scoată din hipnoză pe acel cocoș interesant.

Amîndouă se ridică, se plimbă. Cea albastră fredonează încetișor *Lorelei ;* cea roză, lasă să-i cadă, ca din întîmplare, batista pe genunchii lui Alpatov.

Cea albastră a văzut, continuînd să privească linia care ducea undeva în infinit. Alpatov a observat totuși ceva alb pe genunchii săi și, crezînd că e vorba de

vreo dezordine a îmbrăcămintii sale, ascunse cu o mișcare rapidă batista în carîmbul botforului. Cea albastră îi șopti despre acest lucru celei roz și dintr-o dată cele două domnișoare, se roșiră ca racul. Iar la capătul celălalt al vaporașului, o franțuzoaică, vărgată ca o zebră și cu o pălărie cu coadă de fazan, își plezni chiar palmele ; și tot așa, au văzut și au înțeles totul, dar s-au făcut că n-au văzut și n-au înțeles nimic, englezoaicele severe îmbrăcate în gri și avînd toate, fără excepție, cîte un buchețel de nu-mă-uita. Alpatov continua să privească linia.

Firește că dacă ar fi vreo oprire prin apropiere, cele două persoane ar putea coborî, să-și dea drumul rîsului care le sufocă, dar aici, pe vaporaș, le fuseseră ocupate pînă la urmă și locurile, așa că după ce vor descrie un cerc vor fi silite inevitabil să se întoarcă și să treacă pe lîngă Alpatov.

Fetele își îngroapă fețele în catarg și mor acolo. Dar franțuzoaica le înțelege, și vrea să moară și ea împreună cu ele ; se apropie brusc și declară :

— Am văzut totul !

Fetele își ridică spre franțuzoaica zebrată ochii plini de lacrimi, dar salvatoarea lor, aruncînd o privire ageră, franțuzească, spre Alpatov, le șoptește :

— Un capăt al batistei iese din botfor, așa că putem încerca s-o scoatem de-acolo.

Dar atunci cele două fete, fără să le pese de rochiile lor străvezii, se culcă pe parîmă pentru a muri. Zîmbesc pînă și englezoaicele îmbrăcate în gri și cu mici buchețele de nu-mă-uita. Alpatov se trezește, își examinează ținuta și scoate batista.

— A scos-o, a scos-o ! exclamă franțuzoaica cea vărgată cu coadă de fazan.

Din fericire, vaporașul e gata să acosteze. Fără să arunce o privire înapoi, fetele se grăbesc spre scară. Ieșind împreună cu ceilalți, Alpatov, mirat, se trezește într-o îmbulzeală de pălării și face o mică descoperire pe care și-o notează, și anume că pe pălării apar tot mai des păsări rusești. Erau aici și cozi de

fazani caucazieni, și aripioare de prepelițe din tundră, și panașul din lira cozii de cocoș sălbatec, și moțul bîtlanului alb de la Marea Caspică. Erau și multe flori : nu-mă-uita, romanițe, trandafiri, iar una din doamne avea pe cap o luncă întreagă de clopoței galbeni și, așa cum în natură se întîmplă ca un ac de viespe să ți se îndrepte spre nas, în unul din clopoței era înfipt un ac ascuțit de oțel, țintind drept spre ochi...

Trezirea

Pe mal, doamnele care coborau din vapor se încrucișară cu alte doamne care doreau să se plimbe și ele pe apă ; se produse un vîrtej care semăna cu un joc chinezesc de flori. Cineva îl apucă pe Alpatov pe la spate de braț, lîngă umăr, dar cînd Alpatov se întoarse, acel ce-l apucase dispăruse în mulțime, apoi se apropie iarăși, iar Alpatov, fiind pregătit, îi prinse mîna și, întorcîndu-se, o văzu pe Nina Beleaeva cu vălul verde ridicat.

— V-am privit multă vreme, spuse Nina Beleaeva, și m-am prăpădit de rîs. Cum poate fi un om atît de distrat ? arătați-mi batista.

Alpatov se bucură foarte mult văzînd-o pe Nina ; deodată pacea pogorî în sufletul lui, așa cum se întîmplă cînd, după o îndelungată perioadă de muncă la oraș, sosești la țară pentru a te odihni la rude.

— Acum înțeleg de ce vi se spunea *cintezoi* la institut.

— Iar eu nu înțeleg, răspunse Nina, de ce dumneavoastră sînteți un cocoș ; spuneți-mi, cine v-a hipnotizat ?

Amîndoi încep să discute. Cei doi ruși găsesc o sumedenie de cuvinte pentru a sporovăi despre Babilonul saxon. La sfîrșit își cumpără de mîncare și se duc să ia ceaiul în camera lui Alpatov.

— Acasă, nu mi-aș fi putut închipui niciodată că doi oameni se pot apropia atît de repede unul de altul,

cum s-a întîmplat cu noi doi, spuse Nina, instalîndu-se confortabil pe divan lîngă o măsuţă rotundă.

Alpatov, stînd lîngă ea într-un fotoliu, îi răspunse :

— Ziua de astăzi mi s-a părut cît un an, şi nu ştiu cum m-aş fi simţit dacă n-ar fi avut asemenea sfîrşit paşnic prin întîlnirea cu dumneavoastră.

— Am observat acest lucru încă pe vapor, cînd toată lumea rîdea. Cu dumneavoastră se petrece ceva ! Ce anume ?

— Nu ştiu, mă simt dus de un val, şi nu-mi pot găsi astîmpăr, asemenea unei bărcuţe pe mare.

— Vă înţeleg foarte bine, dar în ceea ce mă priveşte am găsit soluţia : voi pleca să studiez la Leipzig, la profesorul de pedagogie Rein, căci, oricum, soarta mea este să mă fac profesoară la un liceu de fete, asta mi-a spus-o o ghicitoare, şi voi merge în întîmpinarea destinului meu ; voi studia cu Rein, iar după aceea mă voi duce la Tula sau la Orel.

— Dar de ce sînteţi acum la Dresda ?

— Am venit să văd *Madona Sixtină*, azi am văzut-o, iar mîine plec la Leipzig.

— Şi eu am văzut astăzi tabloul, răspunse Alpatov. Mă mir că nu ne-am întîlnit. Totul mi s-a părut imens ca oceanul, şi l-aş tot privi, mereu.

— Şi eu am simţit acelaşi lucru.

— Apoi am dat peste un vechi prieten din Rusia care mi-a spus : „Simt dorinţa să mă ascund sub divan iar atunci cînd toată lumea va pleca, să tai bucăţi tabloul". Dumneavoastră înţelegeţi aşa ceva ?

— Înţeleg foarte bine ; şi mie îmi vin uneori, înainte de a adormi, tot felul de idei imposibile în minte ; atunci îmi vîr capul sub plapumă ; altfel nu-i chip să adorm.

— Iar eu i-am spus că dacă ar distruge *Madona Sixtină*, aş fi în stare să-l ucid pentru asta.

— Şi eu aş fi în stare.

Lui Alpatov i se făcu ciudă că vorbeşte despre toate aceste lucruri cu o fată care a absolvit Institutul Smolnîi.

— Omul nu poate să vă spună nimic, rosti el iritat ; dumneavoastră parcă aţi şti totul dinainte şi totul v-a trecut prin minte într-un chip fantastic şi fără nici o reţinere în faţa faptelor ; nu cumva institutul Smolnîi v-a pregătit în acest fel ?

Dar Nina se bucură şi de cuvintele şi de ciuda lui Alpatov.

— Acum, zise ea, văd că m-aţi înţeles pe deplin. Eu sînt o fiinţă fantastică, şi de aceea am luat ferma hotărîre să fiu profesoară la Tula sau la Orel ; asta nu-i imposibil, e un lucru foarte serios, şi dacă ajung să-l realizez, atunci voi fi şi eu ca toată lumea.

În acest moment se aude o bătaie la uşă şi li se aduce apa fiartă pentru ceai. Alpatov deschide cufăraşul său : mai avea acolo un pachet de ceai rusesc adevărat. Dar pachetelul se afla chiar pe fundul cufăraşului, ascuns sub şalul alb. Alpatov scoate şalul şi-l pune, deocamdată, pe măsuţă ; opăreşte ceaiul la o altă măsuţă, iar în acest timp Nina examinează mirată şalul, îl despătureşte... Alpatov era cu spatele cînd Nina l-a întrebat :

— Cum de-a ajuns la dumneavoastră şalul Innei Rostovţeva ?

Nina n-a putut vedea că mîna lui Alpatov a tremurat şi că o mulţime de apă fiartă s-a vărsat alături de ceainic. Multă vreme el n-a scos nici un cuvînt şi Nina şi-a repetat întrebarea :

— Cum a ajuns la dumneavoastră şalul prietenei mele ?

Alpatov răspunse fără să se întoarcă :

— Oare acest şal aparţine Innei Rostovţeva ?

Apoi, cu ceaşca în mînă, se întoarse spre Nina şi continuă :

— Ce coincidenţă extraordinară că acest şal aparţine unei cunoştinţe de-a dumneavoastră ; ea l-a uitat la Jena, şi am fost rugat s-o găsesc şi să i-l dau, dar i-am uitat cu desăvîrşire numele.

Se întoarse din nou la măsuţă, pentru a lua cealaltă ceaşcă, şi întrebă de acolo :

— Această Inna Rostovţeva se află acum la Dresda?

Nina răspunse :

— Am fost azi împreună la Zwinger și după aceea am condus-o la gară ; a plecat la Paris cu un suedez.

Alpatov lăsă să-i cadă o bucățică de zahăr și o căută îndelung pe jos ; apoi se întoarse la locul său ca să-și bea ceaiul, și Nina nu observă nimic.

Ceva mai tîrziu Nina îl întrebă totuși, mirată, de ce a devenit atît de palid și la fel de îngîndurat, cum fusese pe vapor.

— Mi-a venit un gînd în minte, răspunse Alpatov ; vreau să mă duc chiar acum la prietenul meu și să-i ofer serviciile mele. Vom distruge *Madona Sixtină*.

Nina parcă nu se miră prea mult, ba chiar, nu se știe de ce, păru că se bucură, și-l întrebă foarte curioasă :

— Iar după aceea ce veți face ?

— După aceea, răspunse Alpatov, ne vom strădui să tăiem definitiv cordonul ombilical care-l leagă pe om de Dumnezeu.

Veriga a șaptea

Tînărul Faust

Înmatricularea

NU CAUT OBIECTIVITATE. NICI ADEVĂratul cronicar Nestor, descriind războaiele, incendiile, fenomenele cerești din vremea sa, nu s-a abținut de la sentimente și comentarii personale, dînd la toate interpretări care sînt astăzi, pentru noi, și absurde și valoroase. La fel și eu simt nevoia să particip la explicarea faptelor lui Alpatov, care se desfășoară tot atît de independent de voința autorului ca și apariția cometelor, a războaielor și a marilor incendii, ce n-au depins de voința lui Nestor, care le-a descris.

Dragă prietene, citind biografiile oamenilor mari, mă gîndesc adesea că ființa lor lăuntrică e susținută de credulitatea copilărească cu care s-au consacrat, o dată pentru totdeauna, operei lor. Dar chiar și în raporturile personale, observînd viața obișnuită a diferitelor organizații cu caracter practic, te poți convinge că omul, cu cît e mai mare, cu atît are mai multă încredere în semenul său. Firește, el se înșală mai des decît un om mic, neîncrezător și cu experiență ; însă, în general, această credulitate, alături de alte calități, constituie un fel de rază a cercului : cu cît ai mai multă încredere, cu atît e mai mare suferința în caz de nereușită. Din acest punct de vedere, copiii și adolescenții se aseamnă cu oamenii de geniu.

Povestind toate acestea, îl am în vedere, firește, pe Alpatov, care se supusese influenței lui Efim cu atîta patimă, încît îi oferi să taie din ramă chipul *Madonei Sixtine*. Firește că Efim îl con-

vinse pe prietenul său să renunțe la asemenea *exces individual*, vrednic mai degrabă de vreun anarhist din cercurile artistice, decît de un activist serios al partidului social-democrat. În schimb, el îi propuse lui Alpatov să plece să studieze la Leipzig și să organizeze acolo treptat colonia rusă într-un cerc marxist asemenea aceluia pe care-l organizaseră la ei în patrie. Efim îi făgădui că, mai tîrziu, atunci cînd munca brută va fi încheiată, să vină de la Berlin și să le trasează o activitate serioasă din partea Comitetului executiv central al partidului. Alpatov se bucură și de atîta, și-i făgădui că va munci la fel ca și în patrie, uitînd că acum el însuși nu mai era același om, și că după ce s-a prăbușit de la înălțimea evenimentelor personale, era prea puțin probabil să fie de aici înainte satisfăcut de vechea lui activitate de marxist de rînd în cadrul cercurilor.

Dar și asta era bine : știa măcar de unde să înceapă să-și construiască o viață nouă, iar mai tîrziu lucrurile se vor lămuri de la sine. După toată această goană în urmărirea logodnicei, care îi scăpa mereu, Alpatov vrea să-și scoată, cu ajutorul unei munci importante, toate prostiile din cap ; de aci înainte fiecare minut din viața lui va fi luat în evidență ca un minut de muncă. Și, la început a reușit. Constată că în Germania studenții trag chiulul în tot timpul primului semestru și nu încep să învețe decît în cel de-al doilea : înseamnă că el nu rămăsese în urmă. Acum, intrînd la universitate cu adevărat, fără ca să-l însoțească chipul logodnicei ascuns sub un văl verde, Alpatov deschide pentru prima oară ochii ca student și, din negura întîmplărilor trăite, ce se risipește tot mai mult, apar deslușite contururile marelui templu al științei germane. Inima îi freamătă iarăși în fața posibilității de a deveni un creator în oricare domeniu al științei. Bine spusese cineva că în Germania, filozofia e ca un uger cu multe țîțe, hrănind științele — și cele teoretice, și cele aplicate. În Rusia, chiar și între oameni culți, ți-e cîteodată neîndemînă să spui : *mă ocup de filozofie*, deoarece filozofia noastră e nepractică, iar

filozoful apare ca un cocoș hipnotizat. În Germania pînă și cursurile de agronomie se predau la facultatea de filozofie. În Germania e destul să-ți cumperi o pălărie neagră cu boruri largi, pentru ca în toate prăvălioarele să ți se adreseze respectuos cu *domnul doctor*, ceea ce nu va însemna, neapărat ca la noi, că ești medic, ci doctor în filozofie. Științele sociale se predau, bineînțeles, la facultatea de filozofie, prin urmare pentru Alpatov, facultatea de ales era hotărîtă dinainte. Rectorul îl strigă din grupul de studenți :

— Domnul Alpatov din Eleț !

Unii dintre studenți aveau cocarde multicolore pe piept, șepcuțe brodate cu fir de aur și cicatrice pe obraz, mărturii ale duelurilor ; în vorbirea rectorului se strecurau neîncetat cuvinte latinești, aici prezentul se întîlnea în mod vădit cu Evul mediu și, deodată, în asemenea atmosferă, răsună cuvinte ca : *din Eleț !* Tînărul, c-o înfățișare tot atît de decentă ca a oricărui european, pășește de-a lungul covorului, spre rector. Dar, din pricina acelui Eleț, el are impresia că nu-i la fel ca ceilalți, că toți îl privesc c-o atenție deosebită, spunîndu-și : „Deci așa arată cei din Eleț".

Rectorul ține într-o mînă un pergament ; întinzîndu-i mîna liberă, îl întreabă :

— Filozofie ?

Lui Alpatov îi e rușine, dar nu arată și răspunde fără sfială :

— Da, domnule rector, filozofie.

După aceea, rectorul îl întreabă, doar așa, ca să spună ceva :

— Sînteți din Eleț ?

Dar lui Alpatov i se pare că rectorul l-a întrebat : „Chiar din Eleț sînteți ?" c-o privire oarecum batjocoritoare și că acum trebuie să urmeze întrebarea : „Și cum de-ați ajuns aici tocmai din Eleț ?" Rectorul era însă absolut impasibil și, după ce-i strînge tînărului mîna, îi înmînează o coală de pergament pe care-i tipărit în latinește, cu litere de-o șchioapă :

„VIR JUVENIS ORNATISSIMUS STUDIOSUS RUSSUS" *

Iar după solemnele cuvinte latinești, urma în germană :

„Din Eleț, gubernia Orel".

Alpatov nu era însă singurul rus, ruși erau foarte mulți.

Aksionov, un blond foarte chipeș cu ochi albaștri și o ținută aristocratică, s-a apropiat plin de demnitate de rector spunîndu-i că este din Simbirsk. Împreună cu Aksionov era și o studentă atît de frumoasă, încît de pe chipul ei dispăruse cu desăvîrșire pecetea etnică tipică și numai după cuvintele „din Gomel" puteai să-i bănuiești originea evreiască. Atenția lui Alpatov a mai fost atrasă de un brunet foarte înalt, cu ochi negri plini de foc și cu un joben în mînă, semănînd cu un hipnotizator francez ; acesta era Ambarov din Petersburg. Îndată după Ambarov, un ins ciudat, c-o rubașcă albastră sub haina gri fără vestă, s-a apropiat de rector cu pași mari și a declarat, bălăbănindu-și mîinile, de parcă ar fi avut cine știe ce intenție impertinentă : „Cijov din Ekaterinburg". Apoi veni Roza Katzenellenbogen din Pinsk ! Avea părul roșu ca para focului și fața plină de pistrui, deși, ca pe un ou de vrabie. Și mai erau mulți ruși și toți, fără excepție, la întrebarea rectorului ce vor să studieze, răspundeau : Filozofia.

Apriori

Alpatov fu cuprins de entuziasmul unei totale reînnoiri. Am impresia că asta se întîmplă numai rușilor, că această capacitate de reînnoire a intelectualului rus se trage de la incendiile care mistuie construcțiile de lemn ale Rusiei, după care apar altele mult mai bune decît înainte de pîrjol.

* Onoratului și talentatului tînăr rus.

Totdeauna, în cazuri extreme, Alpatov avea sentimentul că ajunge să te hotărăşti a te *lepăda de toate*, pentru a ieşi din nou la lumină, ca şarpele care-şi schimbă pielea. Bineînţeles că, în această aptitudine, obişnuită la un rus, de a se reînnoi, nu există un obiect material pentru o jertfă personală şi de aceea totul se petrece mai uşor decît în sfatul Evangheliei ca bogatul să-şi împartă averea săracilor. Alpatov nu avea ce împărţi şi, pentru el, *a se lepăda de toate*, se referea la propriul său vis. E adevărat că logodnica fermecătoare a tinereţii noastre este mai scumpă decît orice avere, totuşi aşa ceva nu poate fi împărţit ca în parabola despre averea materială ; întîi trebuie să creezi ceva, şi apoi să împarţi. A renunţa e mult mai uşor decît a împărţi, dar şi a renunţa se dovedi a fi nu tocmai uşor. Toată nenorocirea stătea în faptul că, înainte, Alpatov se ocupase de mişcarea muncitorească ca de o chestiune personală, dar acum asta devenise o datorie şi se întorcea la acelaşi lucru ca filantrop. Considera acum fiecare prelegere a unui profesor celebru drept chestiune personală.

Curînd după înmatriculare, întreaga colonie de ruşi se adună spre a asculta conferinţa lui Aksionov pe tema *De la Marx la Kant*.

Alpatov se trezi din amorţeală : iată o ocazie pentru el de a apăra materialismul, aşa cum ştiuse odinioară să apere cu atîta succes ideea marxistă faţă de narodnici. Acum însă totul era altfel, şi însăşi conferinţa nu era, ca atunci, pe tema *Ce-i de făcut* ? ci mai degrabă pe tema *Cum trebuie să ne gîndim la cauza noastră*. Oratorul era şi el un orator adevărat, strălucit, şi pe deasupra şi înconjurat de fete frumoase, ca nişte cadre. Prezida Cijov în rubaşca lui, cu privirea neliniştită şi semănînd cu narodnicii noştri de odinioară. Cijov sărea mereu de pe scaun repezindu-se în sală, unde găsea pe cîte cineva cu care şuşotea, lua notiţe, se întorcea la locul său, rumegînd cine ştie ce problemă, căutînd mereu ceva cu privirea. Cînd,

pînă la urmă, s-a apropiat în felul acesta de vecina lui Alpatov, Roza Katzenellenbogen, totul se lămuri dintr-o dată : Cijov organiza o casă studențească de ajutor reciproc, o chestiune foarte măruntă. De altfel, la această întrunire, toate i se păreau lui Alpatov de același calibru, fiecare rus aflat în străinătate era adîncit în cîte o problemă personală, cu totul altfel decît odinioară... Avea impresia că mult mai bine era demult, în cercurile ilegale...

În raportul lui Aksionov *De la marxism la idealism* era pusă la bătaie întreaga filozofie modernă, în vogă pe atunci. Alpatov își dădu seama că, de aici înainte, poziția sa în colonie se va defini dintr-o dată, dacă va lua împotriva lui Aksionov o atitudine mai pasionată și pe un ton de triumf revoluționar. Dar cum să vorbească, dacă nu-l cunoaște nici pe Riel, nici pe Simmel și nu are nici cea mai mică idee despre *gnoseologie*, care constituia însuși miezul raportului. Deodată își aduse aminte de vechea lui idee cu privire la *corectivul practic* al oricărei filozofii, și atunci descoperi în sine un simț real, palpabil și temeinic ca pămîntul, al adevărului vieții care cere cuvinte simple, și nu o filozofie la modă. Chiar așa își începu și cuvîntarea, spunînd că pentru filozofia idealistă nu există nici un corectiv practic, și, dacă trecem cu vederea materialismul, înseamnă că trecem cu vederea necesitatea dictată de viața însăși ; bineînțeles că, în felul acesta, toate vor decurge ușor și fără răspundere : întîi de la Marx la Kant, apoi de la Kant la Cristos, de la Cristos la biserică...

— Iar biserica creștină, continuă Alpatov, ne spune tot timpul : păcatul și păcatul. Dar, dacă susțin mereu : păcatul, păcatul, voi deveni într-adevăr un păcătos. E drept că materialismul ne învață și el să ținem seamă de ceva : vorbește despre necesitatea economică și despre împărțirea oamenilor pe clase, dar corectivul practic al socialismului construit pe această bază ne dă în mîini mijlocul de a ocoli necesitatea și de a deveni mamoși la nașterea unei societăți noi.

Președintele Cijov, ascultînd cu luare aminte și cu dorința de-a înțelege cuvintele lui Alpatov, pătimașe și vădit nepregătite dinainte, multă vreme nu îndrăzni să-l întrerupă, fără a bănui că ar fi fost de ajuns să facă acest lucru o singură dată și el s-ar fi fîstîcit. Pînă la urmă înțelese totul și-l întrerupse :

— Vă rog să vă mențineți în cadrul temei.

— Tema, răspunse Alpatov, este *De la Marx la Cristos,* iar eu o dezvolt mai departe de la Cristos la popă.

— Da, răspunse Cijov, dumneavoastră vorbiți din punctul de vedere al corectivului practic, pe cîtă vreme conferențiarul pune problema pur gnoseologic. Puteți continua, dacă acceptați să vă expuneți ideea sub aspectul gnoseologiei, adică a științei despre limitele cunoașterii.

Alpatov răspunse :

— Acest lucru nu poate fi cunoscut, după cum este imposibil să creezi un om într-o retortă : ce sens are să vorbim despre homuncul ?...

În acest moment, un blond foarte simpatic, cu ochi blajini și voce caldă, luă cuvîntul fără să se fi înscris, scuzîndu-se în fața tuturor ca la o spovedanie publică :

— Iertați-mă, iertați-mă, am întrerupt pe toată lumea, dar vreau să mă alătur și eu : sînt cu totul de acord.

— Ivan Akimici, îi întrerupse Cijov scuzele, tu ne strici disciplina, așa ceva nu se poate admite, trebuie să te înscrii la cuvînt : ne aflăm în țara parlamentarismului, și nu la o adunare sătească.

— Tocmai de aceea îmi cer iertare, continuă Ivan Akimici, vreau numai să spun pe scurt că sprijin pe antevorbitorul meu ; cum e cu putință să trăim numai din *apriori,* ne trebuiesc fapte, nu *apriori.* E o adevărată demență să trăiești în felul acesta : iată, de pildă, am chef să beau un păhărel de vodcă, dar în cap am *apriori.*

Toată lumea izbucni într-un rîs vesel dîndu-și seama, în sfîrșit, că Ivan Akimici vorbește fiind amețit de băutură.

Alpatov se grăbi să se aşeze la locul său.

— Şi încă ceva, continuă Ivan Akimici, colac peste pupăză, mai vine şi nu ştiu ce gnoseologie şi, după cît înţeleg, această ştiinţă se trage din *apriori*-ul ăsta pe care-l detest din toată inima. Am înţeles eu oare bine ? Mă alătur cu totul antevorbitorului meu şi vă chem pe toţi să ne întoarcem cu faţa spre viaţă. Atît am avut de spus. Iertaţi-mă.

Apoi se aşează la locul lui.

După asta luă cuvîntul un agronom, Kol, un bîlbîit, care se alătură şi el lui Alpatov. Miezul cuvîntării sale, lungi şi greoaie, era că Rusia are nevoie acum nu de gnoseologie, ci de însămînţarea trifoiului, de asociaţii de credit, de cooperaţie şi de constituţie.

— Asta-i tot, spuse în încheiere Kol, lăsîndu-se pe scaun.

Atunci luă cuvîntul însuşi conferenţiarul Aksionov care, întorcîndu-se cu un zîmbet către Alpatov, spuse :

— Dezideratul dumneavoastră cu privire la corectivul practic s-a realizat pe deplin : predecesorul dumneavoastră propune să creştem constituţia pe varză.

Acest Witz * bazat pe jocul de cuvinte Kohl-Varză, era atît de reuşit, încît toate fetele începură să aplaude.

Alpatov era total înfrînt. Cijov propuse să se treacă la ordinea de zi : urma problema organizării casei de ajutor reciproc. După aceea mulţi începură să părăsească întrunirea. Alpatov ieşi şi el în stradă, deprimat şi jignit.

Mica primăvară

Bulevardul pe care trecea Alpatov, printre castani, întorcîndu-se acasă în Sternwartenstrasse, era slab luminat de felinare. Mulţimea deasă de plimbăreţi bîzîia monoton asemenea cărăbuşilor de mai, în timpul zborului de nuntă. Pentru Alpatov, în acele clipe,

* Glumă, banc, spirit. (trad. din lb. germană).

erau departe şi gloata germană, şi ruşii aflaţi în străinătate. În schimb, pentru întîia oară de cînd se afla în străinătate simţi cît de frumoasă e patria lui, Rusia. Ba nu, el n-ar folosi cuvîntul *patrie*, acest cuvînt nu corespundea cîtuşi de puţin sentimentului care se năştea în el. Poţi să spui „patrie" numai în revista pentru copii *Cuvîntul inimii*; a spune „patrie" înseamnă resemnare şi, în acelaşi timp, degradare. Adevărata patrie este un lucru greu şi, fără acel ceva care îi apărea acum ca *datorie*, este cu neputinţă, căci ce fel de patrie este o patrie cu sărăcie şi închisori ? Ceea ce simţea acum pentru întîia oară în străinătate, s-ar putea numi pur şi simplu *peisaj*: întinse cîmpuri de secară, pădurici, şleahul mare cu iarbă verde şi, desigur, oamenii, neobişnuit de încrezători şi afectuoşi. Apoi din toate acestea se contura tot mai clar un suflet apropiat cu care s-ar putea sfătui, căruia i s-ar putea destăinui absolut sincer. Şi astfel, fără să-şi dea seama, Alpatov se întîlneşte din nou cu logodnica sa din închisoare. Dar acum i se întîmplă ceea ce se petrece uneori cu oamenii care se cufundă cu desăvîrşire în ei înşişi : de pildă, fata care îşi ghiceşte, vede în oglindă un sicriu, unei bătrîne îi va apărea un tîlhar, iar tinerilor li se pare că *duşmanul* îi surprinde nepregătiţi şi nu le mai rămîne decît să-şi plece capul pentru ca el să lovească şi să se sfîrşească toate. Aceeaşi senzaţie a avut-o şi Alpatov cînd cineva a rostit deodată, foarte aproape, numele lui, chiar în clipa cînd descoperise în sine ideea, inadmisibilă pînă atunci, a unei patrii frumoase în afară de revoluţie, împreună cu imaginea plină de dragoste şi bucurie a logodnicei, care păruse cu desăvîrşire uitată...

Speriat, Alpatov întoarse capul. În faţa lui stătea Ambarov, înalt, cu jobenul lui negru şi lucios, cu ochii plini de foc ; îi spuse sfios, aproape jenat, aşa cum uneori un bărbat puternic intră în vorbă cu fata care-l interesează :

— Am îndrăznit să vă adresez cuvîntul pentru că v-am auzit vorbind la întrunire ; eu vă înţeleg şi vreau

să vă avertizez : nu trebuie să fiţi atît de sincer cu ei, aici toţi ruşii sînt nişte jugăniţi...

— Avem noi oare dreptul, replică Alpatov, să generalizăm în acest fel ?

Ambarov se gîndi puţin şi, fără să se grăbească, răspunse :

— O să vedeţi şi dumneavoastră ; peste o lună, o să vă feriţi de ruşi, ca şi mine ; probabil că vă veţi ocupa de vreo problemă personală, cu totul independent.

— Pentru mine asta ar fi trist şi de neînţeles, răspunse Alpatov, am stat un an de zile la închisoare într-o celulă, şi totuşi n-am avut sentimentul de care vorbiţi dumneavoastră : acolo comunicam bătînd în perete.

— Un rus se simte în străinătate mai singur decît la închisoare ; trebuie să vă deprindeţi cu asta.

Lui Alpatov îi era neplăcut că, în timpul convorbirii, noua lui cunoştinţă se uita mereu înapoi, căutînd parcă pe cineva, iar cînd Alpatov aruncă şi el o privire în aceeaşi direcţie, dădu cu ochii de o femeie care îi răspundea lui Ambarov, uitîndu-se şi ea mereu în jur. Abia acum Alpatov îşi dădu seama că tonul nobil cu care Ambarov discuta cu el era obişnuitul ton monden al clasei superioare, pe care dînsul o ura din copilărie pentru ipocrizia ei. Cu ciudă şi aproape cu ură, întrebă :

— Probabil căutaţi vreo cunoştinţă ?

Ambarov înţelese îndată tonul lui Alpatov şi începu să rîdă, oarecum fără noimă, cu un rîs rece şi nefiresc, cum rîd sectanţii şi demenţii. Apoi spuse cu aceeaşi politeţe timidă cu care vorbise la început :

— Îmi caut soţia.

— Înţeleg, rosti Alpatov zăpăcindu-se ; nu ştiu de ce mi-am închipuit că nu sînteţi căsătorit.

— Ba nu, sînt căsătorit, răspunse Ambarov ; în schimb cred că dumneavoastră nu sînteţi.

La asta, aşa cum se întîmplă adesea tinerilor cînd regretă c-au avut o părere proastă despre cineva care,

de fapt, este un om cumsecade, *căsătorit,* Alpatov avu o explozie de sinceritate :

— Nu numai că nu sînt căsătorit, dar... eu în general... eu nu cunosc femeia.

— Așa mi-am și închipuit, spuse Ambarov prietenos și plin de simpatie ; acest răspuns l-am auzit chiar din primele dumneavoastră cuvinte despre corectivul practic, adică, așa cum înțeleg eu, despre viața propriu-zisă ; înțeleg perfect : e primăvara în luna lui martie.

În momentul acela apăru din mulțime o nemțoaică tinerică, — leită Margareta din Faust.

— Elsa, draga mea ! exclamă Ambarov și începu să-i vorbească într-o germană cu toate subtilitățile de pronunție, de parcă ar fi fost limba lui maternă.

— Dă-mi voie să-ți prezint, spuse el, pe noul meu prieten din *străfundurile Rusiei.*

În cuvintele din *străfundurile Rusiei — aus dem Schoss des Russlands,* — se putea simți o foarte ușoară ironie, lucru pe care Alpatov și-l notă.

— Soția mea, prezentă Ambarov pe Gretchen a sa, și o întrebă foarte grijuliu și drăgăstos : Otto al nostru se simte bine ?

Femeia îndrăgostită își privi soțul cu ochi scînteind de fericire și-i răspunse că Otto se simte perfect.

— Du-te, plimbă-te încă, îi spuse Ambarov, iar eu am să mai fac cîțiva pași cu noul meu prieten.

După ce se depărtară puțin, Alpatov întrebă :

— Dumneavoastră aveați întîlnire cu soția ; probabil că v-am deranjat ?

— O, dragul meu, replică Ambarov, nu știu de ce mă simt atît de bine cu dumneata și de ce totul la dumneata mă înveselește. Fie, îți voi spune adevărul : nu pe această soție o căutam.

— Cum ? Aveți și altă soție ?

Ambarov începu iarăși să rîdă cu acel rîs ciudat, ca și cînd ar fi răspuns unui dușman care, foarte probabil, se afla chiar în el însuși.

— Altă soție ! îngînă el cuvintele lui Alpatov. Păi numai în Leipzig am trei, iar înainte am trăit la Roma,

la Paris, la Zürich... După tonul cu care m-ai întrebat, înțeleg că socotești acest lucru ca imoral ?

— Nu știu, răspunse stingherit Alpatov ; mi se pare că eu nu socot asta nici moral, nici imoral... Dar de ce rîdeți într-un fel atît de îngrozitor, de parcă v-ați bate joc de dumneavoastră înșivă ? Doar numai cu o clipă înainte ați vorbit despre primăvară, spuneați că vă place primăvara omului.

— Ești un ascultător excelent ; îmi place primăvara și profit de ea : am cîte o mică primăvară în fiecare an... Iat-o că vine ! arătă el spre cea de-a doua soție care tocmai apărea din mulțime.

Își luă rămas bun de la Alpatov, invitîndu-l să vie să-l vadă la laboratorul tehnic, unde el lucrează în fiecare zi.

Bătrînica *Vita* *

În Germania dăinuiește și acum vechiul obicei ca, la început, studentul să nu se mărginească la o singură specialitate, ci să alerge de la un curs la altul, din curiozitate pentru tot ce există pe lume, pînă ce, treptat, aptitudinea lui exclusivă se fixează pe ceva bine determinat. La Alpatov, această sete de cunoștințe era întărită și de hotărîrea lui de a munci pentru revoluție care, acum, îi apărea ca o *datorie :* el știe că, mai devreme sau mai tîrziu, Efim va apare și va trebui să răspundă în fața lui ; prin urmare, atîta timp cît n-a început asemenea muncă și, totodată, nu și-a stabilit specialitatea, el se grăbește să audieze și cursurile lui Wundt și ale lui Ostwald, Bücher și Lamprecht, și ale tuturor tinerelor făclii ale filozofiei. Curînd Alpatov își va aduce aminte cu mirare de timpul cînd, în cercul lor ilegal, metafizica era aproape un cuvînt de ocară. Wundt ține prelegeri de filozofie, dar îl ascultă mai mult medicii, atît de pu-

* Viață (trad. din lat.).

ţin se aseamănă filozofia lui cu *metafizica* lipsită de orice temei, iar chimistul Ostwald, un cercetător în domeniul ştiinţelor exacte, consacră două ore pe săptămînă pentru a împărtăşi studenţilor de la toate facultăţile, filozofia sa asupra naturii. Şi, poate, însuşi Bücher a ajuns la ideea legăturii ritmice dintre muncă şi muzică numai pentru că în tinereţe s-a ocupat de filozofie. Într-un timp extraordinar de scurt, Alpatov îşi schimbă atitudinea sa rusească de cerc marxist provincial; în buzunar are întotdeauna cîte o mică cărţulie de filozofie, precum şi *Prolegomenele* lui Kant şi *Etica* lui Spinoza. Citeşte şi în timpul prînzului, şi în pat, înainte de-a adormi, şi — cîte nu face necesitatea lăuntrică ! — îşi însuşeşte întreaga poezie dificilă a conceptelor cu aceeaşi uşurinţă ca şi cum ar fi beletristică. Adesea, plecînd la un anumit curs, intră la altul pentru că, printr-o uşă întredeschisă, la urechea lui ajung nişte cuvinte interesante.

Şi iată ce se întîmplă într-o zi : de la un chimist genial Alpatov auzi ceva care-l impresionă puternic şi, în acea clipă, se şi preciză specialitatea lui : chimia. Profesorul îşi ţinea cursul în chip destul de arid, dar, deodată, cu totul neaşteptat pentru cei prezenţi s-a emoţionat şi chiar s-a înroşit la faţă. Alpatov mai avusese prilej să observe şi la alţii asemenea comportare. De pildă, un profesor celebru îşi ţine prelegerile vreme îndelungată fără să poţi înţelege de unde vine celebritatea lui. Studenţii îşi notează docil cursul, cuvînt cu cuvînt, pentru a-l învăţa apoi pentru colocviu şi a-şi da examenele fără a mai recurge la cărţi. Dar, uneori se întîmplă că profesorul atinge un domeniu în care el însuşi a îmbogăţit ştiinţa şi, deodată, devine de nerecunoscut, e emoţionat, se înroşeşte, se transfigurează : e cu totul alt om ! Studenţii, entuziasmaţi, încetează să mai ia note în caietele lor şi, din cînd în cînd tropăie, în semn de încîntare. Aşa s-a întîmplat şi cu chimistul, cînd a încetat brusc să mai dicteze şi chiar s-a rugat de studenţi să nu ia notiţe : nu era ştiinţă, ci o mică ipoteză a lui, în aju-

torul științei. Era vorba de sinteza albuminei. Lucrarea nu era încă încheiată, dar se prevedea că albumina chimică va fi creată curînd și va fi exact cu cea creată de natură în organismele vii. Și totuși această albumină chimică nu trăiește, ca în natură ; ceva îi lipsește ; dar ce anume ? Și iată că profesorul, acest om cu fața cenușie din pricina gazelor toxice pe care le inhala neîncetat, se însufletește, se înroșește și sugerează :

— N-ar fi bine oare să ne întoarcem la cercetările vechi, nu ne va ajuta oare puțintel bătrînica *Vita ?*

Firește, dacă profesorul ar fi expus această veche ipoteză despre substanța însufletită, numită viață, pe un ton indiferent, ca o idee care nu-i aparține, Alpatov n-ar fi căzut sub influența ei ; dar profesorul, deși foarte prudent, era un vitalist, iar *Vita,* în creația lui, era ceea ce e Muza în poezie și, poate, ceea ce pentru Alpatov era Inna, care-i scăpa mereu din mîini în încercarea lui de a-și găsi vocația și fericirea personală.

Alpatov era uimit că un om de știință, împărtășind studenților ipoteza sa despre *Vita,* roșise exact așa cum se înroșea și el în copilărie atunci cînd povestea celor mari secretele, visele ori presupunerile sale. Se recunoscu pe sine însuși cînd profesorul, acel om aparent de fier, își dezvălui deodată firea sa timidă, sfioasă și nesigură. Totodată, fără să-și dea seama de ce, în mintea lui Alpatov începu să se ordoneze întregul haos al cărților citite pînă atunci : Kant, Spinoza și Descartes se așezară, fiecare, la locul său.

Brusc îi trecu prin minte că toți acești mari gînditori și-au expus ipotezele, roșind la fel. Gîndul acesta e însă vag, și dacă l-ai nota, ar ieși o aiureală, iar dacă l-ai comunica altora, nimeni n-ar înțelege nimic. Doar dacă te-ai duce la acest om de știință, ai putea găsi cuvintele potrivite și totul ar deveni limpede și, în felul acesta, ți-ai putea fixa calea vieții în domeniul științei.

După asta, așa cum i se mai întîmplase de multe ori înainte, Alpatov simți imperios nevoia să treacă la acțiune : dacă lucrurile stau așa, înseamnă că trebuie să se ducă la profesor, trebuie să-și biruie timiditatea, să înfrunte riscul și să obțină cu orice preț o lămurire. Iată de ce, după sfîrșitul prelegerii, Alpatov va alerga pe coridor ca să-l ajungă din urmă pe profesor.

...Dumneata, dragă prietene, îți vei imagina întregul risc al unei asemenea fapte mult mai bine decît ți l-aș putea eu descrie. Cum ar putea fi de conceput ca un profesor, om foarte ocupat, care și-a călit mintea cu imensa disciplină a muncii, să-și piardă timpul cu un băiețandru hoinar, venit din nesfîrșitele stepe ale Rusiei ? Sau, poate, orice om născut pentru o adevărată creație, trece, în tinerețe, și el prin faza căutării pietrii filozofale și, prin urmare, din propria sa experiență, poate recunoaște ceva familiar și de înțeles chiar și la un sălbatec ? De multe ori m-am gîndit la asta stînd de vorbă cu mujicii noștri care dispun de un număr atît de restrîns de concepte și de cuvinte ; în ce izvor își are oare obîrșia posibilitatea unei comunicări îndelungate între un analfabet și un om care-și petrece două treimi din viață cu nasul cufundat în cărți ? Ajung la concluzia că în el, în omul modern, cult, stă ascuns, ca un factor creator, și sălbatecul unor vremuri de mult trecute, și romanticul cunoașterii și al simțirii. Iată de ce, cunoscîndu-i bine, în mine însumi, și pe sălbatec, și pe alchimist, și pe romantic, nu oftez niciodată după trecut și nu chem pe nimeni să se întoarcă la omul sălbatec, la mujic, la alchimist, sau la cavalerul medieval : orice ai face, întregul trecut trăiește continuu în noi înșine.

Așadar, este foarte posibil ca remarcabilul om de știință despre care am povestit, să-l înțeleagă pe tînărul rus căutător al pietrii filozofale, dacă Alpatov va ști să-și înfățișeze cît de cît coerent ideile și să-i capteze bunăvoința. Profesorul pășea atît de repede pe coridor încît Alpatov nu reuși să-l ajungă din

urmă, așa că a dispărut în cabinetul său chiar în clipa cînd Alpatov se pregătea să-l oprească din mersul lui grăbit.

După cîteva minute de emoție intensă, Alpatov se hotărăște să bată la ușă și din cabinet i se răspunde : Intră !

Prima întrebare a omului de știință a fost simplă și cumplită :

— Ce doriți ?

Însă Alpatov nu-și pierdu cumpătul și răspunse :

— Domnule profesor, eu bănuiesc de ce *Vita* nu poate fi descoperită și de ce fuge de noi : pentru că noi înșine trăim prin ea, ne mișcăm împreună cu ea și de aceea nu putem observa mișcarea ei, după cum, mișcîndu-ne împreună cu pămîntul, nu putem observa mișcarea lui ; iată de ce, cred, nu reușește sinteza albuminei vii.

Profesorul făcu ochii mari. Orice dascăl, oricît ar fi fost de obișnuit cu asemenea lucruri, ar fi rămas uluit : numai cu cîteva clipe în urmă cuvintele lui se aflau într-o simplă înlănțuire logică, și iată că acum ele s-au înșurubat în viața acestui tînăr tremurînd de emoție, ele îi urcă temperatura corpului, fac să i se roșească obrajii și, totodată, îi incită gîndirea.

— Sînteți străin ? îl întrebă profesorul cu bunăvoință.

— Sînt rus, răspunse Alpatov.

— Chimist ?

— Vreau să devin chimist. Vă rog însă să nu mă luați drept un simplu visător : știu să muncesc și sînt în stare să-mi ating scopul. Numai că aș vrea să muncesc avînd pe această *Vita* înaintea mea, asemenea cerului : după mine, eroismul omului de știință stă în atingerea inaccesibilului, fără a uita de pămînt. Eu sînt un materialist, domnule profesor ; mă înțelegeți ?

Fără a-și trăda sentimentele, și vorbindu-i ca de la egal la egal, profesorul spuse :

— Vă înțeleg, dragă prietene, numai că este foarte primejdios.

Apoi, aparent fără vreo legătură, îi povesti despre un bătrîn evreu care, după ce l-a cetit pe Kant, în clipa cînd a aflat de la el că nu există lumea fără noi, că lumea nu-i decît reprezentarea noastră, n-a mai vrut să trăiască într-o lume atît de iluzorie și s-a spînzurat deasupra cărții despre rațiunea pură.

— Așa ați putea păți și dumneavoastră, spuse profesorul ; atunci cînd veți constata că *Vita* dumneavoastră nu este o prea frumoasă fecioară, ci femeia celor trei K : Kirche, Kinder, Küche *.

— De acest lucru nu mă tem, răspunse Alpatov ; am avut cu femeia o experiență și mai rea și cred că asta se datorează faptului că undeva am greșit eu însumi ; vreau să înlocuiesc asta cu o știință în care există un corectiv practic pentru fiecare vis : munca cu cilindrul gradat și cîntarul.

Profesorului îi plăcu foarte mult acest răspuns ; zîmbind, îi strînse cu putere mîna și-l înscrise la primul laborator de chimie.

Apariția lui Mefisto

Cine a lucrat mult timp în laboratoarele de chimie, acela, aflîndu-se pe cîmp, în pădure sau pe apă, simte adesea mirosul vreunui acid sau gaz, foarte neplăcut pentru toți ceilalți, dar care pe chimist îl încîntă : mai mult decît oricare alt simț, mirosul este legat de trăirile noastre, și ce ar putea fi mai frumos decît credința noastră tînără și firească într-o femeie minunată, mamă a tot ce există, și în puterea pietrei filozofale ? Nu are importanță că orice manual modern de chimie începe cu o ironie la adresa alchimiștilor medievali, care căutau piatra filozofală ; chiar de la primii pași într-un laborator, tînărul se socoate în taină un mic alchimist, iar metodele științifice moderne, în comparație cu vremurile acelea de-

* Biserică, copii, bucătărie (trad. din lb. germ.).

părtate ale căutătorilor începutului tuturor începuturilor, nu fac decît să-l încurajeze și să-l incite. Recent, am trăit cu toții tragedia Polului Nord ; numai cu cîțiva ani în urmă oamenii de știință afirmaseră că viața este totuși posibilă la Pol, că se va descoperi acolo un nou continent și un anume fel de viață, ba chiar și oameni. Dar s-a văzut că acolo nu există nimic, că-i un simplu punct matematic. Și totuși, c-o energie reînnoită, noi construim acum *racheta* pentru zborul în spațiile interplanetare și, cu inima înfiorată, ne bucurăm dinainte de zborul pe Marte și pe lună deși, după toate probabilitățile, nu vom găsi acolo decît tot ceea ce am găsit și la Polul Nord. Există, în micile taine ale copilăriei noastre și, mai ales, în prima noastră dragoste din tinerețe, o asemenea forță imensă și reală.

Scumpă iubită a tinereții mele, prietenul meu cel mai de preț, mă întorc la romanul nostru, dezvăluind în el întreaga forță a fericirii mele, a bucuriei de viață, școala unității și credinței mele. Mă mîndresc cu forța care îmi îngăduie acum să-mi stăpînesc lacrimile de extaz, mă bucur fără nici o urmă de incertitudine, căci știu : în vid există aer, în mîhnire bucurie, în vis, voința de a transforma viața, iar în prima dragoste, o mamă vie a copiilor mei vii și cele mai minunate clipe de comunicare creatoare cu prietenii...

Transformînd-o pe Inna în *Vita*, Alpatov pășește în laborator ca un alchimist : ici, colo, flacăra incoloră a unor arzătoare de gaz se colorează în roșu, în verde, în violet, retortele și baloanele de sticlă, fixate la diferite înălțimi pe stelaje de fier, fierb deasupra flăcărilor ; din ele, prin tuburi subțiri de cauciuc, se scurg, invizibile, gaze bune și gaze ucigătoare, închizîndu-se în gazometre spre a-l sluji pe om. Un student încins cu un șorț albastru evaporă într-o cameră de uscat un creuzet de platină cu sedimente, observă termometrul pînă ajunge la greutatea constantă și, în sfîrșit, astăzi are o bucurie : a obținut greutatea constantă. După o muncă îndelungată, nu-i mai ră-

mîne decît să ridice capacul de pe cîntarul de precizie, să cîntărească, să calculeze cu exactitate pînă la patru zecimale. Acum profesorul se apropie de el, scoţîndu-şi carnetul de însemnări, şi-l ascultă. Emoţionat, studentul îi raportează cifra găsită la analiză.

— Patru !

Profesorul aprobă din cap.

— După virgulă : cinci, trei, şapte.

Glasul studentului tremură de emoţie : dacă e greşită chiar şi ultima zecimală, va trebui să lucreze din nou încă o săptămînă la aceeaşi problemă...

Mai încolo este laboratorul tehnic, apoi vine sfînta sfintelor, laboratorul profesorului, unde viitorii oameni de ştiinţă lucrează împreună cu profesorul la o lucrare comună — sinteza albuminei. Acolo omul se apropie chiar de pragul enigmei vieţii, încercuind-o în măsurători şi calcule. Odinioară omul a încercat să închidă în retortă viaţa însăşi : aici însă se ştie că este imposibil să ajungi viaţa din urmă, dar totuşi se merge pe urmele ei, pas cu pas, fără a o slăbi o clipă din ochi, măsurîndu-i urmele şi construind după chipul şi asemănarea ei. Alpatov are impresia că, în această lucrare ştiinţifică se cere mai multă inteligenţă şi voinţă decît înainte, şi în acelaşi timp rămîne şi mai multă libertate, căci şi soarele, şi luna, şi stelele rămîn aceleaşi ; în liniştea nopţii, privindu-le, omul îşi poate îngădui să nu se mai gîndească la măsurători şi la calcule, ci să dea frîu liber presupunerilor...

Alpatov păşi deci în laborator cu acelaşi sentiment de veneraţie ca şi cînd s-ar fi născut în Evul Mediu şi un astrolog i-ar fi înmînat horoscopul. Aici, totul i se părea necesar, iar oamenii încinşi cu şorţuri, nespus de atrăgători, îndeosebi vecina lui, Roza Katzenellenbogen : nimeni pe lume nu mai are asemenea păr roşu ca para focului. În laboratorul cîntarelor îl întîlni pe Ivan Akimici Apriori, acum treaz, iar din laboratorul tehnic veni, din proprie iniţiativă, frumosul şi straniul Ambarov, care se bucură foarte mult văzîndu-l.

Mîna profesorului se vădea pe fiecare obiect din laborator ; studenţii îşi fac analizele după caietele lui, dar, la început, bobocii sînt îndrumaţi de studenţii mai vechi. Firește că, pentru un student cu vechime, este o mare plăcere să-şi împărtăşească experienţa unui începător, uluit şi fermecat de toate cele din jur, dar Ambarov face acest lucru cu-o atenţie cu totul deosebită, chiar cu gingăşie, de parcă Alpatov ar fi o fată care-l interesează în mod exclusiv. El arată lui Alpatov şi Rozei cum să recunoască metalele după capacitatea lor de a colora flacăra incoloră, le arată şi cristalele minuscule de borax închise într-un mic inel din sîrmă de platină, şi cum să deosebească cu ajutorul mirosului toate nuanţele emanate de diferite corpuri la încălzire, îi învaţă cu cîtă prudenţă trebuie să se folosească de simţul gustului, precipitînd bazele sărurilor şi reducîndu-le acizii cu ajutorul altor baze. El le atrage îndeosebi atenţia asupra mirosului corpurilor ca metodă de diferenţiere, spunîndu-le că nasul e altceva decît limba, nasul se află aproape de ochi şi în proximitatea atît de imediată a creierului, încît orice percepţie senzorială pe cale olfactivă se întipăreşte pentru mult timp în memoria omului. Din întîmplare, tocmai în clipa cînd vorbea despre asta, în laborator se simte miros de migdale amare. Dintre toţi cei de faţă Ambarov e singurul care observă acest lucru şi începe să se deplaseze, pe dibuite, în direcţia de unde venea mirosul. Pînă la urmă se apropie de una din camerele de uscat şi scoate de-acolo un creuzet cu o substanţă emanînd miros de migdale amare. Din imprudenţă, cineva pusese acolo un preparat conţinînd cianură de potasiu şi puţin a lipsit să nu otrăvească întregul laborator cu acest gaz toxic. Proprietarul creuzetului, un tînăr student german, cu cicatrici de dueluri pe ambii obraji, apare palid, dar Ambarov îl liniştește : în doze mici, cianura de potasiu nu este deloc dăunătoare pentru om. Acest lucru poate fi demonstrat. Toţi studenţii se adună în jurul lui Ambarov : rusul vrea să le demonstreze ceva neobişnuit. Dintr-un borcan con-

ținînd niște bețișoare albe, Ambarov scoate cu penseta o fărîmă de cianură de potasiu pe care o pune pe limbă și apoi bea o înghițitură de apă... După cîteva secunde tot corpul i se cutremură, Ambarov se prinde cu mîinile de masă, dar își revine repede și, alb ca varul, izbucnește într-un hohot de rîs, propunînd amatorilor să încerce și ei... Dar asta era ceva exagerat : cu privirile lăsate în pămînt toți se întorc la locurile lor, iar Roza, devenind subit foarte gravă, precipită hidrat de aluminiu într-o eprubetă, frecînd-o de genunchiul ei plinuț, așa cum o învățase Ambarov.

Cea de-a treia soție

Este foarte posibil că toată nenorocirea să-i fi venit lui Alpatov de la acea carte remarcabilă, despre care nu auzise înainte nimic, ci o cumpărase întîmplător într-o librărie. În acea carte, filozofia se îmbina, prin nu știu ce fel de minune, cu poezia, și același lucru care la Kant și la alții părea să se tîrască pe pămînt, aici zbura asemenea unui meteor, luminînd pentru o clipă unică spațiul întregului univers. După ce luă cunoștință de această carte, Alpatov nu mai putu audia prelegerile de filozofie ; fiecare din aceste prelegeri cu notarea ei în caiet, i se părea o reuniune de oameni care, luați în parte erau niște neghiobi, dar care, laolaltă, deveneau inteligenți. Nu, adevărata cunoaștere zboară ca un meteor iar omul cunoașterii adevărate arde și se prăbușește ca un meteor ; așa și trebuie : vechiul zeu a murit. Astfel grăit-a Zarathustra. Înmănunchind în sine toate razele acestei cărți, Alpatov își dirijă întreaga muncă spre un singur punct, neglijînd toate prelegerile și făcînd doar analize în laboratorul de chimie. Tot acolo, în intervalele cînd vreo substanță se încălzea sau se evapora încet pînă să ajungă la greutatea constantă, el citea partea teoretică, anticipînd cu mult cursul. Datorită acestei concentrări a energiei,

mișcarea sa în laborator căpătă o repeziciune neobișnuită.

După o lună, o lasă pe Roza în laboratorul calitativ, titrează analiza volumetrică, apoi stă în fața cîntarului. Profesorul l-a remarcat de mult și niciodată nu trece pe lîngă el fără a-i spune cîteva cuvinte de încurajare. Dar în felul acesta nu se prea învață chimia : fortărețele și baricadele pot fi luate cu asalt, uneori, printr-un atac năvalnic, poți să-ți cîștigi cea mai frumoasă sclavă, dar chimia se cucerește printr-o muncă ritmică. Citind despre teoria ionilor, Alpatov se întîlnește cu matematica superioară și-și dă seama că ea este necesară în chimie, dar că el n-are aptitudini pentru această disciplină științifică. Dar cum e cu putință să nu fie în stare ? Doar el e capabil de orice ! Se apucă de analiza matematică superioară și. pînă va obține cunoștințe temeinice în acest domeniu, lasă la o parte lucrările în chimie. Acum stă zi și noapte aplecat asupra integralelor și are senzația că se tîrăște cu încetineala unei broaște țestoase. Dar lucrul principal pe care-l descoperă în această ocupație este constatarea că oamenii au două feluri de inteligențe : una este inteligența matematică, unde totul stă numai în măsurătoare și calcul, cealaltă e o intuire instantanee, fără nici un fel de măsurători sau calcule. Alpatov își aduce aminte că, în copilărie, mama lui voia să-l ajute la aritmetică și rezolva problemele mai prost decît el, pe cîtă vreme în ceea ce privește problemele vieții înțelegea totul și, după cum se spunea, era extraordinar de inteligentă. Și mai constată de asemenea, că genialul autor al lui Zarathustra era lipsit la culme, pînă la idiotism, de orice aptitudini pentru matematică. Dar descoperirea lui principală era că chimia se cucerește cu aceeași minte ca și matematica. Însă nu renunță ; se mai întoarce la laborator, unde Roza l-a și ajuns din urmă, în timp ce el își bătea capul cu matematica ; și acum stă, foarte natural, în fața acelorași cîntare pe care le cucerise cu atîta caznă, iar *Vita* fuge în depărtarea nesfîrșită... Uimit, o întreabă

pe Roza, cum de înaintează așa de sigur, fără ca munca să-i fi schimbat măcar expresia feței. Roza nu se ascunde de el și-i explică totul foarte calm. Tatăl ei se ocupă la Pinsk cu vînzarea de fracuri vechi. Viitorul ei este farmacia din Pinsk, ea studiază chimia pentru farmaceutică și, cu timpul, va obține titlul de dirigintă. Deci, la Roza *Vita* se afla chiar înlăuntrul ei și ea nu avea nevoie s-o ajungă din urmă...

Foarte tulburat, Alpatov iese din laborator cu senzația că totul a fost un vis și că acum totul a trecut ; visul a fost uitat. Ajuns acasă, fără a se mai gîndi la nimic, cu un gest spontan, întinde mîna spre o carte, *Dincolo de bine și de rău*, și, cufundat în lectură pînă la căderea serii, își descoperă acolo *Vita* lui, — care este lumea în sine, ceva la care nu se poate ajunge prin cunoaștere, iar dacă totuși ai ajunge s-o cunoști în vreun fel, s-ar dovedi, poate, că-i ceva ridicol și lipsit de importanță... Astfel grăit-a Zarathustra.

Seara, la lumina felinarelor, pornește la întîmplare de-a lungul bulevardului, ca și cînd s-ar expune pe sine țintă nenumăratelor întîmplări ale marelui oraș. Apare Ambarov la braț cu o soție nouă și Alpatov are impresia că. în momentul de față, el este omul de care are nevoie cel mai mult : cu siguranță că Ambarov a trecut prin toate în viață. Tustrei coboară într-una din berăriile de la subsol din Leipzig și se așază la o mesuță de marmoră albă. Fără oprire, gloata din stradă coboară treptele, descrie un ocol în imensa hrubă și iese pe ușa cealaltă, urmînd unii după alții neîncetat, în sunetele muzicii. Ambarov nu acordă nici o atenție soției lui de-a treia. Ea stă la masă observînd toate în jur cu mult interes, întorcînd mereu capul spre membrii corporațiilor cu șepci multicolore și legănîndu-și piciorușul. Deodată, Alpatov se fîstîcește și se roșește cumplit : și-a dat seama că Ambarov i-a surprins privirea care urmărește mișcările piciorului celei de a treia soții a lui. Ba mai mult, Ambarov rîde și-i face cu ochiul...

Febril, ca să-şi ascundă tulburarea, Alpatov se avîntă într-o discuţie despre lucruri savante şi-l întreabă pe Ambarov dacă a citit acea remarcabilă carte intitulată *Dincolo de bine şi de rău.*

Ambarov rîde şi mai zgomotos. Nu, el nu citeşte nimic în afară de cărţile de chimie, dar tema *Dincolo de bine şi de rău* îi este foarte familiară din viaţa birocraţiei din Petersburg : „dincolo" se află puterea către care se deplasează continuu oamenii mărunţi, primind pentru răbdarea lor decoraţii ale diferiţilor sfinţi, de la Stanislav, pînă la Vladimir. Oamenii cei mari iau puterea în mîini, fără a ţine cont de sfinţi. Dar toate astea Ambarov le spunea oarecum în glumă, în timp ce cu dosul palmei mîngîia uşor marmura mesuţei.

— Pentru mine, schimbă el vorba, e o mare enigmă de ce din această... — aruncă o privire spre piciorul femeii sale şi mătură cu putere masa cu palma — de ce din această plăcere, simplă şi pur fizică, dumneavoastră vă creaţi ceva interzis, aproape inaccesibil.

Alpatov reuşi să-şi recîştige stăpînirea de sine şi răspunse :

— Cum să fie simplă, dacă din asta se nasc copii ; noi nu sîntem în stare să facem cu ajutorul chimiei nici măcar o albumină vie, iar aici apar copiii. Dumneavoastră nu faceţi copii ?

— Nu totdeauna, dar dacă se nasc, eu le trimit o pensie alimentară ; mamele sînt de obicei foarte mulţumite.

Li se servi coniac. Alpatov bău şi avu brusc dorinţa de a spune totul pînă la sfîrşit ; după aceea va avea tot timpul să fugă de acest om. Ce bine ar fi dacă i-ar putea povesti despre logodnica lui, şi cum a tot căutat-o. Repede, ca să prindă curaj, mai bea un coniac dar şi acum îşi dă seama că, din motive greu de înţeles, nu poate vorbi despre asta cu glas tare. De altfel, el povesteşte mereu despre *Vita* în chimie, ca şi cum *Vita* ar fi logodnica lui.

Îi veni în ajutor amintirea despre Maria Morevna : pe atunci era atît de mic, încît nu numai că nu-şi

punea întrebarea de ce se nasc copiii, dar nici nu înțelegea care femei sînt considerate frumoase, și de ce anume. A apărut Maria Morevna și, deodată, el a înțeles că ea e frumoasă. Iar după ce a început să priceapă totul, el a căutat în fiecare femeie pe Maria Morevna ; dacă n-o găsea îi era imposibil să se apropie de ea. Tot astfel și acum, el nu-și poate alege o specialitate dacă aceasta nu-i apare ca însuși scopul vieții sale. Și s-a apucat de chimie numai pentru că profesorul a reușit să-l pasioneze datorită ipotezei sale despre strînsa legătură dintre reacția chimică și reacția vieții...

La sfîrșit, Alpatov întrebă :

— Cum te poți apropia de o femeie fără a te gîndi că în ea sălășluiește o Maria Morevna care nu poate fi întinată, și mai învață-mă cum poți să muncești fără voluptatea așteptării ultimului răspuns ? Dar dumneavoastră personal, cum lucrați în chimie, e cu putință oare fără *Vita* ?

Ambarov părea acum cu totul alt om : palid, ca atunci în laborator după ce băuse cianură de potasiu, colțul de sus al buzei drepte îi tresărea mereu.

— Probabil că sînt bolnav, spuse el ; există asemenea boală : întreaga voluptate eu o beau singur, dintr-o sorbitură și anticipat.

Alpatov rămase uimit de efectul produs de cuvintele sale și i se făcu milă de acel bărbat voinic și chipeș. Îl întrebă cu multă delicatețe și simpatie :

— Dar totuși dumneavoastră trăiți, vă apropiați de femei, munciți mult în domeniul chimiei. Și atunci, cum de puteți să treceți cu totul impasibil de cealaltă parte... dincolo de bine și de rău ?

— Din inerție, răspunse Ambarov ; dar în chimie n-am sorbit încă toată voluptatea : am studiat toată *Vita* asta a dumitale și totuși interesul nu mi-a pierit — este o realitate. Îți fac o mărturisire : e vorba de putere care nu poate fi obținută decît prin chimie. Eu lucrez la substanțele explozive. Nu știu dacă înțelegi că la putere trebuie să ajungi fără ajutorul

decorațiilor, ea nu trebuie să ți se acorde, trebuie s-o iei.

Chipul lui Ambarov se schimonosi : aplecîndu-se la urechea lui Alpatov, șopti :

— În chimie se poate obține o substanță cu care să umpli o bombiță și să spui : „Nu vă apropiați !“ Vom învinge noi, chimiștii, iar dintre chimiști — eu voi fi acela.

Alpatov s-a speriat îngrozitor, nu de gîndul rostit, ci de fața aceea palidă, cu gura strîmbă tremurînd spasmodic, c-o încordare fioroasă în privire, și de senzația de frig ; da, în acea atmosferă înăbușitoare, el simțea că i se face frig ; își dădea seama că are în față un nebun. După expresia feței lui Alpatov, Ambarov înțelese că vorbise prea mult. Își reluă vechea atitudine de fante de mahala și rîse, prefăcîndu-se că a glumit.

În timpul acesta, un student scund și îndesat, din corporația Concordia, urmărea cu atîta atenție și nerușinare legănarea piciorului celei de a treia soții a lui Ambarov, încît Alpatov începu să-l privească pe student cu ură, lucru pe care acesta l-a observat. Ambarov îi șopti lui Alpatov, turnîndu-i coniac :

— Ia scoate la el limba !

Alpatov se execută. Studentul se făcu roșu ca racul. Alpatov îi mai arătă odată limba. Studentul se ridică de pe scaun și, apropiindu-se de Alpatov, îi întinse cartea sa de vizită.

Alpatov i-o întinse pe a lui.

Duelul cu spade

Statutul tuturor corporațiilor studențești privitor la dueluri indică drept motiv suficient pentru a se duela : *a privi provocator* pe cineva — *provozierend ansehen*. Și într-adevăr, dacă de la om ne coborîm la luptele dintre păsări sau animale mai mari, vedem că și la ele, aproape totdeauna lupta începe de la o

privire : un cocoș se uită provocator la altul și lovește cu ciocul în pământ, celălalt se uită și el provocator, lovind la fel pământul cu ciocul, și iată-i pe amîndoi repezindu-se unul la altul.

La ședința *Burschengericht* *-ului, convocată de urgență, studentul din corporația Concordia a trecut, firește, sub tăcere faptul că fusese foarte interesat de bălăbăneala piciorului doamnei care era împreună cu Alpatov la aceeași masă și că din cauza asta Alpatov a scos de două ori limba la el. Era absolut suficientă declarația că Alpatov i-a aruncat o privire provocatoare pentru ca *Burschengericht*-ul să-i permită un duel cu un străin. Martorul studentului german, un tînăr foarte politicos, comunică lui Alpatov hotărîrea tribunalului studențesc.

— Nu mă pricep la scrimă, replică Alpatov ; și să recurgi la pistoale pentru asemenea fleac, este de-a dreptul caraghios : eu refuz.

— Nu, noi ne batem totdeauna cu spada, răspunse martorul ; nu e prea primejdios, este o problemă de onoare, nu una de viață sau de moarte. Propunîndu-vă duelul, vi se face o cinste, căci tribunalul corporației nu permite unui membru să se bată cu orice *Wilder* **. Vi se vor acorda șase săptămîni pentru a învăța să vă duelați cu spada.

Zîmbind foarte amabil, Alpatov mulțumi pentru cinste, gata să ofere scuze, dar se gîndi că nemții nu-l vor socoti laș numai pe el, ci pe toți rușii : asta ar fi fost penibil...

Acceptă deci, și se duse imediat la Ambarov pentru a-l ruga să-i fie martor.

— Voi învăța scrima împreună cu dumneata, hotărî Ambarov, iar acum am să-ți povestesc o altă istorie nostimă.

Dar lui Alpatov, povestea nu i se păru de loc nostimă. În legătură cu formula foarte complicată a unei substanțe organice la care Ambarov lucrase

---

* Tribunalul studențesc (germ.).
* * Sălbatec (trad. din lb. germ.).

timp de trei ani de zile la Paris și la Zürich, se produsese o greșeală de calcul, se confundase o bază alfa cu una beta și, în loc de exploziv, a rezultat o vopsea foarte rezistentă. Acum Ambarov vinde guvernului german invenția lui pe un preț foarte bun : vopseaua va fi utilizată drept culoare de camuflaj pentru armata germană.

Alpatov se gîndi imediat :

„E sigur o născocire, ca să mă facă să uit mărturisirea lui de ieri."

Ghicindu-i parcă gîndul, Ambarov adăugă :

— Mi s-a întîmplat același lucru ca și lui Mefisto : am pornit să fac răul și cînd colo, am făcut un bine pentru armata germană și pentru buzunarul meu. Dar și cu dumneata e la fel, dragul meu ; ia uite ce drum ai parcurs : mai ieri propovăduiai, în colonia rusă, corectivul practic și acum te bați în duel cu studenții germani. Și dacă vei continua să te rostogolești la vale în același ritm, atunci poate că pînă la Anul Nou vom fi înrudiți.

Alpatov nu mai auzi ultimele cuvinte cu privire la înrudire, pentru că era foarte tulburat.

— Nu știu ce să fac, spuse el descumpănit ; dacă aș putea evita în vreun fel această poveste stupidă... oare să n-o las baltă ?

— Poți s-o lași și baltă, răspunse calm Ambarov ; dar ce sens ar avea ? Toată povestea asta cu duelul nu-i decît un joc ; doar n-ai să stai tot timpul numai cu nasul în cărți ! Mai bine caută să-l înveți minte pe neamț, așa cum trebuie.

Pînă atunci, Alpatov nu avusese prilej să-l vadă pe Ambarov altfel decît maimuțărindu-se ; de data asta însă el îi vorbea ca unul mai în vîrstă, înțelept și cu bunăvoință. Iar privirea lui, oprindu-se asupra unei întîmplări meschine din viață, deveni inteligentă și calculată.

Alpatov se gîndi :

„M-am înșelat în privința lui ; foarte probabil că, din cine știe ce motive, face mereu pe nebunul și, în timp ce eu îl iau în serios, el numai se fandosește.

— Arătați-mi vopseaua dumneavoastră, spuse el tare.

Ambarov îi arătă nu numai vopseaua, ci și hîrtia cu propunerea guvernului german de-a o cumpăra.

Alpatov hotărî definitiv :

„Se preface".

După aceea se simți foarte bine dispus. Rămăsese în urmă acea groaznică viață rusească unde întreaga tinerețe este consacrată *ideii*, unde îți disprețuiești trupul, renunțînd chiar să-l împodobești cu veștminte frumoase. Fără a mai zăbovi, Alpatov se duce într-un magazin în vitrinele căruia erau expuse armuri de cavaleri, își cumpără o spadă, o mască de sîrmă, un șorț de piele și, încărcat cu toate aceste cumpărături, se duce la adresa indicată de martorul adversarului. Timp de două ore în șir profesorul de scrimă îi face vînătăi pe umărul drept cu vîrful bont al spadei și se pare că totul merge strună. A doua zi el se apără destul de bine, iar a treia zi reușește să-și înfigă spada în masca adversarului cu atîta putere încît sîrma ruptă străpunge obrazul profesorului. După aceea, în fiecare zi, plecînd de la ora de scrimă, Alpatov iese în stradă cu senzația veselă că întregu-i trup cîntă, în felul lui, un imn de bucurie închinat existenței sale și-i răspunde aerul, gustos ca o apă de izvor.

Pe nesimțite se apropie ziua fixată pentru duel, la care Alpatov se duce, sigur de sine, fără măcar să-i treacă prin minte că s-ar putea să pățească ceva.

Pentru cine a văzut vreodată o luptă de cocoși englezească, organizată conform tuturor regulilor, cînd pe fiecare luptător cu pene negre și lucioase, mic, dar aproape tot atît de tare ca și oțelul, se mizează sume importante de bani, și cînd acești cocoșei ridicoli sînt priviți cu foarte multă gravitate de niște oameni groaznic de emoționați, pentru acela duelul studenților germani nu va constitui nici o noutate. Aceste dueluri se desfășoară parcă și mai serios decît duelurile cu pistoale care se sfîrșesc cu moartea, ceea ce este lesne de înțeles : în fața morții omul poate să

glumească, dar cînd e vorba de un ritual, nu de moarte, ce sens poate avea gluma ? Singura primejdie este să-ţi pierzi o mînă dacă spada, ascuţită ca un brici, taie tendonul humeral *axillaris,* dar şi acest risc este aproape exclus, căci arbitrul experimentat, cocoţat pe un butoi, pîndeşte ager primele picături de sînge şi, îndată ce strigă *halt,* martorii îşi încrucişează spadele între cei doi adversari, medicul se repede la rănit şi prinde cu penseta capetele tăiate ale *axillarisului* şi, pînă la urmă, totul se termină cu bine.

Felul în care experţii scot spadele din teacă şi le măsoară, cum ung lamele lucioase cu carbolină şi, după ce le mai măsoară o dată, c-un gest elegant taie în două, cu tăişul, un fir de păr aruncat în aer — fiecare din aceste gesturi s-a zămislit în inima naturii, în luptele cocoşilor, ale berbecuţilor, ale cerbilor — da ! încă de atunci ! — iar după aceea s-au perfecţionat de-a lungul timpurilor, s-au rafinat la Roma, s-au reîmprospătat de către barbari, au trecut la cavalerii din Evul Mediu, au strălucit la lumina lunii sub balcoanele spaniolelor, apoi, în lumina ştiinţei, în regulamentul nostru militar...

...Dragă prietene, aud o muzică militară şi un cîntec :

Sus, spre slăvi se-nalţă
Steagul purpuriu...

Cei din casă se reped la ferestre. În frunte, în sunetele marşului lui Budionnîi, păşeşte grav, concentrat şi solemn. comandantul roşu, urmat de armata revoluţionară, toţi cu căşti, toţi voinici, plini de sănătate, bine îmbrăcaţi şi bine hrăniţi. N-am fost niciodată militar, totuşi străvechiul instinct al războinicului se trezeşte în adîncurile firii mele, trupul meu se înfioară de emoţie...

Doctorul a avut grijă să aerisească bine vasta sală aleasă pentru duel, aerul este curat şi proaspăt. Cu spadele plecate, martorii se apropie de arbitru anunţînd : „Totul este gata". Atunci arbitrul se suie pe

butoi și-și ridică sus spada. Adversarii se apropie unul de altul cu feţele, umerii și piepturile descoperite.

Totul începe cu aceeași prudenţă și emoţie stăpînită ca și la cocoșii de luptă, înarmaţi de natura însăși cu pinteni de bătălie ; și ei se măsoară îndelung unul pe altul, și așteaptă atacul gîndindu-se : să lovească el întîi, sînt gata să parez lovitura, și după aceea voi lovi și eu. Alpatov nu mai poate suporta tremurul încordat al spadelor și lovitura oţelului său scoate scîntei din oţelul adversarului. Studentul, cu pieptul cărnos ca al luptătorilor profesioniști, se retrage iute, aplecîndu-se și parînd, Alpatov îl atacă, căutînd să-l obosească de la început. Dar, ajungînd aproape de tot de perete, studentul german se năpustește brusc asupra lui Alpatov care, primind cu mînerul spadei loviturile care se succed una după alta, se retrage repede la perete și, adunîndu-și forţele, atacă la rîndul său ; dar studentul german nu mai vrea să se retragă. Acum totul trebuie să se sfîrșească repede. Arbitrul îșI reţine răsuflarea cu ochii pironiţi pe adversari ; martorii sînt gata, la primul cuvînt al arbitrului, să-și încrucișeze fulgerător spadele.

A fost de ajuns o singură clipită, cînd ochii scînteietori ai lui Ambarov s-au întîlnit cu ochii lui Alpatov. ca spada studentului german să-l atingă ușor cu vîrful. Alpatov simte în gură vîrful spadei, deci duelul s-a terminat. În același timp și adversarul, dîndu-și seama că a dat o lovitură reușită, e descumpănit neauzind cuvîntul *halt* pe care trebuia să-l rostească arbitrul și nu apucă să pareze o lovitură orizontală. În clipa aceea arbitrul strigă și martorii își încrucișează spadele.

Alpatov scuipă din gură, împreună cu sînge, și un dinte, iar pe pieptul studentului german mușchii se cască larg, inundînd totul cu sînge. Doctorul se grăbește să spele și să coase, martorul studentului german se repede indignat asupra arbitrului, strigînd că primul sînge a fost al lui Alpatov : de ce n-a oprit duelul ? Dar e clar că primul sînge al lui Alpatov

fusese ascuns de mustața lui. Arbitrul are dreptate : nu putuse să observe sîngele și imediat după acea lovitură de sus, a urmat lovitura orizontală a lui Alpatov. Apoi, studentul german, fără să dea nici cea mai mică atenție durerii și sîngelui, cere bere și, zîmbind, își felicită adversarul. Alpatov ciocnește cu el, vesel : *prosit* și *meun.*

Ei, asta nu se mai petrece la lupta între cocoși : zîmbetul pentru tot ce s-a petrecut și felicitările adresate adversarului le-au adăugat oamenii.

În acest timp însă, *fuchșii,* acei membri tineri ai corporației care poartă încă șepci negre, fuchșii din primele semestre, alătură mesele, alcătuind o singură masă mare, ce ocupă sala întreagă. Alții aduc un butoi proaspăt, îi dau cep, înșurubează caneaua, așază pe mese halbele. Se adună treptat studenții mai vechi, membri cu drepturi depline ale conventului, purtînd șepci colorate, cusute cu fir de aur, și diferite cocarde pe piept ; corporanți de primă treaptă — *case tinere ;* corporanți de gradul doi — *case vechi ;* de gradul trei — *capete venerabile,* studenți eterni, încărunțiți și cu chelii, fel de fel de *filiștri,* care au absolvit de mult universitatea și ocupă fotolii de seamă în slujbe de stat, dar purtînd totuși șepci colorate ciuruite de spade în timpul petrecerilor studențești din tinerețea lor ; se află acolo și un filistru bătrîn de tot, cu rang de consilier intim activ.

Președintele bate în masă cu spada. Toată lumea cîntă vechiul cîntec studențesc : *Ob Fels un Eiche splittern, wir werden nicht erzittern* *. Toți beau, salutînd pe fiecare filistru în parte, începînd cu consilierul intim, apoi beau iarăși, și iarăși beau, discutînd despre neclintitele tradiții ale corporației *Concordia* și mulțumind pentru sprijin tuturor filiștrilor de onoare, de la cel mai sus-pus, pînă la cel mai mic, coborînd pe scară piramidală.

---

* Chiar stînci și arbori de se sfarmă,
Noi nu vom tremura de spaimă (trad. din lb. germ.).

Începe *Landesvater*. Toți iau în mînă cîte o spadă și se așază perechi-perechi, unul în fața celuilalt, și-și străpung șepcile colorate cu vîrful spadelor, cîntînd :

Șapca ți-o străpung cu spada
Făcînd sfîntul jurămînt,
Să fiu vrednic de-Alma Mater
Pînă la mormînt.

Iar cînd ceremonia s-a terminat și fuchșii aduc cel de al treilea butoi și încep a împărți filiștrilor, oaspeților și membrilor conventului primele căni de bere bavareză, aromată, neagră și grea, înlocuind pe cea saxonă, blondă, are loc un mic incident care se întîmplă întotdeauna și-i distrează pe toți : un tînăr *fuchs*, lipsit de experiență, a făcut o greșeală.

Vina tînărului nu era chiar atît de mare și, de fapt, nu era nici un fel de vină, numai că consilierul intim activ își aduse aminte din tinerețe, cînd fusese și el pedepsit, și voi să facă o glumă pe socoteala băiatului, Tînărul trecuse chiar pe sub nasul lui Alpatov o halbă de bere spumoasă și o pusese în fața consilierului. Bătrînul filistru se simți jenat față de străin și pentru a drege lucrurile, hotărî să-l pedepsească pe acest *Krassfuchs* cu un *Wanzenkurisch*. Toți încep a arunca în cana nefericitului mucuri de țigară, scrum, bețe de chibrit, firimituri, adică tot felul de porcării. În fața tuturor, fuchsul se pune în genunchi, duce cana la gură. S-o dea deodată pe gît, ca să scape, așa cum facem cînd luăm ricin, n-are voie ; el trebuie să soarbă cana încet, tot timpul cît durează cîntecul pe care îl cîntă toți în cor și care, intenționat, lungesc cuvîntul : *soarbe*.

Der Fuchs, der hat
Verschiess gemacht
Zum lierum, larum, leere,
D'rum bist du scheusslich ausgelacht

Zum lierum, larum, leere,
Ziehe Fuchsschnautz, ziehe-a-i-a,
In Dreck bist du an die Knie-a-i-a,
Ziehe Fuchsschnautz, ziehe-a-i-a... *

Ultimul cuvînt, *soarbe,* se prelungeşte pe vocala *a* la nesfîrşit.

...Dragă prietene, notează cît de des în ţara noastră se foloseşte cuvîntul *prostul,* drept ocară, şi încă din copilărie aud mereu, chiar de la oameni culţi, că nemţii sînt *proşti.* Niciodată la noi nu se spune că-s proşti francezii, englezii, italienii, chinezii, japonezii. Această contradicţie eu mi-o explic astfel : la noi sînt consideraţi *proşti* în primul rînd oamenii la care tradiţia predomină asupra calităţilor individuale, ceea ce îngăduie chiar şi unui om lipsit de inteligenţă să ducă o viaţă care nu-i prostească. La noi, dimpotrivă, neavînd posibilitatea de a trăi cu ajutorul minţii altuia prin intermediul tradiţiei, prostul nostru e silit să se descurce, pînă ajunge să fie deştept.

În afară de asta ne-am deprins să fim excentrici în situaţii care se supun cu greu influenţei raţiunii, pe cîtă vreme germanii rezolvă şi aceste situaţii tot cu ajutorul raţiunii ; mă gîndesc la nenumăratele căsătorii germane contractate cu ajutorul anunţurilor din ziare, căsătorii care, adesea, sînt durabile şi foarte fericite. La fel, pentru noi este intolerabilă adaptarea tradiţiilor cavalereşti la sistemul birocratic modern în cadrul corporaţiilor studenţeşti, unde un consilier intim îl învaţă disciplina pe tînărul *Fuchs,* pentru a căpăta sentimente de devotament faţă de Kaiser, pregătindu-i, totodată, şi o slujbuliţă bună...

---

* Dacă Fuchsul greşeşte
Lirum, larum, lere
Toată lumea se veseleşte,
Lirum, larum, lere.
Soa-a-a-arbe din cană, vîrtos
Berea n-are miros
Soa-a-a-arbe din cană vîrtos. (trad. din lb. germ.)

Alpatov era năucit de stupizenia lucrurilor ce se petreceau în jur. Neavînd nici măcar putința să rîdă de asta împreună cu Ambarov, se apucă să bea grăbit bere blondă saxonă și bere brună bavareză, cană după cană.

— Soarbe, soarbe, cîntau studenții, în frunte cu consilierul intim.

Alpatov sorbea vîrtos. Un alt tînăr, care luase locul celui pedepsit, era atent să nu fie prins cu vreo greșeală și-i punea în față mereu cîte o cană plină. Ultimul lucru pe care-l mai percepu Alpatov a fost cum s-a înecat consilierul și a început să tușească ca moșnegii...

S-a trezit a doua zi dimineața într-un pat dublu, străin, cu ornamente în chip de cucuruzi de brad auriți, sub un baldachin de dantelă. Lîngă el dormea o femeie tînără. Uluit, Alpatov cercetă chipul celei care dormea și abia într-un tîrziu își dădu seama de gluma proastă a lui Ambarov : alături de el era cea de a treia soție, pentru care se bătuse în duel.

Anul Nou

Dragă prietene, aveam și eu un petec de pămînt pe care mi-am petrecut copilăria, mă simțeam legat pătimaș de acest pămînt natal și nu vroiam să mă despart de el. Se apropia revoluția, oamenii înțelepți mă sfătuiau să-mi vînd cît mai repede cernoziomul. Firește că în ceea ce îi privește, folosesc termenul de *înțelepți* într-un anumit sens, pentru că adevărați înțelepți nu-i consider pe acei care au isteține, ci pe acei capabili să mediteze asupra întîmplărilor trăite și, prin prisma lor, să înțeleagă viața altor oameni. Eu nu-mi vindeam pămîntul pentru că mi se părea că ideile mele, necoapte încă, doar acolo se vor putea maturiza, transformîndu-se în roade necesare tuturor. Dar nu puteam explica acest lucru celor din jurul meu, frămîntați de lupta pentru pămînt. Eu însumi

îi încurajasem odinioară în acest sens și, de aceea, călcîndu-mi pe inimă, am cedat partea mea, fără luptă. După aceea, pentru a nu pierde cu totul amintirea locurilor copilăriei mele, am inventat, în orele de insomnie, plimbări prin parc, evocînd imaginile vii ale fiecărui copac, ale fiecărui tufiș, ale fluturilor de noapte, albi și somnoroși, care ziua stau lipiți în jurul rădăcinii bătrînilor tei, i-am evocat și pe nelipsiții gîndaci roșii cu puncte negre, și păianjenii purpurii, mici cît o gămălie de ac... Culcat cu capul pe pernă și cu ochii închiși îmi imaginez toate mai viu chiar decît în realitate, iar după aceea, ca un fel de prelungire a perceperii naturii, apar și oamenii... Știu, firește, că toate aceste vedenii se hrănesc din suferință, dar, totodată, luciditatea gîndirii și cunoașterea adîncă a contemporaneității mă îmbogățesc probabil mai mult decît dacă aș poseda acum scumpa mea proprietate. Spune-mi, prietene, dacă este mai înțelept decît mine acela care, pentru a fugi de durere și știind dinainte că orice pasiune produce pînă la urmă suferință, ar renunța cu desăvîrșire să-și născocească un cuib, așa cum fac eu, pe petecul de pămînt al copilăriei ? Aceste sentimente noi ale mele eu le numesc acum fericirea mea, le înțeleg ca o răsplată pentru durerea mea ; dar spune-mi, e oare mai înțelept ca mine acela care nu s-ar dărui vieții așa cum fac eu, cu o încredere totală, și ar ucide în el, de la bun început, izvorul oricărei dureri și oricărei bucurii ? Nu ți-aș pune acum asemenea întrebări dacă, în tot cursul vieții mele, n-aș fi avut lîngă mine pe cineva care a primit toate gesturile mele spontane cu cuvintele : „E un păcat, un păcat, un păcat !“ Iartă-mă, dragă prietene, pentru această mică digresiune, provocată de insomnie. De data asta, s-a petrecut un lucru cu totul neașteptat : am închis ochii înainte de a adormi, am pornit la obișnuita-mi plimbare imaginară de-a lungul aleii unde, în realitate, se ridică astăzi un șir de izbe țărănești, m-am așezat să mă odihnesc pe o bancă inexistentă, mi-am adus aminte de tine, am început să vorbim... și n-am mai putut dormi. Deo-

dată, sar din pat și rostesc cu glas tare : „Nu trebuie să dorm !“ Aprind lampa și-mi încep cronica. Astfel numesc eu însemnările pe care le fac, pentru că am impresia că am trăit vreo trei sute de ani, ca un corb, și am ce povesti.

În lumina propriilor mele trăiri mi se pare acum lipsită de importanță întrebarea, dacă în noaptea aceea s-a întîmplat ceva între Alpatov și femeia de lîngă el. Umilit și distrus de gluma dezgustătoare a omului în care, cu atîta imprudență se încrezuse, și ca să n-o trezească pe femeia care dormea, Alpatov se scoală din pat, se îmbracă pe furiș și se strecoară afară, în stradă. Ziua se apropie de amiază, pretutindeni e mare forfotă, toată lumea se pregătește astăzi să întîmpine Anul Nou. Asemenea unei vedenii dintr-o lume îndepărtată, de mult părăsită, Alpatov recunoaște în mijlocul mulțimii pe vecina sa de laborator, Roza Katzenellenbogen. Se îndreaptă către ea cu pas hotărît, pentru că acum este sigur că în această evreică roșcovană, predestinată să devină farmacistă la Pinsk, se găsește și sfîrșitul umilinței sale. Roza e cam mirată : oare de ce Alpatov, care realizase succese atît de mari în chimie a lăsat deodată totul baltă și a dispărut ? Ce se întîmplă cu el ? Alpatov bîiguie ceva ce nici el nu prea înțelege. Intră amîndoi într-o mică berărie ca să ia gustarea de dimineață și Alpatov începe să-i explice mai coerent : nu se mai ocupă de chimie pentru că s-a supărat fizica, iar cînd a început să se ocupe de fizică, s-a supărat istoria omenirii ; și, pe de altă parte, nu-i cu putință să studieze toate științele.

— Dacă aș fi bărbat, exclamă Roza, nu mi-aș pierde timpul în zadar, aș învăța în străinătate cum se asanează bălțile, după care aș transforma mlaștinile noastre din Pinsk într-o regiune fertilă. Nu, eu nu mi-aș pierde vremea tot gîndindu-mă ce-aș putea studia ; doar studiile noastre aici costă foarte scump. Poate crezi, urmă Roza, că noi sîntem prea puține, vreau să spun : farmaciste. Dar parcă poți să cîștigi cine știe ce lucrînd într-o farmacie ? Însă, după părerea

mea, un inginer și încă specialist în asanarea mlaștinilor, în exploatări de turbă, poate să obțină totul în Rusia : e bine și pentru el, e de cel mai mare folos și pentru oameni.

Ascultînd-o pe Roza, Alpatov își imagină dintr-o dată că *voluptatea* de a te consacra științei este o chestiune personală și că, de aceea, nu te poți fixa asupra nici uneia dintre ramuri ; căci te observi și-ți dai seama că tu însuți trăiești și te schimbi mereu, și în afara ta, de asemenea toate se schimbă necontenit. Dar dacă te gîndești la mlaștini ca la o mărime constantă, cum ar fi, bunăoară, farmacia pentru Roza, atunci într-adevăr, poți atinge liniștea și independența. Însă chiar în același timp cînd se gîndea la mlaștini, simți apropiindu-se de el acel familiar val de voluptate primejdioasă a visului care te tîrăște spre infinit.

„Ce-ar fi să mă hotărăsc chiar acum, în clipa asta, odată pentru totdeauna, și s-o cer pe Roza în căsătorie ?“ se gîndi Alpatov, aruncîndu-i o privire cu coada ochiului, în timp ce ea își termina șnițelul și-și ștergea farfuria cu o bucățică de pîine.

Era ca un răspuns la o problemă grea de matematică : dacă o cere pe Roza acum, atunci se va face neapărat inginer specialist în asanarea mlaștinilor, și va fi fericit și cu sufletul absolut împăcat din clipa în care va primi consimțămîntul ei.

„Atunci toate se vor termina“, se mai gîndi el pentru ultima dată înainte de-a pronunța fraza : „Sînt de acord să fiu inginer specialist și să asanez mlaștinile din Pinsk, dacă dumneata primești să fii soția mea.“

— Chelner ! a strigat în acea clipă Roza.

S-a ridicat, a plătit, a dat mîna cu Alpatov și a plecat.

Așa se întîmplă, la un pas de tine trece ceva imens și, totuși, nu te atinge ; n-a vrut soarta.

„Slavă Domnului că nu m-a luat gura pe dinainte, se gîndi Alpatov ; Roza n-o să fugă nicăieri.“

Își puse în gînd să nu se miște din loc, pînă nu găsește vreo ieșire spre echilibrul conștiinței, în afară de ultimul mijloc sigur — acela de a se căsători cu Roza. Încet, prefăcîndu-se numai că bea, ca să aibă dreptul să mai rămînă acolo, își soarbe berea din cană și se tot gîndește, apoi iar mai cere o cană... Treptat-treptat, în loc de gînduri se înșurubează înlăuntrul lui o durere care crește din ce în ce, se transformă într-o senzație deplină de suferință fizică, îl doare ca o măsea...

Se aprind becurile electrice. Doi chelneri fac un zgomot infernal apropiind mesele ; pînă la urmă apare însuși proprietarul amintindu-i politicos : în seara asta se va sărbători aici Revelionul, acum localul se va închide, dar el îl roagă pe client să poftească mai tîrziu, seara, ca invitatul lui personal, dacă îi va face plăcere să serbeze Anul Nou împreună cu familia lui și clienții lui obișnuiți. Apoi, aflînd că Alpatov este străin, proprietarul berăriei îi explică acest obicei saxon de a pofti la Revelion pe orice vizitator. Și, bineînțeles, lui îi face deosebită plăcere să invite un străin care, departe de țară, își va aminti de patria lui.

La aceste cuvinte, Alpatov își aminti cu o extraordinară intensitate și bucurie de Crăciunul rusesc, de zăpezi, de flori de gheață pe geamuri. Îi mulțumește călduros patronului și-i făgăduiește să vină. Dar acesta socoate de datoria sa să-i mai explice încă o dată clientului, să nu creadă cumva că invitația pornește dintr-un interes comercial, nicidecum : totul va fi pe socoteala patronului, așa e obiceiul în întreaga Saxonie.

Această neașteptată apariție a peisajului de iarnă rusesc, legat de Crăciun, era ceva cu totul nou pentru Alpatov, și acest lucru el îl duse cu sine pînă acasă, pînă în clipa cînd deschise ușa locuinței sale. De obicei, intra aproape neauzit în cameră și proprietăreasa nu mai ieșea să-l întîmpine pentru ca el să nu aibă impresia că a deranjat-o. Acum însă, îndată ce-a deschis ușa, i-a ieșit înainte și Alpatov avu presimțirea unei nenorociri. Iar cînd proprietăreasa îi spuse

în șoaptă că în camera lui îl așteaptă de mult un musafir, rus și el, Alpatov simți că-l părăsește curajul ; el știa cine-i musafirul, știa că, în sfîrșit, Efim venise să-i ceară raportul asupra activității lui revoluționare, acel Efim care, în patrie, îi fusese ființa cea mai dragă.

Lucrul cel mai groaznic era că Efim Nesgovorov nu observă absolut nimic pe chipul lui Alpatov și se ridică în întîmpinarea lui, la fel ca și pe vremuri, iar acest fel „ca și pe vremuri", i se păru lui Alpatov de o frumusețe cu totul deosebită și legat intim de sentimentul care i se trezise în suflet, atunci cînd patronul berăriei îl poftise să serbeze Revelionul ; era ceva rusesc, legat de sărbători, deși Efim nu recunoștea sărbătorile, legat de florile de gheață din ferestre, deși Efim nu vedea nici un fel de flori și nu se ocupa decît de revoluție... Toate acestea se perindară fulgerător într-o singură îmbrățișare, deși nu avu loc nici un fel de îmbrățișare, cei doi prieteni mulțumindu-se să-și dea mîna, iar Efim nu-i zîmbi decît cu ochii.

Cu o voce nefiresc de blîndă Alpatov îl întrebă :

— Mă aștepți de mult ?

Efim simți îndată tonul nefiresc și-l întrebă destul de aspru :

— Unde-ai fost ?

— Am fost și eu... la o cîrciumă.

Și gata, totul s-a sfîrșit, Efim se încruntă, a început să bănuiască cum stau lucrurile.

Îl întreabă :

— Ce-ai făcut pînă acum ?

— Nimic, răspunde Alpatov, exact ca în clasa întîi de liceu cînd a arătat mamei carnetul de note în care avea numai de unu la toate materiile și vroia să-i explice că nu-i el vinovat, ci profesorii sînt nedrepți.

— Deci, tot cu prostiile tale ? întreabă aspru Efim.

— Deci, tot cu prostiile.

— Și nu vrei să lucrezi ?

Alpatov răspunde exact cum le răspundea altădată profesorilor :

— Nu, nu vreau !

Efim ridică capul și-l cercetează atent :

— Ce-i cu buza asta tăiată, ai căzut cumva ?

— M-am bătut în duel pentru o femeie.

Efim se scoală din fotoliu și, fără a-și lua rămas bun, se îndreaptă spre ieșire ; din mers, spune :

— Ești un aiurit !

Ușa dinspre stradă se trîntește și se încuie automat. Totul s-a sfîrșit.

Ceea ce s-a petrecut era mult mai important decît își închipuise Alpatov atunci cînd îi răspundea lui Efim la mînie, dar el nu-și dădu îndată seama de acest lucru și adormi în fotoliu de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Mai tîrziu se trezește cu aceeași senzație pe care o avusese atunci cînd l-au eliminat din liceu. Se îmbracă în grabă, iese în stradă, pornește pe bulevardul circular, fără să vadă nimic în afară de trunchiurile negre ale castanilor din fața lui : e cu totul cufundat în sine. Se petrecea ceva oarecum ciudat și nelogic, deoarece el și cu Efim negaseră încă din copilărie tot ceea ce se numește *natal*, sărbătorile cu popi și cu icoane, căruțele rusești incomode, plugurile de lemn, rîpele. Pînă și de gerul rusesc își băteau joc, amintindu-și versurile : *„...Bucuros, țăranul cu sania-și croiește drum"*. Acum însă toate i se păreau extraordinar de frumoase, legate indisolubil de Efim și pierdute împreună cu el. Nici acum Alpatov nu cunoaște în vocabularul său cuvîntul *patrie*, dar peisajul i se înfățișează ca un tablou pe care l-ar fi putut desena pînă și pe întuneric și, totodată, în acest peisaj toate se orînduiesc în ritmul muzicii.

În depărtare se aud mașinile de treierat, ca un bîzîit de albine. Iar în pădure, o albină adevărată zboară după ultima picătură de nectar, bîzîind ca o mașină de treierat în depărtare. Ce liniște ! Sub picioare, pămîntul pare să *sune*. Trece de pădurice, coboară în vale și-și aduce aminte de numele ei străvechi și bizar : Ulciorul. Aici, în Ulcior, oameni în

cojoace de oaie dormeau lîngă cai într-o noapte rece de toamnă. Erau niște oameni simpli, asemenea jivinelor din cîmpie, și vorba lor era simplă și veselă : despre un iepure pe care o vacă l-a călcat pe labă ; toți rîd zgomotos amintindu-și cum se zvîrcolea iepurele sub copita vacii, care habar n-avea, continuînd să rumege liniștită. Iar dincolo de Ulcior începe o pădure străină, unde, încadrat de culorile ruginii ale copacilor, îi iese în cale un iaz limpede, ca izvorul uitat al întregii frumuseți de pe lume. Aici, adolescentul culege cele mai frumoase frunze din copacii multicolori — frasini, stejari, arțari și plopi, de parcă ar vrea să alcătuiască pentru cineva un buchet al frumuseții desăvîrșite. „Prietene, șoptește un glas inițiindu-l, nu pătrunde înainte de soroc în altarul izvorului de lumină, întoarce-te spre partea unde totul este cufundat în beznă, acționează acolo cu energia pe care ai sorbit-o din izvor și așteaptă cu răbdare bărbătească, pînă ce glasul meu te va chema să primești lumina de-a dreptul".

Peste cîmpii, întunericul se lasă tot mai dens, iar în suflet, drept răspuns, crește teama groaznică de a nu mai regăsi niciodată cărarea ce duce la izvorul de lumină. Dar nu se așterne bezna ; încă înainte de a se stinge zarea, de cealaltă parte se ridică luna, imensă, și lumina asfințitului se contopește cu lumina lunii. Cîtă liniște ! Sub picioare, pămîntul *sună*, ca și cum ar fi gol, se aprind stelele, miroase lutul pămîntului natal, în amurgul strălucitor e o frumusețe de nesuportat, iar marele zugrav care dirijează jocul magic al culorilor, spune :

— Tinere, pămîntul meu e acoperit de flori, și o cărare șerpuiește pe el, de parcă lunca înmiresmată nu ar avea sfîrșit. Pășesc, îndrăgostit de univers, știind că după fiecare iarnă, oricît de aspră, vine neapărat primăvara, cu dragoste, iar primăvara e a noastră, pentru ea trăim pe pămînt. Culoarea asta este a noastră, este ceea ce se vede, e ziua, iar crucea este noaptea singuratică, iarna vieții. Sînt artist și-l slujesc pe acela care împodobește lumea în așa fel încît pînă și

Dumnezeul răstignit, de pe fruntea căruia picură sudoare de sînge, imploră : „...Depărtează de la mine paharul acesta !“ Eu sînt chemat să împodobesc drumul nostru pentru ca cei nefericiți să uite povara crucii pe care o poartă.

Un om singuratec apăru dinspre celălalt capăt al bulevardului circular și se opri sub un felinar, în dreptul unui copac, parcă nehotărît dacă să meargă ori nu mai departe. Nu mai era nimeni pe bulevard ; toți oamenii sărbătorind venirea Anului Nou se afundaseră în mușuroaiele lor de piatră, asemenea unor furnici. Dar iată că răsună pași și un altul, tot atît de singuratec, se apropie de același felinar și de același copac. Văzîndu-l, Alpatov își vine în fire și recunoaște locul unde fusese invitat să petreacă Revelionul. Atunci avu senzația că această invitație e într-un fel legată de noul lui sentiment al muzicii speciale a patriei sale și că trebuie să intre neapărat în acel mic local public. Celălalt a intrat acolo după o clipă de șovăire și coboară scările înguste de piatră ; la lumina felinarului se văd hainele lui modeste de muncitor, o barbă mare ca a unui rus. Alpatov coboară în urma lui...

Berăria în care fusese ziua nu mai este de recunoscut ; totul este aranjat în așa fel încît pare un interior familial. O domnișoară, probabil fata patronului, îl întîmpină cu amabilitate, ca pe o veche cunoștință, îl invită să se dezbrace, musafirii salută venirea lui, o altă domnișoară cîntă la pian, iar a treia s-a și apropiat de el cu o tavă, rugîndu-l să ia un pahar de vin fiert. La masă recunoaște lîngă el pe muncitorul în vîrstă și bărbos pe care-l zărise pe bulevard și i se adresează direct, de parcă s-ar cunoaște de mult, și are impresia că îndată se va lega, absolut la fel ca și în patrie, cînd te întîlnești cu un necunoscut, o conversație intimă despre lucrurile care-ți sînt cele mai apropiate.

Alpatov îl întreabă, la fel cum întreabă toată lumea și în țara lui, de unde este și cu ce se ocupă.

Dar bătrînul se apleacă spre el cu un zîmbet vinovat și-l roagă să vorbească ceva mai tare : e cam surd. Iar cînd înțelege întrebarea, se luminează tot la față, și cu mare plăcere vorbește despre sine ! A surzit pentru că toată ziua stă într-un cazan și perforează găuri, asta e meseria lui, lucrează în zgomot continuu.

— Aveți o ocupație răsunătoare, rîde Alpatov.

— Ce să-i faci ? rîde și bătrînul. Nu mă pricep la nimic altceva, dar există ocupații și mai rele decît a mea ; eu sînt mulțumit.

— Cum sînteți mulțumit, dacă vă pierdeți auzul din pricina acestei munci ?

— Asta nu-i mare nenorocire, înainte aveam nevastă și trei fete : atuncea da, mi-a fost foarte greu. Nevasta mi-a murit, pe fete le-am măritat, acum mi-e mai ușor, ba chiar mi-e foarte ușor și mă simt bine. Acum citesc chiar și cărți, și gîndesc. Dumneavoastră aveți timp pentru citit și gîndit ?

— Eu gîndesc tot timpul, gîndesc din leagăn încă, răspunse Alpatov.

Muncitorul se bucură foarte mult :

— O, ce om fericit sînteți ! Dar cu ce vă ocupați de aveți posibilitatea să citiți și să gîndiți tot timpul ?

Alpatov îi răspunse sincer ; în clipa aceea avea sentimentul că se angajează semnînd o poliță care-l va obliga să-și onoreze cuvintele.

— Sînt specialist în exploatări de turbă, asanez mlaștinile în Rusia.

— Foarte frumos, se bucură bătrînul, în Rusia sînt, probabil, multe mlaștini.

Alpatov are ce să-i povestească. În Rusia sînt ținuturi întregi foarte întinse, aproape cît Saxonia, acoperite de mlaștini și ele pot fi transformate în lunci roditoare, există zăcăminte imense de turbă, bogății care dorm și care, de enorme ce sînt, fumegă vara, întunecînd lumina soarelui...

Bătrînul spuse :

— Da, sînteți un om fericit, aveți la ce să meditați. Dar și eu pot să spun deschis c-o duc acuma bine, și eu am timp să mă gîndesc la multe...

Încet-încet, acul ceasornicului se apropie de douăsprezece. Cele trei fete se grăbesc să servească tuturor oaspeților cîte un pahar de vin fiert. Se aude bătaia pendulei, toți se felicită reciproc, și beau, și iar umplu paharele, și încep să țină discursuri. Alpatov se ridică și el, își cere scuze pentru slaba cunoaștere a limbii, e străin, e rus... Multă vreme oaspeții nu înțeleg despre ce țară verde fermecată le vorbește acest străin. În această țară fermecată drumețul merge chiar pe drumurile obișnuite și, în zilele călduroase, copacii se apleacă deasupra-i sub povara fructelor suculente...

— Dar asta e la noi ! îl întrerupse bătrînul cazangiu, înțelegînd deodată.

— La noi ! se bucură toată lumea.

Și se reped să-l felicite și să-l îmbrățișeze pe străin.

Veriga a opta

Zborul nupțial

O ocă de sare

TREBUIE SĂ MĂNÎNCI O OCĂ DE SARE CU un om pînă ajungi să-l cunoști, e o zicală înțeleaptă, nepotrivită în Europa unde, în cadrul formelor de conviețuire stabilite, poți lua timp de zeci de ani masa cu oamenii, rostind doar un singur cuvînt : *Mahlzeit* * ! Te poți aranja și în așa fel încît să discuți zilnic în timpul mesei, seara să iei parte la concerte în familia lor, să mergeți odată pe săptămînă să vă plimbați cu bicicleta, sau cu barca, și în felul acesta să mănînci împreună cu ei nu numai o singură ocă de sare, și totuși să nu te cunoască de fel. Astfel a trăit Alpatov timp de cîțiva ani pe Sternwartenstrasse la Leipzig, în familia unui compozitor decedat, cunoscut cu mult dincolo de granițele Germaniei. Familia era compusă din văduva muzicianului-profesor, o doamnă aproape căruntă, cu ochi vioi, și fiul ei, student la conservator, căruia ea își dedicase întreaga viață. Firește că de multe ori a vorbit Alpatov în această familie despre planul său de a lucra în Rusia ca inginer specialist în exploatări de turbă, dar niciodată nimeni nu s-a interesat de motivele personale care l-au determinat să-și aleagă o profesiune atît de modestă. Totuși, profesoara avea, probabil, această întrebare de mult pe limbă, iar cînd, în sfîrșit, a întrebat, zicala despre ocaua de sare s-a înfățișat cu latura ei greșită. Acest lucru s-a

* Poftă bună (trad. din lb. germ.).

întîmplat chiar către sfîrșitul cursului asupra științei mlaștinilor. Lui Alpatov nu-i mai rămînea decît să trasează cu ajutorul compasului un cerculeț roșu pe proiectul său de diplomă, care reprezenta o mașină de extracție a turbei. În sala de desen nu găsi însă nici un grăunte de carmin de care avea nevoie pentru asta. Totuși, în sistemul de lagăre, unde cu un cerculeț roșu era subliniată propria invenție a lui Alpatov, nu se putea schimba nimic în așa fel încît să fie suficient tușul. Așadar, pentru un asemenea fleac a trebuit să se ducă acasă ca să ia carmin. La ora aceea doamna profesor își lua micul dejun singură. Văzîndu-l pe Alpatov, se bucură foarte mult și-l rugă să-i țină puțin tovărășie la masă. Iar cînd Alpatov îi spuse că nu-i mai rămîne decît să facă un mic cerculeț cu ajutorul compasului și că, după aceea, va putea, în sfîrșit, să se întoarcă în patrie, doamna profesor găsi momentul prielnic pentru a-l întreba în ce gubernie se află mlaștinile lui, și ce întinderi posedă el. Alpatov îi răspunse că nu poseda nimic. Profesoara îl privi lung.

— Am avut impresia că vă cunosc destul de bine și pînă acum am crezut că vă dedicați acestei munci plictisitoare și, după cît mi se pare, străine de firea dumneavoastră, ori în calitate de mare proprietar de terenuri, ori ca prieten al omenirii. Spuneți-mi, vă rog, asanarea mlaștinilor urmează să schimbe mult traiul țăranilor săraci din țara dumneavoastră ?

— Am impresia, spuse Alpatov rece, că vă înșelați, presupunînd că mă cunoașteți bine : eu mă ocup de această treabă din plăcere personală.

Atunci acea femeie în vîrstă începu o discuție cu tînărul inginer :

Profesoara — Ingineri ca dumneavoastră nu întîlnești decît la Ibsen.

Alpatov — Și ce fel de ingineri descrie Ibsen ?

Profesoara — Toți inginerii, constructorii, bancherii și preoții lui Ibsen sînt poeți, așa nu mai e nici măcar o legendă despre oameni, ci un fel de legendă a legendei cețurilor norvegiene. Am impresia că și la

dumneavoastră, chestia asta cu mlaștinile nu s-a născut dintr-o necesitate a vieții, ci a fost zămislită de tînăra dumneavoastră fantezie.

Alpatov — Fără fantezie nu este posibilă nici o operă și apoi, cred, există o unitate a vieții : dacă soțul dumneavoastră care era un geniu în muzică, n-ar fi știut despre sine că-i muzician, și s-ar fi ocupat de asanarea mlaștinilor, el nu ar fi procedat nici în acest domeniu conform rutinei, ci în vreun fel cu totul deosebit și frumos.

Profesoara — Mă îndoiesc. Avea plămînii slabi, aerul mlaștinilor l-ar fi ucis înainte ca el să fi avut timp să realizeze ceva. Viața noastră este foarte, foarte scurtă — toată problema e aici, de aceea trebuie să ne abatem cît mai puțin de la înclinațiile noastre firești.

Observînd chipul tulburat și mîhnit al lui Alpatov, ea își dădu deodată seama că spusese mult mai mult decît trebuia.

— Iertați-mă, domnule Alpatov, n-am vrut cîtuși de puțin să vă jignesc sau să vă mîhnesc ; aduceți-vă aminte ce bine am dus-o împreună zi de zi, trei ani în șir.

Alpatov se sculă și se înclină deasupra mîinii doamnei profesor, care-l sărută pe frunte.

Dar această discuție îl tulburase. Luînd carminul, ieși în stradă și se opri în așteptarea tramvaiului electric. Fiind o invenție foarte nouă pe vremea aceea, aceste tramvaie călcau adesea oameni pe străduțele înguste. Probabil că și acum se întîmplase un accident de acest gen, căci tramvaiul nu se arăta. La capătul îndepărtat al străzii, ca printr-o ferestruică, pe cer apăru un nor rotund de vară — primul semn al primăverii în februarie. Acest nor îl transportă pe Alpatov spre depărtata lui primăvară a luminii, atunci cînd, privind pe ferestruica închisorii, sau pășind prin celulă, își nota orice clipă a mișcării primăverii luminii, apoi a primăverii apei, a primăverii plantelor verzi, așteptînd pentru el însuși — primăvara omului. Norul îi părea foarte cunoscut, creștea, se ridica ase-

menea unei lebede, îl chema să se desprindă din locul lui, să zboare în văzduhul albastru. Şi de ce nu ? Singurul obstacol care se opunea acestui zbor nu mai era acum decît obligaţia de a pune pe proiect un mic cerculeţ cu carmin. Nu închisoarea cu gratii de fier îl ţine captiv, ci un fel de cerc al amorului propriu, al cărui întreg sens se reduce la sublinierea unui fleac de invenţie proprie. În răstimp, din direcţie opusă celei din care trebuia să vină tramvaiul, se apropie un omnibus de ţară, şi, dacă s-ar urca în el, peste puţin timp va fi în lumea aceea unde pluteşte norul-lebădă.

Alpatov se suie în omnibus, şi iată ce fenomene stranii se petrec în marile oraşe : în el nu erau, ca de obicei, femei bătrîne cu coşuri, ci numai fete tinere. Alpatov nu dădu acestui fapt nici o atenţie şi, distrat cum era, puse pe seama forţelor primăverii această schimbare la faţă a vagonului. Printre aceste fete era una cu faţa acoperită de o voaletă verde. Alpatov nu trecea niciodată pe lîngă femeile cu chipul acoperit de un voal verde fără a simţi o puternică emoţie, dar acum, fără să ştie de ce, îşi întoarse faţa spre geam, deşi acea fată îl privea cu insistenţă. La prima oprire se urcă un muncitor îmbrăcat în albastru, venind, probabil, de la o muncă foarte grea : întregul omnibus se umplu de mirosul sudorii unui om care munceşte intens. Unele fete, schimbînd priviri între ele, îşi astupară nasul şi altele ieşiră pe platformă. Se eliberară multe locuri şi muncitorul se aşeză în faţa lui Alpatov.

— Uite ce simplu poţi să-ţi faci rost de-un loc ! exclamă Alpatov.

Muncitorul zîmbi blajin. Aşadar, nici cei cîţiva ani petrecuţi în Europa nu l-au putut dezvăţa pe Alpatov să fie atent şi plin de simpatie faţă de omul muncii. Adăogă :

— Doamnele noastre din Rusia sînt însă obişnuite cu tot felul de parfumuri.

În aceeaşi clipă, fata cu vălul verde întrebă în rusește :

— Sînteţi rus ?

Alpatov întoarse capul.

— Vă recunosc, spuse fata. Sînteți Alpatov. Îmi amintesc vocea dumneavoastră, probabil însă că nu mă recunoașteți...

— Ba da, răspunse Alpatov, vă recunosc. M-ați vizitat la închisoare.

Alpatov se așează lîngă ea și uită de muncitor.

Probabil că tot în felul acesta păsările care iernează în țările depărtate se regăsesc una pe alta și după aceea pleacă în zbor nupțial spre locul unde își fac cuibul.

Franjurile

Pe vremea foametei, se întîmpla ca, după chifteluțele din coji de cartofi să-mi vină de la țară o bucată de pîine de secară adevărată, și atunci regăseam în gustul și mirosul ei întregul meu pămînt drag, căldura și lumina soarelui nostru al tuturor. Îmi puneam atunci în gînd ca, în cazul cînd ar începe pentru mine din nou o viață ușoară, să păstrez în amintire primul gust al celui mai simplu rod al pămîntului, iar ceea ce voi mai avea pe deasupra să nu primesc decît cu gratitudine, ca pe un noroc cu totul excepțional în viață. Cu o asemenea intensitate a simțului vieții în prima dragoste, oamenii ar putea să înțeleagă că izvorul întregii noastre iubiri, atît de dorite, atît de mari și de *complexe*, a fost primul zbor nupțial. Atunci, cred că ar dispare și deosebirea care se face, ca între pîine neagră și pîine albă, între dragostea spirituală și cea animalică; atunci, în împerecherea fiarelor și în zborul de nuntă al păsărilor, am recunoaște propria noastră dragoste...

Alpatov era teribil de flămînd.

Atunci cînd Inna își ridică voaleta, el nu observă vreo frumusețe extraordinară pe chipul ei. Dimpotrivă, îi trecu chiar prin minte: „Asta-i tot? Doar atîta?“ Dar n-a fost decît o clipă de uluire, așa cum

se întîmplă în cazul opririi bruște a unei mișcări năvalnice. Curînd avu impresia că se află într-un cerc de prieteni intimi, unde dacă vrei poți vorbi, dacă nu vrei, taci ; oricum e bine. Dar lucrul principal era gîndul : „Acum și eu sînt ca toată lumea, acum și eu sînt în rîndul oamenilor".

Amîndoi păşesc pe şosea spre zare, unde se bulucesc tot mai mult norii-lebede ale primei primăveri a luminii. Probabil că și Inna era tare flămîndă, căci altfel cum s-ar fi putut explica că uită cu desăvîrșire și pentru ce venise la Leipzig, și unde se ducea cu fetele din omnibus, și încotro se duce cu el acum.

În calea lor răsare treptat un sat saxon care seamănă cu un mic orășel alb. Acolo ei descoperă un *Tanzlocal* *, mare și pustiu și se așază la o masă pentru a lua gustarea de dimineață, numai ei doi în toată încăperea. Bătrînul hangiu și soția lui îi servesc amîndoi, el așază furculițele și cuțitele, ea farfuriile. Iar cînd masa e pusă, amîndoi, ca oameni cu experiență ce sînt, se fac nevăzuți, de parcă nici n-ar fi existat, dar, bineînțeles, din vreun ungher observă totul și bătrînica a și găsit prilej de nemulțumire : tînărul s-a apucat să răsucească franjurile celei mai frumoase fețe de masă pe care ea o ține pentru zile mari.

Alpatov povestește tot ce s-a petrecut cu el după ieșirea din închisoare. Cum a aflat adresa Innei la Berlin și s-a prezentat la doamna pastor Weiss la un ceas după plecarea ei la Jena și cum a avut pe drum viziunea Ușii Verzi și i-a apărut Germania verde Apoi un pădurar l-a condus la doamna profesor Nipperdey și acolo a găsit șalul ei alb și a plecat în goană cu bicicleta ca s-o prindă din urmă, pe un drum ululitor de alb. Iar șalul cu broderie albă e și acum la el...

Deodată, foarte tulburat, Alpatov își pleacă privirea și începe să răsucească cu hărnicie franjurile elegantei fețe de masă. Inna răsucește și ea, cu foarte mult zel, de partea cealaltă.

---

* Local de dans (trad. din lb. germ.).

— Ce se petrece oare ? șoptește bătrîna către soțul ei.

— Nimic. Adă-ți aminte, dragă, de vremea noastră, cum răsuceam și noi !

— Și pe urmă ? Spune mai departe ! stăruie Inna.

— Pe urmă am ajuns la Dresda cu vaporul și acolo totul s-a sfîrșit.

— De ce s-a sfîrșit totul ?

— Ea plecase la Paris.

— De ce n-a plecat și el ?

— N-a putut.

— Nu cred, așa nu se întîmplă niciodată ; niciodată nu se sfîrșește așa.

Între timp, mîinile care răsuceau franjurile se apropie de mijlocul mesei și se întîlnesc. Inna îi ia mîna.

— Hai, dragul meu, te rog, povestește : nici nu știi cît de prețios e totul pentru mine ; pentru întîia oară în viață simt că sînt o ființă omenească.

— Și eu mi-am spus același lucru, încă pe drum, dar de ce afirmi că-i *întîia oară* ?

Inna făcu ochii mari.

Alpatov se fîstîci ; avea impresia că Inna i-ar putea scăpa iar printre degete și că trebuie să ia imediat măsuri urgente, și că aceste măsuri sînt foarte simple ; trebuie să-i povestească totul, oricît de rușine i-ar fi, oricît de ridicol și de stupid ar părea.

— La hotelul de pe malul Elbei, spuse el, mi s-a răspuns : „Domnișoara rusoaică a luat prînzul cu un tînăr suedez...“ Îți aduci aminte ?

— Da, îmi amintesc, am luat prînzul cu un suedez.

— Alerg la Dresda după ea, și mi se spune : Inna a plecat la Paris împreună cu un tînăr suedez.

Alpatov amuți iarăși. Ea insistă :

— Mai departe !

— Mai departe n-a mai fost nimic : ea a plecat cu tînărul suedez, asta-i tot. De mult aș fi confundat toate astea cu visele mele, dar mai am încă șalul alb.

Atunci, în sfîrșit, Inna înțelege totul și strigă :

— N-a existat nici un suedez.

Nu, ea nu avusese pe nimeni. Dar iată ce se întîmplase atunci. Aşteptînd vaporul spre Dresda se plimbase prin parc. Pe o bancă se tăvălea în spasme dureroase un tînăr suedez. Dorea foarte mult să-l ajute, dar el nu ştie decît limba lui maternă şi, din tot ce spune, ea nu pricepe decît două cuvinte : *fröken* * şi farmacie. În sfîrşit el găseşte un cuvînt franţuzesc, ea înţelege despre ce este vorba şi-i aduce un purgativ de la farmacie. Curînd vaporul acostează şi suedezul apare, foarte vesel. La Dresda a fost cu el la Zwinger, apoi a călătorit împreună pînă la Bruxelles. Acolo suedezul a coborît din tren şi de atunci ea nu l-a mai văzut, dar îşi aduce aminte de el ori de cîte ori are un deranjament de stomac.

Franjurile feţei de masă sînt pline de jurubiţe, iar pe jurubiţe încep să apară noduri. Pentru a-şi salva faţa de masă, patroana le trimite o florărească cu trandafiri ; se vor ocupa de flori şi vor înceta să mai răsucească franjurile. Minunaţi erau trandafirii, extraordinar de mari, dar nu aveau nici un parfum. Discutară mult timp despre trandafiri, dar nu încetară să răsucească franjurile feţei de masă. În amurg, păreau să fi ajuns foarte aproape în zborul lor, ca şi păsările, de locul unde îşi vor face cuibul, dar apăru omnibusul şi pămîntul natal se depărtă iarăşi.

Au călătorit amîndoi pe platformă, fără să scoată un cuvînt. Aici nu erau în patria lor : acolo, dacă ţi se întîmplă să întîlneşti un om, îl reîntîlneşti neapărat şi mai tîrziu. Aici, despărţirea poate fi pentru totdeauna. Dar în străinătate e bine că sînt lăsaţi singuri, conducătorul nu se uită decît la drum şi nu înţelege deloc ruseşte. Aici poţi să spui dintr-o dată totul şi, dacă nu primeşti răspuns, poţi să-ţi iei zborul în altă parte, fără să-ţi fie ruşine. Totuşi, nu ştii de ce, ţi-e groaznic de frică, şi-ţi aduci aminte că parcă, într-o altă lume, ai mai făcut odată tot aşa, un salt în necunoscut.

---

* Domnişoară (trad. din lb. suedeză).

Dragă prietene, poate că asta nici nu s-a întîmplat în vreo altă lume, ci undeva foarte aproape, doar că la ființe foarte depărtate prin felul lor de viață. Mai demult, am urmărit, la oraș, un cuib de rîndunică deasupra unei ferestre de la etajul cinci și multă vreme n-am putut surprinde clipa cînd puiul, fără să fi învățat să zboare, se repede cu capul în jos în prăpastia de piatră. În anul acela, n-am mai scăpat prilejul și am văzut totul : și iată, din această lume a păsărilor m-am transportat în lumea noastră a oamenilor și m-am gîndit : „Chiar dacă noi nu avem aripi și ducem un fel de viață cu totul diferită de a lor, totuși, păstrăm încă în noi înșine străvechea pasăre și, la fel ca și ea, sîntem datori, măcar o singură dată în viață, să ne aruncăm în gol".

Cu Alpatov se întîmplă ca și cu acel pui de pasăre ; și el simte că i-a venit vremea și puterea, și, deodată, spune totul.

Ea tace. Omnibusul se oprește aproape în fața casei ei. Ajunsă la portiță, ea îl întreabă :

— Ce-i de făcut, cum trebuie să procedăm ?

El se hotărăște să facă ultimul pas hotărîtor :

— Mi-ai scris în legătură cu asta la închisoare, îmi aduc bine aminte cum mi-ai scris, copilărește : „Vom pleca în străinătate și ne vom căsători. Acum, ne aflăm în străinătate și nu mai sîntem copii".

După aceea s-a dovedit necesar să împartă trandafirii între ei și să răsucească cu degete tremurătoare petalele căzute în timpul acestei operații.

În aceleași clipe, în satul în care poposiseră, proprietăreasa are de furcă cu franjurile feței de masă și bombăne desfăcînd nodurile :

— Ce le-au mai răsucit !

Iar blajinul bătrîn o îmbunează :

— În schimb ne-au plătit bine. Tu adu-ți numai aminte, bătrînico, cîte șervete am mai răsucit și noi pe vremea noastră !

Cei doi se sărutară foarte stîngaci, numai ca să nu vorbească. Și asta încă nu era valul dragostei, ci doar o adiere a vîntului din care se nasc valurile.

E adevărat oare ceea ce se spune, şi anume că tragicele stînci de pe ţărmul Mării Negre la Simeiz, *Călugărul* şi *Diva*, au dispărut acum sub apă în urma unui cutremur ? Îmi aduc aminte că pe vremuri un doctor îndrăgostit şedea sub aceste stînci discutînd cu mine despre dragoste şi despre marea zbuciumată. Am avut întotdeauna o senzaţie ciudată gîndindu-mă că doctorii, care înţeleg dragostea ca un fel de abstractizare a legii înmulţirii, pot fi şi ei îndrăgostiţi. I-am spus asta, în glumă, dar el a început să-mi vorbească foarte serios despre natura undei, spunînd că apa din care se face valul nu se deplasează, ci doar oscilează pe loc, şi nouă ni se pare numai că valul ar fugi : în realitate, ceea ce fuge este numai forma undei.

— Instinctul sexual, îmi spunea doctorul îndrăgostit, este apa, iar dragostea este forma fugitivă. În calitatea mea de medic am de-aface cu apa dragostei, iar ca individ sînt creatorul formei propriei mele unde, unice în întregul univers.

Atunci, acest raţionament al doctorului îndrăgostit mi-a plăcut foarte mult ; deodată am înţeles limpede de ce, de zeci de mii de ani, toată lumea se gîndeşte la dragoste şi nimeni nu este în stare să spună despre ea totul, pînă la capăt : fiecare val este altfel, şi fiecare poet vorbeşte numai despre valul său unic, şi aşa la nesfîrşit, astfel că după romanele cele mai geniale, fiecăruia îi mai rămîne posibilitatea să spună ceva nou despre propria sa formă de val.

I-am spus acest lucru doctorului care se miră foarte mult de sfiala mea de a scrie despre dragoste.

— Scrieţi cît poftiţi, toată lumea vă va citi. Din valuri se alcătuieşte chipul oceanului, din poemele dumneavoastră — chipul omului, şi lucrul acesta nu va avea niciodată sfîrşit, atît timp cît va exista viaţă pe pămînt.

De cîte ori nu se întîmpla în perioada aceea ca, noaptea, Alpatov să sară din pat şi, legîndu-şi capul

cu un prosop ud, să se plimbe prin cameră pînă în zori, ca la închisoare. Şi de cîte ori nu i se întîmpla ca, întîlnind pe stradă privirea unor femei, să recunoască în această oglindă propriul său iad şi aprinzîndu-se la faţă să se depărteze cu ochii în pămînt ? În felul acesta, foarte probabil inconştient, aşa cum o fată îşi păstrează cinstea, el îşi păstra acea forţă nelămurită cu ajutorul căreia îşi crea propriul său val, unic în lume.

Alpatov rămase multă vreme în vechiul fotoliu al profesorului, neputîndu-se hotărî să se ducă la culcare în camera de alături, unde îşi lăsase buchetul de trandafiri care, nu se ştie de ce, nu aveau nici un fel de parfum.

Şi astfel trece timpul lui nou, necalculat. În urechi îi sună clopoţei de argint. Nu, nu a dormit, nu a visat, dovada se află în camera de alături — nişte trandafiri imenşi, fără miros. Măcar să le arunce o privire... Deschide uşa şi, fără să-i vadă din pricina întunericului, simte parfumul lor puternic ; trandafirii nu miroseau înainte pentru că afară era ger...

Dragă prietene, trandafirii nu sînt vinovaţi de mireasma lor, ci oamenii răi, stricaţi şi slabi au făcut din asta un *păcat*. În noaptea aceea, trandafirii şi-au metamorfozat parfumul lor *plin de păcat* în mirosul pur a vopselei unui căluţ de carton, transportîndu-l pe cel adormit, în noaptea de Înviere cînd copiii mici sînt culcaţi într-un pătuc cu polog, iar oamenii mari se duc la biserică şi se întorc pe întuneric. Cel cufundat în somn are ştire despre nişte pregătiri misterioase şi aducătoare de bucurii. Se trezeşte atunci cînd cei mari dorm, iar camera este scăldată în soare şi, după mirosul minunat, ghiceşte despre ce e vorba. Scoţîndu-şi brusc capul de sub polog, se convinge că nu s-a înşelat : un cal nou şi mare, cu şa şi frîu, stă lîngă patul lui şi-i trimite mirosul său. Copleşit de bucurie, copilul trage căluţul în pat.

În prima dragoste, scumpul meu prieten, renaşte totdeauna copilăria, atît de frumoasă, cum nu e nicio-

dată în viața reală. Bănuiesc că marii visători și-au imaginat viața fericită a sălbaticilor *în sînul naturii*, la fel cu prima noastră zi de nuntă...

Într-o asemenea dimineață, Alpatov s-a trezit nu ca un copil oarecare, alintat, cu brațele întinse spre căluț, ci ca un copil gata să îmbrățișeze lumea întreagă, plin de dragoste : pentru el scump și drag nu-i un căluț, ci o ființă omenească. Mă îndoiesc ca cineva să fi avut în copilărie o dimineață cu un sunet atît de cristalin. Și dacă am simți asta nu separat, în momente diferite, ci cu toții, în aceeași zi, atunci, dintr-o singură sforțare unită, lanțul vrăjit al lui Kașcei, care ne ferecă, s-ar sfărîma pe veci.

Alpatov se uită la ceas. Au mai rămas doar patruzeci de minute pînă la întîlnirea următoare, la același autobus fermecat. Împreună cu cafeaua, pe tavă i se aduce și o mică scrisoare. El își bea cafeaua, cu ceasul pus în fața lui pe masă, fără să dea vreo atenție scrisorii : are s-o citească mai tîrziu, pe drum.

Toți marinarii afirmă că șobolanii presimt scufundarea vasului. Înțeleg acest lucru ; foarte probabil că, în unele cazuri, șobolanii află în vreun fel, din presiunea atmosferică, ceva ce noi nu percepem.

În acea scrisorică se află o mină, dar Alpatov nu presimte de loc explozia. Mina zace acolo, privindu-l, iar el își bea cafeaua cu biscuiți și nu vede decît acele ceasornicului. Abia după ce-și pune paltonul și pălăria, deschide scrisoarea din mers și citește :

„Vă rog să nu credeți că ieri v-am mințit. Am fost sincer captivată de basmul dumneavoastră. Dar eu nu sînt aceea pe care o iubiți : dumneavoastră v-ați inventat singur o logodnică și nu ați luat aproape nimic din trăsăturile mele proprii. Pe lîngă asta, nici eu nu pot să mă îndrăgostesc de dumneavoastră într-o singură zi. Rămîneți cu bine. La noapte, plec".

Alpatov lăsă să-i scape scrisoarea din mînă și aleargă într-un suflet pe stradă, spre casa aceea unde se despărțise în ajun de Inna. Nu-i cu putință, ea n-a

plecat. Dar acolo i se răspunde : a plecat în cursul nopții.

Și iată valul. Da, în felul acesta s-a născut și a pornit valul.

Lăsatul-secului

Era ceață la Leipzig. Prin ceața rece, claxonul omnibusului îmbia cu glas familiar la o întoarcere spre ziuă senină din ajun. Alpatov se ducea după semnalul acestui prieten spre același loc unde cu o zi în urmă îi apăruse norul-lebădă. Dar prietenul nu era acolo. Călătorea cu același vagon, dar în el nu erau decît femei bătrîne cu coșurile lor. În sat, hangiul cel cumsecade l-a întrebat de ce astăzi n-a mai venit împreună cu el domnișoara aceea drăguță. El i-a răspuns :

— Domnișoara se teme de ceața rece, astăzi domnișoara e foarte bolnavă.

După cîteva zile, într-o dimineață însorită, cu fața palidă și cu cearcăne vinete sub ochi, din pricina insomniei, el e din nou în sat, și hangiul îl întreabă iar :

— Astăzi e o zi cu soare, de ce n-a venit nici acum domnișoara aceea drăguță ?

— Bunule hangiu, nu mă mai întreba : domnișoara a murit, iar eu mă întorc azi în patrie.

Apoi, cu pas hotărît, se îndreptă spre oraș. Ajuns în sala de desen, face cu compasul ultimul cerculeț pe proiectul de diplomă. Își cumpără un bilet pentru Moscova și-și ia rămas bun de la văduva profesorului.

— Nu s-a întîmplat nimic rău, m-am întîlnit cu un prieten din Rusia, am făcut cu el un chef strașnic, iar azi plecăm împreună la Moscova.

Urcă la etaj pentru a-și lua lucrurile, iar văduva profesorului îi strigă de jos :

— Să nu uitați : aveți pe masă o scrisoare recomandată din Paris.

Și astfel a venit cel de al doilea val, care-l ridică iarăși, și iarăși forma și trupul valului se contopesc, și din nou ai impresia că valurile aleargă și că te poți încrede în ele, și că te vor duce undeva spre începutul propriei tale lumi, și a lumei tuturor, o lume nemaivăzută și veșnică.

Domnișoara n-a murit !

Cu un scris nesigur și cu pete de cerneală, ea îi povestește despre niște Ludovici din cărțile pe care le studiază, care au zburat cu toții. Dar ea nu va mișca nici un deget pentru propria-i fericire. Și încheie scrisoarea cu cuvintele : judecați-mă...

...Vezi, dragă prietene, ea îl roagă s-o judece. Cîți ani nu trec pînă ajungi să poți judeca așa ceva, iar eu nici acum nu sînt în stare, cînd începe primăvara : în ceasul dinainte de ivirea zorilor, în loc de-a judeca, frec cu mîna florile de gheață care acoperă geamul și privesc, plin de încîntare, la vecina mea, baba cloanța, care vîră cu furca în cuptor oalele de tuci ; pretutindeni din coșuri ies trîmbe groase de fum : crai-nou pălește treptat, și, împreună cu el, și luceafărul de dimineață ; eu cunosc de mult această stea și, uite ce curajos sînt, zic : „E steaua mea".

În acest ceas dinainte de ivirea zorilor preamăresc forța aceea a înrudirii universale, nu destul de clară minții mele și care mă depășește ; neștiind cui să-i mulțumesc, îmi aduc aminte de oamenii apropiați și îndeosebi de acea femeie micuță datorită căreia a apărut această stea. Ea mi s-a dăruit toată, cu încredere și a șoptit : „Judecați-mă !" Acum, în acest ceas dinainte de zori, fără judecată și fără prea multe gînduri, preamăresc, ca izvor al celei mai bune puteri creatoare a oamenilor, prostia îndrăgostiților, cînd nu numai oamenii, ci și plantele și animalele, și chiar și planetele împietrite, apar ca ființe înrudite, iar dușmanii dispar cu desăvîrșire, și întreaga omenire, locomotivele, avioanele, fabricele și orașele se înfățișează fără componente ostile, copleșite de o fericire comună.

Expresul Republicii franceze gonește străbătînd de-a curmezișul Belgia. Pentru Alpatov, nu numai

acest expres, ci și state întregi, Germania, Belgia, Franța, sînt pămîntul lui ; lumea întreagă înseamnă pentru el : eu și cei ce-mi sînt dragi. Și cum ai putea considera altfel pînza care împinge vasul în urma valului fugar, decît ca o forță binecuvîntată ? Iar aburul, care duce expresul aproape cu iuțeala unei păsări, nu-i oare și el aceiași forță invizibilă a dragostei ? Și pînza, și aburul, și barca, și expresul, și Rusia, și Germania, și Belgia, și Franța, și lumea întreagă, și toate lumile se unesc, universul se topește, și tot acest univers înseamnă : Eu și cei ce-mi sînt dragi.

A fost o coincidență, dar totdeauna se întîmplă ceva ca să pară un miracol, a fost o coincidență că Alpatov a făcut irupție în Paris chiar în acea zi în care toți francezii își pierd mințile și ies în stradă să se veselească laolaltă cu ceilalți.

La noi, în mijlocul postului mare, numai motanii miorlăie pe străzi și se cațără pe acoperișuri. Francezii, la mijlocul postului, își întrerup rugăciunile și munca și ies cu toții în stradă ca să-și aleagă o regină a frumuseții dintre spălătorese, de parcă ar fi vrut să proclame prinților din lumea întreagă că frumusețea înseamnă mai mult decît spița, iar popilor, că o spălătoreasă frumoasă e mai tare decît postul.

La noi, în pustiul nostru, la vremea asta, dimineața totul e acoperit de chiciură, iar mai tîrziu, cînd chiciura se topește, sclipește zăpada și scînteiază ace de gheață tremurîndu-și culorile de curcubeu în razele soarelui. La ei, soarele de aprilie a și început să încălzească și, în loc de ace de gheață, prin văzduh zboară curcubeie de confeti. La noi, pițigoiul și presura abia încep cîntecul lor de nuntă, la ei lumea cîntă pe străzi și, în sunetul viorilor mulți pornesc să danseze chiar în fața cafenelei.

E cu neputință să răzbați prin această mulțime de francezi plini de viață. Rusul coboară de pe platforma de sus a unui omnibus greoi. Rusul nu cunoaște petreceri atît de mari doar din pricina grelei suferinți a patriei sale ; acum însă, în străinătate, lanțul cade

și el se repede în mijlocul mulțimii, pentru a-și căuta regina.

O doamnă elegantă, cu o egretă albă la pălărie și însoțită de doi cavaleri cu jobene, îi azvîrle, rîzînd cu toți dinții ei strălucitori, un pumn de confeti drept în față. Probabil că doi cavaleri nu-i ajung sau, poate, nu are nevoie de niciunul și, asemenea soarelui, își risipește razele tuturor, nepăsătoare și generoasă. Prinzînd momentul, o mînă îi întinde un pachețel ; Alpatov îl apucă repede și o îneacă pe frumoasa doamnă sub un potop de cerculețe multicolore. Ea rîde, iar cei doi cavaleri se înclină ușor.

Lîngă o cafenea în aer liber un bărbat cam trecut, cu fața obosită, dar cu privirea vioaie, cîntă la vioară. Alpatov îi dă un pumn de mărunțiș și-l întreabă, adresîndu-i o frază construită foarte corect din punct de vedere gramatical, unde ar putea bea ceva și dacă artistul nu ar vrea să bea și el un păhărel și să ia o gustare. Trupul obosit al muzicantului e străbătut de un fior de viață ; tresărind el descrie un cerc imens cu arcușul închizînd în acest cerc magic întregul Paris : întreg Parisul este la dispoziția străinului. Dar nu e nevoie să meargă prea departe, ei se așază chiar aici, în cafeneaua deschisă și, după un păhărel de absint, franțuzul îl numește pe Alpatov prietenul său.

A văzut oare prea frumosul străin pe regina cartierelor de nord ale Parisului ?

Nu, nu a văzut-o încă. El a venit aici ca s-o caute pe regina lui.

E lesne de înțeles : fiecare tînăr trebuie să-și aibă regina sa. Îi cunoaște adresa ?

Da, o cunoaște.

Muzicantul bate cu arcușul în masă și cheamă un comisionar.

Alpatov scrie reginei sale, rugînd-o să vină... dar unde anume să vină ? Nu cunoaște deloc orașul. Îl întreabă pe franțuz unde se află la Paris locul cel mai potrivit pentru întîlniri. Franțuzul cade pe gînduri și-l întreabă :

— Vreți neapărat locul cel mai bun ?

După ce primi răspuns, căzu iarăși pe gînduri. Într-adevăr, e o problemă foarte grea : la Paris sînt atîtea locuri de întîlnire, unul mai bun decît celălalt.

Deodată îi fulgeră o idee prin minte. Sare în picioare. Își lasă vioara în grija prietenului său, se scuză, făgăduind că-i va da răspuns imediat.

Nu s-a dus departe. Chiar acolo, peste drum de cafenea, i se văd picioarele de sub un cilindru de fier, semănînd cu mașinile de gătit pe care la noi se pun la fiert tingirile cu dulceață. Cîteva clipe meditează în acel cilindru, apoi se întoarce, fericit, fără ca măcar să se spele pe mîini.

— Am găsit, *monsieur*, locul cel mai potrivit pentru regina dumneavoastră.

Alpatov îi comandase un coniac și artistul îl bău.

— Luați, vă rog, condeiul și scrieți locul întîlnirii : Grădina Luxembourg, fîntîna Medici.

După ce Alpatov expedie scrisoarea prin comisionar, artistul remarcă mulțumit :

— Am observat că întotdeauna ideile cele mai frumoase îți vin în minte cînd ești ocupat cu această mică treabă, atît de necesară.

Arătă cu arcușul spre cilindru, sub care acum se puteau vedea picioarele unui alt francez, pus pe meditație.

Cei doi se despart. Nu, nu, Alpatov nu se înșală : chipul muzicantului devine iar grav și obosit, ca la început ; în ochii lui se citește o tristețe sinceră că trebuie să se despartă atît de repede.

Raza Parisului

Ceea ce aici se întîmplă în februarie, la noi se petrece abia prin aprilie, cînd pe cîmpuri s-a topit aproape toată zăpada ; la marginea de miazăzi a pădurii raza de soare parcă se înfinge în pămînt, uscînd, în calea sa, frunzișul ; gîzele care au iernat în el încep să se miște și să-și desfacă aripioarele. Raza

pătrunde tot mai adînc, apare un zbîrciog... Aici nu există, ca la noi, o primăvară a luminii, lungă, începînd din februarie, și apoi primăvara apelor mari pînă la jumătatea lui aprilie, iar dacă vine dragostea, un minut e cît un ceas la Paris. Cei de-aici, pesemne, că s-au deprins și știu cum să se descurce atunci cînd în acest anotimp izbucnește brusc arșița. Însă omul nostru din nord, cînd ajunge la Paris, își pierde mințile chiar și cu prilejul unei întîlniri întîmplătoare, luînd o cocotă drept regina inimii lui. În schimb, e comic să vezi cît de mult se aseamănă vrăbiile din Grădina Luxembourg cu vrăbiile de la noi. Alpatov observă asta cu uimire și se opri în dreptul gardului de sîrmă în spatele căruia, printre statui așezate ici și colo, se afla fîntîna Medici. O doamnă în vîrstă, în doliu, se apropie și începe să hrănească vrăbiile. Cîte suferinți trecute dezvăluie raza de soare în trăsăturile feței acestei femei! Dar vrăbiile țopăie atît de vesel pe gazon, încît doamna, privindu-le, zîmbește. Alpatov a citit ușor în acest zîmbet că viața ei este ratată, dar că ea și-a trăit durerile în adîncul inimii, păstrînd încă rezerve sufletești pentru cei din jur. Doamna în doliu, observînd interesul lui Alpatov, îi zîmbește cu simplitate și, arătînd cu capul spre vrăbiuțe, exclamă: „Sînt adorabile!"

Chiar în momentul acela s-a apropiat de gărduț regina, purtînd o bluză nouă, de mătase.

La apariția logodnicii sale, Alpatov avu, în primul moment, senzația pe care o avem cu toții în mod obișnuit, cînd se oprește trenul; totul continuă să se miște, deși știi bine că trenul stă pe loc. După aceea, îi atrase atenția bluza ei nouă de mătase; cea dintîi fusese de lînă, în dungi, și-i stătea foarte bine; aceasta însă nu-i venea bine. Firește că-și zîmbiră, dar de rostit nu puteau rosti nici măcar *bună ziua*. Ea îi întinse mîna. El i-o reținu și mîna nu se retrase. Astfel pășesc în tăcere spre palat. Alpatov se hotărăște primul să rupă tăcerea:

— Aveți o bluză nouă!

— Eram sigură că veți veni și am cumpărat-o abia ieri. *Așa trebuie !*

După asta urmează dintr-o dată explicația de ce bluza nu i se potrivește și ce înseamnă acest lucru : aici e ceva foarte serios, ceva mult mai frumos decît dacă bluza i-ar sta bine și, bineînțeles, *așa trebuie să fie*. Dar important este faptul că tot ce spune Inna este în totală contradicție cu firea plină de prefăcătorie a femeii : el nu-i ceruse confidențe, în locul ei orice femeie ar fi făcut din asta o taină, numai că ea e unică, nu-i ca toate celelalte. Dar, în același timp, toate cumpără bluze noi, deci și la ei doi toate se petrec la fel, ca la toată lumea. Rezultă că ceea ce era obișnuit la toată lumea, la ei se petrece într-un fel neobișnuit și, din această cauză, trecutul pînă atunci neacceptat și respins, învia parcă în splendoarea prezentului devenind : *așa trebuie să fie*.

Totul străfulgeră în mintea lui Alpatov ca ceva apropiat și cu atîta putere, încît el îi strînse mîna la piept și ea îi răspunse. Abia după acest gest, începu la ei *înțelegerea*.

— Ce ciudat, spuse el, am parcă impresia...

Se fîstîci, nedorind să spună *dumneavoastră* și neîndrăznind încă să-i spună *tu*. Se hotărî la o glumă :

— Dacă noi doi am cînta într-o operă, eu ar trebui să spun : *ești a mea :*

Ea înțelese și-i răspunse :

— Fie deci ca la operă : *sînt a ta !* Continuă : ziceai „Am parcă impresia...“

— Am impresia că acum noi trăim și gîndim așa cum am fost învățați. Uite, tu îți cumperi o bluză nouă...

— Ieri, pe cînd mi-o cumpăram, mă gîndeam exact la același lucru.

Tot vorbind, intraseră de mult în Palat și acum stăteau lîngă o statuie de Rodin.

— Și mă mai gîndesc acum la sculptură. Înainte, priveam forma și, după aceea, ghiceam planul artistului, îl descopeream pe el și ideea lui ; iar acum

privesc corpul statuii, marmora, și în felul acesta înțeleg totul : ce albă e, ce granulații are. Tu vezi asta ?

— Am observat acest lucru înaintea ta, atunci cînd ai început să vorbești despre bluză.

— Nu, nu cred, o contrazise Alpatov.

— Să nu ne certăm, rîse Inna ; hai să cădem de acord că am avut același gînd. Am senzația că acum semănăm atît de mult, că ne-am născut așa, făcuți unul pentru altul și, deodată, ne-am regăsit.

Li se păru strîmt în Palatul Artelor. Se întoarseră în parc. Mergeau la braț. Ea șopti :

— Gîndește-te numai : toată viața vom merge împreună !

— Ce bine ! exclamă el.

Pe bulevardul Saint-Michel fură prinși în vîltoarea mulțimii. Aici tot văzduhul tremura de confeti multicolore. Întreaga populație a Cartierului Latin își conducea regina, care învinsese pe toate reginele celorlalte cartiere și devenise regina Parisului. Cînd, împreună cu mulțimea, păși pe pod, Inna exclamă :

— Sena !

Atunci Alpatov află, pentru tot restul vieții, cum este Sena cea adevărată. În momentul acela tot ce se ivea înainte-i rămînea întipărit pentru toată viața.

— Iată Tuileries !

Și adevăratul Tuileries i se înfățișa ca unui parizian veritabil.

Cît despre coloana Vendôme cu micuța figură a lui Napoleon, Alpatov ghici singur ce era, și același lucru i se întîmplă și pe strada parc, Champs Elysées, cu plantele-i veșnic verzi scînteind în soare.

Și astfel trecu ziua întreagă : afla locurile de la ea sau le ghicea după lecturile din Hugo și Zola. Chiar în clipa cînd asfințea soarele se pomeniră iarăși în grădina Luxembourg și se așezară pe o bancă lîngă fîntîna *lor*.

— Uite ce-mi trece prin minte, spuse Alpatov ; am impresia că am mai văzut undeva orașul ăsta, probabil în vis, dar, oricum, știam de existența lui

și cred că atunci cînd poporul nostru va ajunge în sfîrșit fericit, lucrurile se vor alcătui și la noi ca aici.

— Iarăși gîndim la fel.

Atunci Alpatov își aduse aminte de acel lucru pe care voise să i-l spună dimineața, atunci cînd ea afirmase : „ne-am născut astfel, făcuți unul pentru celălalt și, deodată, ne-am regăsit". Acum el îi luă mîinile într-ale lui și-i șopti : „Probabil că toate astea sînt așa pentru că noi doi ne iubim". Abia în acea clipă radiația Parisului pătrunse toată în ea ; Inna se roși și-și plecă privirea.

Copiii

Panseluța se numea la noi o fată foarte drăguță. și de sute de ori auzisem pe cei mari spunînd despre ea : „Uite, fata asta e făcută pentru fericirea familială !" Avea o zestre mare și o mulțime de pretendenți roiau în jurul ei. În fiecare vară venea la noi din Moscova, unde își lăsa mama și, treptat-treptat, pe măsură ce treceau anii, ochișorii ei începeau să-și piardă prospețimea de floare de cîmp. Pînă la urmă unul din prietenii apropiați ai familiei noastre se îndrăgosti de ea și plecă la Moscova cu hotărîrea fermă să-i cîștige, dacă nu dragostea cel puțin stima, și să se însoare neapărat cu ea. După cîteva zile fugi din Moscova, la fel ca și toți ceilalți pretendenți și, în sfîrșit, s-a aflat taina Panseluței. Chiar din prima zi, cînd pretendentul apare în casă, mama fetei îl invită în camera ei și-l roagă să-i aducă neapărat un certificat medical... În felul acesta s-a descoperit misterul ochișorilor Panseluței care-și pierdeau culoarea. Dar abia după moartea mamei ei am aflat totul : medicul explica ciudățeniile mamei sale ca fiind consecințele unei boli îngrozitoare. „Dar, adăuga doctorul, — se poate să nu fi știut nimic despre boala ei, deși era într-o stare de permanentă anxietate, ceea ce a făcut ca dragostea pentru fată să degenezere într-o teamă

egoistă față de pretendenți". După moartea mamei, pentru Panseluța era prea tîrziu să mai caute realizarea unei fericiri personale și, încetul cu încetul, averea ei a ajuns în mîinile călugărilor.

Dar cît de frumoasă era în tristețea ei, cît de groaznic era pentru mine să mă simt mic, lipsit de drepturi, neînțelegînd de loc taina *certificatului medical*, neavînd nici o posibilitate de a elibera această fată frumoasă și gingașă din îngrozitoarea ei captivitate. De cîte ori, mai tîrziu, n-am comparat soarta mea cu a ei, stînd în cumpănă dacă să fug de la o asemenea mamă, pe care eu o numeam patrie, sau să îndur toate *certificatele medicale*, fără nici o speranță de a realiza o fericire personală...

Un amănunt neînsemnat mi-a trezit astăzi aceste amintiri : de sub prima zăpadă topită am ridicat o panseluță ofilită care stătuse toată iarna sub stratul rece. Un amănunt tot atît de neînsemnat i-a determinat pe Alpatov și pe Inna să se întoarcă cu gîndul din orașul cel mai fermecător, în patria lor copleșită de suferințe. Se aflau în piața Vendôme unde era noroi, aproape la fel ca și în Rusia, și murdăria era deosebit de mare după turbatul Mi-Carême. Bolovanii caldarîmului, tociți de atîția ani, semănau cu un fel de farfurii pline de bălegar lichid.

Firește că îndrăgostiții se simt bine oriunde, merg înainte, fără să aleagă calea, dar și asta are o limită : fără galoși și cu pantofii ei de lac noi-nouți, Inna nu putea merge mai departe și, deodată, se trezi. Iar el, în acea clipă neplăcută pentru ea, spuse :

— La Paris e un noroi aproape tot atît de grozav ca și la Moscova.

La început Inna n-a răspuns nimic. Această tăcere surdă s-a prelungit și la Tuileries, cînd s-au așezat pe o bancă.

Alpatov întrebă :

— Scumpa mea, spune-mi ce te-a tulburat așa deodată și de ce, pentru întîia oară, noi doi ne gîndim

fiecare la altceva ? Spune tot, draga mea, altfel nu se poate.

— M-a întristat deodată acest noroi din piața Vendôme, iar după aceea cuvintele tale, și am început să mă gîndesc la ziua de mîine ; doar nu vom trăi veșnic la Paris. În Rusia există pentru mine o mizerie a vieții pe care nimic n-o ascunde și am impresia că, fără ajutorul tău, eu n-aș fi în stare s-o suport. Am în minte chipul tău palid îndărătul gratiilor duble. Jandarmul stătea cu ceasul în mînă, și asta a fost prima noastră întîlnire, de aici a început totul.

— Inna dragă, probabil că și eu simțeam același lucru, cînd priveam de pe stradă la deținuți. Acum am impresia că compătimirea mea era mai mare decît suferința deținuților ; personal, eu am fost fericit la închisoare, și acolo m-am îndrăgostit de tine.

— Vezi, tocmai de asta mă tem eu cel mai mult ! Te-ai îndrăgostit nu de mine, ci de visul tău. Știu că poate asta este adevărata fericire — să auzi un glas care te cheamă, dar asta este numai fericirea ta. Nu pentru tine mă tem, ci pentru mine : eu sînt o femeie obișnuită.

— Parcă tu ești femeie ! zîmbi Alpatov.

Inna se miră :

— Ce vrei să spui cu asta ?

— Ești un copil, un adevărat copil încă, răspunse Alpatov.

— Tocmai asta gîndesc eu despre tine : ce fel de bărbat ești ? ești un adevărat copil.

Amîndoi izbucniră în rîs.

El — Tu crezi că ideea asta care ne-a venit nouă cu copilul, le vine tuturor ?

Ea — Da, probabil tuturor.

El — Ai citit despre asta undeva ?

Ea — Nu, singură m-am gîndit și, e adevărat, am citit în Herzen.

Fără motiv, se făcu stacojie. Curînd însă, își reveni și spuse :

— Și în afară de faptul că, probabil, tuturor le vine această comparație cu copilul, pe deasupra tu

ești chiar un copil adevărat. Spune-mi, de pildă, ce vom face cînd ne vom întoarce în Rusia ?

— Cum ce vom face ? exclamă Alpatov. E drept că, pînă nu m-am întîlnit cu tine, îmi era greu să mă gîndesc că voi fi nevoit să-mi aranjez viața într-un fel burghez, acum însă a devenit o necesitate ; ne vom instala, iar după aceea viața însăși ne va conduce spre scopul cel adevărat. Uite, Petersburgul tău natal mi se înfățișează acum ca un nufăr pe o imensă întindere de mlaștini — vezi ? ! Deasupra orașului zboară lebede și gîște sălbatice, iar orașul, cu electricitatea lui aruncă spre nori o umbră ruginie. Pentru ele este o impresie de-o clipă, ele zboară mai departe. Rusia nu e numai Petersburgul, Rusia e necuprinsă ! Așa trebuie văzute lucrurile, așa înțeleg eu viața, ca și cînd noi doi am fi niște păsări. Merită oare să ne gîndim la fleacuri ? Într-un fel, sau altul, ne vom găsi calea neapărat. Tu nu simți asta ?

După ce se gîndi puțin, Inna răspunse trist :

— Nu simt acest lucru decît prin tine, dragul meu.

Îi luă mîna și o puse pe genunchii ei, o mîngîie, zîmbi, apoi cu o voce schimbată, dulce și gravă, exact ca o mamă, îi spuse :

— Acum mă uit la tine, și mă simt atît de fericită, de parcă ai fi copilul meu.

Și se înroși din nou :

— Totuși, hai să vorbim absolut practic.

— Sînt gata, acest lucru e necesar. Din fericire, pentru noi s-a întîmplat că, atunci cînd te-am pierdut, am crezut că te-am pierdut pentru totdeauna. De disperare m-am apucat de învățătură. Acum sînt un inginer bun, util pentru țara noastră, un lucrător de preț, voi asana mlaștini, voi avea de lucru pînă peste cap ! De ce mai adaogi că sînt și poet sau artist ? Eu nu ți-am vorbit despre asta și nu am nici un fel de pretenții în acest sens ; dimpotrivă, mă mîndresc că am învățat să muncesc în Germania și nu mă tem de nici un fel de *realitate cenușie*. Pe deasupra, tu mă mai consideri și copil, de parcă ceea ce îți spun acum

nu ar fi ceva obișnuit pentru toată lumea și n-aș avea simț practic !

Inna fu uimită.

— Tu, parcă te-ai simți jignit, scumpul meu, de lucrurile frumoase pe care le descopăr în tine. Am să-ți spun și mai mult : tu ai ceva mai bun decît poeții, tu pui oamenii la inimă, îi înțelegi, iată lucrul cel mai de preț.

— Dar tu ai vrut să vorbim despre lucruri practice, o întrerupse Alpatov, iar acum dai înapoi.

— Bine, admise Inna, dar aspectul practic, băiatul meu drag, nu-i în mlaștinile tale, ci în mama mea... nu pot să mi te închipui alături de ea. Vrei să vorbesc despre asta ?

— Neapărat, spune-mi totul.

— E greu. Există unele mici taine dureroase, cum să le exprim ? Mama mea s-a născut contesă, iar tata e din neam de negustori, dar, de dragul ei, a devenit consilier de stat activ și a luat o slujbă la departamentul de silvicultură.

— Ce bine ! se veseli Alpatov. Mă bucur foarte mult că tatăl tău se trage din negustori...

— Stai puțin, îl întrerupse Inna, am să-ți povestesc îndată cîte a avut el de tras de pe urma negustorilor săi. Adevăratul lui nume de familie era Cijikov, și într-o zi a avut ocazia să ofere țarului nu știu ce prescură specială, pe o tavă specială. După asta a fost înnobilat și și-a schimbat numele cu cel de Rostovțev. Apoi s-a pregătit să se facă profesor dar, pentru ca mama să fie soție de general, a părăsit universitatea și a luat o slujbă la departament. Și totuși, îmi aduc aminte că într-o zi am asistat la o scenă între ei, cînd mama i-a spus : „Nu uita că pentru mine rămîi pe veci un Cijikov !“

Inna privea acum în depărtare și acolo, în Rusia, descoperi chipul mamei sale.

— O și văd, zise ea, cum își va mîji ochii cînd ai să-i săruți mîna.

— Dar de ce să-i sărut mîna ? se miră Alpatov. Nici gînd, eu nu sărut decît mîinile doamnelor drăguțe, pentru că și eu mă trag din negustori.

Inna se tulbură, dar îndată, scuturîndu-se parcă de un gînd, spuse :

— Bineînțeles, toate astea sînt fleacuri !

Dar Alpatov observă tonul ei, nu tocmai sincer :

— Simt că acum ai făcut un efort ; așa nu se poate, mă auzi ?

Inna tăcea. Alpatov spuse sever :

— Altădată să nu mai faci asta !

Ea se înroși și-i strînse cu putere mîna la piept.

El o privi mirat, iar ea șopti :

— Să fii întotdeauna așa față de mine, întotdeauna...

— Ia uite, spuse el cu un ton mai blînd, ești chiar ca un copil ; ei bine, ce-o să se întîmple dacă nu voi săruta mîna teribilei doamne contese, care nu-și va mai da consimțămîntul la căsătoria noastră ?

Inna tace, ca o vinovată, cu ochii în lacrimi. Dar Alpatov nu se uită la lacrimi, ci stăruie :

— Inna, de mine nu poți scăpa ușor. Trebuie, înțelegi, trebuie să-mi spui totul.

Inna suspină printre lacrimi.

— Aștept, Inna. Dacă contesa ta nu-și va da consimțămîntul, tu n-ai să vii cu mine ?

Deodată ea se înfurie :

— De ce nu-mi dai pace ? Cum aș putea să-ți spun dacă vin sau nu vin cu tine : nici eu nu știu nimic...

Izbucni deodată în hohote de plîns, cu capul pe umărul lui, și plînse astfel cu disperare. Alpatov nu știa ce să facă. O clipă își pierdu cu desăvîrșire cumpătul. Ea trăia și se chinuia cu o taină de-a ei, de femeie, iar el avea senzația că se află în mijlocul unui incendiu : vede că arde în jurul lui, dar nu are nimic la îndemînă ca să stingă focul... Deodată însă înțelese : ea nu-i decît un copil supărat, și el trebuie să se poarte ca față de un copil. Dar cînd se apropie de ea izbucni

nestăvilit, tot ce ardea în el. Începu s-o sărute pe frunte, pe ochi, sorbindu-i lacrimile, spunîndu-i :

— Liniștește-te Inna, acum am înțeles ce trebuie să fac ; e adevărat, sînt un egoist și nu mă gîndesc decît la mine, am să fiu mai atent, am să-ți ghicesc gîndurile, am să te înțeleg, ai să fii fericită. Am să sărut mîna înfricoșătoarei contese, am să mă străduiesc să-i fiu pe plac ! Dacă e nevoie, am să-mi iau chiar și o slujbă la departamentul unde lucrează tatăl tău ! Iar mai tîrziu, cînd vom ajunge să ne iubim tare de tot, cu adevărat, vom fugi din Petersburgul tău putred și vom pleca în adevărata și buna Rusie. Îți place așa ?

— Scumpul meu, șopti ea, credeam că nu mai sînt oameni ca tine, credeam că asta se întîmplă numai în basme... Acum îmi dau și eu seama că Petersburgul nu-i toată Rusia. Și mai înțeleg că tu nu ești singur.

— Nu, nu, confirmă cu bucurie Alpatov, sîntem foarte mulți, vino și tu în mijlocul nostru, fii alături de noi...

Dar e prea puțin probabil ca ea să fi auzit vorbele lui. Se cufunda în sine, tot mai departe, mai departe și, brusc, înroșindu-se toată, se alipi de el.

Dar el o sărută ca pe o soră, ca pe un copil, și nici nu-i trecea prin minte, nu știa, că acum ar fi putut s-o sărute și altfel.

— Spune-mi, fetița mea dragă, o ruga el, spune-mi, îți place planul meu ?

— Planul ? Care plan ? Scumpul meu, ești încă un copil și nu înțelegi nimic, absolut nimic.

Harpa din Suedia

O dimineață calmă și însorită. Gerul dinainte de răsăritul soarelui făcuse ordine pretutindeni, uscase, pieptănase, tunsese pe alocuri, dar, foarte curînd, soarele dăduse peste cap această rînduială a gerului, trimițîndu-și toate razele sale ; sub dogoarea lor, vîrfu-

rile ascuțite ale ierbii verzi de pe fundul băltoacelor începură să trimită în sus băşicile argintii ale răsuflării lor.

Nu ştiu, şi nici nu vreau să-mi amintesc, cum se numeşte copacul pe care am văzut muguri moţaţi, ce-mi sînt atît de dragi ; în clipa aceea, toate primăverile mele s-au contopit într-una singură, iar întreaga natură mi s-a înfăţişat ca un ospăţ de nuntă.

Multă vreme am crezut că acest simţ al naturii, ascuţit ca acele de iarbă ce-şi trimit, de sub apa îngheţată, băşicile răsuflării lor spre dogoarea soarelui, mi-a rămas de la primul meu contact cu natura, pe cînd eram copil. Vreme îndelungată am fost sub înrîurirea marilor visători şi-mi închipuiam că, într-adevăr, undeva, în sînul naturii, sălbatecii duc o viaţă minunată. Acum însă am înţeles eroarea acestor oameni mari şi inteligenţi, acum ştiu că izvoarele acestui sentiment nu se află aici...

Totul mi-a devenit limpede atunci cînd, pentru prima oară, mi-a fulgerat prin minte că, probabil, este necesar să mă despart pentru totdeauna de o asemenea dragoste ; cînd, în sfîrşit, durerea a ajuns să fie atît de mare încît dacă atingeai numai cu un deget trupul, se cutremura sufletul, dar, în schimb, a apărut lumea măreaţă a bucuriei mele şi, în unele momente, mi se părea posibil să înlocuiesc dragostea mea faţă de o logodnică inaccesibilă, prin dragostea faţă de femeia-mamă şi să-mi cheltuiesc voluptatea durerii într-o muncă binecuvîntată, în care înţelegi pentru ce există frumuseţea şi bucuria în flori, în zborul şi cîntul păsărilor, în mişcările mlădioase ale jivinelor şi ale întregii firi. Şi abia atunci, aşezîndu-mă în rîndul forţelor vii care crează în prezent, din trecut spre viitor, am cunoscut frumuseţea omului-copil în mijlocul naturii, iar oamenii din patria mea mi s-au părut de-o neasemuită frumuseţe, cu toată marea lor suferinţă.

Dragă prietene, astăzi, zărind băşicile argintii ale răsuflării ierbii în băltoaca îngheţată, am simţit că ziua începe bine pentru mine. Seara a venit la noi o

fetiță flămîndă din vecini. Soția mea i-a dat de mîncare, iar după aceea, acordînd aparatul de radio cu lămpi pe un post străin, am instalat-o pe mititică într-un fotoliu adînc pentru a asculta un concert la harpă, din Suedia. Atunci ochii fetiței se deschiseră largi, și din ei se revărsară și în sufletul meu unde necunoscute. Știu, undele de radio nu au nimic de a face cu sentimentele și gîndurile vii pornite de la o ființă umană, dar asemănarea dintre undele de radio și cele ale sufletului nostru este foarte mare și ne dă nădejdea că, adîncind cunoștințele noastre despre lumea exterioară, ne vom apropia atît de mult de lumea noastră interioară încît, într-o bună zi, ne vom descoperi deodată și pe noi înșine. Și, numai atunci, cred eu, ne vom ocupa în mod conștient și fără nici un fel de primejdie pentru noi de științe și ne vom folosi de legile naturii pentru noi înșine.

I-am dat cele două căști și fetița ascultă cu amîndouă urechile, fără a-și lua privirea de la mine, iar eu mă gîndesc la acel copil care, în dragoste, precede nașterea celui obișnuit, așa cum s-a întîmplat la Inna și Alpatov. Dragă prietene, te rog să mă crezi, analizîndu-mă, eu pot demonstra că acele sunete de harpă pe care le-am captat din Suedia pentru o fetiță străină, îmbrăcată în zdrențe, au venit mai mult pe undele primei mele iubiri decît din Suedia geografică. De nu era acea harpă, eu n-aș fi lăsat să-mi întrerupă munca urletul și șuieratul unor diavoli din eter, inevitabile atunci cînd ne acordăm aparatele de radio-recepție pe vreun post de radio îndepărtat. Îmi vine ușor să vorbesc despre asta. e o forță care, deși nu-i fățișă, este firească și familiară tuturor : încercați să luați în brațe un copil străin și să porniți să colindați orașul cu el ; în înghesuiala din tramvai veți întîlni neapărat o mulțime de oameni gata să apere copilul de vreo primejdie, să-i întindă jucării cînd va începe să plîngă, veți auzi multe sfaturi, veți rămîne uimit...

În noaptea aceea, după explicația pe banca din Tuileries, cei doi tineri se despărțiră acordați pe aceeași lungime de undă. Noaptea, Alpatov se trezi ca sub

efectul unui seism și se așează pe marginea patului, cu picioarele atîrnînd. Inna îi apărea ca un copil ciudat : acest copil vrea să meargă împreună cu el, dar nu poate. El caută vreo jucărie frumoasă ca să-l distreze, dar nu găsește. Pentru prima dată în viață nu află un punct de sprijin... Dar de ce înainte totul i se păruse atît de simplu ? Înainte, crezuse în progres, crezuse că pe lumea asta toate merg ca trenul pe șine spre un viitor mai bun, iar acum vede că în realitate nu există nici un tren în care să te urci și să pleci. Dar lucrul cel mai cumplit este că pentru ceilalți toată această mișcare există, toți continuă să călătorească, numai eu nu pot... și mă descompun...

La aceeași oră, pe la miezul nopții, Inna citea în jurnalul său însemnarea din ziua sosirii lui Alpatov : „A venit ! Doamne, ce-am făcut !"

La ora unu noaptea, mai adăogă următoarea însemnare :

„Pe semne că nu-l iubesc, dacă mă tem de întîlnirea lui cu mama ; nu-mi pot închipui așa ceva ! Dar lucrul cel mai groaznic este, că asta nu se va mai repeta în viața mea, și eu îi dau lui tot ce am mai de preț".

Către ziuă :

„Văd limpede că nu-l iubesc. Ce fel de dragoste, dacă simt că nu mă voi opune mamei. Nu-l iubesc, nu-i la fel cu mine".

În aceeași clipă, Alpatov descoperea în sfîrșit cum să se poarte cu un asemenea copil teribil : trebuie să pătrundă în sufletul ei și să-și închipuie că este întru totul la fel cu ea, iar după aceea să se întoarcă la sine, așa cum este cu adevărat, și să ia în mîinele lui dirijarea întregului mers al evenimentelor. Trecu în revistă, mintal, toate faptele ei, toate cuvintele ei, își rememoră toate expresiile care s-au succedat pe chipul ei, și avu acea senzație ciudată de groază, ca atunci cînd vrei să-ți imaginezi infinitul ; îl cuprinse o ameteală. Se culcă și adormi îndată.

Inna se trezi foarte îngrijorată și începu să-și strîngă repede lucrurile de parcă cineva ar fi urmărit-o șoptindu-i : „El știe ce-ai scris în jurnalul tău și acum

va pleca imediat". Şi, după cum lui Alpatov i se părea groaznic şi de neînchipuit infinita lipsă de voinţă, la fel vedea şi ea singurătatea, cu cărţile despre nişte Ludovici străini, pentru tot restul vieţii. Era acelaşi infinit îngrozitor al lui Alpatov, care ajunse pînă la ea asemenea unui val.

Fără să mai aştepte cafeaua de dimineaţă la pensiunea în care locuia, ea se îndreptă spre bulevardul Saint-Michel, decisă să umble din hotel în hotel pînă îl va găsi.

Inna ghicise totul. În timpul scurtului său somn de dimineaţă, aşa cum i se întîmpla la liceu cu rezolvarea unor probleme grele de matematică, el văzuse clar răspunsul la problema care îl făcuse să ameţească : asta nu e dragoste, şi el trebuie să plece neapărat. Nu e dragoste, dacă ea se teme de oribila ei mamă şi primeşte să-l supună umilinţei de a lua o slujbă la departament de dragul ei. Azi e asta, mîine i se va părea necesar să devină generăleasă, iar Alpatov care se trage din negustori va fi pentru ea exact acelaşi om ca şi Cijikov pentru teribila lui contesă. El încă se poate desprinde de ea, înlocuind această situaţie umilitoare cu o activitate serioasă. Gîndul că există într-un fel posibilitatea de a înlocui una cu cealaltă îl făcu să se simtă uşurat şi sigur de sine. Nu-i trecu însă nici o clipă prin minte că Inna ar putea fi înlocuită cu vreo altă femeie. Dar o activitate serioasă în locul Innei, acea banală asanare de mlaştini, începu să-i pară un lucru ispititor, iar mlaştinile însăşi îi apăreau ca o natură de unică virginitate. Este posibil chiar, aşa cum, probabil, s-a mai întîmplat de multe ori, ca el să găsească undeva un canal astupat ; îl va curăţa şi va începe să curgă un rîu nou, iar locul unde fusese o mlaştină nefolositoare se va transforma, pentru toată lumea, într-o holdă de aur... Ce spaţii imense ale unei lumi pline de bucurii şi vigoare i se vor deschide în faţă, dacă el se va apropia de ea, în loc de Inna ! Îşi împachetează lucrurile în geamantan cu gesturi calme şi precise. Încrederea lui în sine deveni atît de mare, încît îşi dădu seama că, în definitiv,

nici nu are de ce să se grăbească prea mult : acum poate să facă o plimbare, prin acest splendid oraș, verificînd astfel dacă poate să guste plenitudinea vieții, singur, fără Inna.

Pe bulevardul Saint-Michel, pe podul de peste Sena, apoi în Tuileries și pe Champs Élysées — pretutindeni pe unde nu fusese singur, nu se șterseseră încă urmele ei. Abia după ce trecu de Etoile, păși, în sfîrșit, în acea lume care urma să-i înlocuiască dragostea.

Aici bifurcau aleile și de la fiecare porneau lateral numeroase cărări. Alpatov mergea fără să aleagă drumul și curînd se rătăci de-a binelea în locuri necunoscute.

În viața obișnuită ni se întîmplă ceva cam asemănător cu ceea ce se întîmplă cînd ne rătăcim într-o pădure mare și, ajungînd într-un loc necunoscut, începem să recunoaștem ceva familiar : iată, parcă e aceeași poieniță pe unde am intrat în pădure, aici, lîngă copacul răsturnat, trebuie să fie și poteca, — și totuși nu e, de ce oare ? Înseamnă că nici poienița nu e aceeași, ci noi înșiși, dintr-o poiană sălbatecă, ne-am creat una a noastră, mult dorită. Teama de a ne rătăci ne împiedică să ne bucurăm pe deplin de această creație permanentă și involuntară și abia mai tîrziu, după ce totul se sfîrșește bine, ne amintim cu o deosebită claritate fel de fel de amănunte fantastice : cum s-au speriat doi botgroși atunci cînd vulpea trecea pîrîul pe un buștean și s-a întîlnit deodată cu ei, sau cum, într-o poiană, un mesteacăn, desfrunzindu-se auriu, începu să ploaie cu aur, alintînd parcă brăduțul de sub el...

Dar această rătăcire involuntară, cu teama permanentă să nu te pierzi de tot și să nu mai poți ieși pînă la noapte din pădure e numai o comparație palidă cu creația lui Alpatov, nestingherită de nimic, în timp ce rătăcea prin Bois de Boulogne. O potecă cu tufăriș plin de muguri înverziți și lipicioși de rășină i se păru fantastică. Lumina aceea verde, mireasma vegetației și muzica puzderiei de albine care-și începeau munca de primăvară pătrundeau în el cu o deosebită intensi-

tate. Odată își lipi chiar urechea de trunchiul unui copac care zumzăia de truda albinelor și rămase multă vreme să asculte cîntecul copacului. Iar atunci cînd același trunchi crescut din pămînt, îl avertiză, cu sunetele lui deosebite, de apropierea unor pași ce aparțineau unui alt om, el se ascunse repede în tufișuri, temîndu-se de un martor al simțirei sale deosebite față de copac și de albine, mai mult decît dacă cineva l-ar fi surprins îmbrățișîndu-se cu Inna. Din tufiș îl văzu pe acel om înalt, bine îmbrăcat și nu prea tînăr, cu o păstărie în mînă, oprindu-se, ascultînd atent și apoi lipindu-și urechea de copacul cîntător, la fel cum făcuse și el. Atunci își dădu seama că lumea pe care o descoperise astăzi în schimbul Innei nu există numai pentru el, ci există, tainic, pentru toți și că, poate, mulți oameni vor mai sta de vorbă în șoaptă cu acest copac, dar nici unul dintre ei nu va povesti nimic...

Cînd celălalt om se depărtă și zgomotul pașilor săi se pierdu, Alpatov își continuă călătoria fantastică pe pămîntul „în schimbul Innei", ca și cînd ar fi presimțit de mult și cu precizie existența lui, iar acum l-a descoperit, în sfîrșit, în toată splendoarea realității lui. Important era că în această lume nouă nu existau spații pustii și intervale, ca în cea veche, și că, dacă acest copac fermecat care cîntă a rămas acum în urmă și nu se mai aude, în schimb cintezoiul, ascuns undeva prin tufișuri, cîntă și el tot atît de deslușit și pe înțeles, iar atunci cînd un bondar care își luase vînt se încurcă în părul lui, eliberarea bondarului constituie și ea, firește, un eveniment și, dacă ar povesti Innei, cum bondarul eliberat, a început să bîzîie din nou, zburînd cît îl țineau aripile, cînd dispărînd în umbră, cînd arătîndu-se în razele soarelui, desigur că și ea ar fi vrut să stea să-l privească. Această întoarcere din lumea „în schimbul Innei" la ea însăși, era acum lipsită de spaimă și amărăciune, în aceste ceasuri ea devenise alta, așa cum se schimbase și lumea, și această Inna nouă se contopea cu el și cu lumea întreagă. Și poate că, aici, între tufișuri și copaci, el ar fi descoperit

curînd calea către această Inna nouă, pentru a o găsi și a rămîne cu ea pentru totdeauna ; dar brusc, totul suferi o schimbare completă.

Labirintul potecilor din pădure se sfîrși și în fața lui se deschise un cîmp liber. Era o zare albastră, asemenea unei largi căi triumfale, avînd pe de lături pîlcuri dese, sădite anume, de copaci exotici care abia începeau să înverzească ; ici-colo, din această verdeață transparentă apăreau statui albe și țîșneau curcubeie de fîntîni. Mai sus de acest lac, era un al doilea, iar pe malul lui pășea acel om necunoscut, care se oprise lîngă copacul cîntător. El mergea de-a lungul căii de apă și părea să se ridice tot mai sus și mai sus. La capătul ultimului lac de pe înălțime se afla o clădire solemnă, foarte familiară lui Alpatov din numeroase gravuri : era palatul din Versailles.

Statuile erau albe, albe, iar soarele deasupra lor ca aurul, copacii erau de un verde-fumuriu, iar deasupra lor un soare ca aurul, apa era azurie, iar soarele deasupra ei ca aurul : nu regele-soare, ci soarele real, cel adevărat, domnea acum singur în acest deșert al istoriei...

Iar omul urca, tot mai aproape și mai aproape de palat, pînă ce dispăru cu totul în spatele unei fîntîni. Fără să-și dea seama de ce, Alpatov îl urmări pînă în ultima clipă, așteptînd parcă dispariția lui totală pentru a se dărui într-o deplină singurătate influenței soarelui. Într-adevăr, atunci cînd rămase singur, soarele i s-a revelat : era un soare viu, nu era soarele cotidian, mișcat ca de un arc de ceasornic. Acest soare viu era în fața lui, iar el se ducea drept spre el, urcînd tot mai sus și mai sus...

Uite, dragă prietene, adu-ți aminte, probabil că și în viața dumitale ai întîlnit uneori oameni ciudați care, cînd au văzut o dată o lumină puternică în fața lor, se duc spre ea, pînă ce orbesc, iar după aceea, doctorii declară că au avut o idee fixă, iar după moarte le analizează cu interes creierul, încercînd să desco-

pere cauza fixității ideii. Dar, cu excepția oamenilor cu totul vitregiți de natură, am umblat cu toții pe acest drum primejdios, pînă ne-a salvat simpla descoperire că trebuie să ne întoarcem cu spatele spre izvorul luminii care ne orbește și să nu privim la astru, ci la obiectele pe care el le luminează. De aici rezultă că, pe de o parte, trebuie neapărat să mergi drept înainte, căci altfel nu va exista progres și omenirea se va stinge din pricina foametei, iar pe de altă parte că, pentru a nu orbi, fiecare din noi trebuie să aibă grijă să nu-și piardă capul și să privească înapoi. Adu-ți aminte, dragă prietene, cum ne învățau la școală : unii ne îndemnau înainte, alții ne ispiteau să ne întoarcem îndărăt ; și una, și alta, noi le primeam ca o cale unică. E de neconceput cum de-am scăpat teferi în asemenea condiții. Amintește-ți, verigă cu verigă, tot lanțul ăsta al nostru, rusesc, lanțul lui Kașcei. Cît de mult tînjeam atunci după o ființă apropiată, care fără a ține seama de nici un fel de reguli comune, ci numai prin puterea unei afinități pline de înțelegere să ne privească în suflet și să ne spună : „Nu te teme de nimic, mergi cu curaj înainte", sau : „A venit, prietene, timpul, să te întorci cu spatele spre astru și să te ocupi de propria-ți gospodărie, calculînd și măsurînd toate cu răbdare și precizie".

Alpatov se ducea drept spre soare și exaltarea lui creștea asemenea strigătului unei sirene, tot mai sus și mai sus, pe măsură ce se apropia de ultima linie, și întreaga lui flacără începu să se înveșmînteze în idei, la început foarte vagi. Își dădu seama că lumea nu este construită rectiliniu, că nu merge năvalnic pe o linie dreaptă spre infinit, ci totul se mișcă în cercuri, asemenea soarelui. Și toate lucrurile frumoase și bune pe care le dobîndim — dragostea, adevărul, dreptatea — se așează în cercuri în jurul soarelui, numai razele lor sînt drepte și numai aceste capete ale tuturor lucrurilor, aceste raze, au fost acelea care ne-au dat posibilitatea să concepem această mișcare infinită pe linie dreaptă, acest *progres*.

Multe și felurite concepții despre lume, din istoria omenirii, începînd cu Heraclit, îi erau cunoscute lui Alpatov, dar particularitatea acestei concepții proprii stătea în claritatea concluziilor pe care le putea trage din ea pentru propriul comportament, în clipa de viață practică care urmează imediat după idee, în deplină concordanță cu universul de aur din lăuntrul său.

Cît de simplu se rezolva și enigma la care se gîndise toată noaptea : de ce azi Inna îl cheamă, iar mîine fuge ; ba vrea să-l urmeze pînă la capătul lumii în mlaștini, ba se teme de groaznica contesă ; ba îl iubește, ba nu-l iubește. Acum, în lumina acestei noi înțelegeri a lumii, soluția problemei, aparent imposibilă, e foarte simplă : de fapt, ele sînt două : Inna cea adevărată, pe care el o iubește, și cealaltă — Inna Petrovna ! De aici, concluzia clară și directă ca o rază : nu trebuie să fugă de ea fără a-și mai lua rămas bun, așa cum vroise, ci cît mai repede să se ducă la ea, să-i spună tot ce a descoperit și, în felul acesta, s-o salveze pe Inna lui, de Inna Petrovna. Drept urmare a acestei hotărîri, toate șovăielile lui încetară și lumea din afară deveni inutilă. Acum pășește mult mai repede, aproape aleargă, și din întregul Versailles nu mai vede decît ziduri și nenumărate ferestre. Nici măcar o clipă nu și-a mai întors privirile să admire cum se cufundau terasele lacurilor într-o ceață gingașă verzuie și cum se desena în depărtare silueta Parisului, capitala artei din lumea întreagă. Alpatov aleargă pe stradă și agitat întreabă pe primul trecător unde se află cel mai apropiat oficiu cu poștă pneumatică. Acolo capătă o hîrtie albastră și scrie cu grabă Innei că pleacă neîntîrziat în Rusia ca să aranjeze interesele lor comune, și asta trebuie să i-o spuie neapărat acum, cît mai repede, ca ea să se bucure și să se scuture de toate îndoielile și ezitările. Acea scrisoare albastră i-a fost luată și dintr-o singură suflare a zburat pe țeava pneumatică la Paris, împreună cu alte scrisori de afaceri, de dragoste ori pur și simplu smintite.

Mesteacănul iubitor de lumină

Se poate oare compara înălțimea și forța unei păduri obișnuite de mesteceni cu înălțimea și forța unei păduri de pini de catarge ?

Cîteodată se întîmplă să nimerească un mesteacăn alb într-o rarişte de pini ; bineînțeles că dacă ar rămîne în urmă, ar pieri înăbușit. Atunci începe o întrecere între gingașul mesteacăn iubitor de lumină și falnicii lui vecini, cu trunchiuri roșietice.

După mulți ani, în pădure, printre mormintele neștiute ale mestecenilor ce au pierit fără lumină, descoperim uneori cu mirare un measteacăn viu, ca un catarg, atît de înalt încît o pasăre, aflată tocmai în vîrf, n-ar putea fi ochită cu arma.

Astfel uneori se înalță la noi cîte o femeie în lupta pentru libertate. Am cunoscut astfel de femei în copilărie, gîndeam că și a mea va fi la fel, și o voi urma ca un rob. Dar cînd a venit timpul, m-a vrăjit o femeie care nu era așa, ci foarte măruntă și obișnuită...

Iartă-mă prietene, că spunîndu-ți povestea iubirii lui Alpatov, nu pot evita amintirile personale și astfel, din cronicar, devin fără voie, primul meu cititor.

Inna reuși să găsească hotelul modest unde se stabilise Alpatov. Acolo află că Alpatov nu plecase. Liniștită, plecă să-l aștepte, cum hotărîse, în grădina Luxembourg. în fața fîntînii Medici. Dar, cînd trecu ora fixată, neliniștea ei începu să crească, cum se întîmplă mamelor ai căror copii, jucîndu-se, o iau la fugă și lor le vine în minte neapărat tot ce este mai rău. Mai simțea și teama egoistă că își va pierde controlul și va începe acel delir groaznic, care o mai cuprinsese odată, cînd îl părăsise la Leipzig. Intră din nou în hotel ; el nu se întorsese și Innei i se păru că portăreasa zîmbește batjocoritor.

Își aminti de o prietenă, atît de îndrăgostită de un ofițer tînăr, încît deși el o izgonea ca pe un cîine, totuși ea revenea mereu la el.

Atunci Inna se hotărî să se întoarcă acasă, să-și înfrîngă neliniștea și să se apuce de învățat.

Acasă o aștepta o scrisoare sosită cu poșta preumatică și toată starea ei sufletească se schimbă pe loc. Recunoștea că ea este vinovată, ea îl chinuie, cînd, de fapt, totul se rezolvă simplu. Oricum — își spunea — e un om admirabil și pot să mă mărit cu el. Pînă atunci nu avusese niciodată curajul să-și formuleze aceste gînduri și acum se mira grozav și se bucura de simplitatea soluției și de claritatea concluziilor ce urmau... Avu chiar un gest de ușurare și spuse, de data asta nu numai pentru sine, ci cu voce tare : „Da, desigur, lucrurile trebuie privite mai simplu !“ Reciti încă o dată și încă o dată scrisoarea lui Alpatov, în care de asemenea totul părea atît de simplu : „va pleca imediat în Rusia pentru a aranja interesele lor comune“. Inna înțelegea prin aceste interese comune *situația* în societate, necesară pentru căsătorie. În ceea ce o privește, ea va scrie în acest timp o scrisoare părinților.

— Lucrurile trebuiesc luate mai ușor, mai spuse ea încă o dată și începu să scrie...

Scrise calm că a întîlnit la Paris un tînăr...

Aici Inna se opri gîndindu-se dacă trebuie să declare direct, de la început, că e din neam de *negustori*, sau să treacă asta sub tăcere. Sări acest punct și scrise : inginer. Din nou se opri, stînd la îndoială dacă să scrie că este inginer specialist în asanarea mlaștinilor, și renunță iar. După asta, pînă la sfîrșit a scris cu ușurință : în afară de faptul că este inginer, e foarte cult, cunoaște limbile europene și-i un om admirabil. Pe mama lui o cunoștea dinainte : e o femeie simplă, dar minunată, respectată de toți. El i-a cerut mîna și ea și-a dat consimțămîntul să se căsătorească după terminarea studiilor : a mai rămas puțin pînă atunci. În timp ce ea își va termina cursurile, el își va aranja o situație în Rusia.

Recitind scrisoarea, Inna își îndreptă cu deosebită satisfacție atenția asupra cuvîntului *„situație“* : așa

scrie toată lumea, și așa fac toți — și terminînd scrisoarea, repetă încă odată :

— Desigur, desigur, lucrurile trebuiesc privite mai simplu !

Scrise adresa pe plic, aplică chiar și timbrul, dar nu o închise ; îi va arăta scrisoarea și desigur că va fi o surpriză pentru el și se va bucura foarte tare. În acest timp și Alpatov era convins că încheind căsătoria cu Inna, pentru a lupta împotriva Innei Petrovna, găsise cea mai simplă cale pentru a pune capăt tuturor îndoielilor...

Cît de înșelător e totul ! Înainte i se păruse că portăreasa o întîmpină cu un zîmbet impertinent ; acum această franțuzoaică oarecare, preocupată, nu i-a acordat nici o atenție. Și s-au întîlnit...

Dar ce s-a întîmplat ? Ea i-a adus o surpriză atît de mare : hotărîrea dorită ; de asemenea și el făcuse pentru ea o descoperire importantă. Și iată că la amîndoi le este parcă greu să fie împreună. El îi sărută mîna : miroase a apă proaspătă și, în fața lui, apăru o a treia Inna, nouă, Inna cea de fiecare zi. O așeză într-un fotoliu adînc și o întrebă :

— Într-adevăr, acum te-ai trezit din somn ?

Inna înțelese întrebarea și zîmbind își mirosi mîna.

— Abia acuma m-am spălat. Toată dimineața am alergat nespălată ; de două ori am fost la tine : mi s-a părut că vrei să mă părăsești și să pleci în Rusia...

Alpatov își aminti deodată prima întîlnire cu ea în Grădina Luxembourg, cînd venise cu o bluză nouă și spuse cu căldură :

— Cît ești de bună, Inna...

Se hotărăște acum să-i povestească despre viziunea sa cu soarele strălucitor deasupra lacurilor de la Versailles, dar constată că nu-i ușor și că nu va ajunge niciodată la cealaltă Inna. Pe ce cărare ajunsese el în Bois de Boulogne ? Unde era arborele muzical ? A ascultat îndelung albinele, lipindu-și urechea de trunchiul copacului...

— Mă înțelegi, Inna ?

— Da, înțeleg. Povestește, povestește...

Și dînsa simte cum, împreună cu el, se îndepărtează de simpla surpriză, adusă cu sine, și din nou este cuprinsă de neliniște și tristețe ; în ce lume o va duce el ?

Un bărbat înalt, îmbrăcat într-un palton cenușiu, cu o barbă blondă, îngrijită, cu un baston negru, lucios, cu mîner de fildeș, un om c-o înfățișare atît de serioasă, a îngenuncheat în fața arborelui cîntător și a ascultat multă vreme...

— Dragă Inna ! Am înțeles din asta că lumea nouă nu-i o iluzie a mea și atunci m-am gîndit : „Dacă Inna ar fi cu mine !“ Apoi un bondar s-a încurcat în părul meu și am început să-l desprind ; atunci ai apărut tu, senină, atît de luminoasă și ți-am arătat bondarul, cum îndepărtîndu-se, licărea în razele pătrunzătoare ale soarelui. Mă înțelegi, Inna ?

Inna stătea întinsă pe spate în fotoliu, cu ochii închiși. Spuse foarte încet :

— Nu mă mai întreba ; înțeleg tot.

— Pot să-ți spun totul, Inna ?

— Da, spune tot, tot.

— Iată, atunci am înțeles : Inna este dublă : una a mea, cea adevărată și o alta, Inna Petrovna, fiica acelei contese teribile. Și am hotărît să vin cît mai repede să-ți spun și să începem împreună lupta cu Inna Petrovna... Iată, ți-am spus tot ; acuma, Inna, judecă-mă...

Inna tăcea. Lui îi era frică s-o privească ; lîngă el este Inna cea bună, cea luminoasă, sau Inna Petrovna ?

Ea tăcea. El se întoarse. Cea care stătea în fotoliu nu era nici una nici alta ; era o femeie cu ochii închiși, mistuită de o flacără...

Alpatov se trezi și brusc se transformă el însuși într-o flacără și această stare nouă era acum mai importantă decît orice pe lume. I se aruncă în brațe și-și culcă fața pe genunchii ei ; era atît de mică în mîinile lui puternice și asta e mai presus de orice, asta e real...

...Prietene, mă întorc la mesteacănul iubitor de lumină. Această imagine făurită de mine, m-a încur-

cat. Într-adevăr, cînd a venit timpul, m-a vrăjit o femeie ce nu era așa, ci o femeie mică, foarte obișnuită. Fugea de mine, pe jumătate împinsă de iluzia libertății femeii, cum fuge de bărbat orice femelă, și pe jumătate din dorința ca eu s-o ajung și să pun stăpînire pe ea. Și cît de simplu s-a dovedit apoi, ceea ce fac toți oamenii obișnuiți și practici. Dar mie mi-a fost îngreuiată această pricepere de imaginea mesteacănului iubitor de lumină ; tulburat m-am reîntors, rușinîndu-mă de „fiara" din mine și, suferind, i-am oferit femeii neînsemnate libertatea...

Întîmplător, Inna își dădu la o parte cu o mișcare a mîinii, buclele și Alpatov văzu în ea ceva nou. Îi părăsi genunchii și se apropie de față : doar și fața era tot a lui. Sub bucle el descoperi o frunte extraordinară, înaltă, minunată. Dar fața Innei se schimbase cu totul. Nu, nu i se pierduse farmecul, dar toată înflăcărarea parcă se stinsese, și el se simți ca în copilărie, cînd se strecurase înspăimîntat în iatacul Mariei Morevna și, văzînd-o dormind, o strigase cu glas tremurător : „Maria Morevna !" După aceea a văzut că nu avea de ce să se teamă : Maria Morevna l-a luat foarte simplu în patul ei.

Inna își veni în fire, deschise ochii și spuse zîmbind :

— Dragul meu băiat !

Și băiatul începu să-i povestească cum se simțea el demult în patul Mariei Morevna, acolo în Rusia, unde acum se întind încă neatinse zăpezi adînci, sclipind în soare, unde ziua crește în chip atît de vădit și, după întuneric, dimineața și seara văzduhul devine albăstrui. Atunci în copilărie nu știa ce albăstrea la geam cînd se afla la Maria Morevna ; atunci i se părea că un oaspete, îmbrăcat în albastru, se apropie furiș de fereastră.

Acum Inna îl mîngîie ca Maria Morevna și el nu are de ce să se neliniștească. Amîndoi citesc și rîd împreună de scrisoarea ei : cîte îți pot veni în minte cînd nu înțelegi. Oare nu va merge cu el pînă la capătul pămîntului, fără să mai țină seama de părinți ?

Bineînțeles însă că el trebuie să-și facă o situație ; nu așa cum se spune obișnuit, ci o situație adevărată.

Dar cum este situația adevărată ?

Acest lucru li se pare acum limpede : el va face cu ușurință orice pentru ea.

— Știi, Inna, spune el, mă înspăimînt : cu tine sînt capabil de orice, dar fără tine mi se pare că totul piere : fără tine eu nu reprezint nimic.

Inna își amintește ceva, se dă la o parte, se concentrează. După ce Alpatov o mîngîiase, fruntea ei rămăsese descoperită. Îi spuse cu tristețe :

— Nu, nimic nu va pieri, chiar fără mine, nimic nu se va pierde...

Și astfel se despart. El, plin de forță, fericit, va pleca să-și facă o situație deosebită. Ea va rămîne. Îngîndurată, Inna se întoarce acasă. Se privește în oglindă, se sperie cît e de ciufulită. Se spală, se piaptănă. Face ordine prin cărțile părăsite, găsește pe cea care îi trebuie, se așază la masa de scris, citește puțin... Apoi ia o oglindă mică, privește cu atenție, murmură :

— Numai fruntea, numai fruntea, tot restul e al unei femeiuști obișnuite ; o, de ce nu m-am născut bărbat !

Multă vreme hohotește, nemîngîiată, deasupra cărții.

Prietene, nu mai am nici un fel de îndoieli asupra Innei Rostovțeva. Femeia aceea mică a mea, dăruindu-mi din greșeală tot ce avea *mai bun,* cum spunea ea, fără îndoială că s-a pierdut și s-a stins ca un mesteacăn oarecare, într-un codru de pini.

Veriga a noua

Situația

Înmormîntarea lui Gusiok

CREȘTE UN COPAC URIAȘ, SE PETREC generații de oameni și, în sfîrșit, se naște o ființă care, în scurta ei viață, vede cum se prăbușește stejarul. Astfel am supraviețuit și eu existenței celui mai mare imperiu din lume.

Acum noi, uluiți de căderea țarismului, cu greu ne putem defini poziția în acea epocă fără evenimente strălucitoare, de dinaintea războiului ruso-japonez. Ne amintim vag înflorirea monopolului alcoolului, terminarea marelui drum siberian, alegerile în zemstve, răscoalele țăranilor din sud, cîntecul trist al intelectualității în agonie pe care o descrie Cehov, și țipătul albatrosului, preamărind pe cei fără situație în societate.

În acea epocă, inginerul Alpatov a sosit în patrie pentru a-și crea o situație.

De multe ori mi s-a întîmplat să dau într-o regiune păduroasă peste desișuri care năpădiseră locuri altădată cultivate ; capătul cel mai de departe al pădurii se ridicase în epoca eliberării țăranilor, cînd moșierii reduceau suprafețele arate, iar apoi, din pricini neștiute, pădurea coborîse treptat, bucată cu bucată, către inima poienii, unde se întîlneau uneori tufișuri de salcîmi, de liliac ori de coacăze și zăceau la pămînt pietre din temelia vreunei clădiri ce se înălța altădată pe acel loc.

În regiunea de cernoziom în care trăia familia Alpatov, pădurile fuseseră de mult tăiate, dar pe acest pămînt bogat oamenii erau înghesuiți

ca trunchiurile în pădure. Înmulțindu-se și împărțind între ei ce aveau, erau nevoiți an de an să se întindă pe moșia Alpatovilor. Maria Ivanovna dăda în arendă deseatină după deseatină și astfel, încetul cu încetul, moșia ajunsese năpădită ca poienile peste care înainta pădurea.

În jur sărăcimea se înmulțea mereu. Rîpile creșteau, statisticile demonstrau că secătuirea solului va transforma cu timpul cel mai bogat ținut din lume într-un deșert absolut neroditor. Totuși, nici o statistică nu putea demonstra că peste doi ani și ceva vor porni primele ciocniri violente datorită cărora, curînd după aceea, cel mai mare imperiu din lume se va nărui.

În acel timp, inginerul Alpatov sosise din străinătate, unde își terminase studiile, ca să-și facă o situație.

— Îți amintești, Mișa, spunea Maria Ivanovna fiului ei iubit, tu erai mititel, și eu de atunci am prezis : pămîntul va trece negreșit în mîna țăranilor. Iată, chiar așa se întîmplă acum.

— Îmi amintesc foarte bine. Încă înainte de a fi fost ucis țarul, de-abia mă născusem și te auzeam mereu repetînd moșierilor : „Țineți minte, pămîntul va trece negreșit la țărani. Iar eu îmi închipuiam așa : că țăranii au să vie cu topooarele și au să-i izgonească pe proprietari.

— Așteaptă... Nu se știe încă. Acuma la bancă nu-i decît o intrare și pentru boieri și pentru țărani : boierii depun capital, țăranii se îndatorează. Eu știu ce înseamnă să muncești, pentru bancă ; țăranul pătrunde ca lăcusta și la cea mai mică greșală a guvernului, va pustii totul...

Apoi, coborînd glasul :

— Ci-că țarul nu-i bun de nimic. Tu ce crezi ?

— Eu, mamă, în străinătate nu m-am gîndit la asta ; a trebuit să muncesc foarte mult, zi de zi.

Maria Ivanovna se înveseli :

— Eu personal sînt liniștită. Viața mea s-a încheiat. E drept că Lida nu s-a măritat și mă scoate

din sărite cu pisicile ei ; doar dînsa mă îngrijorează, ceilalți și-au făcut cu toții o situație...

— Situație, tresări Mihail Alpatov ; după spusele tale începusem să cred că în familia noastră nu s-a realizat nimic de seamă... Chiar și Kolea și-a făcut o situație ?

— Cum să-ți spun, Anușka lui a fost, desigur, aproape o femeie de stradă, dar cu el s-a îndreptat : trăiesc bine. „Vouă, spune el, nu vă place, dar mie îmi place foarte mult ; ce, sînt obligat să-mi aranjez problemele mele de familie după gustul vostru ?“ Și cum să-ți spun, sigur că are dreptate și eu m-am împăcat. Acum are o slujbă la monopolul alcoolului ; șapte zile pe lună se deplasează ca să încaseze taxele, în restul timpului prinde raci și pește în rîu, iar iarna lucrează la strung. Spune că altceva nu-i trebuie și că acest fel de viață a fost totdeauna idealul lui. Înseamnă că și el are un fel de *situație*. Dar tu, tu ce te gîndești să faci ?

— Eu sînt inginer și am intenția să-mi fac o situație bună... De ce zîmbești ?

— Nu poți să înțelegi că eu sînt mamă și voi pentru mine veți fi pînă la bătrînețe tot copii : îmi amintesc cum ai vrut să fugi de la liceu, undeva în Asia, apoi țin minte că am citit în însemnările tale despre un *salt în necunoscut*, scrisorile tale din închisoare erau însemnate pe alocuri cu creion galben, și acum nu-mi vine să cred că ești inginer și că ai de gînd să-ți faci o situație. Dacă ți-ai găsi acum o logodnică bună, atunci te-aș crede.

Alpatov dorea atît de mult să-i facă plăcere mamei, încît, deși logodnica lui nu era chiar ceea ce s-ar fi așteptat Maria Ivanovna și situația nu era chiar cea obișnuită în asemenea cazuri, el nu se putu stăpîni și spuse :

— Păi, am o logodnică, mamă.

Maria Ivanovna se lumină la față dar, șireată, își ascunse repede bucuria, pentru ca apoi să revină cu mai multă prudență și să-l tragă de limbă. Spuse aproape indiferentă :

— Foarte bine ; dar asta-i treaba ta, eu nu mă amestec.

Apoi se apucă să spele vasele și să le așeze pe rînd în bufet. În același timp îi povestea diferite noutăți din sat : care și cu cine s-a însurat, care a murit, și că Gusiok s-a îmbolnăvit rău și-i pe moarte. Lui Alpatov îi părea tare rău de Gusiok : de acel bătrîn erau legate cele mai frumoase amintiri din copilărie și totdeauna socotise că nu există pe lume un om mai bun și mai apropiat decît Gusiok. Mama găsi că acest moment de întristare e foarte nimerit pentru a încerca să-l ispitească despre logodnică ; închise bufetul cu vasele spălate și se așeză lîngă el.

— Ei, Mișa, dacă nu-i secret, spune-mi și mie cine-i logodnica ta ?

— Nu te neliniști, mamă ; sînt sigur că logodnica mea are să-ți placă : a învățat la Smolnîi și acum termină facultatea de istorie la Sorbona.

— De is-to-rie ?

Și imediat adăugă cu admirație :

— N-ai gust prost !

Alpatov începu să rîdă.

— N-ai de ce rîde, asta-i vechea mea convingere că băieții instruiți care se trag din negustori, trebuie să se căsătorească cu fete din nobilime sau măcar cu fete de preot : la ei există statornicie în familie, iar negustorul nostru adună bani și nu se gîndește la lucrul cel mai important pe care se clădește de fapt fericirea. Negustorul nostru trăiește la întîmplare.

Alpatov se cam sperie că Maria Ivanovna ajunsese atît de repede la o concluzie de comportare în viață, din niște cuvinte rostite aproape în glumă.

— Dar, mamă, eu nu m-am condus de astfel de idei despre fericirea conjugală : totul s-a petrecut absolut întîmplător.

— Bine, știu, întîmplător, sigur că nu din calcul, dar tu ai totuși sîngele nostru, de negustor. Acolo la Paris mai învață acum și altă fată foarte bună, Inna Rostovțeva ; și ea a învățat la Smolnîi, și-i mai ceva ca a ta : a terminat cu distincție. A fost odată la mine

la o aniversare, cînd tu erai încă la închisoare și m-a tot întrebat despre tine și eu i-am povestit multe. O ființă fermecătoare, o femeie aproape ca în romanele lui Turgheniev : doar să-i ridici buclele de pe frunte și-ți dai îndată seama cît e de inteligentă și superioară. Asta, dacă nu va avea parte de viață personală, nu va rămîne, ca Lida noastră, fată bătrînă, cu pisicile. N-ai întîlnit-o la Paris ?

— Am stat foarte puțin la Paris.

— Îți spun drept că am dorit foarte mult să te întîlnești cu ea, ți-o menisem ție. Dar și ce mi-ai spus tu e foarte bine. Dragostea pentru o astfel de fată obligă pe oricine să se străduiască să se ridice tot mai sus și să-și facă o situație.

Auzind din nou cuvîntul *situație*, Alpatov tresări și-și dădu seama că făcuse o mare greșală : dorind să-i facă mamei o plăcere vorbise prea mult. Iar cuvîntul *situație*, repetat de Maria Ivanovna, îl făcu să se gîndească cu destulă neliniște la realitate. Se așeză lîngă fereastră și privirea îi alunecă asupra zăpezilor ; despre *situația* aceea vorbise lîngă lacurile de la Versailles, între arborii înverziți, și în zumzet de albine. Aici încă nu sosiseră nici ciorile de cîmp și abia se croise drum deschis. Departe, pe cărarea ascunsă în zăpadă, mergea preotul satului cu cădelnița în mînă ; în urma lui era purtat pe prosoape un sicriu din scînduri subțiri, negeluite, după care înotau prin zăpadă cîteva femei.

— Gusiok ! exclamă Maria Ivanovna. Pe el îl duc. Doamne cum de n-am aflat la timp.

Și-și făcu cruce. Pe coridor tușea administratorul.

— Tu de ce-ai venit ?

— Am venit să vă raportez că-l duc pe Gusiok.

Ieșiră cu toții la poartă. Lîngă stîlpii de piatră se oprise procesiunea cu răposatul. Părintele Afanasi cînta cu glas subțire de tenor. Cum au îmbătrînit cu toții ! Argatul Pavel e și el cărunt. Mihail Alpatov îl întreabă șoptit de ce pe Gusiok l-au dus peste cîmp.

— Marginea rîpei a fost ruptă de ape, oamenii mai umblă pe creastă, dar pe morți îi duc pe un drum oco-

lit. S-a întîmplat un caz : cei care purtau sicriul s-au ținut, dar mortului i-au dat drumul, și s-a dus cu sicriul în rîpă, ca pe săniuță.

Părintele Afanasi n-a zăbovit mult la poartă. Și la biserică a slujit repede, și iată-l mergînd mai departe spre cimitir, legănînd cădelnița.

Moină. Zăpada curge fără încetare. Orizontul a dispărut cu desăvîrșire. Drumul roșietic parcă se ridică tot mai sus și mai sus, spre cer, și acolo îl duc pe Gusiok.

— Se strică și drumul, spuse Ivan Mihalîci ; acușiacuși încep să se reverse apele, încep să vină și ciorile de cîmp.

— Ciorile le-am și văzut, spuse Pavel. Dar vor veni în curînd prepelițele, numai că nu mai este cine să le vîneze.

— Nu mai este. A încheiat cu vînătoarea !

— Sapa și lopata ! oftă Pavel. Da ciudat om mai era răposatul. Toți știau că trage să moară. Și iaca văd umblînd pe cîmp un bătrîn. Mă uit mai bine, Gusiok ! Îl ajung din urmă și-i strig : „Păi spuneau c-ai și murit ! Încotro te duci ?“ „Mă duc acasă, Pașa“, zice. M-am mirat și l-am lăsat în pace.

— De ce nu l-ai întors în sat ?

— De ce să-l întorc ? Toți ajungem acolo, toți vom merge acasă. Firește, după aceea au băgat de seamă și l-au găsit. Stătea ca și cum ar fi fost viu pe un buștean ars, acolo unde aveați obicei să vînați împreună prepelițe. Ei, de bună seamă că nu mai vroise să meargă acasă. Lacrimile îi înghețaseră pe obraji și în barbă.

Convoiul ajunse la conacul vecin. Părintele Afanasi începu să cînte. Bătrîna Sofia Alexandrovna ieși la poartă. Își făcea mereu cruce. Apoi s-a alăturat Mariei Ivanovna și-au început amîndouă o discuție însuflețită. Alpatov auzi cuvintele „inginer“, apoi „logodnică“ și, în sfîrșit, „*situație*“...

Sofia Alexandrovna își făcu cruce și spuse, privindu-l pe Alpatov cu multă luare-aminte :

— Ei, Maria Ivanovna, te felicit; acum *a răzbit* și el.

— Cine ar fi crezut!

— Dumnezeu le rînduiește pe toate.

Și începu să facă cruci peste cruci și pentru că răzvrătitul și păgînul Mihail *a răzbit*, și pentru că în apropiere începuse să se vadă cimitirul.

Pe cîmpul pustiu, pe care părintele Afanasi, legănînd cadelnița, părea că se ridică la ceruri, procesiunea s-a oprit în sfîrșit lîngă niște tufișuri. În cimitir abia se mai vedeau cîteva cruci. Mai toate fuseseră răsturnate în timpul verii, de vite, iar tufișurile erau roase de oi pînă la rădăcină.

Acolo a fost îngropat Gusiok, vînătorul de prepelițe.

Adevărul cel mărunt

Noaptea gerul se întețește. Dimineața arborii se îmbracă în promoroacă. Iar la amiază bolta cerească se aprinde, promoroaca dispare, de pe acoperișuri începe să picure, drumul se desfundă, pițigoii cîntă cîntec de nuntă. Să asculți pițigoi rusesc după ce ai ascultat păsările din Bois de Boulogne!

De fapt, iată de ce nu toate scrisorile lui Alpatov către logodnica lui de la Paris merită să fie expediate: parcă ar fi ajuns cineva înaintea lui în această primăvară rusească înzăpezită, i-ar fi răpit toată frumusețea și ar fi lăsat-o să se tîrîie în neliniște și tristețe. Și el nu poate să-i scrie logodnicei despre tristețea peisajului rusesc și despre biata trudă nesfîrșită „pentru bancă" pe care o desfășoară maică-sa pe mica lor proprietate. El îi scrie despre viitor și filozofează, ajutîndu-se cu citate din cărți savante. Și cît de înșelătoare e această ocupație! În liniștea nopții, în timp ce scrie, i se pare că toate din jur se mișcă sub imboldul gîndurilor și sentimentelor lui... Astfel un scriitor neînzestrat înlocuiește viața cu munca de scrib;

se găsesc cititori, vrednici de milă ca şi el, care îl încurajează şi astfel, încrezător în sine, el îşi petrece toată viaţa în libertate în loc să fie internat într-un ospiciu de nebuni.

Spre norocul lui Alpatov, cu mult înainte de zorii zilei, pe coridor se aud zgomote ciudate şi întreaga casă se umple de aroma paielor de secară. Foşnetul tainic şi acea mireasmă, cum nu mai este alta pe lume, învinge gîndul că, pentru un european, e o aberaţie să arzi paie de secară în locul lemnelor şi să trimiţi pe horn, în vînt, un dar de preţ al pămîntului. Dragostea din copilărie pentru acest foşnet, pentru această aromă este atît de mare încît respinge nu numai argumentele agronomice, dar şi scrisorile filozofice către logodnică. Recitind încă odată absurdităţile scrise, Alpatov iese pe coridor complet răvăşit, şi aruncă în soba în care ard paiele tot ce-a scris în timpul nopţii. Paiele dragi de secară îl salvează de data asta şi-i insuflă hotărîrea să plece neîntîrziat şi să-şi creeze o situaţie reală, nu una iluzorie, pe hîrtie.

— Dacă trebuie să pleci, pleacă, dragul meu, îi spuse Maria Ivanovna dimineaţa, la ceai. Şi imediat dădu poruncă să să înhame caii.

— Deci, urmă ea, voi aţi socotit că totuşi e necesară o situaţie. Ia spune-mi, ea ţi-a pus această condiţie, sau aţi luat hotărîrea împreună ?

Oricît de chinuitor îi era lui Alpatov să răspundă, totuşi îi era şi plăcut ca mama să-şi facă o părere cît mai bună despre logodnica lui. Răspunse fără ezitare :

— Da, ea mi-a pus condiţia asta.

— Înţelept, foarte înţelept. Un singur lucru nu înţeleg, de ce te trage ea în Petersburgul acela putred. Acuma oamenii noştri mai de seamă se instalează la zemstvă : mlaştini sînt şi la noi, în apropiere ; intră în zemstvă şi asanează mlaştini ! Cenzul îl poţi cumpăra cu trei ruble deseatina. Te angajează întîi inginer, cumperi cenzul şi ajungi membru în consiliul

de administrație, ai leafă și ca inginer, și ca membru în administrație ; și iaca o situație destul de frumușică.

— Nu mamă, tu nu mă înțelegi ; eu am nevoie de întinderi imense de mlaștină ca să mă desfășor, și am nevoie de fonduri de stat importante, nu de mijloacele zemstvei. Poate va trebui să ajung pînă la țar, pentru asta. Așa-i planul meu.

— Asemenea planuri, Mișa, își fac mulți ; nimeni la noi nu vrea să muncească și să ajungă la o situație bună treptat, cum fac letonii și nemții.

— Știu cum lucrează nemții, doar am făcut școala germană.

— Asta-i un mare avantaj. Totuși, pentru asemenea treabă e nevoie de protecție.

— Am protecție : tatăl logodnicei mele este la departamentul pădurilor, consilier...

Ar fi trebuit să spuie consilier *de stat*, dar Alpatov spuse consilier *activ*. Așa fac toți și mai tîrziu își aduc aminte cu un sentiment de rușine...

— Ei, atunci se schimbă povestea ! exclamă încîntată Maria Ivanovna. Îmi aduc aminte că, atunci cînd te-au închis, numai Kalisa Nikanorovna m-a liniștit : „Crede-mă Maria Ivanovna, zicea, din ăștia ies cei mai înțelepți oameni". Sofia Alexandrovna prezicea cîte și mai cîte necazuri, iar acuma spune ; „Bravo, *a răzbit !*"

Alpatov se uită cu atenție la Maria Ivanovna, dacă nu cumva îl ia peste picior. Dar nu, ea se bucura pur și simplu.

— Mă tem, mamă, că tu iar nu înțelegi bine ideile mele ; îmi amintesc, cînd eram mic, că îi spuneai cuiva dintre narodnicii noștri, probabil Dunecikăi : „Oare de ce scriitorii ruși descriu numai pe cei umiliți și obidiți, ca și cînd noi n-am avea învingători". Asta mi s-a săpat adînc în suflet și de aceea, pesemne, nu pot să-i sufăr pe narodnici. Iar scriitorii noștri sînt în cea mai mare parte narodnici : sînt atrași de țăranul leneș și rob. De ce nimeni nu descrie truda omenească în izbînzile ei : de pildă, Nikolai Ivanovici

al nostru repara armonici în sat, iar acum are milioane. Scriitorul este liber, el poate privi acest lucru dintr-un unghi mai bun. Şi eu vreau să reuşesc astfel. După aceea mă voi întoarce la problema obştească. Dar de vreme ce acum e vorba de-a fi sau a nu fi, vreau să-mi cuceresc fericirea personală ; în faţa acestei hotărîri totul trebuie să cedeze, şi nu mă voi lăsa nici mort.

La ultimele cuvinte, Maria Ivanovna se întunecă la faţă.

— Numai nu exagera, Mişa, şi nu te grăbi peste măsură ; eu am vorbit doar despre romane că ar fi bine să mai trecem de la umiliţi şi obidiţi la învingători, dar în viaţă izbînzile se obţin după ani şi ani şi adeseori chiar învingătorii nu-şi cunosc izbînzile pînă la sfîrşitul vieţii. Iată, de pildă, chiar Nikolai Ivanovici : s-a distrus umblînd după bogăţie, copiii lui sînt nişte idioţi, după el o să se aleagă praful din tot ce-a agonisit. Dacă e vorba de adevărul cel mare ce fel de învingător mai e unul ca el ?

— Eu, mamă, nu vorbesc despre adevărul cel mare, ci despre adevărul meu mărunt, doar fără el nu se poate trăi. Eu i-am studiat pe nemţi îndeaproape şi am văzut cum şi-au transformat ţara, cu ajutorul adevărului lor mărunt. Fără o reuşită personală, oamenilor le este ruşine să se privească în ochi, necum să propovăduiască adevărul cel mare. Eu n-am pierdut din suflet nimic din ceea ce a făcut să fiu dus la închisoare. Şi tu de asemeni ştii că pămîntul va fi al ţăranilor, şi totuşi nu-l părăseşti ; iar eu ştiu că puterea de stat se va transforma într-o cauză obştească şi mai ştiu încă multe altele, dar nu pot trăi renunţînd la mine însumi...

Rareori în viaţă avusese Maria Ivanovna bucuria unor astfel de discuţii sincere cu copiii ei şi acum era fericită ; tot ceea ce spune fiul ei i se pare atît de drept, de parcă el exprimă chiar gîndurile ei ascunse. Dar grija inimii de mamă trece peste concluziile juste. I se părea că în cuvintele fiului ei se vădea o atitudine prea exagerată faţă de adevărul personal,

mărunt care se înțelege de la sine, despre care nu se vorbește, care crește și se materializează la oameni ca și la animale și plante și la care se ajunge mai mult datorită capacității de a aștepta, decît datorită unui efort deosebit. Maria Ivanovna se uita la fiul ei cu teamă, ca la un copilaș lipsit de apărare, expus loviturilor nemiloase din toate părțile. Această privire interioară, temătoare, îi era bine cunoscută lui Alpatov și ea îi trezea totdeauna dorința de a se apăra printr-o demonstrație logică. Acum el își consumase toate argumentele și totuși, privirea misterioasă, neîncrezătoare, a mamei zăbovea asupra lui, ca în copilărie. Cu ce o putea birui acum ?

Mama rosti :

— Mă bucură ceea ce îmi spui, toate sînt adevărate numai un singur lucru mă neliniștește : tu exagerezi însemnătatea fericirii personale. Uită-te la mine, așa văduvă cum sînt, am muncit toată viața mea, pentru bancă, în colțul acesta îndepărtat, și totuși nu pot spune că am fost nefericită. Fericirea vine singură, iar tu vrei să fugi după ea.

— Înțeleg, exclamă Alpatov ; prin asta ne deosebim, prin spiritul vremii noua, care nu era pe vremea dumitale.

Auzind cuvintele *vreme nouă*, Maria Ivanovna oftă :

— Ei da, desigur, noi n-am călătorit prin străinătăți, noi am învățat pe bănuți de aramă.

Caii erau îmhămați de mult și Maria Ivanovna nu putea suferi ca vizitiul să stea degeaba, pe capră, în fața cerdacului. Trebuia să se grăbească dar nu se puteau despărți în momentul ciocnirii dintre fericirea vremei noi și viața pe vechii *bănuți de aramă*. Amîndoi doreau să găsească repede o ieșire din această situație.

Deodată mamei îi veni o idee :

— Mișa, acum trebuie să ne despărțim și Dumnezeu știe cînd va veni iară privighetoarea mea... Eu am înțeles de unde vine toată transformarea ta : nu-

mai și numai de la dînsa. Spune-mi acuma, la despărțire, cine ți-i logodnica ?

— Doar ți-am spus, se miră Alpatov, chiar ai și rîs că nu am gust prost.

— Cum de nu înțelegi, Mișa ? Mi-ai vorbit despre ea, numai așa, în general.

— Dar ce-ți mai trebuie ?

— Măcar cum o cheamă...

Alpatov se tulbură foarte tare, dar deodată își reveni ; dacă-i spune, înseamnă să învingă toate îndoielile mamei în legătură cu lupta pentru fericire. Și doar mai curînd sau mai tîrziu, el va reuși și totul se va afla...

— Îți spun, mamă, dar în mare secret ; dă-mi cuvîntul.

Simțind că ușa se deschide, Maria Ivanovna nici nu mai luă în seamă că-i vorba de secret și de cuvînt de onoare, ci, radioasă, întrebă :

— O cunosc ?

— Da.

Strălucirea mamei crescu.

— Mi se pare că ghicesc... Inna Rostovțeva ?

Și cînd află că ghicise cu adevărat, fața mamei străluci ca soarele.

Situația

În curtea conacului, caii înhămați în flanc aveau destul loc să zburde, iar vizitiul putea să-și învîrtă în voie harapnicul, blagoslovindu-i cu cuvinte și de ocară și de mîngîiere, ca și cum aceste viețuitoare cu coadă și coamă ar fi înțeles perfect limba rusă țărănească.

Dar îndată ce ieșiră din curte pe drumul roșietic pe care nu demult fusese dus Gusiok la cimitir, iapa din față nu putu deloc să-și fîțîie coada. Ninsese din belșug toată iarna și chiar și unui cal înalt îi ajungea zăpada aproape pînă la gît.

Era o vreme mohorîtă. Pămîntul acoperit de zăpadă se contopea cu cerul, iar drumul roşietic, înălţat faţă de cîmpul troienit, ca un terasament de cale ferată, urca drept în sus... Alpatov ar fi vrut să reflecteze la marele şi micul adevăr, la goana sa după fericire dar, pe cîmpia lipsită de orizont, ideile i se împrăştiau. Drumul roşcat îl ducea înapoi la copilărie, la Gusiok cu prepeliţele lui. Dar îndată ce închise ochii, i se păru că nu merge înainte, ci înapoi ; începu să se gîndească la acest fenomen ciudat, încercînd să stabilească cu realitatea o corelaţie logică. În urma acestui efort, îi apăru imaginea absurdă a cailor alergînd cu cozile înainte şi cu sania în faţă. Se încăpăţînă, hotărînd : „nu voi deschide ochii pînă nu-mi voi demonstra logic mişcarea înainte". Şi cînd s-a angajat ferm în luptă cu forţa inversă a mişcării, s-a întîmplat ceva şi mai rău : a uitat totul...

Cine a umblat mult cu sania pe drumuri înzăpezite a încercat, fără îndoială, măcar pentru o clipă, şi senzaţia mişcării înapoi şi senzaţia cea mai teribilă, cînd deodată nu-şi poate aminti nimic despre sine... În astfel de momente eu îmi muşcam limba cu putere, ori începeam să vorbesc cu vizitiul : „Ia povesteşte-mi, Gleb, cum o duci !" Alpatov încetă să se încăpăţîneze şi deschise ochii. Imediat percepu mişcarea înainte, dar în această mişcare nu era nici o bucurie : drumul roşietic se înălţa spre cerul posomorît unde morţii stau întinşi într-o absolută uitare. Alpatov, ca şi noi toţi care am umblat pe nesfîrşite cîmpii înzăpezite, a trebuit să renunţe a mai găsi o idee precisă despre sine şi să adreseze vizitiului o întrebare oarecare, absolut lipsită de sens. Şi abia cînd a ajuns în sfîrşit în trenul care îl ducea la Moscova, s-a stabilit corelaţia dintre lumea exterioară şi cea interioară şi Alpatov reveni la ideea despre adevărul cel mare şi adevărul mărunt. Îşi făcu chiar şi planul să rămînă la Moscova cîteva zile şi acolo, înainte de a pleca la Petersburg, să vadă, nu cu ochii din copilărie, ci cu ochii unui străin, ce lucruri deosebite au realizat ruşii la Moscova, în com-

paraţie cu europenii şi potrivit cu legile firescului adevăr mărunt.

Fără îndoială că acest tînăr îndrăgostit ar fi văzut în patrie destule lucruri minunate, altfel de ce rămîn atîţia străini pentru totdeauna la Moscova ? Dar nici n-a apucat să se instaleze cum se cuvine în camera lui de hotel şi să bea în tihnă un ceai, că a şi fost poftit să se prezinte la poliţia secretă.

L-au întrebat dacă el este acel Alpatov care organizase o şcoală de conducători proletari, stătuse pentru asta în închisoare, fusese eliberat în urma unei intervenţii speciale şi i se dăduse permisiunea de a pleca peste graniţă, iar acuma intrase în capitală fără aprobare.

Altădată Alpatov era foarte inventiv în ce priveşte răspunsurile adresate jandarmilor ; acum însă întreabă încurcat :

— N-am ştiut, de atunci a trecut atîta vreme... Vasăzică nu se poate să locuiesc în capitală ? Cum vine asta ?

— Nu spun că nu se poate, zîmbeşte colonelul de jandarmi. Şi se apropie atît de aproape de Alpatov, încît îl atinge cu pulpele lui grase, strînse în pantaloni albaştri.

— Cu vechiul dumneavoastră prieten Efim Nesgorovici v-aţi întîlnit în străinătate ?

— Nu, nu l-am văzut.

— Niciodată ?

— Niciodată.

Mai mult nici nu era nevoie să vorbească. Jandarmul nu mai avea ce să-l întrebe.

Dar foarte probabil că gîndul despre adevărul mărunt şi hotărîrea de a face experienţe în acest domeniu, l-au îmblînzit oarecum pe Alpatov şi el îi spuse jandarmului o frază absolut inutilă.

— În străinătate mi-am petrecut vremea muncind asiduu.

Nu se ştie de ce, jandarmul se bucură foarte mult.

— Foarte, foarte lăudabil ; și acum ce aveți de gînd să faceți în Rusia ?

— Bineînțeles, să-mi pun în aplicare cunoștințele.

— Să le puneți, să le puneți ! exclamă jandarmul cu bunăvoință. În ce domeniu ?

— Sînt inginer specialist în asanarea mlaștinilor ; la noi sînt multe mlaștini, mă voi acupa cu asanarea lor.

Jandarmul exclamă din nou cu sinceritate și cu simpatie :

— Să asanați, să asanați ! Și-i oferi chiar o țigară de foi.

Alpatov se cam pricepea la țigări și simți dorința să-și continuie experiența : jandarmul era atît de blajin, de ce să nu fumeze ?

— Tutun brazilian ? întrebă el.

Și astfel îi făcu o mare bucurie colonelului : atît de puțini oameni se pricep la țigări bune !

— Acesta-i tutun mexican, spuse colonelul, repezindu-se la sertar. Poftiți, aveți aici și tutun brazilian. Înainte și eu eram mare amator de tutun brazilian, acum am trecut la cel mexican.

Vorbiră despre țigări, că în Germania e minunat în această privință, dar la Paris este peste măsură de prost, iar în Rusia poți obține cu bani ceea ce nici în Germania nu există. Cu bani poți obține orice în Rusia, și un om inteligent poate găsi în Rusia oricîți bani dorește.

În cele din urmă, Alpatov sculîndu-se de pe scaun, întrebă ce să facă mai departe : el trebuie să plece la Petersburg acum : nu va avea oare neplăceri și acolo ?

— De avut, veți avea, răspunse jandarmul, ridicîndu-se și el în picioare.

— Cum să ies din această situație ?

Colonelul căzu pe gînduri :

— Uitați-vă, spuse el, la Petersburg mergeți probabil ca să vă aranjați o situație, nu-i așa ?

— Da, după cum v-am spus, proiectez o mare acțiune de asanare a mlaștinilor ; acolo trebuie să obțin numirea.

Colonelul se bucură nespus.

— Să asanezi, să pui în aplicare, ce treabă plăcută ! În timp ce ei se vor informa despre dumneavoastră în străinătate, vă veți face la Petersburg o situație excelentă.

Da, așa a spus și jandarmul : *situație*.

Și cu acest rezultat. Alpatov ieși în stradă. Dacă ar fi fost liber, fără nici o preocupare, cum i se întîmpla în străinătate în intervalele dintre perioadele de muncă susținută, atunci desigur că ar fi trecut pe la Kremlin ; fermecat, ar fi privit de acolo Moscova, distingînd marea mișcare a Răsăritului către Apus, victoriile uluitoare ale Apusului și strălucirea neîntemeiată a Răsăritului. Dar acum n-avea chef de asta : ultimele cuvinte ale jandarmului cu privire la situație îl răscoliseră. Indispus, a băgat totuși de seamă că imensele geamuri cu oglinzi ale magazinului Eliseev de pe bulevardul Tverskaia erau încețoșate. Trase cu degetul pe sticlă și rămase o urmă pronunțată : înseamnă că era praf. Mai rău încă : în jur era zăpadă, deci praful de pe geamurile luxosului magazin rămăsese încă de anul trecut ! Îi era neplăcut și faptul că moscoviții își bălăbăneau atît de tare mîinile din mers, încît uneori îl loveau. Odată, lîngă vitrina unui magazin, cineva din spate veni grămadă peste el. Un bătrîn, făcîndu-și loc prin mulțime, îl drăcui. Cineva îl bătu cu toată puterea pe umăr și cînd se lămuri că se înșelase, nici măcar nu-și ceru scuze, ci spuse simplu : „Te-am luat drept Ivan Petrovici".

Toate aceste lucruri obișnuite și atît de comice pentru noi, începură încetul cu încetul să-l roadă pe Alpatov, ca picătura de apă care cade de pe acoperiș pe piatră și după mulți ani sapă în piatră o adîncitură. Alpatov simțea de pe acum ca o durere surdă în inimă, care creștea necontenit.

Dar cel mai grav lucru era că acea durere surdă, accentuîndu-se, ajungea, pe de o parte, la un grad de durerere aproape fizică, iar pe de altă parte, tocmai acolo se instala și propriul său Eu, de parcă ar fi fost vinovat cu ceva.

Odinioară Alpatov, intuind această stare la alții, o disprețuia profund numind-o „autoscormonire“ și se gîndea că fiecare om, dacă vrea, poate ieși din acest cerc vicios, printr-un efort de voință. Acum căzuse el însuși în cursă. Altădată i se părea că lanțul lui Kașcei, lanț imens, era în afară, în lumea exterioară ; acum, nu un lanț, ci un lănțug mic se înfășura în jurul Eului său, și acest lănțișor era mai puternic decît tot lanțul cel mare. Treptat, el observă cu groază că gîndurile sale și durerea, și tot ce-i apărea în fața ochilor, și simțirea nouă, neobișnuită, de vinovăție ce i se înfiltra în suflet, toate își aveau începutul într-un singur punct imobil : *situația ;* iar sfîrșitul era în cuvintele aspre și dureroase : sînt un om mărunt.

La hotel își aminti cu uimire hotărîrea sa de-a hoinări cîteva zile fără treabă prin Moscova. Acuma vroia să plece cît mai repede la Petersburg și acolo să ia totul de la început, din nou, cu adevărat. Dar înainte de plecare dori să se elibereze de afurisita lui autoscormonire, să-i povestească unui prieten despre această stare, într-o scrisoare sinceră.

Și el îi scrie logodnicei despre sine, convins că după ce îi va spune totul, va scăpa de acest lanț nou și mic, dar cu atît mai teribil. Amăgit de plăcerea dulce de a-i scrie despre sine, el uită că dacă i-ar citi altcuiva scrisoarea, asta ar fi tocmai expunerea autorăvășirii lui, începînd din punctul *situație* și sfîrșind în centrul cercului vicios : sînt un om mărunt.

După ce umple cîteva coli de hîrtie, Alpatov cheamă un comisionar și-i poruncește să ducă grabnic scrisoarea la poștă și s-o expedieze recomandat. Dar imediat după ce pleacă comisionarul își dă seama că logodnica nu mai este acolo în cameră, cum i se părea pe cînd scria, ci-i departe, la Paris ; dintr-o dată se transformă întregul sens al celor scrise : toată scrisoarea este o persiflare la adresa cuvîntului *situație*, pe care chiar el se oferise s-o creeze de dragul ei. Înțelege acum limpede că scrisoarea lui e un delir despre marele său Eu, menit să sfarme blestematul lanț al lui

Kaşcei şi acest măreţ Eu, întîlnind în cale *situaţia*, s-a prefăcut într-un Eu mic, legat c-un lănţug.

Se repezi pe scări să-l întoarcă pe comisionar, dar era prea tîrziu : avînd poruncă să se grăbească, acesta pornise în goană.

De cine vrea să fugă el însuşi acum din această cameră unde i-a venit ideea nefericită să scrie ? Încă nu ştie că cine vrea să fugă de sine, n-are unde fugi. Tot ce trăise în camera de hotel, îi reveni în minte cu putere de îndată ce află în gara Nikolaevski că va trebui să aştepte trenul încă o oră. Cere un ceai şi se aşază la o măsuţă să scrie. Alături de el, pe canapea, întors cu faţa spre spătar, sforăie de răsună sala, un individ gras. Nebăgînd în seamă sforăitul, Alpatov scrie la Paris, explicîndu-i Innei că sub impresia de moment, creată de discuţia cu jandarmul privitoare la situaţie, şi-a ieşit oarecum din fire şi i-a scris o scrisoare lipsită de sens. Dar ea nu trebuie să-i dea atenţie : e doar un delir egoist ; pe viitor va reuşi sigur să uite de sine şi să revie la problema situaţiei, aşa cum au hotărît amîndoi la Paris...

Alpatov reciti de cîteva ori scrisoarea şi se convinse că era foarte bună. Acum, dacă o pune imediat la cutie, această scrisoare va sosi, poate, cu o zi înaintea celei recomandate. Cel mai bine ar fi să adaoge că o roagă să rupă scrisoarea recomandată fără s-o citească. Şi ia din nou pana, dar tocmai în acea clipă, omul care sforăia se întoarce cu ochii închişi, expectorează şi umple toată scrisoarea cu scuipatul lui.

Alpatov aruncă tocul. Îl apucă pe omul cel gras de guler şi-l scutură cu putere ; acela deschise încet nişte ochi injectaţi.

— Beat mort ! înţelege Alpatov.

Şi, aruncînd scrisoarea, se grăbeşte să părăsească locul.

Dar beţivul abia acum şi-a venit în fire şi şi-a dat seama cine a fost acela care l-a scuturat deodată cu atîta putere.

— Ajutor ! începe el să strige. Prindeţi-l, ţineţi-l, mi-a furat ceainicul !

Poeţii numesc frumuseţea luminii nordice noapte albă, cînd se încheie perioada de fecundaţie a multor plante şi animale interesante de la noi ; păsările încep clocitul, natura e în plină activitate, iar omul, negăsindu-şi liniştea, hoinăreşte în noaptea albă pe străzile imensului oraş... A descris oare cineva frumuseţea luminii nordice cînd, după întuneric te trezeşti într-un oraş acoperit de zăpadă şi strălucind într-o lumină nouă ? Mulţi au văzut cu adevărat Petersburgul abia în ziua cînd mitralierele au tăcut şi toţi au ieşit în stradă, pentru ca, în vremea marelui război al popoarelor, să propăvăduiască pacea întregii lumi, pace *tuturor*.

Nu, se pare că, pînă acum, despre primăvara luminii au vorbit foarte puţini, considerînd bolnăvicioasa noapte albă drept adevărata primăvară a petersburghezilor. Dar Alpatov, care vedea pentru întîia oară Petersburgul, a fost impresionat din prima clipă de strălucirea zăpezii în marele oraş. Nici la Moscova, nici în vreun alt oraş din Europa nu mai văzuse o asemenea arhitectură superbă, atît de împodobită de zăpadă şi atît de luminată. Acum Alpatov înaintează pe partea însorită a bulevardului Nevski, nu pentru a vorbi tuturor-tuturor despre pacea veşnică între popoarele întregii lumi, ci îndreptîndu-se spre departament, ca să-şi aranjeze o situaţie, ca mulţi alţii. Îşi imagina departamentul după descrierea lui Gogol : un loc de batjocorire a sărmanei, dar complexei fiinţe umane, aşa cum îşi aducea aminte că se întîmplase în clasa lui la liceu : tot anul băieţii chinuiseră pe unul dintre ei — o fire mai ciudată. Potrivit celor citite în Dostoievski, la departament lucrau bieţi oameni umiliţi şi obidiţi. După Scedrin, acolo nu erau decît nişte vietăţi rapace care îşi împărţeau tezaurul statului. Oricum, pentru Alpatov, cea mai apropiată imagine a departamentului ar fi fost cea creată de Goncearov în *Poveste obişnuită*, în care un tînăr, care în adolescenţă avusese idei revo-

luționare, îl roagă pe unchiul său să-i aranjeze o situație. Da, aici, în mijlocul frumuseții și a mlaștinelor, oamenii visaseră atît de mult în fel și chip, încît fiecăruia îi rămăsese moștenire un *alter ego*. Dar frumusețea primăverii era în sine atît de extraordinară la Petersburg, încît Alpatov, trecînd în revistă părerile diferiților scriitori despre departamente, nu mai ajunse să-și amintească de *alter ego*-ul său din *Poveste obișnuită*, continuînd să considere urmărirea adevărului său mărunt drept ceva deosebit, neîntîlnit la alții.

La încrucișarea dintre bulevardul Nevski și Liteinîi, într-o librărie, găsi o carte imensă, roșie, intitulată *Întregul Petersburg*, apărută în editura Suvorin, care indica și adresa de-acasă a consilierului de stat Piotr Petrovici Rostovțev, pe strada Zaharievskaia, și telefonul de la departamentul de pe Moika. Imaginîndu-și acea instituție numai după literatură, sună cu mare emoție. Dar o voce gravă îi răspunse simplu și chiar amabil, că excelența sa nu are ore speciale de primire și poate fi văzut la Comitetul Științific în timpul orelor de serviciu.

Lumina de martie, încălzindu-se tot mai mult către ora prînzului, i-a ajutat în toate lui Alpatov.

Strălucește o primăvară diamantină. În parc, mulți pițigoi cîntă cu glas de nuntă, minunate păsărele călătoare, botgroși, fluierari, pescari, se împrăștie pe cărările umbroase. Pe Nevski, lîngă pasaj, se vînd mimoze, violete de seră și lăcrămioare. Niște studenți, în plină lumină, pe platforma de sus a tramvaiului cu cai, îi apărură lui Alpatov ca un buchet de flori. În colțul dintre Nevski și strada Mihailovskaia, printre picăturile țurțurilor de gheață, o fată zîmbitoare i se pare că seamănă leit cu Inna Rostovțeva.

Dacă pe bulevardul Nevski, în Petersburgul mohorît, Alpatov a descoperit primăvara luminii, de ce n-ar avea același noroc și la departament și situația pe care ar găsi o acolo n-ar fi cu totul deosebită ? Foarte probabil că nici un inginer nu s-a prezentat pînă acum cu un plan atît de grandios de asanare a mlaștinilor din Rusia. La Comitetul științific, ușierul văzu

din prima clipă că acest tînăr îmbrăcat elegant are un viitor strălucit și nu numai că îl ajută politicos să se dezbrace, dar îl și conduse puțin pe scară, arătîndu-i cabinetul excelenței sale. Secretarul, cu care vorbise la telefon, semăna foarte mult cu un tînăr om de știință german, modest, distins și politicos ; într-adevăr, era un tînăr, angajat temporar ca laborant, care urma să fie trimis curînd în străinătate. Îl privea pe Alpatov, cel sosit din Germania, cu respect. Cum deocamdată excelența sa este ocupat în cabinet cu un vizitator, Alpatov are timp să fumeze o țigară și să-l întrebe pe laborant dacă poate spera să aibă succes.

— Dacă îi veți plăcea, desigur, răspunse secretarul : Piotr Petrovici este un savant, locul lui e la catedră, numai că viața l-a obligat să se ocupe cu circulația hîrtiilor.

— Așa vezi dumneata lucrurile...

— Stimate coleg, tot orașul e ocupat cu rezolvarea hîrțoagelor. Totuși rar veți întîlni un om absolut secătuit, devotat numai acestei activități. Marea majoritate a celor din Petersburg duc o existență dublă.

Amintindu-și imediat cum, la Paris, Inna îi apăruse dublă, Alpatov spuse :

— Înțeleg foarte bine acest lucru, viața în general este dublă, și oamenii trăiesc de obicei dublu, plutind între adevărul major și adevărul mărunt. Dar eu cred că e de datoria fiecăruia să transforme adevărul mărunt în adevăr major și să împletească toate adevărurile într-unul singur.

Mirat, laborantul răspunse :

— Presimțirile mele se adeveresc : fără îndoială că la noi s-a exagerat importanța Germaniei militariste și, în fond, ea rămîne, ca și înainte, țara gînditorilor. La noi în Petersburg, nici unui funcționar nu-i trece prin minte să contopească, în activitatea sa, diferitele adevăruri ale vieții. Noi toți lucrăm aici la rezolvarea hîrtiilor, iar acasă avem viața noastră personală, care ni se pare cea adevărată. Eu, de pildă, mă ocup de știință, altul stă pur și simplu în cafenea.

— Cu ce se ocupă excelența sa, în cealaltă parte a vieții sale, în cea adevărată ?

— Cea mai mare parte a existenței și-a consacrat-o elaborării enciclopediei silvice, iar pe de altă parte, excelența sa este, ca și noi toți, sclavul hîrtiilor care intră și pleacă. Dacă veți reuși să-i treziți interesul, va face orice pentru dumneavoastră, dar dacă nu veți reuși, vă va povesti pe larg cum a fost la Karlsbad să-și trateze piatra de la ficat, și de ce n-a reușit să o dizolve, și piatra continuă să-i otrăvească viața.

În acest timp, din cabinet ieși un vizitator în uniformă, cu insigne de om de știință, și laborantul, invitîndu-l pe Alpatov să treacă în cabinet, îi șopti :

— Să sperăm că veți reuși.

Excelența sa Piotr Petrovici Rostovțev, secretarul permanent al Comitetului științific al departamentului silvic, stătea la un birou masiv încărcat cu un munte de hîrtii. Cel ce intra în cabinet vedea numai un cap cenușiu, cu o față galbenă. Privind fruntea frumoasă a lui Piotr Petrovici, Alpatov recunoscu imediat origina frunții acoperite de bucle a logodnicei sale și se înclină respectuos, mult mai adînc decît dacă ar fi avut în față un oarecare consilier de stat, și nu pe tatăl Innei. Dar Piotr Petrovici nici nu ridică măcar capul, ci doar arătă cu mîna un scaun. Alpatov se așeză și rămase nemișcat. Piotr Petrovici se adînci în lucru, uitînd complet de solicitator.

Pe spalturile lungi, o mînă corecta repede cu creion roșu, cealaltă cu creion albastru. Încet-încet întreaga foaie începu să semene cu un steag tricolor, alb, roșu, albastru. După aceea mîna apucă un teanc de ilustrații, alege pe cele potrivite, pe unele le prinde cu ace de foaia tricoloră, pe altele le lipește cu *sintetikon*. Un șpalt e gata, se apucă de următorul. Alpatov tuși și Piotr Petrovici ridică spre el ochii lui obosiți și plini de bunătate.

— Eu am venit la dumneavoastră, excelență, pentru un sfat...

— Vorbiți, vă ascult, răspunse Piotr Petrovici, adîncindu-se din nou în lucru.

Alpatov se temu să nu-l scape pe Piotr Petrovici și-i întinse imediat actul.

— Iată diploma mea. Sînt inginer cu studii în străinătate. Vă rog să mă sfătuiți : aș putea oare să capăt o slujbă activă ?

Piotr Petrovici îi aruncă o privire și se lumină la față.

— Specialist în asanarea mlaștinilor ! exclamă el. Să știi că Dumnezeu te-a trimis la mine. Ajută-mă acuma și pe urmă îți rezolv totul. Așază-te comod.

În general oamenii de știință ruși nu știu să scrie pentru enciclopedii : din zece cuvinte pot rămîne două-trei și, uneori, un articol întreg trebuie redactat din nou.

Alpatov ia cu bucurie corectura articolelor despre turbă, corectează sîrguincios cu roșu, cu albastru, transcrie textul și în sfîrșit i-l arată.

— Ce-nseamnă școala germană ! se entuziasmează Piotr Petrovici, nătăfleții noștri pot numai să născo-cească dar nu-s în stare să demonstreze. Mi-am găsit în dumneata un fel de *alter ego*. Dar povestește-mi ce s-a întîmplat, cu ce te pot ajuta ?

— Eu caut o slujbă activă, pentru a duce, nu o viață dedublată — una pentru serviciu și una pentru mine — așa cum trăiesc toți aici, ci pentru a mă dărui în întregime unei munci interesante.

— Înțeleg, spuse blînd și cu tristețe Piotr Petrovici, vrei să creezi ceva mai bun.

Bineînțeles, Piotr Petrovici spusese acest lucru foarte simplu, dar lui Alpatov această expresie „mai bun" îi aminti vorbele logodnicei lui : „Să nu uiți niciodată că eu ți-am dat tot ce am mai bun".

— Exact, exclamă Alpatov, întocmai ca un copil ; ceva mai bun.

Cu uimire, Piotr Petrovici repetă ;

— Într-adevăr, mi se pare că în dumneata am găsit un *alter ego*. În tinerețe și eu am dorit să mă dedic unei singure activități, am vrut să fiu zoolog, îmi ima-

ginam chiar că și soția mea va avea aceeași specialitate. Și acum, iată, din toate privințele, m-am împărțit în două.

Alpatov îl privea pe Piotr Petrovici cu simpatie și cu compătimire sinceră.

— Da, îmi dau seama abia acum că sarcina mea principală va fi să nu mă dedublez.

— Cum crezi că vei izbuti ? întrebă Piotr Petrovici. Iartă-mă că te întreb, ești căsătorit ?

Alpatov se înroși și se zăpăci cu totul. Piotr Petrovici își întoarse chiar privirile în altă parte, dar Alpatov își reveni și răspunse înciudat :

— Nu sînt căsătorit, dar ce legătură are asta cu problema noastră ?

— Nu te supăra, dragul meu, spuse blînd Piotr Petrovici, în majoritatea cazurilor tot ceea ce avem mai bun depinde tocmai de asta...

— Și eu cred la fel.

— Poți crede multe lucruri, din păcate...

— Nu există „din păcate". Pe omul tare acest „din păcate" îl cheamă la luptă.

— Ia spune-mi, zîmbi Piotr Petrovici, nu mai ești chiar atît de tînăr și ești și un excelent specialist. E uimitor cum se poate păstra cineva în străinătate ! În afară de asta cred că originea dumitale e de la țară.

Alpatov își aminti că Inna îi povestise că tatăl ei se trage din negustori, îl chema Cijikov și apoi, de dragul contesei sale devenise Rostovțev și general. Aproape cu mîndrie declară :

— Mă trag dintr-o familie de negustori.

— Mi-am închipuit, și mai bănuiesc că, înainte de a pleca în străinătate, ai fost un răzvrătit.

— Cum puteți bănui asta, excelența voastră ?

— Foarte simplu : nimeni din cei ce s-au prezentat la mine la departament pentru post încă nu mi-au spus : „din păcate" este o „chemare la luptă". Dar nu trebuie să condamni birocrația. Petersburgul stoarce din întreaga țară tot ce-i mai bun și care apoi aici

se stinge. Dacă vrei să lupți împotriva acestui lucru, atunci trebuie să nimicești întregul Petersburg.

— Ați uitat excelență, eu v-am spus de la început că sînt în căutarea unei slujbe active, adică aș vrea să lucrez pe teren, nu la departament.

— E adevărat, se bucură Piotr Petrovici. Dacă ai plăcere să lucrezi la asanarea mlaștinilor, se poate aranja. Dar, bineînțeles, nu imediat. Ai cu ce să faci față deocamdată ? Pentru existența de toate zilele poți cîștiga suplimentar la enciclopedia mea ; ne împărțim : eu voi redacta fauna, dumneata, flora.

Alpatov ar fi vrut să se arunce de gîtul lui Piotr Petrovici : înseamnă că va lucra nopțile la el, în locuința în care crescuse Inna !

Laborantul apăru în ușă. Excelența sa îi spuse vesel :

— Vino, vino încoace, tinere ! Chiar acum am încheiat aici o alianță între faună și floră.

În antecameră Alpatov îl așteptă pe laborant ca să-i povestească entuziasmat : nici nu visase că există asemenea excelențe și asemenea departament. Laborantul nu-l contrazise, dar în sinea lui gîndi : totul a decurs așa pentru că inginerul a sosit din Germania.

Către seară, Alpatov se afla pe bulevardul Nevski cînd forfota și zarva mulțimii erau în toi. Se aprindeau luminile. Ningea ; lui nu-i venea să se desprindă și să plece. Privește mult timp florile din dosul unei vitrine enorme cu oglindă. Ninge, dar în vitrină e o tufă mare de liliac înflorit. Într-un magazin de bijuterii l-a încîntat enorm o vază mică, antică, cu imaginea unei zeițe pe ea. Oare l-a fermecat vaza, atît de frumoasă prin ea însăși, sau avusese în minte ideea frumuseții care apoi, întîmplător, s-a contopit cu forma unui vas grațios. Îi veni în minte ceva interesant. Dorea să ajungă cît mai repede acasă, să-i scrie despre asta prietenei sale.

În camera ieftină din hotelul Pimenov, de pe strada Pușkin, alături de stabilimentul de băi al aceluiași Pimenov, Alpatov scrie, imaginîndu-și în locul femeiei, mica vază cu motiv antic.

„Cu ce forță captivantă îmi apare acum prima mea întîlnire, în copilărie, cu natura și cît de minunat mi se pare omul din țara mea natală ! Nu uita, scumpa mea, că voi munci zi de zi cu bucurie, pentru ca ziua nunții noastre s-o consideri pentru totdeauna, forța creatoare unică a naturii, adică tot ceea ce numim prin cuvîntul nedefinit „iubire". Adună cioburile vieții tale sfărîmate ; te încredințez că există pe lume o apă vie pe care o voi găsi și ea va reda cioburilor forma vasului unic și minunat !"

Numirea

Pe bulevardul Nevski se stîrnise zarvă. Pungașii, cu cuțite finlandeze în buzunare, șopteau prostituatelor : „Razie !" „Razie !" și femeile neînregistrate se repezeau pe străzi lăturalnice, mai puțin luminate. Le era foarte ușor să aștepte sfîrșitul raziei pe strada Pușkin, lîngă hotelul și baia Pimenov ; acolo puteau să scape și de razie, și să agațe pe cineva la hotel sau la baie.

Dar Alpatov nici nu bănuia că se instalase într-o speluncă. Ce-l priveau pe el aceste murdării, cînd el vedea atît de limpede adevărata înfățișare a vieții în forma unei splendide vaze antice ? Ar mai fi scris mult timp și ar fi întîrziat peste ora fixată pentru lucru de noapte în locuința tatălui logodnicei sale, dar așa cum se întîmplă deseori la Petersburg, vîntul își schimbă direcția aducînd un val de aer cald care rostogoli nămeții de pe acoperișuri. Alpatov se desmetici, se uită la ceas, pecetlui scrisoarea și ieși în stradă. Prostituatele se năpustiră cu zecile, strigîndu-l : frumosule ! Unele dintre ele erau amețite de băutură ; horcăind și scuipînd, își ofereau dragostea, îl urmăreau, i se agățau de palton. Alpatov își croia drum cu sentimentul de care sînt cuprinși cei rămași vii pe front, trecînd repede peste cîmpul semănat cu cadavre : n-a fost atît de groaznic cum se spune, cadavrele în-

spăimîntătoare nu le mai bagi în seamă cînd tu însuți vrei să trăiești...

...Prietenă, în dragostea noastră se ascunde un război și străzile marelui oraș sînt scăldate în sîngele nostru mai mult decît obișnuitele cîmpuri de luptă. Noaptea, pe stradă se duc luptele iar ziua umblăm ca după un mare război : unii învingători, alții învinși. Dar rareori se întîmplă ca războiul să-i atingă pe toți deodată. În viața obișnuită totul se petrece pe nesimțite, ca la gîzele ascunse în iarbă. Dar noi am fost martori cînd războiul i-a atins pe toți și apoi pe străzile orașului a început să crească iarbă. În multe locuri, pe Vasilievski Ostrov, unde am trăit eu, așa s-a întîmplat. Dar omul a luat repede totul în mîinile sale : din nou s-au aprins lumini pretutindeni, pretutindeni oamenii au început să facă iarăși comerț și să iubească. Eu mergeam ca un lunatec. Mi se părea că am trăit trei sute de ani, ca un corb, și că am revenit la locul cunoscut, părăsit de mult. „Iată acolo, ghiceam eu, trebuie să fi fost colacul împletit, descris de Block ; oare acum ce este ? Și iată : cu toate că auriul covrig a dispărut, brutăria se află în același loc și se vînd acolo franzele și covrigi ruseți. Două case mai departe după covrigărie se afla o berărie. Iat-o : oamenii stau și beau lîngă fereastră ca și altădată. Apoi dau după colț și emoția mea ajunge la culme : aici la subsol trebuie să fie prăvălioara unde în seara fatală mi-am cumpărat țigări *Cadou*. Inima a început să-mi bată dureros cînd am văzut aevea aceeași prăvălioară cu țigări. Am intrat și același negustor, cu musteți ca ale lui Bismark, îmi oferă țigări *Safo*. Îi spun cu părere de rău : „Altădată existau aici țigări *Cadou*". El clipi spre mine, uitîndu-se cu coada ochiului la clienți. Am așteptat puțin și, după ce toți ceilalți au ieșit din prăvălie, Bismark mi-a întins o cutie de țigări *Cadou*, suflînd întîi praful de pe ea. Am aprins o țigară și, ca un lunatic, mi-am continuat drumul. Peste tot, pe unde locuisem, pe unde cugetasem atît de confuz și simțisem atît de adînc, pe locurile bătăliilor cumplite, găsesc o simțire echilibrată și o gîndire matură. În-

cetul cu încetul nu mai păşesc pe cîmpul de luptă ca un lunatic, ci ca un stăpîn culegînd roadele crescute din sînge şi semănînd mai departe. Oare semăn numai pentru a ascunde lupta zilnică şi a crea iluzia păcii ? Nu ştiu, dragă prietene ; atît de mult vreau să trăiesc încît, pomenindu-i pe morţii iubiţi, mă bucur în taină că eu am rămas în viaţă...

Această încordare a vieţii lui Alpatov era atît de puternică încît din clădirea obişnuită de la numărul douăzeci şi cinci de pe Zaharievskaia, el îşi crează brusc, pentru toată viaţa, un fetiş la fel cum am făcut eu cu ţigările *Cadou*, din prăvălioara de la subsol. Pentru ceilalţi oameni era cea mai obişnuită casă din piatră cenuşie, cu patru etaje, cu o prăvălie la subsol de unde zi şi noapte se răspîndea miros de morcov şi varză acră. Pentru ceilalţi, cea mai puţin interesantă locuinţă din această casă era, poate, locuinţa consilierului de stat, cu faţa palidă, care nu reuşise să-şi topească la Karlsbad piatra din ficat, dar pentru Alpatov era casa logodnicei sale şi el, de emoţie, nu putea să intre imediat. A mers pînă la colţ, s-a întors, a trecut la celălalt colţ, s-a întors iar, şi abia atunci s-a hotărît, cu greu, să intre. După cum i se spusese, bătu încet în perete, din capul scării, pentru a nu deranja pe nimeni cu soneria. Piotr Petrovici în persoană întredeschide uşa, doar atît cît să poată privi, întreabă : „Dumneata ?“ şi scoate lănţugul. E în halat şi papuci. Închide încetişor uşa, imploră în şoaptă să nu facă zgomot în antreu cînd îşi va scoate paltonul şi să-l urmeze pe nesimţite. Alpatov se strecoară pe vîrfuri printr-un şir de camere cufundate în întuneric. Apoi, cînd uşa cabinetului se închide în urma lui, i se pare că a nimerit într-o capcană pentru şoareci. Pînă în tavan, stau îngrămădite cărţi ; în rafturi, pe etajere rotative, chiar şi pe podea sînt întinse diagrame şi hărţi. Amîndoi se aşează la birou şi încep să lucreze.

E ora unu noaptea.

Se aude rostogolindu-se ceva cu zgomot. Piotr Petrovici ridică întrebător capul. Alpatov îi explică :

— E primăvară : a alunecat gheaţă pe jgheab.

— Oare e într-adevăr primăvară ?

Tonul întrebării avea un sens deosebit : „Oare continuă să existe primăvară pe pămînt ?“ Alpatov îi răspunde, în sensul lui, că această primăvară este pentru el cu totul specială, căci o vede pentru a treia oară : la Paris vremea era ca în aprilie, trecînd înapoi prin Germania era ca în martie, iar în Rusia abia începe.

— Deci ai fost și la Paris ? Acolo învață acum fiica mea.

Cum ar mai fi vrut să spună : „M-am întîlnit cu ea“. Dar în loc de asta a întrebat :

— De ce învață la Paris, și nu aici ?

— Rezultatul luptei în familie ; eu am insistat să învețe aici ; învățămîntul superior nu-i rău nici la noi. Dar pentru unele persoane din familia noastră cuvîntul „cursant“ este inadmisibil.

Alpatov bănui pentru cine este inadmisibil.

Din nou se rostogoliră țurțuri de gheață pe jgheab. Piotr Petrovici spuse :

— Deci a venit primăvara ; ei, hai să mai lucrăm.

Ora două noaptea.

Redactorul : — Poate vrei să mai prinzi puteri cu niște șocolată ? Înainte, toată noaptea mestecam șocolată. Acum mi-au interzis. Mînîncă dumneata, îmi face plăcere să văd cum mînîncă cineva cu poftă. E adevărat că acum petreci a treia primăvară ?

Ajutorul de redactor : — Asta n-are importanță, Piotr Petrovici ; omul are o singură primăvară.

Redactorul : — Da, asta-i adevărat. Apoi vara cea scurtă, toamna, inevitabila iarnă și sfîrșitul. Dumneata cum vezi lucrurile ?

Ajutorul de redactor : — Eu le văd la fel ca și dumneavoastră. Pentru toți e inevitabil, dar în ceea ce mă privește, nu știu de ce, la moarte mă gîndesc astfel : alții ca alții, dar eu am să mă strecor în vreun fel.

Redactorul : — Dumneata îmi placi foarte, foarte mult. În tinerețe gîndeam absolut la fel ca dumneata.

La ora patru dimineața, perdeaua transparentă la fereastră devine un desen alb pe fond albastru. Alpatov a pus creionul pe masă și admiră perdelele.

Redactorul : — Ai obosit, nu-i așa ?

Ajutorul de redactor : — Se luminează. Mă gîndeam că ar fi frumos să se facă perdele la geamuri așa ca acestea : dantelă albă pe mătase albastră. Dacă se poate, să încheiem acum lucrul ; aș vrea să văd cum e afară. Probabil că și dumneavoastră ați obosit puțin.

Redactorul : — Pe mine nu mă oboseşte de loc această muncă, căci o fac pentru mine și primesc și onorar. Mi-e greu la Comitet, acolo sînt secretar, aici președinte. Enciclopedia forestieră e copilul meu. Dar, hai să încheiem. Dumneata ești secretar, deci trebuie să fii obosit.

Alpatov strînge hîrtiile. Piotr Petrovici îi spune :

— Am observat că toată lumea are despre viață o imagine dublă, cum ar fi la dreapta și la stînga ; în ce mă privește, de o parte este președintele, de alta secretarul ; președintele are talentul și gloria și trăiește din munca secretarului. Dumneata te-ai gîndit la ceva în genul ăsta ?

— Eu aș vrea să contopesc în mine și una și alta : din afară să fiu pentru toți secretar, iar în sinea mea, președinte.

— Absolut suprinzător ! În tinerețe și eu gîndeam la fel. Dar uite ce te sfătuiesc : dacă vrei să faci carieră, să-ți iei orice gînd de la secretariat.

— Eu nu vreau să fac carieră, vreau să-mi fac o situație.

— Situație ? — se miră Piotr Petrovici, cum adică situație ? Nu mi-ai vorbit despre asta. Am auzit de la dumneata despre o operă importantă. Dar situația este cu totul altceva ; dacă vrei, voi interveni să fii angajat în minister.

Alpatov își pierdu din nou cumpătul : doar nu putea mărturisi tatălui Innei planul său : să-și creeze o

situație rapid, pentru aparență, apoi, cu ajutorul ei, să-și înceapă munca. Dar Piotr Petrovici începuse să-l iubească și să-l înțeleagă după privire :

— Nu te chinui să-mi explici ; ai nevoie de o situație, și eu mă voi strădui să ți-o aranjez : vei fi cooptat în minister.

— A fi cooptat, întreabă Alpatov, înseamnă a avea o situație ?

— Cooptat, răspunse Piotr Petrovici, înseamnă stagiar. La noi în minister există aproape o mie de stagiari cu grad de consilier de stat activ, dar nu sînt aprobați toți deodată. Doar cîteva zeci dintre ei vor fi făcuți cu adevărat generali pînă la Paști. Iată, se pare că am găsit definiția exactă : a fi stagiar e mai curînd o stare, decît o situație. Exact, stagiar înseamnă o stare, iar cînd stagiarul capătă un post, are deja o situație.

În antreu, Alpatov îi aminti în șoaptă :

— Nu uitați, excelența voastră, poate faceți asta chiar azi pentru mine.

Fără zgomot, coborînd arcul zăvorului de la ușă cu precauție, Piotr Petrovici răspunse :

— Du-te, bucură-te de primăvară și socotește-te stagiar.

Odată cu zorile se lăsase puțin ger. Pînă cînd Alpatov ajunse pe bulevardul Nevski, se lumină de-a binelea. Pretutindeni pe stradă erau urme dezgustătoare, ca pe un cîmp de luptă : bucăți de ziare, plicuri rupte, cîte un șnur, dădu chiar și peste un galoș și o teacă de cuțit finlandez. Lumina electrică nu era încă stinsă și acest martor palid aducea la cunoștință luminii de primăvară treburile nocturne ale oamenilor. Neobișnuita activitate de noapte crease o mare confuzie în mintea lui Alpatov : electricitatea îi apărea ca un etern secretar și el o compătimea la fel ca și pe Piotr Petrovici, cu activitatea lui de secretar la departament.

Urmele de pe bulevardul Nevski

Primăvara întîrzia. În fiecare zi, către amiază, aerul se încălzește, rămîne cald pînă spre seară și orice urmă de zăpadă dispare. La miezul nopții ninge mărunt, pînă în zori gerul îngheață zăpada și dimineața pașii puținilor trecători lasă urme clare pe bulevardul Nevski.

Alpatov lăsa niște urme ciudate în acea dimineață. Pe Liteinîi urmele erau întortocheate, neegale, omul se oprisè din cînd în cînd, gîndindu-se probabil la ceva, și bătînd pasul pe loc. Puteai să presupui că un trecător cu desăvîrșire beat ieșise de pe Liteinîi pe Nevski și cotise spre florăria cea mare. Aici, lîngă flori, zăpada era foarte bătătorită ; un vînător ar fi spus că pe acel loc prinsese grăsime o jivină. Apoi, pașii bețivului treceau spre magazinul unde era expusă mica vază antică. Aici urma-i adîncă, săpată pînă la asfalt : aici omul se oprise multă vreme. După aceea se întoarse, traversînd cu pași siguri urmele lui întortocheate și mergînd pe Nevski spre strada Pușkin.

Dacă Alpatov ar fi studiat urmele lăsate de pașii lui, s-ar fi îngrozit văzînd că rămîneau în fiecare zi pe trotuar urme absolut identice. Dar și pe manuscrisele articolelor corectate de el rămîn semne. De fiecare dată, începînd lucrul, el pune nenumărate puncte pe marginile primului manuscris, încercuind fiecare al zecelea punct. Pe al doilea articol sînt mai puține puncte și, mai departe, din ce în ce mai puține. Așa că trebuie neapărat să numere punctele înainte de-a începe lucrul. Iar ziua, cînd ceilalți lucrează, el scrie logodnicei care seamănă cu acea vază antică, lungi și nenumărate scrisori. Poți oare să trăiești astfel zi de zi și să lași pe zăpada proaspăt căzută pe Nevski, urme drepte și sigure ?

În fiecare zi intră la Piotr Petrovici cu nădejdea că i se va anunța bucuria : cooptarea lui în minister. Ca în orice acțiune, important e primul pas : pe urmă totul se desfășoară de la sine. Dar Piotr Petrovici tace

cu încăpățînare. Se petrece ceva și cu el ; Alpatov devine tot mai palid, Piotr Petrovici tot mai gălbejit și foarte adesea stă lungit pe divan fără să lucreze. Ultima oară multă vreme ușa nu s-a deschis. Alpatov a bătut în perete de repetate ori și cînd, în sfîrșit, Piotr Petrovici a deschis, Alpatov a trebuit să-l conducă de braț pînă la divan.

„Dar ce-o să mă fac, se gîndea Alpatov, dacă va veni o zi cînd nu mă vor mai lăsa să intru la Piotr Petrovici și nu voi mai putea să-l întreb despre problema mea ?"

Astăzi se hotărăște și-l întreabă. Piotr Petrovici îi spune :

— S-a făcut totul, dar nu știu de ce nu răspunde departamentul poliției. Văd că te frămînți ; de ce nu ai răbdare ?

Alpatov răspunde tulburat :

— Așa, primăvara întîrzie ; asta are totdeauna influență asupra mea.

— Să plecăm, pînă una alta, îl sfătuiește liniștit Piotr Petrovici. Iată, eu mă duc la Karlsbad și dumneata ai putea căpăta o delegație pentru achiziționarea unor mașini hidraulice ; da, am putea pleca împreună.

Lui Alpatov îi fulgeră gîndul :

„Aș putea să profit de ocazie și să trec pe la Paris".

— Dar cum să plec, spuse el ; pentru asta trebuie să fiu numit în minister, nu-i așa ?

— Ba se poate ca angajat extern. Despre plecare ți-am spus așa, între altele, dar poți primi orice însărcinare ca angajat din afară.

Alpatov tresări :

— Și de ce nu mi-ați spus asta mai înainte ?

— Cu dumneata, tinere, se petrece ceva de neînțeles ; ai venit la mine pentru întîia oară și ai declarat că vrei să muncești. Am vrut să te încadrez. Apoi declari că ai neapărată nevoie de o situație aici. Am început să fac demersuri și acum dumneata din nou vrei să muncești.

— Dar angajarea provizorie nu înseamnă o situație ?

— Ce fel de situație, dacă la prima neînțelegere poți fi concediat ? Este o situație de junglă. Mai bine spus nu-i o angajare provizorie, ci o angajare iluzorie.

Apoi Piotr Petrovici închise ochii. De data asta Alpatov pusese și numărase puncte pe manuscris degeaba : n-a scurtat perioadele lungi ale articolului despre *sphagnum*, ba chiar odată a pus prefixul verbului la sfîrșitul propoziției, ca în limba germană. Totuși a rămas pînă la sfîrșit, pînă cînd au început să se albăstrească perdelele la ferestre.

Trotuarul era acoperit de obișnuitul strat pufos de zăpadă. Mijeau zorile, pălea luna. Și în acest ceas de dimineață, au pornit iar pașii întortocheați ca de om beat, de pe Liteinîi spre Nevski, către imensa vitrină cu flori.

Iată de ce urma pe zăpada proaspăt căzută nu-i dreaptă ; în aerul rece de dimineață îi apare a treia imagine a logodnicei — nu Inna lui cea mică și dorită, gata să-l urmeze indiferent de situație, nici Inna Petrovna semănînd cu contesa cea teribilă, ci o Inna energică, spălată de dimineață, activă. Pregătindu-se să meargă la universitate, poate chiar pentru colocviu. ea citește în mers declarația de dragoste și meditațiile despre forța creatoare a iubirii, primite din biata Rusie de la un mic *torfmeister* fără situație. Ca și cum viața, masa oamenilor activi s-ar hrăni cu dragoste ! „Doamne, Dumnezeule ! exclamă ea ; îmi făgăduiește să găsească apa vie și să refacă o vază sfărîmată !“

Poate că ea și-a trecut colocviul cu succes și din bunătate vrea să-i răspundă astăzi bietului inginer și se naște o nouă scrisoare de zece coli. Iar a doua zi are alt colocviu și de dimineață primește încă un plic cu zece coli.

Iată de ce pe Alpatov îl amețește aerul dimineții și se îndreaptă cu un pas atît de nesigur spre vitrina cu flori. Dar nici florile nu reușesc să-l liniștească : sînt flori festive pentru a fi dăruite de oameni *cu*

situații importante. Luna mare, palidă, aproape incoloră vorbește și ea despre situația ei obișnuită : înghețată, neavînd pe tot cuprinsul ei nici un semn de viață, se învîrte veșnic în jurul său și în jurul pămîntului, fără nici o bucurie personală. Luna de dimineață, palidă în lumina soarelui, vorbește deschis : „Nu cunosc decît necesitatea de a mă roti ; toate celelalte au fost inventate de bieții oameni pasionați".

Și Alpatov își spune :

— Nu sînt decît un biet *torfmaistru*, și altceva nimic.

Iată de ce zăpada e atît de bătucită lîngă florărie. Făcînd, prin intermediul lunii, o atît de groaznică descoperire despre sine, multă vreme nu se poate desprinde din acel loc. I se pare că a ajuns la capăt în ce-l privește și mai departe nu mai are ce afla. Dar nu-i adevărat. Clătinîndu-se, face cîțiva pași spre magazinul de bijuterii și rămîne cu ochii ațintiți la vaza antică, pe care e imaginea unui spirit proteguitor.

Vaza antică

Cîndva, în copilărie eu și cu frățiorul meu eram puși în genunchi și obligați să recităm *Tatăl nostru* și *Maica Domnului*. Acestea nu erau rugăciuni : despre ce rugăciuni poate fi vorba la un copil pironit la pămînt ? Dar într-o zi, de plictiseală, mi-a venit în gînd să recit cît se poate de încet, așa ca cei mari să nu audă, cu tonul și în ritmul rugăciunii către *Maica Domnului : Ah, spune-mi, steblă de sulfină, unde-ai crescut și înflorit, ce deal, ce vale, ce grădină, cu tine s-a împodobit ?* Și acum, după atîția ani de viață, aceste versuri s-au dovedit a fi cu adevărat rugăciune : nici *Tatăl nostru*, nici *Maica Domnului* n-au efect asupra mea, dar cu greu pot recita fără să lăcrămez această poezie a lui Lermontov și mai ales : *Eu, maica Domnului, astăzi vin cu rugăciune,*

Poate că și Alpatov, contemplînd vaza antică în locul icoanei, murmura vreo poezie în chip de rugăciune și astfel, încetul cu încetul, a creat din teribila lună astronomică o luminiță obișnuită, blîndă, apropiată.

Și iarăși, odată, copleșit de mîhnire, stăteam culcat și, întîmplător, rîdicînd capul de pe pernă, am văzut prin geam, pe gerul roșiatec din pricina electricității, o steluță palidă, petersburgheză. În corelație cu acea stea, în haosul meu interior a apărut punctul luminos al unei liniști depline, ca și cînd pe pămînt s-ar fi apropiat propriul meu meridian și eu m-aș fi așezat solid pe el. Acel punct luminos din haosul meu și meridianul au început să apară destul de des, dar multă vreme am fost atît de neînțelept încît în acele momente prețioase mă apucam să fac ordine în odaie, iar cînd toate lucrurile erau la locul lor, mă bucuram de ordinea perfectă din jur. Multe clipe din acestea am pierdut pînă cînd am ajuns să știu cum să profit de ele și anume, cînd aveam meridianul meu sub picioare, iar deasupra se aprindea punctul luminos, să nu mă ocup de ordonarea obiectelor din cameră, ci de gîndurile mele proprii. Am împărtășit acele gînduri prietenului meu și, cînd el a început să mă înțeleagă, toate chinurile au încetat : am descoperit că pentru a crea, nu-i nevoie neapărat să te naști geniu, și că forma creată de noi — indiferent dacă-i o carte, o grădină sau o unealtă — este forma de comunicare perfectă și permanentă între oameni.

După ce Alpatov își concentră atenția asupra obiectului miraculos, rostind a sa *Steblă de sulfină* și văzu deasupră-i punctul luminos, imediat îi apăru în minte forma limpede a scrisorii care, neapărat, avea să-i redea logodnica pierdută. Se temea numai să nu uite totul pe drum, spre hotelul Pimenov, sau să nu întîlnească pe cineva care să-i împrăștie gîndurile. Iată de ce urmele lui se înșiră acum în linie atît de dreaptă. În fiecare zi, cînd se întorcea acasă, aducea cu sine atîta ordine în idei și încredere în inimă, că, fără în-

doială, de data aceasta se va exprima deplin în scrisoare și asta va schimba totul și va începe o nouă viață, plină de vigoare și încredere.

...Dar, dragă prietene, probabil că în dragoste, rugăciunile sînt neputincioase.

De fiecare dată cînd expediază o scrisoare Innei, acea Inna asemănătoare unei vaze antice, îi apare inevitabil în minte Inna Petrovna, dînd pe față toate pretențiile egoiste ale unui biet torfmaistru. Iar apoi, după noaptea de muncă, dimineața îi apare cea de a treia Inna, cea mai teribilă, Inna cea practică, asemenea lunii astronomice ; și ar fi sfîrșitul, dacă la sfîrșit de tot o forță neînțeleasă nu l-ar înarma iar pentru o nouă luptă.

Iată acum, în zori, el se grăbește să ajungă acasă și se teme foarte tare de portar ; trezit din somn, de obicei portarul bombăne cu supărare și probabil asta îl face pe Alpatov să-și piardă pînă la urmă puterea de a scrie o nouă scrisoare. Astăzi s-a pregătit să strecoare portarului o rublă întreagă. Dar cînd coteşte de pe Nevski pe strada Pușkin, portarul de data asta e în drum, aproape de intrarea în hotel ; lîngă el stă un biet omuleț cu o pungă mare în mînă din care scoate din cînd în cînd nuci de cedru pe care le ronțăie.

Probabil că i-a oferit și portarului, căci și acesta ronțăie. Ronțăitul de alune ori de semințe de floarea-soarelui e pentru Alpatov, încă din copilărie, lucrul cel mai odios : oamenii nu se gîndesc absolut la nimic și privesc ca și cum ar aștepta indiferent ce prilej pentru a hohoti ca maimuțele. Nu mai avu chef să dea nici un bacșiș. Aproape trecuse de cei doi gură-cască, cînd portarul îl opri deodată cu o frază scurtă, pronunțată alene :

— Ia vedeți, mi se pare că aveți aici o scrisoare...

Printre cele cîteva zeci de scrisori, Alpatov recunescu imediat pe a sa. În sfîrșit, sosise !

Portarul își primi rubla.

Dar lui îi vine greu să deschidă plicul.

Scrisoarea stă pe masă, iar el citește în ziarul „Novoe Vremea" buletinul profesorului Kaigorodov : „A început migrația în masă a tuturor păsărilor mici ; pițigoii în parcul Lesnoi își cîntă cîntecul de nuntă".

De data asta el presimte nenorocirea ; ar vrea să fugă ca un laș de scrisoare și o deschide ca și cum și-ar turna otravă în pahar...

Apoi bău otrava pe nerăsuflate :

„Te stimez prea mult pentru ca să mă las copleșită de milă. Te rog să nu-mi mai scrii. Acum am văzut clar lucrurile, am înțeles : noi vorbim limbi diferite, nu avem același drum. De data aceasta spun ferm și hotărît : nu".

Nu ! Și toate s-au schimbat ! Brusc se dovedește că o lume *în schimb* nu există, totul a fost o iluzie. Acea operă măreață de asanare a mlaștinilor, unde urma să-și ducă logodnica, și-a schimbat înfățișarea în chip uimitor : mlaștinile nu mai apar ca niște terenuri atrăgătoare și virgine, ci pur și simplu ca niște mușuroaie sălbatice, cu arbori piperniciți, reci, pustii...

Dar în ce privește revoluția și lupta pentru eliberarea oamenilor din lanțul lui Kașcei ? Acestea rămîneau, dar nu mai erau un *fapt* : participarea lui la această luptă nu va schimba nimic, la fel cum nici acea palidă lună astronomică nu va înceta să se rotească, indiferent dacă el o va întîlni sau nu în timpul nopților și o va însoți diminețile. Mama lui, la țară, de asemeni își va trăi traiul, fratele iubit Nikolai va urma să încaseze taxele pe monopolul alcoolului și să prindă raci, sora va rămîne cu pisicile. Toate își vor urma cursul după legi imuabile și o lume „în schimbul" Innei nu există. Totuși, nu se știe de ce, i-au rămas pițigoii din Lesnoi : toți, pînă la unul, cîntă acum cu glas de nuntă, — tare ar vrea să-i asculte ! Își imagina pe crenguțele golașe ale mestecenilor, împletite și profilate pe cerul albastru, un stol mare de pițigoi căscîndu-și pliscurile subțirele în lumina soarelui de primăvară.

Face o sforțare și iese numai pentru a vedea pițigoii din mestecăniș. Pornește repede pe Nevski. După

el, mai în urmă, dar fără să-l piardă din ochi, merge omulețul cu punga de alune, ronțăind fără întrerupere.

Iată în drum podul cu caii gigantici, dar Alpatov nu numai că nu observă caii, nu vede nici măcar catedrala Kazanski. Nu vede nici Piața palatului cu colonada ei acoperită cu zăpadă. Toate scînteie în soare și pretutindeni se preling picături de apă multicolore. Pe Neva se taie blocuri frumoase de gheață pentru răcitoare. Cerul își rostogolește sloiurile primăverii luminii și însuși masivul Isaaki s-a înălțat. Dar Alpatov nu vede nimic și mărețele palate rămîn în urmă, fără el... Vedea undeva înainte numai păienjenișul ramurilor de mesteacăn și mulțimea păsărelelor, căscîndu-și pliscușoarele.

Pe străzi oamenii sînt din ce în ce mai rari, printre casele de piatră apar tot mai des construcții de lemn vopsite în ocru și orașul alb, de piatră, acum e galben. Alpatov grăbește pasul și curînd trece de inelul periferic al orașului. Începe un adevărat drum de țară cu urme adînci de sănii ; drumul dă curînd în pădurea acoperită de zăpadă, ca în toiul iernii. Împrejur, numai mesteceni și rareori printre ei brazi întunecați. Acolo Alpatov se oprește, ascultă și i se pare că nu aude nici un pițigoi, ci o veveriță pe undeva, spărgînd în dinți alune. Privește în partea de unde vine ronțăitul : nu era o veveriță, ci omulețul cu punga de hîrtie în mînă îl ajunsese din urmă. Alpatov vru să-i facă loc să treacă înainte. Dar probabil că omulețul se interesa și el de pițigoi : se apropie și ascultă. Alpatov merge înainte. Celălalt merge în urma lui și ronțăie fără încetare. În locul pițigoilor, Alpatov își imaginează acum pe Piotr Petrovici luînd alune în gură și încercînd să le roadă, în timp ce fața lui blîndă și inteligentă devine stupidă. În locul pițigoilor el vede felurite fețe omenești, cu alune în gură, într-o pădure de maimuțe. Grăbește pasul ; celălalt din urmă grăbește și el pasul și ronțăie. Trece pe-o cărare de cealaltă parte a drumului. Omul-maimuță trece după el, ronțăind mereu. Apare un luminiș în drum și, odată cu el, o idee fericită : să se așeze pe o buturugă,

ca și cum s-ar odihni și să-l lase pe omul-maimuță să treacă mai departe. Se așază pe buturugă, dar omul-maimuță se așează și el alături și ronțăie. Furios la culme, Alpatov se uită țintă în ochii mici și cenușii ca două crăpături și deodată înțelege : l-au trimis să-l fileze pe el și l-au trimis pe cel mai imbecil. Dar omul, lăsînd la o parte aluna dusă la gură, întreabă liniștit :

— Mata cu ce te ocupi ?

— Cu ce mă ocup ? îl îngînă Alpatov, fără să-l slăbească din ochi ; dresez maimuțe.

Și întinzînd mîna, îl strînse de gît cu sete. Omul-maimuță scoase limba, scăpă punga cu alune, dar izbuti să pună mîna pe cuțit. Alpatov îl apucă de mîini. Cuțitul căzu în zăpadă.

Izbindu-l în spate cu genunchiul, Alpatov îi poruncește s-o ia din loc. Și omulețul fuge cît îl țin picioarele.

Alter Ego

Păsărelele cîntătoare sînt toate foarte mici și destul de puține prin păduri. Trebuie să devii domn al tăcerii ca să te poți desfăta de cîntecul păsărilor în pădure. Iar lui Alpatov îi clocotea sîngele în vine și timpul galopa. N-a fost în stare să asculte pițigoii cîntîndu-și cîntecul de nuntă. Șase zile a spart gheață pe Neva și în cartierul Vîborg a umplut ghețăriile Academiei medico-militare. În a șaptea zi a plecat spre cheiul Galernaia. Acolo s-a așezat lîngă o cișmea, pe-o buturgă. Au apărut două femei bătrîne cu găleți să ia apă. Una din ele era slăbită, abia sufla purtînd gălețile. A doua, ceva mai tînără, spuse :

— Ar trebui să te odihnești ; să pleci la ginere...

— I-i-i, dragă, răspunse cea bolnavă, dacă plec la ginere trebuie să rămîn acolo mai mult, și cui să-i las pe-ai mei ?

Femeia cealaltă nu mai spuse nimic ; drumul ei era în partea opusă ; își luă doar rămas bun :

— Cu bine, dragă !

— Mulțumesc dragă, mulțumesc de vorbă bună, rosti cîntat femeia bolnavă.

Unda argintie a vocii bătrînei ajunse la auzul lui. Alpatov se ridică, luă găleata într-o mînă ca pe-o jucărie, cu cealaltă mînă sprijini femeia și o conduse...

Apoi îi veni în minte : de ce nu înțelege Inna că în dragostea lui este și ceva asemănător cu ce-i între aceste două femei, și că el ar putea renunța la orice, numai să-și poată păstra neîntinată amintirea ei...

De ce ?

Atunci, undeva în depărtare a apărut punctul luminos al liniștii depline, și el merge la vechiul loc de pe Nevski, intră în magazin, cumpără mica vază antică, și o duce la dînsul la hotel. O pune pe masă, o privește și la întrebarea : de ce Inna nu găsește pentru el un cuvînt simplu, afectuos, cum au găsit acele două femei străine la cișmea, primește răspuns. Vaza cea micuță, acum atît de apropiată, atît de senină, vaza *lui* îi răspunde : „Pe Inna, ca și pe mine, trebuie s-o ai alături, trebuie să-i ajuți să-și ducă găleata, ca femeii de la cișmea, lăsînd deoparte orice interes personal".

Punctul luminos al liniștii se află acum la zenit. Rămînea de pus întrebările, că răspunsul era undeva pregătit : în această clipă întreg universul e un depozit de răspunsuri, numai să ai timp să întrebi. În primul rînd, desigur, pentru el e necesară prezența : nu poate îndesa cuvintele pe hîrtie, nu poate vorbi cu ea ca și cînd ar fi de față. Va merge acum la Piotr Petrovici, tatăl ei, prietenul lui, îi va povesti totul, îi va explica motivul ezitărilor lui între muncă și situație. Fără îndoială că Piotr Petrovici îi va aranja o călătorie pentru procurarea mașinilor de asanare, el însuși va pleca la Karlsbad, o va chema la el pe Inna să vină de la Paris...

Prietene, abia acum înțeleg că era prea devreme pentru mine să vorbesc despre steluța palidă ce mi-a

apărut cîndva, după multe chinuri, pe cerul Petersburgului, roșu, din cauza electricității : trebuia să se arate după ce s-a stins tot ce este de prisos în piept și acea rugăciune *Creanga de sulfină* să nu fie legată de dorința tăinuită de a-ți apropia femeia : „Nimănui nu-i este dat să aibă copii de la Prea frumoasa Doamnă". Inutile sînt rugăminţile de dragoste către o femeie care te ocolește... Nu există nici o soluție... Fiecare gest dă în vileag iluzia și-ți dezvăluie nimicnicia pînă la dorința pătimașă de autonimicire. Bineînțeles că nu m-aș fi apucat să povestesc această istorie intimă, dacă nu mi-aș fi asumat rolul de cronicar. Nu rîde, prietene, aceasta nu-i povestea unui om oarecare, bun să fie tratat medical cu dușuri reci sau băi calde la douăzeci și șapte de grade. A fost așa o vreme, îți amintești, cînd nebunul Evghenii amenința : „Îți arăt eu !" Și după aceea cîți nu i-au prezis sfîrșitul și cît de groaznic, înainte de sfîrșit, totul s-a împărțit în Petersburg și Rusia.

Nu, prietene. rugăciunile nu pot apropia o femeie vie de la care ai vrea să ai copii în năzuința nestăpînită de a-ți continua prin ei propria ta viață. Foarte bine fusese gîndită — după rătăcirea de șapte zile în împrejurimile Petersburgului — hotărîrea lui Alpatov de a se mărturisi tatălui Innei și de a pleca împreună cu el în străinătate. Totul îi era limpede acum și, plin de încredere, s-a dus la minister. S-a întîmplat să lipsească laborantul din sala de așteptare și deci să nu poată fi prevenit Alpatov despre nimic. S-a apropiat singur de ușa excelenței sale și, cum fac de obicei funcționarii, a deschis-o puțin fără zgomot și s-a uitat în cabinet. Totul era ca și înainte : în fața mesei de lucru, dintr-un morman de hîrtii se vedea părul cenușiu și fruntea galbenă de savant a lui Piotr Petrovici. Alpatov pășește înăuntru. Potrivit obiceiului său, Piotr Petrovici, absorbit de muncă, nu-și înalță capul și-l poftește în tăcere să ia loc.

Astfel a trecut o bună bucată de vreme, în care timp, prin mintea lui Alpatov s-au perindat multe

gînduri plăcute. Se simțea ca un maestru, absolut stăpîn pe forma în care, după multe eforturi, în fine vor intra materialele sale refractare. Cum se va bucura Piotr Petrovici cînd, ridicînd capul, îl va vedea pe el, cel care rătăcise nu se știe unde șapte zile ! Și cît de ușor îi va fi acum să-i explice totul.

Dar cînd, în sfîrșit, excelența sa a ridicat capul, lui Alpatov i-a înghețat sîngele în vine și părul i s-a făcut măciucă : excelența sa, cel ce-și înălțase capul, nu era Piotr Petrovici. Grozăvia însă nu era în faptul că în locul lui Piotr Petrovici stătea altcineva, ci în faptul că asemănarea acestui om nou cu cel vechi era atît de mare încît, îndată după primul gînd : „nu-i el !" apăru al doilea gînd : „Probabil că am înebunit și în realitate am în față pe adevăratul Piotr Petrovici, cel dinainte !"

Omul ce semăna cu Piotr Petrovici întrebă :

— Ce doriți ?

„E altul", se încredință pe sine Alpatov și răspunse :

— Doresc să vorbesc cu Piotr Petrovici.

— Cum, exclamă al doilea Piotr Petrovici, dumneavoastră nu știți că Piotr Petrovici a murit acum șase zile ?

Alpatov se dădu înapoi și-și acoperi fața cu palmele.

— Ce-i cu dumneavoastră ? întrebă blînd celălalt Piotr Petrovici ; ați venit probabil de undeva din provincie, sînteți poate rudă cu răposatul ?

— Nu, eu... noi am lucrat împreună la enciclopedia forestieră ; ne-am împrietenit.

— Așadar dumneavoastră sînteți inginerul Alpatov, *alter ego*-ul lui Piotr Petrovici ! Nici nu știți cum vă așteptam ! Luați loc, vă rog, așezați-vă colea : vom termina împreună lucrarea lui.

Alpatov se așeză pe același scaun pe care se obișnuise să stea alături de adevăratul Piotr Petrovici. Acum îi era insuportabil să vadă pe cineva atît de

asemănător, cu aceleași creioane albastre și roșii, dar care nu era tatăl Innei.

— Scuzați-mă, îngînă el, nu pot acum...

— Înțeleg foarte bine, spuse al doilea Piotr Petrovici, veniți la mine acasă seara, cum obișnuiați : toate vor fi ca înainte.

Alpatov întrebă :

— Eu cu Piotr Petrovici așteptam de mult o hîrtie de la Departamentul poliției ; poate s-a primit zilele acestea ?

— În această privință nu prea stăm strălucit.

Se gîndi o clipă apoi dădu din mînă :

— Deși hîrtia e secretă, n-are a face ; sigur că răposatul Piotr Petrovici v-ar fi arătat-o.

Și Piotr Petrovici cel viu scoase raportul directorului de la Departamentul poliției. Alpatov citește informațiile despre dînsul : că în anul cutare a fost unul dintre fondatorii școlii de conducători proletari, că fusese judecat și condamnat la un an de închisoare cu deportare după aceea în locuri nu prea îndepărtate ; totuși anul de detențiune preliminară îi fusese considerat, iar deportarea, în urma unei intervenții speciale, fusese schimbată cu o călătorie în străinătate. În prezent se studiază posibilitatea ședерii numitului Alpatov în capitală. Directorul Departamentului poliției scria în încheiere :

„Cu deosebită considerație față de excelența voastră, prin prezenta am onoarea să vă întreb : după toate cele expuse mai sus, considerați posibilă numirea numitului inginer Alpatov în minister ?“

Alpatov puse cu indiferență hîrtia pe birou și îl întrebă pe noul Piotr Petrovici la ce cimitir fusese înmormîntat răposatul.

— Printre oamenii de litere : enciclopedia lui a fost apreciată ca o operă de mare valoare. L-au înmormîntat foarte frumos pe Piotr Petrovici în cimitirul Volkovo.

Iubire prin văzduh

Acum, pe linia ferată Okteabrskaia, în fiecare tren de călători, în fiecare vagon, neapărat un moscovit va declara că Leningradul e un oraș mort. Iar cel ce a supraviețuit pustiirii lui, cînd unele trotuare au fost năpădite de iarbă, va începe să demonstreze că bulevardul Okteabrskii a devenit acum la fel de însuflețit cum era Nevski pe vremea lui Gogol.

— La fel și nu prea, răspunde moscovitul.

Și are dreptate, eu am fost acolo : pe la ora patru după amiază, pe fostul bulevard Nevski mișcarea nu este mai mică decît înainte, dar lipsește ceva, să-i spunem, ca Gogol, *visarea*, din pricina căreia micul funcționar, dus pe gînduri, ajungea sub caii unei trăsuri. Actualul cetățean, chiar dacă nu-i mai bogat decît funcționarul gogolian, în schimb este mai prevăzător și nu-i mai trec prin minte vechile gînduri despre *Călărețul de aramă*.

Nu știu bine cîte hîrtii s-au distrus în timpul revoluției ; să admitem că s-ar fi păstrat toate în arhive. Însă nimeni nu poate susține că hîrtiile din arhive nu sînt obiecte moarte în sine, și că e necesar un creator deosebit pentru ca ele să ne apară interesante. Iar pe atunci erau hîrtii atît de vii, încît pentru autoproducerea lor erau plătiți adeseori oameni morți, pe care noi îi socoteam vii.

Nopțile albe sînt și acum la fel de transparente, dar linia palatelor ne apare altfel acum în timpul nopții albe. Se întîmpla odinioară să treci cu un Evgheni din *Călărețul de aramă* de-a lungul malului de granit și ca de obicei în mlaștini să vezi lîngă tine un crin alb și să nu poți să-l atingi ; așa se întîmpla pe-atunci cu frumusețea captivă de la Petersburg — te ademenea, iar tu amenințai ca Evgheni : *„Îți arăt eu, operă a lui Petru !“*

Toate acestea s-au terminat acum. Sînt cetățean, orice palat îmi este deschis : plătind douăzeci de copeici pentru intrare sau chiar fără plată, pot să admir

lucrurile care au aparținut țarilor și marilor prinți. Dar nu găsesc nimic pentru mine în aceste palate și mă gîndesc la plictiseala de moarte a celor care le locuiau. S-a împlinit vechiul meu vis, visat de atîtea ori : se făcea că întregul oraș-fantomă dispăruse, iar eu umblu prin mlaștină singur numai cu planul de asanare al lui Petru și aud orologiul, rămas undeva întreg, mărturisind cinstire adîncă Înălțimii Sale de mult dispărute.

Acest vis l-au visat odinioară mulți, dar Alpatov nu-l visa noaptea, ci ziua în plină strălucire a luminii primăverii, în cimitirul Volkovo. Pentru că fiecărui mort îi trebuie foarte puțin loc, acest oraș al morților este mult mai populat decît orașul celor vii. Pe aleile strîmte, Alpatov nu poate găsi nici măcar cu ajutorul paznicului, mormîntul proaspăt al consilierului de stat Piotr Petrovici Rostovțev.

— Poate că nu căutați mormîntul lui Rostovțev, consilierul de stat, ci a lui Rostovțev, scriitorul ? întrebă paznicul.

Atunci totul se lămuri : la dorința lui și datorită recunoașterii marelui său merit în opera de elaborare a enciclopediei forestiere, Piotr Petrovici fusese înmormîntat în parcela scriitorilor.

Acolo Alpatov găsește imediat mormîntul lui Belinski, al lui Turgheniev, citește inscripțiile pioase ale tineretului, scrise cu creionul pe fier și fontă, privește bucheţelele de flori uscate. În sfîrșit, atenția îi este atrasă de statuia editorului dicționarului enciclopedic Pavlenkov. De departe i s-a părut că pe pîntecele lui Pavlenkov fusese imprimat cuvîntul : *enciclopedie*. De aproape văzu că bustul fusese fixat pe o carte și cuvîntul era imprimat pe cotor, și nu pe pîntece. Totuna, prima impresie nu s-a șters, și Alpatov s-a cutremurat de durere imaginîndu-se în viitor pe sine cu o inscripție asemănătoare pe abdomen, printre adevărații creatori.

Cînd îi apăru și lui, cum le apăruse multora, acea vedenie șovăitoare a orașului-fantomă, dori la fel ca nebunul Evgheni să fugă cît mai repede în cămăruța

lui. S-ar fi putut întîmpla minunea ca Inna să-l aştepte acolo. Dar era cu putinţă şi fără minune : se întorsese aflînd moartea tatălui, regreta scrisoarea ei plină de cruzime şi acum îl aştepta în camera de la hotel, cum mai făcuse la Paris. Însă cel mai important i se pare lui, faptul că crede : e nevoie doar de un grăunte de credinţă, pentru ca muntele să se mişte din loc...

— Ce-i cu el ? Nu cumva se roagă lîngă mormîntul proaspăt să se întîmple minunea ?

Prietene, în dragoste rugăciunea e neputincioasă ; nu se poate cîştiga încetul cu încetul, închinîndu-te dimineaţa, seara şi noaptea. Nici un efort, nici un talent nu te poate ajuta să-ţi capeţi iubita, dacă nu-i o hotărîre în natură, care nu depinde de noi. Zădarnice sînt toate rugăciunile, oricît de fierbinţi, pînă la sudoarea însîngerată, şi chiar cele care ar putea muta din loc un munte de piatră cu toate zăcămintele lui de preţ. Rugăciunile nu vor mişca nici un fir de păr de pe capul femeii iubite, ele nu vor ajunge la ea nici în vis : pentru dragoste nu există rugăciuni fierbinţi, toate sînt zadarnice, dacă soarta, cum se spune, nu vrea să vă uniţi.

Mi-l amintesc pe Grişa, cînd venea să cînte lîngă balconul nostru, cu fluierul lui de trestie. Eu eram atît de mititel, că nu înţelegeam încă nimic, nu numai despre dragoste, dar nici despre mişcarea acelor unui ceas obişnuit de perete. N-aş şti să spun dacă aveam doi ani, dar sigur că nu mai mult de trei. Locuiam într-o casă mică de piatră, cu un balcon de fier forjat. Pe strada noastră liniştită, în fiecare căsuţă fetele împleteau dantele şi prin ferestrele deschise se auzeau necontenit sunetele deosebit de melodioase ale igliţelor de arţar. Abia acum, după zeci de ani, înţeleg toată semnificaţia acelor sunete de pe strada noastră. După cum adevărata linişte e mult mai puternică, dacă în ea se aude un greiere neobosit, tot aşa un om ascuns, plin de energie clocotitoare, îmi apare pe străduţa noastră liniştită de cîte ori îmi readuc în auz sunetele igliţelor de arţar, atinse de

degetele fetelor, și atunci îmi spun : omul este pretutindeni om.

În fiecare dimineață Grișa venea la balconul nostru și începea să cînte din fluier. Îmi plăcea să-l ascult, dar nu înțelegeam atunci tot sensul acelei muzici. Nouă copiilor ni se dădea cîte o monedă de aramă. De pe balcon i-o aruncam lui Grișa în șapcă. El se înclina și pleca cîntînd, tot mai departe, și noi toți ascultam pînă cînd pe strada noastră nu mai rămîneau decît sunetele igliților de arțar.

Nu știu, dar poate n-aș fi ghicit niciodată rugăciunea de dragoste ascunsă în cîntecele lui dacă melodia n-ar fi fost întreruptă de o forță brutală : odată, în timp ce cînta, s-a apropiat un polițist, l-a luat pe Grișa de guler și l-a dus de lîngă noi *pentru totdeauna*. Țin foarte bine minte această presimțire, că pe Grișa l-au dus pentru totdeauna.

Totuși noi am mai ieșit cîteva zile la rînd pe balcon așteptînd, dar presimțirea nu ne-a înșelat : muzica a dispărut pentru totdeauna și chiar, în chip ciudat, niciodată după aceea, deși am hoinărit prin toată țara, n-am auzit nicăieri cîntec din fluier de trestie.

După ce Grișa a fost dus pentru totdeauna, și cîntecul lui a încetat, i-am înțeles muzica. Totuși nimeni dintre cei mai în vîrstă n-au priceput de ce plîngeam în timpul nopții ; îmi era milă de Grișa și multe nopți am plîns după el.

Mai tîrziu, după ce am început să înțeleg toate, de multe ori am auzit povestea iubirii acestui Grișa ; după zeci de ani, această povestioară se întorcea la mine, ba sub aspectul ei trist, ba sub cel comic. Numai că nimeni nu-mi împărtășea sentimentele și eu le păstram în taină ; toți rîdeau, și chiar fratele meu care ascultase cîntecul lui Grișa și suferise împreună cu mine, mai tîrziu a uitat totul. Dădaca noastră, care ieșea totdeauna pe balcon ca să-l asculte, nu-și mai amintea cum polițistul, sub ochii ei, l-a dus pe Grișa, și la întrebarea mea : „Pentru ce l-a luat polițistul pe Grișa ?“ ea răspundea cu nepăsare :

— O fi făcut vreo boroboață.

Am rămas toată viața singur cu amintirea acestui eveniment cu totul neînsemnat pentru ceilalți, dar care a emoționat în așa măsură inimioara mea de trei ani, încît am impresia că pot reda povestea străină a unei iubiri ridicole ca și cum aș fi fost martor principal, aproape participant, al acelui roman de dragoste *prin văzduh*, de care făcea toată lumea haz.

Grișa cînta în strana din dreapta a catedralei. În cea din stînga cîntau fetele de la orfelinat și, împreună cu ele, fiica mai mare a protoiereului, părintele Potami Mahov. În oraș, lumea se amuza continuu povestind că protopopul catedralei, părintele hipo-Potami, îi dăduse fiicei sale numele de *Muza*. Zdrențărosul Grișa se îndrăgostise de această domnișoară, absolut inaccesibilă pentru el, decretînd-o muza sa. Bietul om era atît de naiv, încît povestise cuiva despre dragostea lui și povestea ajunsese la urechile negustorilor noștri, atît de batjocoritori din fire. Se prăpădeau de rîs : pe-un asemenea coate-goale nu l-ar lua nici nenorocita aceea de spălătoreasă, Fiosa Lamskaia, darmite fiica lui Mahov, protopopul catedralei ! Grișa căsca ochi mari, uimiți, și le răspundea :

— Nici n-am nevoie :

— Spui minciuni, rîdeau negustorii ; semințele de floarea-soarelui îți plac ?

— Îmi plac.

— Dacă îți plac, le și ronțăi, nu-i așa ?

Dar Grișa s-a supărat și, într-o zi, le-a spus :

— Eu iubesc *prin văzduh*.

Vorba s-a răspîndit în tot orașul : Grișa e îndrăgostit prin văzduh de Muza, fiica protopopului Hipopotam. Elevii și elevele de la liceu au schimbat denumirea simbolică obișnuită de dragoste *platonică*, numind-o scurt : *prin văzduh*. Copiii se țineau scai de Grișa, necăjindu-l teribil.

Dar povestea a început să ia proporții și mai mari atunci cînd lui Grișa i-a venit ideea să-i scrie Muzei sale și să se iscălească Otrepiev, în loc de Otrezkov.

Fără îndoială că s-a împodobit cu acest nume inspirîndu-se din romanul de dragoste a lui Grigori Otrepiev pentru Marina Mnișek. La început își încheia toate scrisorile cu formula :

Cunoscutul dumneavoastră

Grigori Otrepiev

Curînd Muza s-a căsătorit cu diaconul Fortifikantov din Lebedian.

Grișa scria la Lebedian presviterei Muza Potamievna Fortikantova, dar în acele scrisori nu se mai iscălea în calitate de cunoscut, ci ca *fost :*

Fostul dumneavoastră

Grigori Otrepiev

După ce făceau ocolul comunei Lebedian, toate acele scrisori se întorceau la protopopul catedralei și apoi treceau din mînă în mînă, prin oraș. Toată lumea murea de rîs, iar elevii de la liceu scriau elevelor semnînd ori *„cunoscutul dumneavoastră“* ori *„fostul dumneavoastră“.*

Ultima scrisoare a lui Grișa n-a ajuns la adresă. ci a păstrat-o portarul hotelului din Orel, distrînd cu ea pe toți cei care îi dădeau un bacșiș bun. Ultima scrisoare a romanului prin văzduh nu mai era adresată Muzei Potamievna Fortikantova, ci preacuratei fecioare Maria și nu era semnată *cunoscutul,* ori *fostul,* ci cu totul altfel :

Viitor

Grigori.

Dragă prietene, sunetele fluierului de trestie erau minunate și nu le pot uita. Era o măreață rugăciune de dragoste, deși eu știu : în dragostea pentru o femeie, rugăciunile sînt neputincioase.

— Cred, cred, cred ! căuta să se convingă Alpatov. Și căpătă convingerea că Inna îl așteaptă. Fără să șovăie, întrebă pe portar :

— Sînt așteptat ?

Portarul îi deschise larg ușa de la intrare :

— Da, sînteți așteptat.

Ușa camerei lui Alpatov era deschisă. De o parte a mesei stătea un jandarm, de cealaltă parte, omulețul în civil. Alpatov îl recunoscu imediat. Pesemne că terminase punga cu alune și, în locul ei, învîrtea în mînă vaza cea micuță cu figura unei zeițe proteguitoare.

Veriga a zecea

Noapte agitată

Soarele roşu

TOTDEAUNA, CÎND EŞTI CUPRINS PE NEaşteptate de o durere puternică, devii brusc receptiv la durerea altor oameni. În cuvintele lor auzi un murmur, ca şi cînd n-ar fi cuvinte, ci o apă curgînd repede pe un rîu ce îngheaţă, lovind malurile cu mici sloiuri ascuţite. Nu mai ştii în ce anotimp te afli ; deschizi larg ochii şi te întrebi de-i primăvară sau toamnă, dacă apa de lîngă maluri e îmbrăţişată de gerul dimineţii de primăvară, sau faurul iernii pune zăgaz vieţii libere a tuturor vieţuitoarelor.

Mintea nu poate da nici un răspuns. Aşa-i totdeauna : cînd primăvara e chiar lîngă tine, nu mai ţii minte datele, ochiul nu mai măsoară, mintea nu socoteşte, nu-ţi poţi da seama dacă e sfîrşitul ori începutul, moartea sau dragostea.

Se întîmplă atunci şi unui om puternic, care altădată ştia să tacă cu încăpăţînare, să întrebe, deodată, pe primul venit, despre necazurile vieţii lui şi să povestească toate despre sine, ca un copil. După aceea îi este ruşine îngrozitor de acele clipe de slăbiciune ; îşi aminteşte... şi parcă îl străpunge c-un fier înroşit.

La noi sînt foarte mulţi cuprinşi de cîte o durere năprasnică. De aceea, pe orice cale ferată, aproape în fiecare vagon, poţi auzi pe cîte cineva mărturisindu-se vreunui om absolut necunoscut.

Nu, nu-i începutul iernii, ci revărsarea apelor de primăvară. Soarele roşu şi mare a coborît în negura subţire, ca o muselină murdară. Un

tînăr, cu o suferință de neîndurat în ochii săi limpezi, ascultă discuțiile din vagon și pe fața lui se oglindește, ca în luciul unei ape, durerile obișnuite ale călătorilor din clasa a treia, îngenunchiați de viață, dureri ascunse uneori sub un hohot de rîs nătîng. Tînărul se întoarse spre fereastră, spre soare, dar și soarele mare și roșu învăluit de negură subțire, i se păru că este suferind, ca și oamenii. Soarele nu-i răspundea, nu-i putea răspunde ; era doar soare.

Privind acel soare imens, revărsat în negura de muselină roșie, tînărul se simți și mai îndurerat. În vremea asta, era și el privit cu atenție de cel mai neinteresant pasager : un om oarecare ciupit de vărsat, îmbrăcat într-o rubașcă albastră, care stătea pe lavița de sus, cu capul pe-o pernă roșie și acoperit cu un veston de lustrin cenușiu. Privirea lui stăruitoare atrase în cele din urmă atenția tînărului ; nu descoperi nimic pe fața necunoscutului : nici durere, nici bucurie. Omul îi apăru ca un obiect neînsuflețit, cum ar fi însemnele feroviare ce licăresc din cînd în cînd dincolo de fereastră, remarcate numai de cunoscătorii comunicațiilor pe căile ferate. Dar omul aștepta pesemne tocmai această privire de-o clipă, căci imediat spuse :

— Îndrăznesc să vă deranjez : nu sînteți cumva fiul Mariei Ivanovna Alpatova ?

Alpatov răspunse înciudat, ba parcă chiar cu ură :

— Nu-i totuna pentru dumneata al cui fiu sînt ? De ce te interesează asta ?

— Sînt foarte vinovat față de dumneavoastră, am știut dinainte c-o să vă deranjez și multă vreme n-am îndrăznit să încep vorba. Dar nu vedeți ce plictiseală ? Și cu cine să vorbesc dacă nu cu dumneavoastră, care sînteți atît de învățat, iar eu sînt un om atît de mic.

Lui Alpatov îi fu rușine.

— De unde sînteți și cum de mă cunoașteți ?

Omul se bucură grozav, coborî repede de pe lavița de sus și se așeză la fereastră, în fața lui Alpatov.

— Sînt tejghetarul Pavel Filipovici Cernomașențev. Măicuța dumneavoastră nu v-a vorbit de mine ?

— Nu țin minte, nu... Știu că-i plăcea să stea de vorbă cînd se ducea la cumpărat stămburi, cu un adept de-al lui Tolstoi și făcea mult caz de el. Acolo la bazar erau niște cîini fioroși. Mai trăiesc cîinii ?

— Cîinii trăiesc, dar eu nu mai slujesc acolo și nici nu mă mai număr printre tolstoieni. Să știți că despre mine vă vorbea măicuța dumneavoastră.

Alpatov se scuză încă o dată, sincer. Omulețul ciupit de vărsat îi devenise repede simpatic.

— Aș vrea să vă întreb îndrăzni călătorul, cum trăiesc oamenii în străinătate ?

— Cum ? Știi și că am fost în străinătate ?

— Cum să nu ? Știu totul despre dumneavoastră. Cîteodată Maria Ivanovna venea la bazar și mă căuta neapărat pe mine. Eu pregăteam două scaune : pentru dînsa și pentru dumneavoastră și întindeam diferite materiale, tăiam mostre, discutam și apoi începeam să ne tocmim : Of ! măicuța dumneavoastră nu ceda deloc, dar era peste măsură de amabilă și cînd băga de seamă că din cauza stambei apare între noi ca un fel de nemulțumire, trecea îndată la discuții despre probleme religioase și morale, care pe vremea aceea mă interesau grozav și citeam mult. Am copiat chiar opera interzisă a contelui Tolstoi *Sonata Kreutzer*. Măicuța dumneavoastră șireată nevoie mare, cum se poticnea tocmeala noastră, cum lovea în partea mea slabă : „Lev Tolstoi, spunea dînsa, propăvăduiește dispariția speței umane“ și continua mereu în felul acesta. Eu luam apărarea lui Tolstoi și în cele din urmă mai lăsam o copeică. Iată deci de cîți ani vă cunosc și vă urmăresc neobosit, pot spune.

— Mă urmărești ?

— Vă urmăresc cu admirație de atunci, de cînd ați fugit din clasa întîia de liceu ca să descoperiți nu știu ce țări uitate.

Alpatov se bucură ca un copil și spuse :

— N-am avut în viață și probabil nici nu voi mai avea ceva mai frumos decît călătoria aceea. De altfel

dumneata îmi dai o idee : de ce la necaz mare, cînd nu-mi mai rămîne nimic de făcut, să nu încerc din nou să ajung în acea ţară uitată ?

— Vedeţi cum ştiu totul despre dumneavoastră ? Măicuţa îmi povestea mereu şi eu stam şi ascultam... A locuit la dumneavoastră o domnişoară... Uite c-am uitat cum o chema...

— Maria Morevna ?

— Aşa, aşa ! Maria Morevna ! Cică i-aţi jurat Mariei Morevna cînd eraţi mic să eliberaţi lumea din lanţul lui Kaşcei. Foarte mult m-am interesat de dumneavoastră şi de atunci, de cîte ori mă întîlnesc cu Maria Ivanovna, numaidecît discutăm despre dumneavoastră. Ştiu totul, şi cum aţi suferit pentru ideile dumneavoastră în închisoare şi cum după aceea aţi plecat în străinătate, ştiu chiar că şi acum nu sînteţi lăsat în pace. Am auzit cum i-aţi spus controlorului că mergeţi la Petersburg şi m-am bucurat : vasăzică v-au ridicat opreliştea de-a intra în capitală ?

— Merg pe furiş, spuse Alpatov, şi zîmbi ca un copil încrezător, ca şi cînd i-ar fi încredinţat unui prieten o poznă, rugîndu-l să n-o trădeze nimănui.

— Bucăţică ruptă, mama dumneavoastră ! zîmbi şi negustorașul.

— Mă duc la logodnica mea la Petersburg, mărturisi Alpatov sincer şi pe neaşteptate.

— Nu mai spuneţi !

— Iaca aşa. Dar dumneata ai avut logodnică, eşti însurat ?

— Eu îmi întreţin mama şi mai am grijă de-o mătuşă, diaconiţă, cu o droaie de copii ; a trebuit să renunţ la fericirea personală. Totuşi, ştiţi, logodnica e uşor de înlocuit.

— Cum uşor de înlocuit ?

— Foarte simplu : te desparţi de una, te linişteşti şi-ţi alegi alta, după gust, fără nici o bătaie de cap. Dar mamă n-avem decît una şi ea a venit pe lume înaintea noastră şi pentru fiecare, mama-i sfîntă. Iertaţi-mi întrebarea, dumneavoastră cîţi ani aţi împlinit ?

— Mulți, mi-i și rușine să spun...

— Nici nu-i nevoie ; eu mă interesez numai ca să aflu cum ați rezolvat dumneavoastră problema principală ; că la dumneavoastră nimic n-a fost ca la ceilalți ; nu se poate ca dumneavoastră să fi avut o femeie de nevoie, iar acuma, cînd vă puteți face o situație, să vă căsătoriți legitim cu o femeie cultă și pe cealaltă s-o lăsați altuia spre folosință provizorie...

— Nu, nu, răspunde cu vioiciune Alpatov. Am fost întotdeauna împotriva acestui lucru. Știi, pe mine, cînd eram un băiețandru, m-au dus la o casă de toleranță și m-am îngrozit pentru toată viața. Apoi, ca student, credeam în transformarea rapidă a întregii vieți și o așteptam pe femeia viitorului. În cercul nostru toți eram la fel : provizoriu refuzam să avem relații, dar numai provizoriu...

— Bine, provizoriu, dar cum rezolvați chestia...

— Vrei să spui, cum îmi voi organiza viața cu logodnica mea adevărată ? Logodnica mea a venit la mine nu din viitor, ci din trecut. Ea spune că acea femeie a viitorului este numai un vis al meu și că eu văd în ea numai o ființă a acestui vis, și că n-o înțeleg deloc. Mie mi se pare că o urăște chiar pe acea femeie a viitorului ca pe o rivală. Dar acum îmi scrie că mie mi-a dat tot ce avea mai bun și nu am mai rezistat... Am fost expediat din Petersburg la locul de naștere, dar acum nu mai am răbdare...

Alpatov se opri deodată și înțelese că n-ar fi trebuit să povestească acest lucru, că în acest moment a pierdut ceva ce nu se mai poate regăsi. Privi cu teamă la vechiul cunoscut al mamei lui și se simți și mai rău : acesta se transformase, avea acum o față severă și ochi inteligenți și aspri... Trenul se opri chiar în acel moment și în liniștea care urmă se auzi o discuție. Cineva își povestea viața sincer, ca și Alpatov, probabil tot unui necunoscut, iar acel necunoscut, după fiecare frază încuviința în ritmul roților : „Așa !“

— Îi spun nevestei : „Hai să dăm camera“.

— Așa !

— Eu, spune nevasta, sînt de acord. Am dat anunț.

— Așa !

— Vine un cetățean. Vede camera, îi place. Îi spun nevestei : „Ești de acord să-l primim ?“ Îl privește și răspunde : „De acord“.

— Așa !

— L-am primit. Locatarul stă acasă. Eu în fiecare zi la fabrică : plec și vin.

— Așa !

— Într-o zi, după ce-am ajuns la lucru, îmi dau seama că mi-am uitat punga cu tutun. Și mă întorc repede acasă.

— Așa !

— M-am întors, dragă, acasă. În camera chiriașului, nimeni. Trec la nevastă...

— Așa !

— Trec eu, dragul meu, la nevastă...

Trenul s-a pus în mișcare și a înăbușit discuția. Alpatov stătea scăldat în razele imensului soare roșu, care coborîse pînă pe culmea pădurii întunecate. Tovarășul lui îl privea sinistru și parcă îi făcea imperceptibil cu ochiul.

— Cîte probleme nerezolvate sînt în viață, spuse el, mai ales de familie. Ați auzit discuția ? Mă rog, dumneavoastră care sînteți un om atît de învățat, vă este totuși mai ușor, dar eu am probleme la fiecare pas. Iată acum soarele apune, mare și roșu, și eu mă întreb : de ce-i roșu ? Desigur că dumneavoastră știți ; explicați-mi și mie, de ce ?

În primul moment Alpatov se bucură, gata să-și uite rușinea prin această discuție despre soare. Dar cînd voi să explice despre refracția razelor solare în vaporii de apă, își privi vecinul și observă că ochii acestuia nu aveau naivitatea oamenilor simpli care încep să se intereseze de știință : fostul tolstoian nu-i pusese pur și simplu o întrebare, ci își bătea joc de el. Și totuși trebuia să-i răspundă.

— Desigur că pe dumneata nu te va satisface răspunsul că, la apus, soarele are o culoare roșie din cauza refracției razelor în vaporii de apă.

— Asta am învățat și la școala parohială. Deci dumneavoastră nu vă deosebiți cu nimic de mine, cu toate că aveți studii superioare.

Omul își aținti tot mai adînc privirea ochilor mici și cenușii ca niște lame de oțel, în ochii limpezi ai lui Alpatov, provocîndu-i o nouă durere.

Ca să scape de impresia de fantomă a unui om-insectă, ce creștea cu fiecare minut, Alpatov se întoarse spre fereastră ; acolo, în văzduhul încărcat de aburii revărsărilor de primăvară, zburau spre patrie gîștele sălbatece, profilîndu-se ca o corabie mare ce luptă din greu cu curenții de aer potrivnici.

— Gîștele, zboară gîștele ! exclamă cineva în culmea bucuriei.

Mulți se repeziră la ferestre și toți începură să vorbească despre primăvară, despre pămînt, despre semănături.

— Iată, zboară gîștele, spuse fostul tejghetar, și toți s-au înveselit, dar gîștele habar n-au de bucuria noastră, ele n-au timp să se gîndească la lanțul lui Kașcei și la salvarea oamenilor, ele vor numai să ajungă la țintă ; fiecare dintre ele are, din cauza zborului, o bătătură sub aripă ; nu cugetă, dar iată că salvează : toți au devenit mai veseli și mai buni.

— Unde ai învățat această filozofie ?

— La departamentul poliției, răspunse liniștit cel întrebat ; în funcția de agent în problemele politice.

Lui Alpatov îi tremură mîna care se sprijinea pe sacul de voiaj ; acolo se aflau scrisorile ei și fotografia, și trandafirii uscați, și șalul ei alb.

— De geamandan să nu fiți îngrijorat ; eu vă înțeleg foarte bine, voi raporta doar că ați călătorit la o întîlnire cu logodnica și chiar o să le placă acest lucru ; la noi în provincie nu-i ca în capitală, la noi lucrurile se petrec ca în familie, doar sîntem de același sînge.

Abătut, Alpatov spuse cu mînie surdă :

— Nu cumva te-ai născut agent ?

— Nu m-am născut, dar nici din senin nu m-am făcut : vedeți, a venit diaconița, soția iubitului meu

frate, cu o droaie de copii. De fapt chiar datorită acestei diaconițe mi-am pierdut eu visurile și am inventat, așa cum ați spus acum, o filozofie : am privit de la fereastra Direcției polițienești la zborul gîștelor și am inventat-o.

Agentul se ridică, apoi căscă și se cățără pe lavița lui de sus ; stînd culcat, spuse cu voce înceată :

— Cît de mult a întîrziat primăvara ! Lumina-i de aprilie și zăpada încă albește cîmpurile ; în schimb, are să se topească dintr-o dată ! Soarele-i roșu ; iată cum explic eu acest lucru : gîștele au pornit și în noaptea asta totul se sfîrșește. Deci, tinere, și pentru dumneavoastră primăvara a întîrziat, și apoi dintr-o dată a pornit totul. Să nu dea Dumnezeu ca din cauza unui vis să ajungi ca mine, la Direcția poliției.

Alpatov tăcea, cu capul în piept, cu desăvîrșire abătut. Multă vreme a stat nemișcat și cînd a început să se audă de sus un sforăit liniștit, și-a luat valijoara și a ieșit din vagon. Se întunecase ; trenul se apropia de-o stație oarecare, neînsemnată. Nu știa ce stație o fi, nu-l interesa nici măcar să se uite.

Coboară pur și simplu în întuneric și în necunoscut. Se întîmplă uneori ca omul să meargă singur, fără să bănuiască nimic și să constate deodată, la ultima răspîntie, că a pierdut trenul. Dar se întîmplă și altfel. Pe pămînt sîntem supuși unui tribunal teribil, unde apărător și acuzat este cînd sîngele, cînd mintea.

Treceau multe trenuri. Alpatov stătea pe bancă nehotărît. În sfîrșit, s-a apropiat ultimul, și el s-a ridicat...

Dinspre mlaștinele ce înconjurau stația se auzi un țipăt straniu. Un țipăt ce nu se putea reda prin cuvinte, nu semăna cu nimic, și puțini știu ce viețuitoare țipă atît de ciudat. Paznicul stației cunoștea acel țipăt și știa ce înseamnă : la începutul primăverii, iepurele țipă astfel în timpul nopții, cuprins de bucuria dragostei.

Era noapte pe pămînt. Luna lumina cu putere. Păsările recunoșteau în această strălucire a lunii sfîrșitul nopții și începutul luminii de dimineață, sau

poate se înșelau ? Începea cîntecul tainic al pădurii, asemănător cu murmurul liniștit, trist și blînd al unui izvor. Din toate părțile, sunete mîngîietoare înconjurau mica stație ca un cerc uriaș ; întregul orizont cînta.

— I-auzi cum cloncănesc cucoșii sălbatici, spuse cineva din întuneric, dar broaștele încă n-au început să iasă din baltă.

— Astăzi au să iasă toate, răspunse o voce de dincolo de terasament.

Cît de plăcute sînt aceste sunete. Unde le-am auzit ? Cine le cîntă ? Sunete cunoscute, dragi, uitate...

Și Alpatov își aminti cum pornise în copilărie cu barca să descopere țări uitate : ce noapte însuflețită a fost atunci, cîte păsări extraordinare zburau și ce miresme adiau dinspre mal ! Dar lucrul cel mai important s-a întîmplat după ce s-a întors la liceu : toți se amuzau și îi demonstrau că nu există nici un fel de țări uitate, că-i o iluzie și că elevii nu pot descoperi țări cu barca. Degeaba însă, cu toate aceste argumente, în adîncul sufletului i-a rămas încrederea deplină în dreptatea sa și convingerea că dacă s-ar apuca în alt chip de treabă, ar putea descoperi...

Și iată că acum nu are de cine să se teamă, nu are ce pierde, examenele înspăimîntătoare la gramatica latină mai apar doar în vis, și dacă ar părăsi pentru totdeauna gîndul logodnicei nu ar mai avea nevoie de nici o situație în societate. De ce acum n-ar trăi ca și cînd n-ar fi învățat nicăieri și n-ar fi realizat încă nimic ?

Ce-i asta ? Cîntă păsările ?

„Ia să mă duc mai aproape, să aflu".

Și Alpatov porni pe traverse, în partea de unde sunetele se auzeau mai puternic. Cu fiecare pas îi apărea tot mai clar în față călătoria din copilărie în țările uitate și-i creștea tot mai mult încrederea în sunetele dulci, apropiate, mîngîietoare.

— Cine-i ? strigă paznicul.

— Am coborît din tren, răspunse Alpatov.

— Încotro ?

Răspunse ca atunci în copilărie, cu aceleași cuvinte :

— Merg la moară. Se poate trece ?

Și de data asta reuși, ca și atunci. Paznicul răspunse :

— Se poate. Drumul încă mai ține.

Pentru Alpatov era ca și cînd la întrebarea paznicului : „Încotro ?“ el ar fi răspuns : „Merg să descopăr țări uitate“, și paznicul i-ar fi spus : „Se poate, țara cea uitată este aici alături“.

Merge înainte, sunetele sînt tot mai apropiate. Terasamentul coteşte în altă direcție. Merge pe drum înghețat. Încep tufișuri, apoi pădure și din nou tufișuri cu copaci rari și înalți, un teren mare dezghețat și iată, sunetele sînt foarte aproape și... deodată le recunoscu. Străbate locul dezghețat, pune piciorul pe zăpadă, se prăbușește și toate își iau zborul, cu bătăi de aripi. Se cufundase pînă la gît în apă ; se ridică și se comportă ca în călătoria de atunci, din copilărie. Își amintește de trunchiurile mari de brad cu vîrfuri totdeauna uscate. Pipăind, găsește un pin, rupe cîteva crengi, scoate din sac chibrituri, aprinde și se luminează înaintea lui un teren mare uscat. Focul se înfinge.

— Acum, aruncă toate pe foc !

Ard hîrtiile și trandafirii uscați, și șalul de mătase alb atît de frumos brodat...

— Trebuie să dai pe foc totul !

Lungă vreme nu se poate despărți de fotografie și o privește la lumina focului, sprijinindu-se de o tufă de ienupăr. De atîtea ori i s-a părut că această față dublă ascunde o vrăjitoare. Ce vrăjitoare, doar e fata iubită, fericirea...

Și aruncă fericirea pe foc.

Nu, în pădure focul nu-i la fel cu cel din cămin : este aproape același foc pe care, în lupta cea mare, l-a recunoscut strămoșul nostru în fulger. Nu-i joaca din cămin, este *însuși* focul, crunt și bun totodată. Iată acolo, în lumina roșie se arată niște coarne. Da, în pădure principiul răului nu-i literatură : dacă se

arată diavolul, se arată cu coarne, iar dacă apare Dumnezeu, atunci apare cu barbă...

Fericirea arde. Piciorul a alunecat. *Intelectualul* cade peste tufa de ienupăr și tufa îl ține, sprijinindu-l cu labele ei lățoase. Stă culcat pe spate ca într-un fotoliu, tufa rezistă. Se întoarce pe-o parte, e bine, îl ține solid. Vede cum se aprinde un capăt al mapei cu scrisorile ei. Închide ochii și adoarme.

Chemarea cocoșilor sălbateci

Locul dezghețat cu tufa de ienupăr se afla la marginea unui sat, în vîlceaua dinspre rîu. Aici în vechea rarişte, locuitorii culeseseră cîndva trei recolte și pe urmă părăsiseră arătura.

Temîndu-se parcă de o nouă luptă și alt pîrjol, pădurea înainta încet în locurile părăsite. În rarişte, pe vechea arătură, lîngă rîu, deasupra terenurilor mlăștinoase inaccesibile, chiar lîngă tufa de ienupăr, era locul unde își cîntau chemarea cocoșii sălbateci. Acolo, bătrînul vînător Ciurka își instala totdeauna coliba lui de primăvară.

Păsările, amăgite de strălucirea lunii care apunea, începuseră să zboare cu mult înainte de ceasul obișnuit al zorilor. Cînd luna se stinse, ele ar fi ațipit în așteptarea luminii dacă n-ar fi apărut omul, speriindu-le.

Prin somn, vînătorul Ciurka auzea cloncănitul cocoșilor sălbateci la vreme nepotrivită. Și pe el îl neliniștea lumina lunii ce apunea, ca și pe cocoșii sălbateci. De două ori bătrînul coborî de pe laviță, uitîndu-se pe ferestruică dacă nu-i timpul să plece la pus lațurile, și de fiecare dată intra dracul în el. De amîndouă dățile nora cea tînără, văduva Pașa, îl plesnise cu cociorva. Pînă la urmă, văzînd că n-o scoate la capăt, se sculă și ea, aprinse focul și se așeză la țesut.

Oare o fi vrut să-l aţîţe într-adins ? Se știe cum țes femeile tinere : bat spata cu brațele goale, săltîn-

du-şi sînii ca snopii în bătaia vîntului fierbinte, şi îşi sumecă poalele apăsînd pe bătător, încît pe bătrîn îl apucau năbădăile din cap pînă în picioare.

Ce-o fi făcut el acolo pe laviţă, ce i-o fi arătat... Cum şi-a aruncat nevestica într-acolo ochii ei strălucitori, negri ca smoala, parcă au izbucnit trăsnete şi fulgere şi s-a repezit la cuptor. A luat cociorva, a tras ceaunul, a turnat într-un căuş apă clocotită şi pleosc ! drept pe laviţă, în locul cu pricina.

— Na, ţine, blestematule ! Nu mă scoate din sărite !

Şi a zbughit-o afară, iar după ea, urlînd, s-a repezit şi Ciurka, cu puşca în mînă.

Se văicărea în cămară Avdotia Tarasovna, să nu cumva bătrînul să-i omoare fata iubită : atîta-i trebuie ! Dar Paşa se întoarse repede.

— Mămucă, de ce dormi în cămară ?

— Fată dragă, eu îţi vreau binele... Ei, parcă mult mai are de trăit ? Ţie au să-ţi rămînă toate...

— Mămucă, dumneata nici nu ştii că eu am dormit cu bărbatul numai trei nopţi, şi el nu s-a îndurat : sînt fată.

— Proasto, atunci e şi mai bine. Se cheamă că nu se amestecă sîngele înrudit.

— Da-i păcat, mămucă.

— Trebuie să-ţi fie milă de orice făptură ; că lor li-i greu să îndure. De străini, şi tot au milă muierile, iar de cel de-aproape, a arătat chiar Dumnezeu că trebuie să-ţi fie milă. Că tu te fereşti din mîndrie, asta-i pentru plăcerea ta, dar dacă ţi-i milă de-un om, împlineşti voia Domnului.

— Nu mămucă, eu socot altfel.

— Asta-i nenorocirea, fată, că acum voi toţi vreţi să trăiţi după capul vostru. Răposata lui nevastă, la fel, a vrut să facă după capul ei... şi nu l-a primit de blagoveştenie. Da popa nostru cel bătrîn a mustrat-o pentru asta : „Nu se cuvine să depărteze femeia pe bărbat, chiar şi de blagoveştenie. El va fi pedepsit, nu tu. Acu că tu nu l-ai primit, el a păcătuit şi pînă la moarte au să rîdă de el în sat".

Paşa zîmbi amintindu-şi cum rîd copiii din sat de Ciurka :

Ciurka paşte o viţea neroadă,
Şi viţeaua dă din coadă.

— Mamă, oare după aceea, mie, ca fată, n-are să-mi fie ruşine ?

— Păi ce, crezi că mie nu mi-i milă de tine ? Da ia spune, de la ce v-aţi luat ?

— Păi dînsul, de pe laviţă...

Paşa îi spuse mamei în şoaptă, la ureche, iar Avdotia Tarasovna, îşi pocni palmele, strigînd :

— Ia-n auzi, dulăul...

— Dar eu l-am opărit cu uncrop. Înseamnă că l-am vătămat de-al binelea.

Avdotia Tarasovna începu să rîdă.

— Iar dumneata mă sorteşti lui...

— Of ! Nu pricepi, şi pace... Eu ţi-am dorit doar binele : după el ne rămîne nouă tot ce are. Şi dinspre partea cealaltă, să n-ai nici o grijă, pentru ei uncropul e cum ai zvîrli un ou în perete : alunecă la vale. De altceva mă tem eu : să nu se fi mîniat de istov şi să ia de ciudă vreo babă de nevastă, iar pe noi să ne izgonească. De alta să nu-ţi faci griji... Cum ai scăpat de el ?

— Strălucea luna tare şi el fugea după mine cu puşca, deodată luna a intrat în nouri, s-a făcut întuneric, eu m-am pitit în şanţ, el a sărit peste şanţ şi a luat-o la goană în pădure.

— Slavă ţie, Doamne, bine c-a apus luna ! Ei, du-te acuma şi te culcă, n-avea grijă, îi trece : o să vină ca un mieluşel. Să se înveţe şi ei minte, aşa-i bine, aşa le trebuie !

Şi Avdotia Tarasovna rîdea veselă, tot spunînd :

— Auzi, dulăul ! Auzi, dulăul ! Ei, bine i-ai făcut, aşa-i trebuie !

În pădure, Ciurka îşi veni în fire ; multă vreme înjură, scărpinîndu-şi ceafa, apoi sorbi apă rece din

baltă și se dezmetici de-a binelea. Mormăi numai : „Afurisită muiere !“ și amînînd răfuiala pînă dimineață, plecă la coliba din rarişte.

Cel mai rău lucru pentru vînători este să aibă de-a face cît de cît cu femeile în timpul nopții, înainte de vînătoare. Niciodată nu le merge bine. Încă nu i se mai întîmplase lui Ciurka să nu nimerească coliba în timpul nopții. De data asta, ca un făcut, a dat necazul peste el : undeva, mai la o parte, probabil dincolo de colibă, furios cum era, s-a împiedecat și a intrat în noroi pînă la genunchi, într-un buruieniș, necosit din vara trecută. Și cînd a păşit mai departe, altă nenorocire și mai mare : s-a auzit din senin behăit de berbece.

— Iaca a zburat berbecul lui Dumnezeu ; de-acum încep să cînte și cocoșii sălbateci ; dacă nu nimeresc acum la colibă, s-a dus vînătoarea. Ih, muieri, muieri ! Îți fi voi dulci, dar să vă ia dracul !

Încercă leacul băbesc obișnuit la vînătoare : își trase jos pantalonii și se spălă cu apă rece, apoi se urcă într-un copac, își făcu cruce, se uită în jur și îndată observă în rîpă vîrful stejarului cu nouă ramuri, inundat de apă. Cum îl văzu, îndată i se lămuri totul și ajunse la colibă, cum ar fi mers acasă.

Aşternu pe jos cetină, astupă niște crăpături, se aşeză, începu să tragă cu urechea, și iată din nou i se năzări ceva : cu toate că acolo-i capătul rariştei, undeva doarme un om, că nu se află în pădure o fiară care să sforăie și să horcăie aşa răsunător. Numai că-i un om ! Dar cum a putut ajunge aici un om noaptea, prin apele de primăvară revărsate ? Sau vreo fiară nemaivăzută a fost gonită și a adormit, sleită de puteri !

Trase cu urechea. Nu, nu există pe lume asemenea fiare care să sforăie hohotind.

— O fi vreo maimuță, îi trecu lui Ciurka prin minte.

În vremea asta se arătă iar luna.

— Iar ne păcălești, se răsti Ciurka la lună. Dacă luminezi, măcar stai pe loc !

La lumina lunii, vînătorul cercetă cu privirea toată rariștea și se încredință că maimuța doarme chiar în tufa de ienupăr.

Oare să-și încerce norocul ?

Și se pregăti să se apropie tîrîș, dar în noaptea asta n-avea noroc ! Cum ieși din colibă, trr-oo-sc ! trosni ceva sub piciorul lui. Maimuța încetă să mai sforăie. Ciurka se tîrî binișor îndărăt și intră iar în colibă.

Nemișcat, începu să aștepte pînă va începe iar sforăitul.

Răsună un țipăt ciudat. Un țipăt care nu poate fi redat prin cuvinte, nu seamănă cu nimic și puțini oameni pot spune care viețuitoare din pădure țipă atît de straniu. Ciurka știa perfect : așa își strigă iepurele, la începutul primăverii, bucuria dragostei.

Iepurele ieși în luminiș, chiar lîngă tufa de ienupăr. După el ieși al doilea, al treilea, al patrulea... Veneau, ca niște actori ai pădurii, la reprezentația lor obișnuită pe lună, și fără îndoială că pentru această reprezentație se ridica prima ceață dinspre malul rîpos al rîului.

Acolo, în ceață s-a furișat și roșcata vulpe ; scoțîndu-și botul din tufiș, s-a pregătit să asiste la reprezentația iepurească.

Din tufa de ienupăr, printre crengi, privește oaspetele ciudat al pădurii, iar din colibă, Ciurka, mare amator de asemenea spectacole.

Se pare că de data asta iepurii jucau scene de smerenie creștină : unul a sărit în mijlocul luminișului și-i arde altuia o labă. Acesta s-a așezat pe labele dinapoi, întinzîndu-i și celălalt obraz. Agresorul s-a răzgîndit, s-a așezat și el pe labele dinapoi cerînd iertare. Stau așa o vreme, pînă ce iepurele cel blînd începe să se plictisească fără dușman. Îl privește lung pe pocăit și harști ! pe un obraz, harști ! pe celălalt. Agresorul îndură cu răbdare. Dintr-o dată apare între ei iepuroaica și iepurele cel blînd se repede la ea. Asta n-o mai poate răbda agresorul și începe cu atîta violență să-l burdușească și pentru asta și pentru ce-a

fost înainte, încît iepurele cel blînd, care abia începuse să năpîrlească, din alb se face cenușiu într-o clipă. Iar iepuroaica cea mare stă și așteaptă să se termine încăierarea, ca să se poată împerechea cu careva : cu cel blînd, ori cu agresorul, n-o interesează ; acum îi e totuna. Dar iată că un iepuraș de toamnă, mititel și șchiop, încearcă să se așeze lîngă iepuroaică. Toți sar și încep să-l snopească în bătaie pe iepurașul mic și șchiop ; el e vinovat de toate păcatele neamului iepuresc și chiar dacă nu-i vinovat, trebuie să ia vina asupra-și și să îndure.

Vulpea, jivina roșie, se apropie tot mai mult, ascunzîndu-se în prima ceață din acest an, se tîrăște cu băgare de seamă și deodată, hop ! Iepurii o iau la fugă care încotro : numai iepurașul șchiop nu poate sări mai departe de malul înalt al văgăunii, acoperit de ierburi din anul trecut și imortele veșnic uscate. Rămîne acolo nemișcat, privind în față fiara roșie ; și, minune ! fiara nu se mai tîrăște, ci surprinsă, înaintează încet, cu mare teamă, legănîndu-se cînd pe-o labă, cînd pe alta.

Iepurele o privește.

Fiara roșie se apropie, așteptînd să se întîmple ca de obicei : el să fugă, ea să-l înșface. Orice viețuitoare se teme de moarte, deci negreșit va fugi.

Dar nu, nu fuge, privește moartea drept în față.

Fiara roșie îl miroase și el continuă s-o privească.

Se vede că iepurașul a murit de frică.

Roșcata fuge cu coada între picioare.

Jos, lîngă rîu, se adună ceților lunii, desăvîrșind taina izbînzii morții. Dar ceților se înșală : iepurașul a suferit prea mult în viață, gonit de oameni și de cîini, de vulpi și de cucuvele ; n-are timp de taine.

Sare din loc, se așează pe lăbuțele dinapoi și se spală ; a păcălit fiara roșie. Se adună și toți ceilalți actori și începe a doua reprezentație.

Cel culcat în tufa de ienupăr are impresia că iepurii îl înfățișează pe el însuși. Iată acum apare în poiană ea, înconjurată de toți admiratorii. Toți sînt oameni de vază, eleganți, cu gambete. Ea se apropie

de fostul logodnic, culcat acum în tufa de ienupăr și întreabă cu vocea unei păsărele călătoare :

„Recunoști această scenă ?“ „Da, o știu“, răspunde el, dar nu el cel de-acum, ci altcineva desprins de dînsul, un om desăvîrșit, practic, elegant, care povestește primului său eu că și-a făcut o *situație* foarte bună, s-a însurat și iată rezultatul : s-au ivit curtezanii, cu soția nu rămîne singur mai niciodată, de altfel este și foarte ocupat și așa se întîmplă cu toți : el reușește perfect în toate și asta îi dă satisfacție deplină.

— Oare sînt eu într-adevăr ? se gîndește cel ce stă culcat în tufiș, nu cumva am și murit ?

Privește la iepurașii cu „gambetă“ atent și cu simpatie, compătimindu-i din tot sufletul. Sărmanii !

Și pentru faptul că el poate compătimi, iubi și ierta tot ce e mort, ea îi vorbește în cele din urmă cu vocea ei adevărată, de odinioară.

— Fii liniștit, crede-mă că iepurii nu vor juca povestea ta pînă la sfîrșit pentru că ți-am dăruit ce aveam mai bun și tu îl vei transpune în viață, învingînd, cu întreaga primăvară, lanțul lui Kașcei.

Deodată iepurii se speriară grozav de umbra unei cucuvele în zbor. Toți se năpustiră în salturi enorme, care încotro, și cînd ajunseră la o oarecare distanță, se așezară pe labele dinapoi să vadă ce face cucuveaua : cucuveaua stă pe un brad, ca o stană de piatră și fi-lo-zo-fează... Afurisită filozofie ! Iepurii fugiră în pădure.

Ciurka privise și el cu mare plăcere reprezentația iepurească și dacă nu i-ar fi fost gîndul la maimuțoi, n-ar fi lăsat să-i scape vulpea, chiar așa năpîrlită cum era ; n-ar fi cruțat cartușele, dar dorise tare mult să vadă la lumină cum arată maimuța și nu voise s-o sperie cu împușcătura.

O găinușă de baltă șuieră ascuțit. Asta niciodată nu se înșală. Îi răspunde clar, cu hohot de vrăjitoare, potîrnichea albă. Și în sfîrșit, bătrînul cocoș sălbatic

își începe tainicele lui descîntece împotriva întunericului, în trei tonuri : *ciu, fî, și.*

Ciurka a uitat de maimuțoi, își ia răsuflet, își umflă pieptul și, ca și cocoșul sălbatic, șuieră descîntecul întunericului : *ciu, fî, și.*

Cocoșul sălbatic se mută din copac și zboară să lupte cu rivalul. Cu o bătaie puternică din aripi, cade chiar lîngă coliba lui Ciurka, repetîndu-și șuierăturile : *ciu, fî, și...*

La aceste descîntece ale întunericului începe să se ridice cîte puțin acoperămîntul cenușiu dinspre răsărit, dar nimeni nu poate încă ști ce fel de dimineață va urma.

Păsările se grăbesc spre luminiș, se așază în copaci, privesc cocoșul și apoi se coboară pe locul „bătăii". Dar perdeaua cenușie s-a mai ridicat încă și acum trebuie să se grăbească : sărbătoarea începuse. Atunci, așezîndu-se cu fața spre zarea luminată, cocoșul își înalță coada în formă de liră, și-și aplecă capul spre pămînt. Creasta i se înroșește ca o floare de foc, aripile îi freamătă pătimaș și astfel își pornește serenada. Cîntă și se rotește ca un astru ceresc, ca întregul univers, și trece porțile sfinte ca un preot, cu lira ridicată și floarea de foc lăsată pînă la pămînt. Cocoșii mai tineri fac la fel, serenadele lor se contopesc și acest cor al lor, întru slava pămîntului ce înflorește sub soare, umple sufletele oamenilor, care întîmplător nu dorm, de nostalgie după o patrie adevărată în vreo oarecare țară uitată.

— Iată deci, înțelege omul culcat în tufa de ienupăr, iată unde este patria mea ; nu mai sînt singur.

Și în lumina care crește, începe, cu răsuflarea oprită, să recunoască și să descopere tot ce se afla în țara uitată.

Se părea că dimineața fusese hărăzită slăvirii soarelui fierbinte ; fîlfîindu-și aripile imense, apucase și cocorul să strige : „Să fie lumină !" cînd deodată, în locul razelor de soare, se arătară grămezi de corăbii albastre, întunecînd fîșia de lumină. Ca niște plete

lungi, un văl cenușiu coborî asupra strălucirii răsăritului, hotărînd planul zilei de astăzi : va fi o zi cenușie, caldă, minunată pentru migrația păsărilor, pentru însufleţirea scoarţei, pentru mișcarea sevei în mesteacăn, pentru spălarea rădăcioarelor semănăturilor de toamnă ; pentru toate acestea era nevoie de o zi atît de gospodărește chibzuită.

Kvoh ! Kvoh ! Kvoh ! începu să cotcodăcească o găinușă sălbatică.

Cavalerii cîntăreți își încetară serenada. Ajunge ! Ea i-a auzit, e pe-aici pe aproape, ajunge ! sînt gata acum să-și dea viața pentru ea. Pentru ultima dată aruncă întunericului descîntecul lor și făcînd un salt se avîntă în luptă pentru Doamna Prea-Frumoasă.

Kvoh ! Kvoh ! îi imploră găinușa.

Nimeni n-o mai ascultă. Ea iese din tufiș chiar în cîmpul de luptă al cocoșilor și, pierzîndu-și orice rușine, îl cheamă pe fiecare după ea. Dar cocoșii îi întorc spatele : doar nu-i decît o găină cenușie, iar ei se luptă pentru a lor Doamnă Prea-Frumoasă.

— Am avut dreptate, șoptește omul din tufa de ienupăr, nu sînt singurul. Iată de unde s-a pornit.

Ea imploră viața, iar ei își însîngerează veștmîntul de nuntă. În luptă pentru ce-i inaccesibil și etern, sînt gata să moară. Iar ea dorește să se așeze la clocit și să păstreze pe pămînt viața neamului cocoșesc.

— Și cu noi a fost la fel ! se uimește tot mai mult cel ce stă în tufa de ienupăr. Nu sînt un om oarecare, am renunțat la fericirea mea măruntă, pentru o cauză mare.

Aproape de locul bătăii cocoșilor stă în tufiș un cocoș negru care nu poate arunca descîntecul întunericului în cele trei părți ale zării : strigă *ciu* și îndată se înăbușă. Are la încheietura aripii un punct slab și nu poate lupta pentru Doamna Prea-Frumoasă. Dar găinușa cenușie singură se oferă, ea aleargă la el în tufiș. E ridicol, prostește să te bați pentru Doamna Prea-Frumoasă. El își ia găinușa și fuge cu ea mai departe, în tufișurile sălbatice.

— Dar așa ceva poate face oricare dintre cei mari și puternici, șoptea, gîndindu-se la toate, cel ce stătea în tufa de ienupăr. Și eu pot, oricînd. Cine a spus că femelele sînt ale celor puternici ? De fapt le cucerește cel viclean, care știe să calculeze și încearcă...

— Deci acesta a fost cîntecul meu ! exclamă cu voce tare cel culcat în tufa de ienupăr, ridicîndu-se din culcușul lui aspru.

Dar Ciurka, neluîndu-și privirea de la tufă, îl ține de mult în cătarea puștii. Pentru el a vîrît pe țeavă un plumb mare de urs.

— Să-l ia dracu de cloncănit ! șoptește Ciurka și se tîrăște spre tufiș.

În așa măsură se înfierbîntaseră cocoșii că nici unul nu bagă de seamă pe cel ce se tîrăște : un moșneag înspăimîntător, fără căciulă, cu părul vîlvoi, c-o barbă căruntă pînă la pămînt.

— Dar asta-i o gorilă adevărată ! spuse cel din tufiș ridicînd capul.

Cocoșii se împrăștiară cît ai clipi din ochi.

Gorila se opri în loc.

Maimuțoiul avea șapcă și din tufiș i se vedea o cizmă.

Ciurka își veni în fire și se ridică în picioare.

Cel din tufiș se așează jos.

Între ei, o păsărică de pe alte meleaguri zbura ca și cum și-ar fi adunat acum ultimele puteri : se înălța, cădea, se ridica din nou, mereu, mereu, înainte, după ea încă una și încă una...

Recunoscîndu-și entuziasmat prietenii de departe, din copilărie, Alpatov privea păsărelele ; numărase mai mult de o sută, cînd fiara tîrîtoare întrebă cu glas uimit :

— Ce faci acolo ?

— Trec niște păsărele...

— Păi zboară viorelele.

— Viorelele nu-s păsări, ci flori...

— Cîteodată sînt flori, cîteodată păsărele.

— De ce n-ai tras ? Au fost cocoși sălbatici, au venit iepuri, o vulpe...

Amintindu-și de vînatul pierdut, Ciurka își veni deplin în fire.

— Da tu ce ? ești prost, sau cum să te socotesc ? de unde-ai răsărit ?

— Am plecat din oraș, caut de lucru, și m-am rătăcit. Știu să extrag melasă și dohot.

— Ce fel de dohot ?

— De oricare, și melasă, tot ce-i dulce ori amar. Știu să vopsesc stămburi.

— Stămburi ! De vînat, vînezi ?

— Nu. În copilărie îmi plăcea grozav, dar acuma cred c-am uitat să și trag, Ia dă-mi puşca repede, să încerc. Uite colo zboară niște rațe.

Alpatov luă puşca și trase. Ca un copil, bătrînul Ciurka se repezi după rața căzută și cum se întîmplă totdeauna vînătorilor, se simți îndrăgostit deodată de tovarăș, și-i spuse vesel :

— Halal, frățioare, văd că nu înșiri minciuni, sigur că poți trage și dohot. Ia te uită ! Eu îl întreb dacă știe să vîneze, și el — „în copilărie !" — și cînd colo, a doborît rața din zbor. Mai era unul la noi la răfinărie, un administrator, tot țintaș, îl chema Ivan Semienîci, n-ai auzit de el ?

— Ivan Semienîci ? Nu. Poate Ivan Evdokimîci ?

— De de unde ! Ivan Semienîci. Da ce mutră avea, și uite așa un bot !

— Ce fel de bot ?

— Un bot ca al tău, frățioare, întocmai la fel ca tine.

Păsări mici zburau mereu pe sus ; codobaturi săreau de pe un mușuroi pe altul, legănîndu-și cozile lungi, cintezoi veseli țopăiau, ciripind scurt, în fiecare copac fluiera cîte o mierlă ori cîte un graur umflîndu-și penele.

— Cum stai cu muierile ?

— Cum adică ?

— Te plac muierile ?

— Ei, iaca acum despre ce-ai ajuns să vorbești ! N-am apucat să-ți spun că știu să fac vodcă.

— Vodcă ! Ei, frățioare, de-acum nu mai pleci de la noi. Chiar mîne mergem peste rîu la fabrică, acolo au să te acopere cu aur. Are să-ți meargă bine, la noi toată lumea moare după vodcă.

— Fericit om mai ești !

— Păi cum să nu fiu ? Pînă acum trei neveste cu cununie am istovit, că pe cele fără cununie n-am stat să le număr. Dar fericirea asta, ca să te iubească femeile o poate avea oricine. Dacă vrei, te învăț și pe tine.

— Cum așa ?

— Foarte ușor : uite, vezi, sub apă acum iarba face bășici, — asta înseamnă că broaștele s-au trezit. Încet-încet, pămîntul se încălzește, se ridică abur, și broaștele se suie una pe alta ; asta îți trebuie și ție... și ești fericit.

Ultimele cuvinte le-a auzit și alt om care, suit într-un brad, asculta zumzetul albinelor ce iernau într-o scorbură.

— Fericirea asta, grăi el, dîndu-se jos din brad, vine din aerul cald de primăvară.

Nici omul acela nu era tînăr ; barba îi acoperea toată fața, de nu i se mai vedeau decît ochii și nasul.

— Tăbăcarii noștri cresc și albine, îi spuse Ciurka lui Alpatov ; ăsta e moș Grigori, căpetenia lor.

Moș Grigori îl salută pe Alpatov, înclinîndu-se. Ciurka porni să povestească toate de la început, cum auzise un sforăit în tufișul de ienupăr, cum s-a apropiat pe furiș, și cum au început să vorbească amîndoi despre muieri, și el i-a dat un sfat bun...

— Fericirea asta, repetă moș Grigori, vine din aerul cald de primăvară. Musca, rîma și toate lighioanele de baltă, nu mor de ger, ci numai atîpesc și cum dă aerul cald de primăvară, încep iar să foșgăie : n-au moarte. Iar albinele și furnicile mor ca și oamenii ; muncesc și mor.

— Prietene, continuă Grigori, apucîndu-l pe Alpatov de mînecă, după ce mi-a murit nevasta, grijile mele s-au înmulțit, în loc să scadă. Pieile, calul, vaca, oile, toate-s la fel ; și nu mai sîntem doi, am rămas de unul singur. Numai că înainte, cînd veneam acasă, nu mai scăpam de gura muierii. Iar acum... liniște ! Am prins slăbiciune pentru albine, am început să cuget și să pricep lumea. De toate mă minunez acum și mulțumesc Celui de sus pentru viața pe care-o am.

Grigori coborî vocea :

— Iar de păcatele trupului, nu mai vreau să știu.

Auzind ultimele cuvinte, Ciurka îngînă căscînd :

— Păi da, voi sînteți tăbăcari, la voi în izbă e miros greu toată vremea ; ei, dar noi vînătorii care trăim pe-afară, la aer...

Ciurka nu apucă să-și încheie vorba : exclamă deodată :

— Ia priviți : a pornit apa la vale !

Numai atîta putuse observa Ciurka : rîul pornise încet. Dar curînd începu freamăt, scîrțiit, trosnete, și sloiurile porniră încălecînd unele peste altele. Undeva, peste rîu, începu să bată clopotul și oamenii dădură năvală, ca la biserică la liturghie, să vadă cum plutesc sloiurile la vale. Toți se uitau la Alpatov cu mirare, iar Ciurka povestea tuturor cum acel om înnoptase în pădure, și că nu-i un om oarecare : știe să scoată dohot curat și vodcă și melasă...

Deodată, pe unul din sloiurile plutitoare văzură o vacă. Atunci toți uitară de Alpatov și se repeziră s-o scape. După aceea apăru un pod plutitor, încărcat cu lucruri. Urmăriră și podul. Mai trecu, dus de sloiuri un hambar...

Alpatov vedea pe gheață altceva : vedea pe Albă ca Zăpada și, după ea pe craiul Berindei, în sloiurile murdare, plutind unul după altul, vedea verigile lanțului sfărîmat al lui Kașcei, și auzea pe marele maistru al transformării florilor, spunîndu-i :

— Prietene, pămîntul meu e plin de flori și străbătut de o potecă șerpuitoare, ca și cînd lunca înmiresmată nu ar avea sfîrșit. Pășesc îndrăgostit de

această lume, căci știu că după fiecare iarnă, oricît de aspră, vine negreșit primăvara, care-i a noastră, este lumină, este zi, iar crucea e noaptea singuratică, iarna vieții. Sînt artist și slujesc frumuseții în așa fel, încît însuși Dumnezeul îndurerat, scăldat în sudoare însîngerată imploră : „Depărtează de la mine paharul acesta !“ Mi-i hărăzit să înfrumusețez calea noastră, pentru ca cei nefericiți să-și uite crucea iernii și să aștepte o nouă primăvară.

Veriga a unsprezecea

Arta ca mod de comportare

Postfață

AICI SE ÎNCHEIE ROMANUL AUTOBIOgrafic *Lanțul vrăjit*.

Și nu s-a încheiat pentru că autorul ar fi epuizat conținutul propriei sale vieți, ci mai curînd dimpotrivă, s-a încheiat tinerețea lui Alpatov și a început o viață nouă : adevărul vechi s-a ciocnit cu cel nou și lupta s-a dezlănțuit. Îi era cu neputință să scrie despre sine : să scrie un roman autobiografic în acei ani cînd toate valorile vieții erau supuse reconsiderării.

În timp ce toate de pe lume făceau obiectul unei analize critice, apăreau mereu cărțile noastre care de asemeni erau revizuite împreună cu celelalte valori culturale. Astfel și cartea mea a ajuns la judecata cititorilor.

Mi se scria : „Ce s-a întîmplat mai departe cu eroul dumneavoastră Alpatov, cînd a ajuns în locurile natale și s-a retras în sînul naturii ? Și ce fel de „natură" ? Era un loc de manifestare a forțelor creatoare, sau locul de refugiu personal pentru a scăpa de cerințele noi ale vieții ?"

Am primit multe scrisori de felul acesta și multă vreme nu le-am putut înțelege. Mi se părea că din moment ce Alpatov a ajuns în mijlocul poporului, înconjurat de natura pe care o iubea, e indiferent ce a devenit și prin ce activitate creatoare va sluji poporul : agronom, specialist în turbă, ori scriitor, ce importanță avea ? După părerea mea, fiecare om este înzestrat cu

un anumit talent. Noua societate trebuie să fie astfel organizată încît fiecare să participe cu talentul său. Un astfel de om viu, întreg, a devenit și Alpatov cînd, în sfîrșit, căutîndu-și o activitate potrivită, după multe încercări, a găsit-o întorcîndu-se în patrie.

În acest fel am răspuns cititorilor, dar ei nu s-au liniștit.

„Iubite scriitor, îmi răspundeau, la noi nimeni nu știe exact ce înseamnă „natură". Întrebați pe oricine și fiecare va răspunde în felul său, începînd cu vilegiaturistul și terminînd cu tăietorul de lemne. Presupunem că pentru dumneavoastră natura este locul de întîlnire cu însăși creația vieții și a întregii dumneavoastră comportări. Citind viața lui Alpatov, ni s-a părut că o povestiți tocmai pentru a vă continua eforturile în lupta cu lanțul lui Kașcei care întemnițează întreaga omenire în năzuința egoistă a simțului proprietății. Avem nevoie de un final, de o verigă, care să ne arate calea. Chiar dacă Alpatov nu reușește pe calea lui personală să sfărîme lanțul lui Kașcei, noi trebuie să știm ce a devenit Alpatov în lupta lui inegală : aflîndu-i greșeala, vom deveni noi înșine mai puternici.

Poate că, după cum lăsați să se înțeleagă, eroul dumneavoastră a înlocuit pasiunea sa absolută pentru o fată aproape necunoscută cu creația, și astfel viața sa devine un exemplu bun ?

De ce nu scrieți finalul absolut necesar ?"

Au trecut treizeci de ani de la apariția romanului și de la acel schimb de scrisori cu cititorii. La acești treizeci trebuie adăugați cel puțin încă douăzeci pentru a coincide cu momentul cînd Alpatov s-a întors din Germania și „s-a retras în sînul naturii".

Deci asta s-a petrecut acum cincizeci de ani și în această primă jumătate de secol au avut loc prefaceri atît de mari în lume, încît continuarea romanului pînă în zilele noastre a fost evident, imposibilă.

Totuși, după cincizeci de ani, mi-au devenit clare multe, foarte multe dintre lucrurile pentru care a luptat Alpatov și cărora el nu le-a găsit soluția.

Uneori, mi se pare chiar că am sfărâmat lanțul întemnițării mele și, ieșind la lumină, atît de mult m-am bucurat de viața descoperită, încît această bucurie mi-a ajuns pentru jumătatea mea de secol de viață conștientă, pe care am transformat-o, din proprie voință, în activitate creatoare.

Cum să mă încumet, la cei optzeci de ani ai mei, să mai scriu romanul pînă la sfîrșit ! Totuși, mi se pare posibil să povestesc aici cum a devenit Alpatov scriitor, după ce „s-a retras în mijlocul naturii".

Despre ideea care îmi luminează în prezent viața — despre artă ca mod de comportare creatoare — voi scrie neapărat o carte separată.

Chiar acum, înainte de-a povesti cum am devenit scriitor, vă voi împărtăși unele idei din această viitoare carte a mea.

Oglinda naturii

E ușor de spus „viața mea", dar încearcă s-o descrii dacă ai trăit-o de la 1873 ! Consider că viața mea grea a fost o mare fericire și aș vrea să vorbesc numai despre asta.

Trăiesc milioane și milioane de oameni și nimeni nu le cere să-și descrie viața ; iar tu cine ești ca să vorbești despre tine ca despre cine știe ce raritate ?

La această întrebare a conștiinței mele, eu răspund astfel :

— Orice ființă vorbește despre sine nu numai prin cuvinte, ci și prin felul cum se comportă.

Încercați să vă pitiți în pădure, pînă cînd viețuitoarele vor înceta să se teamă și vor începe să se apropie. Atunci nu numai vreun oarecare arici, sau vreo veveriță obișnuită vor vorbi pe limba lor, dar și printre arici va apare unul deosebit și printre veverițe, una neobișnuită. Apare una albă, alta albastră, ori un sticlete cu o pată colorată pe ceafă și astfel în-

cetul cu încetul te familiarizezi cu procesul transformărilor.

Dacă pătrunzi în viața naturii, înțelegi firea viețuitoarelor după comportarea fiecăreia în parte și poți vorbi oamenilor despre ele prin cuvinte.

Astfel mi-a revenit sarcina să exprim comportarea viețuitoarelor prin cuvinte și iată de ce, milioane de oameni trăiesc și nu li se cere să-și descrie viața, dar mie mi se cere.

Dintre vechii scriitori, Griboedov a spus minunat: „Scriu cum trăiesc, și trăiesc cum scriu".

Acesta este și idealul meu: creația literară să fie în armonie cu viața mea.

Am impresia că această armonie între forma literară și viața mea am atins-o mai ales în scrierile de mici proporții, care au ajuns în crestomațiile pentru copii.

Scriu asemenea lucruri pentru că se scriu repede și n-ai timp să născocești ceva de prisos și ireal. Sînt pagini pure ca și copiii și pe lîngă copii le citesc și adulții, care au păstrat în ei pe copilul de altădată.

Mi se pare că aceste jucării ale mele trăiesc ca veveriţele în brazi și cu toate că sînt produse literare, au o comportare a lor bine definită, ca orice făptură vie. Mi-ar plăcea să cred că, deși făcute de mîna omului, ele trăiesc printre sute de mii de oameni, ca niște viețuitoare ale naturii.

Aici îți pui întrebarea: „Cum trebuie oare să fii tu însuți, tu care ești în stare creezi făpturi aproape vii, ba uneori mai reușite decît multe dintre ființele vii?

Dacă privești cercurile anuale ale lemnului din trunchiurile copacilor, ori te uiți cu o lupă la nervurile unei frunze verzi, observi cu surprindere că nimic nu se repetă. Nu seamănă una cu alta, dar împreună fac același lucru: îngroașă trunchiul și se înalță spre soare tot mai sus și mai sus.

Pentru oricine devine evident că în natură mișcarea este o lege fixă a tuturor viețuitoarelor, iar o altă lege a ființelor vii este ca fiecare să se dezvolte

în felul său, cu alte cuvinte, să aibă o comportare absolut proprie.

Și eu însumi, indiferent ce sînt, scriitor sau agronom, trebuie să am, — și negreșit că am — ceva propriu, unic, nemaiîntîlnit pe lume. Asta aș vrea să descopăr, să păstrez și să înțeleg.

În tinerețe se întîmpla să discut și să lupt numai pentru că ideea pe care o susțineam, nu era a mea. Iar celălalt care se certa cu mine, susținea tot o idee care aparținea altcuiva.

Acum însă am ideile mele proprii și departe de mine intenția de a le impune. Sincer vorbind, mi le expun numai pentru a mă înțelege mai adînc pe mine însumi.

Chiar și acum, nu scriu pentru a începe o dispută. Acum, potrivit obiceiului meu, privesc într-o oglindă curată, numită „natură" și studiez cum propriile mele sentimente și idei se arată în această oglindă. Milioane și milioane de făpturi de toate felurile se oglindesc în ea, fiecare în felul său. Ele se străduiesc să se manifeste prin urlet, șuierat, nechezat, lătrat, ciripit.

Atunci, dacă toate vor să se exprime pe sine în felul lor, de ce eu, care mi-am pus întreaga viață în slujba cuvîntului, să păstrez tăcere ?

Mărturisire grea

Faptele urîte sînt obișnuite și nenumărate, ca insectele mici, iar cele bune, prețuite de toți, presupun neapărat, pentru afirmarea lor, ieșirea în scenă a personalității, a eroului însuși. Ele cer nu numai să te exprimi prin cuvinte, ci să apari în prim plan ca toți să audă și să vadă nu numai cuvinte, ci și fapte. Și toți să spună „Iată un om de ispravă ! Adevărul e de partea lui".

Dar cine se poate manifesta astfel ?

Iată de ce, dacă te apuci să-ți deschizi sufletul într-o autobiografie, e mult mai ușor să-ți dai în vileag

păcatele, cum făcea Rousseau, decît virtuțile, cum aș vrea să fac eu însumi.

La o vîrstă atît de înaintată ca a mea, e firesc ca un scriitor să simtă nevoia să verifice sincer în ce privință coincid cuvintele cu comportarea sa, și în ce privință se contrazic.

Deci nu vom interpreta că omul scrie despre sine din vanitate sau se ascunde sub masca unei false modestii. Spun dinainte că aș vrea din tot sufletul ca biografia mea să dovedească : am trăit, cum am scris, și am scris, cum am trăit.

Nota cea mai mare

În străvechiul nostru liceu, nota la purtare nu putea fi decît cinci — nota cea mai mare. Orice alte note aveau o denumire generală : „bilet de exmatriculare", cu care erai eliminat din liceu.

Oricît mi-a fost de nesuferit vechiul liceu, am păstrat unitatea supremă a notei la purtare, drept singura posibilă pentru mine și o înțeleg așa cum omul antic înțelegea noțiunea de primogenitură.

Poate se potrivește chiar și comparația dintre primogenitura antică și nevoia noastră actuală de a fi o personalitate. Acolo era vorba de întîietate în cadrul unei familii, dincoace, fiecăruia i se deschide posibilitatea de a fi primul în mediul său.

Chiar dacă am stat destul la carceră, nota la purtare, pînă am fost eliminat, a rămas cea mai mare, necompromisă și, dacă vreți, nepătată.

Această notă nepătată se păstrează pînă astăzi în sufletul meu și poate că de asta am convingerea că în operele de artă bună, există o cale tainică de conduită.

Știu foarte bine că dacă aș vorbi cu voce tare printre poeți și artiști despre conduită, ar rîde cu toții. Știu asta și țin pentru mine gîndul că în orice creație de artă există o comportare creatoare adevărată. Și însuși acest gînd al meu ascuns, înseamnă că știu ceva

în această privință. Mai mult! De cîțiva ani am început să fiu atras irezistibil să vorbesc oamenilor despre ceea ce tăinuiesc.

Mai mult chiar: se întîmplă să-mi mărturisesc gîndurile, dar totdeauna o voce misterioasă îmi reproșează: nu cumva această manifestare este un semn al bătrîneții? N-ar fi mai bine ca a doua oară să nu mă adresez direct cititorului, ci să fac un nou efort și să scriu o nouă operă în formă literară? Pînă acuma am ascultat de această voce și noul efort l-am înțeles tocmai ca un mod de comportare: de a păstra în sine ideea, și a o exprima în imagini.

Exemple pentru asemenea efort aș putea da multe, dar cel mai des îmi vin în minte amintirile despre un pescar.

Pescarul norocos

Cu multă rezervă, cred despre mine, dar nu vorbesc nimănui despre asta, că sînt un scriitor adevărat și uneori înțeleg prin asta o mare fericire. Pentru mine nimic nu-i mai rău pe lume decît izolarea spirituală; odată cu activitatea mea preferată, înțeleg să fiu totdeauna în societatea celor mai buni oameni.

De fapt asta este adevărata fericire: muncind să fii totdeauna în societatea celor mai buni oameni. Cum mă poticnesc în vreo privință, chem pe unul dintre marii mei prieteni, care mă ajută. Iar dorința cea mai fierbinte, despre care vreau să vorbesc o găsesc din nou în cuvintele lui Griboedov: „Scriu, cum trăiesc și trăiesc cum scriu".

De fapt acum, mai mult ca orice, doresc să scriu o carte care să înfățișeze absolut sincer propria mea viață ca mod de comportare a unui artist și, în același timp, să fie o operă literară.

Cum să fac?

Chibzuind la acest lucru, mi-am amintit din pribegiile mele despre un pescar care scosese din iaz o

ştiucă enormă şi trecea cu ea prin sat. Capul acelei ştiuci ajungea mai sus de umărul pescarului iar coada peştelui, cu toate că omul era foarte înalt, se tîra pe pămînt, stîrnind praful.

— Ia te uită ce noroc pe el ! spuneau oamenii din sat.

Aşa a fost şi cu mine, cînd am început să scriu povestiri vînătoreşti, tot aşa se spunea :

— Ia te uită ce talent !

Şi eu mă gîndeam şi iar mă gîndeam, întrebîndu-mă : ce înseamnă „talent" ?

Aşa cum nu-ţi recunoşti propria ta voce imprimată pe o placă de patefon, tot aşa nu-ţi simţi propriul tău talent. Iar oamenii înţeleg prin talent un noroc care ţi-i dat de-a gata la naştere.

În ceea ce mă priveşte, recunosc că îmi plăceau laudele, dar ele nu mă satisfăceau.

Cred că la fel simţise şi acel pescar norocos : el se ostenise, făcuse un efort deosebit, şi ei numeau efortul lui „noroc".

Satul era mare, îl întîlneau mulţi oameni şi toţi exclamau :

— Ce mare noroc ! Cum ai scos-o ?

Pescarul răspundea liniştit şi puţintel ironic :

— Fără muncă şi necaz, nu scoţi peştele din iaz !

Nu ţin minte cîţi ani au trecut de-atunci, dar nu numai că nu-l pot uita pe pescar, ci, dimpotrivă, amintirea lui mi-i din ce în ce mai limpede ; mi se întîmplă chiar să mă înţeleg mai bine pe mine, datorită acelui pescar şi la laudele închinate „talentului", repet în sinea mea :

— Fără muncă şi necaz, nu scoţi peştele din iaz !"

Mi se pare acum că, în artă, administratorii talentului au conceput noţiunea, numai pentru a face din purtătorul talentului un idol : este preamărit idolul, dar creatorul, care a învestit, pentru a-şi cuceri fericirea, atîta trudă eroică, deosebită, riscată, uneori efemeră, acela e uitat.

Eu aş concepe forma muncii libere aşa cum vorbeşte despre ea Griboedov, iar comportarea creatoare

ar fi căutarea locului propriu în opera umană comună, și datoria de a rămîne integru în această operă comună.

Totdeauna am fost de părere că orice om, dacă reușește să-și cucerească un asemenea loc al său în viață, aduce neapărat tuturor ceva nou, original, și de fapt în asta constă toată opera noastră creatoare.

Vreau să privesc propria mea viață cu sinceritate și să deduc din ea comportarea artistului. Ba nu, aș vrea ceva mai mult...

Iată ce mă gîndesc : ce-ar fi dacă nu numai artistul, ci fiecare om ar înțelege izvoarele muncii lui proprii și și-ar afla îndrumarea în comportarea sa personală.

...Gîndiți-vă, un simplu pescar și a spus cuvinte atît de înțelepte ! Orice artist trebuie să includă aceste cuvinte în conduita sa, la început de carieră.

Fără acest efort deosebit, nimeni nu va prinde, în oceanul artei, peștișorul său de aur.

Veriga a douăsprezecea

Cum am devenit scriitor

Patria mamă

PENTRU A POVESTI CUM AM DEVENIT scriitor, trebuie să mă iau pe mine însumi, așa cum iau oamenii de știință o picătură dintr-o substanță oarecare și o privesc la microscop : să mă iau pe mine și să desfășor întregul ghem al comportării mele, depănat pe talent, ca un ghem de ață pe mosor.

Această idee mi-a venit în minte în legătură cu convingerea intimă că un talent oarecare îndreptat într-o anumită direcție are aproape fiecare, dar așa numiții oameni lipsiți de talent sînt acei care nu vor sau, dintr-o slăbiciune oarecare, nu pot să-și organizeze viața în concordanță cu talentul. Cînd am început să scriu, eram atît de convins de acest lucru că scriam, gîndindu-mă la netalentați, ca și cînd le deschideam lor, sărmanii, calea muncii libere și fericite. Credeam că atunci cînd voi fi tipărit și mă vor înțelege, îmi voi fi atins și scopul urmărit de mine : de a scrie pentru a da un exemplu și nu pentru a mă distinge în fața oamenilor.

Publicînd o lucrare după alta, am început treptat să mă conving că, din afară, prețuirea muncii mele se reduce la recunoașterea „talentului", adică esențialul nu conta în exemplul dat de mine, nu în comportare, ci într-o superioritate născută față de oamenii „nedotați".

Încetul cu încetul m-am convins că, în practică, îndeletnicirile literare se reduc, într-adevăr, adeseori la talent și noroc, cîteodată se întîmplă chiar să semene cu o cursă cu obstacole, și această recunoaștere involuntară a constituit fondul trist al îndelungatei mele activități.

Dar a venit o vreme cînd m-am întors la structura inițială a ideilor mele, și acum aș vrea să-mi dau seama dacă nu cumva există în credința mea din tinerețe un grăunte de adevăr ; și anume că talentul este o însușire generală, proprie mai tuturor oamenilor și numai atitudinea față de talent este o chestiune personală : comportarea, nu talentul deosebește pe un om de altul.

Voi începe să analizez această idee fără nici un fel de subtilități, mărginindu-mă mai mult la povestirea despre oamenii pe care i-am întîlnit și care au lăsat o anumită urmă în viața mea, influențîndu-mi comportarea mea personală.

Cel dintîi om care m-a influențat a fost mama mea și o fac eroul povestirii mele nu numai pentru că ea m-a născut. În această ființă, aparent cu totul simplă pentru ceilalți, eu văd, ca într-o oglindă de cristal — la fel cum vedea Gorki în bunica sa — minunata patrie mamă, pentru care merită să lupți și să trăiești pe pămînt.

Pentru mulți, sentimentul patriei este legat de locul în care s-au născut. Dar eu, în tinerețe, n-am iubit peisajul regiunii natale, acel pămînt de cernoziom, răscolit, tăiat de rîpe galbene lutoase, cu tufe de stejari piperniciți. Nici stepă, nici pădure și nici o lucrare de îmbunătățire.

Dar sentimentul pentru mama-patrie îmi dă putința să transform în patrie orice peisaj de care mă apropii cu acest sentiment. Nici nu am nevoie să trăiesc timp mai lung într-o regiune, îmi ajunge să privesc un peisaj cu patima mamei pentru pămînt, pentru ca acel pămînt să-mi fie drag.

Mama era o ființă sănătoasă și atît de veselă încît nu-i plăcea să stea mult timp lîngă oameni nefericiți :

avea și ea o viață grea și dacă o scotea bine la capăt cîteodată, nu era din întîmplare, ci datorită ei.

Acum cînd eu, după atîția ani cît am fost instinctiv de partea mamei, sînt dator să fiu mai atent cu cei pe care îi numeam „sărmani", înclin să-i reproșez mamei nu bucuria de a trăi, ci anacronismul expresiei : căci pe atunci era actuală nu bucuria, ci suferința pe care o îmbrățișau oamenii unul după altul, începînd cu Kaleaev.

Pe atunci domnea tocmai sensibilitatea la suferință și pe acest teren s-au dezvoltat scriitori ca Gleb Uspenski, „sfinții narodnici", care trezeau în cititorii lor comportarea corespunzătoare : compasiunea. Eu înțelegeam acest lucru în așa fel, încît asociam dragostea pentru mama cu sentimentul bucuriei, îndreptate împotriva compasiunii obligatorii. Nu aveam argumente în sprijinul acestei concepții de viață, dar în sinea mea o consideram justă, țineam totdeauna parte mamei și, inconștient, căutam să găsesc justificări pentru comportarea ei.

Sentimentul poetic al naturii care mi-a fost atribuit de cînd am început să scriu, n-a fost de loc o însușire exclusivă a mea în copilărie : copiii înșiși — sînt natura, iar acest sentiment complex se cîștigă cu timpul. Acest sentiment a început să crească în sufletul meu după prima despărțire de mama, cînd m-a condus la oraș și apoi s-a întors singură în sat. Atunci în lacrimi, în suferință, în deznădejde, mi-a apărut splendoarea lumii părăsite, și peisajul locului natal a devenit în imaginație fericirea, fericirea întîlnirii posibile cu mama.

Această fericire s-a stabilit în mine ca un curent electric întrerupt și provocat : întîlnirile erau urmate de despărțiri și această capacitate a omului de a uita răul cînd întîlnește binele dă naștere parcă unui curent de înaltă tensiune : bucuria vieții.

Mama a fost izvorul bucuriei mele și am sentimentul că ea mi-a dat o însărcinare : oricît de rău mi-ar fi, să găsesc îndreptățirea naturii ei intime — bucuria de a trăi — și să o fac actuală.

Deci iată că încă de pe atunci au apărut rădăcinile preocupării întregii mele vieți : să-mi bazez comportarea nu pe compasiune, ci pe acea bucurie sfîntă care este lucrul cel mai de preț pe pămînt, mai de preț decît norocul.

Se întîmpla, cînd eram copil să mă trezesc mai devreme decît se cuvenea și printr-o găurică din alcov să privesc fața mamei. Se trezea și ea, dar singură, era cu totul altfel decît o știam noi toți ; ciudată, tulburată, cu fruntea încrețită, cu gînduri atît de chinuitoare încît părea că e gata să sară din pat, să scape de ele. Mi se făcea frică, mă zăpăceam, mă apropiam, și deodată fața i se lumina de bucurie și strălucea de parcă răsărea soarele.

Pe aceste impresii din copilărie îmi construiesc atitudinea în legătură cu acel material sufletesc pe care îl numesc talent.

A scrie despre viața interioară a omului, înseamnă să scrii nu numai despre bucurie, ci și despre suferință, pentru că ție însuți ți-i greu să fii mulțumit de tine. Dacă însă scrii despre alt om, asta înseamnă, după mine, să-ți transformi propria suferință în bucurie, cum făcea vădit mama mea : în sinea ei era altfel, dar cînd vedea un om, dintr-o dată devenea veselă.

Și astfel am ajuns, de la sine, să mă comport ca și mama : dacă te smulgi din captivitatea plină de chin a singurătății, te bucuri nu numai de om, dar și de o rămurică ; într-o geană de lumină ce se strecoară printre tulpini, în cîteva frunzulițe tremurătoare, vei vedea întreaga lume, ca pe un tezaur de juvaeruri strălucitoare.

Atunci de ce să mai stai să meditezi asupra comportării ; întreaga comportare a artistului trebuie să fie ca a oricărei făpturi, creatoare de valori dezinteresate ; această comportare constă în căutarea unei căi de ieșire din suferința inevitabilă.

Cum o priveam pe atunci pe mama, la fel mi-am privit și patria și i-am văzut suferințele. Iar cînd mi-a fost peste putere să mai suport, mi-am luat toiagul

și desaga și am văzut cum mama zîmbește și mi-am simțit sufletul crescînd și căpătînd o putere extraordinară de atenție și de dragoste pentru toate făpturile, și prin asta a pătruns în mine bucuria de a trăi.

Pentru mine, nu-i nimic mai presus de primăvara luminii, cînd toată frumusețea e încă în viitor. Mergeți în această lumină și veți vedea cum apar mestecenii la liziera pădurii, încălzindu-se la razele soarelui, printre brazi. Sînt acolo și tot felul de ierburi uscate. Nu vă uitați la ele și pășiți mai adînc în pădure. Mirosul curat al zăpezii în soare vă va purta în azur, către primii nori de vară călători.

Vreun fir de iarbă lung și galben, cu spicul gol, încearcă din toate puterile să vă atragă privirile. O adiere de vînt întîmplătoare l-a ajutat : se leagănă, se închină și atunci din înălțimile cerești coborîți spre el ; priviți cu uimire și cu atenție acest fir de iarbă lung, galben, cu spicul gol. Această atenție vă face să descoperiți pe zăpada din jur, semincioarele negre sfărămate iarna de sticleți. Găsiți chiar în spic un grăuncior rămas întreg, îl înveliți în hîrtie, și acasă îl aruncați într-un ghiveci de flori. Curînd, sub ochii dumneavoastră va crește un nou fir de iarbă verde, datorită atenției pe care ați dat-o lucrurilor neînsemnate. Nimeni nu are nevoie de firul de iarbă, dar pe dumneavoastră vă bucură.

Și așa, mergînd mai departe cu atenția dumneavoastră plină de bucurie, descoperiți ba un pai, ba o pasăre, ba o crenguță, ba un mic animal sălbatec, și așa mai departe, fără sfîrșit, prin țara aceasta necuprinsă, nestrăbătută.

Așa l-am întîlnit în peregrinările mele prin țară, pe marele Gorki Alexei Maximovici.

Existența

Am stat de multe ori de vorbă împreună. Îmi amintesc că i-am povestit despre mine într-o noapte de Anul Nou, la o masă prezidată de Șaliapin.

Asta s-a întîmplat după revoluția din anul 1905. Ședeam alături de Gorki și discuția noastră era purtată tocmai în jurul originei a ceea ce în mod atît de vag se numește talent. La masă, un literat inteligent și vorbăreț a propus să ne spunem imediat părerea asupra unora dintre scriitori, cum și cu ce a început fiecare ; și ne-a dat chiar el un exemplu :

— Gorki începe de la romanele haiducești ; probabil chiar de la tîlharul Ciurkin.

Gorki hohotește încîntat și se întoarce spre mine :

— Dar dumneata de unde ai început, Mihai Mihailovici ?

— Eu am început mai degrabă de la *Femeia viitorului,* care s-a transformat chiar în primele mele scrieri în personajul de basm Maria Morevna.

— Ei, povestește-mi, ce fel de femeie a viitorului ? Ce-i romantismul acesta ? Ia arată-mi mîinile dumitale.

I le-am arătat.

— Eu credeam că pe brațele dumitale e gravată Maria Morevna, cu o inimioară albastră și niște porumbei.

— Vai de mine, romantismul meu nu s-a dezvoltat pe linia asta !

Și i-am povestit cum, în timpul studenției, am plecat ca chimist în Caucaz să distrug filoxera din podgorii ; aveam pe atunci vreo douăzeci de ani. La Gori, în casa șefului echipei de luptă contra filoxerei, B. A. Staroselski, ne-am întîlnit vreo cincizeci de oameni din diferite institute.

Staroselski ne-a ținut la Gori aproape o lună întreagă, ca să studiem problema filoxerei. Dimineața învățam, iar seara, acasă la Staroselski, beam vin, discutam noaptea întreagă și doar că nu ajungeam să ne batem între noi, marxiștii și narodnicii.

Staroselski era narodnic convins, și de partea lui erau trei sferturi dintre studenți. Eu pe atunci nu înțelegeam nimic din aceste discuții, dar mă consideram obligat să ader la un anumit grup. De o parte

se invoca Mihailovski și Spencer, de cealaltă Marx, Cernîșevski, Plehanov.

Pe atunci citisem puțin încă, dar în suflet mă orientam încet-încet spre marxiști.

Narodnicismul mă înconjurase din copilărie cu atmosfera de compasiune și ideea neapăratei egalări cu țăranul : din moment ce țăranul suferă, și eu trebuie să sufăr. Eu, ca orice tînăr, vroiam să trăiesc, dar narodnicii, după cum mi se părea, nu aveau nici o soluție „pentru sine". În schimb, la marxiști, în comportarea lor plină de forță și entuziasm, vedeam, pentru mine personal, o ieșire din cercul îngust al ideilor narodniciste, spre un sens general uman.

Am început imediat să citesc *Capitalul*. Terminînd studiile asupra filoxerei, ne-am despărțit, fiecare în fruntea unei echipe ; atunci mi s-a încredințat o lucrare practică : să traduc în rusește cartea înflăcăratului tribun social-democrat August Bebel, *Femeia în trecut, prezent și viitor,* care la noi era intitulată simplu *Die Frau*. Aveam destul timp pentru a lucra la traducere. Muncitorii prășeau mlădițele, examinau rădăcinile și mi le aduceau pe cele suspecte de filoxeră. Iar eu stăteam undeva sub un nuc imens și la umbra lui răcoroasă scriam și mă pătrundeam de frumusețea Caucazului. Astfel, „femeia viitorului" s-a transformat pentru mine, încet-încet, în poetica Maria Morevna.

— Dar dumneata, stimate domn, exclamă Gorki, ești un adevărat romantic, și asta nu-i viață, ci existență.

— Dar la dumneavoastră e „viață" ?

— Ei, eu cel puțin am început să scriu de timpuriu, dar dumneata ce-ai făcut ? De ce nu te-ai apucat de scris și ai pierdut atîta vreme ?

— Păi din cauza acelei „femei a viitorului". Sufletul îmi era însețat de o puritate ca aceea a zăpezii în soarele primăverii luminii. Mă speria murdăria, acea murdărie pe care o descrieți în volumul *Copilăria*. Și la dumneavoastră, în figura bunicii este întruchipată aceeași sete de puritate.

La Bebel, soluția spre „femeia viitorului" era catastrofa mondială. Nimic asemănător cu această catastrofă romantică nu se găsea la Marx, dar la Bebel, în opera sa, există chiar o făgăduială directă că se apropie : vom fi martori cum lumea se va nărui și va începe viitorul pe care îl dorim.

În copilărie, dădaca îmi insufla această credință a sfîrșitului și-și aduna într-un săculeț unghiile, pentru ca atunci cînd arhanghelul va trîmbița, aceste unghiuțe să se lipească și, cu ajutorul lor, să se poată cățăra pe vreun perete. Cîteodată, cînd se lăsa seara, priveam pe fereastră cu îngrijorare : nu cumva a și început, nu cumva se aprinde capătul pămîntului și al cerului ? Apoi cînd am pierdut credința în judecata de apoi, nimic nu mi-ar mai fi putut-o întoarce : nici muzica, nici poezia, nici inspirația misterioasă. Mi-a întors acea credință *cifra : Bebel,* acest tribun popular, acționa asupra imaginației prin calcul, ceea ce era foarte potrivit pentru vîrsta mea.

Dar catastrofa universală nu venea și, încetul cu încetul, „femeia viitorului" s-a transformat în patria mea, și dragostea pentru ea m-a împins pe calea hoinărelii. Am început să scriu despre pămînt, despre păsările de la noi și despre jivine, ca și cînd mi-aș fi pierdut patria, și ea ar fi început să mi se arate în ramuri, muguri, mesteceni, păsări, animale sălbatice...

— Foarte frumos scrii despre prepelițe, spuse Gorki ; teribil mai scrii despre prepelițe !

Și, băgînd de seamă că ne-am izolat cu discuția noastră de ceilalți, se adresă deodată tuturor :

— Propun să-l rugăm pe Prișvin să ne povestească despre prepelițe !

N-am refuzat, am povestit despre vînătoarea de prepelițe cu plasa, cu atîtea amănunte și cu atîta pasiune, încît l-am interesat pe Șaliapin în cel mai înalt grad. Nu mă îndoiesc că povestirea mea i-a trezit dorința întrecerii și, după mine, a început și el să povestească, foarte expresiv, cum în copilărie, la Kazan, vîna porumbei.

Povestea lucruri atît de neobișnuite și cu atîta talent încît toți au uitat de prepelițele mele. La hohotele noastre de rîs au început să ia parte și oamenii care ne serveau. Încheind banchetul, Șaliapin le-a dat bacșiș o sută de ruble — o sumă enormă în acea vreme.

— Să-l țineți minte pe Șaliapin ! le-a spus el.

Îmi amintesc perfect cu cîtă ironie s-a uitat Gorki la hîrtia de o sută de ruble, și imediat s-a întors spre mine :

— Iată, asta este viață, nu *existență*, ca a dumitale.

Procesul de la Riga

Povestind acum această discuție avută cu Gorki, am sărit cu vreo zece ani peste momentul cînd am simțit pentru întîia oară posibilitatea de a deveni scriitor. Pe atunci eram student la Riga și după călătoria în Caucaz am intrat să lucrez în partidul social-democrat, sub conducerea lui Danilici (Vasili Danilovici Ulrih).

N-am intrat singur în această activitate periculoasă. Majoritatea tovarășilor mei — comsomoliști ai secolului al nouăsprezecelea — erau, într-o măsură mai mare sau mai mică, sub influența *Femeii viitorului* și se deosebeau de mine numai prin faptul că eu, potrivit însușirilor mele puteam mai mult vorbi, iar ei lucrau mai mult decît vorbeau. Nu era vina mea : mă străduiam mai mult decît toți, dar eram total inapt pentru munca politică.

Situația mea în activitatea ilegală era aproape ca situația unui orb la tragerile militare. Eram foarte încrezător, îndrăgostit de oameni, nu înțelegeam la timp ce am de făcut cînd toți tac, îmi stăpîneam cu greu gîndurile, flecăream.

Dar cauza principală a defectelor mele politice era faptul că concluziile logice nu mă convingeau. Citind cu mare greutate pe toți economiștii clasici, de la

Smith pînă la Marx și pe sociologii moderni Zimmel și Riel, cu ajutorul lor trăgeam concluzii cu privire la evenimentele curente. Dar venea la ședință cineva mai hotărît, analiza concluzia mea logică, și eu în loc s-o susțin și să discut, retractam pe loc totul și cedam în fața adversarului și prin încrederea în noua idee îmi corectam greșeala mea logică.

Sufeream mult din pricina acestor deficiențe, mă chinuiam și nu puteam, ca acum, să mă consolez și să mă justific prin felul meu exclusiv imaginativ de a gîndi.

Dintre economiști, numai asprul Ricardo rezista modului meu tainic de transformare a raționamentelor economiștilor în limba imaginilor.

Incapabil să mă încred în concluzii logice, îmi șopteam pentru mine concluziile lui Marx în imagini. Acea crisalidă de aur a lui Marx în care se transformă toate mărfurile și toate valorile umane : prietenia, iubirea, arta, se prefăceau în sufletul meu într-o ființă de basm, rea, în genul lui Kașcei cel nemuritor, și la fel și celelalte noțiuni : plusvaloarea, necesitatea economică, mamoșii care ușurau chinurile istorice ale nașterii noii societăți și mai ales celebrele *Porți ale amăgirii*, cum le-am numit chiar eu. Prin porțile fabricei pe care este scris „Intrarea persoanelor străine interzisă", Marx îl introduce pe cetitor ca să-i arate cum este înșelat și jefuit muncitorul în procesul de producție.

Pe cît îmi pot aminti acum această transpunere a *Capitalului* în limba mea proprie a creat în mintea mea un fel de basm, în care eu jucam un rol important, în genul lui Adam înșelat de însuși Dumnezeu : Dumnezeu îi poruncise să lucreze pămîntul în sudoarea frunții, și tot el dăduse acest pămînt în mîinele bogaților. Dar nu, nu mă voi da bătut ; urmînd porunca ta, voi reuși să-mi cuceresc pămînt.

În felul acesta mi-am desfășurat propaganda în rîndurile muncitorilor din Riga ; *Capitalul*, transformat de mine în *Înșelătorie* le era foarte pe înțeles, la fel ca și catastrofa mondială în chip de judecată de

apoi, precum și Adamii lipsiți de pămînt și mai ales „femeia viitorului".

Prin străduințele noastre comune, în ce privește puritatea „femeii viitorului", noi, — niște băiețandri fără musteți — i-am făcut pe muncitori să înceapă prima lor acțiune la Riga cu progromul caselor de toleranță.

Oare se păstrează undeva în arhive dosarul acelui proces de la Riga datorită căruia Trusevici, fostul procuror-adjunct de atunci, devenit mai tîrziu celebru, și-a făcut o carieră strălucită în ministerul afacerilor interne al Rusiei țariste ? Chiar dacă s-a pierdut, eu voi păstra pînă la sfîrșitul vieții amintirea lui, ca o mărturie vie că cele mai curate și romantice visuri ale tinerilor și muncitorilor cu suflete simple și nepervertite, sînt în esență pe deplin realiste. Au fost atît de realiste, încît nu numai că au putut fi transpuse în viață pentru a dărîma casele de toleranță din Riga, dar au și ajutat cuiva să ajungă șef al poliției.

După închisoarea și exilul pentru această *Femeie a viitorului*, am reușit să plec în Germania ; acolo am putut să frecventez zilnic adunările muncitorilor social-democrați. La aceste adunări am avut prilej să-l cunosc chiar pe autorul *Femeiei viitorului*, pe August Bebel. Spiritul german practic și întreprinzător mi-a arătat necesitatea să învăț ceva în Germania, să cunosc ceva ce putea folosi cauzei pe care o slujeam. Privind lucrurile mai adînc, cred că aici a jucat un rol și lipsa totală, la liderii germani de atunci, a ceea ce numesc eu astăzi, cu sfială, „romantism social".

O impresie de neșters mi-a lăsat întîlnirea în Tiergarten cu trăsura lui Wilhelm al II-lea și comportarea prietenului meu social-democrat, în casa căruia locuiam. Niciodată vreun diacon rus, întîmpinîndu-și mitropolitul, n-ar fi cădelnițat cu atîta umilință, cum saluta acest muncitor social-democrat pe împăratul său. Multe s-au adunat în sufletul meu în străinătate, dar a fost scris ca tocmai la acea întîlnire în Tiergarten să se rupă relațiile mele cu social-democrația germană, și asta a fost spre folosul meu : m-am pus serios pe

învățat și, în decurs de doi ani, nu numai că m-am pregătit pentru examenul de stat, dar am audiat și conferințele multor profesori celebri de istorie, filozofie și științe sociale.

În timpul acestor studii am considerat pierderea înflăcărării mele pentru mișcarea muncitorească, ca o pierdere obișnuită a unui vis de tinerețe : problema muncitorească este o problemă, nu un vis poetic. După cum ziua urmează nopții, tot astfel socialismul va lua locul capitalismului, și în ce fel voi pune și eu umărul la asta, se va vedea după ce voi termina învățătura în Germania și mă voi întoarce în patrie.

Acul profesorului

După acel vis de bună credință, m-am trezit agronom al Zemstvei în orașul Klin din gubernia Moscova și din nou sentimentul naturii care m-a determinat să devin agronom, m-a pus în contradicție cu acea „natură" pe care o lucrau țăranii noștri într-un mod atît de lipsit de pricepere și de obtuz.

Atunci, în tinerețe, în cadrul partidului politic, treceam cu vederea lipsurile, călăuzit fiind de visul meu, pe care îl găseam și la tovarășii mei.

Acum lucrînd în administrația locală printre liberali fricoși, nu mai aveam nimic în suflet, eram absolut singur : am început să mă sting și m-am îmbolnăvit de o boală sufletească pe care n-o înțelegeam. Rădăcinile acestei boli erau, fără îndoială, hrănite de chinuitoarea dragoste deznădăjduită pentru logodnica dispărută.

Lucrul cel mai greu era faptul că mă simțeam vinovat față de oamenii sănătoși și îmi ascundeam de ei boala.

Mă întreb acum dacă efortul de a-mi ascunde misterioasa boală, nu venea din adîncurile unui instinct de conservare. Așa se întîmplă în timpul istovitoarei migrații a gîștelor, cînd una dintre ele începe să-și

dea seama că îi scad puterile. Acea gîscă ştie din instinct că trebuie să-şi ascundă oboseala, altfel tovarăşele ar omorî-o pe cea rămasă în urmă. Şi pentru a nu-şi arăta slăbiciunea faţă de tovarăşele de drum, îşi încordează ultimele puteri.

Se întîmpla uneori să mă birui şi să povestesc într-adins ceva vesel ; dar cînd mă uitam în jur, nimeni nu rîdea, ci doar se uitau la mine cu ochi ciudaţi.

Sau, dimpotrivă, cînd toţi discutau ceva serios, deodată să-mi amintesc ceva personal şi să zîmbesc.

Cineva băga de seamă şi mă întreba :

— Ce ai ?

— Nimic, mă gîndeam la ale mele.

Şi din nou mi se aruncau priviri ciudate.

Da, eram foarte bolnav şi mi-am înrăutăţit boala şi mai mult, prin faptul că mă temeam să mă recunosc bolnav printre oameni sănătoşi. Iar în jur erau toţi sănătoşi şi activitatea mea de agronom era cea mai sănătoasă activitate, avînd ca ţel sănătatea socială. Noi, cei din administraţie, cumpăram la preţuri cu ridicata, tablă pentru acoperişuri, cuie, maşini agricole, unelte, şi le vindeam mai ieftin decît negustorii chiaburi. Şi în această activitate sănătoasă, cinstită, utilă, înconjurat numai de oameni sănătoşi, mă simţeam ca o gîscă rămasă în urmă şi veşnic aşteptam cu spaimă ca slăbiciunea mea să fie descoperită şi gîştele să mă omoare. Alţii, ascunzîndu-se, ajung să-şi încercuiască sufletul într-o spirală de răutate ; eu, dimpotrivă, adeseori mă gîndeam că eu sînt cel rău şi chiar de multe ori socoteam că oamenii îi compătimesc prea mult pe cei bolnavi, şi că ar trebui să-i compătimească mai mult pe cei sănătoşi care îşi încordează toate forţele în luptă.

Secretul bolii mele consta în faptul că de la o vreme am început să mă tem de obiectele ascuţite : de coase, de cuţite, de cormanele de plug cu care făceam comerţ în fiecare zi la depozitul zemstvei. De fiecare dată cînd vedeam un obiect ascuţit, îmi venea să-l apuc şi să-l arunc în cineva şi eram încredinţat că aş putea săvîrşi o faptă groaznică, ireparabilă. Am

născocit un descîntec împotriva unei asemenea nenorociri îngrozitoare : în momentul cînd mîna mea se va întinde spre topor sau spre cuțit, să șoptesc : „În tine, în tine !“ adică să lovesc în mine, nu în oameni.

Și astfel în timp ce dam dispoziții, semnam hîrtii, spunînd uneori și glume — obligatorii în relațiile cu țăranii — aproape continuu îmi șopteam descîntecul.

Într-o zi lucrurile au ajuns atît de departe că, văzînd un cumpărător că-și alege zăngănind o coasă, am simțit că descîntecul nu mă ajută și scăldat într-o sudoare rece, m-am năpustit pe ușa depozitului și am alergat acasă. Am simțit nevoia să spun imediat cuiva mai bătrîn, mai înțelept, mai cu autoritate, tot ce aveam pe suflet și să-i cer ajutor. Mi-am amintit numele unui psihiatru celebru în acea vreme, un savant respectat de toți, și m-am apucat să-i scriu o spovedanie.

Am scris tot ce știam despre mine, punîndu-mi voința la dispoziția unui om necunoscut, mai în vîrstă și înțelept. Încheindu-mi mărturisirea atît de îngrozitoare pentru mine, am plecat la Moscova și am sunat la ușa profesorului Merjeevski. Mi s-a comunicat, prin crăpătura ușii de la intrarea principală, că profesorul pleacă acum în străinătate și n-are timp să mă primească. Prin cameristă am stăruit ca profesorul să-mi facă favoarea să mă primească și mi s-a deschis ușa.

În prima cameră am zărit geamantanele — profesorul nu mă înșelase, pleca într-adevăr. Am înțeles că-i un om cinstit, bun, și că pot fără șovăire să-i încredințez spovedania mea. În cea de a doua cameră, în fața unui birou mare, stătea profesorul, un om scund, cu păr cărunt. Înfățișarea lui n-avea nimic deosebit : cunoșteam mulți profesori asemănători ; și tocmai fața lui obișnuită m-a liniștit dintr-o dată. Poate că, după ce-mi imaginasem că-i un om superior mie, în mîinile căruia trebuia să pun voința mea, eram acum bucuros că aveam în față un om obișnuit : pe unul obișnuit, poate voi reuși să-l păcălesc.

M-am așezat într-un fotoliu și la întrebarea : „Despre ce-i vorba ?“ i-am înmînat ceea ce scrisesem. Pro-

fesorul, evident grăbit să plece, nu m-a întrebat nimic și a început să citească. Citea pe îndelete, reflectînd și repetînd : „Așa, așa, așa..."

În acea spovedanie a mea exista o idee centrală, foarte complicată, despre dragoste, unde eu atrăgeam atenția profesorului asupra necesității ca dragostea să rămînă o taină și explicam astfel : dragostea este în esență expresia personalității celui ce iubește, iar personalitatea n-o poți dovedi altora decît prin fapte cu totul neobișnuite și nemaivăzute. Dar, din moment ce eu nu pot face dovada prin fapte, înseamnă că sînt lipsit de personalitate... Și, bineînțeles, urma apoi povestea amănunțită a iubirii mele...

Am văzut cum, aici, profesorul și-a întrerupt lectura și s-a uitat la mine. M-am înroșit ca un copil, el și-a întors privirea, a spus al său „Așa" și și-a continuat lectura, fără grabă.

Valul de rușine mi-a provocat o emoție atît de puternică, încît am amețit : gîndurile o luau razna și toate în jurul meu au început să se învîrtească. Pe lîngă asta, după ultimul său „Așa" profesorul a făcut o mișcare și, ca și cum m-ar fi străpuns cu un ac, mi-a provocat o durere atît de cumplită, încît o simt și acum, după atîția ani.

Asta s-a întîmplat tot atît de repede, și de neașteptat, cum se întîmplă uneori cînd o albină înțeapă deodată un cățel care se joacă, și bietul de el începe să se zvîrcolească la pămînt, de durere.

La masa de scris a profesorului, alături de o miniatură în bronz a turnului Eiffel, se afla un suport de marmură cu un ac lung de prins hîrtiile ce trebuiau păstrate. Bineînțeles că eu scrisesem profesorului despre tainele dragostei cu gîndul ca, după lectură, să-mi restituie spovedania și eu s-o ard. Dar profesorul, spunînd ultimul „Așa", a fixat cu o mișcare rapidă hîrtia pe suport, străpungînd-o ca pe-un gîndac.

— Nimic deosebit, declară el.

— Cum așa, dar eu nu sînt stăpîn pe mine !

— Faceți băi de douăzeci și șapte de grade.

Se grăbea.

— Dar cum să muncesc ?
— Dar ce, dumneata poţi munci în starea asta ?
— Muncesc, însă foarte prost.
— Nu munci.
Se grăbea.
M-am ridicat şi am pus pe masă onorarul. El a luat imediat moneda şi cu un zîmbet blînd mi-a pus-o înapoi în buzunar. M-am înclinat şi, încercînd să nu privesc acul cu spovedania mea, am plecat.

Opticianul

Imaginea omului înţelept, care socoate necesar să se scuture de toate greutăţile şi să devină o fiinţă nouă, mi-a apărut, cred, mai ales gîndindu-mă la tatăl meu, mort de timpuriu.

Oricît de curajoasă era mama în lupta pentru existenţă, curajul nu-i era din fire, ci venea din necesitatea de a trăi şi a-şi conduce treburile. Totdeauna mi-a fost frică să n-o supăr pe mama, dar niciodată nu mi-a fost frică de ea în sensul nevoii de supunere faţă de o voinţă puternică, aşa cum aş fi simţit faţă de tata. Aveam nevoie de tata, dar nu-l cunoscusem ; iar cînd am avut neapărată nevoie de el, mi-am imaginat un înţelept.

Întîmplarea cu profesorul mi-a adus din nou gîndul care mă chinuia că foarte adesea oamenii inteligenţi, eruditi, recunoscuţi de toţi, nu trăiesc prin inteligenţa lor şi în general, nu prin ei înşişi. Această idee era chinuitoare pentru mine pentru că nu eram în stare, ca ei, să înfăţişez ceva străin ca fiind al meu şi, în acelaşi timp nu mă puteam eu însumi afirma prin nimic.

Pentru ce aveam nevoie să mă afirm — această întrebare nu mi-o puteam pune conştient. Pentru mine nu era o întrebare ci o necesitate, acumulată din nenumărate jigniri, suferite probabil, încă din copilărie.

Acum cred că profesorul nu era atît de imbecil, cum mi s-a părut atunci, ci foarte probabil că socotind boala mea ca o boală a vîrstei s-a îndepărtat de mine ca medic. Ar fi trebuit să spună omenește : „Ai apărut pe lume, dezvoltă-te singur, cum se dezvoltă toate !"

El însă în felul său, s-a eschivat ca medic : „Băi de douăzeci și șapte de grade". Într-adevăr, lumea se bazează pe dezvoltare. Dar cît de dureros era pentru mine să mă întorc de la bătrînul medic la uneltele mele ascuțite.

Singura zi fără spaimă și repetarea veșnică a descîntecului împotriva obiectelor ascuțite, era ziua cînd se vindea ultima coasă și plecam la Moscova după marfă.

Toate uneltele le cumpăram de la Kütner pe strada Miasnițkaia. Într-un rînd am luat o birjă din gară și am plecat spre Kütner. Pe Miasnițkaia, mergea un băiat cu un cuțit de bucătărie nou, strălucitor în mînă.

— Oprește ! am poruncit birjarului și plătindu-i în grabă m-am repezit după băiat ca să-i iau cuțitul. Rostind însă descîntecul, mi-am venit în fire. Scăldat în sudoare și umilit, m-am trezit lîngă o casă cu mai multe etaje, cu un magazin de optică la parter și o serie de tăbliță albe cu litere negre. Pe aceste tăbliță erau nume de medici de diferite specialități, de la dentiști pînă la neurologi.

Alegîndu-mi un neurolog, am urcat la etaj și am sunat.

Un omuleț scund, cu părul roșcat m-a întîmpinat cu o privire foarte nedumerită și m-a întrebat cu accent străin : „Ce doriți ?"

Nu știu ce i-am povestit, dar trăncăneala mea l-a interesat la culme și m-a rugat prietenos să mă liniștesc.

— Nu este vorba de nici o boală, a spus el. Sînteți pur și simplu surmenat de prea multe cunoștințe teoretice. Acum trebuie să vă eliberați de ele printr-o activitate practică. Desvoltați-vă magaziile, faceți comerț.

— Bine, dar v-am spus : mi-e frică de obiectele ascuțite !

— În curînd n-o să vă mai temeți de ele.

A scos dintr-un sertar o cutiuță cu pilule și mi-a adus un pahar de apă.

— Cum se numește magazinul de unde cumpărați obiecte ascuțite ?

— Magazinul Kütner.

— Faceți-vă o făgăduială : merg la Kütner și nu mă voi gîndi cu frică la nici un fel de obiecte ascuțite !

Mi-am făgăduit, și am luat medicamentul.

După aceea, mi-a dat toată cutia și mi-a recomandat ca, de cîte ori voi lua o pilulă, să-mi repet făgăduiala.

— Peste o lună veți fi sănătos, a declarat el, refuzînd să-mi ia banii.

Totul s-a petrecut exact cum mi-a spus acel înțelept. Am încetat să mă mai tem de obiectele ascuțite și mai rămînea numai să mă eliberez de groaza de a sta singur cu mine însumi.

La haltă

Și iată că odată, călătorind de la Moscova spre regiunea mea natală, la Eleț, m-am oprit la o haltă, o haltă îngrozitoare în centrul Rusiei, un fel de sector al iadului. Acolo timpul parcă nici nu exista. Trenurile întîrziau cîte douăsprezece ore, și nimeni nu ținea socoteala acestor ore. Era greu de așteptat un tren și sufletul meu nu avea nici un fel de apărare împotriva plictiselii de moarte în acel iad al singurătății.

Din plictiseală, dar numai din plictiseală, m-am gîndit să scriu ceva : am luat o foaie de hîrtie și am început să înșir amintiri din copilărie. Și dintr-o dată m-am însuflețit. Pentru întîia oară m-a cuprins o emoție plăcută și nici n-am observat cum au fugit orele istovitoare ale așteptării.

Cînd am terminat de scris, am recitit paginile, le-am corectat, am mai adăugat cîte ceva şi am avut impresia că mulţumită acestui efort al meu, groaznicul iad al plictiselii s-a transformat în raiul mult aşteptat, şi trenul a sosit.

Abia atunci mi-am venit în fire şi bucuria mea a devenit şi mai mare : descoperisem lucrul cel mai important din viaţa mea — nu mai aveam a mă teme de mine şi de singurătatea mea. Totdeauna cînd rămîn singur, e de ajuns să iau pana în mînă, să-mi amintesc de un prieten necunoscut căruia să mă adresez şi toată spaima mea se preface în bucurie.

Descoperirea mea îmi arăta clar calea întregii mele vieţi viitoare. Chiar atunci în tren, am început să reflectez : despre ce trebuie să scriu ?

Revăzînd cele scrise m-am încredinţat că alesesem lucrul cel mai iubit din copilăria mea : vînatul de prepeliţe cu plasa. În cătunul nostru trăia un vînător de prepeliţe, Gusiok ; de cînd ţin minte, cu dînsul mă duceam totdeauna la vînat prepeliţe. Mi se părea acum că nu-i nimeni pe lume mai apropiat, mai curat la suflet, mai bun decît Gusiok şi nimic mai minunat decît serile şi zorile petrecute împreună. Nu mă interesa atunci să ştiu cum am scris şi nici nu-mi trecea prin minte că aş putea publica acele lucruri şi trăi de pe urma lor. Mă bucuram numai că orele goale şi chinuitoare de mai înainte voi putea să le umplu cu cea mai frumoasă ocupaţie : să scriu despre ce mi-i drag.

Înainte îmi era frică să rămîn singur cu mine însumi. Acum abia aşteptam să-mi termin treburile, să mă izolez şi, înfierbîntîndu-mă, să ies din singurătatea mea în lumea largă.

Dar nu numai atît : în timpul activităţii mele de agronom, limba populară devenise pentru mine o muzică. Ascultam, îmi notam cuvinte, admiram fermecătoarele expresii ale limbii ruse, întorsăturile ei de la mîhnire şi jale la umorul naiv şi sănătos şi la zborul neaşteptat pe culmile înţelepciunii umane.

Cuvintele îmi apăreau ca niște dansatori vrăjiți, iar poporul rus, în simplitatea sa un tezaur inepuizabil de frumuseți artistice.

Dacă le-aș prinde și le-aș putea așterne pe hîrtie, atunci da, ar însemna că lucrez cu adevărat, m-aș putea, așa cum sînt, contopi cu oamenii din popor!

Parcă se ridicau în fața mea zorile: toată viața, de cînd eram copil, privind-o pe mama și pe ceilalți, am considerat munca drept blestemul lui Adam. Dar de data asta se dovedea că omul îl poate învinge pe Dumnezeul teribil al lui Adam și poate ajunge la libertate, prin bucuria muncii.

Toată viața mă ocupasem de lucruri ce nu-mi plăceau și deodată...

Acum aveam un scop: să scriu despre ce mi-i drag; din acel moment am simțit în mine o forță inepuizabilă de concentrare a atenției față de oameni, forță care nu mă părăsește nici în prezent și cred că nu mă va părăsi niciodată. Izvorul tămăduitor a izbucnit în sufletul meu din adîncuri necunoscute, și de data asta am devenit independent, n-am mai așteptat salvarea de la cărți și de la înțelepți.

Odată, trecînd cu trăsura, am recunoscut, datorită magazinului de optică, casa în care locuia salvatorul meu și m-am hotărît imediat să merg la el — să-i mulțumesc. Și iată aceeași cameră de holtei, și același bărbat roșcovan, atît de neinteresant ca înfățișare. I-am povestit totul, i-am mulțumit călduros și am încercat să-i ofer bani.

— Nu, a spus el zîmbind fericit; doar eu nu sînt medic. Pur și simplu mi-a părut rău că un tînăr atît de minunat se chinuie din pricina unor fleacuri. Și am încercat să vă vindec cu leacul meu: era zahăr pudră.

De mirare nici nu știam ce să mai spun; pînă la urmă l-am întrebat:

— Totuși sînteți medic de boli nervoase, nu-i așa?

— Neurologul, răspunse el, locuiește mai sus; ați greșit etajul, dragă domnule. Eu șlefuiesc lentile pentru magazinul de optică: sînt optician.

Eliberarea

Cînd eram tînăr, îmi imaginam că conștiința omului se dezvoltă în linie dreaptă, ca trenul pe șine. Dar de la o vreme, am început să compar dezvoltarea conștiinței cu înmulțirea an cu an a cercurilor concentrice pe tulpina unui arbore. După inelele de pe trunchiul arborelui proaspăt tăiat, poți să apreciezi viața întregii păduri pe o sută de ani și chiar mai mult, la fel cum după cercurile conștiinței în dezvoltare, pe care le simțim în noi, se pot înțelege multe și multe lucruri.

Pe cînd mă aflam încă în cercul timpuriu al iubirii mele romantice din tinerețe, nu mă puteam gîndi la suferința mea, ba chiar evitam cărțile ce mi-ar fi putut arunca o lumină în conștiință. Acum însă, ca un stejar bătrîn rămas nevătămat, stau în cărare și nu numai că-mi pot analiza cercurile conștiinței mele în dezvoltare, dar pot și vorbi despre asta cu nădejdea că ar putea folosi cuiva.

În asta constă, probabil, satisfacția pe care ți-o dă scrisul, și adesea chiar bucuria : e o eliberare a forțelor zăgăzuite în noi. Pentru oameni e o eliberare a conștiinței, iar pentru arbori, creșterea vlăstarelor.

A privit oare cineva cu atenție trunchiurile bătrîne din pădure, cu ce forță impetuoasă sînt năpădite de ferigi, flori, fructe sălbatice ? Trunchiul însuși vede aproape, lîngă el, renașterea sa, și se convinge că n-a trăit zadarnic.

La noi oamenii, această nevoie a trecut în domeniul conștiinței ; iată de ce bucuria de a transmite experiența acumulată este atît de puternică.

Îți amintești și ești cuprins de mirare : doar tu singur odinioară, plin de durere și disperare că te desparți de ele, ardeai bilețelele de dragoste sau le ascundeai de ochii străini în scorburile copacilor. Iar acum le descoperi cu atîta bucurie pe cele rămase întregi și, numerotînd aceste documente dragi, le așezi în arhiva ta, într-o mapă specială a iubirii, numerotată cu o cifră romană.

De atunci de cînd psihiatrul mi-a fixat spovedania cu acul, ca pe un gîndac, au trecut cincizeci de ani de creştere continuă a conştiinţei ; şi totuşi, prin toată fibra mea lemnoasă simt durerea ce mi-a pricinuit în inimă străpungerea cu acul a unei hîrtii, de către profesorul acela liberal care nici măcar n-a vrut să-i plătesc onorariul. Ba mai mult, această durere este acum chiar plăcută pentru că trezeşte, prin contingenţă, bucuria găsirii mijlocului de luptă împotriva singurătăţii. La început nici nu mi-a trecut prin minte că această satisfacţie de pe urma scrisului m-ar putea face să devin neapărat scriitor. E interesant că la început n-am avut, nici în germene măcar, scopul ascuns de-a ajunge celebru şi de a scrie nuvele, cum ai face ghete de comandă.

În acel timp eu nu deveneam literat, ci îmi înlocuiam treptat un sentiment cu altul. A fost cel mai periculos moment din viaţă şi sînt convins acum că valoarea mea nu stă în numărul volumelor de opere publicate, ci în faptul că în momentul primejdios al pierderii iubitei, cînd se hotărîse soarta personalităţii mele, eu m-am învinuit numai pe mine însumi pentru pierderea fericirii.

Acolo în tren, după halta îndepărtată unde mi-am făcut primele însemnări norocoase, am luat hotărîrea pe care n-am mărturisit-o nimănui niciodată şi acum îmi este mai greu acest lucru decît dacă mi-aş mărturisi defectele. Dar o fac pentru că totul s-a sfîrşit cu bine şi ar fi minunat dacă ar sluji cuiva drept exemplu de urmat.

Pentru o asemenea mărturisire trebuie să încep pe departe, să încep cu felul în care majoritatea tinerilor îşi aranjează o situaţie în viaţă.

Două hotărîri rămîn, pentru oricine, o lumină sau o umbră pentru toată viaţa. Una este alegerea profesiei potrivite, poate chiar a vocaţiei. A doua se referă la alegerea tovarăşei de viaţă. Acum trebuie să recunosc cum m-am poticnit dureros în amîndouă privinţele şi cum apoi m-am redresat : cum m-am eliberat de sub influenţa eşecurilor.

Vedem aproape în fiecare zi cum tinerii se unesc și se despart. Și totul pare „natural". Dar de ce pentru mine a fost atît de greu ? De ce acest eșec și-a pus amprenta asupra întregii mele vieți ? Probabil totuși că asta se întîmplă multora, numai că din afară nu se bagă de seamă. Cele două probleme, a profesiei și a tovarășei de viață sînt ca doi poli în jurul cărora, ca pe un magnet, se așază pilitura vieții.

S-a întîmplat că m-am poticnit definitiv și într-o privință și în alta. Profesia m-a decepționat, nu mi-a plăcut de loc și de aceea am lucrat fără spor, iar iubita mea de neînlocuit s-a topit ca Fata zăpezilor.

Mă gîndeam atunci în tren : dacă în cîteva ore am umplut atîtea pagini, simțindu-mă fericit, de ce să nu transform această ocupație într-o activitate reală, căreia să mă dedic cu ușurință și plăcere ? Mai departe am cugetat astfel : desigur, eu însumi sînt vinovat că mi-am pierdut logodnica și acum îmi dau seama de toate greșelile mele ; dacă ele n-ar fi existat, iubita ar fi rămas cu mine. De ce față de acest sentiment minunat în legătură cu scrisul, să nu mă comport ca față de-o logodnică dorită : să nu fac nici o greșeală ?

Cum îmi dădeam seama că greșeala mea trecută consta în caracterul abstract al sentimentului meu, vroiam de data asta, să-mi determin poziția în noul meu sentiment printr-o atenție precisă și apropiată față de obiectul îndrăgit. Îmi mai recunoșteam și altă greșeală, cea mai importantă, anume că sub pretextul dragostei mă preocupam numai de mine, și furtuna stîrnită în paharul de apă al sufletului meu egoist o luam drept eveniment de importanță... mondială...

În noua mea bucurie, am simțit în primul rînd ieșirea în spații nelimitate și dorința de a mă dedica în întregime, fără să-mi scape nimic, pînă la ultima suflare ; să nu treacă neobservat nici un prieten, nici chiar un fir de iarbă, ori un spic, o pasăre, ori o jivină...

Întreaga natură a țării mele, în spațiul ei nemărginit, a început să cînte în mine, să răsune, să înflorească, să strălucească.

Am înmormîntat atunci toate imaginile frumoase ce mă legau de logodnica pierdută, am părăsit profesia nepotrivită pentru mine și de la primii pași am simțit că în locul singurătății îngrozitoare îmi apărea pretutindeni viața : unde eram eu, acolo era și viața. Și de atunci am ținut minte pentru totdeauna : trebuie să scriu astfel ca acest sentiment al prezenței permanente a vieții și, poate, al forței mele personale asupra ei, să străbată toate paginile ce scriu.

Mă întorc la ceea ce am mai spus : în viața unui tînăr există două mari dificultăți — slujirea unui ideal preferat și găsirea unei tovarășe pentru toată viața.

Și iată că, în acele ore petrecute în tren, eu am unit amîndouă dificultățile într-un singur nod de fericire.

Nimic mai simplu decît ceea ce s-a întîmplat cu mine : mi-am înlocuit prietena cu geografia și m-am dedicat descrierii pămîntului absolut la fel cum m-aș fi dedicat logodnicei. Dacă asta mi s-ar fi întîmplat la șaisprezece ani, ar fi fost de înțeles ; dar eu aveam aproape treizeci, de aceea îmi este greu să fac o mărturisire atît de naivă.

Probabil că tocmai acest lucru l-a intuit Gorki la începutul activității mele de scriitor.

Cînd ne-am întîlnit întîia oară în Finlanda și ne-am îmbrățișat și am început să povestim care mai de care despre meseria noastră sfîntă, — Gorki a numit această meserie *eliberare*, pentru că fiecare a avut de întîmpinat altceva în viață, dar cînd își găsește eliberarea, fiecare povestește despre asta în chip diferit.

— Da, da, repeta Gorki, pentru mine și pentru dumneata, arta a fost singura și adevărata *soluție !*

Am discutat multe cu Gorki la acea primă întîlnire, dar lucrul cel mai important care mi-a rămas a fost asemănarea căilor vieții în discuția noastră despre eliberare.

Cît de clar mi-i acum totul ! Ah ! Trăiți, oameni dragi, trăiți cît mai mult, nu întrerupeți cu soluții ușoare o viață grea, înainte de a dobîndi cunoașterea

propriei vieți și atunci, vă încredințez că tot ce aveți mai bun se va valorifica.

În lumina acestei cunoașteri înțeleg acum în ce constă esența forței eliberatoare a artei. Din experiență, pot spune că la prima adiere a acelui adevăr major al artei, am simțit dorința pătimașă de a-mi smulge din rădăcini egoismul izolării și de a-mi înăbuși toate celelalte dorințe ; astfel au crescut puternicele mele „trebuie" ca malurile unui rîu, și apa cea mai vie este al meu „vreau".

Da, dar esența artei nu constă numai în „vreau" — n-ar fi artă, ci snobism prostesc. Arta constă în lupta dintre propriul tău „vreau" și propriul tău „trebuie".

Mamei mele am a-i mulțumi că m-a învățat să mă aplec, cînd bătrîna dădacă pierdea cîte ceva, și să mă tîrăsc în genunchi pînă cînd găseam lucrul pierdut.

Cînd au început să-mi tipărească ce scriam, consideram că mama este cititorul meu cel mai important și că pentru ea scriu. Iar cînd a murit ea, m-am supus legii vieții : ființa iubită nu moare, ci continuă să trăiască în tine, ca o forță vie care te conduce.

A trebuit să treacă mulți ani pînă ce eliberarea mea s-a definit. Pe tulpinile stejarilor au crescut multe cercuri și în sufletele oamenilor multă conștiință, pînă ce-am ajuns să înțeleg deplin această eliberare, pe care aș vrea s-o înfățișez în tema lucrării mele *Arta ca mod de comportare*.

Și chiar dacă nu voi reuși s-o scriu în întregime, fără îndoială că, după mine, va reuși altcineva și știu că pietricica mea va sta neapărat la temelia acelei cărți deschizătoare de drum.

Întîlnirea cu redactorul

La întrebarea : ce-i mai ușor și ce-i mai greu : să scrii despre propria ta iubire, sau — să zicem — despre petrol, tot în mod diferit se va răspunde și la

această întrebare atît de simplă și poate chiar prostească. În ce mă privește, eu pot să răspund că-mi este mai ușor să scriu despre dragoste decît despre petrol, și acum voi explica de ce mi-i mult mai greu să scriu despre petrol.

A fost o vreme cînd am studiat turba, fără să-mi treacă prin minte că după aproape patruzeci de ani voi scrie despre turbă povestirea *Depozitul soarelui.* La început m-am ocupat de turbă, teoretic, ca agronom, apoi am trecut la mlaștini, notînd poveștile oamenilor trăitori în vecinătatea marilor noastre zăcăminte de turbă din vremuri depărtate. În cea de a treia fază a vieții mele, m-am apropiat de turbă ca vînător pasionat. După toate aceste experiențe, am simțit că turba mi-a devenit un material — ca să spun așa — familiar, și cînd a fost nevoie, am scris povestirea într-o săptămînă, iar acum aproape orice cititor va spune că n-am scris mai rău despre turbă, decît despre dragoste.

Bineînțeles că acesta nu-i singurul exemplu care arată atît de evident că se poate scrie și despre turbă ca despre dragoste.

Eu am încercat să scriu despre multe lucruri care la început mi-au fost străine și depărtate. Și de cîte ori am reușit întrucîtva, totdeauna mi s-a părut că eu însumi, printr-un efort deosebit, mi-am apropiat obiectul fanteziei mele. Orice poet poate face același lucru, dacă atenția lui față de viață este pătrunzătoare și ascuțită.

Dar ce puteam spune eu despre petrol acum treizeci de ani, cînd el era pentru mine departe, de neatins, și nu-l puteam simți ca pe o energie solară, vie?

În primii ani ai revoluției, participarea mea ca scriitor a fost să-i învăț pe toți să scrie după exemplul meu : să scrie, cum a spus Griboedov.

Adevărul acestei filozofii personale nu s-a epuizat în lupta pentru afirmarea personalității și în prezent mă călăuzește la fel ca și în vremea cînd eseul ca formă era pe primul loc, și toți scriitorii tineri luau avansuri și plecau în ținuturi îndepărtate după pasărea

albastră. Eu eram cu mult mai în vîrstă decît aceşti tineri, dar e interesant faptul că şi drumul meu în literatură începuse, cu mult înainte, tot de la năzuinţa către un ţinut al păsărilor netemătoare ; mi s-a întîmplat chiar ca pe acest drum să descopăr lucruri pe care mi le-am apropiat, şi astfel mi-am putut argumenta bine eseul poetic.

Au avut loc felurite dispute şi pînă la urmă am fost îndepărtat cu blîndeţe, pentru că nu mă comportam ca un corespondent de gazetă obişnuit, ci ca un poet, cu toate că de fapt numai sufletul meu era al unui poet.

Însuşi scriitorul de frunte A. M. Gorki, care mi-a dorit numai binele, mi-a respins iniţiativa cu următoarele cuvinte : „Prişvin vrea să-şi intituleze poemele sale eseuri".

Dar eu nici acum nu sînt de acord cu Gorki : în articolele mele n-a existat nici un poem adevărat, dar poezia a fost în ele impulsul conducător, cum este totdeauna în limba populară, pentru cine ştie să audă şi să înţeleagă această limbă.

Oricît ar părea de simplă această înţelegere, totuşi trebuie să te fi născut puţintel poet ca să înţelegi limba populară şi pentru a o putea vorbi şi scrie. Dar este şi o cale care ocoleşte poezia, care, uneori, în treburi grabnice, nu mai este necesară.

Oricine poate să scrie în limba plumburie a gazetarilor. Dar e foarte greu să scrii în limba poporului, atît de poetică şi de muzicală. Şi iată că această cale uşoară de plumb a limbii scrise a alunecat de la eseu la roman şi a apărut convingerea falsă că e posibilă însuşirea unei metode rapide de a scrie despre orice. De aceea acuma cred că la întrebarea mea simplă : ce-i mai uşor să scrii — despre dragoste, sau despre petrol se vor găsi unii care să răspundă că-i mult mai uşor să scrii despre petrol.

Aşa că ne-am despărţit, şi multora li se pare de neînţeles de ce eu însumi mă intitulez eseist şi nu vreau să mă numesc poet adevărat.

Iată de ce : eu simt atît de adînc poezia, începînd cu epopeile nordice și sfîrșind cu șoapta a două femei la portiță, încît mi-e parcă și rușine să mă numesc eu însumi poet. Mi-e rușine pentru că vreau din tot sufletul să rămîn de partea celor care au față de poezie atitudinea cămilei față de apă : cînd traversează deșertul, înghite pînă se umple și, cocoșată, pornește încet, pe drumul lung.

Așa aș vrea să mă comport și eu față de poezie. Într-adevăr — dacă reflectăm mai adînc — fără apa ei vie, nici un truditor adevărat, oricît de modest, nu poate păși înainte în munca lui vitală.

Cu treizeci de ani în urmă mergeam pe strada Tverskaia aproape deznădăjduit. Doream să scriu despre mine, despre copilăria mea, despre dragostea mea, despre faptul că în arta cuvîntului am găsit soluția marilor probleme strict morale. Dar în împrejurările de atunci era oarecum nepotrivit să scrii despre asemenea lucruri și, cedînd presiunii momentului, mi-am luat sarcina să scriu despre petrol, adică — după cum mi se părea — despre ceva neobișnuit pentru mine.

După o luptă sufletească istovitoare, am primit de la un ziar un avans și mi-am cumpărat un bilet de drum la Baku. Cum să nu fiu ispitit ? Nu eram eu unul dintre inițiatorii reportajului artistic, începînd cu *Țara păsărilor netemătoare ?*

Mă apăsa o mare povară sufletească : eu nu puteam să scriu gazetărește ; eu trebuia să scriu despre petrol, ca despre dragoste, și pentru mine asta însemna aproape un act eroic.

Mergeam deci, foarte descurajat și, cum mi se întîmplă adesea în astfel de clipe, mi-a venit în ajutor prietenul meu neștiut.

Acel prieten s-a dovedit a fi atunci redactorul revistei *Lumea nouă*. În acea clipă grea, acel om inteligent și cu experiență, redactor al unei reviste influente, mi s-a părut deodată — nu știu de ce — naiv și dispus să fie sincer. Mi se părea naiv și pentru faptul

că nu avea nici diplomație, nici tendință de a-mi ataca dreptul meu de a rămîne eu însumi. Ne-am întîlnit, cum se întîlnesc tinerii în Rusia din vremuri străvechi : stînd și vorbind pînă în zori, visînd lucruri mărețe, deși, noi nu mai eram atît de tineri.

Am intrat împreună într-un mic restaurant, am cerut vin și am început să discutăm. Țin bine minte despre ce am vorbit, și nu voi uita niciodată.

— Înainte de a-mi lua o sarcină — spuneam eu — am totdeauna în vedere legea cinstită și adevărată a alegerii obligatorii a ceea ce este mai greu : să fac ce e mai greu, ce-i ușor se face de la sine. E greu să descoperi și să înfățișezi energia solară ascunsă în petrol și în pămînt ; și mai greu e s-o apropii de om și s-o arăți ca pe ceva nemaivăzut și nemaipomenit pînă acum.

— Te vei distruge cu această treabă neînchipuit de grea, — spuse redactorul : mai bine fă altceva : arată, descriindu-ți propria viață, cum s-a născut, de unde a pornit această năzuință spre neobișnuit. Dumitale îți va veni ușor să faci asta, iar cei tineri să se ocupe de petrol, și treptat vor ajunge pe urmele dumitale pînă la petrolul solar și, poate, vor ajunge și la ideea transformării întregii naturi.

La capătul tăcerii prelungite care a urmat, am scos din buzunar contractul cu gazeta și biletul pentru Baku.

— Mai ai timp să restitui și una și alta : apucă-te să scrii un roman autobiografic pentru revista noastră și ia-ți avansul, spuse redactorul.

Așa a început romanul meu *Lanțul vrăjit*.

Poteca din pădure

În sentimentul naturii se ascunde, după părerea mea, și sentimentul dragostei de patrie, iar în faptele mele se definește țara mea. Mai simplu spus, toate peregrinările mele pornesc de la dragostea mea pentru

patrie, iar culegerea mea de opere este, pașaportul meu în țară.

Cuvîntul, numai cuvîntul a fost corabia mea, pe care am plutit din sînul naturii în patrie. Dar esențialul nu constă, desigur, în corabie, ci în însăși mișcarea și direcția în care m-am îndreptat. Doar poporul nu ajunge în patrie călătorind numai pe corăbii.

O vreme, cînd încă nu înțelegeam că mica mea corabie plutește pe calea cea bună, mă întrebam cu mirare de ce fiecare lucrare a mea despre natură, ducea negreșit spre oameni.

De pildă, ținutul pe care l-am ales pentru prima descriere, a devenit mai tîrziu un ținut excepțional, prin care trece canalul spre marea Albă. Prin „patria cocorilor" zugrăvită de mine, pe unde în vremea mea erau atîți de mulți cocori, trece acum canalul Moscova.

Și rîul Niva, lacul Jmandra, munții Hibinsk, unde am vînat reni și am descris soarele din timpul nopții ! Dar mai mult decît orice, m-a uimit micul meu lac Pleșceev, unde am scris *Calendarul naturii*.

Îmi amintesc că odinioară am locuit pe malul acelui lac într-un castel părăsit și, începînd chiar din primele zile ale primăverii luminii, îmi notam zilnic impresiile, imaginîndu-mi că eu sînt un căpitan, iar pămîntul e corabia mea. Și cît îmi părea de rău că eram singur, că nu puteam chema oamenii la acea sărbătoare a luminii, a florilor, a adierilor vîntului de primăvară și a atîtor alte minuni ! Iar cînd, după zece ani după ce mulți oameni citiseră *Calendarul naturii*, eu m-am reîntors în acele meleaguri, simțeam că erau cu mine nevăzuți toți cititorii mei, și mă bucuram nespus că la această sărbătoare a primăverii ei sînt toți de față, că iau parte la adunarea lor și deci calea mea este cea bună : nu pribegesc singur, ci plutesc împreună cu mulți dintre ei pe un drum drept, în patria mea.

Ba nu, eu nu plutesc cu corabia pe ocean. Pe corăbii există busolă și cîrmă și, în orice loc, te poți călăuzi după stele. Eu nu sînt pe-o corabie, ci merg spre pa-

trie pe-o cărare din pădure și cărarea mea este bătătorită de tălpile goale ale multor oameni.

Desigur, și motorul e făcut de mîna omului ; pe apă și în aer, premergătorul tău este totdeauna cu tine. Dar pe apă, pe care dispar urmele, și în văzduh, iluzia că ești absolut singur și nu ai premergător este foarte puternică. Pe poteca din pădure însă, vezi adeseori, chiar cu ochii tăi, urma piciorului gol al unui om, peste care trec alte urme de jivine și de păsări.

Poteca din pădure este cea mai interesantă carte pe care am ajuns s-o citesc în viață. Desigur, omul n-a croit-o de la început pentru tine. El poate că s-a așezat undeva singur și a început să meargă la tîrg, s-a înmulțit, apoi un sat întreg și-a făcut loc în pădure, și cărarea spre oraș a devenit atît de umblată, încît chiar copiii mici au început să meargă fără teamă pe ea.

Dar ce poate fi mai frumos decît urmele picioarelor goale ale copiilor pe o potecă ?

Desigur, nu poți face mare lucru cu aceste urme, dar poezia are nevoie numai de dragoste : sînt infinit de mișcătoare urmele lăsate pe potecă de prietenii tăi necunoscuți. De multe ori se întîmplă să întîlnești, după mulți ani, un om pe care l-ai și uitat ; dar el te mai ține minte, se bucură, și te roagă să te oprești la rădăcina unui copac, să fumezi o țigară și să stai puțin cu el de vorbă.

Și nicăieri pe lume n-am întîlnit o legătură atît de nesilit afectuoasă între animale și om, ca în pădure.

Cine îl cheamă pe cocoșul sălbatec să pășească pe nisipul de sub mușchiul dezvelit de piciorul omului ? Desigur, cocoșului sălbatec îi place mult nisipul, țopăie, ciugulește niște pietricele, se scarpină, se spală cu nisip, alege o rază de soare, se încălzește la ea, sapă o gropiță, se întinde...

Toate făpturile pădurii se obișnuiesc și chiar se cuibăresc pe poteca omenească binefăcătoare pentru toți. De cîte ori nu se întîmplă ca o potîrniche albă cu un cîrd de puișori să perceapă, cu auzul ei fin, pasul omului chiar pe mușchiul moale. Își întinde gîtul în

acea direcție, și puișorii stau și ei cu gîtișoarele întinse în cuibul ca un mușuroi răsturnat.

Toți puii gîndesc numai cu capul mamei ce trebuie să facă : să fugă sau să se ascundă ? Dar, bineînțeles nici păsările nu vor să părăsească binefăcătoarea potecă : se ascund chiar acolo, după mușuroi. Observi asta, tragi cu ochiul spre locul unde s-au pitit și pleci rîzînd mai departe...

De multe ori am mers pe cîte un teren întărit cu bîrne, așezate, bineînțeles, tot de mîna omului. Și ce potecă frumoasă se formează apoi în acele locuri !

În mlaștina sălbatecă, unde brăduți piperniciți stau pînă la genunchi în apa groasă ca o smîntînă neagră, pe lîngă bîrne, cresc tufe înalte de iarbă-mare, cu flori roșii, sau tufe de spireia, cu flori pufoase și albe ca un nor, atrăgînd insectele cu mireasma lor puternică. Iar pe podețele de bîrne se adună mii de gîndăcei și paianjeni, și feluriți șoricei de pădure, țopăie veverițe cu coada ridicată, păsările de toate felurile se fugăresc sub ochii tăi. Un șarpe auzindu-ți pasul, se desfășoară încet și coboară fără chef în mlaștină, părăsind acel loc atît de plăcut.

Și cîte nu mai vezi pe potecă ! Ici-colo cîte o ramură se apleacă — și ghicești după zgomot că o pasăre și-a luat zborul ; sau jos tremură o creangă de brad : te înalți pe vîrfuri și reușești s-o apuci și să ghicești ce lighioană mică stătea acolo și a fugit la auzul pașilor tăi.

Dar iată lucrul cel mai uimitor dintre toate : nicăieri nu colcăie atîta viață ca pe potecă și totuși nici o făptură nu stinghерește pe alta, și toate datorează omului refugiul lor din mlaștina sălbatecă.

La noi în țară există întinderi de sute de verste pe care nu se află nici cale ferată, nici măcar drumuri ; poteca e singura cale de comunicație prin taigă.

Oamenii care croiesc întîi și întîi o potecă pentru toți ceilalți, au grijă să așeze pe margine și niște băncuțe pentru odihnă și taifas, numindu-le chiar *besedki*, adică loc unde să se poată sta de vorbă.

Dacă se întîmplă vreodată să rătăcești poteca, ești ca și pierdut.

Odată mi s-a întîmplat să mă abat din greșeală noaptea, undeva în mlaștină și mi-am dat seama că sînt în terenul care duce la Peciora, la sute de verste depărtare. Am cotit în direcția în care, după calculele mele, trebuia să fie poteca, dar de unde puteam ști că și acea potecă își schimbase direcția și eu mergeam paralel cu ea, tot mai adînc în pădurea nesfîrșită?

Deodată, în revărsatul zorilor, am văzut în depărtare, printre mușuroaie de mușchi, tulpine subțiri și pămătufuri de graminee dulci, cu totul neobișnuite în mlaștină.

Perdeaua transparentă de graminee subțiri părea că traversează mlaștina în linie dreaptă și-ți dădea un sentiment de bucurie extraordinară; îți bătea inima în timp ce mintea nu îndrăznea încă să recunoască, în lumea de răchite strîmbe ce se încolăceau în jurul cuiburilor de sfagnum, acea linie dreaptă care se datora acțiunii omului. Și ce bucurie să-ți dai seama că piciorul omului, strivind mușchiul, a îndepărtat apa; apoi solul s-a uscat și, pe marginile acestor porțiuni strivite, au crescut gramineele dulci, formînd o perdea subțire.

Astfel, după acele pămătufuri, am recunoscut poteca oamenilor și am fost salvat.

Fie pe o cărare uscată, în teren nisipos, fie în mlaștină, pe bîrnele acoperite de mușchi, pe orice potecă, sînt ca la mine acasă, în deplin acord cu cel care a mers înaintea mea; în fiecare colibă din drumul meu mă folosesc de semnele lăsate pentru mine de călătorul care m-a precedat, adeseori pregătesc și eu lemne pentru cel ce va urma, iar uneori îi las și cutia mea de chibrituri.

M-a luat înainte povestea potecii din pădure, dar de fapt vroiam să arăt cum prin scrisul meu mi-am găsit prieteni și, prin ei, fericirea.

Din copilărie mi s-a tot spus că o astfel de fericire nu există, că pentru o fericire adevărată, trebuie să-ți

dai tot sufletul pentru prieteni și tu însuți să nu mai rămîi cu nimic.

Dar în îndelungata mea viață s-a vădit că îți dai fără îndoială sufletul pentru prieteni, dar și prietenii buni, prețuindu-ți meritele încă înainte de a te dărui în întregime, încep ei înșiși să te slujească, răsplătindu-ți binele cu deasupra de măsură.

Nu totdeauna se realizează o astfel de armonie, dar eu nu mă gîndesc la armonie...

Mai bine să vă spun întîmplarea din pădure a unui urs bun, pe care îl iubeau toți. S-a întîmplat să cadă într-o capcană și a început să urle, și toată pădurea urla împreună cu dînsul.

Mare nenorocire că a nimerit în capcană și că urla, dar totuși, oricum, i-a fost mai ușor. Putem spune chiar că fericit a fost ursul, atunci cînd a nimerit în capcană, că pădurea întreagă a început să urle, luîndu-și rămas bun de la el ca de la un prieten.

Iată, mie mi se pare că eu, la fel ca fiecare rus, am parte de această fericire.

1928—1954

Cuprins

Iepurașul 5

CARTEA ÎNTÎI

Kurîmușka

Veriga întîi — Biberii albaștri . . 10
Veriga a doua — Micul Cain . . . 68
Veriga a treia — Munții de aur . . 126
Veriga a patra — Bătălia 186

CARTEA A DOUA

Zborul nupțial

Veriga a cincea — Crimă împotriva statului . . . 272
Veriga a șasea — Ușa verde 323
Veriga a șaptea — Tînărul Faust 403
Veriga a opta — Zborul nupțial 448
Veriga a noua — Situația 490
Veriga a zecea — Noapte agitată 541
Veriga a unsprezecea — Arta ca mod de comportare 565
Veriga a douăsprezecea — Cum am devenit scriitor . 574

Lector: OLGA JORA
Tehnoredactor: NICOLAE ȘERBĂNESCU

Tiraj 11.880 ex. br. Bun de tipar 15.05.1976. Coli tipar 38

Tiparul executat sub comanda
nr. 123 la
Intreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918"
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97,
București,
Republica Socialistă România

E interesant că la început n-am avut, nici în germene măcar, scopul ascuns de-a ajunge celebru și de a scrie nuvele.

În acel timp eu nu deveneam literat, ci îmi înlocuiam treptat un sentiment cu altul. A fost cel mai periculos moment din viața mea și cu sînt convins acum că valoarea mea nu stă în numărul volumelor de opere publicate, ci în faptul că în momentul primejdios al pierderii iubitei, cînd se hotărîse soarta personalității mele, eu m-am învinuit numai pe mine însumi pentru pierderea fericirii.

MIHAIL PRIȘVIN

Dacă natura ar putea să aibă sentimentul recunoștinței pentru un om care i-a pătruns tainele și i-a cîntat frumusețile, atunci această recunoștință ar trebui s-o poarte lui Mihail Mihailovici Prișvin.

. . . . . .

Prișvin este unul dintre scriitorii cei mai originali, și nu se aseamănă cu nimeni nici din literatura rusă, nici din literatura universală. Poate de aceea s-a afirmat că el nu a avut predecesori și nu a învățat de la nimeni. Dar nu-i adevărat. Prișvin a avut un maestru — acel maestru unic căruia literatura rusă îi datorează forța, profunzimea și duioșia sa — poporul rus.

KONSTANTIN PAUSTOVSKI

Lei 18,50